

קרוב אליך

אל המקורות - בדרך חדשה

ספר שמות

אילן פרייס

Ilan Price
Close to you

אילן פרייס
קרוב אליך - ספר שמות

הגהה, עריכה והוצאה לאור: אילן פרייס

ייעוץ עריכה, נעמן מנחם

עיצוב הכריכות בסדרה: עמשה מנחם, סטודיו זיפים.

הדפסה: די.סי.פי הדפסות בע"מ

כל הזכויות שמורות

© תשפ"ו 2026 אילן פרייס

תמונת שער – בת פרעה מושה את משה מהיאור – תחריט מאת גוסטב דורה, (1832-1883).

מותר להעתיק, לצלם, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר, מספרי סדרה זו, לצרכי עיון ולימוד. אין לעשות שימוש מסחרי כלשהו בספרי הסדרה, כהגדרתם לעיל, בכולם או בחלקים מהם, אלא אך ורק לאחר קבלת רשות מפורשת בכתב מהמחבר.

כל הזכויות לטקסטים מצוטטים שמורות למחברם וכל הזכויות לתמונות שמורות ליוצרן. כל הזכויות למילות השירים שבסדרה, שמורות למחברי השירים ולאקו"ם. נרכש מאקו"ם רישיון להעתקת מילות השירים.

בהתאם לסעיף 27 א לחוק זכות יוצרים תשס"ח-2007, נעשה מאמץ גדול לאתר בעלי זכויות על יצירות שנכללו בספרים, ולקבל אישור שימוש. חלק גדול מהמקורות בעל רשיונות המותרים לשימוש הכלל. אם בכל זאת מאן דהוא סבור כי הופרו זכויות של יוצרים, ניתן ליצור עמי קשר

לדוא"ל: lehiyotyehudi38@gmail.com

קרוב אליך

ספר שמות

תוכן עניינים

פרשת שמות.....8
פרק א - שמות השבטים וריבוי העם; מי היה המלך חדש על מצרים?; תחילת השעבוד; שימת שרי מסים על בני ישראל; גזירת רצח התינוקות הבנים - שואת מצרים; גזירת השלכת התינוקות ליאור; שפרה ופועה - חסידות אומות העולם? 8
סיכום פרק א.....17
פרק ב - לידת משה, הסתרתו ושימתו בתיבה ביאור; תעוזת בת פרעה בהצלת משה ביאור; "משה" - שם עברי או מצרי?; האם משה רבנו היה רוצח?; משה בורח ממצרים ומושיע את בנות יתרו; משה נושא את צפורה לאישה; בני ישראל זועקים מהעבודה הקשה וה' שומע.....18
סיכום פרק ב.....25
פרק ג - משה רועה את צאן יתרו; מנהיגים אחרים שהיו רועי צאן; מדוע המלאך מופיע בלבת אש?; מה מסמל הסנה; למה לאל אחד יש כמה שמות?; אהיה אשר אהיה; שליחות משה; האם משה נדרש לשקר בקשר לשלושת הימים; האם יש לאדם בחירה חופשית?.....26
סיכום פרק ג.....34
פרק ד - האותות שניתנו למשה - למה המטה הפך לנחש דווקא; האם היה מעשה קוסמות?; האם סימן או אות יכולים לשכנע?; המשך סירובו של משה למלא את השליחות ותשובת ה'; אהרון מצטווה להצטרף לשליחות; האם משה גמגם?; למה ה' נותן מומים בבני אדם; פרידת משה מחותנו ושובו למצרים; פרשת המלאך במלון - מה בדיוק קרה?; פגישת אהרון ומשה בהר האלוקים; עשיית האותות לעיני העם - העם דווקא מקבל את דברי משה.....35
סיכום פרק ד.....41
פרק ה - ההופעה הראשונה בפני פרעה; הגזרה של אי - מתן התבן - כמו הנאצים; הכאת נוגשי פרעה את שוטרי ישראל; שוטרי ישראל - כמו הקאפו; תלונת השוטרים בפני פרעה; איך הקב"ה נותן ליהודים להירצח?; יחס ה' אל סבלות ישראל; למה משה מופתע מסירובו של פרעה?; ויכוחו של משה עם הקב"ה בדבר המשך השליחות; גאולה דורשת סבלנות....42
סיכום פרק ה.....46
פרשת וארא.....48
פרק ו - (המשך) - המשך השליחות; יחס ה' אל סבלות ישראל והקשר לשואה; היכן היה ה' בשואה? ארבע לשונות הגאולה; מה הייתה טעותו של משה; ייחוס משה ואהרון; שנות חיי קהת ועמרם; איך עמרם נשא את דודתו - המותר? 48
סיכום פרק ו.....54

פרק ז - מופת המטה והתנין לפני פרעה ; איך הקשיית לב פרעה מסתדרת עם בחירה חופשית ? ; מכת הדם כאשר פרעה ליד היאור ; הסבר אפשרי למכת הדם ; התראת מכת הצפרדעים.....	55
סיכום פרק ז.....	59
פרק ח - מכת הצפרדעים ; מכת הכינים - מהו אצבע אלוקים ? מכת הערוב ; האפליה בין ארץ מצרים לארץ גושן ; אמנות ניהול משא ומתן.....	61
סיכום פרק ח.....	65
פרק ט – מכת הדבר ; שחין אבעבועות ; הברד עם האש המתלקחת ; ווידוי פרעה על חטאיו ותשובת משה ; היש הסבר מדעי למכות ?.....	66
סיכום פרק ט.....	70
פרשת פא.....	78
פרק י - ההתראה על הארבה ; טענות עבדי פרעה נגדו ; יישוב סכסוכים ; מכת הארבה ; בקשת פרעה לשאת את חטאותיו ; פרעה חוזר בתשובה ? ; מכת החושך.....	78
סיכום פרק י.....	83
פרק יא - ההכנות ליציאת מצרים ; שאילת כלי הכסף והזהב ; מציאת החן בעיני המצרים – שילומים לשם כפרה ? ; שאלה או לקיחה ? ; ההתראה לפני מכת בכורות ; למה בכורות הבהמות הוכו גם כן ?.....	85
סיכום פרק יא.....	88
פרק יב - חודש ניסן, ראש החודשים, והלוח העברי ; למה שמות בבליים ללוח העברי ? מצוות קורבן פסח במצרים ולדורות ; שבת הגדול ואות הדם על פתחי הבתים ; אכילת כורך בליל הסדר ; סמלי החמץ והמצה ושאלת הרשע ; למה האוכל חמץ בפסח חייב כרת ? ; מכת בכורות והגירוש ממצרים ושאלת הכלים ; ממה מתו הבכורות ? ; מסע בני ישראל מרעמסס לסוכות ; כמה שנים שהו בני ישראל במצרים ? ; חוקת הפסח והקרבן קורבן פסח בלי בית מקדש.....	89
סיכום פרק יב.....	103
פרק יג - מצוות קידוש בכורות האדם והבהמות ; מצוות עשיית הפסח וחג המצות אחרי הכניסה לארץ ; מצוות ההגדה בליל הסדר ; אות וזכרון ליציאת מצרים – בתפילין ; הבן שאינו יודע לשאול והקשר לבן הרשע ; מה רוצים מהבן הרשע ? ; שאלת הבן התם ; אכילת פסח, מצה ומרור ; הקרבן בכורות הבהמה ומה עושים היום ; פדיון הבן ; מצוות הנחת תפילין.....	104
סיכום חלקי - פרק יג.....	110
פרשת בשלח.....	115
פרק יג – (המשך) - הנתיב המוזר של יציאת מצרים ; עמוד האש ועמוד הענן.....	115
סיכום סוף פרק יג.....	116
פרק יד - הטעיית פרעה ורדיפת פרעה אחרי בני ישראל ; צעקות בני ישראל אל משה ; ה' רודף כבוד ? ; קריעת ים סוף ; טביעת המצרים וישועת ישראל ; עדויות ארכיאולוגיות לקריעת ים סוף ; הדמיון למלחמת ששת הימים.....	117
סיכום פרק יד.....	125

פרק טו - שירת הים – שבחי ה', גבורות ה', פחד העמים; מהי תחיית המתים?; נד נוזלים; שירת נשים בתורה?; תפילה לכניסה לארץ ולבניית בית המקדש; קשים זיווגים כקריעת ים סוף; המתקת המים וקבלת חוק ומשפט במרה; היכן אילים?
127.....

סיכום פרק טו.....137

פרק טז - תלונת העם על חוסר במים; הגעגועים לסיר הבשר שבמצרים; תגובת ה' ומשה לתלונות; ירידת המן ונסיון באמונה; מהו שָׁלוֹ ומהו מן?; למה נאסר להשאיר מן מיום ליום?; אי-קיום" ע"י חלק מהעם; אי-ירידת המן בשבת וירידת כמות כפולה בערב שבת; חילול שבת ע"י חלק מהעם; תחום שבת; טעם המן.....142

סיכום פרק טז.....148

פרק יז - התלונה על חוסר המים ברפידים ותגובת משה; קריאת המקום מסה ומריבה; הכאת הצור; חוסר אמונה ומלחמת ה' בעמלק מדור דור.....149

סיכום פרק יז.....153

פרשת יתרו.....156

פרק יח - הגעת יתרו למחנה בני ישראל וגיוור; עצת יתרו לעניין ביזור סמכויות השפיטה; התכונות הדרושות לשופט; הקושי במציאת מועמים ובבחירת שופטים; שיטות שונות בעולם לבחירת שופטים; היררכיה שיפוטית.....156

סיכום פרק יח.....164

פרק יט - העליות והירידות של משה לפני מתן עשרת הדברות; ציווי ה' לפני מתן תורה; ייעוד ומשימת ישראל - ממלכת כוהנים וגוי קדוש; הגבלת העם מלעלות להר סיני; ההיטהרות לקראת קבלת התורה; התגלות השכינה בקולות וברקים; היכן היה משה בזמן מתן תורה?.....165

סיכום פרק יט.....169

פרק כ - עשרת הדברות; האם "אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ" הוא ציווי?; איזה פסלים אסורים ומהי עבודת אלילים?; פוקד עוון אבות על בנים?; מהו "לֹא תִשָּׂא"?; מה אסור לעשות בשבת?; כיבוד הורים ואריכות ימים; לא תרצח - הפלת עובר, המתת חסד, השתלת איברים; הוצאת מחבלים רוצחים להורג; ניאוף - ההלכה והחוק; דוד ובת שבע, בגידה של נשוי עם רווקה; לא תגנב - על איזה סוג גניבה מדובר? "לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עַד שֶׁקָּר" - האם כולל עד מדינה?; איך אפשר לשלוט ביצר החימוד? העם ראה את הקולות או שמע אותם - מה הכוונה?; איסור בניית מזבח מאבני גזית.....170

סיכום פרק כ.....198

פרשת משפטים.....204

פרק כא - מה ההצדקה לתופעת עבד עברי; דיני עבד עברי; איך אדם מסוגל למכור את בתו לאמה?; דין רוצח - מתי יש עונש מוות?; רוצח בשגגה; חבלה באחר; המקלל הוריו - למה מגיע לו עונש מוות; דיני נזיקין - מה זה נפש תחת נפש; דיני נזקי רכוש ונפש ע"י רכוש או ע"י בהמה.....204

סיכום פרק כא.....216

פרק כב - דין גנב הבא במחתרת; הבא להרגך השכם להורגו; עוד נזקי בהמה ואש; עונש הגורם לדליקה; אחריות שומרי רכוש של אחר - דין שומר חנם, שומר המקבל שכר, השואל והשוכר מחברו; אחריות המפתה או המשדל נערה פנויה; למה יש עונש מוות למכשפה? איסור משכב עם בהמות; איסור הקרבה לעבודה זרה; איסור הונאת הגר - באיזה גר מדובר?; איסור ענוי היתום והאלמנה והעונש על כך; מצוות הלוואה לעני ואיסור הלוואה בריבית; איסור קללות; מהי בשר טרפה?; קדושת הבכור.....217

231	סיכום פרק כב.....
פרק כג - איסור לשון הרע; חובות דיינים והכרעת דין ע"פ רוב; מצוות השבת אבדה אפילו לשנוא עליך; מניעת צער מבעלי חיים; מצוות שמיטת קרקעות; מנוחת השבת גם לבהמות; מצוות העלייה לרגל; איסור בישול בשר בחלב; שליחת המלאך והצרעה לפני בני ישראל.....	232
243	סיכום פרק כג.....
פרק כד - חזרה לעשרת הדברות, התחייבות "נעשה ונשמע" ודם הברית, ראיית אלוקים; משה עולה להר.....	244
245	סיכום פרק כד.....
250	פרשת תרומה
פרק כה - הציווי על תרומה למען הקמת המשכן - מקום החיבור בין הבריות לה'; בשביל מה צריך משכן או מקדש? ארון העדות ומשמעותו; הכפורת, הכרובים ומשמעותם; האם הכרובים אינם פסלים בקודש הקדשים? השולחן ולחם הפנים; המנורה ומשמעותה.....	250
259	סיכום פרק כה.....
פרק כו - יריעות המשכן; קרשי המשכן והפרוכת המפרידה בין הקודש לקודש הקדשים.....	262
265	סיכום פרק כו.....
פרק כז - מזבח הנחושת; למה היו קרניים למזבח; חצר המשכן.....	266
267	סיכום פרק כז.....
270	פרשת תצווה
פרק כז - המשך מצוות הדלקת נר תמיד של המנורה לפני ה'; סמלי הנר.....	270
פרק כח - הציווי לעשות בגדי הקודש לאהרון ולבניו; הציווי על המשכן - לפני או אחרי חטא העגל?; סכנת הגאווה שבבגדי כבוד ותפארת; משמעות בגדי הכהנים; האפוד ואבני השוהם; חושן המשפט ואבניו; האורים והתומים ומשמעותם; המעיל, הפעמונים והרימונים; הציץ המצנפת והאבנט; כתונות, אבנטים מגבעות ומכנסי בד של הכהנים והדיוטות.....	271
279	סיכום פרק כח.....
פרק כט - משיחת אהרון ובניו לכהונה בשמן זית; סדר קורבנות החנוכה של אהרון ובניו והלבשתם; למה להזות עליהם דם?; קורבן עולת התמיד – האם הוא לא אכזרי?.....	280
283	סיכום פרק כט.....
פרק ל - מזבח הקטורת ומשמעות הקטורת.....	284
285	סיכום פרק ל.....
294	פרשת כי תשא
פרק ל – המשך: תרומת מחצית השקל וכופר נפש בעת מפקד; הטעות של דוד המלך; האם מותר להיכנס להר הבית?; מפקד אוכלוסין היום; עשיית הכיור וכנו; מרכיבי שמן המשחה; מרכיבי הקטורת; הנטף - שמן אפרסמון?.....	294
309	סיכום פרק ל.....

פרק לא - מגוי בצלאל ואהליאב לבניית המשכן וכליו; למה דווקא בצלאל נבחר?; המשכן ושמירת השבת; למה העונש על חילול שבת כל כך חמור – (כרת או סקילה)?.....	318
סיכום פרק לא.....	322
פרק לב - פשר חטא העגל; אחריות אהרון לחטא; תפילת משה על עם ישראל; השלכת לוחות הברית; תוכחת משה את העם והענשתו; האם נעשה טבח בעובדי העגל?.....	323
סיכום פרק לב.....	329
פרק לג - הסרת העם את העדי - למה?; הוצאת אוהל המועד מהמחנה; משה מבקש לדעת את דרכי הנהגת ה' ודרך קבלת הסליחה; צדיק ורע לו, רשע וטוב לו.....	330
סיכום פרק לג.....	334
פרק לד - משה עולה שוב להר עם שני לוחות; שלוש עשרה מדות הרחמים; איסור כריתת ברית עם יושבי הארץ ואיסור יין נסך; מצוות העלייה לרגל; כתיבת דברי הברית המחודשת; ירידת משה מההר ביום כיפור וקרינת עור פניו.....	335
סיכום פרק לד.....	342
פרשת ויקהל.....	347
פרק לה - בניית המשכן לא דוחה שבת; חשמל בשבת; הציווי לעם להביא תרומה להקמת המשכן - למה חוזרים על כל הפרטים?; העם תורם ביד רחבה; המינוי הרשמי של בצלאל ואהליאב לפני העם וסגולותיהם.....	347
סיכום פרק לה.....	350
פרק לו – העם מגדב מעבר לצורך; עירוב בשבת; עשיית יריעות המשכן, הקרשים והפרוכת; מה אפשר ללמוד מהחזרות הרבות - התורה נכתבה בזמן אמת.....	351
סיכום פרק לו.....	356
פרק לז - עשיית הארון, השולחן, המנורה, מזבח הזהב, שמן המשחה וקטורת הסמים.....	357
סיכום פרק לז.....	358
פרק לח – עשיית מזבח העולה, הכיור - ממראות ה"צובאות", וחצר המשכן.....	359
סיכום חלקי - פרק לח.....	360
פרשת פקודי.....	363
פרק לח – המשך: דין וחשבון של משה על השימושים בכסף ובנחושת שנתרמו ע"י הציבור; השלכה לדורות.....	363
סיכום סוף פרק לח.....	364
פרק לט - דרך עשיית בגדי הכהנים; ביקורתו של משה של המשכן וכליו וברכת משה את העוסקים במלאכה.....	365
סיכום פרק לט.....	367
פרק מ – משה מקים את המשכן וחונך את עבודת המשכן; המשכן מתכסה בענן, המלווה את בני ישראל בכל מסעיהם.....	368
סיכום פרק מ.....	369
אינדקס.....	372

פרשת שמות

פרק א - שמות השבטים וריבוי העם; מי היה המלך חדש על מצרים?; תחילת השעבוד; שימת שרי מסים על בני ישראל; גזירת רצח התינוקות הבנים - שואת מצרים; גזירת השלכת התינוקות ליאור; שפרה ופועה - חסידות אומות העולם?

שמות השבטים וריבוי העם

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם אֶת יַעֲקֹב, אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ. ראובן, שִׁמְעוֹן, לֵוִי וַיהוּדָה. יִשָּׂשכָר, זְבולֹן וּבְנִימֵן. דָּן וְנַפְתָּלִי גָד וְאַשֶּׁר. וַיְהִי כָל נֶפֶשׁ יִצְחָק יָרָד יַעֲקֹב שִׁבְעִים נֶפֶשׁ, וַיּוֹסֶף הָיָה בְּמִצְרַיִם. (שמות א, א-ה)

לפי איזה סדר נמנו בני יעקב?

לפי סדר נישואי האימהות וסדר לידת הבנים - קודם בני לאה, לאחר מכן בנימין (מבני רחל), בני בלהה (שפחת רחל) ובני זלפה (שפחת לאה).

וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אָחִיו וְכָל הַדּוֹר הַהוּא. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֶאֶד מְאֹד, וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם. (שמות א, ו-ז)

מה ההבדל בין המלים "פרו", "ישרצו", "ירבו", לבין "יעצמו במקד מאד ותמלא הארץ אתם"?

לפי המפרשים, משמעות "פרו" שילדו הרבה ילדים, "ישרצו" - שילדו הרבה בבת אחת. רש"י, ע"פ המדרש, אומר שאישה ילדה ששה בכרס אחד. משמעות "ירבו" - שסך אוכלוסיית בני ישראל גדלה מאוד, כלומר, שמתו הרבה פחות משנולדו, כך שהריבוי הטבעי היה גבוה. כוונת "ויעצמו", שהם היו חזקים. "ותמלא הארץ אתם" - שהם התפרסו בכל ארץ גושן ולא הצטמצמו באזור אחד.

יש המשערים שריבוי הלידות נבע ממסירת תינוקות ע"י אימהות יהודיות, למניקות, כפי שנראה בהמשך אצל בת פרעה. כידוע, הנקה מונעת בדרך כלל כניסה נוספת להריון וקיצור תקופת ההנקה מגדיל את מספר הילדים שאישה מספיקה ללדת בימי פוריותה.

המלך החדש על מצרים ותחילת השעבוד

וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף. וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ: הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ. הֲבֵיאָה נְתַחֲמָה לוֹ, כִּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה, וַיּוֹסֶף גַּם הוּא עַל

שֶׁנֶאֱמָרוּ וְנָלַחֵם בָּנוּ, וְעָלָה מִן הָאָרֶץ. וַיִּשְׁיִמּוּ עָלָיו עֲרֵי מָסִים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם, וַיִּבְּן עֲרֵי מִסְפָּנוֹת לַפְּרָעָה, אֵת פֶּתֶם וְאֵת רַעְמָסֵס. (שמות א, ח-יא)

מי היה "המלך החדש"? - (מתאים להתייחסות או לדיון בשולחן השבת או במפגש)

ישנם חילוקי דעות רבים בין החוקרים. הדבר תלוי בזהות של הפרעה שמלך בזמן יציאת מצרים ובמשך תקופת השעבוד לפני יציאת מצרים. נביא כאן שתי גישות.

ישנם חוקרים הטוענים, על סמך ממצאים ארכיאולוגיים של חורבן ערי כנען, שבני ישראל יצאו ממצרים לקראת סוף תקופת שלטון הפרעה רעמסס השני, שמלך בשנים 1304 - 1237 לפנה"ס בערך. אם נניח שהשעבוד החל כ - 120 שנה לפני כן (כ - 40 שנה לפני לידת משה רבנו), נגיע לשלטון הפרעה אמנחותפ השלישי, אשר מלך בשנים 1417 - 1379 לפנה"ס ולבנו, אמנחותפ הרביעי, ששינה את שמו לאחנתון ואשר הנהיג רפורמה דתית, לפיו הכריז על אל השמש, אתון, כאל יחיד. אחרי מלך הפרעה תות ענח'אמון, (1361 - 1352), אשר התפרסם בזכות האוצרות שנמצאו בקברו.

הבעיה עם השערה זו היא שבאגרות תל אל עמארנה, אשר נתגלו במצרים בין השנים 1877 - 1937, מתלוננים מלכי כנען, בשפה האכדית, כלפי הפרעונים אמנחותפ השלישי והרביעי, המוזכרים לעיל, שהח'בירו פלשו לארצם והם ביקשו את עזרת פרעה.

לדעת חלק מהחוקרים הח'בירו אינם אלא העברים. בנוסף, התיאורים באגרות דומים למסופר בספר יהושע. אם אכן מדובר בפלישת העברים, יש להקדים את תיארוך תחילת השעבוד ואת זמן יציאת מצרים. בנוסף, בפפירוס אנסטסי, משנת 1,270 לפנה"ס בערך, מימי שלטונו של רעמסס השני, (1,279 - 1,213), נזכר "ראש שבט אשר" בארץ כנען, כך שכנראה יציאת מצרים ארעה הרבה לפני ימי רעמסס השני. ישנם חוקרים הטוענים, על סמך ממצאים היסטוריים והמסופר במקרא, שיציאת מצרים ארעה כ- 180 שנה לפני כן.

על שבר כתובת עם רשימת שבויים מהלבנט שמתוארכת לימי פרעה אמנחותפ השני, אשר מלך בשנים 1450 - 1425, מוזכרים עמים כנענים, ביניהם קבוצה הנקראת "ישראל" Y šr il, אשר יש המבקשים לזהות אותה עם ישראל. (לטענתם, באותה התקופה נהגו המצרים לבלבל בין ההירוגליף שמשמיע את הצליל ס לבין ההירוגליף שצלילו ש), מה שאומר שאם הייתה יציאת מצרים והתנחלות בכנען, הרי שהתקיימו במאה ה - 15 לפנה"ס או לפניה.

בספר מלכים א, פרק ו, פסוק א, נאמר: "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית... למלך שלמה על ישראל ויבן הבית לה' ". שלמה מלך בתקופה 968 - 928 לפנה"ס בערך. על כן השנה הרביעית למלכותו הייתה 964 לפנה"ס ו - 480 שנה אחרי

יציאת מצרים. לפי זה, יציאת מצרים ארעה בכ - 1444 לפנה"ס. (יחד עם זאת, יתכן כי שיטת ספירת השנים בתנ"ך היא שונה מהספירה המקובלת כיום, כך שלא ניתן להסיק מהכתוב מסקנות חד-משמעיות). יש מתארכים לשנת 1446 לפנה"ס.

בנוסף, בספר שופטים יא, כו, אומר יפתח הגלעדי למלך עמון: "בְּשָׁכֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֻשְׁבוֹן וּבְכַנּוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבְכַנּוֹתֶיהָ וּבְכָל הָעָרִים אֲשֶׁר עַל יְדֵי אֲרָנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וּמֵהוּעַ לֹא הִצְלָתָם בְּעַת הַהִיא". לפי זה, יפתח אמר את הדברים בערך 140 שנה לפני בנין המקדש (בערך ב - 1100 לפנה"ס) ואם נחבר 40 שנות נידודים במדבר סיני, 300 שנות התיישבות ועוד 140 שנה, מתקבלות גם כן כ - 480 שנה מיציאת מצרים ועד בניין המקדש. לפי זה, בני ישראל יצאו ממצרים בימי אמנחותפ השני, אשר מלך בשנים 1450 - 1425 לפנה"ס. יחד עם זאת, יש המתארכים את שלטונו לשנים 1426 - 1400 לפנה"ס. לפי זה, הפרעה בעת יציאת מצרים היה אביו, תחותמס השלישי, אשר לפי תיארוך זה, מלך בשנים 1479 - 1426. תימוכין לכך, שבנו הבכור נפטר בגיל צעיר, אולי במכת בכורות. תחותמס ערך קרבות רבים, ביניהם בארץ כנען. גם בנו הבכור של אמנחותפ השני נפטר בנערותו.

עובדה שאולי תומכת בכך, היא שבשנת 1443 ושוב ב- 1441 אמנחותפ השני נאלץ לצאת למסעות דיכוי נגד מלכי כנען שמרדו בו, אולי בהשפעת בריחת בני ישראל מעבדות מצרים ונפילת חלק מצבא מצרים בים סוף.

ממצא מעניין התומך בכך, שהציג הארכיאולוג הקנדי ד"ר דגלס פטרוביץ, כתובת בעברית עתיקה שנמצאה במצרים ומתוארכת לשנת 1446 לפנה"ס, ובה כתוב: "השעבוד שלנו התעכב, אז חולל משה נסים. זוהי שנה מדהימה. תודות לאל בעלת...".

ע"פ רוב מפרשי התורה מושב בני ישראל במצרים ארך 210 שנה, (ראו הסבר בהמשך). השלב הראשון של השעבוד התחיל 94 שנה אחרי הירידה למצרים ו- 116 שנה לפני יציאת מצרים, אחרי מות לוי, אשר הגיע למצרים בגיל 43 ונפטר בגיל 137, כנאמר בשמות ו, טז. אם כן, **השעבוד התחיל בערך בשנת 1560 לפנה"ס. באותה התקופה מלך הפרעה יעחמס הראשון, (המכונה גם אמוסיס הראשון, פירוש השם יעחמס – "הירח שנולד"), אשר שלט בשנים 1580 - 1546 ואשר גרש מהשלטון ב- 1570 לערך, את שבטי ההיקסוס השנואים על המצרים, שמוצאם מסוריה וכנען ואשר השתלטו על אזור הדלתא של מצרים משך כמאה וחמישים שנה לפני כן. יעחמס הראשון ייסד את הממלכה החדשה, (השושלת ה- 18), במקום ממלכת ההיקסוס הזרה, ולכן ראוי להיקרא "מלך חדש".**

לפי זה הפרעה אשר מינה את יוסף למשנהו היה מלך משבטי ההיקסוס. המוצא השמי המשותף בין ההיקסוס לעברים, מסביר אולי את עלייתו המטאורית של יוסף ואת קבלת הפנים החמה של

משפחתו במצרים. יתכן שבנוסף לגירוש ההיקסוס, יעחמס יצא נגד אוכלוסיות נוספות ממוצא שמי ובמיוחד נגד בני ישראל, בעלי בריתם של ההיקסוס. ידוע שלאחר גירוש ההיקסוס ממצרים, יעחמס יצא למסע טיהור של ההיקסוס בארץ כנען. (מקור: ויקיפדיה, פרעה).

לפי הגישה השנייה, האם אפשר לתארך, ע"פ המסורת, את זמן אברהם, יצחק יעקב, יוסף ומשה? כן, באופן הבא.

בברית בין הבתרים נאמר לאברהם "יָדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה יִרְעָךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעָבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה". ע"פ רש"י ורוב הפרשנים, 400 השנה מתחילות מזמן לידת יצחק, זרעו של אברהם ולפי חישוב שיובא בהמשך, מושב בני ישראל במצרים ארך 210 שנה. ידוע שיצחק נולד בהיות אברהם בן 100 שנה.

על כן, אם יציאת מצרים אכן ארעה ב - 1444 (או 1446) לפנה"ס, אברהם נולד בשנת 1944 לפנה"ס, יצחק נולד ב - 1844, יעקב ב - 1784 ויוסף ב - 1693. הירידה של בני ישראל למצרים הייתה ב - 1654 (בהיות יוסף בן 39) בזמן מלכות ההיקסוס ומשה נולד 80 שנה לפני יציאת מצרים ב - 1524, בזמן מלוך פרעה תחותמס הראשון. תקופת יהושע והשופטים נמשכה כנראה כ - 394 שנה, (מהן 14 שנות שלטון יהושע), מהכניסה לארץ ב - 1404 לפנה"ס עד המלכת שאול ב - 1011 בערך.

לפי הגישה שבני ישראל אכן שהו במצרים 400 או 430 שנה, (שיטת הפרשן שד"ל ע"פ האמור בהמשך ספר שמות, פרק יב, מ - מא), יש להקדים את לידת האבות ואת הירידה למצרים ב - 190 - 220 שנה.

לפי שתי הגישות הנ"ל, איך אפשר להסביר את העובדה שלא נמצאו ממצאים ארכיאולוגיים של כיבוש יריחו והעי ע"י יהושע בתקופת 1400 - 1200 לפנה"ס?

גם כאן יש חילוקי דעות בין החוקרים.

הארכיאולוגית הבריטית, קתלין קניון, אשר שימשה, בין השאר כמנהלת בית הספר הבריטי לארכיאולוגיה בירושלים בשלטון הירדני, בשנים 1951 - 1966 ואשר חפרה ביריחו בין השנים 1952 - 1955, טענה ע"פ הממצאים, שיריחו נחרבה ברעידת אדמה מאות שנים לפני כניסת בני ישראל לארץ כנען ושלא הייתה מוקפת חומה באותה התקופה.

לעומת זאת, הארכיאולוג ג'ון גארסטאנג אשר שימש כמנהל מחלקת העתיקות של המנדט הבריטי על פלסטין בין השנים 1920 ל - 1926 קישר את חומות יריחו לחפירות שערך בין 1930 ל - 1935. גארסטאנג מספר, "לא נותר עוד כל ספק לגבי העובדה העיקרית: חומות העיר נפלו כלפי חוץ בשלמותן, כך שהתוקפים יכלו לטפס על חורבותיהן ולהיכנס לעיר. מה כל כך יוצא דופן בזה?

חומות של ערים לא נופלות כלפי חוץ, אלא תמיד כלפי פנים. זאת מאחר שהתוקפים תוקפים מחוץ לחומה ומפילים אותה פנימה, והנה, ביהושע ו' 20 מסופר: 'ותיפול החומה תחתיה, ויעל העם העירה איש נגדו, וילכדו את העיר'. משהו גרם לחומות ליפול כלפי חוץ". כאמור לפי הניתוח כאן כיבוש יריחו ארע בשנת 1404 לערך. (Garstang, FBHJJ).146).

באופן כללי, ממצאים ארכיאולוגיים מכסים פחות מ- 1% מהמידע ההיסטורי הידוע ממקורות ספרותיים ואחרים. ממצאים ארכיאולוגיים ניתנים לפרשנות על רקע מידע היסטורי ולא במנותק ממנו. לרוב, התיארוך של ממצאים ארכיאולוגיים מתבסס על מידע היסטורי אודות התקופה הרלוונטית. ניתן להשתמש בממצאים ארכיאולוגיים כדי לאשש או להפריך מידע היסטורי אך אין לטעון שאם לא נמצא ממצא ארכיאולוגי התומך באירוע היסטורי אז לא התרחש אירוע כזה. בנוסף, ישנן סתירות בין ממצאים ארכיאולוגיים שונים.

לדוגמה, תבליט מצרי מתאר מצור שנמשך שבעה חודשים ואת כיבושה של העיר מגידו, ע"י פרעה תחותמס השלישי בשנים 1457-1458 לפנה"ס. ע"פ המחקר הארכיאולוגי, למגידו לא הייתה חומה בתקופה זו! באגרות אל עמארנה, מהמאה ה- 14 לפנה"ס, מתוארת מגידו כעיר גדולה, מבוצרת וחשובה יחסית, ואילו ע"פ הממצאים הארכיאולוגיים, היא הייתה ישוב קטן וללא חומה.

חומת אשקלון בסוף המאה ה- 12 לפנה"ס לא נמצאה גם כן, למרות שתוארה בתבליטי הפרעה מרנפתח באותה התקופה כעיר מבוצרת. אף לא נמצאו ממצאים ארכיאולוגיים של ירושלים בין המאה השישית והראשונה לפנה"ס – (תקופת בית שני). האם היא לא הייתה מיושבת בתקופה זו? כל אלה מצביעים על מגבלות רציניות במחקר הארכיאולוגי ועל הצורך לקבל את מסקנותיה בערבון מוגבל.

ניתן להסביר העדר ממצאים ארכיאולוגיים בכך שהם טרם נמצאו ואולי יימצאו בעתיד, או שנמצאים באתר שטרם נחפר, או שהממצאים שהתגלו זוהו או תוארכו בצורה לא נכונה, או שחפרו במקום שונה מהאתר המקראי האמיתי. למשל התגלו מקרים שבהם תרבות מאוחרת השתמשה בחומות של תרבות קודמת ולכן תוארכה בצורה לא נכונה. היו גם מקרים שממצאים נסחפו ע"י שיטפונות, לדוגמה, "מתקופה לתקופה".

ממה חשש פרעה?

הוא חשש מהריבוי ומהעוצמה של בני ישראל שמא יתחברו עם אויבי מצרים כגיס חמישי, (אולי עם ההיקסוס או שבטים שמיים אחרים) וילחמו נגדה. יתכן שחשש גם מעוצמתם הכלכלית.

מה הכוונה במלים "ונלחם בנו ועלה מן הארץ", הרי אם בני ישראל יעזבו את הארץ אז כביכול נפתרה הבעיה?

לפי הרמב"ן, הכוונה או שיעלה מארץ גושן וישתלט על ארץ מצרים, או שיחבור לאויבי מצרים, יבזוז את מצרים וייקח את כל השלל לארץ כנען.

הטלת מסים (בצורת עבודה) על בני ישראל

מה הכוונה ב"שרי מסים"? מהן "ערי מסכנות" והיכן הן פיתום ורעמסס?

הם שרי פרעה שדאגו לקחת מבני ישראל מס בצורה של עבודה ובנייה – "וַיִּכֶן עָרֵי מִסְכָּנוֹת"....

לפי רש"י, ערי המסכנות היו ערי אוצרות ואחסנה ויש אומרים, ערי מבצר לאחסנת תחמושת. שתי הערים זוהו בבטחה בתל מסחותה ובקנאטיר שבמזרח הדלתה של הנילוס, סמוך לוואדי תומילאת, שרואים בו את ארץ גושן. מקובל כיום על מרבית החוקרים כי העיר רעמסס הייתה בירת מצרים "פר רעמסס". מקובל על החוקרים כי מקור השם פיתום הוא "פי אתום", שפרושו במצרית עתיקה בית (האל) אתום, שהיה אל השמש.

יש חוקרים המניחים כי את הערים הקים פרעה רעמסס השני, שבימיו, לפי המשוער, התרחשה יציאת מצרים. אמנם בכתובות של רעמסס השני אין סימן לעבודת פרך, אך בכתובות הוא מתפאר במפעלי הבנייה שלו בבניית בנייני ענק, לכן סביר כי העסיק אלפי איש בבנייה, וניתן לשער שבהם גם בני ישראל. בכל מקרה, גם לפי גישה זו שיציאת מצרים ארעה בתקופת רעמסס השני, לא יתכן שהפרעה אשר התחיל לשעבד את בני ישראל ולהעביד אותם בבניית פיתום ורעמסס הוא רעמסס השני, כי מתחילת השעבוד ועד יציאת מצרים עברו לכל הפחות 80 שנות חיי משה. מדובר באחד הפרעונים שקדמו לרעמסס השני.

לפי החוקרים הסבורים שיציאת מצרים ארעה שנים רבות לפני מלך רעמסס השני, הערים הוקמו ע"י יעחמס הראשון או השני ושוקמו לאחר מכן ע"י רעמסס השני וגם לפניו.

בפפירוס ליידן מספר 348, שכתבתו מתוארכת לימי ממלכת רעמסס השני, (אך יתכן כי הוא מתייחס לאירועים שקדמו לזמן הכתיבה), מצוין כי ניתנו הוראות לספק מזון ל"חבירו" ולחיילים ש"סחבו אבנים למקדש רעמסס". כמו כן העיר נזכרת באוסטרקון שנכתב בכתב היראטי, שבו מוזכרים החבירו (אפשר לקרוא גם ע'פירו או עבירו) כעובדים בעבודת פרך בבניית העיר פר רעמסס. היו חוקרים שהציעו כי החבירו הללו הם העברים המקראיים ששועבדו על ידי פרעה. בנוסף, נמצא כי ליד המקדשים, שנבנו מאבן, נבנו בתי לבנים, שיוצרו מחומר ומקש, בדומה לכתוב בספר שמות: "וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה, בַּחֲמֹר וּבְלִבָּנִים, וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֶת כָּל

עבדתם אשר עבדו בהם בפרך... ויצו פרעה... לא תאספון לתת תבן לעם ללבן הלבנים כחמול שלשם; הם ילכו וקששו להם תבן... ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקשש קש לתבן. המקור: ויקיפדיה, פיתום_ורעמסס.

וכאשר יענו אתו, בן ירבה וכו' ופרץ, ויקצו מפני בני ישראל. (שמות א, יב)

איך אפשר להסביר את תופעת המשך הריבוי בתנאים אלה?

לפי רש"י זה היה נס, או שנוכל לומר שהריבוי "הטבעי" היה לא טבעי וחריג מאוד. רוח הקודש אמרה: "אתם אומרים 'פן ירבה' ואני אומר 'פן ירבה'." "ויקצו" – קצו בחייהם.

ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך. וימררו את חייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה, את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך. (שמות א, יג-יד)

מה היא עבודת "פרך"?

לפי הרשב"ם זה מלשון שברון, כלומר שמדובר בעבודה השוברת את עושיה. "להפריך" טענה הוא בעצם לשבור אותה או להחליש אותה. עוגייה פריכה היא שבירה.

גזירת רצח התינוקות כעת לידתם וצדקותן של המיילדות

ויאמר מלך מצרים למיילדות העבריות אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה. ויאמר: בילדכן את העבריות וראיתן על האבנים אם בן הוא וקמתן אתו ואם בת הוא וחתה. ותיראנן המיילדות את האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים, ונתתינן את הילדים. ויקרא מלך מצרים למיילדות ויאמר להן: מדוע עשיתן הדבר הזה ונתתינן את הילדים? (שמות א, טו-יח).

האם המיילדות היו עבריות או שהיו מצריות ששימשו מיילדות לעבריות?

לפי חלק מהמפרשים, בהסתמך על מדרש שמות רבה, הן היו עבריות. ע"פ רש"י שפרה היא יוכבד ופועה היא בתה מרים. ע"פ מסורת אחרת שהביא יוסף בן מתתיהו, המיילדות היו מצריות צדקניות, אשר התגיירו לאחר מכן. לפי פירוש זה, הכוונה במלים "למיילדות העבריות", היא "למיילדות את העבריות". גם ילקוט שמעוני (יהושע רמז, ט) מנה את שפרה ופועה ברשימה של נשים שהתגיירו והצטרפו לעם ישראל, כפי שכותב גם הפרשן בעל "אמרי נועם" מהמאה ה-14, וגם האברבנאל והשד"ל. הפירוש שהיו מצריות הוא הגיוני, שכן איך אפשר לצפות ממיילדות שהן עבריות להרוג תינוקות יהודים ולצוות זאת עליהן? חוץ מזה, בפסוק כ' נאמר שהמיילדות יראו את האלוהים ולכן הצילו את התינוקות. אילו היו עבריות, אין צורך בנימוק של יראת אלוקים,

שכן ברור שבאופן טבעי ירצו להציל תינוקות של בני עמם. בנוסף, מרים הייתה ילדה בת 7 כשנולד משה, לאחר מכן. קשה לדמיין ילדה קטנה משמשת כמיילדת.

למה התורה מזכירה את שמן?

לפי רש"י "שפרה", על שם שמשפרת את הוולד ו"פועה", על שם שפועה ומדברת לוולד כדרך הנשים המפייסות תינוק שבוכה. לפי האברבנאל, לא מדובר בשמותיהן הפרטיים אלא במקצוען. המיילדת הראשית נקראה "שפרה", והמסייעת נקראה "פועה". לדבריו, מדובר בבעלות מקצוע באופן כללי ולא רק בשתי נשים, שכן לא יתכן שהיו רק שתי מיילדות לכל היולדות העבריות.

איך המיילדות העזו להפר את ציווי פרעה?

כפי שנאמר, הן היו יראות אלוקים, בעלות מוסריות גבוהה. הן לא היו מסוגלות לעשות מעשה אכזרי כזה, אפילו אם ייענשו על אי-הביצוע. פרעה כנראה התכוון שהמיילדות ימיתו את התינוקות בסתר, מיד לאחר הלידה ויאמרו ליולדות שתינוקם נפטר בלידה. המיילדות לא היו מסוגלות לבצע זאת.

וְתֹאמְרֵן הַמִּיֻּלְדֹת אֶל פְּרֹעֶה: כִּי לֹא כְנָשִׁים הַמְצַרִּית הָעֵבֶרִית, כִּי חַיֹּת הֵנָּה; בְּטָרִם תָּבוֹא אֱלֹהֵן הַמִּיֻּלְדֹת וְיִלְדוּ. וַיִּיטֹב אֱלֹהִים לַמִּיֻּלְדֹת וַיַּרְבּ הָעָם וַיַּעֲצֻמוּ מְאֹד. וַיְהִי כִּי יֵרְאוּ הַמִּיֻּלְדֹת אֶת הָאֱלֹהִים, וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּתִים. (שמות א, יט-כא)

מה הכוונה במלים "כִּי חַיֹּת הֵנָּה"? כביכול מדובר בביטוי מעליב.

לפי רש"י, נשות ישראל היו בקיאות בלידה כמיילדות עצמן ולא היו זקוקות למיילדות, בדומה לחיות השדה. במקרא, "חיה" היא מיילדת. ניתן גם לפרש, שהתעקשו להביא חיים לעולם.

מה הכוונה במלים "וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּתִים"?

לפי רש"י, ה' עשה להן בתי כהונה, לווייה ומלכות, זאת בהנחה שמדובר ביוכבד ובמרים. אם מדובר במצריות, כנראה שהכוונה שהן זכו לצאצאים רבים, מדה כנגד מדה על כך שאפשרו לבני ישראל להתרבות. גם פרופ' נחמה ליבוביץ, ז"ל, בעיוניה לפר שמות, הסיקה שמדובר במצריות צדקניות, וכתבה, "יש לתת את הדעת על כך שהתורה מראה לנו בתוך ים של רשע ועריצות – ודווקא בסמוך לפסוק יג המראה את מצרים (הממלכה והעם) ברשעותם – כיצד יכול הפרט לעמוד נגד הרשעות, להתקומם לפקודה, לא לציית לה, ולא לגול (להסיר) מעל עצמו את אשמת הרצח באמרו: "קבלתי פקודה מאת מלכי", (כפי שניסו לטעון קציני הנאצים). כבר נאמר במסכת קידושין, מג, א, ש"אין שליח לדבר עבירה", שכן, דברי הרב ודברי התלמיד, דברי מי שומעים? על כן אדם לא יכול לגלגל את האחריות למעשיו על משלח כלשהו.

איך ניתן להגדיר התנהגות שפרה ופועה?

בהנחה שהיו מצריות, הן היו חסידות אומות העולם, אשר בדומה למאורעות השואה, סיכנו את חייהן על מנת להציל יהודים ממוות.

גזירת השלכת התינוקות ליאור

וַיֵּצֵאוּ פְּרָעָה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל בֶּן הַיְלֹד הַיָּאֲרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ, וְכָל הַבֵּת תִּחְסִיּוֹן.
(שמות א, כב)

איך פרעה היה מסוגל לצוות על עמו להשליך תינוקות ליאור?

זה דומה לפוגרומים "העממיים" כביכול, ברוסיה של ימי הצאר, כאשר השלטונות למעשה עודדו את ההמונים לבצע פוגרומים, אך השלטונות לא השתתפו בהם בעצמם.

את מי בעידן המודרני מזכיר פרעה, במדיניותו כלפי בני ישראל?

הוא מזכיר כמובן את היטלר ימ"ש, אשר גם כן ניסה לפתור את "הבעיה היהודית", תחילה ע"י הסתה פרועה, חוקי עבודה שפגעו בפרנסת יהודים והטלת מסים כבדים. לאחר מכן ע"י החרמת או שריפת רכושם ובתי כנסיותיהם, עובר לעבודת פרך כפויה במחנות הריכוז, בתנאי עבדות וללא שכר, ובסוף רציחתם במחנות השמדה. הדמיון הוא מדהים.

כמו היטלר, פרעה שינה לחלוטין את יחס השלטון כלפי המיעוט העברי והדגיש את האיום הצבאי ואולי גם הכלכלי שהם מהווים עבור העם המצרי. יחד עם זאת, היו הבדלים. לא מצאנו בתורה ביטוי של גזענות כלפי העברים. פרעה בחר באסטרטגיה של השמדת עם ע"י רצח תינוקות זכרים בלבד ולא רצח מבוגרים ונשים, מפני שרצה לנצל את בני ישראל ככוח עבודה בתנאי עבדות ולצרף את הנשים לעם המצרי. למעשה הוא החליט לבצע את השמדת העם בהדרגה עד שימותו העברים שנולדו לפני הגזירה. היטלר רצה השמדה טוטלית.

האם העם המצרי ציית לציווי להשליך ליאור את תינוקות בני ישראל?

מסתבר שכן, אחרת יוכבד לא הייתה שמה את משה בתיבה ביאור, על מנת להצילו. (ראו פסוק ג' להלן).

למה פרעה ציווה לא להמית את הבנות?

במלחמות של אז היה נהוג להרוג את כל הגברים, לקחת את הנשים כשבויות ולשאת אותן כנשים. הנשים לא היו סכנה צבאית לתוקף.

סיכום פרק א

בפרק זה ראינו את הריבוי הטבעי ה"לא טבעי" של בני ישראל בארץ גושן, השווינו את מדיניות פרעה לזה של היטלר ימ"ש ומצאנו דמיון מפתיע, החל מחוקי עבודה ועד לרצח עם. פגשנו את שפרה ופועה, כנראה חסידות אומות העולם הראשונות. הבנו שגזירת רצח התינוקות הזכרים מהווה למעשה רצח עם הדרגתי.

תוספת

פסל של הפרעה יעחמס הראשון, (מלך בשנים 1546-1580), אולי הפרעה אשר החל את שעבוד בני ישראל. Brooklyn Museum.

פסל במוזיאון המצרי, של אמנחותפ השני מגיש מנחה במקדש האל אמון בתבאי. אולי הוא הפרעה בזמן יציאת מצרים. Jean Pierre Dalbera: צילום flickr.com/photos/dalbera/2866334800

פרק ב - לידת משה, הסתרתו ושימתו בתיבה ביאור; תעוזת בת פרעה בהצלת משה ביאור; "משה" - שם עברי או מצרי?; האם משה רבנו היה רוצח?; משה בורח ממצרים ומושיע את בנות יתרו; משה נושא את צפורה לאישה; בני ישראל זועקים מהעבודה הקשה וה' שומע.

לידת משה, הסתרתו ולאחר מכן הנחתו בתיבה ביאור

וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לִוִּי וַיִּקַּח אֶת בַּת לֵוִי. וַתְּהֵי הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן, וַתֵּרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא וַתַּצְפֶּנּוּהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים. וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצִּפּוֹנִי, וַתִּקַּח לוֹ תַּבַּת גִּמָּא וַתַּחְמְרָהּ בַּחֲמֶר וּבִזְזָת וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל שְׁפַת הַיָּאֵר. (שמות ב, א-ג)

למה התורה לא מזכירה את שמות האיש ובת לוי?

לפי הרמב"ן, התורה מתכוונת לומר שלמרות גזרת פרעה, בכל זאת האיש ואשתו, אולי כמו רבים אחרים, בחרו ללדת בן, מבלי לפרט את זהותם. לפי המדרש, האיש (עמרם) נפרד מאשתו (יוכבד), בגלל גזרת פרעה על הבנים, ובתו מרים אמרה לו שגזרתו קשה משל פרעה, שכן פרעה גזר רק על הזכרים והוא גוזר גם על לידת בנות. לכן עמרם החזיר את יוכבד ונולד משה.

מה הכוונה במלים "כי טוב הוא"? האם לא כל תינוק הוא טוב בעיני אמו?

לפי רש"י, כשנולד, כל הבית התמלא אורה. הכוונה היא כנראה שהיא ראתה שהוא מספיק בריא כדי להמשיך לחיות ויש לשמור עליו בכל משמר.

למה אם הילד החליטה לשים אותו בתיבה ביאור? הרי אם מצרי ימצא אותו, כנראה שיהרוג אותו.

לפי הספורנו היא התכוונה להחליף את הגזרה של השלכתו ליאור בהשאתו בסוף ליד היאור. הוא מביא את רעיון ה"אסופי": במצרים היו ילדים רבים חסרי הורים, שהוריהם נטשו, ואנשים חשוכי ילדים היו מתייצבים על שפת היאור, שכן אולי יימצא שם ילד שננטש על ידי הוריו שם, והם יוכלו לאוספו לביתם. מדובר ברעיון שמבוסס על ממצאים ארכיאולוגיים: קיומם של אסופים שנמשו מהנהר מתואר גם בתעודה משפטית אשורית מהמאה ה-11 לפני הספירה. בהתאם לכך נוכל לומר שהילד הונח בכוונה על שפת היאור, על מנת שייחשב לאסופי ויאסף, וזה היה הפתרון הטוב ביותר עבור ילד שכזה. ואכן, התכלית התממשה ומישהו אסף את הילד. אם כך הם הדברים הרי שנוכל לציין כי השגחת ה' הייתה, אפוא, לא בכך שהילד נאסף, אלא שהייתה זאת בת פרעה דווקא, שאספה אותו.

יתכן גם, שיוכבד קבלה את ההשראה מתיבת נח אשר הצילה את הנמצאים בה ממוות בטביעה.

וּתַמְצַב אֶחָתוֹ מֵרֶחֶק לְדַעַה מָה יַעֲשֶׂה לוֹ. וַתֵּרֶד בֵּת פְּרַעֲהַ לְרַחֵץ עַל הַיָּאֵר וְנִעְרְתִּיהָ הַלְכָתָהּ
עַל יַד הַיָּאֵר, וַתֵּרָא אֶת הַתַּבָּה בְּתוֹךְ הַסּוּף, וַתִּשְׁלַח אֶת אֶמְתָּהּ וַתִּקְחָהּ. וַתִּפְתַּח וַתֵּרָאָהּ אֶת
הַיֶּלֶד, וְהִנֵּה נֶעַר בֶּכֶה, וַתַּחֲמַל עָלָיו וַתֹּאמֶר: מִיֶּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה. (שמות ב, ד-ו)

הצלת משה ע"י בת פרעה

איך בת פרעה הגיעה למסקנה שהילד מהעבריים?

לפי הרמב"ן, ע"פ ההיגיון רק העבריים היו מסוגלים לעשות מעשה כזה, שכן הגזרה חלה רק עליהם. יש אומרים שראתה קודם כל שהוא בן ושהוא מהול. הרמב"ן דוחה את הפירוש שראתה שהוא מהול, כי הייתה צריכה להסיר את בגדיו כדי לבדוק זאת ואין צורך בהסבר זה.

אפשרות נוספת - לפי צבע העור. המצרים, הדרומיים, היו כהי עור, והעבריים, שמוצאם מבבל שבצפון, היו בהירי עור.

ועוד, "כדי שלא יגלו את הילדים היהודיים החבויים במסתרים מפני הקלגסים המצרים, לימדו אותם מילדותם לבכות בשקט בשקט... ולפיכך, כשראתה בת פרעה את משה מתייפח בדומיה, חמלה עליו ואמרה: זהו בכי של ילד יהודי..." (ע"פ דברים שאמר האדמו"ר מפיאסצנה בזמן השואה, שבה לימדו את הילדים לבכות בשקט). (אתר tora.us.fm).

בספר דברי הימים א, ד, יח, נזכר שמה של "בת פרעה", בתיה, "... וְאֵלֶּה בְּנֵי בְּתִיָּה בֵּת פְּרַעֲהַ, אֲשֶׁר לָקַח מֶרְדִּי, וּלְפִי זֶה הָיָא יִצְחָק עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם כַּעֲבוּר 80 שָׁנָה, אֲךָ לֹא בָטוּחַ שְׁמִדוּכָר בְּאוֹתָהּ בֵּת פְּרַעֲהַ.

למה התורה קוראת למשה, בן שלושת החודשים, פעם "יֶלֶד" ופעם "נֶעַר"?

לפי רש"י, היה לו קול בכי של נער. לפי הרמב"ן, אם כך עשינו את משה לבעל מום. לפי פירוש, גם ילד קטן נקרא "נער" במקרא, כמו בשאלת אבי שמשון (שופטים יג, ח), "מָה נַעֲשֶׂה לְנֶעַר הַיֶּלֶד?".

וַתֹּאמֶר אֶחָתוֹ אֶל בֵּת פְּרַעֲהַ: הַאֵלֶּךְ וְקִרְאֵתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקָת מֶן הָעִבְרִית, וְתִינֶק לָךְ אֶת הַיֶּלֶד? וַתֹּאמֶר לָהּ בֵּת פְּרַעֲהַ: לֵכִי; וַתֵּלֶךְ הָעֶלְמָה וַתִּקְרָא אֶת אִם הַיֶּלֶד. וַתֹּאמֶר לָהּ בֵּת פְּרַעֲהַ: הִילִיכִי אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִינֵקְהוּ לִי, וְאֲנִי אֶתֶּן אֶת שְׂכָרְךָ; וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וַתְּהַיָּקֵהוּ. וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתִּבְאֵהוּ לְבֵת פְּרַעֲהַ וַיְהִי לָהּ לְבֵן, וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה, וַתֹּאמֶר כִּי מִן הַמִּיִּם מְשִׁיתֵהוּ. (שמות ב, ז-י)

האם בת פרעה הייתה חסידת אומות העולם?

כן. שוב פוגשים חסידה מאומות העולם. היא הפגינה אומץ רב בהצלת תינוק יהודי, בניגוד לציווי אביה פרעה, ואולי אף סיכנה את חייה. בנוסף, למרות שאביה היה אדם אכזרי, היא סירבה ללכת בדרכיו, אלא הייתה מלאה חמלה. זה מראה שגם בנים לאב רשע או פושע, יכולים להחליט להיות שונים מהם.

מסתבר שבת פרעה הייתה שונה לגמרי מאביה האכזרי והתנגדה ליחסו לעברים. עובדה שהסכימה להעביר את התינוק למינקת עברייא ולא למצרייה ואחר כך גידלה אותו כבנה. לפעמים "התפוח נופל רחוק מהעץ".

איפה עוד בתנ"ך מצאנו צדיקים בני רשעים או להיפך?

ישנם מקרים רבים, החל מרחל ולאה בנות לבן ועד לצאצאי המן שעל פי מדרש, התגיירו ולמדו תורה בבני ברק. דוגמה בולטת היא המקרה של חזקיהו, המתואר כמלך צדיק, כאשר אביו, אחז, נחשב כאחד מגדולי הרשעים ובנו של חזקיהו, מנשה, כנראה ירש את הרשעות מסבו, אך בסוף ימיו חזר בתשובה.

למה בת פרעה מסרה את הילד לאמו עד שיגדל?

לפי המדרש, משה סירב לינוק מאישה מצרית, אך כנראה שמסרה אותו מפני שהעבריות היו פוריות הרבה יותר מהמצריות כך שהיה סיכוי טוב יותר למצוא מינקת עברייא דווקא. לא בטוח שידעה שמדובר באמו של הילד.

השם "משה"

באיזו שפה השם "משה"? האם בת פרעה ידעה עברית?

זה כנראה בעברית, כמו שכתוב בשירת דוד, (שמואל ב, כב ובתהילים יח): "יִשְׁלַח מִמָּרוֹם, יִקְחֵנִי; יִמְשְׁנֵי מִמֵּי־רַבִּים". לפי הפרשן חזקוני, (רבי חזקיה בן מנחם, 1250 - 1310 בערך, צרפת), יתכן שבת פרעה הכירה את לשון העברים או שהשם ניתן לו ע"י יוכבד ובת פרעה אימצה את השם. הוא מוסיף שהוא לא נקרא "משוי" אלא "משה", לומר שכשם שהוא נמשה מהמים כן יהיה מושה אחרים, (רמז לכך שימשה את ישראל ממצרים).

יתכן שבנוסף היה לו גם שם מצרי. "Mose" במצרית עתיקה פירושו "ילד" או, "בן". לפרעה יעחמס הראשון קראו גם בשם "אמוסיס". למשה באנגלית קוראים Moses. יתכן ש"משה" הוא גירסה עברית של השם "אמוסיס".

איזה מסר אפשר ללמוד מסיפורו של לידת משה?

אפשר ללמוד שגם בזמנים קשים מאוד, כאשר נשקפת סכנת סבל ומוות, אסור להתייאש. אילו הוריו של משה היו מתייאשים ולא מביאים אותו לעולם, או שלא הייתה לאמו התושייה להציל אותו ממוות בטוח ע"י שימתו בתיבה ביאור, (דבר שאיננו פשוט כלל), ייתכן שבני ישראל לא היו יוצאים ממצרים אלא היו נעלמים כעם, בהתאם לתוכניתו של פרעה.

הכאת משה את המצרי ובריחתו למדיין

וַיְהִי בַּיָּמִים הֵהֵם, וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אָחִיו וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם, וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מִכָּה אִישׁ עֲבָרִי מֵאֶחָיו. וַיִּפֶן כֹּה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ, וַיִּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל.
(שמות ב, יא-יב)

איך יתכן שלמשה היה רגש אחווה כלפי העברים - הרי הוא גדל בסביבה שבה בוודאי שנאו את העברים?

לפי הרמב"ן, אמרו למשה שהוא למעשה עברי. יתכן שאמו יוכבד אמרה לו ושאלך בת פרעה לא הסתירה ממנו עובדה זו.

האם משה רבנו היה רוצח?

יש מפרשים, ע"פ המדרש, שהמצרי התכוון להרוג את העברי (מפני שחמד את אשתו) ומשה נאלץ להרוג אותו כדי להצילו. בויקרא כד, כא כתוב: "ומכה אדם יומת" והכוונה שם לרצח. ע"פ דין התורה, (הנקרא "דין רודף"), במקרה כזה שאחד רודף אחר שני בכוונה להורגו, מצווה להציל את הנרדף, אפילו אם חייבים להרוג את הרודף ויתכן שמשה נהג ע"פ עקרון זה. אך ע"פ רוב המפרשים, המצרי באמת רק הכה את העברי ללא כוונה להרוג אותו. ע"פ המדרש, הריגת המצרי היא אחת הסיבות לכך שמשה לא זכה להיכנס לארץ ישראל.

איך החוק הישראלי מתייחס לפגיעה לצורך מניעת עבירה שיש בה פגיעה באחר?

בסעיף 22 לחוק העונשין, תשל"ז 1977, כתוב, בדומה לדין רודף: (ב) לא יישא אדם באחריות לפי סעיף זה אם נהג ללא מחשבה פלילית וללא רשלנות ועשה כל שניתן למנוע את העבירה; הטוען טענה כאמור, עליו הראיה. (ג) לענין אחריות לפי סעיף זה, לא יידון אדם למאסר, אלא אם כן הוכחה מחשבה פלילית או רשלנות.

האם משה התכוון להרוג את המצרי?

זה לא ברור. יתכן שהרג אותו בשוגג, שכן לגבי המצרי כתוב "מִכָּה" וגם אצל משה כתוב "וַיִּדֹּף", כלומר שיש הקבלה בין שתי ההכאות. אם המצרי התכוון להרוג, אז משה הרג אותו ע"פ הדין (דין רודף). אם המצרי רק "הכה" ללא כוונה להרוג, אז גם משה פעל כך.

מה הכוונה ב - "וַיִּפֶּן פָּה וַיֵּךְ אֶת אִישׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל"?

לפי הפשט, הוא רצה לוודא שאף אחד לא רואה אותו, אך יש מפרשים שמשה חיפש מי שיוכל להתלונן בפניו ומאחר שלא מצא, ונשקפה סכנה לחיי העברי, הוא הכה את המצרי. עוד פירוש אפשרי - הוא ראה שאין איש אחר בסביבה שיוכל להציל את העברי, או שמוכן לכך.

וַיֵּצֵא בַיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהַיּוֹם הַשְּׁנִי אֲנָשִׁים עִבְרִים נָצִים וַיֹּאמְרוּ לְמֹשֶׁה: לָמָּה תִּכֶּה רַעֲךָ. וַיֹּאמֶר: מִי שִׁמְךָ לְאִישׁ שׁוֹר וְשִׁפְט עָלֵינוּ? הֲלֹה־גַם אֵתָּה אָמַר פֶּאֶשֶׁר הִרְגָּתָ אֶת הַמִּצְרִי? וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אָכֵן נִדְעָה הַדָּבָר. (שמות ב, יג-יד)

ע"פ המסורת מי היו שני הנצים?

ע"פ רש"י מדובר בדתן ואבירם אשר יכבדו בפרשת קורח, (במדבר טז).

האם נכון להתערב במקרה שאחד מכה מישהו או שזה לא ענייננו?

ניתן לומר שאם יש סיכוי טוב להצליח להפריד בין הנצים ולמנוע אלימות, מצווה לעשות כך. אבל אם זה כרוך בסכנת נפשות לזה שמנסה להפריד, הוא לא צריך להסתכן לשם כך. בשנת 2010 ניסה בעל מועדון להפריד בין נצים מחוץ למועדון בפתח תקווה והוא נדקר למוות ע"י אחד מהם.

וַיִּשְׁמַע פְּרַעֲזָה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֶשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה, וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פְרַעֲזָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר. (שמות ב, טו)

למה משה ברח דווקא למדיין ולמה ישב ליד הבאר?

למעשה, לא כתוב שמשה ברח ישר למדיין, אלא שברח מפני פרעה, וישב בארץ מדיין. ראו בהמשך השערה במדרש, שברח דווקא דרומה לארץ כוש ורק כעבור שנים רבות, הגיע למדיין, אולי בגלל שמדיין לא הייתה תחת השפעה מצרית והייתה גם מספיק מרוחקת ממצרים, כנראה באזור חצי האי סיני של היום. משה יכול היה להרגיש שם בטוח מפני ניסיון חטיפה ע"י המצרים.

היה מקובל שאדם זר ניגש קודם לבאר, אשר היוותה נקודת מפגש מקובלת בין המקומיים לאלה שהגיעו מבחוץ ומקום לקבלת אורחים ואף לשידוכים. ראו גם את מקרי אליעזר ויעקב.

עזרת משה לבנות יתרו

וּלְכֹהֵן מִדִּין שִׁבְעַת בָּנוֹת וּתְבֹאֲנָה וּתְדַלְנָה וּתְמַלְאֲנָה אֶת הָרִקְטִים לְהַשְׁקוֹת צֶאֱן אֲבִיהֶן.
וַיָּבֹאוּ הָרָעִים וַיִּגְרְשׁוּם, וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשַׁעַן וַיִּשְׁקוּ אֶת צֹאֲנָם. (שמות ב, טז-יז)

מדוע יתרו שלח את כל שבע בנותיו לשאוב מים?

כפי שמסופר בהמשך, הרועים נהגו לגרש אותן כדי לשאוב קודם. אילו שלח רק אחת או שתיים הייתה נשקפת להן סכנה גופנית.

למה משה הושיע את בנות יתרו? על מה זה מראה?

שוב, משה לא היה חייב להתערב אך היה לו חוש טבעי לצדק ולמניעת פגיעה בחלש.

וּתְבֹאֲנָה אֶל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמְרוּ: מִדּוּעַ מִהֲרַתָּן בָּא הַיּוֹם. וַתֹּאמְרָן אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ
מִיַּד הָרָעִים וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ וַיִּשְׁקוּ אֶת הַצֹּאן. וַיֹּאמְרוּ אֶל בָּנֵיהֶן וְאִיוֹ לָמָּה זֶה עֲזַבְתֶּן אֶת
הָאִישׁ קִרְיָאן לוֹ וַיֹּאכַל לָחֶם. (שמות ב, יח-כ)

מה אפשר ללמוד מדברי יתרו לבנותיו?

יתרו למעשה אמר שיש לגמול לאיש על החסד שעשה ולא להשאיר אותו בחוץ, במיוחד כשאינו מקומי. זו מצוות הכנסת אורחים.

מה פירוש הביטוי "וַיֹּאכַל לָחֶם"? מי עוד השתמש בביטוי זה?

לפי רש"י זה כינוי לאפשרות שיישא אחת מהבנות. גם על פוטיפר נאמר: "וַיַּעֲזֹב כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיַד
יוֹסֵף וְלֹא יָדַע אֶתוֹ מֵאוּמָה כִּי אִם הִלָּחֵם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל...". (בראשית ל"ט). לפי המפרשים
ה"לחם" הוא למעשה כנוי לאשת איש.

נשיאת משה את ציפורה

וַיּוֹאֵל מֹשֶׁה לְשִׁבְתָּ אֶת הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת צִפּוֹרָה בְּתוֹ לְמִשְׁהָ. וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גִּרְשֹׁם,
כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם. (שמות ב, כא-כב)

איך משה הסכים להתחתן עם אישה שאיננה עבריייה?

לפני מתן תורה לא הייתה לכך משמעות. כנראה שגם בני יעקב נשאו נוכריות, אך הן עברו אולי
טקס הצטרפות לבני ישראל.

מה הכוונה ב"אֶרֶץ נִכְרִיָּה" - מצרים או מדין?

לפי המפרשים מדיין הייתה הארץ הנוכרייה שכן מצריים הייתה מולדתו.

זעקת בני ישראל מהעבודה; שמיעת ה'

וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֹּאנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ וַתַּעַל שְׁוַעֲתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה. וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אֲבֹרָתָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב. וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים. (שמות ב, כג-כה)

באיזה גיל הגיע משה למדיין וכמה שנים חי שם?

לפי חלק מהמפרשים הוא היה בן 20 כשהגיע לשם והוא גר שם עד גיל 80. יחד עם זאת, בנו השני, אליעזר נולד סמוך לחזרתו למצרים, כפי שנראה בהמשך כשמשה היה בן 80, ולא סביר שרק אחרי עשרות שנות נישואין נולד בן שני. לפי תרגום יונתן וספר "ילקוט שמעוני" - שמות אות קס"ח, משה היה תחילה במשך כמעט 50 שנה בארץ כוש, (מגיל 18 עד 67), מתוכם גם שימש כמלך וניהל מלחמות, לפני שהגיע למדיין. כעבור 10 שנים במדין ולאחר שהושלך לכלא, הוא התחתן עם צפורה, רק בגיל 77 ואז נולד לו גרשום, וכעבור 3 שנים נולד לו אליעזר. למרות שהאגדה נשמעת לא מציאותית, היא מסבירה את התקופה הארוכה שבין בריחת משה ממצרים בצעירותו ועד לנישואיו בגיל מבוגר. בנוסף, בהיותו נסיך מצרים שאולי הכיר גם תכסיסי מלחמה, יתכן שיכול היה לתרום רבות לארץ כוש. לפי התרגום הירושלמי לספר במדבר יב, משה התחתן בכוש עם מלכה כושית, והיא ה"אשה הכושית", המוזכרת במדבר יב. יחד עם זאת, יש מפרשים שכוונתו של התרגום הירושלמי בביטוי "האשה הכושית", היא בעצם לצפורה.

מה מיוחד בפסוקים אלה?

השם "אֱלֹהִים", מופיע חמש פעמים. לפי הרמב"ן זה מהווה נקודת המפנה, מהסתרת הפנים של ה' ממצבם של בני ישראל, למצב שידע את מכאובם והתחיל להתערב באמצעות משה ומכות מצרים. ניתן אולי להשוות את שנוי המגמה, לתפנית בשלבים האחרונים של מלחמת העולם השנייה ותבוסת הנאצים.

באיזה חג אנחנו קוראים פסוקים אלה?

כליל הסדר. זה חלק מההגדה.

סיכום פרק ב

בפרק זה ראינו את לידתו של משה והסתרתו, למרות הגזירה על השלכת התינוקות ליאור, הצלתו המופלאה ע"י בת פרעה דווקא ומסירתו לאמו עד לגמילתו. התוודענו לתכונותיו האישיות - תחושת האחוה שהוא חש כלפי בני ישראל למרות ההבדל המשמעותי במעמד, הצלתם המעשית, כדוגמת הכאת הנוגש המצרי וכן עזרתו לחלש, כדוגמת בנות יתרו מול הרועים. ראינו את בריחתו ממצרים, כדי להינצל מעונש מוות ואת נישואיו עם צפורה לאישה, אולי אחרי שהות ארוכה בארץ כוש. בסוף הפרק ראינו את שינוי היחס של ה' כלפי בני ישראל.

פרק ג - משה רועה את צאן יתרו; מנהיגים אחרים שהיו רועי צאן; מדוע המלאך מופיע בלבת אש?; מה מסמל הסנה; למה לאל אחד יש כמה שמות?; אהיה אשר אהיה; שליחות משה; האם משה נדרש לשקר בקשר לשלושת הימים; האם יש לאדם בחירה חופשית?

משה רועה הצאן; מנהיגים אחרים שהיו רועי צאן

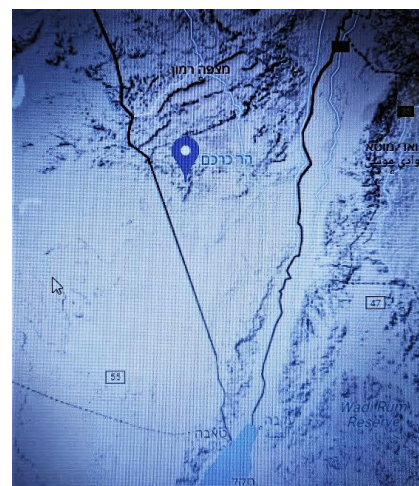
וּמִנְשֵׁה הָיָה רֹעֵה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חֹתֲנֵנוּ פֶּהֱן מִדִּין וַיָּבִיג אֶת הַצֹּאן אֲחֵר הַמִּדְבָּר וַיָּבֹא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֲרָבָה. (שמות ג, א)

איזה עוד מנהיגים של עם ישראל היו רועי צאן? האם יש לכך משמעות?

פרט למשה, גם יעקב אבינו, רחל אמנו, בני יעקב, דוד המלך ועמוס הנביא היו רועי צאן. בתנ"ך, רועה הצאן נמשל למנהיג, כמו בדברי שבטי ישראל לדוד בעת שנמשח כמלך ישראל: "אַתָּה הֵייתָה מְמוּצֵא וְהַמְבִי, אֶת יִשְׂרָאֵל; וַיֹּאמֶר ה' לָךְ, אַתָּה תִרְעָה אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאַתָּה תִּהְיֶה לְנָגִיד, עַל יִשְׂרָאֵל, (שמואל ב, ה, פסוק ב).

היכן הר האלוהים ולמה נקרא כך?

לפי רש"י, זהו הר סיני ונקרא "הר האלוהים" על שם התורה העתידה להינתן בו. כידוע, הר סיני נקרא גם חורב. לפי זה, הר סיני היה יחסית קרוב למדיין, שכנראה השתרעה באותה התקופה במזרח חצי האי סיני ובמערב ערב הסעודית. רוב החוקרים סבורים שהר סיני הוא ההר הנקרא היום ג'בל מוסא בדרום חצי האי סיני. יש המזהים אותו עם סרביט אל ח'דאם, כ - 70 ק"מ מצפון - מערב לג'בל מוסא, ויש המזהים אותו להר כרכום בנגב הדרום - מערבי.

מיקום הר כרכום

מראה הסנה הבוער

וַיֵּרָא מִלְאָךְ ה' אֵלָיו בְּלֶבֶת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֵּרָא וַהֲנֵה הַסֵּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסֵּנֶה אֵינּוּ אֶפֶל.
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרָה נָא וְאַרְאֶה אֶת הַמֶּרְאָה הַגָּדֹל הַזֶּה מִדּוּעַ לֹא יִבְעַר הַסֵּנֶה.

(שמות ג, ב-ג)

מדוע המלאך הופיע בלבת אש?

הקדוש ברוך הוא מכונה "אֵשׁ" כמו בדברים ד, כד: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ, אֵשׁ אֹכֶלֶת הוּא: אֵל קָנָא". לפי הספורנו, האש מסמלת את העמים שירצו להשמיד את עם ישראל – (שהוא הסנה), אבל לא יצליחו בכך. יש קושי בפירוש זה שכן, המלאך, שליח ה', הוא זה שהופיע בצורה של אש. אפשר לומר שהמלאך, כלומר האש, שימש רק אמצעי להבאת משה אל הסנה. ליד הסנה, משה שמע ישירות את קול אלוקים ולא את קול המלאך.

כאשר ניגש משה לראות את הסנה מקרוב, האם ידע שמדובר בהתגלות אלוקית?

כןראה שלא. לפי הפסוקים, הוא התקרב אל הסנה מתוך סקרנות אנושית.

מה מסמל הסנה הבוער ואיננו אֶפֶל?

כאמור, לפי גישה אחת, הסנה מסמל את עם ישראל שאומות העולם לא יצליחו לכולותו. לפי רבי אליעזר במדרש שמות רבה, "מה הסנה שפל מכל האילנות שבעולם, כך היו ישראל שפלים וירודים למצרים. לפיכך נגלה עליהם הקב"ה וגאלם שנאמר, "וארד להצילו מיד מצרים". יש מפרשים שהאש מסמל את ישראל והסנה את המצרים. גם זה בעייתי, כי למה שהסנה לא יאכל?

לפי רש"י, בפירוש לפסוק יב, "כי אהיה עמך", "זה המראה אשר ראית בסנה יהיה לך האות, כי אנכי שלחתיך ותצליח בשליחותי". כמו שהסנה לא נאכל כך לא יזיקו לך.

הרב חנן פורת ז"ל, בספרו "מעט מן האור", הציע פתרון הולם, בהתבסס על דברי ירמיהו, (כ, ט), וְאֶמְרָתִי לֹא אֶזְכְּרֶנּוּ וְלֹא אֶדְבֹּר עוֹד בְּשִׁמּוֹ וְהָיָה בְּלִבִּי כָאֵשׁ בֹּעֶרֶת עֶצֶר בְּעֶצְמֹתַי וְנִלְאִיתִי כָלֶכֶל וְלֹא אוֹכֵל. הנבואה היא כאש בוערת, שאי אפשר לכבותה ולהפסיק להתנבא, אפילו אם הנביא סובל יסורים כתוצאה מהנבואות. נבואה היא כלבת אש יוקדת בלב הנביא ואם לא יוציא אותה היא תאכל אותו מבפנים. לפי זה הסנה הוא למעשה משל למשה עצמו המתמלא מאותו רגע והלאה, באש הנבואה שלא ניתן לכבוש אותה, אלא רק להוציא אותה בצורה של נבואה.

באותה מדה אפשר לומר שהסנה מסמל את האומה כולה, שחייבת, ע"י התנהלות בהתאם לדברי הנביאים המשולים לאש, להאיר את העולם - לשמש אור לגויים.

למה משה אומר "לא יִבְעַר הַסֵּנֶה"? הרי הוא בער אך לא נשרף?

לפי תרגום אונקלוס פירוש "לא יִבְעַר הַסֵּנֶה", היא "לא יישרף". אולי משה הסיק שכנראה הסנה לא באמת בער אלא רק נראה כבוער, אחרת הוא היה נשרף. יתכן שרק מרחוק, בהשתקפות השמש, הוא נראה כאילו שהוא בוער. כאמור, מטרת הסנה הייתה להביא את משה למקום ההתגלות ולמסור לו מסר להמשך שליחותו.

ההתגלות הראשונה של משה ודו- השיח בינו לבין ה'

וַיֵּרָא ה' כִּי סָר לְרֵאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר: מֹשֶׁה מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר: הִנְנִי. וַיֹּאמֶר: אֵל תִּקְרַב הֵלֶם שֶׁל נְעָלֶיךָ מֵעַל רֶגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדָמַת קֹדֶשׁ הוּא. (שמות ג, ד-ה)

איך משה ידע שה' או המלאך קורא לו? הרי כנראה שלא הייתה לו התגלות לפני כן?

לפי הספורנו, משה הלך מראש למקום מרוחק זה על מנת להתבודד ולהתפלל. לכן ההתגלות הייתה כעין מענה בשבילו. למרות זאת, הבחירה דווקא במשה, כנביא לישראל היא מפליאה, מפני שבכל חייו עד אז, כמעט ולא היה לו כל קשר עם בני ישראל, והוא חי במנותק מהם. אולי זה מצביע על כך, שדווקא ניתוק ממעורבות פעילה עם העם, תורם לתופעת הנבואה. עם זאת מהמסופר עליו בצעירותו, הצלת היהודי מהנוגש, הצלת היהודי המוכה ע"י חברו והצלת בנות יתרו, ברור כי מדובר באדם בעל רגישות גבוהה לצרכי הזולת וחוש צדק עמוק.

מדוע ה' דרש ממנו לחלוץ נעליים?

לפי האברבנאל, חליצת הנעליים מסמלת ויתור על השליטה על הארץ, וכן ענווה והתבטלות לפני ה'.

מי נוהגים כיום לחלוץ נעליים לפני התפילה או עבודת קודש? - (יהודים ולא יהודים).

בבית המקדש שרתו הכוהנים כאשר הם יחפים, מפני שבית המקדש הוא מקום קדוש וכדי שלא יחצוץ דבר בין גופם לרצפת המקדש. גם היום הכוהנים חולצים את נעליהם לפני ברכת הכוהנים בבית הכנסת, בתפילת שחרית ובמוסף, בדומה לכוהנים בבית המקדש. כנראה שהמוסלמים אימצו מזה את חליצת הנעליים לפני הכניסה למסגד.

וַיֹּאמֶר: אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי אִשְׁחָק וְאֱלֹהֵי יִצְחָק, וַיִּסְתַּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יֵרָא מִהִבֵּיט אֶל הָאֱלֹהִים. וַיֹּאמֶר ה': רְאֵה רְאִיתִי אֶת עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֵת צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נַגְשָׁיו, כִּי יָדַעְתִּי אֶת מִכְאֲבָיו. וְאַרְדּוֹ לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן הָאָרֶץ

ההוא אל ארץ טובה ורחבה, אל ארץ זבת חלב ודבש, אל מקום הפנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי. ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לתצים אתם. ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים. (שמות ג, ו-י)

האם משה שמע בכלל על אברהם, יצחק ויעקב? מה הוא ידע עליהם?

ניתן להניח כי בארמון פרעה, משה קיבל חינוך רחב והייתה לו גישה למקורות העמים שחיו במצרים ואולי שאפילו היה לו קשר כלשהו עם העברים. על כן הכיר את הרקע של בני ישראל. כפי שנכתב לעיל, משה היה מודע לכך שהוא עברי והתעניין בהם. יתכן שגם בשנותיו במדיין הוא חקר את תולדות עמו.

"ויסתתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים" - לאלוקים אין גוף. איך אפשר להביט אל האלוקים?

אין הכוונה להביט אל האלוקים עצמו אלא אל הביטוי של האל באותו מקום, דהיינו הסנה והאש.

אל ארץ טובה ורחבה... לפי פסוק ח' מה המאפיינים של ארץ כנען?

היא ארץ פורייה ומלאה כל טוב, אך מצד שני נמצאים בה עמים רבים אשר בני ישראל יצטרכו להתמודד אתם, כמו במצבינו היום.

ויאמר משה אל האלהים: מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים?
ויאמר: פי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך - בהוציאתך את העם ממצרים
תעבדון את האלהים על הקר הזה. (שמות ג, יא-יב)

על מה מראה שאלתו של משה?

על ענוותנותו. לפי הרמב"ן הוא אמר שהוא, כרועה צאן פשוט, אינו ראוי להופיע בפני מלך גדול כפרעה. הוא גם חשש שאינו ראוי להנהיג את בני ישראל ושלא יקבלו אותו כמנהיג, במיוחד שלא חי בתוכם.

מה הכוונה בתשובתו של אלוקים? איך היא עונה על השאלה?

לפי הרמב"ן אלוקים עונה לו שיהיה לעזרו בהופעתו בפני פרעה. בהבטחה שיעבדו את האלוקים על הר סיני הוא בעצם אומר שבני ישראל יסכימו לקבל על עצמם את דבר האלוקים כפי שיימסר להם ע"י משה ויאמינו בה'. לפי רש"י האות שה' מדבר עליו - (וזה לך האות כי אנכי שלחתיך),

איננו העבודה העתידית על הר סיני אלא אות הסנה המראה על כך שכמו שהסנה לא נאכל, הוא לא ייזק בשליחותו.

שמות האל

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים: הִנֵּה אֲנִי בָּא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם, אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם וְאָמְרוּ לִי: מָה שְּׁמוֹ? מָה אָמַר אֱלֹהִים? וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה: אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה, וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם. וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה: כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם - זֶה שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר. (שמות ג, יג-טו)

ממה, לדעתכם, חשש משה?

יתכן שבגלל שבני ישראל היו שרויים בסביבה אלילית ולכל אל, שם המיוחד לו: אל המלחמה, אל הפוריות, אל השפע, (אפילו פרעה נחשב אל וכן הכבשים והנחשים), יהיה לבני ישראל קשה להבין מיהו האל שמשה יטען ששלח אותו ומה מהותו.

לפי הרמב"ן משה ביקש לדעת באיזו מהמידות או דרכי הנהגה של הקב"ה לפנות אל בני ישראל שדי, אלוקים או שם ההוויה - (השם). ההבדל בין השמות יובהר להלן.

האם בני ישראל ידעו בכלל מי זה אלוהי אבותם?

לפי הרמב"ן הם הכירו את המושגים "אל שדי", "אלוקים", ושם ההוויה, (המבוטא ע"י יהודים בקריאת התורה ובתפילה - "אֱדֹנָי", ושלא בזמנים אלה - "השם"). אסור להגות את השם המפורש באותיותיו מפאת קדושתו ובמשנה ובתוספתא מובאים דברי התנא אבא שאול, שמונה את ה"הוגה את השם באותיותיו", בין אלו שאין להם חלק לעולם הבא. (לפי רש"י, מדובר בשם מפורש מיוחד, המורכב מ - 42 אותיות. לפי הרמב"ם, בשם בעל 4 אותיות). יתכן שמשמעות השם המפורש, כאשר מחלקים אותו להברות, הוא "היה הווה ויהיה".

האל הופיע לאבות בדרך כלל בשם "אל שדי" שהוא הנהגת שכר לטובים ועונש לרעים, אך בדרך הטבע, כמו בניצחון אברם על ארבעת המלכים ולא ע"י ניסים גלויים. יש אומרים שמשמעות השם "שדי", שיש די באלוהותו לכל בריה.

השם "אלוקים" מבטא את שם הבורא ואת מדת הדין בעולם, כמו בפסוק הראשון בתורה "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ". "אלוהים" הוא גם כינוי לדיין בשר ודם, כמו בפסוק "על כל דבר פֶּשַׁע על שור על חמור על שֶׁה על שְׁלֵמָה על כָּל אֲבֹדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יִשְׁעֶן אֱלֹהִים יִשְׁלַם שְׁנַיִם לְרֹעֵהוּ, (שמות כב, ח).

שם ההוויה מבטא את מדת הרחמים והנהגת העולם ע"י ניסים גלויים, כמו בעשר המכות.

הכהן הגדול היה מזכיר את השם המפורש בבית המקדש, בעבודת יום הכיפורים עשר פעמים. ועל פי המסופר במשנה (מסכת יומא, ו, ב), העם היה נופל על פניו כאשר היה שומע את השם המפורש. בדורות הראשונים הכהן הגדול היה מגביה את קולו, אך אחרי שבני ישראל ירדו ממעלתם והיו ביניהם אנשים שאינם הגונים – היה אומרו בקול נמוך כדי שלא ישמעו את השם המפורש. גם שאר הכוהנים היו רשאים לומר את השם המפורש, בעת שברכו את ברכת כהנים בבית המקדש (בבלי, מסכת סוטה לח, א). לאחר שמת הכהן הגדול שמעון הצדיק, הפסיקו הכוהנים להזכיר את השם המפורש בברכת כוהנים אף בבית המקדש, מפני שלא זכו יותר לגילוי שכינה ולא היו ראויים לכך, וכן חששו שמא ילמד אותו אדם שאינו הגון, (מסכת יומא לט, ב; רש"י ותוספות). מקור: ויקיפדיה, השם המפורש.

איך יתכן שלא לאחד, לפי דת מונותאיסטית יש מספר שמות? האין זה שריד של האמונה במספר אלים?

השמות השונים אינם מתייחסים למהותו של האל, שהיא בלתי ניתנת לתפיסה אנושית, אלא לביטויים של האלוקים מבחינת תפיסתו ע"י בני האדם או כפי שהוא מתגלה לבני אדם. בדרך כלל הקב"ה נתפס בבחינת "אל שדי", (הנהגה בדרך הטבע) ו"אלוקים", (בורא עולם), ורק לעתים רחוקות בבחינת שם ההוויה, (דרך ניסים גלויים). עניין זה של תפיסה שונה של האל האחד, במקומות ובנסיבות שונים, מבוטא היטב בפיוט העתיק "שיר הכבוד" או כפי שהוא מכונה "אנעים זמירות", המושר בבתי הכנסת בשבת אחרי תפילת המוסף - "דמו אותך ולא כפי ישרך, וישוּך לְפִי מַעֲשֶׂיךָ. הַמְשִׁילוּךְ בְּרַב חַיּוֹנוֹת, הִנֵּךְ אֶחָד בְּכָל דְּמִיּוֹנוֹת."

לעומת זאת מספרים שבסקר שנעשה ביפן על מדת האמונה באלוהים, רבים שאלו בתשובותיהם, "איזה מהם?".

מה משמעות הכינוי "אֵהְיָ אֲשֶׁר אֵהְיָ" ולמה נאמר אחר כך רק "אֵהְיָ"?

לפי רש"י ע"פ המדרש, (מסכת ברכות, דף ט), הפירוש הוא "אהיה עמם בצרה זאת, אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכויות". משה אמר לפניו "ריבוננו של עולם, מה אני מזכיר להם צרה אחרת? דיים בצרה זו". אמר לו הקב"ה "יפה אמרת". כה תאמר לבני ישראל: "אהיה שלחני אליכם". רש"י מוסיף שאין הכוונה חלילה שמשה תיקן את דבר ה', אלא שלא הבין כראוי מה נצטווה לומר לבני ישראל. ה' אמר למשה בלבד, ששמו "אהיה אשר אהיה" אך לבני ישראל נצטווה לומר רק "אהיה".

לפי הרשב"ם השם "אהיה", (בלשון עתיד), מורה על קיום עתידי של ההבטחות שניתנו לאבות, שבניהם יירשו את ארץ כנען. בפירוש לפסוק טו, הוא מוסיף שהשם "אהיה" - הוא "שמי לעלם", ושם ההווה - הוא "זכרי לדר דר".

שליחות משה לגאול את ישראל; למה נצטווה לבקש לצאת למדבר רק דרך 3 ימים?

לך ואספת את זקני ישראל ואמרם אליהם: ה' אלהי אבותיכם נראה אלי, אלהי אברהם, יצחק ויעקב לאמר: פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים. ואמר, אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הפנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבوسی, אל ארץ זבת חלב ודבש. ושמעו לקולך ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרם אליו: ה' אלהי העבריים נקרה עלינו, ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלהינו. (שמות ג, טז-יח)

מדוע ה' אמר למשה לבקש ללכת דרך שלושה ימים ולא לדרוש לשחרר את העם כליל?

לפי בעל ספר "עקדת יצחק" - (רבי יצחק עראמה, 1420 - 1494, ספרד) והאברבנאל, זה היה כדי להראות את חוזק לב פרעה וקשי עורפו, כך שיהיה מוצדק להפיל עליו את המכות, שהרי אם פרעה יסרב לבקשתם הצנועה לחוג במדבר 3 ימים, ברור שיסרב לשחרר את העם באופן מוחלט. זאת הייתה דרך או אולי אף תכסיס, כדי לנסות את פרעה בדבר קטן. האכן עזרא מדייק שמשה לא אמר אף פעם לפרעה שהעם יחזור למצרים לאחר שיחוג את החג לה' במדבר, כך שלא היה כאן ממש משום דבר שקר.

איך ה' יכול היה לומר למשה לומר דבר שאיננו אמת? הרי הכוונה לא הייתה שיצאו למדבר לשלושה ימים ואחר כך יחזרו.

מעבר לתשובה שניתנה לעיל, יש אומרים "פי בתקבלות תעשה לך מלחמה; ותשועה, ברב יועץ", (משלי כד, ו). (אגב, פסוק זה הופיע תחילה כסמל של ארגון המוסד, והוחלף ע"י הפסוק: "באין תקבלות יפל עם, ותשועה ברב יועץ", (משלי יא, יד). מאחר שבני ישראל היו במצב מלחמה מול פרעה, כתוצאה מרצח הבנים והשעבוד, ללא כל התגרות מצדם, ניתן "אישור" מהקב"ה לנקוט תכסיסי מלחמה כמו הטעיה וכדומה, על מנת להשיג ניצחון. מאחר שפרעה גילה רק אחרי שיצאו כבר ממצרים, שאינם מתכוונים לחזור, הגילוי המפתיע גרם לו לרדוף אחריהם בניסיון נואש להחזיר את עבדיו, דבר שהוביל למפלתו בים סוף.

ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך, ולא ביד חזקה. ושלחתי את ידי, והפיתי את מצרים בכל נפלאתי אשר אעשה בקרבם ואחרי כן ישלח אתכם. ונתתי את חן העם

הַזֶּה בְּעֵינַי מִצָּרִים, וְהָיָה כִּי תִלְכוּן לֹא תִלְכוּ רִיקָם. וְשָׁאַלָה אִשָּׁה מִשְׁכָּנָתָהּ וּמִגֶּרֶת בֵּיתָהּ, כְּלֵי כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב וְשִׁמְלֹת, וְשִׁמְתָם עַל בְּנֵיהֶם וְעַל בְּנֹתֵיהֶם וְנָצַלְתֶּם אֶת מִצְרָיִם. (שמות ג, יט-כב)

בחירה חופשית

אם אלוקים יודע משהו מראש האם זה משאיר לאדם בחירה חופשית?

כביכול אפשר לומר שאם אלוהים יודע מראש שפרעה לא יסכים לשחרר את בני ישראל, הרי זו עובדה מוגמרת ופרעה אינו יכול להחליט אחרת, כלומר שאין לו בחירה חופשית. פילוסופים וחכמי ישראל בכל הדורות התחבטו בשאלה זו. הטוענים שלא קיימת לאדם בחירה חופשית, הם בעלי ההשקפה "הפטליסטית", שלפיה גורלו של האדם קבוע מראש. ישנן השקפות דתיות מסוימות שלפיהן "הכל בידי שמיים", והשקפה דטרמיניסטית, הרואה כל התנהגות אנושית כנובעת משרשרת נסיבתית קודמת הכרחית, ועקרונות מסוימים בפיזיקה, שמצביעים על כך שכל מאורע נקבע באופן הסתברותי ו/או אקראי. תפיסות אלו רואות את האדם כמי שנשלט על ידי כוח חיצוני, על אנושי, אלוהי או טבעי, אשר קובע באופן מוחלט את התנהגותו וגורלו בחייו, כך שלפרט אין אפשרות לשנות את גורלו. (ויקיפדיה, בחירה_חופשית).

פועל יוצא של גישות אלו, שלאדם אין אחריות על מעשיו וכל פושע יכול לטעון שאין לו שליטה על יצריו ומעשיו ולכן אין מקום להענישו. ברור שחברה החפצה להמשיך להתקיים איננה יכולה לקבל גישה זו.

תשובת רבי עקיבא לשאלה, בפרקי אבות ג, יט, היא ש"הכל צפוי והרשות נתונה". ע"פ תשובה זו, הקב"ה אינו קובע את החלטותיו של האדם, אלא צופה את העתיד להיות ע"פ ההחלטות שאנשים יקבלו, הידועות לו מראש. אחרת לא היה מקום לבחירה שבציווי: "רֹאֵה נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הַטֹּב וְאֶת הַרָּע. הַעֲדַתִּי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבֹּרָכָה וְהַקְלָלָה וּבְחִרָתָּ בַחַיִּים לְמַעַן תַּחְיֶה אִתָּה וְזָרַעְךָ. (דברים ל, טו-יט).

תשובת הרמב"ם במשנה תורה, (הלכות תשובה, פרק ה, הלכה ה), שידיעת הקב"ה שונה לחלוטין מידעיותינו, שכן הקב"ה הוא מעל לזמן, כך שאין לגביו עבר הווה ועתיד. ממילא אין משמעות לשאלה האם הוא גוזר את העתיד להיות. בגלל הפער התהומי בינינו לבין הקב"ה איננו מסוגלים להבין את אופן ידיעותיו של ה'. הוא קובע שם ש"רשות לכל אדם נתונה - אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו".

גם המהר"ל מפראג, (1520 – 1609), כותב זאת בספר "דרך חיים", עמ' קמ"ח: "האדם נברא בצלם אלוהים ויש לו דמיון בזה אל ה' יתברך. יש לו סגולה זאת שהוא ברשות עצמו, כמו ה' יתברך שהוא עושה מה שירצה. וכך יש לאדם רשות בידו לעשות מה שירצה והוא בעל בחירה".

התייחסות מעניינת לשאלתנו, מאתר ynet.co.il מ - 6.6.07 :

נניח שאנחנו צופים בסרט דוקומנטרי ובו בגין מחליט על הפצצת הכור העירקי. אנחנו, היום, יודעים ב - 100% מה הוא יחליט. יחד עם זאת הוא היה חופשי להחליט אז. אנחנו לא רואים בזה בעיה כיוון שהמוח שלנו תופס את המציאות בהמשכיות הזמן. הזמן מפריד בין ההחלטה שלו והידיעה שלנו ולכן לנו נראה כי אין בעיה. אבל עבור ישות שהיא מעל מימד הזמן, (האל), העבר והעתיד מונחים על כף היד ביחד. ולכן, בהיותו קיים בו-זמנית מעל לזמן, בעבר ובעתיד, הוא נמצא בשני המצבים גם יחד - ליד בגין כשהוא מחליט ובמעמד הצפייה בסרט. הקושי שלנו להבין זאת נובע מתלותנו במימד הזמן, אבל ביחס לאל זה אינו בלתי אפשרי.

אם אין בחירה חופשית, איך אפשר להעניש מישהו על מעשיו שנקבעו מראש?

היא הנותנת! אם מישהו חייב להחליט או להתנהג בצורה מסוימת אין מקום לתת לו פרס על בחירה בטוב ולא עונש על מעשה רע.

למה חשוב להבטיח לבני ישראל שיצאו עם כסף, זהב וכלים? מה משמעות הדבר?

יתכן שזה כדי להרגיע את בני ישראל ולקבל את תמיכתם למהלך. הנושא יידון יותר בהרחבה בפרשת "פא", בהקשר של מניעי המצרים לרדוף אחרי בני ישראל.

סיכום פרק ג

בפרק זה ראינו את התגלותו הראשונה ואת תחילת שליחותו של משה, רועה הצאן, במראה הסנה הבוער שאיננו אוכל, המסמל את המשך קיום עם ישראל כנגד כל הסיכויים. ראינו את חששותיו ואת אי - רצונו של משה לקבל על עצמו את השליחות המפתיעה מאוד מבחינתו. דנו במשמעות הכינויים השונים לאל, בהצדקת השימוש בהטעיה ובתחבולה במלחמות, (אפילו מצד הקב"ה) ונגענו בנושא המרתק של בחירה חופשית.

פרק ד - האותות שניתנו למשה - למה המטה הפך לנחש דווקא; האם היה מעשה קוסמות?; האם סימן או אות יכולים לשכנע?; המשך סירובו של משה למלא את השליחות ותשובת ה'; אהרון מצטווה להצטרף לשליחות; האם משה גמגם?; למה ה' נותן מומים בבני אדם; פרידת משה מחותנו ושובו למצרים; פרשת המלאך במלון - מה בדיוק קרה?; פגישת אהרון ומשה בהר האלוקים; עשיית האותות לעיני העם - העם דווקא מקבל את דברי משה.

האותות שניתנו למשה

וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר: וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְקִלִּי, כִּי יֹאמְרוּ, לֹא נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ ה'. וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה': מַה זֶּה בְּיָדְךָ? וַיֹּאמֶר: מִטָּה. וַיֹּאמֶר: הַשְּׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיִּשְׁלַכְהוּ אַרְצָה וַיְהִי לִנְחָשׁ, וַיִּנָּס מֹשֶׁה מִפָּנָיו. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: שְׁלַח יָדְךָ נֶאֱחָז בַּנָּחָשׁ; וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּחָזֶק בּוֹ, וַיְהִי לַמִּטָּה בְּכַפּוֹ. לְמַעַן יֵאֱמִינוּ כִּי נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב. (שמות ד, א-ה)

האם מוצדקת טענת משה שבני ישראל לא יאמינו שה' התגלה אליו - הרי ה' אמר לו קודם (בפסוק יח לעיל) "וְשָׁמְעוּ לְקִלְךָ"?

ניתן להצדיק את הטענה. אילו היה בא אליכם אדם היום וטוען שה' התגלה אליו וציווה שתעשו כך וכך, האם הייתם מאמינים לו או שהייתם אומרים שהוא לא נורמאלי או סובל מהזיות - לא מתוך חוסר אמונה בקיום האל, אלא מתוך פקפוק בהתרחשות ההתגלות. הרמב"ם במורה נבוכים, חלק א, סג, מסביר שאנשים בעולם של אז לא הכירו את תופעת הנבואה. על כן סביר להניח שבני ישראל לא יבינו ולא יאמינו לדברי משה, ללא הבאת ראיה.

אמנם ה' אמר לו "וְשָׁמְעוּ לְקִלְךָ", אך כפי שכותב הרמב"ן, אחרי כשלון השליחות של משה לפרעה, כפי שכבר הודיע לו הקב"ה, (ג, יט: וְאֲנִי יִדְעָתִי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם, לְהִלָּף: וְלֹא, בְּיַד תִּזְקָה), סביר שהעם יטען שה' לא התגלה אליו ושהוא פועל על דעת עצמו, או שרק נדמה לו שה' התגלה אליו. אגב, הם לא טענו טענה זו, אלא לאחר החמרת גזירות פרעה. הם רק הביעו תרעומת על משה שבמקום לשפר את מצבם, הוא הרע להם.

למה משה נצטווה להשליך מטה שייהפך לנחש דווקא?

לפי רש"י ה' רמז למשה שסיפר לשון הרע על בני ישראל באומרו: "וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי", כמו שהנחש השמיץ את האל בגן עדן. האות הִיָּתָה מיועדת גם למשה. לפי הרב ישראל מאיר הכהן מהעיר ראדין זצ"ל, המכונה ה"חפץ חיים" ומחבר ספר "שמירת הלשון", משה נענש על כך שאמר בהחלטיות: "וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי" ולא "אולי לא יאמינו לי".

במדרש שמות רבה, (פרשה ג, יב), אמר רבי אליעזר שהנחש, שהיה בעצם תנין, (ראו שמות ז, י), מסמל את פרעה, הנושך את בני ישראל, כפי שנאמר בנביא יחזקאל, (כט, ג), "דָּבַר וְאָמַרְתָּ, פֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוֹה הִנְנִי עֲלֶיךָ פְּרָעָה מִלֶּךְ מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגְּדֹל הַרְבֵּץ בְּתוֹךְ יִצְרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יִצְרָאֵל וְאֲנִי עֲשִׂיתִנִּי". משמעות האות שפרעה יהפוך כביכול, בסופו של דבר לעץ, אשר לא יכול לנשוך.

יש מפרשים שהמטה מסמל שלטון, ואז המשמעות שהשלטון יעבור מפרעה למשה, כמייצג את הקב"ה.

איך מטה יכול להיהפך לנחש ולחזור להיות מטה? האם מדובר במעשה קוסמות?

אמנם מדובר כנראה במעשה על - טבעי, אך יתכן שקוסמים מסוגלים לבצע תרגיל כזה. חרטומי מצרים עשו כך גם כן, אולי ע"י העלמת המטה והמצאת נחש, באותה השנייה ובזריזות ידיים. ברור שהקב"ה, באמצעות משה, לא עשה את זה כמעשה "קוסם - על". מעניין אם אחד הקוסמים היום מסוגל לעשות תרגיל כזה, או שיש צורך באמצעים על - טבעיים.

האם בסימן כזה יש כדי לשכנע את העם שה' התגלה למשה? האם את/ה היית משתכנע/ת?

זה אמנם מעשה מרשים אך נראה שפרעה לא השתכנע ממנו. בדרך כלל לא ניתן לשכנע ע"י אותות כאלו, שכן תמיד יהיו כאלה שיטענו שמדובר באחיזה עיניים או בזריזות ידיים, או במעשה כשפים. כפי שנראה בהמשך, גם החרטומים הצליחו להפוך מטה לנחש.

ויאמר ה' לו עוד: הִבֵּא נָא יָדְךָ בְּחִיקָה, וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחִיקוֹ וַיּוֹצֵאָהּ, וַהֲנֵה יָדוֹ מִצְרַעַת פֶּשֶׁלֶג. וַיֹּאמֶר: הָשֵׁב יָדְךָ אֶל חִיקָה; וַיָּשֻׁב יָדוֹ אֶל חִיקוֹ וַיּוֹצֵאָהּ מִחִיקוֹ, וַהֲנֵה יָשָׁב פֶּשֶׁרוֹ. וַהֲנֵה אִם לֹא נֶאֱמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֵת הָרֹאשׁוֹן וְהָאֲמִינוּ לְקֹל הָאֵת הָאַחֲרוֹן. וַהֲנֵה אִם לֹא נֶאֱמִינוּ גַם לְשְׁנֵי הָאֵתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלְךָ, וְלִקְחָתָּ מִמִּימֵי הַיָּאֵר וְשִׁפְכָתָּ הַיִּבְשָׁה וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן הַיָּאֵר, וְהָיוּ לְדָם בַּיּוֹשֶׁט. (שמות ד, ו-ט)

מה משמעות הסימן השני? למה דווקא צרעת?

לפי רש"י, גם אות זה בא לרמז על הלשון הרע שדיבר משה על בני ישראל. מהמקרה של מרים, שלקחה בצרעת אחרי שכביכול דיברה לשון הרע על משה (במדבר יב), אנו לומדים שצרעת באה כעונש על לשון הרע.

מה משמעות אות הדם?

הפיכת מי הנילוס לדם היא למעשה המכה הראשונה. (היא לא נעשתה כאות לבני ישראל). מאחר שכל החקלאות, המזון והכלכלה המצרית התבססו על מי הנילוס, זה אכן היווה איום רציני מאוד.

המשך סירובו של משה למלא את השליחות; אהרון מצטווה להצטרף לשליחות

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה': בִּי אֲדֹנָי, לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי, גַּם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֹשׁ, גַּם מֵאֵז דְּבָרְךָ אֶל עַבְדְּךָ - כִּי כָבֵד פֶּה וְכָבֵד לְשׁוֹן אָנֹכִי. וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו: מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם, אוֹ מִי יְשׁוּם אֵלֶם אוֹ חֲרֹשׁ אוֹ פֶקַח אוֹ עֹזֵר, הֲלֹא אָנֹכִי ה'. וְעַתָּה לֵךְ, וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֶשֶׁר תִּדְבָּר. (שמות ד, י-יב)

מה הכוונה שמשא היה כבד פה וכבד לשון? האם גמגם?

ע"פ המדרש גמגומו של משה נבע מניסוי שנערך על ידי פרעה על הילד משה, שבו הוא שם לפני משה קערת זהב וקערת גחלים כדי לבדוק את שכלו והאם הוא מהווה איום עליו. כדי להראות שמשא כביכול אינו חכם ואינו מהווה איום, מלאך הטא את ידו מקערת הזהב לקערת גחלים לזהות. משהכניס משה את ידו, לאחר שנכוותה, לפיו - נכווה גם פיו. מאז היה כבד פה וכבד לשון, קרי - מגמגם.

אולם לפי רוב המפרשים הכוונה אינו שגמגם, אלא שהוא לא היה איש דברים ולא היה לו כושר רטורי. לכן לא ידע איך לדבר אל פרעה. ניתן להניח שגם אם לשונו של משה נכוותה, זה לא היה גורם לגמגום, אלא לדיבור לא כל כך ברור.

הרשב"ם דוחה את פירוש הגמגום וכותב שהכוונה ב- 'כי כבד פה וכבד לשון אנכי' – שלא היה בקיא בשפה המצרית ובחיתוך לשון, כי בקטנותו ברח משם, ועתה היה בן שמונים וכדומה, ושכח את השפה. הוא מוסיף שהסיפור שמשא היה מגמגם אינו נמצא בדברי התנאים והאמוראים, ואין לחוש לספרים החיצונים, שבהם הוא מוזכר.

מה פירוש תשובת ה'?

לפי הספורנו, מי נתן את כוח הדיבור לאדם? ואפשר להוסיף גם את חוש השמיעה והראייה. הרי חושים אלה אינם מובנים מאליהם, שכן יש אנשים אילמים, חרשים ועיוורים.

למה ה' עושה אנשים בעלי מומים או נכים? למה הבריאה אינה מושלמת? האם יש לכך מטרה או שזה מקרי?

לנו, כבני תמותה, אין תשובות טובות לשאלות אלו. יתכן שה' עושה זאת כדי להגביר מדות נעלות כמו חמלה ודאגה לזולת אצל אלה שאינם בעלי מומים, כלפי בעלי המום. יש בדבר כדי לחזק את האהבה והאחוה בין בני אדם, למרות הסבל שבעל המום סובל ממנו.

במקורות ניתנו גם תשובות כמו עונש שמגיע לנשמה מגלגול קודם ; מתן גמול מוגדל לבעל המום אשר מקיים מצוות למרות מגבלותיו ; מתן דוגמה לאחרים - אם בעל המום מסוגל להתמודד, להתגבר על מכשולים ולבצע פעולות חיוביות או שדורשות מאמץ, אז כל שכן אנחנו.

כתב הרב אליעזר מלמד בספרו "פניני הלכה": העולם הזה אינו מושלם. בכוונה ברא ה' את העולם באופן כזה, שעל ידי כך (שתמיד יש מה לתקן), יש לנו אפשרות להתמודד, ליצור, לפתח, ובזכות מאמצנו אלה, אנו זוכים למעלה הגדולה ביותר שניתן לאדם - להשיג להיות שותפים עם הקב"ה בתיקון העולם.

נוכל להוסיף כי רק בעולם לא מושלם, תיתכן תנועה, החל מגרמי השמים ועד לחרק הקטן ביותר, ואף בריאקציות כימיות של אטומים, הכל במטרה להגיע למצב מתוקן יותר, לשיווי משקל, או להשלמת חוסר כלשהו. אילו העולם היה מושלם הוא כנראה היה סטטי ובלתי משתנה, כמו פסלי העבודה הזרה.

וַיֹּאמֶר: בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח נָא בְּיָד תְּשַׁלַּח. וַיַּחַר אֵף ה' בַּמֶּשֶׁה וַיֹּאמֶר: הֲלֹא אֶהְיֶה אִתְּךָ הַלְלוּ, וְדַעְתִּי כִּי דִבֶּר יְדָבָר הוּא וְגַם הִנֵּה הוּא יֵצֵא לִקְרֹאתָהּ, וְרָאָה וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ. וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו וְשָׂמַח אֶת הַדְּבָרִים בְּפִיו, וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם פִּיהָ וְעִם פִּיהוּ, וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן. וְדַבַּר הוּא לֹךְ אֶל הָעָם וְהָיָה הוּא יְהִיָּה לָהֶם לִפְתָּה, וְאַתָּה תִּהְיֶה לוֹ לֵאלֹהִים. וְאַתָּה תִּמְשָׁךְ הַנֶּזֶה תִּקַּח בְּיָדְךָ, אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֵתָה. (שמות ד, יג-יז)

מה היתה כוונת משה? מי יישלח?

לפי רש"י, הכוונה היא לאהרון, (כפי שנראה בהמשך), או לשליח אחר ראוי יותר ממנו. לפי הרמב"ן, הכוונה לאדם היודע לדבר צחות אל פרעה. למעשה, משה לא רצה למלא את השליחות, בגלל ענוותנותו הרבה ולא בגלל ניסיון להשתמט.

איך תשובת ה' נותנת מענה לבעיית משה?

לפי הרמב"ן, לא ניתנה תשובה מלאה שכן לפי תשובת ה', אהרון ידבר אל העם אך משה יצטרך לדבר אל פרעה. לכן משה ממשיך לומר בפרק ו, פסוק ל: "הֲנִי אֲנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם וְאִיךָ יִשְׁמַע אֵלַי פֶּרְעֶה?"

רש"י מפרש את המלים "וְרָאָה וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ", שאהרון ישמח שאחיו הצעיר ממנו עולה לגדולה ולא יקנא בו.

פרידת משה מחותנו ושובו למצרים

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יִתְרוֹ חֹתְנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ: אֵלֶיךָ נָא וְאַשׁוּבָה אֶל אֶחִי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאַרְאֶה
הַעֲוֹדָם חַיִּים, וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה: לָךְ לְשָׁלוֹם. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבָּר: לָךְ שָׁב מִצְרַיִם,
כִּי מָתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְּבַקְשִׁים אֶת נַפְשְׁךָ. (שמות ד, יח-יט)

למה משה לא מסר ליתרו את הסיבה האמיתית לחזרתו למצרים?

ע"פ המדרש, אילו משה היה מגלה ליתרו שהקב"ה התגלה אליו וציווה עליו לחזור למצרים ולהוציא את בני ישראל מעבדות פרעה, יתרו היה חושב שדעתו השתבשה ולא היה נותן לו לחזור למטרה כה הזויה, שכן השלטון המצרי החזק היה ידוע בקשיחותו כלפי עבדים. מכל שכן לא היה נותן לו לקחת אתו את ציפורה והילדים.

מתי ה' אמר למשה שמתו האנשים שביקשו את נפשו? האם זה השפיע עליו לקבל את השליחות?

לפי האבן עזרא הוא אמר לו את זה ליד הסנה. הרמב"ן מוכיח שזה אינו נכון, שכן הסנה לא היה במדיין, ונאמר "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבָּר..." לדבריו, ה' אמר זאת למשה לפני שביקש את רשותו של יתרו לחזור למצרים, כדי שלא יחשוש לנפשו. כנראה שזה היווה את אחת הסיבות להסכמתו למלא את השליחות.

פרשת המלאך במלון

וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיָּרֻכּוּם עַל הַחֹמֶר וַיָּשָׁב אֶרֶצָה מִצְרַיִם, וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת
מִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: בְּלִכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיִמָּה רְאֵה כָּל הַמִּפְתִּים אֲשֶׁר
שָׂמַתִּי בְיָדְךָ וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פְרֹעֶה, וְאֲנִי אַחֲזַק אֶת לְבָבוֹ וְלֹא יִשְׁלַח אֶת הָעָם. וְאָמַרְתָּ אֶל
פְּרֹעֶה: כֹּה אָמַר ה': בְּנֵי כְּרִי יִשְׂרָאֵל. וְאָמַר אֲלֵיךְ, שְׁלַח אֶת בְּנֵי יִזְעֶבְדְּנִי, וְתַמָּאן לִישְׁלָחוֹ,
הִנֵּה אֲנֹכִי הֹרֵג אֶת בְּנֶךָ בְּכַרְךָ.

וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בְּמִלּוֹן, וַיִּפְגְּשֻׁהוּ ה' וַיִּבְקֶשׁ הַמִּיתוֹ. וַתִּקַּח צַפְרָה צֹר וַתִּכְרֹת אֶת עֶרְלַת בְּנֶהָ,
וַתַּגַּע לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר: כִּי חֲתָן דָּמִים אַתָּה לִי. וַיִּרְף מִמֶּנּוּ, אֲזַי אָמְרָה: חֲתָן דָּמִים
לְמוֹלֶת. (שמות ד, כ-כו)

למה ה' ציווה את משה לדבר אל פרעה בצורה תוקפנית כל כך? האין מדובר בהתגרות ובמתכון לכישלון?

הרמב"ן מעלה אפשרות שאת הפסוקים כב ו - כג לא נצטווה משה לומר לפרעה בהתחלה, אלא רק לאחר שפרעה יקשה את לבו ולפני מכת בכורות.

אם היה ברור מראש שפרעה לא ישחרר את העם, למה למשה להראות לפרעה את האותות?

אמנם התוצאה הייתה ידועה מראש אך חשוב שהאנשים בסביבת פרעה ידעו שניתנו לו הזדמנויות להיענות לבקשת משה ושהוא סירב. כך יהיה ברור שתחילת מכות מצרים לא הייתה שרירותית אלא כתוצאה מהסירוב של פרעה לדרישות.

מה בדיוק קרה במלון?

לפי רש"י, ע"פ המדרש, משה התרשל בברית המילה של בנו אליעזר וה' ביקש להמית את משה על כך. לפי רבי יהודה, (מסכת נדרים לא, ב), משה לא רצה למול את בנו ולצאת אתו תיכף לדרך למצרים, שכן זו סכנה לתינוק, ולא רצה להתעכב בשליחותו. אבל בדרך במלון, (מקום הלינה), משה לא ניגש ישר למילת התינוק אלא התעסק קודם בענייני הלינה. ציפורה הבינה, אולי מהשיחות עם משה על הנושא, שהמחלה שפקדה את משה היא בגלל עיכוב המילה, אז לקחה צר וביצעה בעצמה את המילה. לאחר מכן אמרה לתינוק, שבגלל מילתו כמעט מת החתן שלה. זה מראה כמה חשוב לא לדחות את מצוות ברית מילה.

איך יתכן שלאחר שמשה נשלח לשליחות כל כך גורלית, הקב"ה רצה להמית אותו?

לפי רבי שמעון בן גמליאל, (נדרים לא, ב), הקב"ה לא רצה להמית את משה אלא את אליעזר. אם נאמר שכן מדובר באפשרות של הריגת משה, יתכן שהכוונה רק לצורך התראה על חשיבות זיווג ברית המילה ולא הייתה כוונה אמיתית להרוג אותו. ע"פ האבן עזרא והרשב"ם, משה התרשל בהתעכבות יתר בכיצוע השליחות, בכך שלקח אתו את אשתו והילדים. הוא היה צריך לנסוע לבד.

למה צפורה מלה את אליעזר ולא משה? האם לאישה מותר למול?

לפי האבן עזרא, משה נהיה חולה מהאירוע וידיו רעדו. לכן צפורה מלה. ע"פ השולחן ערוך, (יורה דעה סימן רסד), בעקרון מותר גם לאישה למול, (וישנן עדויות מימי הביניים לכך שנשים באירופה שימשו מוהלות), אך בפועל נוהגים שרק גבר ימול.

פגישת אהרון ומשה בהר האלוקים ופגישתם עם העם

וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֶהֱרֹן: לֵךְ לִקְרֹאת מֹשֶׁה מִמִּדְבָּרָה, וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשְׁק לּוֹ. וַיַּגֵּד מֹשֶׁה לְאֶהֱרֹן אֵת כָּל דְּבָרֵי ה' אֲשֶׁר שָׁלְחוּ וְאֵת כָּל הָאֱתָת אֲשֶׁר צִוְּהוּ. וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן וַיֵּאסְפוּ אֶת כָּל זִקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיַּזְכֵּר אֶהֱרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֱתָת לְעֵינֵי הָעָם. וַיֹּאמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פֶקֶד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנָנִים, וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ. (שמות ד, כז-לא)

איך קיבל אהרון את המסר לפגוש את משה בנקודת זמן ומקום מסוים, במדבר?

חייבים לומר שבאותו רגע הייתה לאהרון התגלות נבואית שבה הבין שעליו לצאת לפגוש את משה בהר סיני, וגם מיקום מדויק של מקום המפגש. ציווי זה מצביע אולי על כך ש"הר האלוהים" לא היה מרוחק כל כך מגושן ולא בדרום חצי האי סיני, כפי שמקובל לחשוב, אלא יותר בכוון צפון – מערב ממנו. יחד עם זאת, אין זאת הוכחה.

איך קרה שהעם קיבל את דברי משה בקלות ולא כפי שצפה משה?

יתכן שמרוב ייאוש הם שמחו על הופעת מושיע המבטיח להוציא אותם מעבדות לחירות. לאחר שראו שזה בכל זאת תהליך קשה וממושך, עם עליות ומורדות, כפי שנראה בהמשך, הם התחילו להביע תרעומת.

סיכום פרק ד

בפרק דנו במשמעות אותות שניתנו למשה וביכולת לשכנע אנשים באמיתות הדברים, ע"י ביצוע אותות ומופתים. הבנו שסירוב משה לקבל את השליחות לא נבע מרצון להשתמט אלא מענוותנותו והרגשתו שאיננו ראוי לתפקיד. נסינו להבין מדוע ה' רצה להרוג אותו דווקא בדרך חזרה למצרים כדי למלא את השליחות.

פרק ה - ההופעה הראשונה בפני פרעה; הגזרה של אי - מתן התבן - כמו הנאצים; הכאת נוגשי פרעה את שוטרי ישראל; שוטרי ישראל – כמו הקאפו; תלונת השוטרים בפני פרעה; איך הקב"ה נותן ליהודים להירצח?; יחס ה' אל סבלות ישראל; למה משה מופתע מסירובו של פרעה?; ויכוחו של משה עם הקב"ה בדבר המשך השליחות; גאולה דורשת סבלנות

ההופעה הראשונה של משה ואהרן בפני פרעה

וַאֲחֵר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה: כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל; שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיֵּחָגּוּ לִי בַמִּדְבָּר. וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה: מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל; לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח. וַיֹּאמְרוּ: אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ - נִלְכָּה נָא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִנְזַבְּחָהּ לָהּ אֱלֹהֵינוּ פֶּן יִפְגְּעֵנוּ בְּדֶבֶר אוֹ בַּחֲרֵב. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם: לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ אֶת הָעָם מִמַּעֲשָׂיו, לָכֵן לִסְבֹּלְתִיכֶם. וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה: הֵן רַבִּים עֲמָה עִם הָאָרֶץ, וְהִשְׁבַּתְתֶּם אֹתָם מִסְבֹּלְתָם. (שמות ה - א-ה)

האם תגובת פרעה היא סבירה או מפתיעה?

משה הרי ידע שפרעה יקשה את לבו ולא יסכים לשחרר את העם אפילו באופן זמני, כדי לחוג במדבר כמה ימים. פרעה דווקא שאל את השאלות שמשה ציפה שישאלו בני ישראל: "מי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלּוֹ". פרעה לא שמע על אל בשם זה, לכן לא הכיר בו ובוודאי שאין להתפלל על כך שלא הסכים לעשות את מה שדורש נביא בשם אותו אל. לפי הרשב"ם, לדעת פרעה לכל עם או ארץ היו אלים משלהם ובמצרים לא היה אל בשם זה. על כן הסביר משה שלא מדובר באל "מצרי", אלא באלוהי העברים.

וְנִנְזַבְּחָהּ לָהּ אֱלֹהֵינוּ פֶּן יִפְגְּעֵנוּ בְּדֶבֶר אוֹ בַּחֲרֵב - האם התיאור של האל כמי שיפגע במי שלא יציית לו הוא אמיתי או מיועד רק לאוזני פרעה?

כנראה שזה יועד רק לאוזני פרעה. צריך לדבר עם פרעה בשפה שהוא מבין. הרי משה לא התכוון להוציא את בני ישראל רק לשלושה ימים במדבר ולחזור למצרים וגם בפועל הם לא עצרו כדי לחגוג לה' אחרי שלושה ימים. הדברים הותאמו לפרעה כדי לתת לו הזדמנות להסכים.

לפי רש"י, במלים "פֶּן יִפְגְּעֵנוּ" הכוונה היא בעצם ל - "פֶּן יִפְגְּעֶךָ", כלומר יפגע בפרעה, אלא שהוא חלק כבוד למלכות.

ממה חשש פרעה?

בנוסף לכך שלא הכיר בה' ובשליחות מטעמו, בני ישראל היוו כח עבודה רציני וזול בתנאי עבדות ופרעה, שיזם מפעלי בנייה גדולים, חשש לאבד כוח זה.

הגזרה של אי-מתן תבן

וַיֵּצֵא פַרְעֹה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת הַנֹּגְשִׁים בָּעַם וְאֶת שֹׁטְרֵי הָאָמָר: לֹא תֹאסְפוּן לָתֵת תֶּבֶן לָעָם לִלְבֵּן הַלִּבָּנִים כִּתְמוּל שְׁלֶשֶׁם - הֵם יִלְכוּ וְקִשְׁשׁוּ לָהֶם תֶּבֶן. וְאֶת מִתְכַּנֵּת הַלִּבָּנִים אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים תְּמוּל שְׁלֶשֶׁם תְּשִׁימוּ עֲלֵיהֶם, לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ - כִּי נִרְפִּים הֵם; עַל כֵּן הֵם צֹעְקִים לֵאמֹר: גִּלְכָּה נִזְבַּחָה לַאלֹהֵינוּ. תִּכְבַּד הָעֶבֶדָה עַל הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ בָהּ, וְאֵל יַעֲשׂוּ בְּדַבְרֵי שָׁקֶר. (שמות ה, ו-ט)

מה אפשר ללמוד מדברי פרעה: "וְאֵל יַעֲשׂוּ בְּדַבְרֵי שָׁקֶר".

אפשר להבין שפרעה באמת לא האמין שה' התגלה למשה והתייחס לדרישות משה כניסיון להקל על סבלות העם בלבד.

מה היתה מטרת פרעה בציווי על אי-מתן התבן? הרי היה ברור שלא ניתן להספיק לייצר אותה כמות לבנים אם צריכים גם לחפש תבן.

פרעה כנראה רצה לשבור את רוחם בכך שיענישו אותם על אי ביצוע המטלות. אפשרות נוספת, לאלץ אותם לעבוד יותר שעות, או יותר מהר, או שניהם, ובכך לשבור את גופם.

היכן מצאנו כדוגמת השעבוד הזה?

במחנות הריכוז של הנאצים, יהודים שלא עמדו בדרישות הנוגשים נענשו ואף הוצאו להורג.

הכאת שוטרי ישראל ע"י נוגשי פרעה

וַיֵּצֵאוּ נֹגְשֵׁי הָעָם וְשֹׁטְרֵי וַיֹּאמְרוּ אֶל הָעָם לֵאמֹר: כֹּה אָמַר פַּרְעֹה אֵינֶנּוּ נֹתֵן לָכֶם תֶּבֶן. אַתֶּם לָכוּ קָחוּ לָכֶם תֶּבֶן מֵאֲשֶׁר תִּמְצְאוּ - כִּי אֵין נִגְרַע מֵעֲבַדְתְּכֶם דָּבָר. וַיִּפֹּץ הָעָם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם לִקְשֹׁשׁ קֹשׁ לַתֶּבֶן. וְהַנֹּגְשִׁים אֹצִים לֵאמֹר: כָּלוּ מַעֲשֵׂיכֶם דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ כֹּאֲשֶׁר בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן. וַיִּכּוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׂמוּ עֲלֵהֶם נֹגְשֵׁי פַרְעֹה, לֵאמֹר: מִדּוּעַ לֹא כָלִיתֶם חֻקְכֶם לִלְבֵּן כִּתְמוּל שְׁלֶשֶׁם, גַּם תְּמוּל גַּם הַיּוֹם. (שמות ה, י-יד).

מי היו הנוגשים ומי השוטרים?

הנוגשים היו מצרים. השוטרים היו אנשים מבני ישראל, אשר התמנו כמנהלי עבודה, בדומה ל"קאפו" אשר התמנו ע"י הנאצים לניהול עבודת היהודים במחנות העבודה.

איזה דמיון נוסף אפשר למצוא בין שעבוד מצרים לבין מחנות הריכוז הנאציים?

מעבר לתנאים הקשים ביותר והתמותה הגבוהה, בראייה כללית, לאחר התקופות הקשות ביותר של שואה, באה גאולה - אז, בצורה של יציאת מצרים וההתיישבות בארץ ישראל ובמאה ה - 20, ע"י השיבה לארץ ישראל והקמת מדינת ישראל.

איך הקב"ה יכול היה להרשות למצרים הקדמונים ולשאר הרודפים והרוצחים את היהודים לבצע את זממם?

אנחנו כבני אנוש איננו יכולים להבין את הנהגת ה', אך לפי רבים מחכמי ישראל, הרדיפות באו כתוצאה מרצון היהודים להתבולל בין הגויים. לדבריהם, בני ישראל במצרים ישבו בה והיאחזו בה וניסו להידמות למצרים.

בדומה לכך, ראינו גם שיהודים רבים בגרמניה ובמערב אירופה ניסו להתבולל ואף להתנצר. ככל שהיהודים ניסו להיטמע, כך התחזקה דווקא האנטישמיות אצל חוגים מסוימים. יוצא שבאופן פרדוקסאלי, האנטישמיות מנעה התבוללות ואולי אף היעלמות של עם ישראל - כעין חוק טבע אנושי.

קיים בתורה ובנ"ך מספר רב של נבואות זעם ופורענות על הצפוי לעם ישראל אם יעזוב את מצוות התורה, כך שעם כל הכאב, אין להתפלא ולהתרעם כאשר הנבואות מתקיימות. בפרשה הבאה ננסה להתייחס יותר לעומק לשאלה "היכן היה אלוהים בשואה"?

תלונת השוטרים בפני פרעה

וַיִּבְאוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ אֶל פְּרֹעֶה לֵאמֹר: לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ. תִּבְּן אִין נָתַן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבָנִים אֲמָרִים לָנוּ: עָשׂוּ, וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מִכִּים וְחֲטָאת עֲמָךְ. וַיֹּאמֶר: נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים, עַל כֵּן אַתֶּם אֲמָרִים נִלְכָּה נִזְבָּחָה לָהּ. וְעַתָּה לָכוּ עֲבָדוּ וְתִבְּן לֹא יִנָּתֵן לָכֶם וְתִכֹּן לְבָנִים תִּתֶּנּוּ. (שמות ה, טו-יח)

איך הייתם מתארים את תשובת פרעה לטענות?

תשובת פרעה אינה עונה על תלונת השוטרים. הוא רק אומר שהם עצלנים, לכן הם רוצים לצאת לחוג במדבר. כדי להוציא מהם מחשבות "מסוכנות" כאלו, מבחינתו יש להעביד אותם ולדכא אותם עוד יותר. היום היינו אומרים שהוא "זרק אותם מכל המדרגות".

טענות השוטרים נגד משה ואהרן ותגובת משה

וַיֵּרְאוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְּמָם בְּרָע, לֵאמֹר: לֹא תִגְרְעוּ מִלְּבַנְיָכֶם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ. וַיִּפְגְּעוּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֱרֹן נֹצְבִים לִקְרַאתָם בְּצֵאתָם מֵאֵת פְּרֻעָה. וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם: יֵרָא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט, אֲשֶׁר הִבְאִשְׁתֶּם אֶת רֵיחְנוֹ בְּעֵינֵי פְרֻעָה וּבְעֵינֵי עֶבְדֵּיו, לָתֵת חֶרֶב בְּיָדָם לְהִרְגָנוּ. וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר: אֲדֹנָי לָמָּה הִרְעַתָּה לָעָם הַזֶּה? לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי? וּמֵאֵז בָּאתִי אֶל פְּרֻעָה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ, הֲרַע לָעָם הַזֶּה וְהֵצֵל לֹא הֵצֵלְתָּ אֶת עַמְּךָ. (שמות ה, יט-כג)

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: עֲתָה תֵרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפְרֻעָה - כִּי בְיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחְמָם, וּבְיַד חֲזָקָה יִגְרְשֶׁם מֵאֶרֶצוֹ. (שמות ו, א)

האם האשמות השוטרים כלפי משה ואהרן מוצדקות?

מבחינתם בוודאי. הרי מאז שמשה בא לדבר עם פרעה המצב נהיה גרוע בהרבה. גם משה טוען כך כלפי ה'.

מספרים על אדם מדוכדך שחברו אומר לו: תתעורר! המצב יכול להיות גרוע יותר. האיש אכן התעורר והמצב באמת נהיה יותר גרוע.

האם משה בעצם לא הבין את תהליך שליחותו? הרי ה' אמר לו מראש שפרעה לא יסכים לשחרר את העם.

לפי הרמב"ן, משה אכן חשב שכל התהליך יהיה מהיר מאוד. הוא סבר שבהתחלה פרעה אמנם לא יסכים אך אחרי מכת הדם ושאר המכות שיבואו מיד לאחר מכן, הוא ישנה את דעתו. בפועל הכל לקח הרבה יותר זמן, במטרה שהדברים יחלחלו אצל פרעה והמצרים. לפי הרמב"ן אולי עברו ששה חודשים מאז שמשה ואהרן דיברו עם פרעה לראשונה ועד שהשוטרים דברו עם משה ואהרן.

יחד עם זאת, ה' לא אמר מראש למשה שהמצב יורע, אלא רק שפרעה לא יסכים לדרישות. על כן אפשר להבין בהחלט את תסכולו של משה.

מה אפשר ללמוד מההתרחשויות?

כדי לחולל שנויים משמעותיים, ובוודאי בהתרחשות עצומה כגון גאולת בני ישראל ממצרים, לפעמים צריכים להתאזר בסבלנות עד שהתהליכים יבשילו ויוגשמו. לעתים יש צורך ב"ירידה לצורך עלייה" ובדרך כלל אין פתרונות "אינסטנט".

מה הייתם מרגישים ועושים אילו הייתם במקום משה?

למרות התסכול העמוק והרגשת הכישלון, למנהיג אסור להתייאש. עליו להתאזר בסבלנות ולהמשיך לדבוק במטרה.

סיכום פרק ה

בפרק ראינו את תגובתו האכזרית של פרעה לבקשת משה לשחרר את העם לשלושה ימים, החרפת השעבוד ע"י אי - מתן תבן, והכאת שוטרי העם על הירידה בכמות הלבנים שעשו. השווינו את שיטות פרעה לאלה של הנאצים.

הרעיון המרכזי של פרשת שמות

עיקר הפרק הוא השעבוד שהחל במצרים ואשר עבר עם הזמן לרצח עם גלוי. מצאנו קווי דמיון לפוגרומים ולשוואת אירופה. הכרנו את תכונת רדיפת הצדק הקנאית של משה, עד כדי רצח, אולי בשוגג, את ההתגלות הנבואית שלו ליד הסנה ואת תחילת שליחותו, אשר התחיל "ברגל שמאל" והוביל דווקא להחרפת השעבוד של בני ישראל. ראינו שבתהליכים גדולים, לעיתים יש צורך ב"ירידה לצורך עלייה" ושלמנהיג אמיתי אסור להתייאש בדרך למימוש המטרה.

תוספת

מסופר במדרש כי כאשר היה משה ילד קטן בבית פרעה, ישב פעם פרעה בין שרי וחרטומי מצרים, ועל ברכיו ישב משה. נטל משה הכתר מעל ראשו של המלך והניחו על ראשו הקטן. אמרו חרטומים לפרעה: דע לך, יראים אנחנו שילד זה ייטול ממך את מלכותך וימלוך במקומך!

בין שרי מצרים ישב יתרו - שהיה גם הוא שר במצרים - וביטל את דברי החרטומים: שמעו לי, רק מעשה ילדות עשה ילד זה, אין בו דעת ואין בכך משום איום על המלך. אם יש לו דעת או לא אמרו החרטומים - אפשר לבדוק!

לקחו שתי קערות, בקערה אחת הניחו דינר זהב, ובקערה השנייה הניחו גחלים לוחשות, וכך אמרו: אם יושיט הילד את ידו לזהב, סימן שיש בו דעת ונהרוג אותו. ואם יושיט ידו לגחלים - סימן שאין בו דעת ונניח לו.

הניחו את הקערות לפני משה. רצה משה לקחת מתוך הקערה אשר בה היו מונחים דינרי הזהב, מיד בא המלאך גבריאל והזיז את ידו לקערה ובה הגחלים. נכווה משה מחום הגחלת, וכדי לקרר את ידו, הכניס אותה לפיו, ונכווה לשונו. מאז היה משה רבינו כבד פה וכבד לשון.

יש שהסבירו לפי דברי המדרש הזה את הפסוק "ויאמר משה... הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה" - כך אמר משה לה': אם יראה פרעה כי אני הוא המדבר אליו, מיד ייזכר במה שאמרו לו החרטומים, ויחשוד בי שרוצה אני את המלוכה, ואז "איך ישמע אלי פרעה"?

צרות של מגמגם

פעם מגמגם כבד הלך לקיוסק ואמר, במאמץ גדול: אאאפפפששששרררר קקקקווללללהההה בבבבקקקששששהה. המוכר עונה לו: סליחה - לא הבנתי.

פרשת וארא

פרק ו - (המשך) - המשך השליחות; יחס ה' אל סבלות ישראל והקשר לשואה; היכן היה ה' בשואה? ארבע לשונות הגאולה; מה הייתה טעותו של משה; ייחוס משה ואהרן; שנות חיי קהת ועמרם; איך עמרם נשא את דודתו – המותר?

יחס ה' אל סבלות ישראל והקשר לשואה

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר אֵלָיו: אֲנִי ה'. וַאֲרָא אֶל אַבְרָהָם, אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֶל שְׂדֵי, וְשָׁמִי ה' לֹא נִודַעְתִּי לָהֶם. וְגַם הִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן, אֶת אֶרֶץ מִגְרִיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָהּ. וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבָדִים אִתָּם - וְאֶזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי. לָכֵן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: אֲנִי ה', וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם סִבְלַת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מִמַּעַבְדֵּיהֶם, וְגִאֲלַתִּי אֶתְכֶם בְּזֶרְעוֹ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדִלִים. וְלִקְחַתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם, וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים, וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם סִבְלַת מִצְרַיִם. וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יָדִי, לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם, לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב, וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מִוְרֶשֶׁה אֲנִי ה'. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה, מִקְצֹר רוּחַ וּמִעֲבֹדָה קָשָׁה. (שמות ו, ב-ט)

למה אלוקים צריך לומר למשה רבנו שהוא ה'? האם משה אינו יודע זאת?

לפי רש"י, זאת תשובה לתלונות משה. אלוקים מתגלה למשה במידת שם ההויה, הנאמן להיפרע מהחוטאים, לשלם שכר לעושי דברו ע"י נסים גלויים ולקיים את הבטחותיו. מדות אלו כלולות בשם ההויה. הובטח לאבות שזרעם יירש את הארץ ועל ה' לקיים את ההבטחה. כזכור, השם "אל שדי" מתייחס לשכר ועונש בדרך הטבע בלבד, אך לא בדרך של נסים גלויים.

מה הכוונה שה' לא נודע אל האבות בשם זה? האם זה נכון?

כפי שרש"י אומר, "לא הודעתני אין כתוב כאן - אלא לא נודעתני", שכן אלוקים כן הודיע לאברהם, (בראשית טו, ז): "אֲנִי ה', אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּרִכַּשְׁדִּים - לָתֵת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, לְרִשְׁתָּהּ" או בפסוק (בראשית כב, טז), "וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נָא ה', כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת פְּנֶךָ אֶת חֲדִידְךָ. הַכוּוֹנָה שֶׁאֵמַנְתָּ הַתְּגַלָּה לְאַבְרָם בְּשֵׁם הַהוּיָה, אֲךָ לֹא נִודַע לָהֶם בְּשֵׁם זֶה, שֶׁכֵּן לֹא זָכוּ לְקִיּוֹם הַהִבְטָחוֹת.

איך יתכן שה' זכר את הברית עם האבות רק כתוצאה משעבוד מצרים?

ע"פ רש"י, העם לא היה ראוי להתערבות חיצונית של ה', והוא התערב, באמצעות שליחות משה, רק כדי לקיים את הברית שכרת עם האבות.

האם אפשר ללמוד מכך תשובה לשאלה: "היכן היה הקב"ה בשואה"?

כמובן שאין תשובה ברורה לשאלה זו אך ניתנו תשובות אפשריות. יש אומרים שגם בשואת אירופה, כמו בשואת מצרים, העם לא היה במצב ראוי להתערבות, בדרך נסים, מצד ה' - בגלל עזיבה המונית של מצוות היהדות בעיקר במערב אירופה, אך גם במזרח, נישואי תערובת והתבוללות. על כן שרר מצב של "הסתר פנים" עמוק. העדר הרגשה של נוכחות ה' בשואה ("הסתר פנים"), מתואר בספר דברים לא, יז-יח, במלים: "וַיִּחְרָה אִפִּי בּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פְנֵי מַהֵם, וְהָיָה לְאָכֹל, וּמִצָּאָהוּ רְעוֹת רַבּוֹת, וְצָרוֹת; וְאָמַר, בַּיּוֹם הַהוּא, הֲלֹא עַל כִּי אֵין אֱלֹהֵי בְּקֶרְבִּי, מִצָּאוֹנִי הִרְעוֹת הָאֵלֶּה. וְאָנֹכִי, הִסְתַּר אֶסְתִּיר פְּנֵי בַּיּוֹם הַהוּא, עַל כָּל הָרָעָה, אֲשֶׁר עָשָׂה: כִּי פָנָה, אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים".

רק בשלב של סכנה להמשך קיום העם וכדי למנוע את חילול ה' שבהשמדת עם ישראל, ה' התערב בהמשך מלחמת העולם השנייה, באמצעות ניצחונות בעלות הברית והפלת הנאצים. רמז לכך נמצא בספר דברים, לב, כו-כו, במלים: "אֲמַרְתִּי, אֶפְאִיָּהֶם - (אשמידם); אֲשַׁבִּיתָהּ מִגְּאוֹשׁ, זָכָרָם. לֹוִלִי, פֶּעַס אוֹיֵב אֲגוּר - פֶּן יִנָּכְרוּ צָרִימוֹ: פֶּן יֹאמְרוּ (האויבים) יִדְּנוּ רָמָה, וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת". ובסוף שירת האזינו נרמזות הנקמה באויב והשיבה לארץ ישראל - (דברים לב, מג): "הִרְגִּינוּ גּוֹיִם עִמּוֹ, כִּי דָם עֲבָדְיוֹ יָקוּם; וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו, וְכָפָר אֲדָמְתוֹ עִמּוֹ".

לפי זה, הדמיון בין שואת מצרים לבין שואת אירופה הוא ברור.

כוונת השאלה "איפה אלוקים היה בשואה" היא בעצם, "למה אלוקים לא התערב בשלב מוקדם יותר כדי למנוע את הרצח ההמוני של יהודים בשואה?"

כדי להבין את התשובה, יש להכיר תיאורים בתורה ובנביאים של מאורעות שיש בהם משום רצח המוני או חורבן ואת משמעות הדברים. נבואות פורענות כאלה נמצאות בספר דברים, ובנבואות של ישעיהו, יחזקאל, ירמיהו ונביאים נוספים. גם ע"פ ספר שופטים ומלכים, התקפות אויבים והשתלטות על עם ישראל באות כתוצאה מעזיבת התורה. ע"פ הנבואות, בדרך כלל תבוא פורענות או חורבן וגלות לעם ישראל, בגלל עזיבת התורה והמצוות. לאחר שהעם יימצא ראוי לכך או כאשר קיים חשש להיעלמות מוחלטת של העם, הנבואה עוברת מפורענות לנבואה של נחמה וגאולה.

עניין זה מודגש בשלושת השבועות שלפני תשעה באב, ימי "בין המיצרים", שבהם קוראים בשבתות את ההפטרות מהנביא ירמיהו, פרקים א ו-ב, ומהנביא ישעיהו, א. בנבואות אלו מתואר החורבן העתיד לבוא על העם בגלל פשעי ישראל ועזיבת מצוות התורה, רובם מצוות שבין אדם וחברו. בשבע השבתות שלאחר תשעה באב קוראים נבואות נחמה מהנביא ישעיהו על הגאולה העתידה וימות המשיח. לפי זה, חורבן, פורענות והשמדה, הם פועל יוצא של התנהלות העם. אפשר גם לנסח את השאלה "היכן אלוקים היה בשואה" כ- "למה אלוקים מאפשר רוע אנושי בעולם".

התשובה לכך היא שה' ברא את האדם עם תכונת הבחירה החופשית ועם אחריות אישית למעשיו. הוא גם ברא את העולם בצורה שיתנהל, כמעט תמיד, בדרך הטבע, עם גורם ותוצאה. לכן, אם קם אדם או קבוצת אנשים ומחליט לרצוח קבוצה אחרת של בני אדם, ויש לו את האמצעים לכך, הוא בדרך כלל יצליח להוציא את תוכניותיו לפועל ולא תהיה התערבות של האל כדי למנוע זאת. בנוסף לשואת אירופה, היו בהיסטוריה מספר מקרים של השמדת עם (הצ'רקסים - 1864, הארמנים - 1915, האיגבו בביאפריה - בשנות ה-60, הקמבודים - בשנות ה-70, ועוד). רק במקרים נדירים מאוד, הנקראים בפינו "נסים", ישנה התערבות.

מתי מתרחש נס? קשה לקבוע, אך ע"פ התנ"ך התרחשו נסים הנוגעים לכל עם ישראל, כדי למנוע השמדה או היעלמות טוטאלית של העם, כמו במקרה של קריעת ים סוף, מפלת צבא סנחריב בימי חזקיהו המלך או בנס פורים. כיבוש סנחריב את ירושלים, כנראה היה מביא לכך שגורל שבט יהודה ובנימין היה כגורל עשרת השבטים.

בזמן השואה, עד למפלה הסופית של הנאצים ב-1945, יתכן כי אלוקים הסתכל על מה שקורה בצער ואמר: חבל מאוד שבני האדם אינם שומרים את מצוותי, כולל איסור רצח של חפים מפשע. אילו שמרו את שבע מצוות בני נח, כל זה לא היה קורה. משל לרופא שנותן הוראות לריפוי מחלה. אם החולים במחלה אינם שומעים להוראות ומצבם מידרדר עקב כך, האם יש מקום לבוא בטענות אל הרופא שלא התערב על מנת להציל את החולים. אמנם יכול היה לכפות אשפוז וקבלת התרופה, אך כבר אמרנו שהעולם אינו מתנהל בדרך נסים אלא בדרך הטבע ובחירה חופשית.

המסקנה המעשית מדיון זה, היא שעל מנת למנוע הישנות מעשי השמדה המונית, מעבר לאמצעים כוחניים וצבאיים שגורתיים, יש לנסות לחנך את האנושות לשמירת שבע מצוות בני נח ולאכופ שמירה זו, במיוחד בכל הנוגע לאיסור שפיכות דמים.

מהן "לשונות הגאולה" המוזכרות בפסוקים האלה ומה משמעותן?

לשונות הגאולה הן: וְהוֹצֵאתִי, וְהִצַּלְתִּי, וְנָצַלְתִּי, וְלָקַחְתִּי, וְהִבֵּאתִי.

אלו הן חמישה שלבים בגאולה. בהתחלה ההוצאה מהשעבוד וההצלה הפיזית מהעבדות עצמה, ואחר כך, וְנָצַלְתִּי - מכות מצרים ויציאת מצרים, וְלָקַחְתִּי - מתן התורה והחירות הרוחנית, ולבסוף ההבאה לארץ ישראל, להגשמת חיי תורה ומצוות.

איזה ארבע לשונות של גאולה אנחנו מזכירים באחד מחגי ישראל ובאיזו חג?

בליל הסדר אנחנו מזכירים את ארבע הלשונות הראשונות. כנגדן, אנו שותים ארבע כוסות יין. את שתי הכוסות הראשונות, המסמלות את היציאה מהשעבוד הפיזי, שותים לפני הסעודה. את שתי הכוסות האחרונות המסמלות את הגאולה הרוחנית - היציאה ממצרים וקבלת התורה, שותים אחרי הסעודה.

למה לא שותים כוס חמישית, גם כנגד "וְהִבֵּאתִי"?

סיבה שניתנה היא שבזמן שנתקנה ההגדה של פסח, אחרי חורבן בית שני ויציאה של חלק גדול מהעם לגלות, התעוררה מחלוקת האם לשתות גם את הכוס החמישית או לשתות אותה רק אחרי הגאולה השלמה. המחלוקת הסתיימה בתיקו - לכן הוחלט למזוג את כוסו של אליהו הנביא, מבשר הגאולה, אך לא לשתות אותה, ובכך אליהו התשבי, הוא יכריע מתי יש לשתות אותה. אפשרות נוספת היא שכאשר יבוא אליהו הנביא ויבשר על הגאולה, זה סימן שיש לשתות גם את הכוס החמישית.

אגב, מקור הביטוי "תיקו", הידוע ממשחקי כדורגל, הוא מהתלמוד. כאשר אין הכרעה בין דעות חולקות, הסוגיה מסתיימת ב"תיקו", קיצור של המלה בארמית "תיקום", כלומר, "תעמוד", עד להכרעה. ויש אומרים שהוא בעצם ראשי התיבות "תשבי יתרץ קושיות ובעיות".

סיבה נוספת שניתנה, שדור יוצאי מצרים לא זכה להיכנס לארץ, לכן ההבטחה "וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ" לא התקיימה באלה שנאלו ממצרים אלא רק בבניהם. נוהגים לשמור את הכוס של אליהו מכוסה עד הבוקר, ואז מחזירים את היין לבקבוק, וממנו לוקחים יין לקידוש היום.

למה בני ישראל שמעו למשה עם הופעתו הראשונה אליהם ולאחר מכן לא?

בפעם הראשונה, בשורת היציאה מהעבדות התקבלה בחום. לאחר מכן, כשפרעה הכביד עליהם את העבדות, הם לא היו מסוגלים להקשיב לדברים של משה, לא בגלל חוסר אמונה, אלא בגלל הקושי היום - יומי.

המשך השליחות של משה

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: בֹּא דַבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיְשַׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶצוֹ. וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' לֵאמֹר: הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִידָּהּ יִשְׁמְעֵנִי פַרְעֹה, וְאֲנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם. (שמות ו, י-יב)

מה הייתה הטעות של משה?

הוא חשב שהעם לא שמע לו כי היה ערל שפתיים. רק אחר כך, גילה שהסיבה הייתה בגלל קוצר הרוח והעבודה הקשה.

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וַיִּצְוֵם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. (שמות ו, יג)

למה התורה חוזרת לספר שוב את מה שקרה?

התורה לא חוזרת. לפי רש"י, ההמשך לפסוק מופיע בפרק ז' פסוק א', אחרי אילנות היוחסין - וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רְאֵה נָתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אֶתִּיךָ יְהִי נְבִיאָךְ. לפי הרמב"ן, מדובר בציווי נוסף של ה' אל משה ואהרן.

ייחוס משה ואהרן; שנות חיי לוי, קהת ועמרם

אֵלֶּה רְאֵשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם - בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל, חֲנוּךְ וּפְלוּא, חֲצֹרֹן וְכַרְמִי - אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת רְאוּבֵן. וּבְנֵי שְׁמֵעוֹן, יִמְוָאל וְיִמִּין וְאַהֲד וְיִכִּין וְצַחַר וְשֹׁאֵל בֶּן הַכְּנַעֲנִית - אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת שְׁמֵעוֹן. וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי לֵוִי לְתַלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וְקָהַת וּמֶרְרִי - וְשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שְׁבַע וְשְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה. בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לְבִנֵי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפַּחַתָּם. וּבְנֵי קָהַת עֶמְרָם וַיִּצְהָר וְחִבְרֹן וְעִזִּיאֵל, וְשְׁנֵי חַיֵּי קָהַת שְׁלֹשׁ וְשְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה. וּבְנֵי מֶרְרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי, אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת הַלֵּוִי לְתַלְדֹתָם. (שמות ו, יד-יט)

למה התורה "קופצת" פתאום לתיאור אילן היוחסין?

לפי רש"י, זאת כדי לייחס את משה ואהרן אחר לוי, אך התחיל לפי סדר תולדות בני יעקב, מראובן ועד לוי. הרמב"ן מוסיף שזה היה כדי שלא נטעה לחשוב שהבכורה ניתנה ללוי, אלא לחלק כבוד לראובן ושמעון גם כן. הרשב"ם מוסיף שהיה צורך להביא את ייחוס משה ואהרן, כי אין מעמידים על ישראל אלא המיוחס עד יעקב.

וַיִּקַּח עִמָּרָם אֶת יוֹכָבֵד דָּדָתוֹ לֹא לְאִשָּׁה, וַתֵּלֶד לוֹ אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת מֹשֶׁה, וּשְׁנֵי חַיֵּי עִמָּרָם שָׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמֵאָת שָׁנָה. וּבְנֵי יִצְחָק - קָרַח וְנֹפֶג וְזָכָרִי. וּבְנֵי עֲזִיזָאֵל - מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי. (שמות ו, כ-כב)

מה משמעות הזכרת שנות חייו של לוי, של קהת ושל עמרם (בפסוק כ)?

לפי רש"י, זה כדי לאפשר לנו לחשב את שנות השעבוד, שכן השעבוד התחיל רק אחרי שמתו כל אחי יוסף, כפי שנאמר בשמות א, ו: "וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אָחִיו, וְכָל הַדּוֹר הַהוּא. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצָמוּ בְּמָאֵד מְאֹד; וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ, אֹתָם. וְאַחֵר כֵּן: "וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרַיִם, אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף".

לוי האריך ימים יותר מכל האחים. הוא הגיע למצרים בגיל 43 וחי שם 94 שנים. כפי שנראה בהמשך, ע"פ המסורת, כנראה ישבו בני ישראל במצרים 210 שנים. יוצא שהשעבוד התחיל 116 שנה לפני יציאת מצרים, לכל המוקדם.

כפי שפירש רש"י, משנות חייו של קהת אפשר ללמוד שבני ישראל ישבו במצרים הרבה פחות מ-400 שנה, ו-400 השנים המוזכרות בברית בין הבתרים, התחילו מלידת יצחק. קהת ירד למצרים בצעירותו וחי 133 שנה. עמרם חי 137 שנים ומשה 80 שנה בזמן יציאת מצרים. אפילו אם נחבר את כל השנים - (כלומר שנניח שקהת הגיע למצרים בתור תינוק ושהוא הוליד את עמרם בשנתו האחרונה ושעמרם הוליד את משה בשנתו האחרונה), נקבל רק 350 שנה.

וַיִּקַּח עִמָּרָם אֶת יוֹכָבֵד דָּדָתוֹ לֹא לְאִשָּׁה - האם ע"פ התורה מותר ליהודי לשאת את דודתו (אחות אביו) לאישה?

לא. נאמר ב - ויקרא יח, יב, "עֲרֹת אֲחֹת אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה שָׂאָר אָבִיךָ הוּא". לפני מתן תורה לא נהגו דינים אלה. אולי אפשר ללמוד מכך, שציוויי התורה אינם משקפים את מה שהיה נהוג ממילא, אלא שינו את הנהוג. בנוסף, אפשר ללמוד שגם אם אדם נולד מזיווג שנאסר לאחר מכן בתורה, כמו משה, זה אינו מונע ממנו מלהגיע למדרגה הכי גבוהה בנבואה או בקודש. במשנה בתלמוד הירושלמי (הוריות ג, הלכה ה), נאמר בעניין קדימות בהצלת נפשות, (כאשר לא ניתן להציל את שניהם), "אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ, ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ". מה שקובע זה איננו הייחוס אלא תכונות האדם עצמו.

למה מרים אינה מוזכרת באילן היוחסין?

התורה מתמקדת בשליחות אל פרעה. מרים לא השתתפה בשליחות זו.

וַיִּקַּח אֶהֱרֹן אֶת אֱלִישֶׁבַע בַּת עֲמִינָדָב, אֶחָת נַחֲשׁוֹן, לִוְיָ לְאִשָּׁה - וַתֵּלֶד לוֹ אֶת נָדָב וְאֶת אֲבִיהוּא, אֶת אֶלְעָזָר וְאֶת אִיתָמָר. וּבְנֵי קָרַח אֲסִיר וְאֶלְקָנָה וְאֲבִיאָסָף - אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת הַקֹּהֲנִי. וְאֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאל לִוְיָ לְאִשָּׁה, וַתֵּלֶד לוֹ אֶת פִּינְחָס; אֵלֶּה רֵאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפַּחָתָם. הוּא אֶהֱרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם: הוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל צִבְאָתָם. הֵם הַמְדַּבְּרִים אֶל פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם - הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. (שמות ו, כג-כז)

וַיְהִי בַיּוֹם דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיַּדְבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: אֲנִי ה' - דִּבֶּר אֶל פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֶת כָּל אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלָיְךָ. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה': הֵן אֲנִי עֶרְל שְׂפָתַיִם וַאֲנִי יִשְׁמָע אֵלֵי פְרָעָה? (שמות ו, כח-ל)

מי היה נחשון בן עמינדב?

הוא היה נשיא שבט יהודה. (ראו בספר במדבר ב, ג). ע"פ מסכת סוטה (לז, ע"א), הוא הראשון שקפץ לתוך ים סוף. על כן, מעשה נועז או ראשוני נקרא "נחשוני".

מיהו פוטיאל, חמיו של אלעזר?

לפי רש"י, פוטיאל היה מזרע יתרו, אשר פיתם עגלים לעבודה זרה לפני שהתגייר וגם מזרע יוסף, שפטפט ביצרו (בפרשת אשת פוטיפר). זה מסביר את השם פוטיאל.

למה התורה מביאה את פסוקים כו - ל, הם נראים כחזרה על מה שנאמר קודם?

לפי רש"י זו משמש כעין חזרה לעניין העיקרי, לאחר אילן היוחסין, שהובא כדי להסביר בדיוק מי היו משה ואהרן ולמה הם היו ראויים לייצג את העם.

סיכום פרק ו

ראינו את תסכול משה לאחר הכישלון לכאורה של שליחותו הראשונה ואת יחסו של ה' לסבלות ישראל. נסינו להבין את הקשר בין שואת מצרים לשואת אירופה ואת הקשר ביניהם לבין אי - קיום שבע מצוות בני נח. הבנו את משמעות ארבע (או חמש) לשונות הגאולה.

פרק ז - מופת המטה והתנין לפני פרעה; איך הקשיית לב פרעה מסתדרת עם בחירה חופשית?; מכת הדם כאשר פרעה ליד היאור; הסבר אפשרי למכת הדם; התראת מכת הצפרדעים

חזרה לשליחות משה ואהרן; הקשיית לב פרעה ובחירה חופשית

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: רְאֵה נִתְּנָה אֱלֹהִים לְפָרְעָה, וְאַהֲרֹן אֲחִידָה יִהְיֶה נְבִיאָהּ. אַתָּה תִּדְבֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶה, וְאַהֲרֹן אֲחִידָה יִדְבֹר אֶל פָּרְעָה וְשִׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶצוֹ. וְאָנֹכִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פָּרְעָה וְהִרְבִּיתִי אֶת אֲתָמִי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פָּרְעָה, וְנִתְּנָה אֶת יָדֵי בְּמִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאתִי אֶת עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּנִשְׁפָּטִים גְּדֹלִים. וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה', בְּנִטָּתִי אֶת יָדִי עַל מִצְרַיִם, וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם. וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתָם כֹּן עָשׂוּ. וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן שְׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה, בְּדַבָּרָם אֶל פָּרְעָה. (שמות ז, א-ז)

מה התורה מחדשת בפסוקים אלה?

התורה מביאה את חלוקת התפקידים שבין משה לאהרן. משה שומע את הדברים ממקור ראשון - (הקב"ה) - ומעביר אותם לאהרן, אשר מסביר אותם ומעביר אותם הלאה לפרעה.

איך ייתכן שה' יקשה את לב פרעה? אולי הוא היה חוזר בתשובה ומסכים לשחרר את העם?

ע"פ הספורנו, המטרה של הקב"ה הייתה שפרעה והמצרים יכירו בגודלו של הקב"ה ויחזרו בתשובה בצורה כלשהי. אילולי הקשיית לב פרעה, הוא היה מסכים לשחרר את העם לשלושה ימים, רק כדי למנוע מכות נוספות ולא בגלל הכרה בה'. לכן, על מנת להשיג את המטרה הסופית, היה צורך למנוע זאת מפרעה. אילו פרעה באמת היה משתכנע שה' הוא האלוקים ומסכים, אחרי המכות הראשונות, לשחרר את העם, לא היה צורך בהקשיית לבו.

רב הונא ו/או רבי אלעזר, אמרו (במסכת מכות י, ב), "בדרך שאדם רוצה לילך - בה מוליכים אותו"; ריש לקיש (מגדולי אמוראי ארץ ישראל, פעל בטבריה במחצית השנייה של המאה השלישית), אמר (שמות רבה יג, ג), "הקדוש ברוך הוא מתרה באדם פעם ראשונה שניה ושלישית, ואם אינו חוזר בו, הוא נועל לבו מן התשובה, כדי לפרוע ממנו מה שחטא; אף כך פרעה הרשע, כיון ששיגר הקדוש ברוך הוא חמש פעמים - (5 מכות) - ולא השגיח בדבריו, אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה הקשית עורפך והכבדת את לבך - הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך".

בדומה לכך כתב הרמב"ם בהלכות תשובה, פרק ו', שאמנם לכל אדם ניתנת בחירה חופשית, אך אחרי שבחר בדרך כלשהי והתמיד בה והתרגל אליה, ייערמו מכשולים רבים לשנוי. לכן במקרה שלנו, פרעה למעשה מנע מעצמו את האפשרות להחליט אחרת. אם פרעה הקשה את לב עצמו, אפשר לשאול, למה כתוב בתורה שה' הקשה את לב פרעה? לפי הרמב"ם התשובה היא שה' יצר באדם את התכונה הזו שקשה לשנות דרך שהתרגל אליה. נוסף כי בין מכה למכה, כפי שנראה, לא נאמר שה' הקשה את לב פרעה, והוא היה חופשי לשקול שוב את בקשת משה לשחרר את העם.

מופת המטה והתנין לפני פרעה

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר: כִּי יִדְבַר אֲלֵכֶם פֶּרֶעַה לֵאמֹר, תָּנוּ לָכֶם מוֹפֵת, וְאָמַרְתָּ אֶל אֶהֱרֹן: קַח אֶת מִטְּךָ וְהִשְׁלַךְ לִפְנֵי פֶרֶעַה יְהִי לְתַנִּין. וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן אֶל פֶּרֶעַה וַיַּעֲשׂוּ כֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' וַיִּשְׁלַךְ אֶהֱרֹן אֶת מִטְּהוֹ לִפְנֵי פֶרֶעַה וּלְפָנָיו עָבְדָיו וַיְהִי לְתַנִּין. וַיִּקְרָא גַם פֶּרֶעַה לְחֹכְמָיִם וּלְמַכְשָׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵם חֲרָטָמִי מִצְרַיִם בְּלִהְטִיהֶם כֵּן. וַיִּשְׁלִיכוּ אִישׁ מִטְּהוֹ וַיְהִיו לְתַנִּינִים וַיִּבְלַע מִטְּה אֶהֱרֹן אֶת מִטְּתָם. וַיַּחֲזֹק לֵב פֶּרֶעַה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' (שמות ז, ח-יג)

למה שפרעה ידרוש לראות מופת?

זה היה כדי לאמת את דברי משה שסמכות עליונה, המסוגלת לשנות את הטבע, שלחה אותו. המצרים האמינו בכוחות על טבעיים המתבטאים באותות ומופתים.

מה מראה העובדה שפרעה ביקש מחרטומיו להפוך את מטותיהם לתנינים?

פרעה היה משוכנע שאהרון עשה מעשה כישוף או אחיזת עיניים, לכן אמר למכשפים שלו לעשות אותו הדבר ובכך להוכיח שזה בעצם כישוף. לפי המפרשים, מטה אהרון נהפך לתנין או לנחש אמיתי ואילן מטות המכשפים רק נראו כתנינים אך לא היו אמיתיים.

האם אות או מופת יכול לשכנע אנשים להאמין בדברי עושה האות?

כנראה שרק אצל אנשים מסוימים. יש תמיד אפשרות שיהיו כאלה שיתפעלו מאות או מופת ויאמינו לדברי עושיהם, אך רוב האנשים יגידו שנעשה תרגיל של קוסמות ולא ישתכנעו. מה שקובע זה תוכן דבריו של עושה האות ולא דווקא האותות והמופתים המלווים את הביצוע.

איך מטה אהרון הפך לתנין ובלע את מטות המכשפים? מה משמעות האירוע?

לא ידוע לנו איך זה קרה אבל כנראה שיש לכך הסבר פיזיקלי כלשהו. ברור שמדובר בנס.

כפי שציינו לעיל, התנין מסמל את פרעה ואת מצרים, ואילו המטה מייצג שלטון. משמעות הדבר שהשלטון יעבור מפרעה למשה, כמייצג את הקב"ה.

מהו נס?

מקובל להגדיר "נס" כמאורע המיוחס להתערבות של ישות עליונה, כדוגמת התערבות אלוהית או זו של שליחי האל. יש נסים גלויים, כמו המטה שהפך לתנין וקריעת ים סוף. ישנם נסים נסתרים, כמו נס פורים, נס חנוכה והניצחון המפתיע מאוד במלחמת ששת הימים. ההכרה בנסים נסתרים, היא כמובן סובייקטיבית – המאמינים יקראו לזה נס והלא מאמינים או הסקפטיים יקראו לזה מזל, או סדרה של צירופי מקרים נדירים, אבל ניתן להגדיר נס גם כן, כ - "אירוע שסיכויי התרחשותו קטנים מאוד".

לפי הרמב"ן, עצם קיום העולם והחיים, הם נס, ואין "טבע" עצמאי או "עולם כמנהגו נוהג". (נציין שיתכן שחיים מפותחים מתקיימים רק על כדור הארץ, מתוך מיליארדים של מיליארדים של גלקסיות כוכבים וגרמי שמים. הסיכוי ההסתברותי לכך הוא אם כן, אפסי).

גישת הרמב"ם היא, שהנס נוצר בתוך מערכת הטבע שנוצרה מראש כבר בעת בריאת העולם, ואין התחדשות ניסית בזמן מסוים, אלא הכל הוא חלק מתוכנית אלוהית מאז ששת ימי הבריאה, כחלק מחוקי הטבע או המערכת הטבעית עצמה, במסגרת "עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות" – (פרקי אבות ה, ה). הוא כותב ב"שמונה פרקים", ההקדמה לפרקי אבות, פרק שמיני: "כל המופתים היוצאים מן הרגיל, שהיו ושיהיו על פי היעוד, כולם קדם להם החפץ בששת ימי בראשית, והושם בטבע הדברים מאותה שעה ואילך, שיתרחש בהם מה שיתרחש. וכשהתרחש בזמן שהיה צריך, חשבוהו לדבר שנתחדש עתה ואינו כך..".

בדרך כלל, בספר זה, נכיר בנסים משמים, אך יחד עם זאת, ננסה להסביר באופן מדעי – רציונלי, איך הם התרחשו בטבע. לעתים ההסבר יהיה התזמון ו/או המיקום מדויק של האירוע, בדיוק כשהיה צורך בו.

התייחסות השונה למעשה נסים מתוארת בסיפור להלן (ממסכת שבת, נג, ב): תנו רבנן: מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינוק, ולא היה לו שכר לתת למניקה, ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין (שדיים) כשני דדי אישה והניק את בנו. אמר רב יוסף: בוא וראה כמה גדול אדם זה, שנעשה לו נס כזה! אמר לו אביי: אדרבה, כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית! אמר רב יהודה: בוא וראה כמה קשים מזונותיו של אדם, שנשתנו עליו סדרי בראשית. אמר רב נחמן: תדע, דמתרחיש ניסא ולא אברו מזוני, (שמותרחים נסים, אבל לא נבראים מזונות). (מסכת שבת נג:)

מכת הדם

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: כִּבֵּד לֵב פְּרֹעֶה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם. לֵךְ אֶל פְּרֹעֶה בַּבֹּקֶר הַנֶּה יֵצֵא הַמִּזְבֵּה וְנִצְבֹּתָ לִקְרָאתוֹ עַל שַׁפַּת הַיָּאֵר וְהִמָּטָה אֲשֶׁר נִהַפְּךָ לְנַחֲשׁ, תִּקַּח בְּיָדְךָ. וַאֲמַרְתָּ אֵלָיו: ה'

אֱלֹהֵי הָעֲבָרִים שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר - שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי בַּמִּדְבָּר, וְהָיָה לֹא שְׁמִיעָתָ עִדָּה. כֹּה אָמַר ה': בְּזֹאת תִּדְעֶה כִּי אֲנִי ה'; הֲיָה אֲנֹכִי מִכָּה בַּמָּטָה אֲשֶׁר בְּיָדִי עַל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר וְנִהְיָ לָדָם. וְהִדְגָּה אֲשֶׁר בַּיָּאֵר תָּמוּת, וּבָאֵשׁ הַיָּאֵר וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לִשְׁתוֹת מַיִם מִן הַיָּאֵר. (שמות ז, יד-יח)

למה היה חשוב שמשה "יתפוס" את פרעה ליד היאור?

לפי רש"י, פרעה נחשב אל, שאינו צריך לנקביו. לכן היה יוצא מוקדם ליאור לעשות את צרכיו. הסיבה הפשוטה היא, מפני שהמכה הייתה על המים, לכן היה חשוב שפרעה יראה איך המים הופכים לדם.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: אָמַר אֶל אֶהֱרֹן קַח מַטֶּה וְנָטָה יָדְךָ עַל מַיְמֵי מִצְרַיִם, עַל נְהָרָתָם, עַל יְאֵרֵיהֶם וְעַל אֲגַמֵּיהֶם וְעַל כָּל מְקוֹה מִימֵיהֶם, וַיְהִי דָם, וְהָיָה דָם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְעֵצִים וּבְאֲבָנִים. וַיַּעֲשׂוּ כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה', וַיָּרֶם בַּמָּטָה וַיִּךְ אֶת הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לַעֲיִנֵי פְרַעְיָה וְלַעֲיִנֵי עַבְדָּיו, וַיִּהְיֶה כָּל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לָדָם. וְהִדְגָּה אֲשֶׁר בַּיָּאֵר מֵתָה, וּבָאֵשׁ הַיָּאֵר וְלֹא יָכְלוּ מִצְרַיִם לִשְׁתוֹת מַיִם מִן הַיָּאֵר, וַיְהִי הַדָּם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. (שמות ז, יט-כא)

למה דווקא המכה הראשונה הייתה של הפיכת היאור לדם? ולמה דווקא אהרון נצטווה להכות את המים ולא משה?

לפי רש"י, המצרים התייחסו ליאור כאלוה, כי בהעדר גשמים במצרים, הוא היווה בסיס ומקור כל העבודה החקלאית ומקור המחיה. מכת הדם הכתה אם כן את אלוהי מצרים וגם גרמה למצרים נזק כלכלי כבד. יש מסבירים שהיאור נהפך לדם כדי להזכיר את השלכת התינוקות של בני ישראל ליאור. כעת נדרש דמם של התינוקות, אשר ייתכן כי נטרפו ע"י תנינים או יצורים אחרים.

אהרון נצטווה להכות במים משום הכרת טובה מצד משה. לפי רש"י, מפני שהיאור הגן על משה כשהיה בתיבה, לא היה ראוי שהוא יכה את היאור.

איך המים הפכו לדם? בדם של איזה בעל חיים מדובר?

אם הכוונה לדם של בעל חיים מסוים, זה יתכן רק אם אותם בעלי חיים נפצעו כך שגזל מהם דם. מאחר שאין בפסוקים רמז להתרחשות כזאת, יתכן שלא מדובר בדם של בעלי חיים אלא בחומר בצבע דם, אשר זיהם את מי הנילוס והמית את הדגה. ברור שהתזמון והמיקום המדויק של האירוע מצביעים על נס מן השמים.

וַיַּעֲשׂוּ כֵן חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלִטְיָהֶם, וַיַּחֲזֹק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' . וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֵא אֶל בֵּיתוֹ וְלֹא נָשָׂת לְבֹו גַם לְזֹאת. וַיַּחֲפְרוּ כָל מִצְרַיִם סְבִיבַת הַיָּאֵר מִיָּם לַנְּשָׁתוֹת - כִּי לֹא יָכְלוּ לַנְּשָׁתוֹת מִמִּיָּמֵי הַיָּאֵר. וַיִּמָּלֵא שְׂבָעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת ה' אֶת הַיָּאֵר. (שמות ז, כב-כה)

איך החרטומים הצליחו לעשות אותו דבר?

לפי רש"י, ע"פ מסכת סנהדרין סז, הם השתמשו בתרגילי כישוף או קוסמות, כפי שנאמר "בְּלִטְיָהֶם". לפי האבן עזרא היה הבדל גדול בין מכת הדם לבין מה שעשו החרטומים. במכת הדם נהפכו כל המים שבמצרים לדם ואילו החרטומים חפרו קצת מים ליד היאור ו"הפכו" אותם לדם.

האם חפירות המצרים סביבות היאור הועילו להם?

לפי המפרשים גם המים שמצאו נהפכו לדם, אך יתכן שמים שמקורם לא היה מנהר הנלוו ולא היו קשורים אליו, לא נהפכו לדם. אחרת, קשה להסביר איך החרטומים הצליחו למצוא מים כדי להפוך אותם לדם.

ההתראה על מכת הצפרדעים

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: בֹּא אֶל פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו, כֹּה אָמַר ה': שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי. וְאִם מֵאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ, הִנֵּה אֲנֹכִי נֹגֵף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בַּצִּפְרָדִּים. וְשָׂרִץ הַיָּאֵר צִפְרָדִּים, וְעָלוּ וַיָּבֹאוּ בְּבֵיתְךָ וּבַחֲדָר מִשְׁכַּבְּךָ וְעַל מִטְתְּךָ, וּבְבֵית עַבְדֶּיךָ וּבְעַמָּהּ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ. וּבָקָה וּבְעַמָּהּ וּבְכָל עַבְדֶּיךָ וְעָלוּ הַצִּפְרָדִּים. (שמות ז, כו-כט)

סיכום פרק ז

בפרק זה התייחסנו, בין השאר, לשאלה איך ה' יכול להקשות את לב פרעה, תוך נטילת בחירתו החופשית ואחר כך להעניש אותו. ענינו שהקשיית או חיזוק הלב, נעשו כדי למנוע מפרעה להסכים לדרישות משה, לא מתוך הכרה בעליונות ה', אלא רק כדי למנוע מכות נוספות. שאלנו האם אות או מופת יכולים לשכנע באמיתות דברי העושה אותם והגענו למסקנה שלא. הבנו מהו נס, ואת משמעות מכת הדם.

תוספת**מכת "מצרים": מה הפך את נהר היאנגצה בסין לאדום?**

תושבי צ'ונג צ'ונג התעוררו ביום חמישי לנוף סוריאליסטי כשהנהר הגדול החוצה את העיר שינה צבעו לאדום. בעוד רבים מאשימים את הזיהום בתופעה, הרשויות דווקא טוענות שסחף בוץ גרם לשינוי הבלתי מזיק, לכאורה. מקור: אתר mako אורן דותן, 9.9.2012.
mako.co.il/hix_nature/environment/Article_ca80cf835c7a931006.htm (צילום: china.org.cn). בדו"ח הרשמי נאמר שהשיטפונות במעלה הנהר סחפו חול אדמדם במורד הזרם וזה מה שנתן למי הנהר את גוון הארגמן. בנוסף הדגישו הרשויות כי אין עדויות לזיהום המגיע ממערכת הביוב העירונית. גולשי האינטרנט בסין כמובן ספקניים ומי הנהר ממשיכים להיבדק.

פפירוס איפוור

בפפירוס איפוור מהמאה ה-13 לפני הספירה, שהוא כנראה העתק ממקור קדום יותר, המספר על סדרת אסונות ומרד עבדים, ניתן למצוא מקבילה למכת הדם (וכן למכות נוספות), כדלהלן: "אכן, הנהר הוא דם, אך עדיין אנשים שותים ממנו. אנשים נרתעים מבני אדם וצמאים למים". יש הרואים בסיפור זה רטרופקטיבה של מכת הדם המקראית. פרטים נוספים על הפפירוס בהמשך.

פרק ח - מכת הצפרדעים; מכת הכינים - מהו אצבע אלוקים? מכת הערוב; האפליה בין ארץ מצרים לארץ גושן; אמנות ניהול משא ומתן.

מכת הצפרדעים

ויאמר ה' אל משה, אמר אל אהרן: גטה את ידך במטה על הנהרות על הניארים ועל האגמים והעל את הצפרדעים על ארץ מצרים. ויט אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים. ויעשו כן החרטמים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים. ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמר: העתירו אל ה' ויסר הצפרדעים ממני ומעמי ואשלחה את העם וינבחו לה'. ויאמר משה לפרעה: התפאר עלי; למתי אעתיר לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך - רק ביאר תשארגה. ויאמר: למחר; ויאמר: כדברך למען תדע כי אין כה' אלהינו. וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך ומעבדיך ומעמך רק ביאר תשארגה. (שמות ח, א-ז)

למה משה אמר לאהרן להעלות את הצפרדעים ולא עשה זאת בעצמו?

התשובה זהה לזו של מכת הדם. הכרת טובה למים.

איך החרטומים הצליחו להעלות צפרדעים?

צפרדעים ניזונים בעיקר מדגים ומביצי דגים. המים היו מזוהמים ממכת הדם וכנראה שלא נשאר לצפרדעים מזון במים. לכן נאלצו לצאת מהמים ולא החרטומים העלו אותם.

למה פרעה ביקש ממשה להסיר את הצפרדעים רק למחרת ולא מיד?

לפי הרמב"ן, אולי פרעה חשב שמשה יודע מחכמתו, שהצפרדעים אמורים לסור ממילא באותו היום ובגלל זה בא אליו. לכן פרעה ניסה להטעות אותו וביקש שיסורו רק למחרת.

ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה. ויעש ה' כדבר משה וימתו הצפרדעים מן הבתים, מן החצרות ומן השדות. ויצברו אתם חמרם חמרם, ותבאש הארץ. ויבא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו, ולא שמע אלהם, כאשר דבר ה'. (שמות ח, ח-יא)

האם חל שנוי בתגובת פרעה לעומת במכת הדם?

במכת הדם נאמר "וַיִּחַזֶּק לֵב פְּרָעָה" וכאן "וַיִּהְיֶה כִּדְּמֵה לֵבּוֹ", הכבד מלשון "כבוד". יש אומרים שהכבדת הלב דורשת מאמץ והעזה רבים יותר, תוך מנה גדושה של אגו וכבוד עצמי.

מכת הכינים

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: אָמַר אֶל אֶהְרֹן, נִטָּה אֶת מִשְׁפַּח וְהָדָא אֶת עֹפֶר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכֹנֶם בְּכָל אָרֶץ מִצְרָיִם. וַיַּעֲשׂוּ כֵן, וַיִּט אֶהְרֹן אֶת יָדוֹ בְּמִשְׁחֹו וַיִּדָּא אֶת עֹפֶר הָאָרֶץ, וְהָיָה הַכֹּנֶם בְּאֶדָם וּבִבְהֵמָה - כָּל עֹפֶר הָאָרֶץ הָיָה כֹנֶם בְּכָל אָרֶץ מִצְרָיִם. וַיַּעֲשׂוּ כֵן הַחֲרָטָמִים בְּלִטְיָהֶם לְהוֹצִיא אֶת הַכֹּנֶם וְלֹא יָכֻלוּ, וְהָיָה הַכֹּנֶם בְּאֶדָם וּבִבְהֵמָה. וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטָמִים אֶל פְּרָעָה: אֲצַבֵּעַ אֱלֹהִים הוּא, וַיִּחַזֶּק לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם, כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר ה'. (שמות ח, יב-טו)

וַיִּדָּא אֶת עֹפֶר הָאָרֶץ, וְהָיָה הַכֹּנֶם בְּאֶדָם וּבִבְהֵמָה - האם כנים יוצאים מעפר?

לא, הם חרקים הרוחשים בטבע, אולי גם בעפר. הם מתרבים ע"י הטלת ביצי הנקבה על הקורבן וניזונים ממציצת דמו. הנס הוא בזה שברגע שאהרון הכה את העפר, הופיעו הכנים באדם ובבהמה, למרות שאין קשר ישיר ביניהם. לכן החרטומים לא הצליחו לבצע אותה.

מה הכוונה בבטוי: "אֲצַבֵּעַ אֱלֹהִים הוּא"?

לפי הרמב"ן, הכוונה שמכה זו אינה ע"י כשפים, כפי שסברו שהם מקור מכות הדם והצפרדע, אלא מכה מאת האלוקים. לפי הרשב"ם הכוונה שזאת מכת מדינה או מכת טבע.

האם חל שנוי בעמדת פרעה לעומת במכת הצפרדעים?

התגובה זהה לזו של במכת הדם. פרעה קיבל מכה זאת בקלות יחסית, אולי בגלל שייחס אותה למכת טבע מקרית.

מכת הערוב

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: הִשָּׁבֶם בְּבֹקֶר וְהִתְיַצַּב לִפְנֵי פְרָעָה, הִנֵּה יוֹצֵא הַמִּיָּמָה, וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: כֹּה אָמַר ה', שְׁלַח עָמִי וַיַּעֲבֹדֵנִי. כִּי אִם אֵינְךָ מִשְׁלַח אֶת עָמִי, הִנְנִי מִשְׁלִיחַ בָּךְ וּבְעַבְדֶּיךָ וּבְעַמֶּיךָ וּבְבְתִיךָ אֶת הָעָרָב, וּמָלְאוּ בְתֵי מִצְרַיִם אֶת הָעָרָב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הֵם עָלֶיהָ. וְהָפְלִיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת אָרֶץ גִּשְׁשׁ, אֲשֶׁר עָמִי עֹמֵד עָלֶיהָ, לְבִלְתִּי הָיִית שָׁם עָרָב, לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ. וְשָׁמַתִּי פֶדֶת בֵּין עָמִי וּבֵין עַמֶּךָ, לְמַחֵר וְהָיָה הָאֵת הַזֶּה. וַיַּעַשׂ

ה' פו, ויבא ערב כבד ביתה פרעה ובית עבדיו ובכל ארץ מצרים, תשחת הארץ מפני הערב. (שמות ח, טז-כ)

מהו ערב?

לפי רש"י, כל מיני חיות רעות כמו נחשים ועקרבים בערבוביה. לפי תרגום השבעים, מדובר בחרקים למיניהם. אחרים הציעו ערבוביה של חיות טרף, עופות טורפים, להקות זאבים, עורבים, ערבוביה של זבובים, יבחושים, יתושים, ברחשים, פרעושים וכדומה.

האפליה בין ארץ מצרים לארץ גושן

מה משמעות האפליה בין ארץ מצרים לארץ גושן, לגבי המכות הקודמות?

לפי האבן עזרא, שלוש המכות הראשונות הכו גם בבני ישראל, שכן עדיין לא הייתה אפליה, אך לפי הרמב"ן, שלוש המכות הראשונות היו מקומיות ובפועל לא הגיעו לארץ גושן. היה חשש שהערוב יתפשט גם לארץ גושן, לכן עשה ה' הבדלה.

ויקרא פרעה אל משה ולא־הָרָן ויאמר: לכו זבחו לאלהיכם בארץ. ויאמר משה: לא נכון לעשות פו, כי תועבת מצרים נזבח לה' אלהינו - הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו? דרך שלשת ימים נלך במדבר ונזבחנו לה' אלהינו, כאשר יאמר אלינו. ויאמר פרעה: אנכי אשלח אתכם ונזבחתם לה' אלהיכם במדבר, רק תרחק לא תרחיקו ללכת - העתירו בעדי. ויאמר משה: הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתני אל ה' וסר הערב מפרעה מעבדיו ומעמו מחר, רק אל יסר פרעה התל, לבלתי שלח את העם לזבח לה'. (שמות ח, כא-כה)

מה גרם לדעתכם, לשנוי בעמדת פרעה?

או הקושי הפיזי לסבול את המכה, או העובדה שהיא לא הגיעה לארץ גושן, או שתי הסיבות.

מה אפשר ללמוד מהקטע הזה על ניהול משא ומתן?

בדרך כלל כל צד מתחיל "מעמדת פתיחה" - דורש את כל מה שהוא רוצה, ללא ויתור כלשהו, למרות שהוא יודע היטב שאין סיכוי שהצד השני יקבל את כל דרישותיו.

מאחר שהפער בין הצדדים בדרך כלל יהיה גדול וכדי להשיג בכל זאת משהו מהצד השני, כל צד מתחיל לוותר קצת, כאשר ישתדל שהוויתור שלו יהיה קטן יותר משל הצד השני. אחרי כמה

"סיבובי" הצעות ויתור, לפעמים מגיעים לפשרה המקובלת על שני הצדדים או שאחד הצדדים "מתקפל" ומוותר לדרישות הצד השני, אם נתפס כחזק ממנו, או שהמו"מ מתפוצץ.

במשא ומתן חשוב לאסוף מידע על רצונות הצד השני וגבולות הויתור שלו. במקרה שלנו, למשה היה יתרון גדול על פרעה. הוא ידע מראש את תהליך ותוצאות המשא ומתן. הוא ידע שבסופו של דבר יקבל הרבה יותר מדרישתו - לצאת למדבר לכמה ימים ולחזור - דהיינו שחרור סופי מהעבדות וקבלת שלל רב מהמצרים. הוא ידע מראש שפרעה לא יסכים לשחרר את בני ישראל אפילו לכמה ימים, למרות התגברות המכות. לכן, משה לא היה צריך לוותר על כלום, אלא להמשיך להעלות את אותן דרישות לפני כל מכה.

לעומת זאת, פרעה חשב כנראה שמדובר במשא ומתן רגיל, עם ויתורים הדדיים ופשרה בסוף. לכן נהג לפי הטקטיקה המקובלת של ויתורים קטנים. יתכן גם שתפס את הסיום של כל מכה כויתור או כניעה של משה, שכן משה יכול היה כביכול להמשיך את אותה המכה עד לכניעה המוחלטת של פרעה לדרישותיו או להפעיל כמה מכות במקביל. לאחר סיום כל מכה, פרעה חשב שידו על העליונה אך "זכה" רק במכה קשה עוד יותר, עד לכניעתו המוחלטת לכל דרישות משה. על זה נאמר, (שמות י, ב): "וּלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֵךְ וּבֵן בְּנֵךְ, אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בְּמִצְרַיִם, וְאֶת אֶתְנִי, אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בָם; וַיִּדְעֻתָּם, כִּי אֲנִי ה'". אכן הייתה כאן התעללות.

במדרש המכילתא דרבי ישמעאל נאמר על כך:

משל למה הדבר דומה? לאחד שאמר לעבדו: "צא והבא לי דג מן השוק".

יצא והביא לו דג מן השוק מבאיש (מקולקל, מסריח).

אמר לו: "בגזירה! או שתאכל הדג, או שתלקה מאה מכות, או שתתן לי מאה מנה (כסף)".

אמר לו "הריני אוכל".

התחיל לאכול. לא הספיק לגמור עד שאמר "הריני לוקה".

לקה ששים. לא הספיק לגמור עד שאמר "הריני נותן מאה מנה".

נמצא אוכל את הדג ולוקה ונותן מאה מנה.

כך נעשה למצרים: לקח - (אלו עשר המכות), ושילחו (את ישראל לחופשי) וניטל ממונם (על פי

הנאמר: "וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם").

וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פְּרַעְה וַיַּעֲמֵר אֵל ה'. וַיַּעַשׂ ה' כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה, וַיִּסַּר הָעָרֶב מִפְּרַעְה, מֵעַבְדֵּיו

וּמֵעַמּוֹ - לֹא נִשְׁאַר אֶחָד. וַיִּכְבֵּד פְּרַעְה אֶת לְבוֹ גַּם בַּפֶּעַם הַזֹּאת וְלֹא שָׁלַח אֶת הָעָם.

(שמות ח, כו-כח)

האם לדעתכם פרעה באמת התכוון לתת לעם לצאת למדבר לשלושה ימים או שרק אמר כך כדי שמשה יסיר את הערוב?

לפי פשט הכתוב הוא לא באמת התכוון, אחרת הוא לא היה חוזר בו.

מה הכוונה במלים: "וַיִּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת לְבוֹ"?

הכוונה כמו במכות הקודמות, שהוא עצמו הכביד את לבו, ולא שה' עשה זאת.

סיכום פרק ח

בפרק זה הבנו מה קרה במכות הצפרדעים, כנים וערוב. ראינו ריכוך מה בעמדת פרעה והגענו למסקנה שזה היה חלק מניהול משא ומתן מצד פרעה. השווינו את צורת ניהול המשא והמתן של משה (אשר הוכתבה ע"י הקב"ה) עם זו של פרעה.

פרק ט – מכת הדבר; שחין אבעבועות; הברד עם האש המתלקחת; ווידוי פרעה על חטאיו ותשובת משה; היש הסבר מדעי למכות?

מכת הדבר

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: בֹּא אֶל פְּרֹעֶה וְדַבֵּרְתָּ אֵלָיו, כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים: שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי. כִּי אִם מֵאֵן אַתָּה לְשַׁלַּח וְעוֹדֶךָ מִחֲזִיק בָּם. הִנֵּה יָד ה' הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, בְּסוֹסִים, בְּחֻמְרִים, בְּגִמְלִים, בְּבָקָר וּבִצְאָן - דָּבָר כָּבֵד מְאֹד. וְהִפְלָה ה' בֵּין מִקְנֶה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֶה מִצְרַיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל לֶבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר. וַיִּשָּׁם ה' מוֹעֵד לֵאמֹר: מִחֵר יַעֲשֶׂה ה' הַדָּבָר הַזֶּה בָּאֶרֶץ. וַיַּעַשׂ ה' אֶת הַדָּבָר הַזֶּה מִמִּחְרָת, וַיָּמָת כָּל מִקְנֶה מִצְרַיִם וּמִמִּקְנֶה בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא מָת אֶחָד. וַיִּשְׁלַח פְּרֹעֶה, וְהִנֵּה לֹא מָת מִמִּקְנֶה יִשְׂרָאֵל עַד אֶחָד, וַיִּכְבֵּד לֵב פְּרֹעֶה וְלֹא שְׁלַח אֶת הָעָם. (שמות ט, א-ז)

מהי מחלת הדבר?

דָּבָר הוא שם כולל לשלוש מחלות מידבקות חריפות של מכרסמים ובני אדם הנגרמות על ידי חיידק ומועבר ע"י מציצת פרעושים נגועים, ממכרסמי בר לחיות בר, לחולדות הבית ומהם לחיות הבית ולבני אדם. המחלות מופיעות בתנאים מסוימים בצורת מגפות המוניות שהקטל בהן רב. במקרה זה, המחלה פגעה רק בחיות ולא באדם, כך שכנראה מדובר במחלה נגיפית שונה הנקראת "דבר הבקר", העוברת במגע פיזי וגורמת לריקבון בדרכי העיכול, שלשולים והתייבשות. סיכויי המוות הם כ- 90%. ארגון הבריאות הבינלאומי הכריז רק בשנת 2010 על ביעור המחלה בעולם, ע"י חיסון רב היקף.

מגפות הדבר רבות התפרצו לאורך ההיסטוריה האנושית, לדוגמא: המגפה היוסטיניאנית ב-541 – 542 לספירה מתו בה באגן הים התיכון ובאירופה, כ-25 מיליון בני אדם שהיו כ-13% מאוכלוסיית העולם כולו!

במגפת ה"מוות השחור" – שהתפשטה על פני אסיה ואירופה במאה ה-14, לפי הערכות שונות, מתו כ-35 מיליון בני אדם בסין לבדה, ובין 20 ל-25 מיליון בני אדם באירופה, כרבע מן האוכלוסייה המיושבת דאז. מגפה זו השפיעה על מבנה החברה באירופה בכך שקירבה את קץ המשטר הפיאודלי והביאה לסדר החברתי והמבנה התרבותי של תקופת הרנסאנס. המגפה גם גרמה לאחד הפרקים הטראגיים בתולדות עם ישראל: עלילות הדם ורדיפת היהודים. היהודים חיו לרוב בקהילות מסוגרות, בניגוד לנוצרים שנהגו בזמן המגפה להתקבץ בכנסייה ובכך להפיץ את המחלה, לכן נראה היה בעיני הנוצרים כי היהודים מתו פחות, ובין ההמונים הנוצרים נפוצה השמועה כי היהודים הרעילו את בארות המים, כדי לגרום לפרוץ מגפת הדבר אצל הנוצרים.

עלילה זו גרמה למהומות ופרעות ביהודים על אף שהאפיפיור קלמנס השישי ניסה להגן עליהם בפני העלילות השקריות והאנטישמיות. רוב סוגי הדבר מטופלים היטב באנטיביוטיקה, והיום המחלה נדירה ביותר. (ויקיפדיה, דבר_(מחלה)).

איך פרעה לא השתכנע מכך שממקנה ישראל לא מתו?

יתכן שהחליט שבמקרה הדבר לא עבר במגע, גם לארץ גושן.

מכת השחין

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֹהֲרֹן: קְחוּ לָכֶם מֵלֶא חֲפָנֵיכֶם פִּיט כִּבְשָׁן וַיִּזְרְקוּ מִנְּשָׁה הַשְּׂמִימָה לְעֵינֵי פְרֹעֶה. וְהָיָה לְאַבְקָה עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה עַל הָאָדָם וְעַל הַבְּהֵמָה לְשַׁחֵן פֶּרֶח אֲבַעְבֻּעֶת, בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם. וַיִּקְחוּ אֶת פִּיט הַכִּבְשָׁן וַיַּעֲמָדוּ לִפְנֵי פְרֹעֶה וַיִּזְרְקוּ אֹתוֹ מִנְּשָׁה הַשְּׂמִימָה, וַיְהִי שַׁחֵן אֲבַעְבֻּעֶת פֶּרֶח בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה. וְלֹא יָכְלוּ הַחֲרָטָמִים לַעֲמֹד לִפְנֵי מִנְּשָׁה מִפְּנֵי הַשַּׁחֵן, כִּי הָיָה הַשַּׁחֵן בַּחֲרָטָמָם וּבְכָל מִצְרָיִם. וַיַּחֲזֹק ה' אֶת לֵב פְּרֹעֶה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה. (שמות ט, ח-יב)

מהו שחין אבעבועות?

שחין היא מלשון שחן, פירושו בארמית - חם, והוא מתייחס לחימום ושריפה, מכאן גם המושג "שנה שחונה". בדרך כלל, מחלת השחין דומה לצרעת ולכוויה על העור, אלא שהמחלה אינה נגרמת על ידי מקור אש, אלא מדלקת או גורם אחר כדוגמת חבלה חיצונית, מחלת עור ומחלה כללית. השחין מאופיין בנגעי בהרת על עור לא תקין.

לעומת זאת, "שחין מצרים" היה כנראה מחלת העור "גרדת", הנגרמת ע"י קרדית מיקרוסקופית, שמין מסוים שלו הוא קרדית אבק הבית, החיה באבק הבית, ניזונת מקשקשי העור והגורמת לגירוד חמור אצל כלבים ועלולה לעבור לבני אדם. לחילופין, מדובר באבעבועות שחורות, מחלה נגיפית קטלנית ומידבקת, העלולה להביא לדלקת המוח, הריאות או הכבד. אגב, התגלה כי גם פרעה רעמסס החמישי, נפטר מהמחלה בשנת 1157 לפנה"ס. סימני המחלה מצויים עד היום על המומיה שלו. מקור: ויקיפדיה, שחין_(מחלה)

למה כאן כתוב שה' חיזק את לב פרעה ולא "ויִכְבֹּד לִב פְּרָעָה"?

יש אומרים שכוונת "ויִכְבֹּד לִב פְּרָעָה", ל"כבוד עצמי", אשר לא מאפשר כניעה. לאחר שהכבוד נפגם, כתוצאה מסדרת כישלונות משפילים, ה"מכובד" יהיה מוכן לקבל את דרישות הצד הנגדי. על כן, ממכת השחין ואילך, ה' חיזק את לבו, כדי שיהיה לו האומץ להחזיק מעמד ולא להיכנע.

מכת הברד

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: הִשָּׁכֶם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצַּב לִפְנֵי פְרָעָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו, כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים: שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי. כִּי בַּפֶּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת כָּל מַגְפָּתִי אֶל לְבָךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבַעֲמָךָ, בַּעֲבוּר תִּדְעַה כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ. כִּי עַתָּה שֹׁלַחְתִּי אֶת יָדִי וְאֵף אוֹתָךְ וְאֵת עַמָּךְ בְּדָבָר, וְתִפְחַד מִן הָאָרֶץ. וְאוֹלָם בַּעֲבוּר זֹאת הָעֲמָדָתִיךָ, בַּעֲבוּר הָרֶאֱתָךְ אֶת כַּחַי וְלִמְעַן סִפֵּר שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ. עוֹדֶךָ מִסְתּוֹלֵל בַּעֲמִי לְבַלְתִּי שִׁלְחָם. הִנְנִי מִמְטִיר כֶּעָת מֶחֱרָב בְּרָד כָּבֵד מְאֹד, אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָמוֹהוּ בַּמִּצְרַיִם לְמֶן הַיּוֹם הַזֶּה וְעַד עַתָּה. וְעַתָּה שֹׁלַח הָעָז אֶת מִקְנֶךָ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לָךְ בַּשָּׂדֶה - כָּל הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִמָּצֵא בַּשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֶף הַבֵּיתָה, וַיֵּרֶד עֲלֵיהֶם הַבָּרָד וָמָתוּ. הִנֵּה אֶת דְּבַר ה' מַעֲבֹדֵי פְרָעָה הֵגִיס אֶת עַבְדֶּיךָ וְאֵת מִקְנֵהוּ אֶל הַבָּתִּים. וְאֲשֶׁר לֹא שָׁם לְבוֹ אֶל דְּבַר ה' וַיַּעֲזֹב אֶת עַבְדֶּיךָ וְאֵת מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה. (שמות ט, יג-כא)

מה הכוונה בפסוק טו - וְאֵף אוֹתָךְ וְאֵת עַמָּךְ בְּדָבָר ? למה מוזכר שוב "דָּבָר" ?

הכוונה שהקב"ה יכול היה להמית את פרעה ואת המצרים ע"י סוג דבר הפוגע גם בבני אדם, אך הביא מחלת דבר הפוגעת רק בבעלי חיים, כדי להביא על המצרים מכות נוספות.

למה יש התראה כל כך ארוכה ודרמטית למכת הברד ?

יתכן שבגלל שברד כל כך נדיר במצרים שעצם ירידת ברד נתפסה כתופעה פלאית ומפחידה, כל שכן ברד חזק ומזיק מאוד. עם זאת, בשנת 2010 דווח על ברד כבד במצרים, המלווה בברקים, שבו מתו ארבעה אנשים ועשרות נפצעו.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: נִטָּה אֶת יָדֶךָ עַל הַשָּׁמַיִם, וְיִהְיֶה בָרָד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם - עַל הָאָדָם וְעַל הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל עֹשֵׁב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיִּט מֹשֶׁה אֶת מִטָּהוּ עַל הַשָּׁמַיִם, וְה' נָתַן קֶלֶת וּבָרָד, וַתִּהְלַךְ אֵשׁ אֲרָצָה, וַיִּמָּטֶר ה' בָּרָד עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיִּהְיֶה בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד - כָּבֵד מְאֹד, אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָמוֹהוּ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי. וַיֵּף הַבָּרָד בְּכָל

אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶת כָּל אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, מֵאֲדָם וְעַד בְּהֵמָה, וְאֶת כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת
כָּל עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבַּר. רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, אֲשֶׁר שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיָה בָּרָד.

(שמות ט, כב-כו)

איך יתכן "אש מתלקחת בתוך הברד"?

רש"י אומר שנעשה "נס בתוך נס". יתכן שהכוונה להבזקי ברק ביחד עם ירידת הברד. יש שהציעו שיחד עם הברד, ירד גם נטרון, דבר שיוצר אש ע"פ המים.

איך יתכן שהברד הרג שוב את בהמות מצרים. הרי כתוב במכת הדבר: "וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרַיִם"?
בפרק ט, ג, נאמר: "בְּמִקְנֵךְ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה", כלומר שמת רק המקנה אשר היה בשדה בעת התפרצות מגפת הדבר, ולא כל בהמות המצרים.

וידוי פרעה על חטאותיו והפסקת המכה

וַיִּשְׁלַח פֶּרְעֹה וַיִּקְרָא לַמֶּשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: חֲטָאתִי הַפַּעַם, ה' הַצַּדִּיק וְאֲנִי וְעַמִּי
הָרָשָׁעִים. הִעֲתִירוּ אֵל ה' וְרַב מִהֵיטָא קָלַת אֱלֹהִים וּבָרָד, וְאַשְׁלַחָה אֶתְכֶם, וְלֹא תִסָּפוּן לַעֲמֹד.
וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה: כִּצַּאתִי אֶת הָעִיר, אֶפְרָשׁ אֶת כְּפִי אֵל ה', הַקָּלוֹת יִתְדָלוּן וְהַבָּרָד לֹא
יִהְיֶה עוֹד, לְמַעַן תִּדַּע כִּי לֹא הָאֶרֶץ. וְאַתָּה וְעַבְדֶּיךָ - יִדְעָתִי כִּי טָרָם תִּיֶרְאוּ מִפְּנֵי ה'
אֱלֹהִים. וְהַפְשַׁתָּה וְהַשְׁעִרָה גִּבְתָּהּ, כִּי הַשְׁעִרָה אֲבִיב וְהַפְשַׁתָּה גִבְעֵל. וְהַחֲטָה וְהַפְסַמְתָּ לֹא
גָבוּ, כִּי אֶפִּילָת הַנֶּה. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פֶּרְעֹה אֶת הָעִיר, וַיִּפְרֹשׁ כְּפִיו אֵל ה', וַיִּתְדָלוּ הַקָּלוֹת
וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא נָמַד אֶרְצָה. וַיִּרָא פֶּרְעֹה כִּי חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקָּלוֹת, וַיִּסָּף לַחֲטֹא, וַיִּכְבַּד
לְבוּ הוּא וְעַבְדָּיו. וַיִּחְזַק לֵב פֶּרְעֹה וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד
מֹשֶׁה. (שמות ט, כז-לה)

מה יכול להסביר את השנוי הדרמטי בתגובת פרעה למכת הברד?

כפי שענינו קודם, יתכן שבמצרים ברד נתפס כמעשה אלוקים ולא כתופעת טבע, לעומת המכות הקודמות. על כן פרעה הודה הפעם שהוא פעל נגד האלוקים.

לפי מדרש תנחומא, פרעה אמר שה' הַצַּדִּיק, בגלל צורת ההתראה ותוצאות המכה המתוארות בפסוקים יט - כא למעלה: "וַעֲתָה שָׁלַח הָעֹז אֶת מִקְנֵךְ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה - כָּל הָאֲדָם וְהַבְּהֵמָה
אֲשֶׁר יִמָּצֵא בַּשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבֵּיתָהּ, וַיֵּרַד עֲלֵהֶם הַבָּרָד וַמָּתוּ. הִירָא אֶת דְּבַר ה' מֵעַבְדֵי פֶּרְעֹה הַנִּים
אֶת עַבְדָּיו וְאֶת מִקְנֵהוּ אֵל הַבָּתִּים. וְאֲשֶׁר לֹא שָׁם לְבוּ אֵל דְּבַר ה', וַיַּעֲזֹב אֶת עַבְדָּיו וְאֶת מִקְנֵהוּ
בַּשָּׂדֶה".

העובדה שרק אלה שיראו את דבר ה' ניצלו, כנראה השפיעה על פרעה.

מה הכוונה בפסוקים לא ו-לב, וְהַפְשַׁתָּה וְהַשְׁעַרְתָּ נֶפְתָּה...?

הפשתן והשעורה גדלים בשדה לפני החיטה והכוסמת. לכן הברד הכה בהם אך לא בחיטה ובכוסמת.

אם נותנים הסבר מדעי לעשר המכות, האם משמעות הדבר שלא נעשו נסים או שלא הייתה "התערבות מגבוה"?

לא. לכל תופעה או התרחשות אמור להיות הסבר עובדתי של מה שקרה מבחינה פיזיקאלית או כימית. הנס בדרך כלל מתבטא בעיתוי ובמקום המדויק של ההתרחשות, במיוחד כאשר האירועים באים מיד אחרי התראה של נביא. ההבדל העיקרי בין המאמין למי שאינו מאמין אינו בהסברים שנותנים, אלא בכך שהמאמין טוען שהאירועים כווננו מגבוה ואילו מי שאינו מאמין טוען שהאירועים הם מקריים או שנובעים מסדרה של צירופי מקרים.

אילו היה ברור למעלה מכל ספק, שנס נעשה ע"י הקב"ה, מזמן כולם היו מאמינים ולא הייתה ניתנת בחירה חופשית.

מאחר שמשה ואהרן התרו בפרעה לפני המכה וגם יכלו לומר מתי תסתיים המכה, זה הופך את זה לנס מגבוה, כי חכם רגיל אינו מסוגל להתחייב בדבר כזה.

סיכום פרק ט

בפרק זה התייחסנו למחלות הדבר והשחין ולמכת הברד. ראינו שאין פסול במתן הסבר מדעי למכות מצרים או לנסים, בתנאי שמייחסים את התרחשות האירוע לה' ולא ליד המקרה.

הרעיון המרכזי של פרשת וארא

הפרשה מתארת את מכות מצרים, ממכת הדם עד הברד, תוך הדגשת המטרה שפרעה והמצרים יכירו בקיום ובגדלות ה'.

תוספת

הסימנים דצ"ך עד"ש באח"ב

אנו אומרים בהגדה של פסח: "אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים, ואלו הן: דם, צפרדע, כינים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חשך, מכת בכורות. רבי יהודה היה נותן בהם סימנים: דצ"ך עד"ש באח"ב".

ונשאלת השאלה: לשם מה נדרשו הסימנים? וכי קשה לזכור 10 מכות בעל פה?! ובפרט שאנו רואים שבכל ליל הסדר כמעט כל ילד מגיל 4 יודע אותם לפי הסדר מזיכרונו?!

ישנה תשובה ידועה: שרבי יהודה חילק את המכות לפי קיומה של ההתראה לפני המכות. וכך הוא המבנה:

שני המכות הראשונות היו עם התראה ואילו כינים ניתנה ללא התראה – דצ"כ

שני המכות ערוב וברד היו עם התראה ואילו שחין ניתנה ללא התראה – עד"ש

שני המכות ברד וארבה היו עם התראה ואילו חושך ניתנה ללא התראה – באח"ב

מעניין הוא פירושו של האבן עזרא: שהחלוקה היא לפי המכה ועם מה היכה. (האם ההכאה היתה עם המטה או ללא המטה) וזוהי החלוקה:

דצ"ך – על ידי אהרון עם המטה.

עד"ש – היו על ידי משה ללא המטה

באח"ב – על ידי משה ועם המטה.

הדמיון בין פפירוס איפוור לבין עשר המכות

פפירוס איפוור, או ליתר דיוק, "השיחה של איפוור עם אדון הכל", הוא פפירוס מצרי עתיק. שמו הרשמי של הפפירוס הוא "ליידן מספר 344", כמספרו במוזיאון הארכאולוגי הלאומי שבליידן, הולנד. הטקסט מתאר תקופה קשה מאד במצרים, תיאור הדומה בחלקו לתיאור המקראי את מכות מצרים.

הפפירוס גופו, על פי ממצאי תיארוך פחמן 14, מתוארך לסוף המאה ה-13 לפני הספירה (כנראה אחרי יציאת מצרים); אך ככל הנראה מדובר בהעתקה של פפירוס מוקדם יותר, ולכן לתיארוך זה חשיבות משנית. אין הסכמה לגבי זמן יצירתה של היצירה עצמה, אך מספר חוקרים קובעים אותו לסוף השושלת ה-12 ותקופת הביניים השנייה (סביבות 1850 - 1600 לפנה"ס).

הפפירוס מתאר תקופה קשה הבאה על מצרים. אין הסכמה מהו אופיו של הטקסט: האם מדובר בקינה בהשראת התווה של תקופת הביניים השנייה, במעשייה היסטורית המתארת את נפילת הממלכה הקדומה כמה מאות שנים לפני כן, בנבואה קדומה על העתיד לבוא, ואולי אף שילוב כלשהו של אלמנטים אלו.

מצרים מתוארת בפפירוס במצב של אנרכיה וכאוס - אסונות טבע, הפיכת מעמדות, מרד העבדים באדוניהם, תקופה שבה הכל בוזזים, שודדים ורוצחים. העשירים נעשו עניים, העניים עשירים,

ומלחמה, מגיפות, רעב ומוות נמצאים בכל מקום. הנשים הפכו לעקרות ואינן מסוגלות להרות. אנשים נקברים בנהר. המדבר מתפשט במצרים, יישובים נהרסים, פראים באים מבחוץ להתיישב במצרים, והמלך נלקח ביד עניים. סממן של ההתרסקות הוא הקינה על כך שמשרתים עוזבים את שירותם ונוהגים במרדנות. בשל כך ובשל הצהרות כגון "הנהר נעשה לדם", "אין למצוא פירות, גם לא ירק", "אבוי, בני הנסיכים הוטחו אל הקירות. אבוי בני הנסיכים הושלכו לרחובות", "בכל מקום נמצא קובר אחיו באדמה", "אנחות מלאו את הארץ, אנחות, קינה ומספד" - היו שפירשו את המסמך כמתאר את מכות מצרים ויציאת מצרים המופיעות בתורה, והוא מצוטט לרוב על ידי ארגונים דתיים שונים כהוכחה לתיאור התנ"כי, למרות ההבדלים.

מקור: ויקיפדיה, פפירוס_איפור

פפירוס איפור, במוזיאון הארכאולוגי הלאומי שבליידן, הולנד.
ד"ר עמנואל וילקובסקי, המקדים את זמנה של יציאת מצרים במאות שנים, הראה כי אירועים רבים הנזכרים בפפירוס, מקבילים לסיפור מכות מצרים ול'בריחת העבדים' ממנה. נציין רק ציטוטים מספר:

פפירוס איפור	ספר שמות (פרקים ז עד יב)
מכה בכל הארץ, דם בכל מקום....	וַיְהִי הַדֵּם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם.
הנהר הוא דם !	וַיִּהְיוּ הַנְּהָרִים בְּמִצְרָיִם אֶשׁ וַיִּמָּוֶת הָעָם.
אנשים מפחדים לנסות לטעום, אנשים צמאים בגלל הדם אבוי אלו הם המים שלנו ! זו (הַיָּתָה) השמחה שלנו ! מה אנחנו יכולים לעשות ? הכל אבוד !	וְלֹא יָכֹלוּ מִצְרָיִם לִשְׁתּוֹת מִיָּם מִן הַיָּאֵר.
...כל החיות, ליבם בוכה. הבקר גונח הַדָּבָר וְהַחֹלִי שֹׁכֵנִים בְּכָל הָאָרֶץ...	וַיִּהְיֶה יָד ה' הַיּוֹהָה בְּמִצְרָיִם אֶשׁ בְּשַׁדָּה בְּסוּסִים בְּחֻמְרִים בְּגִמְלִים בְּבָקָר וּבְצֹאן דָּבָר כָּבֵד מְאֹד.
באמת, שערים עמודים וקירות נשרפים באש.	וַתִּהְלֶךְ אֵשׁ אֲרָצָה ... וַיְהִי כִּדְרֹךְ אֵשׁ מִתְּלַקְחַת בְּתוֹךְ הַכִּדְרֹךְ כָּבֵד מְאֹד.

מצרים התחתון בוכה ... הארמון כולו נשאר בלי רווחיו. לו היה ראוי (אבל אין לו) חיטה ושעורה אווזים ודגים.	וַיֵּן הַבֶּרֶד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת כָּל אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאֲדָם וְעַד בְּהֵמָה וְאֵת כָּל עֶשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבֶּרֶד וְאֵת כָּל עֵץ הַשָּׂדֶה שָׁבַר.
באמת, התבואה נכחדה מכל צד.	וְהַפְּשֹׁתָה וְהַשְׁעֲרָה גִּבְתָּהּ כִּי הַשְׁעֲרָה אָכִיב וְהַפְּשֹׁתָה גִּבְעָלָהּ.
הנה הבקר נעזב משוחרר, ואין מי שאוסף אותם.	וַיַּעֲזֹב אֶת עֲבָדָיו וְאֵת מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה.
באמת, כל מה שהיה נראה עד אתמול, נעלם. השדה נשאר ריק כמו לאחר הקציר של פשתן. לא נמצא פירות ולא ירקות ... רעב.	וַיַּעַל הָאֲרָבָה עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם ... וַיָּכַס אֵת עֵין כָּל הָאֶרֶץ וַתַּחֲשֹׁךְ הָאֶרֶץ וַיֹּאכֵל אֵת כָּל עֶשֶׂב הָאֶרֶץ וְאֵת כָּל פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבֶּרֶד וְלֹא נֹתַר כָּל יֵרֶק בָּעֵץ וַיִּבְעַשֵּׁב הַשָּׂדֶה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם.
הארץ בלי אור.	וַיְהִי חֹשֶׁךְ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם.
הִתְהַ צֶעֱקָה גדולה במצרים, מעורבת בקינה.	וְהִתְהַ צֶעֱקָה גְדֹלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר כָּמָהוּ לֹא נִהְיָה וְכָמָהוּ לֹא תִסָּף.
מי שמניח אחיו באדמה נמצא בכל מקום.	כִּי אֵין בֵּית אֲשֶׁר אֵין שָׁם מֵת.
באמת, הגדול והקטן צעקו, המלווה והאם. האם זה סופו של האדם? כבר לא יהיה הריון ולא לידה? ... הכל נהרס! בתי האדם נהפכו כהרף עין.	וַיָּקָם פְּרָעָה לִילָה הוּא וְכָל עֲבָדָיו וְכָל מִצְרַיִם וַתְּהִי צֶעֱקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם.
באמת, הילדים הנסיכים מושלכים לרחובות ... הכל נהרס.	וְה' הִכָּה כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פְּרָעָה הַיֹּשֵׁב עַל כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׂבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר.
באמת, הגדול הקטן אומרים: אני חושב שאני עלול למות.	וַתַּחֲזֹק מִצְרַיִם עַל הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן הָאֶרֶץ כִּי אָמְרוּ (אם לא נשלח אותם בסוף) כָּלָנוּ מָתִים.

המקור: yeshiva.org.il/wiki, ערך יציאת מצרים

הדמיון בין המתואר בפפירוס לבין עשר מכות מצרים, גם אם אין זה בטוח שהפפירוס מתייחס לעשר המכות, יכול להסביר מדוע פרעה לא השתכנע מהמכות, שעליו להישמע לדרישות משה. אם המאורעות המתוארים בפפירוס קדמו לעשר המכות, פרעה אולי הכיר אותם, ויתכן שאמר לעצמו שההיסטוריה חוזרת - שמדובר במכות טבעיות וש"נעבור גם את זה".

הסבר מדעי לעשר מכות מצרים

כבר שנים שהמדענים והחוקרים מנסים למצוא הסבר מדעי – הסבר הגיוני ורציונאלי – לעשר מכות מצרים. אז מי שמאמין באמונה שלמה במעשי הניסים של האל, לא ימצא עניין רב בהסברים המדעיים הללו, מכיוון שלו עצמו יש כבר הסבר – האל הוא שעשה הכל. אבל צריך להבין שהאל עצמו, כאשר הוא מבצע ניסים, הוא משתמש באמצעים ארציים וטבעיים, כך שאולי גם מי שמאמין בנסים ימצא עניין בהסברים. חשוב לציין, שגם ע"פ ההסבר המדעי, ה' גילה מראש למשה מתי והיכן תופיע כל מכה, ובחלק מהם ניתנה התראה לפרעה.

אחד המקורות המעניינים ביותר לתיאוריה המדעית ניתן לקרוא בספר "ניתוח אפידמיולוגי של מכות מצרים", שנכתב ע"י הרופא האפידמיולוג Marr ותלמידו Malloy ב - 1996. בסיפור המקראי בספר שמות, אנו עדים לעשר מכות הנוחתות על מצרים. המכות מגיעות עקב סירובו של פרעה לשחרר את עם ישראל לחופשי, והמכה הראשונה היא **מכת דם**. החוקרים מצאו שבאותה התקופה התפתחה בנילוס (הנקרא גם יאור בשפה התנ"כית) אצה רעילה, אצה זו בעלת תכונה להתרבות במהירות רבה, והיא מכותימה את המים בצבע אדום עז, זוהי בקטריה בצבע אדום – בורגונדי. האצות הללו גורמות למים להיראות אדומים כדם. בערוץ נשיונל ג'אוגרפיק שידרו צילומים של אזור באוקיאנוס בארה"ב שבו קיים נחיל של האצות הללו, אותו קטע ים נראה כמוכתם בדם. זה נראה כהסבר אפשרי למכת הדם.

המכה הראשונה מכשירה את הקרקע למכה השנייה – **מכת צפרדע**. מכיוון שהמים רעילים ואין חמצן במים, כל הדגים והיצורים במים מתים. לדגים אין ברירה אין להם לאן ללכת, והם מתים במים, אך הצפרדעים שהן יצורים דו - חיים, חשים בסכנה ויוצאים בהמוניהם מתוך הנילוס. הצפרדעים נסים על נפשם מהנילוס וקופצים אל היבשה, וכך כל מצרים מתמלאת בצפרדעים – והרי לכם מכת צפרדע. מכיוון שכל יצורי האזור מתו, אז לצפרדעים - שעד כה ניזונו מיצורים מהיאור – לא נותר מה לאכול. השלב הבא היה מוות המוני של צפרדעים. ערמות הגופות של הצפרדעים מביאים חרקים הצובאים על גוויות הצפרדעים – וזה ההסבר שהמדענים נותנים למכת **הכינים**. לדעת החוקרים מדובר ביבחוש מזן *culicoides*. סברה זו קושרת את היבחוש להופעת המכה החמישית – דבר. החוקרים טוענים שעקב מכת כינים כתוצאה ממות הצפרדעים, החרקים מתרבים, מתעצמים ומעבירים מחלות לבני האדם וזה המקור למכות **ערוב**, **דבר** ו**שחין**. בהנחה שמכת הערוב היתה של חרקים, כמו בתרגום השבעים. יש המשערים שמדובר בזכוב האורווה, *Stomoxys calcitrans*. הזכוב ידוע בעקיצות המעצבנות שלו, בהתרבותו המהירה וביכולתו להעביר את מחלת הגלגנדרס, מחלה מדבקת ומסוכנת בעיקר בבעלי חיים שהיא כנראה מכת השחין. החיידק שגורם למחלה הזו הוא *Burkholderia mallei*. חושבים שהחיידק הזה שימש כנשק ביולוגי של הגרמנים במלחמת העולם הראשונה, (מספר גדול של סוסים ופרים רוסיים נדבקו). הדבקה של בני אדם דורשת מגע קרוב עם בעלי חיים נגועים. ביטויים שונים של המחלה

באדם - מחלה סופורטיבית אקוטית, מחלה ריאתית אקוטית, מחלה ספטית אקוטית ומחלה סופורטיבית כרונית. המחלה בהחלט עלולה להיות קטלנית.

בנוסף, השחין הוא שם כולל למגוון מחלות עור דלקתיות, המלוות בשלפוחיות על העור. מחלות כאלה היו נפוצות בעבר, לפני התפתחות הרפואה ופיתוח תרופות לנגעי עור.

את מכות ברד, ארבה וחושך מסבירים החוקרים בהתמוטטות אקלימית שהתחוללה בתקופה ההיא. ממצאים חדשים מצביעים על התפרצות הר הגעש ת'רה באי סנטוריני. לפני כ-3,500 שנה כתוצאה מהתפרצות אדירה של הר געש, מתפוצץ האי היווני סנטוריני ונקרע לגזרים – בפיצוץ אדיר. כתוצאה מכך, מתחיל תהליך של אסון אקולוגי – אדי גופרית וכבשן של אפר וולקני נישאים באוויר וממלאים את כל האזור. הים מתרומם וצונאמי אדיר עם גלים של 30 מטר נישאים ושוטפים הכל. מצרים נמצאת במרחק 700 ק"מ מסנטוריני. ההסבר הוא שתנאי האקלים גורמים לכך שיירד ברד כבד על מצרים. הארבה מנצל את התנאים שנוצרו – הלחץ הברומטרי הנמוך – ונישא אל מצרים בהמוניו. הארבה מסוגל לגמוא 40 ק"מ ביום, והוא מגיע למצרים במהירות הבזק. רוח מזרחית מביאה את הארבה, ורוח מערבית לוקחת אותו משם.

מכת חושך – בהתחלה החוקרים העלו השערה שמדובר בליקוי חמה מלא, אך ליקוי חמה נמשך רק כמה דקות, ואילו המקרא מספר לנו על שלושה ימים של חשיכה. המדענים שוב חוזרים אל הר הגעש ומסבירים שהאפר והאבק והעשן הסמיך גרמו לחשיכה במצרים. תגלית מעניינת שהתגלתה לאחרונה נמצאת באתר המיוחס לאזור של 10 המכות. נמצאו בחפירות הארכיאולוגיות אבנים יוצאות דופן, שלכאורה זרות לאזור זה. אבני לבה (במצרים אין הרי געש). האבנים שנמצאו נבדקו במעבדה מיוחדת, ומומחה בנושא בדק את ההרכב הכימי של האבנים. המומחה קבע שמקור האבנים הוא בת'רה מהאי סנטוריני. אף על פי שממצא זה נשמע מדהים ותואם את התיאוריה של החוקרים, הרי שלא כל החוקרים מסכימים בנושא זה, ויש הטוענים שהתפרצות הר הגעש בסנטוריני התחוללה בכלל בתקופה מוקדמת יותר ב- 200 עד 400 שנה. אבל יתכן שמדובר בהתפרצות געשית אחרת באזור.

המכה העשירית – מכת בכורות נותרת כמעט ללא מענה מצד החוקרים. מכת בכורות מכה בכל בית מצרי, אבל היהודים שמסמנים את בתיהם בדם במשקוף הבית, ניצלים. אלוהי ישראל מעניש את בכורי מצרים ואפילו בכורו של פרעה, מת. ההסבר שהחוקרים נותנים הוא שלאחר המכות, ובמיוחד מהאוויר המזוהם מאבק וולקני, התבואה במחסני המזון הזדהמה, ונוצר עובש רעיל פטרייתי קטלני בחיטה ובתבואה. מכיוון שבמצרים היה נהוג להעדיף קודם כל את הבכורים במזון, הרי שיתכן שרק הם אכלו מהאוכל המזוהם ומתו. זה נכון במיוחד בעת מחסור חמור במזון, כתוצאה ממכות הברד והארבה. העובש נמצא בדרך כלל על השכבות העליונות של המזון, לכן אם הבכורים אכלו קודם, בעיקר הם נחשפו לרעלן. אחד האירועים שהשפיעו על התיאוריה של

החוקרים היה אירוע של תמותה מסתורית של תינוקות בעיר קליבלנד בארה"ב ב - 1994. אז הסתבר שהתינוקות נחשפו לעובש המסוכן שהתפתח במספר מרתפים לחים אחרי שיטפון. מה לגבי הבהמות הבכורות שגם מתו? יתכן שהמצרים נהגו להקריב בהמות בכורות (בדומה למצוות התורה). בהמות אלה היו מוחזקות בנפרד מיתר בעלי החיים וייתכן שמייד אחרי שהתפזר החושך מיהרו להביא להן מספוא, וגם הן מתו מהזיהום.

המקורות: <https://nahariya.co.il/GetLesson.aspx?lesid=4984>

ד"ר דייוויד רוזנבלט, משרד שר, ייעוץ והדרכה בע"מ.

ובנוסף: יוסי נפקר, allishotnews.blogspot.co.il

מסר אודות נסים נסתרים הנעשים בדרך הטבע

"מעשה באדם אחד שנסע בספינה ובמהלך הנסיעה החל הים לסעור והספינה התמלאה במים והחלה לשקוע. רב החובל הורה לכל הנוסעים לקפוץ לסירות ההצלה ולנטוש את הספינה הטובעת. כולם עשו כדברי רב החובל ורק יהודי אחד סרב בכל תוקף. הוא אמר לרב החובל שהוא מאמין בריבוננו של עולם שיעשה לו נס ויציל אותו ואין לו צורך להשתמש בסירת ההצלה. לא הועילו כל מאמצי השכנוע, היהודי נשאר לבדו וכל שאר הנוסעים ברחו בסירות ההצלה.

עלה היהודי אל ראש התורן והחל להתפלל באמונה שלמה לקב"ה שיציל אותו. תוך כדי תפילה הוא שומע ספינה גדולה המתקרבת אליו ומתוכה צועק לו רב החובל: "עלה מהר לספינה, באנו להציל אותך". היהודי מסרב וצועק שנית: "אני מאמין גדול בקב"ה ואני לא צריך בני אדם שיצילו אותי, ה' יעשה לי נס ויעזור לי". היהודי ממשיך בתפילתו והספינה נסעה. הסערה גברה, המים ממלאים את הספינה והיא שוקעת עוד ועוד. היהודי איננו מתיאש הוא עולה גבוה יותר וקורא באמונה שלמה לקב"ה ומתחנן אליו שיציל אותו מהספינה הטובעת. תוך כדי תפילה כאשר המים מגיעים כבר לרגליו ורוב הספינה שקעה לה, שומע היהודי רעש של מסוק המרחף מעליו. מן המסוק משליכים אליו חבל והטייס קורא אליו: "תפוס בחבל ואמשוך אותך אל המסוק וכך תינצל". היהודי מסרב ומסביר לטייס: "לא בני אדם יצילו אותי אלא הקב"ה בו אני בוטח והוא יעזור לי". המסוק הולך לו והיהודי ממשיך בתפילתו אך הספינה ממשיכה לטבוע וגם היהודי טובע יחד איתה.

כאשר היהודי מגיע לבית דין של מעלה הוא שואל את הקב"ה: "מדוע לא עשית לי נס? מדוע לא הצלת אותי? הרי אני האמנתי בך בלב שלם לאורך כל הדרך והתפללתי כל הזמן?" עונה לו הקב"ה: "אני לא הצלתי אותך? הרי שלחתי לך בהתחלה סירת הצלה ולא רצית, שלחתי לך ספינה גדולה ולא רצית, אפילו מסוק שלחתי במיוחד בשבילך וסירבת להינצל אז מה אתה מתלונן?"

מקור: www.929.org.il/page/683/post/17206 - אורי הייטנר אל תבנו על זה.

מעבר למסר שנסים נעשים לרוב בדרך הטבע, מסר נוסף שאסור לסמוך על הנס, במובן של תפילה או תקווה להתרחשות שהסיכוי שיקרה הוא קטן, אלא יש לנקוט את כל האמצעים העומדים לרשותנו, כדי להשיג את מטרותינו. אף נאמר במסכת יומא – ירושלמי, א, ד, מהפסוק (דברים, ו, טז), "לֹא תִנָּסוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם", שאסור לסמוך על הנס.

פרשת בא

פרק י - ההתראה על הארבה; טענות עבדי פרעה נגדו; יישוב סכסוכים; מכת הארבה; בקשת פרעה לשאת את חטאותיו; פרעה חוזר בתשובה?; מכת החושך

ההתראה על מכת הארבה

ויאמר ה' אל משה: בא אל פרעה - פי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו, למען שתי אתתי אלה בקרב. ולמען תספר באני בך וכן בך, את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם, וידעתם פי אני ה'. (שמות י, א-ב)

למה משה נשלח לבוא אל פרעה ולדרוש שוב שישלח את בני ישראל, אם מראש ה' הכביד את לבו של פרעה ולב עבדיו? איך אפשר להבין אחרת את הפסוקים?

לפי רש"י ופירוש שפתי חכמים, משה נצטווה להתרות בפרעה ובעבדיו לפני מכת הארבה כי רק בגלל הכבדת לב עבדיו, הם לא קראו גם לפני כן לפרעה להיכנע לדרישות. אנו רואים שלמרות הכבדת לב עבדי פרעה, אחרי ההתראה בלבד, הם נשברו וקראו לו להיכנע, (ר' פסוק ז להלן). לחילופין אפשר להבין את הפסוק כך שעד מכת הברד ה' הכביד את לב עבדיו גם כן, אך לפני בוא מכת הארבה ההקשיה נפסקה. לכן קראו לו להיכנע. בנוסף, אחרי מכת הברד פרעה הצהיר "חטאתי הפעם - ה' הצדיק ואני נעמי ה'שעים". אילולא ה' הכביד את לבו היה כנראה נכנע כבר אז.

האם הייתה הצדקה מוסרית להכביד את לב פרעה ולב עבדיו ואחר כך להתעלל בהם?

ראו התייחסות לפסוק ג בפרק ז לעיל, (עמ' 55). כאן נוסף הרצון של ה' שבני ישראל יפנימו את המאורעות ויספרו אותם הלאה לבניהם.

ויבא משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אליו פה אמר ה' אלהי העברים עד מתי מאנת לענות מפני שלח עמי ויעבדני. כי אם מאן אתה לשלח את עמי הנני מביא מחר ארבה בגבולך. וכסה את עין הארץ ולא יוכל לראות את הארץ ואכל את יתר הפלטה הנשארת לכם מן הברד ואכל את כל העץ הצמח לכם מן השדה. ומלאו בתיך ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים אשר לא ראו אבותיך ואבות אבותיך מיום היותם על האדמה עד היום הנה ניפן ויצא מעם פרעה. (שמות י, ג-ו)

מהו ארבה והאם מכת ארבה הוא דבר נפוץ במצרים?

ארבה הוא למעשה להקה גדולה של חגבים. מתוך כ - 8,000 מיני חגבים ידועים רק כ - 12 מינים המתאגדים ללהקות ארבה. ארבה יכול להתרבות במהירות רבה בהיווצר תנאים מתאימים ולנדוד בלהקות. הם פושטים על שדות ובמהירות רבה מכלים יבולים. הם מסוגלים לאכול כמעט כל סוג של מזון (אף כי בדרך כלל הם לא ניזונים מזית ולא מתמר). מוצא הארבה הוא לעתים ארץ סודן והוא מגיע לעתים למצרים ולארצות המזרח התיכון.

אמנם יתכן שהמצרים נהגו לאכול ארבה כמו הרבה עמים במזרח התיכון, אך מכת החושך כנראה שוב השאירה אותם רעבים...

טענות עבדי פרעה

ויאמרו עבדי פרעה אליו: עד מתי יהיה זה לנו למוקש? שלח את האנשים ויעבדו את ה' אלהיהם; הטרם תדע כי אבדה מצרים? ויושב את משה ואת אהרן אל פרעה ויאמר אלהם: לכו עבדו את ה' אלהיכם - מי ומי ההלכים? ויאמר משה: בנערינו ובזקנינו נלך, בבנינו ובבנותנו, בצאננו ובבקרנו נלך, כי חג ה' לנו. ויאמר אלהם: יהי כן ה' עמכם פאשר אשלח אתכם ואת טפכם - ראו כי רעה נגד פניכם. לא כן; לכו נא הגברים ועבדו את ה' - כי אתה אתם מבקשים; ויגרש אתם מאת פני פרעה. (שמות י, ז-יא)

ישוב סכומים

בהקשר של המשא ומתן בין משה לפרעה, איך אדם המתעקש על עמדתו מול אחרים יכול לדעת האם או מתי כדאי להמשיך לדבוק בעמדותיו או שמא לוותר ולקבל, באופן חלקי או מלא, את דרישות הצד הנגדי? (בבית ספר, בחברה הקרובה, במשפחה, בעבודה, בעימותים בין קבוצות בחברה ובין מדינות)? תרגילי טקטיקה.

תשובה אפשרית: קודם כל, מומלץ לנסות לחשוב באופן אובייקטיבי ועקרוני האם אני באמת צודק בעמדותיי או שאולי הצד השני צודק. מאחר שלעתים קשה לחשוב באופן אובייקטיבי, לעתים כדאי להתייעץ בכך עם אדם אובייקטיבי. אם בשלב זה, אפילו אני הגעתי למסקנה שאני לא כל כך צודק עקרונית ושטיעוני אינם משכנעים, כדאי כבר להיות מוכן לויתורים.

אם הגעתי למסקנה שעמדתי צודקת, אז כמו בקבלת כל החלטה, עדיין כדאי לנסות להעריך בקור רוח מה יקרה אם אמשיך לדבוק בעמדותיי ומה יקרה אם אוותר לצד השני ולבחור בחלופה

הטובה יותר מבחינת התוצאה. במקביל יש לנסות "להיכנס לראש" של הצד הנגדי, ולבדוק האם חל ויתור כלשהו בעמדתו. אם כן כדאי להמשיך להתעקש.

אם עמידה על הדרישות המקוריות אינה מובילה ליישוב הסכסוך, כדאי להתחיל בויתור קטן תוך דרישת ויתור נגדי שווה ערך. אם עדיין נשאר פער בעמדות והסכסוך נמשך, אם בהמשך כל צד מוכן להמשיך לוותר, עד לנקודה שבה הם מעריכים באופן גס, שמה שהם מקבלים שווה ערך למה שהם נותנים, בדרך כלל תושג פשרה.

אם לא מצליחים ליישב את הסכסוך לבד, לפעמים כדאי להיעזר במתווך כלשהו, שיוכל לגשר או לפשר בין הצדדים, או לפנות לבית משפט.

בדוגמה של פרעה, הוא בוודאי חשב שהוא צודק, כי איפה נשמע שקבוצה גדולה של עבדים פשוט עוזבת את העבודה לכמה ימים ויוצאת עם כל המשפחה והרכוש לחוג לאל במדבר. זה נשמע הזוי ולא מובן.

אך מצד שני, אם יתעקש, כנראה שהוא צפוי לכמה מכות קשות מאוד. אם הוא מעריך שבסופו של דבר אפשר לעבור את המכות, לא כדאי לו לוותר. אם הוא סבור שהמכות יביאו להרס בלתי הפיך שלא ניתן לשרוד אותן, אין טעם להמשיך להתעקש, במיוחד אם במצב קשה זה, בכל מקרה הוא לא יוכל למנוע את יציאת העבדים.

במקרה של פרעה הוא לא ידע בדיוק מהן המכות המחכות לו אך בהחלט היה לו ממה לחשוש. מצד שני, בינתיים המצרים הצליחו איכשהו לשרוד את המכות ואולי שווה להמשיך להתעקש.

כנראה שפרעה חשד שבני ישראל אינם מתכוונים לצאת רק לכמה ימים אלא לצמיתות, וזאת בגלל הדרישה שגם נשים וילדים יצאו, (למרות שבדרך כלל אינם משתתפים בפולחן דתי) ושכל הבהמות יצאו גם כן. אם אכן כך הם פני הדברים, ההפסד של מספר גדול של עבדים לצמיתות הוא מחיר שאי אפשר להשלים אתו. כדאי להמשיך להתעקש אם אפשר, או לפחות להבטיח תשלום מחיר נמוך יחסית של ויתור ע"י כך שרק הגברים יצאו, דבר שיכריח אותם לחזור. לכן פרעה ניהל משא ומתן במטרה להגיע לפשרה לפיה יפסיד כמה ימי עבודה של עבדיו, אך ימנע מעצמו מכות נוספות. ניתן לקשור את בחירת האסטרטגיה של פרעה לסוג של משחק בתורת המשחקים, כאשר נדמה לו בטעות, שהוא שולט במצב וקובע גם לצד השני, ובוחר אסטרטגיה שתניב לו הפסד קטן ככל האפשר ורווח קטן ככל האפשר לצד השני.

מבחינת משה המצב שונה לחלוטין. המטרה של יציאה כללית ממצרים הייתה ידועה לו מראש. לא הייתה שום סיבה להפסיק להתעקש ולוותר על משהו, שכן לא היה לבני ישראל מה להפסיד. המכות לא פגעו בבני ישראל וחץ מזה משה ידע מראש, שבסופו של דבר פרעה יוותר.

אפשר ליישם את עקרונות ניתוח זה בסכסוכים בחברה הקרובה, לחץ חברתי, בעיות בין הורים לילדים, בין בני זוג, סכסוכים במקומות עבודה וכדומה, אך יש להביא בחשבון גם הבדלים בכח ובביטחון העצמי העומדים לרשות כל צד.

האם פרעה באמת התחיל "להתרכך" או שרק ניסה להוריד את משה מדרישותיו? למה היה חשוב לפרעה שהנשים והילדים יישארו?

כפי שנאמר לעיל, פרעה כנראה היה מוכן להתפשר וניסה להבטיח שלא תהיה יציאה כללית של בני ישראל אלא יציאה לכמה ימים בלבד. הנשים, הילדים והבהמות שימשו בני ערובה לכך.

מה פירוש פסוק י? ... ראו פי רעה נגד פניכם.

לפי רוב המפרשים, הכוונה שאתם מבקשים דבר רע - כלומר לנצל את השחרור הזמני כדי לברוח לצמיתות, אך אותו רע יחזור אליכם, כי לא אפשר לכם לצאת.

ע"פ רש"י, המסתמך על מדרש אגדה, כוונת פרעה היא לכוכב הנקרא רעה, המבשר דם או הריגה ואולי כוונת פרעה היא לאל השמש המצרי, הנקרא "רע", אשר יהיה נגדם וימנע מהם לצאת ממצרים. מעניין שהן מכת הארבה, אשר החשיך את השמים ובמיוחד מכת החושך, פעלו מיד לאחר מן, דווקא נגד אל השמש, רע.

מכת הארבה

ויאמר ה' אל מֹשֶׁה: נִטָּה יָדְךָ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאַרְבֶּה, וַיַּעַל עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאֶרֶץ אֶת כָּל אֲשֶׁר הָשְׂאִיר הַבָּרָד. וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת מַטְהוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם, וְהָיָה רֹחַ קָדִים בְּאֶרֶץ כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה - הַבֹּקֶר הָיָה וְרוּחַ הַקָּדִים נָשָׂא אֶת הָאַרְבֶּה. וַיַּעַל הָאַרְבֶּה עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיָּנֹחַ בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם - כָּבֵד מְאֹד, לִפְנֵי לֹא הָיָה כֵּן אַרְבֶּה כִּמְהוֹ וַאֲחֵרָיו לֹא יָהִי כֵּן. וַיִּכַּסּ אֶת עֵין כָּל הָאֶרֶץ וַתִּחַשֵּׁף הָאֶרֶץ, וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאֶרֶץ וְאֶת כָּל פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבָּרָד, וְלֹא נֹתַר כָּל יֵרֶק בָּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיִּמָּהַר פֶּרְעֹה לִקְרֹא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ: חֲטָאתִי לַה' אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֶם. וְעַתָּה שָׂא נָא חֲטָאתִי אֶדְ הַפַּעַם, וְהַעֲתִירוּ לַה' אֱלֹהֵיכֶם, וַיִּסַּר מִעָלַי רַק אֶת הַמָּוֶת הַזֶּה. וַיֵּצֵא מֵעַם פֶּרְעֹה וַיַּעֲמֵר אֶל ה'. וַיִּהְיֶה ה' רֹחַ יָם חֲזָק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת הָאַרְבֶּה וַיִּתְקַעְהוּ יָמָה סוּף - לֹא נִשְׁאַר אַרְבֶּה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם. וַיִּחַזַּק ה' אֶת לֵב פֶּרְעֹה וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (שמות י, יב-כ)

למה חשוב לתאר את הרוחות שהביאו את הארבה ואשר הסירו אותם?

זה כנראה כדי להראות שוב שנסים נסתרים פועלים דרך הטבע כדי לאפשר למי שרוצה, לטעון בטעות, שההתרחשות הייתה מקרית. אילו כולם האמינו בפעולות הנעשות ע"י האל, לא הייתה משמעות למושג "אמונה". למשל, לאחר הניצחון במלחמת ששת הימים, כנגד כל ההערכות המוקדמות, אפשר לטעון שפשוט היינו טובים ומוכשרים יותר מהאויב ושהיה לנו מזל, אך אפשר גם לטעון שפעלה סדרה של נסים משמים אשר הביאה לניצחון. הכל תלוי בגישה.

פרעה חוזר בתשובה?

איך אפשר להבין את תגובת פרעה, המדבר במושגי "חטא"? האם חוזר בתשובה?

מזה שפרעה שינה את דעתו מיד לאחר הסרת הארבה וסירב לשחרר את העם, אפשר להבין שדיבר במושגי "חטא" לצורך טקטי, רק כדי שמשה יסכים להסיר את הארבה מהר ככל האפשר.

אם לא נשאר פרי עץ ופרי אדמה במצרים איך המצרים לא מתו מרעב?

יש להניח שאכלו אוכל שאגרו קודם לכן בבתייהם או במחסנים. ראו לעיל את ההשערה לגבי מכת בכורות - (שהאוכל שנאגר הזדהם, ולמעשה גרם למות הבכורות).

אם משה ידע מראש שפרעה לא ישלח את העם, למה הסיר את הארבה כל כך מהר ולא השאיר אותו עד שפרעה ייכנע? (אותו דבר אפשר לשאול על המכות הקודמות).

לא משה הסיר את המכות, אלא הקב"ה, בדרך הטבע. זה כנראה היה חלק מה"התעללות" בפרעה. פרעה הרגיש מדה מסוימת של סיפוק מכך ששוב הצליח "לסדר" את משה ע"י הבטחות שלא התכוון לקיים, ולהסיר מהר את המכה. הוא לא הבין שהוא רק חופר לעצמו בור עוד יותר עמוק.

מכת החושך

ויאמר ה' אל מֹשֶׁה: נִטָּה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וְיְהִי חֹשֶׁךְ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם - וַיָּמָשׁ חֹשֶׁךְ. וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם, וַיְהִי חֹשֶׁךְ אֲפֹלָה, בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים. לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְלֹא קָמוּ אִישׁ מִמִּתְחַתּוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, וְלִכָּל בֶּנִי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹרֶךְ בְּמוֹשְׁבֹתָם. וַיִּקְרָא פְרֹעֶה אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר: לָכוּ עֲבַדוּ אֶת ה', רַק צֹאנְכֶם וּבְקָרְכֶם יֵצֵא, גַּם טַפְכֶם יֵלֶךְ עִמָּכֶם. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: גַּם אִתָּה תִּתֵּן בְּיָדְנוּ זִבְחִים וְעֹלֹת וְעֲשִׂינוּ לָהּ אֱלֹהֵינוּ. וְגַם מִקְנֵנוּ יֵלֶךְ עִמָּנוּ, לֹא תִשָּׂא פָרֶסָה, כִּי מִמֶּנּוּ נִקַּח לַעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ, וְאַנְחֵנוּ לֹא נִדְעָ מֶה נַעֲבֹד אֶת ה' עַד בֹּאֵנוּ שָׁמָּה. וַיִּחַזַּק ה' אֶת לֵב פְּרֹעֶה וְלֹא אָבָה לְשַׁלְּחָם. וַיֹּאמֶר לוֹ פְּרֹעֶה: לֵךְ מֵעַלֵּי;

הַשֹּׁמֵר לְךָ אֶל תִּסְתֹּף רְאוֹת פָּנֶי כִּי בַיּוֹם רְאִיתָ פָּנֵי תַמּוּת. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: כֵּן דְּבַרְתָּ - לֹא אֶסָּף
עוֹד רְאוֹת פָּנֶיךָ. (שמות י, כא-כט)

מה הכוונה במלים "וַיִּמַּשׁ חֲשָׁךְ".

לפי רש"י זה מלשון "אמש" - (לילה), או מלשון "ממשי" - יותר חשוך מהלילה. יש אומרים שהיה אפשר למשש את החושך. כפי שנכתב לעיל, יש הטוענים שמדובר בסופת חול ואבק ענקית, אולי כתוצאה מהתפרצות הר געש באזור הים התיכון. לפי הסבר זה אפשר להבין למה החושך היה עבה וממשי ולמה לא יכלו לקום ממקומם ולהדליק נרות.

ע"פ מדרש רבה (שמות, פרשה יד), בימי מכת החושך, מתו גם פושעים מישראל שהיה להם עושר וכבוד במצרים ולא רצו לצאת משם? מה אפשר ללמוד מזה לימינו?

גם בגלות אירופה, לפני מלחמת העולם השנייה, היו התראות וקריאות רבות ליהודים לצאת משם, למשל מפי ז'בוטינסקי וביאליק והמשורר אורי צבי גרינברג, (אצ"ג), אך מסיבות שונות, גם כאשר יכלו, הם לא רצו, וכמעט כולם מתו שם במכת החושך של השואה או המלחמה.

פרעה הרי ידע שבני ישראל זקוקים לבהמות לקורבנות. אם כן למה הציע את ההצעה שבפסוק כד, שיצאו בלי הבהמות?

כפי שאומר הרמב"ן, זה היה כדי להבטיח שבני ישראל יחזרו, שכן כל רכושם היה הצאן והבקר. גם אם יברחו, כל הרכוש יישאר למצרים.

הַשֹּׁמֵר לְךָ אֶל תִּסְתֹּף רְאוֹת פָּנֶי - האם באמת משה ופרעה לא נפגשו לאחר מכן?

הם לא נפגשו. את ההתראה על מכת הבכורות, בפרק יא, פסוקים ד – ח, משה אמר באותו מעמד לפני פרעה, אחרי מכת החושך. לאחר מכת הבכורות, כנראה שפרעה שלח שליחים כדי להורות לבני ישראל לצאת ממצרים, אך לא נפגש אישית עם משה.

סיכום פרק י

ראינו בפרק זה המשך ההתגוששות בין משה לפרעה, במהלך מכות הארבה והחושך וסימני "שבירה" מצד פרעה. נסינו לנתח את התנהגות פרעה במושגי משא ומתן.

בקר: Commons : Wikimedia

מכת ארבה. צילום: NASA

פרק יא - ההכנות ליציאת מצרים; שאילת כלי הכסף והזהב; מציאת החן בעיני המצרים – שילומים לשם כפרה?; שאלה או לקיחה?; ההתראה לפני מכת בכורות; למה בכורות הבהמות הוכו גם כן?

ההכנות ליציאת מצרים ושאילת הכלים מהמצרים

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: עוֹד נֵגַע אֶחָד אָבִיא עַל פְּרֹעֶה וְעַל מִצְרַיִם, אַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם מִזֶּה - כְּשִׁלְחוֹ כָּלָה, גֵּרֶשׁ יִגְרַשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה. דַּבֵּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם, וַיִּשְׁאָלוּ אִישׁ מֵאֵת רֹעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רֵעוּתָהּ, כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב. וַיִּתֵּן ה' אֶת חֲן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם, גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאֲרֶץ מִצְרַיִם, בְּעֵינֵי עַבְדֵי פְּרֹעֶה וּבְעֵינֵי הָעָם. (שמות יא, א-ג)

למה היה חשוב שבני ישראל ישאלו מהמצרים כלי כסף וזהב?

זה נאמר כבר לאברהם בברית בין הבתרים (בראשית טו), "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ, דִּן אֲנִכִּי; וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל".

אפשר לומר שהרכוש היווה פיצוי על כל שנות השעבוד שבהן בני ישראל אמנם קיבלו אוכל כדי שיוכלו לעבוד בתנאי עבדות, אך לא קיבלו שכר. מעבר לשכר עבודה, בני ישראל היו זכאים לפיצוי על הרדיפות ורצח העם מצד המצרים. בנוסף, זה היווה תמורה לבתים ולרכוש כבד שבני ישראל השאירו במצרים. בנוסף, למרות שזה לא נאמר, יתכן שהמצרים החרימו רכוש מבני ישראל כאשר הפכו אותם לעבדים, בדומה לנאצים. הרכוש שבני ישראל "שאלו" היה תמורה חלקית לרכוש שנגזל מהם. נזכיר כי ע"פ דין תורה (דברים טו), יש לתת לעבד עברי, עם שחרורו, מענק שחרור.

נזכיר כי במקרא, לעיתים יש להבין את המונח "שאלה" במובן של מתנה. כותב הרשב"ם: "וַיִּשְׁאָלָה אִשָּׁה מִשְׁכָּנָתָה" – במתנה גמורה וחלוטה, כמו בתהלים (ב:ח): "שָׁאֵל מִמֶּנִּי וְאֶתְּנָה גוֹיִם נִחְלָתָי". זהו עיקר פשוטו ותשובה למינים. כותב גם רבנו בחיי: לשון "וַיִּשְׁאָלָה" הוא שתתן לה במתנה, שכן מצינו בגדעון (שופטים ח, כד) "אֶשְׁאָלָה מִכֶּם שְׁאֵלָה וְתָנוּ לִי אִישׁ נֶזֶם שְׁלָלוֹ" (ולא היה על מנת להחזיר).

נאמר במסכת סנהדרין דף צא, א :

פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון. אמרו לו: הרי הוא אומר (שמות יב, לו) "וְהָיָה יָתֵן אֶת חֲן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאָלוּם" - תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו (מאתנו). אמר גביהה בן פסיסא לחכמים: תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס... אמר

להן: מהיכן אתם מביאים ראיה? אמרו לו: מן התורה. אמר להן: אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה, שנאמר (י"ב, מ) "וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" - תנו לנו שכר עבודה של שישים ריבוא ששעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה... בדקו ולא מצאו תשובה...

איך אפשר להסביר שבני ישראל מצאו חן בעיני המצרים אחרי כל המכות שעברו ושהמצרים הסכימו להשאיל או לתת להם כלי כסף וכלי זהב?

העם המצרי כנראה העריץ את משה וחשש מפניו, כפי שנאמר: "גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי הָעָם". העם כנראה גם שנא את פרעה על כך שבעקשנותו הוא מביא עליהם עוד ועוד מכות. לכן היו מוכנים לתת לבני ישראל את הכלים. יתכן גם שהיו להם נקיפות מצפון על מה שעוללו לבני ישראל והם בקשו לכפר על כך.

איזה קשר יש בין סוגיית קבלת הכסף והזהב מהמצרים, תוך מציאת חן, לסוגיה הקשורה לשואת אירופה?

ברור שזה מזכיר את סוגיית קבלת השילומים מגרמניה משנת 1952, כפיצוי על הסבל והנזק החומרי (החרמת רכוש), אשר נגרם ליהודים בתקופת השואה. כמו כן התחייבה ממשלת גרמניה המערבית להעניק רנטות לניצולי השואה. הרנטה היא תשלום חודשי קבוע לשם מימון ההוצאות הרפואיות להן נדרשים ניצולי השואה, כפיצוי על הסבל במחנות הריכוז וההשמדה, וכפיצוי על אובדן זכויות בסיסיות כגון הזכות ללימודים לניצולים שהיו ילדים וכדומה. בהסכם נקבע כי גרמניה תשלם למדינת ישראל פיצוי כספי מתוך הכרה באחריותה לרצח בני העם היהודי ולפגיעה ברכוש ובנפש. ההסכם כלל הכרה במדינת ישראל כמייצגת את העם היהודי ובפרט את הנרצחים בשואה, וכן כמדינה שנשאה בנטל העיקרי של קליטת הפליטים היהודים ושיקומם.

בשונה להתייחסות העם ביציאת מצרים, ובציווי ה', מרגע חשיפת המשא ומתן הישיר עם גרמניה הייתה הארץ כמרקחה. היה זה אחד מהוויכוחים הסוערים שידעה המדינה בכלל והכנסת בפרט. המחאה שהחלה בדצמבר 1951 הגיעה לשיאה ב- 7 בינואר 1952, כשההסכם עלה לסדר יומה של הכנסת - מתנגדי ההסכם קיימו הפגנה שבה השתתפו מפגינים רבים מאוד (יחסית לגודל האוכלוסייה באותה תקופה). יושב ראש מפלגת חרות, חבר הכנסת מנחם בגין, שנאם בהפגנה, דיבר בחריפות רבה נגד הממשלה: "ממשלה זו, שתפתח במשא ומתן עם המרצחים משמידי עמנו, תהיה ממשלת זדון שתבסס את שלטונה על כידון ורימון", אמר למפגינים במהלך הפגנת הענק שארגנה התנועה ביום ההצבעה בכנסת. בגין קרא לאי תשלום מסים ולמרי אזרחי, גם אם משתתפיו יילקחו ל"מרתפי עינויים" ול"מחנות ריכוז", וגם אם ישלמו בחייהם.

בניגוד לשאר סיעות הבית, התנגדה חרות לכל משא ומתן עם גרמניה, ישיר או עקיף, אישי או כללי. היא טענה ש"הטלאי הצהוב - אות כבוד, שילומים ומשא ומתן - חרפה לדורות". לדידם של חבריה, המשא ומתן מהווה את מכירת הכבוד הלאומי של העם היהודי, השילומים יפקירו את "האינטרס האמיתי של ישראל", לשמש כמדינה הריבונית של העם היהודי ולהשיב את כבודו שנרמס בשואה. כמו כן נטען כי מיסוד יחסים מסחריים עם גרמניה יאיץ את תהליך הלגיטימציה שלה, שכבר החל ממילא, וייווצר הרושם שישראל מעניקה מחילה "רשמית" לעם הגרמני על פשעיו בשואה.

עוד הם טענו שבשילומים באה לידי ביטוי מדיניות של קבצנות שאינה ראויה למדינה המכבדת את עצמה, מה גם שהסכום שהוצע על ידי גרמניה מהווה רק כ - 5% מערכו האמיתי של הרכוש היהודי שנשדד. מקור: ויקיפדיה-הסכם השילומים.

עמדתם של המתנגדים להסדר השילומים למעשה אינה תואמת את עקרונות אותה סוגיה בפרשתנו, שלפיה יש לדרוש פיצוי על מה שעוללו לנו אויבנו, גם אם מבחינתם זה מהווה כעין כפרה חלקית. בן גוריון טען באותו זמן, כי מצב בו ישראל לא תתבע את השילומים מגרמניה יהיה בבחינת "הרצחת וגם ירשת". לדידו של בן גוריון אין טעם "לגמול" לגרמנים על פשעיהם בכך שהיא תזכה גם ברכוש היהודי. בן גוריון טבע גם את המושג "גרמניה האחרת", שמשמעו כי גרמניה של היום היא איננה גרמניה הנאצית ועל כן אין סיבה שלא לבוא במגע עם גוף זה.

ההתראה על מכת בכורות

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: כֹּה אָמַר ה'; פָּתַחַת הַלֵּילָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם. וּמֵת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, מִבְּכוֹר פְּרֹעֶה הַיֹּשֵׁב עַל כִּסֵּאוֹ, עַד בְּכוֹר הַשֹּׁפֶחַ אֲשֶׁר אַחֲרֵ הָרִחִים, וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה. וְהָיְתָה צִעָקָה גְדֹלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם, אֲשֶׁר כָּמְהוּ לֹא נִהְיְתָה וְכָמְהוּ לֹא תִסָּף. וְלֹכֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחָרֵץ כָּלֵב לִשְׁנוֹ, לְמַאִישׁ וְעַד בְּהֵמָה, לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יִפְלֶה ה' בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל. וַיִּרְדּוּ כָל עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלַי וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לִי, לֵאמֹר: צֵא אִתָּה וְכָל הָעָם אֲשֶׁר בְּרִגְלֶיךָ וְאַחֲרֵי כֵן אֵצֵא; וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרֹעֶה בְּחָרִי אָף. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: לֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פְּרֹעֶה לְמַעַן רְבוֹת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת כָּל הַמּוֹפְתִים הָאֵלֶּה לְפָנֵי פְּרֹעֶה, וַיִּחַזַּק ה' אֶת לֵב פְּרֹעֶה וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץוּ.

(שמות יא, ד-ט)

מה הכוונה: "לא יִתְרֵץ פֶּלֶב לְשֹׁנוֹ" – פסוק ז?

מפרש האבן עזרא: לא יחרץ כלב לשונו: שיפחידם - כמו "לא חָרַץ לְבָנִי יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ אֶת לְשֹׁנוֹ", (יהושע י, כא), לאחר ניצחון צבאי. והטעם שהאויב לא ינבח או ינשוך, אף כי יִשְׁלַח מִן הַשָּׁמַיִם משחית להכות את בכוריהם.

סיכום פרק יא

בפרק ראינו למה בני ישראל נצטוו לשאול כלי כסף וזהב ובגדים מהמצרים ושמדובר בעצם במתנות, כנראה כפיצוי על שנות השעבוד ורצח העם, וכן כנגד הרכוש שבני ישראל השאירו במצרים. ראינו את הדמיון והשוני של שאילת הכלים, להסכם השילומים בין ישראל לגרמניה בשנות החמישים, וכן את ההתראה למכת בכורות, שניתנה בעצם מיד לאחר מכת החושך.

פרק יב - חודש ניסן, ראש החודשים, והלוח העברי; למה שמות בבליים ללוח העברי? מצוות קורבן פסח במצרים ולדורות; שבת הגדול ואות הדם על פתחי הבתים; אכילת כורך בליל הסדר; סמלי החמץ והמצה ושאלת הרשע; למה האוכל חמץ בפסח חייב כרת?; מכת בכורות והגירוש ממצרים ושאלת הכלים; ממה מתו הבכורות?; מסע בני ישראל מרעמסס לסוכות; כמה שנים שהו בני ישראל במצרים?; חוקת הפסח והקרבן קורבן פסח בלי בית מקדש.

על חודש ניסן והלוח העברי

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים, רֹאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה. (שמות יב, א-ב)

על איזה חודש מדובר שהוא החודש הראשון בשנה?

חודש ניסן הוא החודש הראשון בלוח העברי. הוא חל תמיד בסביבות האביב.

מהם סדר החודשים בשנה העברית, מה מקור השמות ולמה חשוב להכיר את הלוח העברי?

סדר החודשים הוא: ניסן, אייר, סיוון, תמוז, אב, אלול, תשרי, חשוון, כסלו, טבת, שבט, אדר. בשנה מעוברת נוסף גם אדר שני. מקור שמות החודשים העבריים הם מהשפה האכדית או הבבלית והם נכנסו לשימוש לאחר השיבה מגלות בבל.

כל תאריכי החגים והמועדים היהודיים, נקבעים לפי הלוח העברי, כולל יום השואה ויום העצמאות. גם יום ההולדת ולהבדיל יום הפטירה נקבעים לפי הלוח העברי. זהו הלוח הלאומי שלנו, אשר מייחד אותנו מאומות העולם. מי שמתמש רק בלוח הלועזי יגלה לעתים, שמשימה או אירוע שנקבע בתאריך מסוים לא יוכל להתקיים, מפני שהוא נופל בחג, מועד או אירוע שנקבעו ע"פ הלוח העברי. לכן מומלץ תמיד לבדוק גם בלוח העברי לפני שקובעים משהו.

דוגמה מובהקת לכך, שממשלת אריאל שרון קבעה במקור בשנת תשס"ה (2005), את פנוי האזרחים מבתיים בגוש קטיף ואת הריסתם, ליום תשעה באב, יום החורבן הלאומי, עד שהועמדה על טעותה המביכה ונדחה ביום, למרות שעבור התושבים אכן מדובר בחורבן.

אם הלוח העברי הוא הלאומי שלנו, למה שמות החודשים הם לא עבריים?

בתורה אין שמות לחודשים, אלא הם נקראים רק "החודש הראשון", "החודש השני", כמו שאין לנו גם היום שמות לימי השבוע, לעומת אומות העולם - Sunday, Monday. בספר מלכים א, (ו-ח) בתנ"ך, בהקשר של הקמת מקדש שלמה, מוזכרים שמות חודשים עבריים, כגון ירח האיתנים (תשרי), ירח בול (חשוון) וירח זיו (אייר), אך אחרי גלות בבל, שמות אלה לא נשתמרו ועולי בבל

המשיכו להשתמש בשמות בבליים. לפי הרמב"ן, המשיכו להשתמש בשמות בבליים כדי לזכור את נס השיבה לציון.

למה חודש ניסן נקבע כראש החודשים ולמה אנחנו חוגגים את ראש השנה בתשרי ולא בניסן?

לפי הרמב"ן, ניסן נקבע כראש החודשים כדי לזכור תמיד את נס יציאת מצרים. זהו ראש השנה הלאומי. במסכת ראש השנה, א, א, נכתב ש"אחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים", כלומר למניין שנות מלכי ישראל ולשלושת הרגלים, לעניין איחור בקיום נדרים, שמי שנודר לקיים מצווה, ולא קיים עד שעברו שלושה רגלים, עובר על האיסור: "כִּי תִדָּר נָדָר לֵה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תֵאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ, כִּי דָרַשׁ יִדְרָשְׁנוּ ה' אֱלֹהֶיךָ מִעֲמָךְ וְהָיָה כָךְ חֻטָּא", (דברים כג, כב).

בהמשך המשנה נאמר: "אחד בתשרי, ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות, לנטיעה ולירקות", כלומר מצוות הקשורות לגידולים החקלאיים. לפי זה, תשרי הוא ראש השנה האוניברסאלי והטבעי ובראש השנה אנחנו מכריזים על הקב"ה כאלוקים, מבחינה אוניברסאלית.

מה עוד למדו חכמינו מפסוק ב?

המדרש מכילתא (שמות רבא) מפרש את הפסוק כמצווה לבית הדין הגדול בירושלים לקבוע מתי חל ראש חודש ולקדש את החודש החדש ע"י קבלת עדות משני עדים כשרים. לפי זה מפרשים את הפסוק כאילו שכתוב: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה (לפי מולד הירח הזה - תקבעו) לָכֶם רֹאשׁ חֹדְשִׁים". זו המצווה הראשונה שניתנה לבני ישראל ע"י משה רבנו.

נאמר במדרש ש"נתקשה משה רבנו (בהבנה של קביעת מולד הלבנה), עד שהראהו (הקב"ה) הלבנה בחידושה ואמר לו כזה ראה וקדש". מזה בא הביטוי הידוע, "כזה ראה וקדש", כאשר הכוונה לדבר שיש לקבל אותו כפי שהוא, ללא ערעור או פקפוק.

רק לבית דין המוסמך ע"י כל ישראל, מותר לקדש את החודש. מאז ביטול בית הדין הגדול, אנו סומכים על לוח השנה שעשה רבי הלל הנשיא, נינו של רבי יהודה הנשיא, בשנת 359 לספירה הנוכחית, הכולל את הקביעה לדורות של כל ראשי החודשים ואת עיבורי השנים, (דהיינו באיזה שנים מוסיפים אדר שני).

תקנתו זו של הלל הייתה צורך השעה. הצרות התגברו, וגזירות שמד רבות נגזרו על היהודים. בנוסף לכך, היו ניסיונות שונים של הנוצרים לשבש את קידוש החודש ואת קביעתם של התאריכים והמועדים היהודיים. גם סמכויותיה של הסנהדרין קוצצו ונשללו ממנה בזו אחר זו. לנוכח כל הצרות הללו, שתכפו ובאו, ריחפה סכנה ממשית מעל האפשרות שהעם המתפזר בגלות יוכל להמשיך ולשמור על המועדים, בהיעדר סמכות תורנית עליונה שתמשיך את קביעת ראשי

החודשים והשנים, וכתוצאה מכך עלול להתבלבל התאריך האחד שלפיו נקבעים המועדים, ולא יהיה אפשרי לחגוג אותם בזמנם. (ויקיפדיה, הלל נשיאה).

קורבן פסח ואות הדם על פתחי הבתים

דברו אל כל עדת ישראל לאמר: בעשור לחדש הזה, ויקחו להם איש ששה לבית אב, ששה לבית. ואם ימעט הבית מהיות משה, ולקח הוא ושכנו הקרב אל ביתו במקסת נפשות, איש לפי אכלו, תכסו על הששה. ששה תמים זכר, בן שנה, יהיה לכם, מן הכבשים ומן העזים תקחו. והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה, ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים. ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף, על הבתים אשר יאכלו אתו בהם. ואכלו את הבשר בלילה הזה - צלי אש ומצות, על מררים יאכלו. אל תאכלו ממנו נא, ובשל מבשל במים, כי אם צלי אש - ראשו על פרעיו ועל קרבו. ולא תותירו ממנו עד בקר, והנותר ממנו עד בקר - באש תשרפו. וככה תאכלו אתו; מתניכם חגרים, נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם, ואכלתם אתו בחפזון - פסח הוא לה'. (שמות יב, ג-יא)

למה נצטוו לקחת דווקא ששה? (מתאים גם לליל הסדר).

לפי הרמב"ן, מזל טלה חל בחודש ניסן, לכן ציווה ה' לשחוט דווקא טלה ולאכול אותו כדי להודיע שלא בכוח מזל טלה יצאנו משם אלא בגזרת עליון. בנוסף, המצרים עבדו את הטלה כעבודה זרה והמטרה הייתה להשפיל את אלוהיהם. השה נשחט ודמו ניתן על המשקוף ועל שתי המזוזות באור יום, כך שהמסר למצרים היה ברור.

לפי בעל הכתב והקבלה, אף בני ישראל עבדו את השה, וכדי לגרום לנטישה של אמונה פסולה זו, הצטוו לשחוט את השה.

מהו "שבת הגדול" ואיך הוא קשור לקורבן פסח?

"שבת הגדול" הוא השבת שלפני חג הפסח. בספר ההלכה "ארבעה טורים" (חלק אורח חיים, תל), מובא שהשם ניתן בגלל הנס הגדול שנעשה לבני ישראל במצרים. על פי מסורת חז"ל, עשרה בניסן של שנת יציאת מצרים חל באותה שנה בשבת ובאותו יום לקחו ששה לקורבן פסח לעיני המצרים, אשר השה היה אלוהיהם ולמרות זאת, לא אונה לבני ישראל כל רע מהמצרים. בשבת שלפני חג הפסח אנחנו זוכרים מאורע זה.

למה נצטוו לשים את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות?

לפי רש"י, בני ישראל לא היו ראויים להיגאל, כפי שנאמר (גם בהגדה של פסח), (יחזקאל ט"ז), "וְאַתָּה עָרֶם וְעִרְיָה", (דהיינו מהמצוות). לכן ה' נתן להם שתי מצוות לקיים, דם פסח ודם מילה, שנאמר "וְאַעֲבֹר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶה מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדָמֶיךָ וְאָמַר לְךָ בְּדָמֶיךָ חִי וְאָמַר לְךָ בְּדָמֶיךָ חִי", (שם), מדובר בשני דמים. מתן הדם היה כדי לזכות אותם במצוות. נזכיר שזה דרש סיכון ומדה רבה של אומץ לשחוט את האליל המצרי ולשים את דמו על פתח דלתותיהם דווקא, למרות שכפי שנראה, הדם ניתן בחלק הפנימי של הדלת.

בנוסף, שחיתת השה ונתינת הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות מזכירות את קורבן הפסח במשכן ובבית המקדש, כאשר במקום נתינת הדם ליד המזבח, המשקוף והמזוזות הבית שימשו כעין מזבח, והדם שימש כעין כפרת עוונות של בני הבית לפני הצלתם, כפי שבקורבן הוא מכפר על עוונות מביא הקורבן.

פסח, חמץ ומצה – גם לדורות

למה היו צריכים לאכול את השה דווקא כבשר צלי אש (כמו שווארמה שלמה) ולא מבושל ולשמור אותו שלם ("ראשו על כַּרְעִיו וְעַל קַרְבּוֹ")? למה היו צריכים לאכול אותו יחד עם מצות ומרורים ולמה אסור להשאיר מהבשר עד הבוקר ויש לשרוף את מה שנשאר? מה לדעתכם כל זה מסמל? (גם ללילי הסדר).

לפי המהר"ל מפראג, בדרשה לשבת הגדול, הצלי מהדק את כל חלקי השה ושומר על צורתו, בניגוד לבישול, שמפורר את האברים. זה בא כדי לסמל את האחדות שבקורבן הפסח. יש לאכול את הפסח עם מצה ומרור, כי המצה מסמל את החירות והמרור את השעבוד, אבל יש להבין שהשעבוד הוא חלק הכרחי בתהליך הגאולה. למרות שאלה נראים כשני הפכים, דיני הקורבן מלמדים אותנו ששניהם יצאו מרועה אחד, אדון כל המעשים ושהגלות היא חלק מהגאולה. בדומה לכך, קשה להעריך כראוי את יום העצמאות ללא יום הזיכרון לחללי צה"ל הקודם לו.

לפי ספר החינוך, אין משאירים מהקורבן ליום המחרת, כפי שמלכים אינם משאירים אוכל מיום ליום.

תסתכלו על פסוק ח ותשוו אותו עם הכתוב בשלב "כורך" בהגדה של פסח. מדוע בזמן המקדש, רק הלל הזקן אכל את הבשר, המצה והמרור בכריך אחד ולא החכמים האחרים?

ע"פ פסוק ח אכן המצווה היא לאכול את בשר הקורבן ומצות עם מרורים, אך לאו דווקא שלושם ביחד בסנדוויץ'. במצוות כורך בהגדה כתוב "על מצות ומרורים יאכלוהו", בניגוד לנאמר בפסוק

ח, "צלי אש ומצות על מורים יאכלו". בקטע בהגדה מצוטט הפסוק בספר במדבר ט, יא, המתייחס לקורבן פסח שני דווקא, (הנוגע למי שלא הקריב את קורבן פסח במועדו). אולי החכמים שחלקו על הלל הסתמכו על פסוק ח' אצלנו, לעומת הלל שהסתמך על האמור בספר במדבר. פרט לכך, לפי מסכת פסחים, (קטו, א), החכמים האחרים טענו שעדיף לאכול כל מאכל בפני עצמו, כדי לטעום רק טעם של מאכל אחד ולא תערובת טעמים. במיוחד היום, בהעדר קורבן פסח, לא ראוי לאכול ביחד את המצה והמרור מאחר שאכילת מצה היא מצווה מן התורה, ואילו אכילת מרור כיום היא רק מדרבנן.

מה הקשר בין ההכנות ליציאת מצרים והחיפזון באכילה, לבין זה ש"פסח הוא לה".

"פסח" הוא לשון דילוג. כנראה שיש בדילוג משום מהירות וחיפזון לעומת הליכה רגילה.

האם אנחנו שומרים משהו מההוראות האלו היום בליל הסדר ואם לא אז למה?

בליל הסדר אנחנו עושים "זכר" לקורבן פסח ע"י הזרוע ששמים על הקערה, אוכלים מצה ומרור ומספרים על יציאת מצרים. עניין שימת הדם על המזוזות ועל המשקוף, מוכנות ליציאה ואכילה בחיפזון, נהגו באופן חד - פעמי בעת יציאת מצרים.

וְעָבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה, וְהִפֵּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה, וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים - אֲנִי ה'. וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לָאֵת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׂם, וְרָאִיתִי אֶת הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם - וְלֹא יְהִי בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית, בְּהַפְּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.

(שמות יב, יב-יג)

איזה שפטים נעשו באלוהי מצרים?

כנראה שעיקר השפטים נעשו בכבשים שנשחטו. כאמור הטלה שימש כבהמה קדושה למצרים. לפי החוקרים האל הראשי במצרים באותה התקופה היה האל אמון, המיוצג ע"כ כבש. ראו תמונות ספינקסים בסוף הפרשה.

האם הקב"ה זקוק לאות דם כדי לדעת על איזה בתים לפסוח?

בוודאי שלא. נאמר "וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לָאֵת", ולא לקב"ה. שימת הדם היתה כדי לזכות אותם במצווה. מי שהיה מוכן להסתכן בשחיטת הפסח ובשימת הדם על המשקוף ועל המזוזות, היה ראוי להינצל. יחד עם זאת, יש המפרשים את המלה "לָכֶם", לכך ששמו את הדם בצד הפנימי של הדלת, כך שלא היה סימן חיצוני.

מה הכוונה במלים "ולא יהיה בכם נגף למשחית"? מיהו המשחית? הרי בהגדה של פסח אנחנו אומרים: "ועברתי בארץ מצרים - אני ולא מלאך, והכיתי כל בכור בארץ מצרים - אני ולא שרף, ובכל אלוהי מצרים אעשה שפטים - אני ולא שליח, אני ה', אני הוא ולא אחר.

לפי הספורנו – הכוונה היא ש"לא יגע בכם נגף, (מכה או מגפה), של אותה ההשחתה, שאני עושה במצרים". האברבנאל מפרש כי ה"משחית" הוא המצרים, העלולים לנסות לעשות פרעות בבני ישראל.

וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכְרוֹן וְתִגְלוֹתֶם אֹתוֹ חַג לֵה' לְדֹרֹתֵיכֶם, חֻקַּת עוֹלָם תִּתְּקֶהוּ. שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ, אֶף בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבְּתוּ שְׁאֵר מִבְּתֵיכֶם, כִּי כָל אֶכָּל חֶמֶץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל, מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי. וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם - כָּל מְלָאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָהֶם, אֶף אֲשֶׁר יֹאכַל לְכָל נֶפֶשׁ - הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם. (שמות יב, יד-טז)

וְתִגְלוֹתֶם אֹתוֹ חַג - מה פירוש המלה "חג"?

מקור המילה הוא לחוג או להסתובב במקום קדוש בזמן חג. למשל, נהגו להקיף את המזבח בבית המקדש בחג הסוכות. גם בדת האסלאם העלייה לרגל למכה נקראת חג', שכן מקיפים את אבן הכעבה. יתכן גם שמשמעות המילה היא "מחזוריות" בזמן.

מה כל כך חמור באכילת חמץ בפסח ומהו כרת? - (לליל הסדר)

חמץ הוא קמח שבא במגע עם מים ותופח כתוצאה מזה, לעומת מצה שלא תופחת. לכן החמץ מסמל את מדת הגאווה או הניפוח. ביציאת מצרים עם ישראל היה פאסיבי. הוא נגאל רק בחסדי ה' עליו. לכן אין לו שום סיבה להפגין גאווה או להרגיש מנופח בחג הפסח, אלא לחגוג בצניעות ובהכנעה ולהודות לה' על הגאולה. זהו המסר של איסור אכילת חמץ גם היום, כדי להמחיש ולהעמיק את זיכרון יציאת מצרים.

בדברי חז"ל, כרת מוצג כמוות בטרם עת או מוות מבלי להשאיר צאצאים, אך ע"פ הרמב"ם (בפרק ח של הלכות תשובה במשנה תורה), הכוונה להיכרותות הנפש החוטאת מחיי העולם הבא לאחר המוות. יש מפרשים שהכוונה שהחייב כרת בעצם כורת את עצמו מעם ישראל ע"י זה שאינו מקיים את המצוות שעם ישראל מחויב בהן.

למה חשוב כל כך לאכול מצות בפסח? מה זה נותן חוץ מכאב בטן? האם זה רק זכר לכך שהבצק שהכינו לא הספיק להחמיץ?

המצות מסמלות כאמור את הענווה והפשטות, בניגוד לניפוח של החמץ. בנוסף, המצות הן "לחם עוני" שעניים נהגו לאכול אותם וגם בני ישראל אכלו מצות כעבדים במצרים. הסיבה לכך נראה שהן קשות לעיכול ולכן נותנות הרגשה של שובע. על כן המצות מהוות זיכרון מוחשי לעבדות במצרים. בנוסף, זמן ההכנה של מצות קצר בהרבה משל הכנת לחם והמרכיבים שלה זולים יותר ולכן הן מזכירות גם את החיפזון שבו יצאו ממצרים ואת לחם העוני, הנאכל בעיקר ע"י עניים.

מאחר שהציווי לאכול מצה בחג הפסח ניתן בפסוק טו, לפני שיצאו ממצרים, לא ניתן להסתפק רק בטעם של זיכרון העובדה שיצאו בחיפזון ושהבצק לא הספיק להחמיץ, אלא ברור שיש לאכילת מצות סיבות וסמלים נוספים כפי שהסברנו.

מה זה "מקרא קודש"?

לפי רש"י, על סמך מדרש המכילתא, זה יום שנקרא קודש, מבחינת אכילה, שתייה וכסות - (בגדים), משובחים, המחויבים באותו יום.

מה הכוונה במלים "אף אֲשֶׁר יֹאכַל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבָדוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם"? מה ההבדל בין יום טוב לשבת מבחינת מותר ואסור?

ביום טוב, כמו ביום הראשון והיום השביעי של פסח, מותר להדליק אש, מאש שהודלקה לפני יום טוב. מותר לבשל ולאפות וגם לעשות מלאכות לצורך הבישול כגון לטחון אוכל. מותר גם להוציא חפצים מרשות לרשות, ללא עירוב, אם יש צורך בכך. בשבת אסור לעשות כל מלאכה, גם לצורך הכנת אוכל.

הסיבה לכך היא ששבת היא זכר לבריאת העולם. לכן עלינו לנהוג ולהרגיש כמו ברואים ולא כיוצרים, המשנים את הטבע כפי שהוא והשולטים בו. עלינו להתמזג עם הטבע ולהרגיש חלק ממנו. לעומת זאת, יום טוב ניתן בדרך כלל כזכר לאירוע היסטורי משמח. אמנם, כדי לזכור את הבורא, רוב המלאכות אסורות גם בימים טובים, אך כדי לאפשר יותר שמחה, מותר לעשות מלאכות לצורך הכנת אוכל והנאה גופנית.

וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הַמִּצְוֹת, כִּי בְּעֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת צְבֹאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם. בְּרֹאשׁוֹן, בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּעֶרְב׃ תֹּאכְלוּ מִצֵּת, עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בְּעֶרְב׃ שִׁבְעַת יָמִים שָׂאֵר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתְכֶם, כִּי כָּל

אֲכַל מִחֻמָּצַת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֵדֶת יִשְׂרָאֵל, בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ. כָּל מִחֻמָּצַת לֹא תֹאכְלוּ, בְּכָל מוֹשְׁבֵיכֶם תֹּאכְלוּ מִצּוֹת. (שמות יב, יז-כ)

מה הכוונה בציווי "ושמרתם את המצות"?

לפי רש"י, הכוונה לשמור אותן שלא יבואו לידי חימוץ. במסכת פסחים, מ, א, לומד רבא מן המלים "ושמרתם את המצות" שמצת המצווה בליל הסדר צריכה להיות "מצה שמורה" מחימוץ. עם זאת התלמוד מתלבט בשאלה האם הצורך בשימור הוא מזמן האפייה או שמא כבר מזמן הקציר. להלכה נפסק שטוב להחמיר שיהיה שימור משעת הקצירה, אך די גם בשימור משעת הטחינה, ובשעת הדחק ניתן אף לסמוך על הדעה השלישית ולקנות קמח מן השוק, ולשומרו משעת הלישה. בנוסף לכך, פוסקים שונים הבינו שהצורך הוא רק בשמירת המצה לליל הסדר ולא לשאר ימי החג, שלהם מספיק שימור רגיל, משעת האפייה.

מה הכוונה בציווי "שקצת ימים שאר לא ימצא בבתיהם".

לא רק שאסור לאכול חמץ, אלא שאסור גם שיימצא שאור או חמץ של יהודי בביתו או ברשותו של יהודי. על כן נוהגים לבדוק את הבית מחמץ בערב שלפני תחילת החג ואם נשאר בכל זאת כמות משמעותית של חמץ, למכור את החמץ ללא יהודי, עד ערב פסח, למשך כל ימי חג הפסח. התורה אינה אוסרת הימצאות חמץ של יהודי השמור במקום שהוא בבעלות נוכרי, אך מדברי סופרים אסור ליהודי להשאיר בבעלותו שלו, כל חמץ, אפילו אם הוא נמצא אצל נוכרי. כפי שנלמד בהמשך, מותר ליהודי להחזיק בביתו חמץ שנמכר לנוכרי.

שאר לא ימצא בבתיהם, פי כל אכל מחמץ... מהי "שאור" ומהי "מחמץ"?

שאור הוא שמרים המתסיסים ומחמיצים את הבצק. מחמצת היא בצק שנתנו בו שאור, דהיינו תערובת חמוצה שמכניסים לעיסה והגורמת לתסיסת הבצק ולתפיחתו. מכינים אותה מקמח, מים ושמרים. חז"ל למדו מפסוק זה שאסור לאכול גם מאכלים שמעורב בהם קצת חמץ, למרות שעיקרם אינו חמץ.

עשיית הפסח במצרים

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: מִשְׁכּוֹ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפַּחְתִּיכֶם וְשִׁחְטוּ הַפֶּסַח. וּלְקַחְתֶּם אֲגֵדַת אֲזוּב וּטְבַלְתֶּם בָּדָם אֲשֶׁר בְּסֶף, וְהִנַּעְתֶּם אֶל הַמִּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת מִן הַבָּדָם אֲשֶׁר בְּסֶף, וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֹּקֶר. וְעֵבֶר ה' לִנְגַף אֶת מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת הַבָּדָם עַל הַמִּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת, וּפָסַח ה' עַל הַפֶּתַח וְלֹא יָתַן

הַמִּשְׁחִית לְבֹא אֶל בְּתִיכֶם לְגִנְתְּךָ. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה לְחֹק לְךָ וּלְבְנֶיךָ עַד עוֹלָם. וְהָיָה כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֶּן ה' לָכֶם פֶּאֶשֶׁר דָּבָר, וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הָעֲבֹדָה הַזֹּאת. וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם: מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם. וְאָמַרְתֶּם זָבַח פֶּסַח הוּא לַה' אֲשֶׁר פָּסַח עַל בְּתִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתִינִי הִצִּיל, וַיִּקַּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ. וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל פֶּאֶשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כִּן עָשׂוּ. (שמות יב, כא-כח)

מה הכוונה במילים "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הָעֲבֹדָה הַזֹּאת"? מה משמעות השאלה "מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם"? לפי ההגדה של פסח, מי שואל שאלה זו?

הכוונה ב"הָעֲבֹדָה הַזֹּאת" - היא להקרב קורבן פסח בערב פסח.

ע"פ המפרשים, הכוונה ב- "מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם" היא - למה עבודה זו שונה מעבודת קורבנות אחרים, שכן קורבן פסח מוקרב בערב פסח אחר הצהריים, לפני תחילת החג, לעומת קורבנות מוסף של חגים אחרים, המוקרבים בבוקר של יום החג. בנוסף, כל בית אב חייב להקריב קורבן משלו, לעומת בחגים אחרים שמביאים קורבנות ציבור, המייצגים את כל העם. בנוסף, אסור להוציא את הפסח מהבית.

תשובת התורה היא שמפני שהקב"ה פסח על בתי בני ישראל במצרים וכל עבודת הפסח במצרים נעשתה בבית, גם היום הקורבן נאכל בבית ובמסגרת משפחתית, זכר לפסח שהיה במצרים.

מדרש מכילתא, שהוא המקור לארבעת הבנים שבהגדה, קובע שהבן השואל את שאלה זו הוא הבן הרשע, שכן הוא אומר "מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם" - הוא אומר ולא שואל, הוא קורא לזה "עבודה", וגם מוציא את עצמו מהכלל.

האם התשובה לשאלה זו בהגדה היא התשובה הניתנת בתורה? אם לא, מדוע, והיכן התשובה שניתנת כאן, מוזכרת בהגדה? (גם לליל הסדר).

התשובה בהגדה אינה תואמת את תשובת התורה. תשובת התורה, בפסוק כז, (וְאָמַרְתֶּם זָבַח פֶּסַח הוּא לַה'...) ניתנת דווקא לשאלת ההגדה: "פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש קיים - על שום מה?".

הקטע הנוגע לרשע בהגדה היא: "רשע מה הוא אומר: מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר, אף אתה הקהה את שניו ואמור לו: בְּעִבּוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם - לִי וְלֹא לוֹ, וְאִילוּ הָיָה שֵׁם לֹא הָיָה נִגְאָל". אגב, אותו פסוק, (שמות יג, ח), נאמר

לבן שאינו יודע לשאול. נתייחס לכך בהמשך. מטרת תשובת ההגדה לבן הרשע, היא אכן כדי "להקהות את שניו".

מכת בכורות, הגירוש ממצרים ושאלת הכלים

וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה וְה' הִפָּה כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, מִבְּכֹר פַּרְעֹה הַיּוֹשֵׁב עַל פֶּסְאוֹ - עַד בְּכוֹר הַשָּׂבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר, וְכָל בְּכוֹר בְּהֶמְהָה. וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה, הוּא וְכָל עֲבָדָיו וְכָל מִצְרַיִם, וַתְּהִי צַעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם, כִּי אֵין בֵּית אֲשֶׁר אֵין שָׁם מָת. וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמְרוּ: קוּמוּ צֵאוּ מֵתוֹךְ עַמִּי, גַּם אַתֶּם, גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּלְכוּ עִבְדוּ אֶת ה' כְּדַבְּרֵכֶם. גַּם צִאֲנֶכֶם גַּם בְּקֶרְכֶם קָחוּ, כֹּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וּלְכוּ, וּבִרְכַּתְּם גַּם אֹתִי. וַתִּחַזַּק מִצְרַיִם עַל הָעָם לִמְהֵרָה לְשַׁלְּחָם מִן הָאֶרֶץ, כִּי אָמְרוּ פְּלָנוּ מָתִים. (שמות יב, כט-לג)

איך אנחנו מציינים היום בליל הסדר את "וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה"? (ליל הסדר).

אחרי ששרים "לשנה הבאה בירושלים הבנויה", יש בהגדה פיוט הנקרא "ובכן ויהי בחצי הלילה", שכתב הפייטן הארץ ישראלי ייני במאה ה-6 לספירה והמביא אירועים ניסיים שונים בתנ"ך שקרו בלילה. בסוף הפיוט אנו שרים:

קָרֵב יוֹם, קָרֵב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה,

רֵם הוֹדֵעַ, כִּי לַךְ יוֹם אֶף לַךְ לַיְלָה.

שומרים הפקד, הפקד לעירך כל היום וכל הלילה.

תָּאִיר פְּאוֹר יוֹם חֻשְׁכַּת לַיְלָה.

הפיוט מתייחס לדברי הנביא זכריה, יד, שקוראים כהפטרה ביום הראשון של סוכות, שבעת הגאולה יהיה זמן שהוא לא יום ולא לילה. יתכן שהכוונה לליקוי חמה או שיש להבין את הנבואה כמטפורה - לילה הוא חושך הגלות ויום הוא אור הגאולה. אם כן מדובר בשלב ביניים בין השמדה לגאולה. בהפטרה מתוארת גם מלחמת גוג ומגוג ורעידת אדמה שתתרחש בירושלים, באחרית הימים.

האם רק הבכורות מתו? אם כן, ממה הם מתו ולמה רק הם?

לפי האברבנאל, מדובר במגפה אשר פגעה בכולם, (גם בבחמות), אך רק בכורי המצרים נפטרו ממנה. כפי שכתבנו ב"תוספת" לפרשת וארא, יש שהציעו שמקור המגפה היה במזון שהזדהם, (אולי כתוצאה מהמכות הקודמות) כאשר לבכורות הוגש בתחילת הסעודה המשפחתית, בלא יודעין, דווקא המזון המזוהם ביותר. בני ישראל לא אכלו מזון זה ולכן לא נפגעו. אם יש ממש

בהסבר זה, אזי הנס היה בכך שמשה התרה על כך מראש ושרק הבכורות נפטרו במגפה ולא האחרים.

מה פירוש בקשת פרעה "וּבִרְקָתָם גַּם אֲתִי"?

לפי רש"י, הוא ביקש שמשה יתפלל עליו שלא ימות, כי גם הוא היה בכור.

וַיֵּשֶׁא הָעָם אֶת בְּצֻקוֹ טָרֵם יְהִמֵּץ, מִשְׁאֲרֵתָם צָרָת בְּשִׁמְלָתָם, עַל שְׂכָמָם. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה, וַיִּשְׂאֻהוּ מִמִּצְרַיִם כְּלִי כֶסֶף וְכִלְי זָהָב וּשְׂמֵלֹת. וְהָיָה אֵת חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׂאֻהוּ, וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם. (שמות יב, לד-לו)

האם זה מוסרי שבני ישראל הטעו את המצרים לחשוב שיחזירו להם את הכלים שהשאילו ושניצלו את מצרים ?

כאמור לעיל, בתנ"ך, "השאלה" יכולה לקבל משמעות של מתנה.

מסע בני ישראל מרעמסס לסוכות

וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִרַעְמֶסֶס סִפְתָּה, כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלֵי הַגְּבָרִים, לְבַד מִטָּף. וְגַם עָרַב רַב עָלָה אִתָּם, וַצֹּאן וּבָקָר, מִקְנֵה כְּבֵד מְאֹד. וַיֹּאפּוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם, עֲגֹת מִצּוֹת פִּי לֹא חִמֵּץ, פִּי גִרְשׁוֹ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵּמֶה, וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם. (שמות יב, לז-לט)

איך יתכן שמספר הגברים שיצאו ממצרים היה 600,000 (ללא נשים וטף) ? לפי זה, מה היה אחוז הריבוי הטבעי לשנה. כמה ילדים נולדו למשפחה בממוצע ?

חישוב הגידול באוכלוסייה של בני ישראל במצרים, מראה שאם כל גבר הוליד, מגיל 20 עד גיל 28 בממוצע, כ - 3 בנים וכן כ - 3 בנות, ובהנחה שאורך החיים של הגברים היה כ - 70 שנה, (בהתאם לנאמר במזמור צ, בתהילים, המיוחס למשה רבנו – (יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָּהֶם שְׁבָעִים שָׁנָה), אזי כעבור 210 שנות שהייה במצרים, אוכלוסיית הגברים בני 20 שנה ומעלה, ללא שבט לוי, אכן מגיעה לכ - 600,000 נפש. ראו טבלת חישוב בסוף הפרשה. מדובר בשיעור ריבוי טבעי גבוה מאוד של כ - 5% לשנה. בכל תקופה של 30 שנה גדלה האוכלוסייה בערך פי 4 ! (אם גילאי ההולדה היו גבוהים יותר ו/או תוחלת החיים הִיָּתָה נמוכה יותר, אזי נולדו אף יותר ילדים במשפחה ממוצעת).

נתון זה של כ - 6 בנים ובנות למשפחה בממוצע, הוא סביר ואכן מתאים לביטוי "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמָאד מְאֹד". עם זאת, יתכן שלפני תחילת שנות השעבוד, שיעור הילודה היה גבוה יותר מאשר במשך שנות השעבוד.

מי הם ה"עֲרֹב רֹב"?

לפי רש"י, הוא תערובת אומות של גרים. לפי הספורנו, הערב רב הביא אתו צאן ובקר לרוב. על פי המסורת היהודית הם התקבלו על ידי משה כחלק אינטגרלי מהעם, ובהמשך חטאו והחטיאו את עם ישראל במדבר, כמו בחטא העגל ועוד.

האם העובדה שלא יכלו להתמהמה היא הסיבה לאכילת מצות בפסח?

לפי הרמב"ן, זאת איננה הסיבה. הם אפו מצות מפני שמראש נצטוו שאסור ששאור יימצא בבתיים ושכל האוכל חמץ ייכרת (ראו פסוק טו לעיל). הם לשו את הבצק לצורת מצות לפני שיצאו לדרך, ויצאו לפני שהחמיץ, כי גורשו ממצרים ולא יכלו לאפות את המצות בבתיים. הם אפו את הבצק למצות זמן קצר אחרי היציאה לאחר שהגיעו לסוכות. או שיצאו עם מצות מוכנות.

כמה שנים ישבו בני ישראל במצרים?

וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בִּעְצָם הַיּוֹם הַזֶּה, יָצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. לֵיל שְׁמֵרִים הוּא לַה' לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם - הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לַה', שְׁמֵרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם. (שמות יב, מ-מב)

האם בני ישראל אכן ישבו במצרים 430 שנה? אם לא, איך אפשר להבין את פסוק מ?

לפי רש"י, בני ישראל ישבו במצרים רק 210 שנים. הוא מגיע למסקנה זו מפני שקהת בן לוי היה מהיורדים למצרים, ונכדו משה רבנו, היה בן 80 בעת יציאת מצרים. אפילו אם נחבר את כל ימי קהת (133), ימי בנו עמרם (137) ו - 80 שנות משה, נקבל רק 350 שנה, זאת כאשר ברור שהייתה חפיפה חלקית בין שנות שלושתם, כך שמספר השנים בפועל הוא פחות.

על כן, לפי רש"י, 430 שנה כוללות את כל התקופה מאז שגזרת הגירות "יָדַע תָּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם", ניתנה לאברהם אבינו בכרית בין הבתרים, ועד יציאת מצרים. בכל תקופה זו אברהם וצאצאיו חיו כגרים בין עמים אחרים. ה - 400 שנה שנאמרו בכרית בין הבתרים החלו עם לידת יצחק. לפי זה מושב בני ישראל במצרים בלבד, נמשך 210 שנה, שהן 400 שנה פחות 190 השנים שעברו מלידת יצחק ועד שיעקב ובניו ירדו למצרים.

לפי הרמב"ן, אפשר לפרש את הפסוק, שבני ישראל ישבו במצרים עד מלאת 430 שנה לאחר מסירת הגזרה לאברהם.

כמילתא דבדיחותא, ידוע הביטוי "בזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים", (שכן הן עודדו את בעליהם להמשיך להוליד ילדים גם בתנאי שעבוד). מספרים שבזמן השעבוד הקשה, הנשים צעקו והתפללו לקב"ה שיגאל כבר את בני ישראל מהעבדות. הקב"ה אמר שזה מוקדם, כי הגזירה היתה ל - 400 שנה ועברו רק 210 שנה מאז הירידה למצרים וחסרות 190 שנה! הנשים השיבו: אין בעיה. כל שנה, במשך כמה שבועות לפני חג הפסח, אנחנו נדאג להעביד את בעלינו בעבודות ניקיון ופרך עד שיושלמו השנים החסרות. הקב"ה ריחם עליהן ושמע לקולן, כך שבזכותן נגאלנו ממצרים לפני הזמן המיועד.

יחד עם זאת, לפי הפרשן שד"ל, (שמואל דוד לוצאטו, 1800 - 1865), שושלת הדורות המוזכרים בתורה אינה רציפה, אלא כוללת דילוג על כמה דורות, שהגיעו להרבה יותר מארבעה. התורה אינה ספר היסטוריה. דוגמא לכך בתורה הוא בפסוק בספר דברים, ג, יד: יֵאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה, לָקַח אֶת כָּל חֶבְלֵי אֲרָגָב, עַד גְּבוּל הַגְּשׁוּרִי, וְהַמַּעֲכָתִי. יֵאִיר הָיָה בַּעֲצָם נִינוֹ שֶׁל מְנַשֶּׁה, וּמוֹבֵן הַבִּטּוּי "בֶּן", הוּא לַמַּעֲשֵׂה "צֹאצֵא". ע"פ דברי הימים א, ז, כ – כט, יהושע בן נון היה לפחות דור עשירי לאפרים בן יוסף. אפשר להסביר שהביטוי בברית בין הבתרים, "וְדֹר וְכִיעִי, יָשׁוּבוּ הֵנָּה", בראשית טו), מכוון לדור הרביעי לדור יוצאי מצרים המבוגרים, שרק ניניהם יזכו להיכנס לארץ, כפי שאכן קרה. לפי פירוש שד"ל, בני ישראל אכן שהו במצרים 430 שנה וגם קצב הריבוי היה טבעי למדי.

מה פירוש המונח "ליל שימורים"? האם צריך לאכול שימורים בליל הסדר?

רש"י מפרש: "היה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים את הבטחתו להוציאם מארץ מצרים". פירוש נוסף שהלילה היה משומר מן המזיקים, כלומר מהמשחית את הבכורות.

חוקת הפסח והקרבנות ללא בית מקדש

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח - כָּל בֶּן זָכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ. וְכָל עֶבֶד אִישׁ מִקְנֵת כֶּסֶף, וּמִלְתָּה אֹתוֹ, אִזּוֹ יֹאכַל בּוֹ. תּוֹשֵׁב וְשֹׁכֵר לֹא יֹאכַל בּוֹ. בֵּית אֶחָד יֹאכַל, לֹא תוֹצִיא מִן הַבֵּית מִן הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בּוֹ. כָּל עַדַּת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ. וְכִי יִגּוֹר אִתְּךָ גֵּר וַעֲשֵׂה פֶסַח לֵה', הַמּוֹל לֹו כָּל זָכָר, וְאִזּוֹ יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ, וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ, וְכָל עֶרֶל לֹא יֹאכַל בּוֹ. תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לְאֶזְרַח וְלִגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם. וַיַּעֲשׂוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן, כִּן עָשׂוּ. וַיְהִי בַּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה - הוֹצִיא ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, עַל צִבְּאֹתָם. (שמות יב, מג-נא)

למה אסור לבן נכר או למי שלא נימול לאכול מקורבן הפסח?

לפי רש"י, "בן נכר" הוא או נוכרי, או אפילו יהודי "שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים", כלומר יהודי מומר. ע"פ ספר החינוך, אכילת קורבן הפסח באה כדי לזכור את ניסי מצרים ושנכנסו בברית התורה והאמונה, על כן אין זה ראוי שנאכיל ממנו משומד שיצא מכלל ישראל וכפר באמונה.

"ערל" הוא מי שלא נימול מפני שאחיו הגדולים נפטרו לאחר שנימולו והוריו חששו שגם הוא ימות, כגון חולה המופיליה, (אי - קרישת הדם). אמנם אין הוא אשם בערלות שלו, אך בשר הפסח, הוא קורבן, על כן הוא קדוש, ומותר רק לנימולים לאכול ממנו.

למה אסור להוציא את הבשר החוצה מהבית ולא לשבור בו עצם?

לפי ספר החינוך, אסור להוציא את בשר הפסח החוצה מפני שביציאת מצרים נעשינו בני חורין ואדונים. על כן עלינו לאכול במקום החבורה כמו מלכים שאינם מוציאים את האוכל מהיכל. לעומת זאת דלי העם המכונים סעודה גדולה, לפעמים שולחים ממנה לרעהים. אסור לשבור עצם כי מלכים אוכלים בעדינות מבלי לשבור עצמות תוך אכילה ברעבתנות.

ראו גם את ההסבר לפי המהר"ל מפראג, כפי שהובאו כפירוש לפסוקים ח – י, לעיל. נוסף לכך שאת הקורבן יש לשחוט במקום אחד, בבית המקדש ושמותר לאכול אותו רק בעיר ירושלים, כלומר, על כל העם להתקבץ כיחידה אחת ביום אחד ובמקום אחד. לכן מי שאינו מקריב את קורבן הפסח, מוציא את עצמו מהציבור ולמעשה כורת את עצמו מכלל ישראל.

האם היום שאין לנו בית מקדש, אפשר להקריב קורבן פסח? (גם לליל הסדר).

בעיקרון כן. אין צורך בבניין המקדש על מנת להקריב את קורבן הפסח ומספיק שיוצב על הר הבית, אפילו באופן זמני, מזבח שעליו שופכים את דם הקורבן ושורפים את החלבים והאמורים הפנימיים של השה. בניגוד לקורבנות אחרים, ניתן להקריב את קורבן הפסח למרות שכולנו, כולל הכוהנים, טמאי מתים - (בגלל קירבה לקברים שלא ידוע מיקומם ובגלל שאין כיום אפר פרה אדומה הנדרש כדי להיטהר מטומאת מת), לפי הכלל ש"טומאה הותרה בציבור". לפי כלל זה, קורבן שיש לו זמן קבוע, כמו הפסח – קרב גם כאשר רוב או כל העם טמא. נזכיר כי בתחילת תקופת בית שני, משך 22 שנה עמד מזבח והוקרבו עליו קורבנות, לפני שהותר להקים את מבנה בית המקדש.

סיכום פרק יב

בפרק דנו בלוח העברי ומשמעותו לקביעת המועדים. הסברנו שסימן הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות של בני ישראל, לא נועד לה' אלא כדי שבני ישראל יהיו ראויים לגאולה. הבנו שהחמץ מסמל ניפוח וגאווה, כך שאינו מתאים לגאולה ממצרים שבה בני ישראל היו פאסיביים, ובמצב שאין בו מקום לגאווה. לעומת זאת, המצה הפשוטה מסמלת את תהליך הגאולה וגם מזכירה את לחם העוני שבני ישראל אכלו כעבדים במצרים. הסברנו את דברי הבן הרשע בהגדה של פסח ומדוע לא ניתנה בה תשובת התורה. ראינו, תחת הנחות מסוימות, שהריבוי הטבעי של בני ישראל במצרים היה בשיעור של כ- 5%, ומעל 6 ילדים (בנים ובנות) במשפחה ממוצעת. הבנו את משמעות קורבן הפסח ודיני אכילתו כמסמל אחדות ישראל בזיכרון הלאומי.

פרק יג - מצוות קידוש בכורות האדם והבהמות; מצוות עשיית הפסח וחג המצות אחרי הכניסה לארץ; מצוות ההגדה בליל הסדר; אות וזכרון ליציאת מצרים – בתפילין; הבן שאינו יודע לשאול והקשר לבן הרשע; מה רוצים מהבן הרשע?; שאלת הבן התם; אכילת פסח, מצה ומרור; הקרבת בכורות הבהמה ומה עושים היום; פדיון הבן; מצוות הנחת תפילין.

מצוות קידוש בכורות הבהמות והאדם

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: קִדֵּשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּאָדָם וּבְבִהֵמָה לִי הוּא. (שמות יג, א-ב)

מה הסיבה לציווי זה ומה משמעותו המעשית? (ראו גם פסוקים יא - יג להלן).

משמעות המצווה היא שכל בכור זכר מהאדם ומהבהמה הטהורה (וכן מהחמור כפי שנראה בהמשך), הוא קדוש ויש לתת אותו לכהן. ע"פ דין תורה, מקריבים את החלב והדם של בכור בהמה שלא נפל בו מום, על המזבח בבית המקדש והכוהנים אוכלים את בשר הבכור. גם בהמה שנפל בה מום ולא ניתן להקריבה, יש לתת לכהן לצורך אכילה בלבד ואסור לכהן לעשות בו מלאכה או לגזוז את צמרו.

בפועל כיום, בדרך כלל מסתמכים על ההלכה ששותפות עם לא יהודי פוטרת את הבכור מחובת נתינתו לכהן. השותפות נעשית על ידי מכירת חלק מהבהמה היולדת לנכרי עוד לפני שהיא ממליטה. דרך זו רצויה, אף שיש בה משום הפקעת הבכור מקדושתו, משום שאם לא יעשו כן יש חשש שהכוהנים יבואו לידי מכשול גזיזת צמר הבהמה ועבודה בה, האסורות גם אם נפל בה מום, או ש"ידאגו" שיפול בה מום.

את הבן הבכור הנולד לזוג יהודי, פודים בגיל חודש ע"י מתן חמישה שקלים כסף לכהן.

חובת עשיית הפסח וחג המצות אחרי הכניסה לארץ; מצוות ההגדה בליל הסדר; אות וזכרון ליציאת מצרים בתפילין

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם: זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים, כִּי בָחֲזַק יָד הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם מִזֶּה, וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ. הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים - בְּחֻדְשׁ הָאֲבִיב. וְהָיָה כִּי יִבְיֵאֵךְ ה' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְךָ, אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ; וְעַבַדְתָּ אֶת הָעַבְדָּה הַזֹּאת, בְּחֻדְשׁ הַזֶּה. שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת; וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַה'. מִצֹּת יֹאכַל אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא יִרְאֶה לְךָ חֶמֶץ, וְלֹא יִרְאֶה לְךָ

שָׁאֵר, בְּכָל גְּבֻלָּה. וְהִגַּדְתָּ לְבָנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ, לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ, כִּי בְּיַד תִּזְקָה הוֹצֵאֲךָ ה' מִמִּצְרָיִם. וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ, מִיָּמִים יְמִימָה. (שמות יג, ג-י)

מה הכוונה בביטוי "ארץ זבת חלב ודבש"?

לפי רש"י, ארץ שבה חלב זב מן העזים ודבש זב מהתמרים ומן התאנים. יש מפרשים חלב, כחלב פרות או אפילו יין לבן. לפי רבי עקיבא הדבש הוא דבש דבורים ולא מתמרים. כידוע, ארץ ישראל התברכה בכל אלה.

האם לפי פסוק ה, וְהָיָה כִּי יֵבִיאֲךָ ה' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי..., חובת הקרבת קורבן פסח היא רק בארץ ישראל? האם לא הקריבו את קורבן הפסח במדבר סיני?

בספר במדבר ט, ד - ה נאמר: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח. וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח בְּרֵאשׁוֹן, בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ, בֵּין הָעֲרֵבִים בְּמִדְבַּר סִינַי: כָּל אִשׁ צֹהֵה ה', אֶת מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה הָיָה בַשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה אַחֲרֵי הַיְצִיָּא מִמִּצְרַיִם, שָׁנָה לְאַחֲרֵי הַיְצִיָּא. מִפְּרֶשׁ רִש"י שִׁגְנוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר לֹא הִקְרִיבוּ אֶלֶּא פֶסַח זֶה בַּלְבָּד.

כתב הרמב"ן שיתכן שהוצרך לצוות על הקרבת הפסח בשנה השנייה, בגלל שלא נצטוו מתחילה בעשיית פסח דורות אלא בארץ ישראל, שכתוב (שמות יב, כה) "והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבודה הזאת", ועוד נאמר אצלנו (יג, ה) "והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני וגו' ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה". ועכשיו רצה הקדוש ברוך הוא וצווה שיעשו אותו (במיוחד), כדי שתהיה זכר לגאולתם ולנסים שנעשו להם ולאבותיהם שראו את הנסים בעיניהם לדורות צאצאיהם. ונאמר תחילה "והיה כי תבאו אל הארץ", לומר שאין מצווה זו של קורבן פסח נוהגת בחוץ לארץ לדורות. עכשיו צווה שינהגו בה במדבר כדי שהנס ייזכר ברצף, מדור יוצאי מצרים ואילך.

לפי זה, לכתחילה מצוות ההקרבה ניתנה רק בשנה השנייה אחרי יציאת מצרים, (לא בגלל חטא העגל), מפני שהיא שייכת דווקא לארץ ישראל. יחד עם זאת מביא הרמב"ן, שעל דעת רבותינו לא נהגה במדבר אלא בשנה זו בלבד, לפי שלא מלו את התינוקות במדבר, וזה מנע את הקרבת הקורבן. הוא מוסיף שהשבתת החמץ ואיסור אכילתו במשך שבועה ימים בוודאי קוימו במדבר, שהן חובת הגוף ונוהגות בכל מקום, שכבר נאמר בהם (שמות יב, יז) "לדורותיכם חוקת עולם".

הבן שאינו יודע לשאול והקשר לבן הרשע

מה לומדים מהציווי "וְהִנֵּחְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא" ? (ליל הסדר).

זה נאמר לבן שאינו יודע לשאול, מההגדה של פסח. גם אם אינו שואל אתה חייב להגיד לו את סיפור יציאת מצרים, על החובה לאכול מצה בליל הסדר ואיסור אכילת חמץ. פסוק זה הוא המקור לחובת סיפור יציאת מצרים ול"הגדה" של פסח.

היכן בהגדה מופיעות המלים "בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם".

הביטוי מופיע גם בתשובה לבן הרשע וגם בתשובה לבן שאינו יודע לשאול. לפי רש"י, הכוונה שבעבור או למען קיום מצוות פסח, מצה ומרור, נגאלנו ממצרים.

למה בהגדה של פסח, ניתנה אותה תשובה לבן הרשע ולבן שאינו יודע לשאול?

אצל הבן הרשע מדגישים את המלה "לִי", "לִי ולא לָךְ". אילו היית במצרים לא היית נגאל אלא מת שם. אצל הבן שאינו יודע לשאול, הדגש הוא על המלה "זֶה", בַּעֲבוּר זֶה - (הפסח, המצה והמרור המונחים על השולחן), ה' הוציא אותנו ממצרים.

מה רוצים מהבן הרשע? הרי גם הבן החכם שואל, בדברים ו, כ: "כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר: מָה הָעֲדָת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֵתְכֶם" - ולא מאשימים אותו בכך שהוציא את עצמו מהכלל?

הבן החכם כולל את עצמו בכלל, בכך שהוא אומר "ה' אֱלֹהֵינוּ". חוץ מזה, החכם קורא למצוות "עדות, חוקים ומשפטים" ולא "עבודה", שיש לה קונוטציה של טרחה או קושי. בנוסף, הבן החכם "שואל" ואילו הבן הרשע "אומר".

מה הכוונה בפסוק ומה הסיבה לציווי, "וְהִנֵּחְתָּ לָךְ לְאוֹת עַל יָדָךְ, וּלְזָכְרוֹן בֵּין עַיִנֶיךָ...?"

לפי רש"י, יציאת מצרים תהיה לך לאות והכוונה שתכתוב את הפרשיות האלה ותקשור אותם בראש ובזרוע (בתפילין). מוסיף הרמב"ן שהמטרה בתפילין היא שתזכור את יציאת מצרים תמיד, "למען תהיה תורת ה' בפיך לשמור מצוותיו ותורותיו, כי הוא אדוניך הפודה אותך מבית עבדים".

שאלת הבן התם והקרבת בכור הבהמה

וְהָיָה כִּי יִבְאֶה ה' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ וּלְאַבְרָהָם וְנִתְּנָה לָךְ. וְהַעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רִחֶם לֵה' וְכָל פֶּטֶר שִׁגְרָה בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לָךְ, הַזָּכָרִים לֵה'. וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְּשֵׂה, וְאִם לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוּ, וְכָל בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָה תִפְדֶּה. וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר:

מה זאת? ואמרת אליו: בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו, ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים, מבכר אדם ועד בכור בהמה, על פן אני זבח לה' כל פטר רחם הנקרים וכל בכור בני אפודה. (שמות יג, יא-טו)

היכן בהגדה של פסח מופיעה השאלה "מה זאת" ומה התשובה שניתנה שם ?

זאת שאלת התם. התשובה בהגדה היא "בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים", כלומר אותה תשובה הניתנת בתורה. אמנם בתורה השאלה נשאלת על הקרבת בכור הבהמה ועל פדיון הבן, אך כמובן שגם ציוויים אלו נובעים ממכת הבכורות במצרים ומציאת מצרים.

מה הכוונה בציווי "והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך - הנקרים לה". תראו גם פסוק טו. האם יש להרוג כל בכור בהמה ?

הכוונה היא שיש להקריב את בכורות בהמות הבקר והצאן כקורבן לה', על מנת לזכור את הצלת בהמות בני ישראל ממכת בכורות. את בכורות האדם, ע"פ פסוק יב יש להקדיש לעבודת ה' וע"פ פסוק טו, יש לפדות אותם. הסיבה לכך היא שלמעשה, כתוצאה מהצלת בכורות ישראל ממכת בכורות, כל בכורות ישראל היו אמורים להיות מוקדשים לכהנים לעבודת לה', אך בפועל, בעקבות חטא העגל, פודים אותם מחובה זו, חוץ מהבכורות הנולדים לכהנים וללויים, אשר כן אמורים לשרת במקדש.

מדוע יש לפדות פטר חמור תמורת שוה או לערוף אותו? למה בכור החמור שונה מבכור שאר בהמות טמאות?

אמנם החמור הוא בהמה טמאה, אך לפי רש"י, החמורים סייעו לבני ישראל ביציאתם ממצרים, בנשיאת כספם וזהבם ושאר המשאות. על כן מייחדים את החמור בזה שנותנים שוה או דמי שוה לכהן ובכך בכור החמור יהיה מותר בהנאה. לפני הפדיון אסור לעבוד בבכור החמור. אם הבעלים אינו רוצה לתת שוה לכהן, עליו להרוג את בכור החמור ולא לעבוד בו או לקבל תועלת ממנו. יש להניח שרוב הבעלים מעדיפים לפדות את הבכור.

באתר ישיבת מעלות (yesmalot.co.il), נכתב שהחמור מסמל את החומריות. משמעות יציאת מצרים, "היא היציאה מן החומריות, והיכולת של עם ישראל לגלות שגם בגלות, בחשכה, גם בחיה הכי חומרית, יש דרך לגאולה. הרב קוק כותב שהמשיח, עני ורַכֵּב על חמור (זכריה ט, ט), ירכיב את הרוחניות על בסיס החומריות.

איך מקיימים פדיון הבן?

הפדיון מתקיים ביום ה - 31 לאחר לידת הבכור, בתנאי שהלידה הייתה טבעית ולא בניתוח קיסרי. אם האב הוא כהן או לוי או האם היא בת כהן או לוי, אין צורך לפדות את הבכור. ע"פ התורה, על אבי הבן לתת לכהן 5 שקלי כסף על מנת לפדות את בנו, המהווים כ - 100 גרם מתכת הכסף. בסוף 2022 השווי היה בערך 240 ₪, כולל מע"מ לפי החישוב המחמיר. את חמשת השקלים העשויים מכסף טהור ניתן לרכוש בחנויות של צורפים ותשמישי קדושה. לחילופין, ניתן לקבל לצורך הטקס סט מטבעות שכזה מהכהן עורך הטקס, לא בהשאלה אלא כמתנה גמורה משום שרק כך ניתן לקיים עם המטבעות את המצווה. הדרך הנכונה או הראויה לעשות זאת היא על ידי תשלום (סימלי) לכהן עבור המטבעות ותשלום חמשת השקלים לכהן בתמורה לפדיון הבן.

נהוג לערוך את הטקס ברוב עם וללוותו בסעודת מצווה חגיגית. את התינוק מלבישים בבגדי פאר והנשים מקשטות אותו בתכשיטי הזהב שלהן - זכר לחטא העגל בו סירבו הנשים לתת תכשיטיהן לעשיית העגל והגברים חטפו מהן את תכשיטיהן ולעומת זאת, כאן נעשה שימוש בתכשיטים לקיום מצווה. התינוק מובל על מגש כסף וכרית רקומה, ומוגש לידי הכהן.

האב אומר: "אֲשֵׁתִי הַיִּשְׂרָאֵלִית יִלְדָה לִּי בֶן זֶה הַבְּכוֹר: זֶה בְּנִי בְּכוֹרִי וְהוּא פֶטֶר רִחֵם לְאִמּוֹ הַיִּשְׂרָאֵלִית וְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא צִוָּה לְפָדוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח, טו) וּפְדוּיֹו מִכֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה, בְּעֶרְכָּךְ כֶּסֶף חֲמִשָּׁת שֶׁקֶלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, עֲשֹׂרִים גֶּרָה הוּא. וְנֶאֱמַר (שמות יג, ב) קֹדֶשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רִחֵם בְּבִנִי יִשְׂרָאֵל בְּאֶדָם וּבְבִהֶמָּה לִי הוּא".

הכהן שואל את האב: "מַה בָּעִית טָפִי, לִיתֵן לִי בֶנְךָ בְּכוֹרְךָ שֶׁהוּא פֶטֶר רִחֵם לְאִמּוֹ אוּ בָעִית לְפָדוֹתוֹ בְּעֵד חֲמֵשׁ סִלְעִים כְּדִמְחִיבָת מְדֹאֲרֵיתָא?". תרגום מארמית: במה אתה חפץ יותר, לתת לי את בנך או לפדותו בתשלום חמישה סלעים, כפי שאתה חייב מהתורה?

האב משיב לכהן: "חֲפֵץ אֲנִי לְפָדוֹת אֶת בְּנִי וְהִילֵךְ דְּמֵי פְדִיוֹנוֹ כְּדִמְחִיבָתִי מְדֹאֲרֵיתָא", (כפי שהתחייבתי מהתורה). (בזה האב מכריז שהוא מחשיב את בנו יותר מכסף. נציין כי לצערנו לא כולם נותנים עדיפות לבני המשפחה על פני קרירה וכסף).

האב מברך ברכת המצוות: "בְּרוּךְ וּכְדוּמָה אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פְּדִיוֹן הַבֵּן, וּבְרַכַּת שֶׁהֵחִינּוּ. האב נותן לכהן את כסף הפדיון ולוקח את בנו. הכהן מברך על גביע יין ברכת בורא פרי הגפן. הכהן מניח את ידיו על ראש הבן ומברך אותו בברכת כוהנים. יש המניחים על מגש הכסף קוביות סוכר ושיני שום, כדי לאפשר למספר רב של אורחים ובני משפחתם ליהנות משיירי סעודת המצווה, שהיא נדירה יחסית.

פדיון הבן – ויקיפדיה. צילום: Deror avi

מצוות הנחת תפילין

וְהָיָה לְאוֹת עַל יָדְכָה וּלְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ - כִּי בְּחֻזְק יָד הוֹצֵאֲנוּ ה' מִמִּצְרָיִם.

(שמות יג, טז)

מה הכוונה במלים "וְהָיָה לְאוֹת עַל יָדְכָה וּלְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ" ובמה זה קשור ל - "כִּי בְּחֻזְק יָד הוֹצֵאֲנוּ ה' מִמִּצְרָיִם"? למה זה מוזכר גם בפסוק ט וגם בפסוק טז?

אלה תפילין של יד ושל ראש. ע"פ הרמב"ן, שורש המצווה היא להניח קלף עם פרשיות יציאת מצרים על היד, כנגד הלב, ועל הראש כנגד המח. לתוך כל "בית" מוכנסים 4 קטעים מתוך התורה, הכתובים על קלף. ביחידת 'תפילין של יד' רשומות כל 4 הפרשיות על קלף אחד, ואילו ביחידת 'תפילין של ראש' רשומה כל פרשייה על קלף נפרד בחלקים שונים של תפילת הראש. בשני קלפים כתובות הפרשה המתחילה ב"קדש לי כל בכור" (מהפרשה שלנו), והפרשה שלאחריה "והיה כי יביאך". שתי הפרשיות עוסקות כאמור בפדיון בכורות בעקבות יציאת מצרים, כך שהקשר ליציאת מצרים הוא ברור.

שתי הפרשיות הנוספות הן הפרשה הפותחת ב"שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד", דברים ו', והפרשה המתחילה ב - "והיה אם שמוע", דברים יא, שהיא למעשה הפרשה השנייה של קריאת שמע. בשתי פרשיות האלו כתוב: "וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת, עַל יָדְךָ; וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת, בֵּין עֵינֶיךָ" ו "וּקְשַׁרְתָּם אֹתָם לְאוֹת עַל יָדְכֶם, וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם", בהתאמה.

מצוות עשה שגברים יהודים מגיל בר מצווה יניחו תפילין כל יום, חוץ משבתות, ימים טובים וחול המועד.

ע"פ התפילה המופיעה בסידורי התפילה לפני סדר הנחת תפילין, כוונת ההנחה היא לזכור כל יום את הנסים והנפלאות שעשה עמנו ה' ביציאת מצרים. הוא ציווה להניח על היד לזכרון חוזק היד או "הזרוע הנטויה" - כנגד הלב, כדי לשעבד את תאוות ומחשבות לבנו לעבודת ה' ועל הראש כנגד המוח, כדי שכוחות השכל שבמח יהיו משועבדים גם הם, ושיגנו עלינו כנגד היצר הרע.

מדוע יש הבדל בין הקלפים בתפילין של יד לבין תפילין של ראש? אמנם זו הלכה למשה מסיני, אך אולי יש בכך רמז, שבראש – מקום המוח והשכל, יש מקום למחשבות ודעות שונות בנוגע לתורה ולמצוות - אולם כשמגיעים למעשה - ישנה מחויבות למעשה אחד שמתכוונים אליו - מחויבות להלכה, ולכן כל הפרשות שבתפילין של יד, המסמלת את המעשה, כתובות בקלף אחד. בנוסף, תפילין של יד מניחים על הזרוע כנגד הלב, כדי לקשור גם את הרגש, אל הקדושה.

בפסוק ט כתוב וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ וְאִילוּ בַּפִּסּוּק טז כתוב: וְהָיָה לְאוֹת עַל יָדְכָה וּלְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ...רש"י מסביר שלומדים מ – טוֹטְפֹת שיש להניח את פרשיות התפילין של ראש ב - 4 בתים נפרדים, שכן טוֹטְפֹת, בשפות זרות עתיקות, משמעו ארבע. בנוסף לומדים מכך שכתוב בפסוק "עַל יָדְכָה" ולא "עַל יָדְךָ", שיש להניח את תפילין של יד על היד "הכהה", דהיינו החלשה, כלומר על יד שמאל (או יד ימין לאנשים שמאליים). יש אומרים שזה בא לבטא את הרעיון "שלא בחיל ולא בכוח, כי אם ברוחי, אמר ה' צבאות" (זכריה ד, ו), בהקשר רעיוני של הדרך לבניין המקדש השני ע"י זרובבל.

סיכום חלקי - פרק יג

בפרק דנו במצוות קידוש בכורות ופדיון הבן, הנובעות מההצלה ממכת בכורות וכדי לזכור ולהודות על יציאת מצרים. הסברנו את עניין ארבעת הבנים המוזכרים בליל הסדר ואת חשיבות סיפור יציאת מצרים ואת משמעות אכילת מצה. ראינו את הקשר בין התפילין ליציאת מצרים, במטרה לזכור בשכל וברגש, את "הזרוע הנטויה" שביציאת מצרים.

הרעיון המרכזי של פרשת בא

הרעיון המרכזי הוא חשיבות זיכרון ניסי יציאת מצרים, ע"י ציווי בסדרת מצוות כמו הקרבת קורבן פסח מידי שנה, סיפור יציאת מצרים בליל הסדר כאמצעי לחינוך הבנים, אכילת פסח, מצה ומרור, חובת הקרבת בכור הבהמה, פדיון הבן, מצוות תפילין. כל אלה מבטיחות שמרכזיות יציאת מצרים לא תישכח.

תוספת

טבלה סכמתית המתארת את הריבוי הטבעי של בני ישראל במצרים

שנים אחרי כניסת בני ישראל למצרים	מספר בנים/צאצאים זכרים שנולדו לכל אחד מ-48 נכדי יעקב, בכל תקופה של 30 שנה, ללא שבט לוי	סך לידות זכרים בכל תקופה של 30 שנה	מספר בנים/צאצאים של כל אחד מנכדי יעקב שנפטרו, בגיל 70 בממוצע, בכל תקופה של 30 שנה	סך כל הפטירות בכל תקופה של 30 שנה	סך כל אוכלוסיית זכרים ללא שבט לוי, בני 19 ומטה	סך כל אוכלוסיית זכרים ללא שבט לוי, כל 30 שנה
30	6	309	0	1	368	
60	31	1493	0	0	1861	
90	91	4375	3	165	6010	
120	344	16523	14	717	21816	
150	1660	79679	78	3757	97737	
180	6643	318871	272	13074	403534	
210	27781	1333493	917	44009	1693019	600004

נתונים

למצרים נכנסו 48 נכדים של יעקב, ללא לוי.

ב - 20 השנים הראשונות לירידה, נפטר רק יעקב.

ב - 80 השנים הראשונות לירידה, נפטרו רק 11 בני יעקב, (ללא לוי).

הנחות

בני ישראל שהו במצרים 210 שנה.

כל גבר הוליד בממוצע כ - 3.2 בנים ו - 3.2 בנות, בגיל 21-28 .

הגברים נפטרו בגיל 70 בממוצע.

(אם גילאי ההולדה היו גבוהים יותר ו/או תוחלת החיים הייתה נמוכה יותר,

אזי נולדו יותר ילדים במשפחה ממוצעת, אך כנראה לא יותר מ 4 בנים ו - 4 בנות).

מצבת "ישראל" – אזכור השם "ישראל" בתעודה מצרית מהמאה ה - 13 לפנה"ס

מצבת ישראל או אסטלת ישראל (גם: מצבת מרנפתח או אסטלת מרנפתח) הוא כינוי שנתנו ארכאולוגים לאסטלת ניצחון מצרית של פרעה מרנפתח, בנו של רעמסס השני, בשובו מאחד ממסעות הכיבוש שלו בשנת 1208–1209 לפנה"ס. המצבה מתארת בעיקר את מערכות מרנפתח בלוב, אך את שמה "מצבת ישראל" קיבלה המצבה בשל הממצא החשוב שבה, אזכור השם אי סי רי אר, שזוהה על ידי החוקרים כ"ישראל", שכן בכתב המצרי אין הבחנה בין ר ל - ל. זהו האזכור הארכאולוגי הקדום ביותר לשם זה.

המצבה התגלתה בשנת 1896 על ידי משלחת ארכאולוגית בראשותו של הארכאולוג האנגלי פלינדרס פיטרי, בקבר פרעה מרנפתח שבמקדש תבאי. גובהה עומד על כ - 318 ס"מ ורוחבה 163 ס"מ. היא מוצגת כיום במוזיאון המצרי הלאומי שבקהיר, והעתק ממנה מוצב בפרנק.

קטע מהמצבת

"אין אחד אשר ירים ראשו בין תשע הקשתות

נרפתה תחנו, שקטה חת.

נבוזה כנען בכל רע.

לוקחה אשקלון

נלכדה גזר, ינועם הִיְתָה כלא הִיְתָה.

ישראל הושם אין זרע לו.

חור הִיְתָה כאלמנה למצרים

בכל הארצות שלום.

כל אשר ינדוד רותק

על ידי מלך מצרים העליונה והתחתונה מרנפתח".

למצבה יש חשיבות רבה, בכך שהיא מזכירה את השם "ישראל" ושמות של מקומות בדרום ארץ ישראל. לגבי תוכנה – אמינות מסעו הצבאי של מרנפתח לכנען מוטלת בספק, בעיקר לאור השוואתה למקורות האשוריים בני אותה תקופה. תיאור המסע אינו מתיישב עם המצב הגיאופוליטי ששרר באזור אחרי קרב קדש עם החתים, שבו מצרים הפסידה.

פרעה מרנפתח מתפאר בכך שהצליח להכחיד את ישראל, אולם מכתובות מאוחרות יותר אנו למדים על קיומה של ישות בשם ישראל – בין היתר במונולית מכורח ובמצבת מישע, המתוארכים ל - 300 שנה מאוחר יותר, לתקופתו של אחאב ובית עמרי, במאה ה - 9 לפנה"ס. משום כך ברור שהאמירה "ישראל הושם – זרע אין לו" היא בגדר הגזמה. התפארות מוגזמת, לפעמים אפילו חסרת בסיס, בהתייחס להישגיו הצבאיים של מלך, אינה דבר נדיר בטקסטים מצריים עתיקים. לפיכך, ייתכן שכותב האסטלה שיקר כדי להאדיר את שמו של המלך.

המקור: ויקיפדיה – מצבת ישראל.

מצבת ישראל, המוזיאון המצרי בקהיר

שדרת פסלי הספינקס המובילה לאזורי המקדשים בכרנך, מצרים. הספינקס בעלי ראש של איל וגוף אריה, מסמל את האל אמון – רע. יש משערים שכדי לבטל את האל אמון, בני ישראל נצטוו לשחוט דווקא כבש לפני היציאה ממצרים. (מקור: ויקיפדיה, כרנך. צילום: Daniel Csörföly, 2007).

הכנסת הפרשיות בתפילין של יד. מקור: ויקיפדיה, תפילין.

זוג תפילין – של ראש בצד ימין ושל יד בצד שמאל. מקור: ויקיפדיה, תפילין.

פרשת בשלח

פרק יג – (המשך) - הנתיב המוזר של יציאת מצרים; עמוד האש ועמוד הענן

נתיב יציאת מצרים; עמוד האש ועמוד הענן

וַיְהִי בַשְּׁלַח פָּרְעָה אֶת הָעָם וְלֹא נָחַם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, כִּי קָרֹב הוּא, כִּי אָמַר אֱלֹהִים, כֹּן יִנָּחֵם הָעָם בְּרֹאֲתָם מִלַּחְמָה, וְשָׁבוּ מִצְרֵימָה. וַיִּסַּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יָם סוּף וַחֲמִשִּׁים עָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצָמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ, כִּי הִשְׁבַּע הַשֶּׁבִיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת עֲצָמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם. וַיִּסְעוּ מִסֹּפֶת וַיַּחֲנוּ בְּאֶתְמֵם בְּקֶצֶה הַמִּדְבָּר. וְה' הִלֵּךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לַלַּיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם, לְלֶכֶת יוֹמָם וּלְלֵילָה. לֹא יָמִישׁ עַמּוּד הָעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לַיְלָה לִפְנֵי הָעָם. (שמות יג, יז-כב)

מדוע אלוקים לא הוליך את בני ישראל בדרך הקצרה מזרחה אלא דווקא דרומה לכיוון ים סוף? מה הכוונה בביטוי "כִּי קָרֹב הוּא"?

לפי רש"י, הכוונה שבדרך הקצרה לאורך החוף הצפוני של סיני, (המיושבת יותר ותחת שלטון מצרי, כולל כוחות צבאיים), יש יותר סיכוי להסתבך במלחמה, ונוח לחזור משם למצרים "כי קרוב הוא". על כן נסעו דרומה דווקא. לפי הספורנו, ה' הולכים דרך ים סוף כדי למשוך את פרעה לשם לקראת קריעת ים סוף. אילו הלכו דרך ארץ פלשתים הקרובה למצרים היו שומעים מעוברי אורח על כוונת פרעה לרדוף אחריהם והיו מחליטים לשוב למצרים. לפעמים הדרך הארוכה היא דווקא הטובה יותר.

מה הכוונה ב - "אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים" - באיזה פלשתים מדובר? הרי הפלשתים כנראה הגיעו מאי יוון אחרי יציאת מצרים?

ארץ פלשתים (פלשת), כנראה לא נקראה על שם גויי הים שפלשו לחוף הדרומי של ארץ ישראל לפי הנראה במאה ה - 12 לפנה"ס, כנראה אחרי יציאת מצרים, (אך יתכן שהגל הראשון של הפולשים הגיע לפני יציאת מצרים). היא נקראה כך על שם עם קדום שנקרא "פלשתים" כבר בימי האבות - (ראו לדוגמה ספר בראשית, כא), אשר הקים ממלכה באזור גרר. הפלשתים מוזכרים לראשונה בתורה כצאצאי חם ומצרים, בבראשית י, יד: וְאֵת פְּתֻרְסִים וְאֵת כְּסִלְחִים, אֲשֶׁר יֵצְאוּ

מִשֶּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת כְּנַעֲנִים (שהיא האי כרתים). לפי זה היה קשר משפחתי כלשהו בין הפלשתים הקדומים למאוחרים. יתכן שכל העמים אשר התיישבו בחבל "ארץ פלשתים", נקראו במקרא "פלשתים", ללא קשר למוצאם, אלא למקום יישובם.

מהם בעצם עמוד האש ועמוד הענן?

מהתורה לא ברור, אך יתכן שעמוד הענן נוצר ע"י שילוב של ענן וערפל. אויר חם עולה כלפי מעלה בצורת עמוד, בדומה לקורה בסופת טורנאדו. עמוד האש נוצר אולי מהחום הרב שנאגר בחול המדברי בשעות היום והוצתה בלילה מגז כלשהו. זה לא כל כך משנה באיזה אמצעים השתמש ה' כדי לעשות את זה. המימד הנסיי הוא בכך שהם ליוו את בני ישראל ביום ובלילה למשך תקופה ארוכה ולא באופן מזדמן ולזמן קצר, כפי שאולי קורה לפעמים בטבע.

סיכום סוף פרק יג

בסוף הפרק, הסברנו מדוע ה' לא הוליך את בני ישראל לארץ כנען בדרך הקצרה, אך המסוכנת.

פרק יד - הטעיית פרעה ורדיפת פרעה אחרי בני ישראל; צעקות בני ישראל אל משה; ה' רודף כבוד?; קריעת ים סוף; טביעת המצרים וישועת ישראל; עדויות ארכיאולוגיות לקריעת ים סוף; הדמיון למלחמת ששת הימים.

חניית בני ישראל לפני ים סוף ורדיפת פרעה אחריהם

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּשׁוּבוּ וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי הַיָּם, בֵּין מִגְדֹל וּבֵין הַיָּם, לִפְנֵי בַעַל צֶפֶן, וַנִּחֲזֵהוּ תַחֲנוּנוֹ עַל הַיָּם. וְאָמַר פְּרָעָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, נְבָכִים הֵם בְּאֶרֶץ, סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר. וַתִּזְקַמֵּי אֶת לֵב פְּרָעָה וַרְדֹף אַחֲרֵיהֶם, וְאֶפְכְּדָה בַּפְּרָעָה וּבְכָל חֵילוֹ, וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה', וַיַּעֲשׂוּ כֵן. (שמות יד, א-ד)

מה עומד מאחורי ההכוונה של בני ישראל? איפה זה פי החירות ובעל צפן?

כפי שרש"י מסביר, זה היה טכסיס, כדי שפרעה יחשוב שטעו בדרך במדבר וירצה להשיב אותם למצרים, כפי שנאמר בפסוק ג. פי החירות ובעל צפון היו מקומות ליד החוף המערבי של ים סוף. לפי רש"י, בעל צפון היה שם של אל מצרי.

האם הושגה המטרה שהמצרים ידעו שה' הוא האל היחיד? הרי זו הייתה המטרה בהנחת המכות.

אין עדות לכך. יש אומרים שהמכות היוו השפלה של אלים מצריים. למשל מכת הדם השפילה את אל הנילוס, מכת החושך השפילה את אל השמש (רע), מכת בכורות הכתה את אל השמירה על החיים וכדומה, אך אין עדות לכך שהמצרים התחילו להאמין באלוהי העברים לאחר יציאת מצרים. יתכן שמצרים בודדים כן הושפעו מהמאורעות – ובמיוחד מהפגיעה באלים מצרים. הפרעה אמנחותפ הרביעי, אשר שינה את שמו לאחנתון – (בחירו של האל אתון), ואשר שלט בין השנים 1367 ל - 1350 לפנה"ס, ערך מהפכה דתית שבסופה הוכרז האל אתון, אל השמש, כאל יחיד אוניברסלי. יש חוקרים הטוענים כי הושפע ממאורעות יציאת מצרים. בשלטון חתנו, הפרעה תות ענח' אמון, שמשמעות שמו – דמותו המושלמת של (האל) אמון, (שלט בין 1333 ל - 1324 לפנה"ס), בוטלה המהפכה הדתית והמצרים חזרו לעבוד את כל האלים כמקודם ובראשם את האל אמון – שהתמזג עם האל "רע". בכל מקרה, ברור שמכות מצרים השאירו רושם עז על עשרות מיליוני מאמינים באל אחד, עד היום.

האגיפטולוג הגרמני יאן אסמן (Jan Assmann) טוען בספרו "משה המצרי" (The Egyptian Moses) שאחנתון היה מבשר המונותאיזם בכך שהיה הראשון שהצהיר כי אתון הוא לא רק האל העליון, אלא האל היחיד.

בהמשך, שמו של אחנתון "הושכח" במצרים העתיקה, ולא הופיע באף אחד מרשימות הפרעונים שנוסחו בידי הפרעונים המאוחרים, ורק בסוף המאה ה-19 נתגלתה זהותו מחדש, והשרידים של מלכותו נמצאו בידי הארכאולוגים. מקור: ויקיפדיה: אחנתון.

וַיַּגֵּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם, וַיִּהְפֹּךְ לִבָּב פְּרַעְה וַעֲבָדָיו אֶל הָעָם וַיֹּאמְרוּ: מַה זֹּאת עֲשִׂינוּ כִּי שִׁלַּחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִעֲבָדֵינוּ. וַיֹּאסֶר אֶת רֶכֶבוּ וְאֶת עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ. וַיִּקַּח שְׁנֵי מֵאוֹת רֶכֶב בָּחֹר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם, וְשָׁלֹשׁ עַל כָּלָּה. וַיַּחֲזֹק ה' אֶת לֵב פְּרַעְה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיַּרְדֹּף אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְאִים בֶּיַד רָמָה. וַיַּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיִגּוּ אוֹתָם חֲנִימִים עַל הַיָּם, כָּל סוֹס רֶכֶב פְּרַעְה וּפָרָשָׁיו וַחֲיִילוֹ, עַל כִּי הִחִירָת לִפְנֵי בַעַל צָפֹן. (שמות יד, ה-ט)

מי מסר לפרעה "כִּי בָרַח הָעָם" ומה הכוונה בכך? האם פרעה לא שחרר כבר את העם?

רש"י מסביר, ע"פ מדרש מכילתא, שפרעה שלח עם בני ישראל מרגלים וכעבור שלושה ימים חזרו לפרעה ומסרו לו שבני ישראל אינם מתכוונים לחזור למצרים ושהם "נבוכים" במדבר. פרעה אמנם שחרר את בני ישראל, אך כעבור שלושה ימים, שוב "נהפך לבו" והתחרט שהם כבר לא יהיו לו לעבדים. יתכן שהוא עדיין האמין שהם יחזרו למצרים אחרי החג לה' במדבר.

מנין נשארו סוסים לפרעה? האם לא מתו כולם במכת הדבר או הברד?

ע"פ רש"י - (מדרש מכילתא), הם היו מ"הִירָא אֶת דְּבַר ה'", במכת הברד.

טענות בני ישראל אל משה

וּפְרַעְה הִקְרִיב, וַיִּשְׁאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם, וַהֲנִה מִצְרַיִם נֹסַע אַחֲרֵיהֶם, וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'. וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה: הַמִּבְלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לָמוֹת בַּמִּדְבָּר? מַה זֹּאת עֲשִׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. הֲלֹא זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר: חֲדַל מִמֶּנּוּ וְנַעֲבֹדָה אֶת מִצְרַיִם, כִּי טוֹב לָנוּ עֲבַד אֶת מִצְרַיִם מִמֵּתְנוּ בַּמִּדְבָּר. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם: אֵל תִּירָאוּ; הִתְיַצְבוּ וּרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם, כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד עוֹלָם. ה' יִלָּחֶם לָכֶם, וְאַתֶּם תִּחְרְשׁוּן. (שמות יד, י-יד)

למה בני ישראל צעקו אל ה' ובמקביל גם צעקו על משה? את מי האשימו? האם טענותיהם היו מוצדקות?

הרמב"ן מסביר שמדובר בכתות שונות בבני ישראל. המאמינים יותר צעקו אל ה'. הפחות מאמינים באו בטענות אל משה. אפשר להבין ללבם של בני ישראל. הרי לכאורה לא היה להם מוצא ומצבם היה נואש. הים היה לפנייהם ופרעה אחריהם. הנס שהתרחש לאחר מכן היה בלתי צפוי לחלוטין. הקבוצה הזאת בכלל לא הייתה מעוניינת לצאת ממצרים והעדיפה להישאר עבדים.

איך מגיבים בני אדם בדרך כלל כשהם נקלעים למצבים שלכאורה לא ניתן להינצל מהם, כגון נסיעה מהירה אל תהום?

יש המתפללים לנס, (אף אלה שאינם רגילים להתפלל), יש שמתאבדים, למשל ע"י קפיצה מגבוה ויש כמובן פאסיביים שאינם נוקטים פעולה כלשהי.

מה מאפיין את תשובת משה?

במדרש מכילתא דרבי ישמעאל בשלח, פרשה ב נאמר: ארבע כתות נעשו ישראל על הים - אחת אומרת ליפול אל הים - (להתאבד) ואחת אומרת לשוב למצרים ואחת אומרת לעשות מלחמה כנגדם ואחת אומרת נצווה (נתפלל) כנגדן. זאת שאמרה ליפול אל הים, נאמר להם: "הִתְיַצְבוּ וְרֹאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה'". זו שאמרה "נשוב למצרים", נאמר להם: "כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם לֹא תִסְפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד עוֹלָם.", זו שאמרה "נעשה מלחמה" - כנגדן נאמר: "ה' יִלָּחֶם לָכֶם", זו שאמרה "נצווה" - (נצעק, נתפלל), כנגדן נאמר להם: "וְאִתָּם תִּתְחַשְׁוּ".

משה למעשה מצווה עליהם לבטוח בה' ולהיות פאסיביים. הרמב"ן מזכיר, ע"פ פסוק יג, כי התורה אוסרת שיבה לארץ מצרים.

ויאמר ה' אל משה: מה תצעק אלי? דבר אל בני ישראל ויסעו. ואמרת להם את משה ונטה את ידך על הים ובקעהו, ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה. ואני הנני מחזק את לב מצרים ויבאו אחריהם, ואפקדה בפרעה ובכל חילו ברכבו ובפרשיו. וידעו מצרים כי אני ה', בהפכדי בפרעה ברכבו ובפרשיו. (שמות יד, טו-יח)

איך אפשר להבין את הוראת ה' שמשה יפסיק לצעוק אליו ושבני ישראל יסעו? לאן בדיוק היה להם לנסוע לפני בקיעת הים?

ע"פ הרמב"ן, משה אמנם ידע שהעם יינצל אך לא ידע באיזו דרך. על כן גם הוא התפלל אל ה'. ה' אמר לו שאין זה הזמן להתפלל ושהנס ייעשה ע"י כניסת בני ישראל לים.

מפסוק טז נראה שמשה הוא שבקע את הים. האם אכן כך? ראו גם פסוק כא.

ברור מפסוק כא, וַיִּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיּוֹלֶךְ ה' אֶת הַיָּם... שלא משה הוא שבקע את הים, אלא שתהליך הבקיעה רק החל עם הטיית המטה. זה מראה כי לא מדובר באירוע מקרי אלא שהיה מכוון ע"י הקב"ה.

למה חשוב שה' יפבד בכל חיל פרעה? האם רדיפה אחר כבוד היא תכונה טובה?

ברור כי אין הכוונה כאן לרדיפה אחר כבוד, שכן לבורא אין תכונות אנושיות. הכוונה שכתוצאה ממפלת פרעה בדרך נס, יכירו בני האדם בכוחו של הקב"ה. נציין כי לפני תפילת העמידה בתפילת שחרית וכן בערבית, אנו משבחים את הקב"ה על גאולת ישראל, ע"י קריעת ים סוף דווקא. זוהי הגאולה האולטימטיבית.

קריעת ים סוף; טביעת המצרים וישועת ישראל

וַיִּסַּע מִלֵּאד הָאֱלֹהִים הַהַלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם, וַיִּסַּע עֲמֹד הָעֲנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֵד מֵאַחֲרֵיהֶם. וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וַיְהִי הָעֲנָן וַהֲחֹשֶׁךְ, וַיָּאֲרֶה אֶת הַלַּיְלָה, וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלַּיְלָה. וַיִּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיּוֹלֶךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה, וַיִּשָּׁם אֶת הַיָּם לַחֲרֹבָה וַיִּבָּקְעוּ הַמַּיִם. וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה, וְהַמַּיִם לָהֶם חֹמָה מִימִינֵם וּמִשְׁמָאלָם. וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם, כָּל סוֹס פָּרֹעַה רָכְבוֹ וּפָרָשָׁיו אֵל תוֹךְ הַיָּם. וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיִּשְׁקָף ה' אֶל מַחֲנֵה מִצְרַיִם בַּעֲמֹד אֵשׁ וָעָנָן, וַיָּהֶם אֶת מַחֲנֵה מִצְרַיִם. וַיִּסַּר אֶת אֶפֶן מִרְפַּבְתָּיו וַיִּנְהַגְהוּ בַּכִּבְדָּת, וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם: אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי ה' גָּלָהֵם לָהֶם בַּמִּצְרַיִם. (שמות יד, יט-כה)

מיהו מלאך ה' ההולך לפני המחנה?

לפי הרמב"ן, מדובר בעמוד האש אשר בדרך כלל הלך לפנייהם בלילה וקריעת ים סוף אכן ארעה בלילה. עמוד הענן אשר בדרך כלל הסתלק עם בוא הלילה, עבר מאחורי עמוד האש, בין העברים למצרים והסתיר את האור מהמצרים.

איך ענן וחושך יכולים להאיר את הלילה?

ע"פ המפרשים, הכוונה שהענן והחושך היו למצרים ואילו האור האיר את ישראל.

איך נהיו המים לחומה מצד בני ישראל?

ראו בסוף הפרשה - תוצאות ניסוי סימולציה פיזיקאלית ממוחשבת שנעשה.

בני ישראל מנו כמה מיליונים. כמה זמן לקח להם לעבור את ים סוף?

בפסוק כא נאמר: וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיֹּלֶךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה וַיִּשָּׁם אֶת הַיָּם לַחֲרֻבָּה וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם. בפסוק כד נאמר: וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיִּשְׁקֹף ה' אֶל מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעָמֹד אֵשׁ וָעָנָן וַיַּהַר אֶת מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּפְסוּק כז, וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיִּשָּׁב הַיָּם לַפְּנוֹת בֹּקֶר לְאִיתָנוּ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיִּנָּעַר ה' אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם. לפי זה לא ברור בדיוק מתי ירדו בני ישראל לים, אך ניתן להניח שזה היה בערך בחצות הלילה, לאחר שהרוח נשבה בחוזקה במשך כמה שעות והמים נבקעו. לפנות בוקר הם עלו מן הים. על כן, מעבר ים סוף ארך כ - 3 עד 4 שעות. ע"פ המדרש הם עברו את הים ב - 12 טורים שבטיים במקביל ולא בטור אחד.

מה פשר תגובת המצרים? למה לא המשיכו ברדיפה אחרי בני ישראל?

לפי הרשב"ם, מרכבות המצרים נתקעו בבוץ ולא הצליחו להתקדם. הם ניסו לחזור אחורה לחוף שממנו נכנסו לים, אך גם בכך לא הצליחו ונלכדו באמצע הים. עתה הם הבינו שה' נלחם בעד בני ישראל ונגד המצרים ושלא מדובר באירוע מקרי.

ויאמר ה' אל מֹשֶׁה: נָטָה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וַיָּשָׁבוּ הַמַּיִם עַל מִצְרַיִם עַל רֶכְבּוֹ וְעַל פָּרָשָׁיו. וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם, וַיִּשָּׁב הַיָּם לַפְּנוֹת בֹּקֶר לְאִיתָנוּ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיִּנָּעַר ה' אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם. וַיָּשָׁבוּ הַמַּיִם וַיִּכְסּוּ אֶת הָרֶכֶב וְאֶת הַפָּרָשִׁים לְכָל חֵיל פְּרֹעֶה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בָּיִם - לֹא נִשְׁאָר בָּהֶם עַד אֶחָד. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בִּיבֹשֶׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם חֲמָה, מִיָּמִינָם וּמִשְׁמָאלָם. וַיּוֹשַׁע ה' בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם, וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם. וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם וַיֵּירָאוּ הָעָם אֶת ה', וַיֹּאמְרֵם בְּה' וַיִּשְׁמְעוּ עֲבָדָיו. (שמות יד, כו-לא)

האם גם פרעה טבע בים?

במדרש מכילתא (שמות יד, פסוק כח) ישנה מחלוקת תנאים בעניין זה.

נאמר, "וישובו המים ויכסו את הרכב - אף לפרעה, דברי ר' יהודה, שנאמר: מִקְרַבְתָּ פְּרָעָה וְחִילוּ יָרָה בָּיָם וגו' (שמות טו, ד).

ר' נחמיה אומר, חוץ מפרעה, עליו הכתוב אומר: וְאֵלֶם, בְּעֶבְרִית זֹאת הָעֶמְדָּתִיךָ, בְּעֶבְרִית הָרִאשִׁית אֶת פָּחִי; וְלִמְעַן סֵפֶר שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ". (שמות ט, טז).

בנוסף, המחלוקת מובאת גם במדרש תהילים, קו. שם נאמר: "לכל חיל פרעה הפאים אחריהם בים - לא נשאר בהם עד אֶחָד. רבי נחמיה לומד מ - "לא נשאר בהם עד אֶחָד" - ולא "עד" בכלל. ר' יהודה מביא שם ראיה לשיטתו מהפסוק בספר תהילים קו יא, "אחד מהם לא נותר".

על כן, לא ברור אם פרעה טבע בים גם כן. אם הפרעה בזמן יציאת מצרים היה אמנותי השני, אז הוא לא מת בטביעה בים.

וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׁפַת הַיָּם - האם בני ישראל ראו את גופות המצרים על שפת הים או שהגופות נשטפו לשפת הים?

לפי רש"י, הים פלט את גופתם לחוף, כך שנוכחו לדעת שהם מתו. לפי האבן עזרא הגופות שקעו לקרקעית הים כך שבני ישראל הבינו שהם טבעו אך לא ראו בעיניהם.

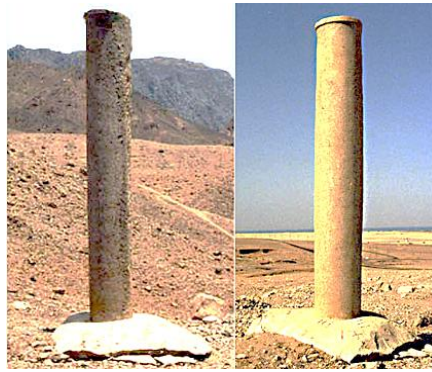
האם יש עדויות ארכיאולוגיות למפלה המצרית בים סוף?

טרם נמצאו עדויות ארכיאולוגיות ברורות וחד משמעיות שאפשר לייחס אותן לאירוע קריעת ים סוף. כפי שכתבנו מספר פעמים, אין באי מציאת ממצאים כדי להוכיח דבר כי מציאת ממצא ארכיאולוגי של אירוע כזה היא נדירה מאוד ותלויה במשתנים רבים, בעיקר חיפוש במקום הנכון, למרות הסחף והשנויים הפיזיים וגיאולוגיים הרבים בסביבה, שבוודאי התרחשו מאז. יחד עם זאת נמצאו באזור נואבה בחוף המזרחי של חצי האי סיני, ממצאים המזכירים את קריעת ים סוף. למרות שע"פ המתואר בתורה, אין זה סביר שקריעת ים סוף ארעה במעבר בין חוף נואבה לחוף סעודיה, (שמשמעותו שהר סיני נמצא בתחום סעודיה - בארץ מדין), עצם גילוי גלגלי מרכבות ושלדי סוסים ובני אדם אשר כנראה טבעו בים, הינו ממצא מעניין ושווה אזכור.

מקור: אתר כיכר השבת. <https://www.kikar.co.il/kikartalk/topic.php?id=15123>
ב - 1978 התגלו שני עמודי גרניט תואמים משני צדי מפרץ ים סוף, אולי מצבות לזכר הנס. אחד התגלה בחוף נואיבה שחלקו בתוך המים והכתב שהיה עליו נשחק כמעט לחלוטין.

לאחר מכן העבירו את עמוד הגרניט בצמוד לכביש לצורך תיירותי.

עמוד הגרניט השני נמצא בצידו השני של מפרץ ים סוף בצד של ערב הסעודית. על עמוד זה נשארו כתובות בעברית שכתובות עליהן המלים, מצרים מתו, אדום, פרעה, משה, מים, יהוה, שלמה.

מימין העמוד בצד הסעודי, משמאל העמוד בצד נואיבה.

אך מה שמו של שלמה עשה שם? ככל הנראה המלך שלמה העמיד את העמודים לזכר יציאת מצרים בזמן שלטונו (כ - 480 שנה בלבד לאחר יציאת מצרים).

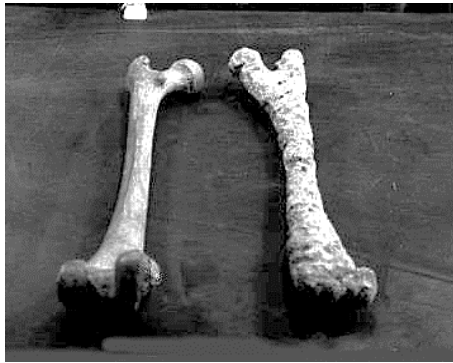
ב - 1978 הארכיאולוג החובב רון ואייט צלל באזור שלפי הנראה לו התרחשה חציית ים סוף, כלומר בחלק הדרומי של חוף נואיבה. שם מצא חלקי מרכבות שהיו מכוסים בשכבת אלמוגים. בקרקעית הים נמצאו גלגלים בעלי 4, 6 ו- 8 חישורים. רון הוציא מהמים ציר מרכבה שאליו היו מחוברים 8 חישורים של גלגל, והביא אותו לבדיקה בקהיר אצל נאסיף מוחמד חסן, מנהל העתיקות. נאסיף בדק את חלק המרכבה והודיע שמדובר בממצא מהשושלת ה - 18 של מצרים העתיקה, זו שהיא כנראה תקופת שיעבוד עם ישראל במצרים.

מימין ציר. משמאל גלגלי זהב, שנמצאו על ידי רון ואייט ב - 1988. לאלמוגים קשה להיצמד לזהב ולכן הגלגלים "נקיים".

חלקי מרכבות הזהב, נמצאו בצד המצרי של מפרץ ים סוף, כלומר נואיבה, המקום שממנו החלה, ע"פ השערתו של ואייט חציית ים סוף, והרי מרכבות זהב שימשו לטקסים והיו שייכות לאצולה, ולא היו מיועדות לקרב כמו שאר המרכבות, מה שהופך את מקום הימצאם להגיוני. בראש נכנסו מרכבות הצבא שמיועדות ללחימה, ואילו ה"אצולה" ובני המלוכה היו מאחורה. לכן כשהים "נסגר" עליהם, הם היו עדיין קרובים לחוף נואיבה.

מלבד מרכבות מצאו הארכיאולוגים עצמות סוסים ובני אדם בקרקעית הים, אלו של המצרים וסוסייהם.

מימין - עצם ירך שנמשתה מהאזור לעומת עצם רגילה. אוניברסיטת שטוקהולם.

מאז נערכו צלילות מחקר נוספות על ידי ארכיאולוגים ימיים כגון קראסברג ולארסן הנרווגים, פטרסון האוסטרלי, פונטן השבדי ורדמן וסן הבריטים. כל אחד הגיע עם ציוד משוכלל יותר והשכיל למצוא ממצאים דומים, עצמות בני אדם, עצמות סוסים, צירים, גלגלים, חלקי מרכבה וחלקי מתכת אחרים.

מה הכוונה בביטוי "הַיָּד הַגְּדוֹלָה"? באיזה הקשר הוא מופיע בהגדה של פסח? (לליל הסדר)

רש"י מפרש כ"גבורה הגדולה". אונקלוס תרגם שראו את "גבורת היד הגדולה". בהגדה של פסח מובאים מדרשים המתחילים בקטע "רַבִּי יוֹסִי הַגָּלִילִי אוֹמֵר, מִנֵּין אֵתָּה אוֹמֵר שֶׁלְקוֹ הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם עָשָׂה מִכּוֹת, וְעַל הָיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת? בְּמִצְרַיִם מָה הוּא אוֹמֵר? "וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטִים אֶל פְּרָעָה, אֶצְבַּע אֱלֹדִיקִים הִיא" (שמות ח:טו); וְעַל הָיִם מָה הוּא אוֹמֵר? "וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם, וַיֵּירָאוּ הָעָם אֶת ה' וַיֹּאמְרוּ בְּה' וּבַמֶּשֶׁה עֲבָדוּ" (יד:לא). כִּמָּה לָקוּ בְּאֶצְבָּע? עָשָׂה מִכּוֹת. אָמֹר מַעֲתָה: בְּמִצְרַיִם לָקוּ עָשָׂה מִכּוֹת וְעַל הָיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת. כל המדרשים בהגדה על מספר המכות, מבוססים על כך שהמצרים לקו על הים פי-5 מהמכות שלקו במצרים עצמה, שכן ביד יש 5 אצבעות.

וַיֵּירָאוּ הָעָם אֶת ה', וַיֹּאמְרוּ בְּה' וּבַמֶּשֶׁה עֲבָדוּ - האם רק אחרי קריעת ים סוף האמינו בני ישראל ב-ה' ולא לפני כן? אם כן, מה הכוונה במושג האמונה?

יש מפרשים שאמנם במצרים הייתה בעם אמונה בסיסית כמו שכתוב: "וַיֹּאמְרוּ הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקֵד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנָנִים וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ, (שמות ד, לא), אך רק אחרי שראו את הנס הגלוי והחותך של קריעת ים סוף הגיעו לרמת אמונה גבוהה הרבה יותר בקב"ה ואמונה שמשוה הוא עבדו. ידוע המדרש: "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי". רש"י מביא את המדרש על המלים "זֶה אֵלֵי וְאַנְוִהוּ", (שמות טו, ב), "בכבודו נגלה עליהם והיו מראים

אותו באצבע". זאת אומרת שהייתה כאן התגלות ישירה לכלל העם מתוך ראייה ולא רק מראה נבואה או חזיון של יחיד, אפילו אם היא ברמה של מעשה מרכבה, כפי שראה הנביא יחזקאל.

סיכום פרק יד

בפרק זה ראינו את הטכסיס שהביא את פרעה לרדוף אחרי בני ישראל ולהיכנס למלכודת ים סוף. יתכן שמפלט צבא פרעה הייתה נחוצה כדי למנוע אפשרות שירדוף אחר בני ישראל בשלב מאוחר יותר ותאלץ אותם לחזור למצרים.

זה מזכיר במידה מסוימת את מכת המנע של צה"ל מול חיל האוויר המצרי במלחמת ששת הימים. גם הפחד אשר שרר בישראל לפני מלחמת ששת הימים מזכיר במידה מסוימת את הפחד והייאוש של בני ישראל לפני ים סוף וכן ניתן בהחלט להגדיר כנס גלוי, את הניצחון המזהיר והבלתי צפוי לחלוטין במלחמת ששת הימים. אולי בגלל דמיון זה נקבע כי בתפילת שחרית ביום לשחרור ירושלים, כ"ח באייר, יש לומר את שירת הים בקול רם.

תוספת

פסל של הפרעה אחנתון (אמנחותפ הרביעי), המהפכן הדתי אשר מלך כנראה בין השנים 1367 ל-1350 לפנה"ס. במזיאון המצרי בקהיר. (מקור: ויקיפדיה).
משמאל, אשתו, המלכה נפרטיטי. Neues Museum, Berlin

מסכת המוות המפורסמת של הפרעה תות ענח' אמן, שעשויה מזהב ומשובצת באבני חן ובזוכית. נמצאת במוזיאון בקהיר. קברו התגלה כמעט בשלמותו בשנת 1922. הוא מלך על מצרים העתיקה בין השנים 1324-1333 לפנה"ס. היה חתנו ואולי גם אחיו למחצה של אחנתון. לאחר מות אחנתון, נכנע תות ענח' אמן ללחצים הכבדים של כוהני אמן, נטש את המהפכה הדתית ואימץ בחזרה את האל אמן על שלל אלילי המשנה שלו, שסיפקו עבודה ומשרות למכביר לכוהנים. הוא נקרא בתחילה תות ענח' אתון, ולאחר ביטול המהפכה הדתית שינה את שמו. פירוש שמו המעודכן: תות=מושלם, ענח'=חיים, אמן=האל המצרי אמן, דהיינו דמותו החיה של האל אמן. מקור: ויקיפדיה: תות ענח' אמן.

פרק טו - שירת הים – שבחי ה', גבורות ה', פחד העמים; מהי תחיית המתים?; נד נוזלים; שירת נשים בתורה?; תפילה לכניסה לארץ ולבניית בית המקדש; קשים זיווגים כקריעת ים סוף; המתקת המים וקבלת חוק ומשפט במרה; היכן אילים?

שירת הים – שבחי ה'; מהי תחיית המתים?

אֶז יִשִּׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה' וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר: אֲשִׁירָה לַה' כִּי גָאָה גָאָה, סוֹס וָרֶכֶב רָמָה בֵּינָם. עָזִי וְזַמְרָת יְהוָה, וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה - זֶה אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרַמְּנָהּ. ה' אִישׁ מִלְחָמָה, ה' שָׁמוֹ. (שמות טו, א-ג)

למה נאמר "אֶז יִשִּׁיר" בלשון עתיד? הרי "אֶז" מבטא בדרך כלל לשון עבר.

רש"י אומר: "אֶז כשראה הנס, עלה בלבו של משה שישיר שירה". אמר לו לבו לשיר. אבל הוא מביא גם את מדרש חז"ל (דברי רבי מאיר במסכת סנהדרין צא, ב) שמכאן לומדים רמז לתחיית המתים מן התורה (ואחרי תחיית המתים, משה רבנו ישיר שוב).

מהי משמעות המושג "תחיית המתים"?

האמונה בתחיית המתים היא אחת מ- 13 עיקרי האמונה של הרמב"ם והיא מרכיב חשוב בתורת הגמול באמונה.

בתפילת העמידה מברך היהודי 3 פעמים ביום את הברכה: אֶתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנֵי מַחֲיָה מֵתִים אֶתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ מְשִׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם (בחורף) מְכַלְכֵּל חַיִּים בַּחֶסֶד, מַחֲיָה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים. סוֹמֵךְ נִפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים, וּמְקַיֵּם אֲמוּנָתוֹ לִישְׁנֵי עֶפְרָי. מִי כְמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרֹת וּמִי דוֹמָה לָךְ. מְלַךְ מֵמִית וּמַחֲיָה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה. וְנֶאֱמַר אֶתָּה לְהַחְיֹת מֵתִים. בְּרוּךְ אַתָּה ה' מַחֲיָה הַמֵּתִים.

האזכור היחיד המפורש של תחיית המתים בתורה ניתן לראות בפסוק:

יָאוּ עֲתָה, כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא... אֲנִי אֲמִית וְאַחֲיָה, מִחֲצָתִי וְאֲנִי אֶרְפָּא, וְאֵין מִיָּדִי, מְצִיל. (חתימת שירת האזינו, דברים לב, לט).

זוהי דעת רס"ג בספרו אמונות ודעות. ברם, לדעת הרמב"ם אין בתורה כל אזכור לתחיית המתים, אלא מקור אמונה זו הוא בספר דניאל בלבד:

וּרְבִים, מִיִּשְׁנֵי אֲדָמַת עֶפְרָי קִיצוּ, אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם, וְאֵלֶּה לְחַרְפוֹת לְדָרְאוֹן עוֹלָם – דַּנִּיאל יב, ב

וְאַתָּה, לָךְ לִקְצֵן, וְתַנּוּחַ, וְתַעֲמִיד לְגִרְלָךְ, לִקְצֵן הַיָּמִין – דַּנִּיאל יב, יג

במשנה של מסכת סנהדרין "פרק חלק", נמנה מי שלא מאמין בתחיית המתים בין אלה שאין להם חלק לעולם הבא.

אנשי כנסת הגדולה תקנו את הברכה המיוחדת בתפילת העמידה, החותמת בברכת "מחיה המתים". כן תיקנו ברכה לרואה קברי ישראל, או הנכנס לבית קברות: "ועתיד להקים אתכם לחיי העולם הבא בדין, ברוך אתה ה' מחיה המתים".

לדעת רוב רובם של פרשני היהדות תחיית המתים היא תחילת "העולם הבא", שהוא הגמול הסופי והנצחי לצדיקים ולרשעים. לאחר התחייה יקבל כל אדם, בגופו ובנפשו יחד, את הגמול הראוי לו. עולם זה יהיה עולם גשמי אך שונה מהעולם הזה. הגוף שיקום לתחייה יהיה מושלם כעין גופו של האדם הראשון בגן עדן. בעולם ההוא לא יהיה רוע, והגוף וכוחותיו לא יהיו מכשול להידבק באלוהים. האנשים בעולם ההוא יהיו נביאים, כל אחד לפי מעשיו ומדרגתו.

לרמב"ם ישנה השקפה מיוחדת וחריגה בעניין זה, כפי שהוא מבארה בפירוש המשנה למסכת סנהדרין בהקדמה לפרק חלק ובמאמר תחיית המתים, והיא, שתחיית המתים היא נס גדול, שהתרחשותו מובטחת בידי הנביאים, שבו יקומו הצדיקים בלבד לחיים ארוכים וממושכים, שבסופם ימותו, כדרך כל הארץ. אין, לדעתו, לתחיית המתים כל זיקה למושג העולם הבא, שהוא חיי הנשמה לאחר המוות. בעקבות עמדה חריגה זו, הרמב"ם אף נחשד בכך שאינו מאמין בתחיית המתים. עקב כך הוא נאלץ לכתוב איגרת, שנקראה לימים "מאמר תחיית המתים", בה הוא מסביר באריכות את דעתו בעניין זה.

איך תיתכן תחיית המתים בפועל?

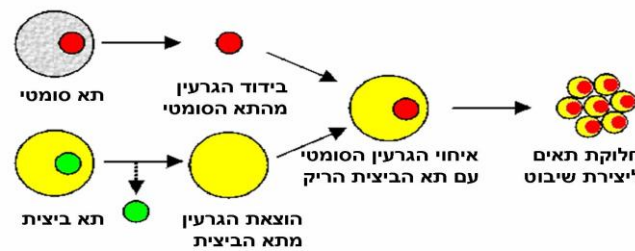
לא ניתן לדעת אך ידוע שבעקרון מדענים מסוגלים כבר היום לשבט בני אדם, ובכך לבצע כעין "תחיית המתים", כפי ששובטו בעלי חיים, כגון הכבשה דולי בשנת 1996. אמנם הדבר נאסר בכל מדינות העולם, מסיבות מוסריות ואתיות, אך היכולת קיימת. אפשרות מסוימת היא שעצמות או תאים של הנפטר שלא התפוררו, כגון עצם הלז שבעמוד השדרה המתוארת במדרש, או שניים הממשיכות להתקיים משך מיליוני שנים, ישמשו מקור לשיבוט האדם, כמעט כפי שהיה קיים בחייו הקודמים. לחילופין, מקור השיבוט יכול לבוא משרידי DNA, או RNA שנותרו מתאי הנפטר.

שיבוט הוא מונח בביולוגיה המתייחס לתהליכים שבסופם מתקבלים העתקים של רצפי DNA, תאים, רקמות או אורגניזמים הזחים באופן מלא או כמעט מלא, מבחינה גנטית, למקור שעל פיו הם נוצרו. המונח נגזר מהמילה שבט, משום שבעזרתו ניתן ליצור שבט של אורגניזמים או תאים בעלי מאפיינים גנטיים זהים.

השיבוט נעשה ע"י העברת גרעין תא סומטי (Somatic Cell Nuclear Transfer) (תא שאינו תא רבייה), כגון תא מרקמת עור. בשיטה זו נשאב גרעין התא מתוך תא ביצית ובמקומו מוחדר לביצית, הגרעין של התא הסומטי מהפרט העובר שיבוט. בשלב הבא הביצית מקבלת גירוי כימי

או חשמלי הגורם לה להתחלק ולהתפתח לעובר כאילו הייתה זיגוטה רגילה. החומר הגנטי בתא המשובט איננו זהה לחלוטין לזה של תא המקור הסומטי, משום שהוא מכיל גם גנום מיטוכונדריאלי אשר מקורו בציטופלזמה של הביצית שלתוכה הוחדר הגרעין הזר.

את הביצית המופרית מחדירים לנקבה (פונדקאית) אשר תלד את הוולד. התהליך מוצג בתרשים להלן:

תהליך השיבוט בהשתלת גרעין סומטי. (מקור: ויקיפדיה, שיבוט).

לאחרונה הצליחו מדענים מהאוניברסיטה העברית ליצור, את שלושת סוגי תאי הגזע העובריים המרכיבים את העובר עצמו, השלייה ורקמות חוץ גופיות כמו חבל הטבור - בינתיים רק בעכברים, מתאי עור בלבד שהוחזרו למצב תאי גזע, וללא זרע וביצית.

נדגיש כי לא נטען כאן שתחיית המתים תיעשה ע"י שיבוט, אלא רק שהיא אפשרית מבחינה גנטית כבר היום ובוודאי תהיה קלה יותר לביצוע, בעתיד הרחוק.

אז ענינו על השאלה לגבי אפשרות ההחייאה הפיזית, אך מה לגבי החזרת הנשמה לגוף?

בעניין הישארות הנשמה, כידוע, ישנן עדויות רבות, נעשו מספר מחקרים ונכתבו ספרים סביב חווית סף המוות של אלה שחזרו ממוות קליני. רובם תיארו בעדויות אלה תחושת עזיבת הגוף הפיזי וריחוף מעליו, ראיית מנהרה ולעתים מעבר דרכה, אור חזק ובדרך כלל לבן, וקיומה של ישות, השופעת אהבה ללא קץ, שמשוחחת עמם ומובנת על ידם, למרות שאינה "מדברת" באופן מילולי. יש שידעו לתאר איך הם פונו, איך הם נותחו ולפעמים אפילו איפה הצוות שם את החפצים האישיים שלהם בשעה שהיו חסרי הכרה.

גם תופעת גלגול הנשמות נחקרה רבות, בדרך כלל במצב של היפנוזה. יש עדויות של אנשים שתארו אירועים מחייהם הקודמים, דברים שלא יכלו לדעת, ואחרי בדיקה, העובדות נמצאו נכונות. כל זה מצביע על הישארות הנשמה לאחר המוות, כך שאפשרי שהיא "תתגלגל" חזרה אל הגוף.

כידוע, תאי הנוירונים שבמוח, מתקשרים ביניהם באמצעות אותות חשמליים ולמעשה מפעילים את תפקוד הגוף בעת ערות ושינה, כולל גם הזיכרון והתודעה. הפעילות החשמלית יוצרת פליטה של גלים אלקטרו-מגנטיים, הנקראים "גלי מוח". את גלי המוח השונים אפשר למדוד באמצעות מכשיר אלקטרואנצפלוגרף (EEG), ע"י חיבור אלקטרודות לקרקפת, ולהציג את המידע בצורה גרפית על גבי מסך.

ככל הידוע היום, גלי מוח אינם יכולים לצאת מהגוף באופן פיזי, ומפסיקים את פעילותם מיד עם מות המוח. אך יתכן שקיים קשר בין המושג "נשמה" לבין גלים כלשהם, אשר עשויים להתגלות בעתיד, ואשר אינם נעלמים מהיקום, גם אחרי מות האדם, ואשר כוללים את זיכרונותיו, מחשבותיו ותודעתו.

לפי זה, ע"פ האמונה, בתחיית המתים, הקב"ה יחזיר את הנשמה לעובר בדרך שלא מובנת לנו, לגוף הקם לתחייה, כמו שכתוב אצל האדם הראשון: וַיִּצְרֶה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה, וַיִּפַּח בְּאַפִּיו נֶשְׁמַת חַיִּים; וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה.

למה יש צורך בתחיית המתים? האם לא מספיק חיי הנצח של הנשמה?

לגבי חיי הנשמה אחרי המוות, מתאר הרמב"ם בהלכות תשובה: "וזה הוא השכר שאין שכר למעלה ממנו, והטובה שאין אחריה טובה; והיא שהתאוו כל הנביאים". לגבי הצורך בתחיית המתים הפיזית, אפשר לומר שהיא כעין בריאה שנייה, של יצירת חיים מחומר, כמו בבריאת העולם - כלומר, שהיא מהווה סגירת מעגל. לפי רוב פרשני היהדות, חוץ מהרמב"ם, כולם יקומו לתחייה, לא רק הצדיקים, ויקבלו הזדמנות שנייה – לתיקון מעשיהם מחייהם הקודמים.

איך כל בני ישראל שרו את שירת הים, באופן ספונטני, באותן המלים?

לפי האבן עזרא, משה רבנו לימד אותם את מלות השירה ואחר כך כולם שרו ביחד. לפי האברבנאל, על פי דעת רבי עקיבא במסכת סוטה, ל, ב: אחרי כל פסוק שמושה אמר, העם שר רק את הפסוק: "אֲשִׁירָה לַה' כִּי גָאָה גָאָה סוֹס וָרֶכֶב רָמָה בָּיָם". בגמרא שם נאמר גם: רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר, כקטן המקרא את הלל, והן עונים אחריו כל מה שהוא אומר. משה אמר: אֲשִׁירָה לַה', והם אמרו: אֲשִׁירָה לַה', משה אמר: כִּי גָאָה גָאָה והם אמרו: כִּי גָאָה גָאָה.

מה הכוונה במלים "זה אלי ואניוהו"?

כאמור לעיל, רש"י מפרש, "בכבודו נגלה עליהם והיו מראים אותו באצבע, "זה אלי". "אניוהו" הוא מלשון נוי. חז"ל למדו מזה שיש להדר במצוות - "זה אלי ואניוהו" - התנאה לפניו במצוות. במדרש מכילתא דרבי ישמעאל בשלח, פרשה ג, נאמר: "ואניוהו", ר' ישמעאל אומר, וכי אפשר לבשר ודם להנוות לקונו? אלא אנה לו במצוות. אעשה לפניו לולב נאה, סוכה נאה, ציצית נאה, תפילה נאה. אבא שאול אומר, הידמה לו (במידות) - מה הוא רחום וחנון אף אתה תהיה רחום וחנון.

מספרים כי פרופ' ישעיהו ליבוביץ נשאל פעם האם מצווה לשאת אישה נאה. הוא השיב בחיוב, שכן מדובר בהידור מצווה.

יש מפרשים "ואניוהו" מלשון נווה. הרמב"ן מפרש: "אעלה אותו אל נוה עליון". יש מפרשים "נוה" במשמעות של בניית מקדש נאה, כמשמעות המלים "נהלת בעדך אל נוה קדשך", בפסוק יג בהמשך.

איך אפשר לכנות את הקב"ה "איש מלחמה"?

רש"י מפרש שהכוונה ל"בעל מלחמה" או לגיבור. כידוע, בעלה של אישה נקרא "איש". יש מפרשים שכלפי המצרים, ה' נהג במידת הדין ואילו כלפי ישראל, במידת הרחמים.

גבורות ה'; נד נזלים

מִרְכַּבְתִּי פָרַעַה וְחִילֹי יָרָה בֵּינִי וּמִבְּחַר שְׁלִשְׁיֹו טָבְעוּ בֵּינִי סוּף. תְּהִמַּת יַבֵּימָו, יָרְדּוּ בְּמִצּוֹלַת כְּמוֹ אֶבֶן. יְמִינָהּ ה' נִאֲדָרִי בַּכֶּחַ - יְמִינָהּ ה' תִּרְעֵץ אוֹיֵב. וּבָרַב גְּאוֹנָהּ תִּהְרַס קְמִידָה, תִּשְׁלַח חֲרֹנָהּ, יֵאָכְלֻמוּ פִקְשָׁ. וּבָרוּחַ אֶפְיָהּ נִעְרָמוּ מֵיָם, נִצְבּוּ כְּמוֹ נֵד נְזִלִים, קָפְאוּ תְהִמַּת בָּלֵב יָם. (שמות, ד-ח)

מה זה "נד נזלים"?

נד מים הוא תופעת טבע - מערבולת חזקה דמוית עמוד המתקיימת מעל גוף מים, ומחוברת לענן ערימה (לרוב מופיעה כענן בצורת משפך).

נד המים אינו שואב מים, אלא המים הנראים בעמוד המרכזי הם למעשה תוצר של עיבוי. על אף שהסיבות להיווצרותו של נד מים אינן ידועות במדויק, ידוע שהוא נוצר עקב אוויר חם ויבש, הזורם מלמטה למעלה, לאזור קר ולח יותר. רוחות בכיוונים שונים ובעוצמות שונות יוצרות ואקום שאליו נשאבים המים כלפי מעלה. יותר מנד מים אחד יכול להתרחש באותה הסביבה ובאותו

הזמן. כך למשל, באגם משיגן נצפו תשעה נדים במקביל. כמו כן, כשענן משפך נוגע בקרקע הוא משנה פניו לטורנדרו או לנד מים.

תופעה משונה הכרוכה בנדי מים היא גשמי דגים וצפרדעים. לדוגמה, באוגוסט 2004 ירד גשם של דגים על הכפר נייטון בוויילס. נד מים שהופיע באגם סמוך סחף את הדגים כלפי מעלה, עשה את דרכו ליבשה, התמוטט והצניח את הדגים ארצה. במרס 1998 נמסר על גשם של צפרדעים בקרודון שבאנגליה, שסיבותיו היו דומות. בקריעת ים סוף התקיימו כל התנאים הנדרשים להיווצרות נד מים – ענן, רוח, ים וחום מדברי. המקור: ויקיפדיה, נד_מים.

נד מים בצרפת.
מקור: blogs.woodtv.com

נד מים ליד פלורידה, 1969. מי הים
נשאבים מהאוקיינוס אל ענן. ניתן
לכנות את התופעה "עמוד מים".
מקור: ויקיפדיה. צילם: Dr. Joseph Golden, NOAA

אמר אויב: אֶרְדָּף אֲשִׁיג, אֶחָלֵק וְשָׁלַל, תִּמְלֶאמֹו נַפְשִׁי, אֶרִיק חֲרָבִי תוֹרִישְׁמוּ יָדִי. נִשְׁפֹּת בְּרוּחָהּ כְּסָמוּ יָם, צָלְלוּ פְּעוּפֹרֶת בְּמִים אֲדִירִים. (שמות טו, ט-י)

למה פסוקים ה ו - ו לעיל דימו את המצרים לאבן ולקש, ובפסוק י לעופרת?

רש"י מפרש: "הרשעים כקש הולכים ומטרפים, עולים ויורדים. הבינוניים כאבן. הכשרים כעופרת שנחו (שקעו) מיד, (מבלי לסבול יותר מדי)".

הפחד שנפל על העמים

מי כְּמִכָּה בְּאֵלֶם ה', מי כְּמִכָּה נֶאֱדָר בְּקֶדֶשׁ, נוֹרָא תִהְיֶה עֲשֵׂה פֶלֶא. נִטִּיתָ יְמִינָהּ תִּבְלַעְמוּ אֶרֶץ. נִחִיתָ בְּחֶסֶדְךָ עִם זֶה גְּאֻלְתָּ, נִהְיֶה בְּעֶזְךָ אֵל גִּבּוֹר קִדְשְׁךָ. שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן, חֵיל אֲחִיז

יִשְׁבִּי פֶלֶשֶׁת. אֲזַנְבְּהֶלוּ אֱלֹפִי אֲדֹם, אֵילִי מוֹאֵב יֶאֱחֶזְמוּ רָעַד, נִמְלְגוּ כָּל יִשְׁבֵּי כְנָעַן. תִּפְּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה נִפְחַד, בְּגִדְלֵי זָרוּעֶךָ יִדְמוּ פָאָבָן, עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ ה', עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קְנִיָּתָ. (שמות טו, יא-טז)

איך משה ובני ישראל ידעו מיד לאחר קריעת ים סוף מהי השפעתה על העמים האחרים?

כנראה שהכוונה לנבואת משה רבנו לגבי מה שיקרה בעתיד. יש בשירה ביטויים השייכים מבחינה לשונית לזמן עבר, כמו: "שָׁמְעוּ עַמִּים, חִיל אָחִז, נִבְהֶלוּ אֱלֹפִי אֲדֹם" אך באותם פסוקים יש גם ביטויים השייכים לזמן עתיד, כמו: "יִרְגְּזוּן, אֵילִי מוֹאֵב יֶאֱחֶזְמוּ רָעַד, תִּפְּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה נִפְחַד, יִדְמוּ פָאָבָן". לכן ניתן לפרש את כל הקטע הזה של השירה כנבואה או תפילה המכוונת לעתיד. בנוסף ובאופן הפוך, בשירה זו, לשון עבר ועתיד מתחלפת לעתים, כמו בביטויים: "תִּהְיֶינָה יְכַסִּימוּ", "יִמְיֶנָּךְ ה' תִּרְעֶץ אוֹיֵב, וְכָרַב גָּאוֹנְךָ תִּתְּחַס קִמְיֶךָ תִּשְׁלַח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוּ פֶקֶשׁ". בכל הפסוקים האלה לשון עבר מוחלפת בלשון עתיד.

למה מדמים את האומות לאבן?

"יִדְמוּ" מלשון דומם. הכוונה שמרוב פחד הם כביכול יהפכו לדומם שאינו מסוגל למנוע את כניסת בני ישראל לארץ.

תפילה לכניסה לארץ ובניית המקדש; שירת מרים והנשים; קול באישה – ערווה?

תִּבְאֲמוּ וְתִשְׁעֲמוּ בְּהַר נִחְלָתְךָ - מְכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלָּתְךָ ה', מִקְדָּשׁ אֲדָנִי כוֹנֵנוּ יְיָיִךְ. ה' יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד. כִּי בָּא סוֹס פָּרְעֹה בָּרָקְבוֹ וּבִפְרָשָׁיו בָּיָם, וַיִּשָּׁב ה' עֲלֵהֶם אֶת מֵי הַיָּם, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַּיַּבֶּשֶׁה בְּתוֹךְ הַיָּם. וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה, אָחוֹת אֲהֲרֹן, אֶת הַתֵּף בְּיָדָהּ, וַתִּצְאֵן כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבְמַחֲלֹת. וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם: שִׁירוּ לַה' כִּי גָאֹה גָאֹה, סוֹס וָרָקְבוֹ רָמָה בָּיָם. (שמות טו, יז-כא)

מה הכוונה במלים "מִקְדָּשׁ אֲדָנִי כוֹנֵנוּ יְיָיִךְ"? הרי בית המקדש נבנה מאות שנים לאחר מכן?

כמו בפסוקים יד - טז, כנראה שמדובר בנבואה או תפילה המכוונת לעתיד.

למה מרים והנשים שרו גם כן? איך זה מסתדר עם איסור גברים לשמוע שירת נשים?

מרים מכונה כאן "הַנְּבִיאָה", כך שהיא שרה כתוצאה מהתגלות הנבואית. רש"י מפרש ע"פ מדרש מכילתא, ש"משה אמר שירה לאנשים (לגברים), הוא אומר והם עונים, ומרים אמרה שירה לנשים". לפי זה, השירה הייתה נפרדת והנשים לא שרו בפני הגברים. יש מפרשים שגם אם הגברים

שמעו את שירת הנשים, הרי שמדובר בשירת קודש מתוך נבואה והתרוממות רוחנית, ועל כן לא היה חשש לגירוי מיני, כפי שיכולה להיות, לדוגמה, משמיעת שירי אהבה.

מה הכוונה ש"קול באשה ערוה"?

בהלכה, קול באישה ערוה (או בקיצור קול אישה) הוא מושג המייחס לקול זמרתה של אישה תכונות ארוטיות, ובכך קובע איסור לגבר לשמוע קול של אישה הזרה לו, מטעמי צניעות. מקור להלכה זו נמצא גם בתלמוד הבבלי וגם בירושלמי, שניהם מאותו אמורא, שמואל, כאשר קיימת אסמכתא שונה לדבריו. בתלמוד בבלי, מסכת ברכות כד, נאמר: "אמר שמואל: קול באישה ערוה, שנאמר "כי קולך ערב ומראך נאוה" (שיר השירים ב, יד). בשולחן ערוך, (אבן העזר סימן כא, סעיף א), נפסק כדברי הרמב"ם באופן כללי לגבי איסור הנאה מהסתכלות באישה, אך נכתב לאסור שמיעת קול זמר אישה בזמן קריאת שמע, באופן שממנו נראה שאם זה בזמן אחר, לכאורה אין איסור.

פסיקות מקלות

רבי חיים חזקיהו מדיני, (1834, ירושלים – 1904, חברון), פסק בספרו שדי חמד, כי מותר לשמוע זמרת אישה אם אינו מתכוון להנות מקולה. אולם הוא ציין כי לכתחילה ראוי להחמיר גם במקרה זה. ראש ישיבת הקיבוץ הדתי הרב דוד ביגמן, כתב כי ניתן להבחין בין שירה אסורה למותרת על פי המלים, הלחן, הסגנון המוזיקלי, הלבוש ושפת הגוף – (ואם נשמרת רמת צניעות נאותה, אז כביכול, אין איסור). הרב אהרון סולובייצ'יק פסק כי אין איסור לשיר בציבור כשהבנים שרים יחד עם הבנות, משום שמדובר בשירה "תמימה" שלא לשם פריצות, והשווה זאת להסתכלות באישה שלא לשם זנות. מהר"ם שיק, (1807, סלובקיה – 1879, אוקראינה), פסק כי אין איסור לשמוע קול שירת אישה שאינו רואה ואינו מכירה, (למשל ברדיו), כיון ששירה כזו לא תעורר הרהורי עבירה "מטעם דאין יצר הרע שולט, אלא במה שענינו ראות".

ישנם פוסקים חשובים המחמירים גם במקרים הנ"ל.

הסיכום להלכה: למרות שיש צדדים מסוימים שעל פיהם ניתן להקל, דעת רובם המכריע של הפוסקים שאסור לאיש לשמוע שירת אישה בהופעה חיה. אמנם לגבי שמיעה דרך מכשירים אלקטרוניים, הרוצה להקל רשאי, כיוון שלדעת רבים, איסור חכמים לא חל על שמיעת הקלטה.

מקור: שאל את הרב/איסור שירת נשים / kipa.co.il, מאת הרב אליעזר מלמד.

קשים זיווגים כקריעת ים סוף

למה חז"ל אמרו שזיווגם ומזונותיו של אדם קשים כקריעת ים סוף?

בבראשית רבה (ויחי, צח) נאמר: "ר' יהושע בן לוי אמר קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף". כמו כן, בקטע המובא בסוף הפרשה בהמשך, (בראשית רבה, פרשה ס"א, ג' ד'), אומר רבי יוסי בר חלפתא שקשה זיווגו של אדם לפני הקדוש ברוך הוא כקריעת ים סוף. לא נאמר שקריעת ים סוף הייתה קשה לקב"ה חלילה, אלא שהזיווג של איש אישה קשה לפניו יתברך, כקריעת ים סוף. מה הקשר בין השניים? ניתן אולי לומר שבקריעת הים, הים היה אחד, ומחובר מטבעו, אחר כך נבקע לשניים ואחר כך שוב חזר למצבו הטבעי ונהיה אחד. גם אצל גבר ואישה, למרות שקיים אצל כל אחד רצון טבעי להתחבר בקשר זוגי, לעתים בתקופת חיפוש אחר בן או בת זוג, לאחר היכרות מתעוררים היסוסים, ספקות, ויכוחים, משברים ולפעמים גם פרידות זמניות וקבועות ורק אם בסופו של דבר נוצר חיבור קבוע ויציב, ניתן לומר שהזיווג נוצר בקשר נישואין והשניים התאחדו. לפי זה ניתן להבין את האמרה הנ"ל שאומנות הזיווג קשה לפני הקב"ה כקריעת ים סוף, שהתהליך של הגעה, בסופו של דבר, לזיווג מוצלח, קשה כמו בקיעת הים, אשר סופו להתאחד.

גם במסכת סוטה ב, א, מובא שאמר רבי שמואל בר רב יצחק כי כשהיה ריש לקיש פותח בפרשת סוטה, אמר שאין מזווגים לו לאדם אישה אלא לפי מעשיו שנא' (תהילים קכה), "כִּי לֹא יִנּוּחַ, שֶׁבֶט הָרֶשַׁע עָלָיו, גֹּדֶל הַצַּדִּיקִים" - (לא מזווגים צדיק/ה עם רשע/ה). אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן וקשין לזווגן כקריעת ים סוף שנאמר (תהילים סח) "אֱלֹהִים, מוֹשִׁיב יְחִידִים בְּיָתָהּ מוֹצִיא אֲסִירִים, בְּפִשְׁרוֹת" - (כשאלוקים מקים בית משני יחידים, זה כמו הוצאת בני ישראל, האסירים במצרים, בזמן הכשר לכך). לפי חלק מהמפרשים שם, הכוונה שההתאמה בין תכונות הגבר והאישה, קשה כקריעת ים סוף. ניתן אולי לפרש גם שיצירת זיווג מגבר ואישה, שחיו עד כה כיחידים וכאסירים הקשורים עד כה רק למשפחתם ולחבריהם, דורש כשרון רב וסייעתא דשמיא.

לגבי מזונותיו של אדם, אפשר להבין גם כן, שנדיר שאדם מוצא מקצוע או עבודה שמתאימה לו, ושהוא גם מתפרנס ממנה בכבוד וגם מרוצה ממנה ואוהב אותה. לכן אם הוא מוצא, זה נדיר כמו נס קריעת ים סוף וראוי להתפלל עליו.

המתקת המים במרה וחוק ומשפט

ויסע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיָּם סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל מִדְבַּר שׁוּר, וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר, וְלֹא מֵצְאוּ מַיִם. וַיָּבֹאוּ מֶרְתָּה, וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מִיָּם מִמֶּרְתָּה כִּי מָרִים הֵם, עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מֶרְתָּה. וַיִּלְנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: מַה נַּשְׁתָּה? וַיַּצַּעַק אֶל ה' וַיֹּרֶהוּ ה' עֵץ, וַיִּשְׁלַח אֶל

הַמִּים וַיִּמָּתְקוּ הַמַּיִם, שָׁם שָׁם לוֹ חֶק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ. וַיֹּאמֶר: אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ וַהֲיָשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה, וְהֶאֱזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקָּיו - כָּל הַמַּחְלָה אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בַּמִּצְרִים לֹא אֲשִׁים עֲלֶיךָ, כִּי אֲנִי ה' רַפָּאֵךְ. (שמות טו, כב-כו)

למה הקב"ה לא הוביל אותם למקום שיש בו מים?

לפי הרשב"ם זה היה ניסיון, כדי ללמד את העם שלא יתלונן כל כך מהר ובצורה בוטה, כי אפילו אם המים מרים ולא ראויים לשתיה, (אולי בדומה למים שבמכת הדם במצרים), הקב"ה מסוגל לרפא ולהמתיק את המים ולספק את צרכיהם, בתנאי שישמעו לקול ה', יעשו את הישר בעיניו וישמרו את המצוות. לדעתו זוהי משמעות הביטוי "שָׁם שָׁם לוֹ חֶק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ", (פסוק כה).

איך השלכת עץ למים יכולה להמתיק אותם?

יש מפרשים שנעשה נס בתוך נס, בהמתקת דבר מר ע"י דבר מר כמו עץ. הרמב"ן מפרש בנוסף שה' הראה למשה את העץ המסוים אשר מסוגל להמתיק את המים.

מה הקשר בין העץ לבין מתן חוק ומשפט? על איזה חוק ומשפט מדובר? האם זה קשור לפסוק כו?

רש"י מפרש ע"פ מסכת סנהדרין נו, שבמרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם - שבת, פרה אדומה ודינים. על הביטוי "כָּל חֻקָּיו" בפסוק כו הוא מפרש: דברים שאינם אלא גזירת המלך בלא שום טעם ולא ברורים, כגון איסור לבישת כלאים, איסור אכילת חזיר, וכיו"ב". לפי זה אפשר לומר שמדובר במצוות לא מובנות לבני אנוש, בדומה לכך שלא מובן כיצד השלכת עץ, שהוא מר מטבעו, מסוגלת להמתיק מים. ע"פ פירוש הכלי יקר, (של רבי שלמה אפרים מלונטשיץ, 1550 – 1619, פולין – פראג), ניתן לומר עוד שלמרות הקושי והמרירות הקיימים לפעמים בקיום מצוות, במיוחד אלה שקשה להבין את טעמם, התוצאה היא המתקה.

הרמב"ן מפרש שהחוק והמשפט הם דרכי ההנהגה הראויה במחנה ביחסים שבין אדם לחברו והניסיון (וְשָׁם נִסָּהוּ), הוא התנאים הקשים השוררים במדבר.

מה אפשר ללמוד מפסוק כו על המכות במצרים?

ניתן בפשטות להבין שמכות מצרים נשאו אופי של מחלות באדם ובבהמה. כפי שפירשנו לעיל, אין ספק שמכות כינים, דבר, שחין, ומכת בכורות הופיעו בצורת מחלות או מגפות.

ההגעה לאילים; היכן היא?

וַיָּבֹאוּ אֵילָמָה וְשֵׁם שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה עֵינַת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ שָׁם עַל הַמַּיִם.
(שמות, טו, כז).

היכן היא אֵילָם?

יתכן שהכוונה לעיון מוסה (בערבית: מעיינות משה). הוא נווה מדבר במערב חצי האי סיני סמוך לקצהו הצפוני של מפרץ סואץ, דרומה לעיר סואץ. זהו נווה המדבר הגדול והעשיר באזור הצפון מזרחי של מפרץ סואץ. מקורות המים במקום משמשים להשקיית מטע תמרים, גינות של ירקות שונים וכמי שתייה. באזור נווה המדבר צומחים גם עצי אשל רבים. חום מי המעיינות הוא 48 מעלות צלזיוס. במקום קיימים 12 מעיינות ומטעי תמרים ונתונים אלו הביאו חלק מחוקרי המקרא לזהות את המקום עם "אֵילָם" המקראית. (ראו תמונה בהמשך).
המקור: ויקיפדיה, עיון_מוסא.

סיכום פרק טו

נסינו להבין חלקים משירת ים סוף וכיצד הורשו מרים והנשים לשיר גם כן. הראינו כמה דמיונות בין קושי מציאת זיווג מתאים לבין קריעת ים סוף. נסינו להסביר בכמה דרכים את הקשר בין ניסיון המתקת המים המרים במרה, לבין הניסיון שבקיום המצוות, גם הפחות מובנות לנו.

תוספת**בהקשר "תחיית המתים" - תופעת Xenoglossy**

Xenoglossy, המכונה לפעמים גם xenolalia, הוא תופעה שבה אדם מסוגל לדבר או לכתוב בשפה שהוא לא רכש באמצעים טבעיים. טענות על התופעה פורסמו ע"י פאראפסיכולוגים וחוקרים של גלגול נשמות כמו איאן סטיבנסון. יש עדות מדעית ש - xenoglossy הוא תופעה בפועל.

בזמננו מי שבעיקר טען לקיומה הוא הפסיכיאטר איאן סטיבנסון מאוניברסיטת וירג'יניה.

ד"ר איאן סטיבנסון פסיכיאטר, מנהל החטיבה ללימודי ההכרה בבית הספר לרפואה באוניברסיטת וירג'יניה, ערך מחקרים בתחום הזינגלוסיה המתועדים בספרו (Xenoglossy סטיבנסון 1974), הוא אחד המובילים במחקרים מדעיים בתחום זה. הוא מתעד מחקר שעשה על אישה אמריקאית בת 37. תחת היפנוזה היא חוותה שינוי מוחלט של קול ואישיות לדמות של זכר, היא דיברה ברהיטות השפה השבדית – שפה שהיא לא דברה או הבינה במצב עירני רגיל של התודעה.

מעורבות ישירה של ד"ר סטיבנסון בחקר המקרה הזה נמשכה יותר מ- 8 שנים. במחקר מעורבים בלשנים, מומחים ומדענים שחקרו בקפידה כל הסבר פוטנציאלי לתופעה.

הונאה נשללה ממספר סיבות מהותיות אשר סטיבנסון מתעד במסגרת המחקר. את המטופלת ואת בעלה הרופאים חקרו ביסודיות. הם היו תחת בדיקה קפדנית ומתמשכת, הם לא רצו פרסום, והסכימו לפרסום המחקר רק אם שמותיהם ישונו כדי להגן על הפרטיות שלהם. הבעל והאישה נחשבו על ידי הקהילה המקומית להגונים, והתנהגותם נחשבה נורמטיבית. לא היה מניע למטרות רווח אישי, להפך - הם חוו מידה רבה של אי נוחות במסגרת השלמת המחקר באופן מלא, תקופה שנפרשה על מהלך שנים רבות.

קריפטומנייה — תופעה של שפה זרה הנלמדה בילדות ונשכחה, היא תופעה שנחקרה כסיבה סבירה למקרה, אך היא נשללה. לאחר שנים של חקירת הנושא נשללה כל הצעה אפשרית כי היא או הוריה למדו את השפה השבדית בנעורים או שהיו קשורים לאדם דובר שוודית.

מקרה אחר שסטיבנסון חקר בטיפול דומה, דווח במהדורה ביולי 1980 של כתב העת של האגודה האמריקנית לפאראפסיכולוגיה. אישה אינדיאנית בשם הודאר אוטארה חוותה באופן ספונטני את אישיותה של עקרת בית בנגלית מתחילת המאה ה- 18 בזמן טיפול פסיכיאטרי תחת היפנוזה. היא החלה לדבר בנגלית במקום את שפתה מאראתי. במשך ימים דוברי בנגלית היו צריכים להיות נוכחים באזור כדי לאפשר לה לתקשר עם המשפחה שלה. היו חילוקי דעות בין דוברי הבנגלית באשר לשטף הדיבור, האם הוא מבטא שפת אם או לא. אך ניתן לראות כי אנשים בזמן היותם בטרנס לעיתים קרובות אינם מדברים בשטף דיבור טבעי. הודאר אוטארה בחרה להישאר במצב הטרנס בו הרגישה טוב יותר ובטוחה יותר מאשר במצב הקיום הרגיל.

מחקרים ותיעודים נוספים

ליאל ווטסון מתאר מקרה של ילד בן 10 בשם איגארוט שחי בעמק קאגאיון בפיליפינים. הילד מעולם לא היה בהיכרות או בסביבת דוברי אף שפה או בתרבות שאינה שלו. במצב טרנס הילד תקשר בחופשיות בשפת הזולו, שפה אותה הוא לא היה מסוגל להבין במצב תודעה רגיל. ווטסון זיהה את שפת הזולו כי בילה את חייו המוקדמים באפריקה (צוטט על ידי לזרוס 1993: 84).

פיטר רמסטר, פסיכותרפיסט אוסטרלי, תיעד כמה מקרים של זינוגלוסיה ביסודיות ודקדקנות. בספרו החיפוש אחר גר בעבר (Ramster 1990: 227), הוא מצטט את המקרה של סינתיה הנדרסון, אשר הקשר היחיד שלה עם השפה הצרפתית היה כמה חודשים של הוראה בסיסית מאוד בתיכון. תחת היפנוזה היא הייתה מסוגלת להמשיך שיחה ארוכה ומפורטת בצרפתית עם דובר שפת אם שדיווח כי היא דיברה ללא כל מבטא אנגלי, בניב אופייני למאה השמונה עשרה

שהשווה לשפה הכתובה מהימים ההם. במקרים מסוימים מטופלים תחת טראנס מתקשרים בשפות שכבר לא בשימוש או ידועות רק לקומץ של מומחים.

ד"ר ג'ואל ויטון מצטט את המקרה של ג'ורסקי הרולד שכתב תחת היפנוזה עשרים ושתיים מלים וביטויים שהוא 'שמע' את עצמו מדבר בגלגול כויקינג. בלשנים שעבדו בצורה נפרדת ללא תקשורת ביניהם, זיהו ותירגמו את עשרת המלים האלו שמקורן היה על פי המתורגמים נורדית עתיקה, רוסית, סרבית או סלאבית. כל המלים היו משויכות לדברים הקשורים לים. (וויטון פישר 1987: 210).

בשנת 1931 נערה אנגליה מלקפול, המכונה רוזמרין הייתה במצב טראנס ותועדה בקבצים של החברה לפאראפסיכולוגיה, היא החלה לדבר בניב מצרי עתיק משנת 1,400 לפנה"ס תחת השפעת האישיות של טליקה ונטיו. התיעוד בוצע מול האגיפטולוג הווארד יום בו היא כתבה 66 הירוגליפים וביטויים בשפה העתיקה ודיברה בצורה שוטפת בניב לא ידוע בשפה המצרית העתיקה שלא נשמעה כבר אלפי שנה מחוץ לחוגים אקדמיים מצומצמים (לזרוס 1993: 85).

ד"ר בריאן ווייס למד באוניברסיטת קולומביה, בוגר בית הספר לרפואה של אוניברסיטת ייל בשנת 1970, השלים התמחות ברפואה פנימית במרכז הרפואי של אוניברסיטת ניו יורק ואז חזר אל ייל להתמחות שנתיים בפסיכיאטריה. הוא המשיך בקריירה והיה ראש אגף הפסיכיאטריה ב-Mount Sinai Medical Center, מיאמי. ד"ר בריאן ווייס נודע בכתיבת ספרים פופולאריים רבים בתחום גלגול הנשמות, בהם הוא מתעד מקרים של התפרצויות ספונטאניות של שיחזור גלגולים ותיעד באחת הרצאותיו מקרה בו מטופלת שלו חוותה זינוגלוסיה, מטופלת סינית בה טיפל בהיפנוזה לשיחזור גלגולים בו שיחזרה גלגול בו הייתה אנגליה. המטופלת לא ידעה לדבר אנגלית כלל ולטיפול צורך תורגמן שיתרגם את בריאן ווייס לסינית, ואת דיברי המטופלת לאנגלית. במהלך הטיפול ברגע ששיחזרה את הגלגול והחלה לחוות עצמה כאישה אמריקאית מדרום קליפורניה שחיה מלפני 150 שנה, היא החלה לדבר באנגלית שוטפת בניב מקומי ולא היה צורך יותר בנוכחות המתרגם להמשך הטיפול.

ד"ר מוריס נת'רטון דיווח על מקרה אחד של ילד בן 11 בלונדיני עם עיניים כחולות שתחת היפנוזה לאחר אחת עשרה דקות דיבר בניב סיני עתיק. לצורך בדיקת ההקלטה נלקח פרופסור המחלקה ללימודי המזרח באוניברסיטת קליפורניה והשפה התבררה כשפה האסורה מסין העתיקה.

החוגים האקדמיים אינם מכירים במחקרים ובמצאים על זינוגלוסיה, למרות שחוקרי התחום נמצאים בין בכירי המדענים ואנשי הסגל באוניברסיטאות נחשבות בעולם. ההסברים השונים לתופעה סובבים סביב תודעה קולקטיבית על פי יונג, שבה הסובייקטים השונים שולפים מידע ישירות מהתודעה הקולקטיבית, אך הסבר זה איננו בר הוכחה ואין לו ראיות תומכות.

בספר "בראשית" בסדרה זו, הזכרנו את המקרה של ילד בן שנתיים מהכפר הדרוזי מג'ד אל שמש ליד החרמון, אשר החל לדבר בגיל שנתיים אך ורק באנגלית, במבטא בריטי ועם אוצר מלים עשיר למדי. המקרה הובא בתוכניתו של אמנון לוי בערוץ 10, ב - 31.5.2018. מומחים שהובאו לבדוק את התופעה נשארו ללא הסברים והאפשרות היחידה שניתנה בתוכנית היא גלגול נשמת אדם אנגלי לגופו של הילד. יחד עם זאת, הילד טרם נשאל על "קורות חייו" הקודמים, כדי לוודא זאת, ויתכן אולי שרק ידיעת השפה האנגלית הועברה, בדרך לא מובנת לנו, באופן חוץ – גופי. מקור: מה זה קסנוגלוסיה ולמה זה כל כך מפחיד/rationalbelief.org.il

הקב"ה יושב ומזווג זיווגים

מטרונה אחת שאלה את ר' יוסי בן חלפתא, אמרה לו: לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו? אמר לה: לששת ימים. אמרה לו: ומאותה שעה ועד עכשיו מהו עושה? אמר לה: הקב"ה יושב ומזווג זיווגים: בתו של פלוני לפלוני. אמרה לו: וזוהי אומנותו? אף אני יכולה לעשות כן. כמה עבדים וכמה שפחות יש לי. ובשעה קלה אחת אני יכולה לזווגם. אמר לה: אם קלה היא בעיניך קשה היא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף. הניחה רק יוסי בן חלפתא והלך לו. מה עשתה? נטלה אלף עבדים ואלף שפחות והעמידה אותם שורות שורות ואמרה: פלוני ישא פלונית ופלונית תנשא לפלוני וזווגה אותם בלילה אחד. למחר באו לפניה - זה ראשו פצוע. זה עינו שמוטה. זה זרועו פרוקה. זה רגלו שבורה. אמרה להם: מה לכם? זה אומר: איני רוצה בזו, וזו אמרה: איני רוצה בזה. מיד שלחה והביאה יוסי בן חלפתא. אמרה לו: רבי, אמת היא תורתכם, נאה ומשבחת היא. כל מה שאמרת יפה אמרת! בראשית רבה פרשה ס"א, ג' ד'. אכן לפי אחוזי הגירושין או נישואין לא מוצלחים, זיווג מתאים בהחלט מאתגר.

עין מוסה בחוף המערבי של חצי האי סיני. יתכן שזוהי אילם המקראית.

עיון_מוסא/ commons.wikimedia.org/wiki/ צילם: Berthold Werner

עיון מוסה (מעיינות משה), הוא נווה מדבר במערב חצי האי סיני סמוך לקצהו הצפוני של מפרץ סואץ. זהו נווה המדבר הגדול והעשיר באזור הצפון מזרחי של מפרץ סואץ. מקורות המים במקום משמשים להשקיית מטע תמרים, גינות של ירקות שונים וכמי שתייה. באזור נווה המדבר צומחים גם עצי אשל רבים. חום מי המעיינות הוא 48 מעלות צלזיוס.

במקום קיימים 12 מעיינות ומטעי תמרים ונתונים אלו הביאו חלק מחוקרי המקרא לזהות את המקום עם "אילים" המקראית עליה נאמר: וַיָּבֹאוּ אֵילָמָה וְשֵׁם שְׁתֵּים עָשָׂרָה עֵינַת מִים וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ שָׁם עַל הַמַּיִם

בתמונה השמאלית, פלוגת שריון שהייתה שם בזמן מלחמת ההתשה, אחרי מלחמת ששת הימים. המקור: yadlashiryon.com. צלם לא ידוע.

פרק טז - תלונת העם על חוסר במים; הגעגועים לסיר הבשר שבמצרים; תגובת ה' ומשה לתלונות; ירידת המן ונסיון באמונה; מהו שָׁלוֹ ומהו מן?; למה נאסר להשאיר מן מיום ליום?; אי-קיום ע"י חלק מהעם; אי-ירידת המן בשבת וירידת כמות כפולה בערב שבת; חילול שבת ע"י חלק מהעם; תחום שבת; טעם המן

עוד תלונות של העם על משה ואהרן; הגעגועים לסיר הבשר שבמצרים

וַיִּסְעוּ מֵאֵילָם וַיָּבֹאוּ כָּל עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְבַּר סִין, אֲשֶׁר בֵּין אֵילָם וּבֵין סִינִי, בְּחַמְשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. וַיִּלֹּנוּ כָּל עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן בַּמִּדְבָּר. וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מִי יֵתֵן מוֹתָנוּ בְּיַד ה' בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם בְּשִׁבְתָּנוּ עַל סִיר הַבָּשָׂר, בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לֶשְׂבַע, כִּי הוֹצֵאתָם אֹתָנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה בְּרָעָב. (שמות טז, א-ג)

מה הייתה המטרה של הוצאת העם ממקום של מים (אֵילָם) למקום שאין בו מים ואוכל? מה ניתן ללמוד מזה מבחינת הנהגות ה'?

לפי רש"י, לא המעבר במקום השפיע, אלא שכעבור חודש אחרי יציאת מצרים נגמרו להם המצות שהוציאו ממצרים. ניתן לומר שנס הורדת הַשָּׁלוֹ והמן מתעצם על רקע תלונות בני ישראל על החוסר באוכל והגעגועים למצרים. ניתן להעריך דבר רק כשהוא היה קיים בעבר ועכשיו הוא חסר מאוד.

מה משמעות פסוק ג?

באופן טבעי כשאנחנו נמצאים במצב של יאוש מוחלט ולא רואים סיכוי להיחלץ ממנו, אנחנו עושים אידיאליזציה נוסטלגית של העבר, גם אם הוא היה קשה. הזיכרון הוא סלקטיבי. הרי בשיא סבלם בעבדות של מצרים, בני ישראל צעקו לגאולה ממצבם הנואש. כעת הם זוכרים רק את האוכל שניתן להם ע"י אדוניהם, כדי שיהיו מסוגלים לעבוד.

למעשה משמעות דבריהם היא שאם נגזר עליהם למות, היו מעדיפים למות ב"אושר ובשובע", בשבתם על סיר הבשר במצרים ולא ברעב במדבר.

תגובת ה' ומשה לתלונות; ירידת הַשָּׁלוֹ והמן; הנסיון האמוני

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם, וַיֵּצֵא הָעָם וַלְקֻטוֹ דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ, לִמְעַן אֲנַסְנוּ - הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא. וְהָיָה בַּיּוֹם הַשֵּׁשִׁי, וְהִכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר יֵבִיאוּ, וְהָיָה

מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר יִלְקֻטוּ יוֹם יוֹם. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: עָרֵב וַיִּדְעֻתֶם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וּבִקֹּר וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה' בְּשִׁמְעוֹ אֶת תְּלַנְתִּיכֶם עַל ה', וְנַחֲנוּ מָה - כִּי תִלְיִנוּ עָלֵינוּ. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: בָּתַּת ה' לָכֶם בְּעָרֵב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ, בְּשִׁמְעַה ה' אֶת תְּלַנְתִּיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מְלִינִים עָלָיו, וְנַחֲנוּ מָה - לֹא עָלֵינוּ תְּלַנְתִּיכֶם כִּי עַל ה'. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן, אָמַר אֶל כָּל עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: קִרְבוּ לִפְנֵי ה', כִּי שָׁמַע אֶת תְּלַנְתִּיכֶם. וַיְהִי כַּדְּבַר אַהֲרֹן אֶל כָּל עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּפְּנוּ אֶל הַמִּדְבָּר, וַהֲנֵה כְּבוֹד ה' נִרְאָה בְּעָנָן. (שמות טז, ד-י)

איך ליקוט הלחם מן השמים קשור לניסיון אם העם ילך בתורה או לא? (פסוק ד).

רש"י אומר שהניסיון הוא בשמירה על המצוות התלויות במן, שלא יותירו ממנו עד בוקר ושלא יצאו בשבת ללקוט, דברים המצריכים בטחון בה'. לפי הרמב"ן הכוונה בניסיון, שהפכו תלויים יום יום במן במדבר, ובכל זאת לא ברחו למקום שיש בו אוכל אחר, כאמור בפסוק "הֲלֹךְ וְקִרְאתָ בְּאֲזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר, כֹּה אָמַר ה', זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ, אֲהַבֶּתָּ כְּלוּלֶתֶיךָ, לָקַחְתָּ אַחֲרֵי בַמִּדְבָּר, בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה". (ירמיהו ב, ב).

עָרֵב וַיִּדְעֻתֶם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם - האם בני ישראל עדיין לא ידעו שה' הוציאם ממצרים?

רשי מסביר: וַיִּדְעֻתֶם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם - לפי שאמרתם לנו כִּי הוֹצִיאְתֶם אֶתָנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה, תִּדְעוּ כִּי לֹא אֲנַחֲנוּ הַמוֹצִיאִים אֵלָּא ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם, שִׁיגִיז לָכֶם אֶת הַשָּׁלוֹ. כפי שנסביר בהמשך, באביב, להקות עוף השָׁלו עוברות מסיני לאירופה ובסתיו בכיוון ההפוך. נס גדול נעשה בכך שהשלו התעופף בגובה נוח לתפיסה דווקא באביב, שלא כדרכו.

וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: שְׁמַעְתִּי אֶת תְּלִוְנַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; דִּבַּר אֱלֹהִים לֵאמֹר: בֵּין הָעֲרָבִים תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבַבֹּקֶר תִּשְׂבְּעוּ לֶחֶם, וַיִּדְעֻתֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. וַיְהִי בְּעָרֵב, וַתַּעַל הַשָּׁלוּ וַתִּכַּס אֶת הַמַּחֲנֶה, וּבַבֹּקֶר הָיְתָה שֹׁכֶבֶת הַטֹּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה. וַתַּעַל שֹׁכֶבֶת הַטֹּל, וַהֲנֵה עַל פְּנֵי הַמִּדְבָּר דֶּק מְחֹסֶפֶס, דֶּק כִּפְפָר עַל הָאֶרֶץ. וַיֵּרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו, מֶן הוּא, כִּי לֹא יָדְעוּ מָה הוּא, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם: הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן ה' לָכֶם לֶאֱכֹלָה. (שמות טז, יא-טו)

מהו שָׁלוֹ?

השָׁלוֹ הוא עוף הקרקע הקטן ביותר בסדרת התרנגולאים שממשפחת הפסיוניים. בישראל דוגרים פרטים לא רבים. עיקר השָׁלוֹים חולפים בארץ במהלך הנדידה שלהם בסתיו מאירופה לאפריקה ובאביב בכיוון ההפוך. בסתיו חוצים השלוים בנדידתם את הים התיכון, במעוף לילי הנמשך כ- 10 שעות בו עברו מרחק של 700 קילומטר בערך. הם נוחתים בחופי צפון סיני ומזרח מצריים תשושים וחסרי כוח. עם נחיתתם, הם מחפשים מסתור תחת צמחים מדבריים. אז ניתן לצוד אותם בקלות. שיטת הצייד המקובלת ביותר בסיני היא פריסת רשתות בגובה של 3 מטר. השלוים התשושים שמגיעים מהים עם אור ראשון, במעוף נמוך, נתקלים ברשתות ונלכדים בהן.

כידוע, בני ישראל אכלו את השלו בחודש אייר, באביב או בתחילת הקיץ, שלא במועד הגעתם לחופי סיני בדרך כלל. כנראה שבכך טמון הנס. בנוסף, השלו הגיע בדיוק בזמן שאמר משה.

למעשה, פרשת הפרחת השלו מפורטת שוב בספר במדבר יא, במקום שנקרא "קברות התאוה", שאליו הגיעו בני ישראל רק בחודש אייר של השנה השנייה ליציאת מצרים, לאחר שעזבו את הר סיני. שם, בפרשת בהעלותך, ידון האם היו שני אירועים של הפרחת השָׁלוֹ או שלמעשה נס השָׁלוֹ המוזכר בפרשת בשלח, ארע רק כעבור יותר משנה אחרי יציאת מצרים. כנראה שהיו שני אירועים.

עוף השָׁלוֹ, ממין זכר – מקור: Wikimedia Commons, שליו.

מהו מֶן?

יש שהעלו את ההשערה שֶׁמֶן הוא למעשה חומר הנקרא "טל דבש". טל דבש, הידוע גם היום בפי הבדואים כֶּמֶן, הוא נוזל דביק מתוק שמפרישות כנימות שונות על חלקי הצמח שעליו הן נמצאות. עם החרקים המייצרים טל דבש נמנים מינים שונים של כנימות עלה וכנימות מגן, וכן כמה מיני פרפראים וציקדות. הכנימות נוהגות למצוץ בעזרת החדק המיוחד שלהן את מוהל הצמחים מתוך צינורות השיפה המובילים סוכרים שנוצרו בתהליך הפוטוסינתזה,

אל חלקי הצמח התחתונים. המוהל מכיל ריכוז גבוה מאוד של סוכרים. הכנימה מפרישה את טל הדבש בטפטוף על העלים והפרחים של הצמח, על מנת להיפטר מעודפי הסוכר במוהל שמצצה. הנוזל המופרש הוא בעל תכולת סוכרים גבוהה ומעורבב באנזימים שמקורם במערכת העיכול של החרק. לטל הדבש יש מספר תופעות לוואי שליליות. על הנוזל המתוק מתיישבות פטריות טפילות העמידות לריכוז הסוכרים הגבוה, והן מייצרות כיסוי של נבגים בצבע שחור על העלה, (דבר המזכיר את ה"רימה" המוזכרת בפסוק כ).

מקור: ויקיפדיה, טל_דבש.

הפרשה מתוקה על ענפי חמדת השיח. הבדואים של מדבר סיני, מכנים זאת "מן רימת". חוקרים רבים מצביעים על ה"מן רימת" כמן שלקטו בני ישראל בעת נדודיהם במדבר. בתמונה השמאלית רואים טיפות, לפני ההתגבשות.

מהתיאור הנ"ל כנראה שהמן איננו טל דבש, שכן בני ישראל מצאו אותו על קרקע המדבר ולא על עלים או ענפי צמחים, אלא אם כן נאמר שהקב"ה גרם לרוחות בלילה להפריח את ה"מן" מהשיחים לכוון מחנה ישראל, כך שבבוקר מצאו אותו על הארץ. אם כן, אז הנס מתבטא בכך שתופעה זו נמשכה באופן רציף במשך 40 שנה, שביום ששי אספו כמות כפולה של מן, שלא הופיע בשבת ושלא התקלקל מיום ששי לשבת. אכן, רצף של נסים.

למה נאסר להשאיר מן מיום ליום? ; אי-קיום הציווי ע"י חלק מהעם

זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה': לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אֶכְלוּ, עֹמֵר לַגִּלְגָּלֹת, מִסֶּפֶר נַפְשֹׁתֵיכֶם, אִישׁ לְאִשֶּׁר בְּאֶהְלוֹ תִקְחוּ. וַיַּעֲשׂוּ כֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּלְקְטוּ הַמֶּרְקָה וְהַמֶּמְעִיט. וַיִּמְדּוּ בְּעֹמֶר, וְלֹא הִעֲדִיף הַמֶּרְקָה וְהַמֶּמְעִיט לֹא הִחְסִיר, אִישׁ לְפִי אֶכְלוּ לִקְטוּ. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם: אִישׁ אֶל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר. וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה וַיּוֹתְרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר, וַיָּרֶם תּוֹלְעֵים וַיִּבָּאֵשׁ, וַיִּקְצַף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה. (שמות טז, טז-כ)

איך בני ישראל היו אמורים לדעת כמה ללקוט? האם ידעו מראש כמה יאכל כל אחד במשפחה?
האם כל אחד אכל כמות עומר בדיוק?

לפי רש"י, הם התכוונו ללקוט עומר לגולגולת כפי שצו, אך בגלל שלא השתמשו בכלי מדידה, לא יכלו לדייק. יש כאלה שלקטו יותר ויש שלקטו פחות, אך כאשר מדדו את הכמות גילו שנאסף בסך הכל, בדרך נס, עומר לגולגולת בדיוק, לפי מספר הנפשות בבית האב. יתכן שמנת מן רגילה היא עומר, אך לא בהכרח כל אחד אכל עומר.

למה היה חשוב שלא יותירו עד בוקר?

לפי האבן עזרא, זה היווה מבחן אמונה בה' שגם למחרת ירד. את מה שנשאר נצטוו להשליך מחוץ לאוהל ולא לשמור למחרת. לא כולם עמדו במבחן. בכל מקרה, כעבור יממה המן העלה רימה.

*אי ירידת המן בשבת וירידת כמות כפולה בערב שבת; אי הציות של חלק מהעם;
תחום שבת; טעם המן*

וילקטו אתו בפקר בפקר, איש כפי אכלו, וְחֵם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס. וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה, שְׁנֵי הָעֹמֶר לְאֶחָד, וַיָּבֹאוּ כָּל נְשֵׂאֵי הָעֵדָה וַיִּגִּדּוּ לְמֹשֶׁה. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: הוּא אֲנִשׁ דָּבָר ה', שְׁבֻתוֹן - שְׁבֻת קֹדֶשׁ לַה' מָחָר, אֵת אֲנִשׁ תֹּאפּוּ אִפּוּ וְאֵת אֲנִשׁ תִּבְשְׁלוּ בַשֶּׁלִּי, וְאֵת כָּל הָעֵדָה הַזֵּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד הַבֹּקֶר. וַיִּנְיחוּ אֹתוֹ עַד הַבֹּקֶר כֹּאֲנִשׁ צִוָּה מֹשֶׁה, וְלֹא הִבְאִישׁ וְרָמָה לֹא הִיָּתָה בּוֹ. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: אֲכָלְהוּ הַיּוֹם, כִּי שְׁבֻת הַיּוֹם לַה', הַיּוֹם לֹא תִמְצְאוּהוּ בַשָּׂדֶה. שְׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטוּהוּ, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שְׁבֻת, לֹא יִהְיֶה בּוֹ.
(שמות טז, כא-כו)

מהי משמעות "לֶחֶם מִשְׁנֶה" היום? (פסוק כב).

בסעודות שבת ובסעודות יום טוב, יש לברך על שני לחמים, בדרך כלל חלות. דין זה נקרא בשם "לחם משנה", וזכר לכמות הכפולה של מן שירד ביום ששי, גם עבור השבת או יום טוב. את הלחם לסעודת שבת נהוג לכסות במפה קטנה המיועדת לכך בזמן הקידוש. אחת הסיבות לכך היא זכר לשכבת הטל אשר כיסתה את המן.

מה ניתן ללמוד מהמלים "את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשל בישלו"?

מזה נלמד שנצטוו כבר באותו זמן, לפני מתן תורה, שבשבת אסור לאפות ולבשל, שכן אלה מוגדרות כ"מלאכה" האסורה בשבת. יש להכין את האוכל לפני כניסת השבת.

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, יֵצְאוּ מִן הָעַם לִלְקוֹט, וְלֹא מִצְאוּ. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: עַד אָנָּה מֵאַנְתֶּם לְשֹׁמֵר מִצְוֹתַי וְתוֹרָתִי. רְאוּ כִּי ה' נָתַן לָכֶם הַשֶּׁבֶת, עַל כֵּן הוּא נָתַן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֶחֶם יוֹמִים; שָׁבוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ - אֵל יֵצֵא אִישׁ מִמָּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. וַיִּשְׁבְּתוּ הָעַם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. וַיִּקְרָאוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מֶן, וְהוּא כְּזָרַע גֶּד לֶבֶן, וַטַּעְמוֹ כְּצִפְתִּיחַ בְּדָבָשׁ. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה', מִלֹּא הָעֹמֵר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם, לְמַעַן יֵרְאוּ אֶת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים אֶתְּכֶם בַּמִּדְבָּר, בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן: קַח צִנּוֹנֹת אֶחָת וְתֵן שָׁמָּה מִלֹּא הָעֹמֵר מֶן, וְהִנֵּחַ אֹתוֹ לִפְנֵי ה' לְמִשְׁמֶרֶת, לְדֹרֹתֵיכֶם. כֹּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶל מֹשֶׁה, וַיַּנִּיחֶהוּ אֶהֱרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמֶרֶת. (שמות טז, כז-לד)

למה ה' כעס כל כך על משה ועל העם שיצא ללקוט ביום השבת?

לפי הספורנו, ה' כעס על משה בגלל שלא אסר על העם במפורש לצאת ללקוט ביום השבת, אלא רק הודיע שהמין לא יימצא בשדה, כך שאין טעם לצאת. משה לא הבהיר שמדובר בחילול שבת. חלק מהעם לא האמין למשה על כך שלא יהיה מן בשבת ויצא ללקוט, אך כנראה לא היה מודע לאיסור החמור, שכן טרם ניתנה התורה. למרות זאת, ה' כעס על העם שיצא מפני שיכלו להבין מהמופת של הירידה הכפולה של המן ביום ששי שאין לצאת בשבת, כאמור בפסוק כט.

מה הכוונה במלים "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי"?

לפי רש"י, יש כאן רמז לאיסור יציאה מ"תחום שבת", למרות שאינו מטלטל דבר, (כי בכל מקרה, אסור לטלטל חפצים מחוץ לתחום עירוב החצרות, שהוא מצומצם יותר מתחום השבת. נושא עירוב החצרות יוסבר בהמשך). מידות תחום שבת הוא 2000 אמה (כ - 1 ק"מ) לכל כיוון מחוץ לגבול השטח העירוני המבונה, בו אדם נמצא בשעת כניסת השבת או יום טוב. מי שבטעות יצא מהתחום אינו יכול בדרך כלל לזוז יותר מארבע אמות (כשני מטר), מהמקום שהוא נמצא בו, עד צאת השבת !

קיימת מחלוקת האם איסור זה הוא מן התורה או רק מגזירת חכמים, אולם גם לפי דעת מיעוט הפוסקים שהיא מן התורה, תחום השבת מהתורה הוא כ - 12 קילומטרים, כתחום שטח מחנה ישראל במדבר סיני, ותחומתו ל - 2000 אמות בלבד, היא בכל מקרה גזירת חכמים.

הטעם שניתן לאיסור, הוא למנוע טרחה ומאמץ של הליכה למרחקים ארוכים בשבת, דבר הנוגד את עקרון המנוחה ועונג בשבת.

בעת הצורך או לשם מצווה, אדם יכול לשנות את גבולות תחום השבת באופן אישי, דהיינו להאריך אותם לכיוון מסוים. דבר זה נעשה באמצעות עירוב תחומים - שמשמעו הנחת שני תבשילים במקום מסוים לפני כניסת השבת, והצהרה פורמלית על קביעת שביתתו של האדם במקום זה. באמצעות עירוב תחומים, ניתן ללכת אלפיים אמה בלבד לכל כיוון ממקום הנחת העירוב. את עירוב התחומים ניתן להניח רק בתוך שטח תחום השבת המקורי, ולרוב הוא מונח על גבול תחום השבת המקורי, על מנת להגדיל את שטח תחום השבת בכיוון הרצוי.

וְטַעְמוֹ קְצָפִיתָ בְּדָבָרְךָ. מַה הַכוּוֹנָה?

לפי רש"י, צְפִיתָ בְּדָבָרְךָ היא בצק שמטגנים אותו בדבש.

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת הַמֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד בָּאָם אֶל אֶרֶץ נוֹשָׁבָת. אֶת הַמֶּן אָכְלוּ עַד בָּאָם אֶל קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן. וְהָעֶמֶר עֲשִׂירֵת הָאִיפָה הוּא. (שמות טז, לה-לו)

איך יתכן שכתוב כאן בתורה מה שקרה בסוף 40 שנה במדבר? הרי עדיין לא נגזר עליהם לנדוד במדבר 40 שנה בעקבות חטא המרגלים?

המפרשים לא התייחסו למיקום הפסוק. חייבים לומר ש"אין מוקדם ומאוחר בתורה" ושמשה רבנו כתב פסוק זה בסוף 40 השנה אך הוא נצטווה להכניס אותו כאן, כנראה כדי להצביע על גודל הנס שנמשך זמן כה רב. למעשה גם הציווי למלא צנצנת במן ולהניח אותה לפני העדות, (בפסוקים לג – לד), ניתנה רק לאחר הקמת המשכן, כעבור שנה כמעט, כי לפני כן לא הייתה ארון "עדות".

כמה זה עומר = עשירית האיפה?

לפי רוב הפוסקים, כ - 2.5 ליטר, כמות אוכל גדולה, המספיקה ליממה.

סיכום פרק טז

דנו בפרק זה בזיכרון הסלקטיבי הנוסטלגי שאנשים נוטים לו בעת צרה, בנס השלו והמן אשר לא הופיעו בדרך הטבע, בניסיונות האמוניים הכרוכים בליקוט המן - לא לאסוף יותר מהראוי למשפחה, לא להותיר למחרת (אלא להאמין שגם מחר ירד), לא לצאת ללקוט בשבת (אלא להסתפק ב"לחם המשנה" שנלקט ביום ששי).

פרק יז - התלונה על חוסר המים ברפידים ותגובת משה; קריאת המקום מסה ומריבה; הכאת הצור; חוסר אמונה ומלחמת ה' בעמלק מדור דור

התלונה על חוסר המים ברפידים ותגובת משה; קריאת המקום מסה ומריבה

וַיִּסְעוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבָּר סִין לְמִסְעֵיהֶם עַל פִּי ה', וַיָּחֲנוּ בְּרַפִּידִים, וְאִין מַיִם לְשָׁתֵת הָעָם. וַיִּרְב הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ: תָּנוּ לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה, וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה: מַה תִּרְיִבֹּן עִמָּדִי? מַה תִּנְסֹן אֶת ה'? וַיֹּצֵא שֵׁם הָעָם לַמַּיִם וַיִּלֶן הָעָם עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר: לָמָּה זֶה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת בְּנֵי וְאֶת מִקְנִי בַצָּמָא? וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר: מַה אֶעֱשֶׂה לָּעָם הַזֶּה? עוֹד מָעַט וְסָקְלֹנִי. (שמות יז, א-ד)

היכן רפידים?

כנראה סמוך להר סיני, בדרום סיני. לאחר מלחמת ששת הימים הקימה ישראל בסיס תעופה ואספקה, באזור ביר גפגפה, שנקרא רפידים.

איך משה היה מסוגל להגיב כך לתלונת העם? אם אין מים במקום החנייה, ברור שהתלונה מוצדקת?

לפי הרמב"ן, למרות שנשארו להם מים במיכלים, העם התחיל לריב עם משה ואהרן מיד לאחר הגעתו לרפידים, כשגילו שהמקום יבש ושאין בו מקורות מים, בסגנון חצוף של "לאיזה מקום הבאתם אותנו?". במקום להתפלל אל ה' אשר הביא אותם למקום זה, באמצעות הענן, הם התנפלו מיד על משה ואהרן. משה משיב שלא הוא הכתובת אלא ה', המסוגל להושיע.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתָּךְ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטָּף אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ. הִנְנִי עֹמֵד לִפְנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוֹר בְּחֶרֶב וְהִפִּיתָ בַּצּוֹר וַיִּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה הָעָם, וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמַרִּיבָה עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נִסְתָּם אֶת ה' לֵאמֹר: הֲיֵשׁ ה' בְּקֶרְבָּנוּ אִם אֵין. (שמות יז, ה-ז)

למה היה חשוב שמשו יקח אתו את זקני העם דווקא ואת המטה? איך יצאו מים מהצור?

לפי רש"י, הוא הצטווה לקחת את זקני ישראל לעדות שיראו שעל ידו המים יוצאים ולא יגידו שמעיינות היו שם מימי קדם. הוא הצטווה לקחת את אותו המטה שהכה בו את היאור, כי "היו ישראל אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורענות, בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים

ועל הים, לכך נאמר "אשר הכית בו את היאור", שיראו עתה שאף לטובה הוא מוכן". אותו מטה אשר הפך כביכול את מי היאור לדם, עתה הוציא מים טובים מהסלע. יש מציעים שהיו מי תהום מתחת לשכבת סלע וע"י ההכאה פרצו החוצה ושה' גילה זאת למשה.

הנני עמד לפניך שם על הצור בחרב - מה הכוונה "בחרב" - הרי הם עדיין לא הגיעו להר חורב?

לפי הרמב"ן הצור אכן היה בחורב, באזור הר סיני, לא רחוק מרפידים. משה, אהרון והזקנים הלכו לחורב, יחד עם אנשים צעירים אשר נשאו כלים למילוי מים. אחרי שיצאו מים מהצור הם מילאו את הכלים ולקחו אותם למחנה. הרמב"ן מוסיף לחילופין את סברתו, שהמים זרמו מחורב בנחלים עד רפידים. כראיה הוא מביא פסוקים מתהילים עח: ויִצָּא נוֹזְלִים מִסֶּלַע; ויִרְדּוּ פְּנֵה־רוֹת מִיָּם. הן הפה צור, ויִזְבּוּ מִיָּם וְנָחְלִים יִשְׁטְפוּ. התורה קיצרה בקשר לצורת השקיית העם ובהמתם ולא פירטה.

הפרשן פנוי יעקב, (1862, גרמניה – 1945, אנגליה) הוסיף שהמים ניתנו להם דווקא הרחק מהמחנה, כתגובה לאמירתם החצופה: "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין", כדי להראות שכאשר הם מתלוננים, הוא איננו בקרבם.

ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסתם את ה' - למה תלונה זאת על חוסר במים נתפסת כהטלת ספק האם ה' בקרבם או לא?

לפי הרשב"ם, זה נתפס כניסיון את ה' כי לדבריהם, רק אם יתן להם מים, סימן שהוא בקרבם, ואם לא – אז איננו בקרבם. כאילו שה' עובד אצלם.

מלחמת עמלק

ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים. ויאמר משה אל יהושע: בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר - אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלהים בידי. ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק, ומשה, אהרן וחור עלו ראש הגבעה. והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק. וידי משה כבדים, ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה ואהרן וחור תמכו בידיו, מזה אחד ומזה אחד, ויהי ידו אמונה עד בא השמש. ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב. (שמות יז, ח-יג)

האם יש קשר בין התלונה על המים לבין מתקפת עמלק?

לפי רש"י, מתקפת עמלק היא עונש על חוסר האמונה בה'. הוא כותב: "סמך פרשה זו למקרא זה לומר: תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין? חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי, ותדעון היכן אני. משל לאדם שהרכיב את בנו על כתפו ויצא לדרך. היה אותו הבן רואה חפץ ואומר "אבא טול חפץ זה ותן לי" והוא נותן לו, וכן שניה וכן שלישית. פגשו באדם אחד אמר לו אותו הבן: ראית את אבא? אמר לו אביו: אינך יודע היכן אני? השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו".

מה מקור העם עמלק?

הדמות עמלק היא בנו של אליפז בן עשיו ותמנע פילגשו, ממנו יצא עם הקרוי בשם זה. צאצאיו של עמלק מתוארים במקרא כעם אכזרי שהתקיף את החלשים והנחשלים שבבני ישראל, ללא התגרות מצדם, לאחר שיצאו ממצרים. הוא התקיים בדרומה של ארץ ישראל במשך תקופת התנחלותם בארץ ישראל ועד לתקופת המלוכה.

מי היה חור?

לפי דברי הימים, א, ב, יט, הוא היה בנם של כלב בן חצרון - נכדו של יהודה, ואשתו אפרת. לפי המדרש, אפרת היא מרים הנביאה וכלב בן חצרון הוא בעצם כלב בן יפונה, אחד מהמרגלים ששלח משה. על ש"פינה עצמו מעצת המרגלים, נקרא בן יפונה". לפי האבן עזרא, לא מדובר באותו אדם. ראייה לכך, שע"פ דברי הימים א, ב, יח, כלב בן חצרון הוליד את יריעות ואלה, ישר, שובב וארדון. אחרי מות אשתו עזובה, הוא לקח את אפרת והוליד את חור. לעומת זאת, בפרק ד, טו, כתוב שבני כלב בן יפונה היו עירו, אלה, ונעם.

בנוסף, מסתבר שלא מדובר באותו אדם – כי בזמן יציאת מצרים, מרים הייתה בת 87 בערך וכלב בן יפונה היה בן 40 כפי שהוא מעיד (יהושע יד, ז), בן ארבעים שנה אֲנֹכִי, בְּשִׁלַח מֹשֶׁה עֶבֶד ה' אֶתִי מִקֶּדֶשׁ פָּרְנֶנֶע לְרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ. בנוסף, כפי שנראה בהמשך, על בצלאל, אשר הקים את המשכן בשנה השניה לאחר יציאת מצרים, נאמר (שמות לא, ב): וְאֵהָא, קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוֹרִי בֶן חוֹר, לְמִטָּה יְהוּדָה. אם חור המוזכר כאן, היה בנו של כלב בן יפונה, לא יתכן שנינו של כלב, בן ה-40, היה כבר באותה שנה אדם בוגר, אשר הקים את המשכן, (לפי המסורת בן 13), למרות שע"פ הגמרא במסכת סנהדרין סט, ב, זה כן יתכן בדוחק, אם כלב, חור ואורי, הולידו כולם בהיותם בני 8 ! מסתבר, אם כן, כי חור היה בנם של כלב בן חצרון ואפרת ולא של כלב בן יפונה ומרים.

איך ידיו של משה השפיעו על מהלך המלחמה? מה הכוונה במלים "וַיְהִי יָדָיו אֲמוֹנָה"?

רש"י מביא את המשנה במסכת ראש השנה ג, ו: "והיה, כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל...". (שמות יז, יא), וכי ידיו של משה עושות מלחמה או ידיו שוברות מלחמה? אלא, כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה, ומכווין את ליבם לאביהם שבשמיים - היו מתגברים; ואם לאו, היו נופלים". כוונת "וַיְהִי יָדָיו אֲמוֹנָה", שהיו ידיו פרושות לשמים בתפילה נאמנה ונכונה. לפי המשנה, בני ישראל קיבלו כח והשראה כשראו את משה מתפלל לנצחונם, וכווננו את לבם לאביהם שבשמיים, וכך גברו על עמלק.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: כָּתֹב זֶאת זִכְרוֹן בְּסֵפֶר, וְשִׁים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ, כִּי מַחָה אֶת זִכְרֵ עֲמָלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם. וַיְבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ, וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נָסִי. וַיֹּאמֶר, כִּי יָד עַל כַּס יְהוָה, מִלְחָמָה לֵה' בְּעַמְלֶק, מִדֶּר דֶּר. (שמות יז, יד-טז)

וְשִׁים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ - אם ה' ימחה את זכר עמלק, למה חשוב לומר זאת ליהושע?

הרמב"ן מפרש שה' ימחה את זכרו של עמלק, ויתן את נקמתו בו ביד ישראל, אשר ילחם בו. בספר דברים כה, יט, כתובה מצוות מחיית עמלק ע"י ישראל: "וְהָיָה בְּהִנָּחֵם ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אֲבִיךָ מִסְבִּיב, בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ - תִּמְחָה אֶת זִכְרֵ עֲמָלֶק, מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם; לֹא, תִשָּׁכַח".

מדוע יש למחות את זכר עמלק, כלומר להרוג את כולם? וכי הם היחידים אשר תקפו את בני ישראל?

לפי הרמב"ן, זה מפני שכל העמים ששמעו על מכות מצרים וקריעת ים סוף "נמוגו מפני פחד ה' ומהדר גאונו" ועמלק בא מרחוק דווקא, כמתגבר על ה'". עמלק מסמל שנאה תהומית כלפי הקב"ה וישראל, יותר מעמים אחרים.

מה משמעות שם המזבח "ה' נָסִי"?

לפי רש"י, זה מזכיר שה' עשה לנו כאן נס. לפי הספורנו, ה' יהיה מעלתי ורוממותי, (מלשון להרים על נס), על כל מתקומם נגדנו. לפי הרשב"ם, ה' ירים אותנו לנס על ההרים להילחם בעמלק בעתיד.

מִלְחָמָה לַה' פְּעֻמָּלֶק, מִדֹּר דֹּר - לַמָּה מִלְחָמָה ה' בַּעֲמֹלֶק צְרִיכָה לַהֲמַשֵּׁךְ דּוֹרוֹת? לַמָּה לֹא לַהֲשַׁמִּיד אוֹתָם מֵהָר בַּפֶּעַם אַחַת? הֲאֵם הִיא נִמְשַׁכֶּת עַד הַיּוֹם?

כפי שאנחנו אומרים בהגדה של פסח: "והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו". בין אם מדובר בעמלק, המן, היטלר, או מנהיגי אירן – כל אלה שביקשו או מבקשים לכלות את עם ישראל נחשבים כעמלק.

בגאולה באחרית הימים יימחה סוף סוף עמלק, כסמל לרוע ולשנאת ישראל, כפי שכותב רש"י על הפסוק האחרון בפרשה: "כִּי יָד עַל כַּס יָהּ", ידו של הקב"ה הורמה להישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית. ומהו (שנאמר) "כַּס" ולא נאמר כסא? ואף השם נחלק לחציו (לשם "יה" בלבד). נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם, שנאמר (בתיילים ט), "הָאֵלֹהִים, תָּמוּ תַּרְבוֹת לְנֶצַח; וְעָרִים נִתְּשָׁת - אֲבָד זִכְרָם הָמָּה" - זהו עמלק. מהו אומר אחריו במזמור? "וַה', לְעוֹלָם יֵשֵׁב; כּוֹנֵן לַמִּשְׁפָּט כְּסֹאוֹ" - הרי כסאו שלם.

סיכום פרק יז

בפרק זה דנו בחטא תלונות העם כלפי משה ואהרן ובניסיון ה' בעת משבר המים ברפידים, במקום להתפלל אל ה', וכן באופן הוצאת המים ע"י הכאה בסלע, מחוץ למחנה. מצאנו קשר בין חטא העדר האמונה לבין מלחמת עמלק, הבנו שעמלק מסמל את כח הכפירה והשנאה התהומית לעם ישראל בכל הדורות ושרק אחרי הסרת כח זה באחרית הימים, כסא ה' יהיה שלם.

הרעיון המרכזי של פרשת בשלח

רואים בפרשה זו, פעם אחר פעם איך ה' מושיע את ישראל מכליה, (בקריעת ים סוף, בהורדת המן, בהוצאת מים מהצור וניצחון צבאי), אך למרות זאת עדיין שוררים, בחלקים מהעם, חוסר אמונה, חוסר תקווה וייאוש, המתבטאים בתלונות חוזרות ונשנות. מדובר במצב מנטאלי הקיים גם היום אצל רבים, אשר מסתכלים תמיד על "חצי הכוס הריקה" ומפספסים הצלחות, הישגים וצרור נסים הנעשים.

תוספת

מסלול משוער של בני ישראל במדבר, מצויר על גבי תמונת לוויין של נאס"א.

מקור: <https://commons.wikimedia.org/wiki>

מסלול משוער נוסף של בני ישראל.

מקור: <https://www.biblehistory.com/biblemaps/the-exodus-from-egypt>

הסבר מדעי לקריעת ים סוף

מספר תאוריות בעניין חציית ים סוף הועלו בידי היסטוריונים וארכאולוגים, אך הם טרם הוכחו מדעית. הנה אחת מהן:

רוחות מזרחיות חזקות שנהגו לפקוד את אזור ים סוף, ובמקום אשר בו קיים רכס מתחת לפני המים (אזור של מים רדודים) אשר חוצה את הים, ניתן על בסיס שטח זה לצעוד מחוף לחוף. ניתן למצוא הסבר זה בסיפור המקראי עצמו, שם מופיע "וַיִּלְךָ ה' אֶת הָיָם בְּרוּחַ קָדִים עָזָה כָּל הַלַּיְלָה וַיִּשָּׁם אֶת הָיָם לַחֲרָבָה וַיִּפְקְעוּ הַמַּיִם". רעיון זה הוכח ניסויית, בתנאי מעבדה. מחקר מ - 2010 שנערך על ידי צוות מהמרכז הלאומי למחקר אטמוספירי (NCAR) ואוניברסיטת קולורדו בארצות הברית, אישר אפשרות של קריעת ים סוף כתוצאה מתהליכים הידרודינמיים הנובעים מהשפעת הרוחות על המים בתנאים מסוימים. החוקרים נקטו במיקום מסוים בדרום הים התיכון, וערכו עליו סימולציות ממוחשבות לגבי צורות שונות של קו החוף הקדום, שיאפשרו היבקעות כגון זו המתוארת בתורה. על פי המודל, בהינתן צורת U של נהר הנילוס, ולגונה רדודה לאורך החוף, הרי שרוח במהירות של 100 קמ"ש הנושבת במשך 12 שעות ברציפות יכולה הייתה לדחוף את המים בעומק של 2 מטר. על פי המודלים הממוחשבים, עם תום השפעת הרוח, המים צפויים לחזור באחת למקומם ולהטביע את העוברים בהם, בדיוק כמתואר בסיפור המקראי. תאוריה זו ממקמת את ים סוף בלגונות קלוחות מזרחית לדלתת הנילוס - כגון ימת בלה או ימת ברדוויל. מקור: ויקיפדיה, קריעת ים סוף.

פרשת יתרו

פרק יח - הגעת יתרו למחנה בני ישראל וגיוורו; עצת יתרו לעניין ביזור סמכויות השפיטה; התכונות הדרושות לשופט; הקושי במציאת מועמדים ובבחירת שופטים; שיטות שונות בעולם לבחירת שופטים; היררכיה שיפוטית

הגעת יתרו למחנה ישראל

וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ כֹּהֵן מִדְיָן, חֹתֵן מֹשֶׁה, אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ, כִּי הוֹצִיָּא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם. וַיָּקָח יְתֵרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת צִפּוֹרָה אִשְׁתּוֹ מִלִּוְיָהָה. וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ, אֲשֶׁר שָׁם הָאֶחָד גִּרְשֹׁם - כִּי אָמַר, גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה. וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר, כִּי אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי, וַיַּצֵּלֵנִי מִכָּתֹרֶב פָּרְעֹה. וַיָּבֹא יְתֵרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל מֹשֶׁה, אֶל הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֹנֶה שָׁם, הַר הָאֱלֹהִים. (שמות יח, א-ה)

איך יתרו שמע על יציאת מצרים במדין הרחוקה?

זה מוכיח שמה שנאמר בשירת הים (שמות טו), הוא נכון, ושהדיעה על מכות מצרים, יציאת מצרים וקריעת ים סוף הגיעה רחוק. כזכור, נאמר בשירה: "שָׁמְעוּ עַמִּים יְרֵחוֹן; חֵיל אָחֳזוּ יִשְׁבִּי פִלְשֶׁת. אֲזַ נִבְהָלוּ אֱלֹפֵי אֲדוֹם, אֵילֵי מוֹאָב יִאֲחֲזֻמוּ רָעַד, נִמְגּוּ כָּל יִשְׁבֵּי כְנָעַן".

מה הכוונה במלים "אֶחָד שְׁלֹוֹחִיהָ" של צפורה? מתי נשלחה? הרי משפחת משה הצטרפה אליו בשובו למצרים - ראו שמות ד, כ.

רש"י מסביר שכאשר אהרון פגש את משה בהר האלוקים, הוא שאל את משה: מי האישה והבנים? כאשר משה השיב שהם אשתו וילדיו, אהרון אמר לו: על הראשונים אנו מצטערים (שהם עבדים במצרים), ואתה בא להוסיף עליהם? לכן משה שלח אותם חזרה לבית יתרו.

מתי הגיע יתרו, לפי פסוק ה'?

לפי רוב המפרשים הוא הגיע אחרי מתן תורה, בזמן שהעם חנה ליד הר סיני, במשך כשנה. זה מסתבר גם מפסוק יב להלן וכן מכך שמשה לימד את העם את המצוות ושפט אותם לפי דבר ה', רק לאחר הירידה הסופית מההר. הגעת יתרו הוקדמה בתורה, כמשקל נגד עמלק אשר הרע לישראל, כדי להצביע על אדם מאומות העולם אשר דווקא הטיב לישראל. בכל זאת, הרמב"ן מעדיף שלא לפרש לפי הכלל ש"אין מוקדם ומאוחר בתורה" וסבור שיתרו הגיע יחד עם בני ישראל להר סיני, כמה ימים לפני מתן תורה.

וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה: אֲנִי חֲתָנְךָ יִתְרוֹ בֶּן אֵלֶיךָ, וְאַשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּה. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֲתָנוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּשָּׁק לוֹ, וַיִּשָּׂאֵלוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם, וַיָּבֹאוּ הָאֵהָלָה. וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֲתָנוֹ אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפָרְעֹה וּלְמִצְרַיִם, עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל - אֵת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מָצְאָתָם בְּדֶרֶךְ, וַיַּצֵּלֵם ה'. וַיַּחֲדָה יִתְרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם. וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ: בָּרוּךְ ה' אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם - וּמִיַּד פָּרְעֹה, אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד מִצְרַיִם. עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹהִים, כִּי בִדְבַר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם. וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֲתָן מֹשֶׁה עִלָּה וּזְבָחִים לָאֱלֹהִים, וַיָּבֹא אֶהֱרֹן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכֹל לֶחֶם עִם חֲתָן מֹשֶׁה, לִפְנֵי הָאֱלֹהִים. (שמות יח, ו-יב)

מה הכוונה בביטוי "ויחדד יתרו"?

לפי רש"י, הכוונה שיתרו שמח, (בשפה הארמית, בדומה למלה "חדוה"). לעומת זאת, ע"פ דברי האמורא שמואל, במדרש אגדה, (מסכת סנהדרין צד), נכתב "ויחדד" כי בשרו נעשה חידודים חידודים למשמע הדברים, כי יחד עם השמחה, בכל זאת, היה מצר על איבוד המצרים. לפי פירוש זה, ויחדד היא מלה בעברית.

מה הכוונה של פסוק יא? איזה מהפך עבר יתרו?

לפי רש"י, יתרו הכיר בגדולת ה' מכל עבודה זרה שהכיר קודם, כי המצרים רצו לדון את תינוקות ישראל ע"י טביעה במים, והם בעצמם נידונו דווקא ע"י טביעה במים - מדה כנגד מדה.

על מה מצביע העובדה שיתרו הקריב עולה וזבחים, בנוגע למועד בואו?

זה כנראה מצביע על כך שיתרו הגיע להר סיני לאחר הקמת המשכן, שכן, לפני כן לא היה מזבח ולא הוקרבו קורבנות נדבה, אלא אם כן הקריב במזבח שבנה משה לפני מתן תורה, (שמות כד, ד). לפי המפרשים הוא הקריב את הקורבנות במהלך גיורו.

עצת יתרו לגבי ביזור סמכויות השפיטה; התכונות הדרושות לשופט; הקושי במציאת מועמדים ובבחירת שופטים; שיטות שונות בעולם לבחירת שופטים; הייררכיה שיפוטית

וַיְהִי מִמָּחָרָת, וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה לְשַׁפֵּט אֶת הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֹּקֶר עַד הָעָרֶב. וַיֵּרָא חֲתָן מֹשֶׁה אֵת כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר: מָה הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם? מִדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבֶדֶד, וְכָל הָעָם נֹצֵב עָלֶיךָ מִן הַבֹּקֶר עַד הָעָרֶב? וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֲתָנוֹ: כִּי

יבא אלי העם לדרוש אלהים. כי יהיה להם דבר, בא אלי וּשְׁפָטֵנִי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ, והודעתי את חקי האלהים ואת תורתיו. ויאמר חתן משה אליו: לא טוב הדבר אשר אתה עשה. נבל תבל גם אתה גם העם הנה אשר עמך - כי כבוד ממך הדבר, לא תוכל עשהו לבדך. (שמות יח, יג-יז)

מה בעצם טוען יתרו ומה משיב משה?

לפי המפרשים הטענה היא שמשה שפט לבד, לכן כל מי שרצה להופיע לפניו נאלץ להמתין בעמידה למשך זמן רב עד שמשה יתפנה לקבלו. משה משיב שמאחר שרק הוא מכיר את כל פרטי התורה והדינים, אין מישהו אחר שמסוגל להשיב לשאלות הפונים.

מדוע היה ביקוש כה רב לקבל את תשובת משה לשאלות בדבר חוקי האלוקים ומחלוקות בין אדם לחברו? על מה זה מצביע?

כפי שפירש רש"י, זה מצביע על כך שכל זה קרה לאחר שמשה רבנו ירד מהר סיני עם הלוחות השניים ביום הכיפורים, לאחר שעלה שוב להר במשך 80 יום אחרי חטא העגל. אחרי שמשה רבנו קיבל את כל פרטי התורה והמצוות, ביקש העם לנהל את חייו ע"פ התורה ולא באופן שרירותי או טבעי כמו לפני קבלת התורה. זה מצביע על שנוי לטובה שחל בעם לאחר הנפילה הגדולה של חטא העגל.

עתה שָׁמַע בְּקוֹלִי אֵינֶעָצֵד וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ - הִנֵּה אַתָּה לָעַם מוֹלֵד הָאֱלֹהִים וְהִבֵּאתָ אֶתְּךָ אֶת הַדְּבָרִים אֶל הָאֱלֹהִים. וְהִזְהַרְתָּ אֹתָם אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרָה, וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדְּרֹךְ יִלְכוּ בָּהּ וְאֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן. וְאַתָּה תַּחֲזֶנּה מִכָּל הָעָם, אֲנָשֵׁי חֵיל, וְרָאִי אֱלֹהִים, אֲנָשֵׁי אֲמַת שְׂנְאֵי בָצַע, וְשֹׂמֵת עֲלֵהֶם - שָׂרֵי אֲלָפִים, שָׂרֵי מֵאוֹת, שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֹת. וּשְׁפָטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת, וְהָיָה כָּל הַדְּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ, וְכָל הַדְּבָר הַקָּטָן יִשְׁפָּטוּהֶם, וְהָקַל מֵעֲלֶיךָ וְנִשְׁאָו אִתָּךְ. אִם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה, וְצֹדֵק אֱלֹהִים, וְיִכָּלֶת עֲמָד, וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מִקְמוֹ יָבֹא בְּשָׁלוֹם. (שמות יח, יט-כג)

האם יתרו מציע הפרדת רשויות השלטון או רק ביזור סמכויות? מה הכוונה בביטוי "כל הדבר הגדול יביאו אליך"?

יתרו מציע שמשה יהיה ה"מחוקק" על פי הנבואה שקיבל או שיקבל מה', אך ימנה שופטים לדרון את העם באופן שוטף וילמד אותם את פרטי המצוות. כמובן שהדבר דורש "השתלמות" מצד המועמדים לשמש שופטים, כדי שיכירו את הדינים על בוריים.

למעשה מדובר בהפרדה בין הרשות המחוקקת לבין הרשות השופטת, שכן הכוונה במלים "כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ" אינה שמשוה ישפוט את הדינים המסובכים, אלא כפי שמפרש הרשב"ם, מדובר בדברים שיש צורך לשאול את ה' לגביהם ולקבל ממנו את החוק או המשפט הרלוונטי. משה נשאר בכל מקרה ברשות המחוקקת והמבצעת.

מהן התכונות הדרושות משופט, לפי עצת יתרו?

הם צריכים להיות "אנשי חיל", כלומר בעלי אמצעים, כדי שלא יצטרכו לקבל שכר טרחה מהמדיינים, דבר שללא ספק עלול לעוות את הדין. (לפי הרמב"ן הכוונה לאנשים הראויים להנהיג עם גדול, והביטוי "אנשי חיל" למעשה כולל גם את שאר התכונות); "יראי אלוקים", כלומר שידונו ע"פ דין תורה, בדיוק כפי שמשוה יורה אותם, מבלי לשנות; "אנשי אמת" - שיהיה אפשר לסמוך על החלטותיהם; "שונאי בצע", כדי למנוע אפשרות שיקבלו שוחד או טובת הנאה כלשהי. הרמב"ן מוסיף שהם צריכים להיות שונאי עושה וחסד.

בנוסף, בספר דברים יג, ו - טו נאמר: הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנָבִנִים וַיִּדְעוּ לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם בְּרָאשֵׁיכֶם. וְאָקַח אֶת רָאשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם, אֲנָשִׁים חֲכָמִים וַיִּדְעוּ, וְאָתָּן אוֹתָם רָאשִׁים עֲלֵיכֶם - שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת, וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת, וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם. לפי זה דרושות עוד 3 תכונות: שיהיו חכמים, נבונים וידועים - (מוכרים או ראויים).

נוסיף כי בפרשת "שופטים" (דברים טז) נצטוו בני ישראל, לפני הכניסה לארץ ישראל: שְׁפֹטִים וְשֹׁטְרִים, תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ, וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צֶדֶק. לֹא תִשֶּׂה מִשְׁפָּט לֹא תִפְרֹן פָּנִים וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד, כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֶר עֵינֵי חֲכָמִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים. צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תַּחֲיֶה וַיִּרְשֶׁתְּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ.

גם כאן מודגשות התכונות של יושר אישי ורדיפת צדק.

האם קיים דמיון בין התכונות הדרושות לפי יתרו, לבין אלו הדרושות לשופט במדינת ישראל?

נוסח הצהרת האמונים של שופט בישראל הוא: "אני מתחייב לשמור אמונים למדינת ישראל ולחוקיה, לשפוט משפט צדק, לא להטות משפט ולא להכיר פנים", (בדומה לפסוק מפרשת "שופטים" המצוטט לעיל). הם לא צריכים להיות "אנשי חיל" (בעלי אמצעים או בעלי כושר מנהיגות) וזאת מאחר שהם מקבלים שכר מהמדינה ואינם תלויים בגורמים הנדונים בפניהם. הם לא צריכים להיות "יראי אלוקים" במובן של שומרי תורה ומצוות, שכן בבתי המשפט בישראל אין דנים ע"פ דין תורה אלא ע"פ חוקי הכנסת, שאליהם השופטים מחויבים. עליהם להכיר את החוקים על בוריים. הם צריכים להיות "אנשי אמת" ולפני בחירתם, עליהם לעבור שימועים

וראיונות בפני הועדה לבחירת שופטים, כדי לוודא שאין בהם רבב מבחינה אתית, מוסרית או מבחינת שמירת החוק. כמובן שאסור להם לקבל שוחד.

קיים דמיון נוסף בין הנדרש מהשופט בישראל לבין דרישות התורה. המקור: המכון הישראלי לדמוקרטיה, <https://www.idi.org.il/parliaments/7961/7966>, מאת: טובה שטרסברג כהן.

המקור בתורה מובא בסוגריים בסוגריים.

הוראת סעיף 5(ג) לכללי האתיקה קובעת: "שופט לא יגור מפני איש, (לא תגורו מפני איש, דברים א, יז), ולא יושפע במילוי תפקידו על ידי דעת קהל, חשש מפני ביקורת או רצון לשאת חן". (לא תפירו פנים בפופט, שם). וזו לשונה של הוראת סעיף 6 לכללים: "שופט ינהג בבעלי הדין בשוויון, לא יישא פני דל ולא יהדר פני גדול, (לא תשא פני דל, ולא תהדר פני גדול, ויקרא יט, טו), לא יסביר פניו לאחד וירע פניו לאחר, ישפוט בדעה נקיה ולא יגלה דעה קדומה או משוא פנים", (לא תטה משפט, לא תפיר פנים, דברים טז, יט).

על מנת להבטיח שיפוט ללא משוא פנים, נקבע בסעיף 77א(א) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד 1984: "שופט לא ישב בדין אם מצא, מיוזמתו או לבקשת בעל דין, כי קיימות נסיבות שיש בהן כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט". בהמשך לאותו הסעיף מפורטים בסעיפי משנה מצבים שבהם מובנה לכאורה מצב של ניגוד עניינים, ובלבד שקיימות נסיבות שיש בהן כדי ליצור חשש ממשי כאמור.

לגבי בתי הדין הרבניים, על פי חוק הדיינים - 1955, אדם יכול להיות מועמד למינוי דייין בבית דין רבני, רק אם: 1. הוא הוסמך לרבנות על ידי רב מומחה או מוסד תורני שמועצת הרבנות הראשית מכירה בו. 2. הינו בגיל 30 ומעלה. 3. הנו נשוי או היה נשוי. 4. אורח חייו ואופיו הולמים מעמד של דייין בישראל. 5. עמד בבחינות מטעם מועצת הרבנות הראשית. דווקא לגביהם אין כל כך דמיון לנדרש ע"י התורה.

איך משה היה אמור "לחזות" אנשי חיל, יראי אלהים, אנשי אמת, שגאי בצע, המתאימים לשמש שופטים?

לפי הספורנו הכוונה שהיה אמור לברור את האנשים, כנראה מתוך היכרות, או מתוך המלצות שקיבל. בפסוק כה בהמשך, אכן כתוב: "ויבחר משה אנשי חיל". רש"י מפרש שחזה ברוח הקודש שעליו וזה מסתבר, כי קשה מאוד לבחור דווקא את האנשים המתאימים ביותר, בעלי התכונות הדרושות.

איך נבחרים שופטים במדינת ישראל ובמדינות אחרות בעולם? איזו שיטה הכי קרובה לשיטת התורה?

להלן מובאות שיטות הבחירה של שופטים בבית המשפט העליון במדינות שונות בעולם. בישראל, השופטים נבחרים ככלל מקרב עורכי הדין המועמדים לשפיטה, בקפידה רבה ובתהליך יסודי וממושך. על המועמד לעמוד בתנאי הסף הנדרשים בחוק, ונוסף על כך מתקיים תהליך שראשיתו בהגשת טופסי מועמדות וטפסים למילוי על ידי ממליצים לוועדה לבחירת שופטים. הוועדה לבחירת שופטים בוחרת את השופטים בכל הערכאות, והנשיא ממנה אותם. הוועדה מורכבת מ-9 חברים.

שר המשפטים - והוא העומד בראשה, ושר נוסף לפי בחירת הממשלה; שני חברי הכנסת שתבחר הכנסת. (משנת 1992 מקובל למנות ח"כ אחד מהקואליציה ואחד מהאופוזיציה); שני חברי לשכת עורכי הדין - (בדרך כלל ניתן ייצוג לשתי הסיעות הגדולות בלשכה); נשיא בית המשפט העליון, ושני שופטים נוספים מבית המשפט העליון.

בארצות הברית ממונים השופטים הפדרליים על ידי הנשיא, ומינוים כפוף לאישור הסנאט. המועמדים עוברים שימוע מקיף בפני הסנאט, ובו ניתן לברר את דעותיהם. זהו שימוע ציבורי פתוח, שבו ניתן לשאול כל שאלה ולברר את כישורי המועמדים ואת האידאולוגיה המשפטית והפוליטית שלהם. באופן זה, ממונה בית המשפט על ידי הציבור, אך המינוי הוא לתקופה ארוכה (לכל החיים) ולכן בית המשפט אינו מחויב פוליטית לממשל שנבחר. שופטי מדינות הברית נבחרים לפי חוקיה הפנימיים של כל מדינה, לרוב בהצבעה רגילה בקלפי (כמו מועמדים לקונגרס, למשל).

בבריטניה מתמנים השופטים על ידי הלורד צ'נסלור (Lord Chancellor), שהוא מינוי פוליטי של ראש הממשלה בהמלצת ועדת מינויים.

בשבדיה מתמנים השופטים על ידי הממשלה, בהמלצת שופטי בית המשפט העליון. בבלגיה, בקנדה ובנורבגיה ממנה המלך או נציגו את השופטים שבחרה הממשלה. בצרפת מתמנים חברי הוועדה למינוי שופטים בידי הנשיא ושני ראשי בתי המחוקקים. בגרמניה מתמנים מחצית משופטי בית המשפט העליון בידי הבונדסראט (הבית העליון) ומחצית בידי ועדה הנבחרת על ידי הבונדסטאג (הבית התחתון).

ביפן מתמנים השופטים לבית המשפט העליון בידי הממשלה. מינויים עומד לאישור הציבור בבחירות הכלליות הראשונות לאחר המינוי. בהולנד מתמנים השופטים בידי הממשלה מתוך קבוצת מועמדים שבחרו הפרלמנט ושופטי בית המשפט העליון.

באוסטרליה נבחרים השופטים על ידי הממשלה בהמלצת ועדה ציבורית ותוך התייעצות עם התובע הכללי.

לגבי מנוי דיינים לבתי הדין הרבניים, הדיינים מתמנים על ידי נשיא המדינה לפי הצעת ועדת מינויים המובא לפני הנשיא על ידי השר. ועדת המינויים מורכבת מ- 10 חברים: שני הרבנים הראשיים לישראל; שני דיינים של בית הדין הרבני הגדול שיבחר חבר דייניו לשלוש שנים; שר המשפטים וחבר אחר של הממשלה שייבחר על ידיה; שני חברי כנסת שייבחרו על ידיה בבחירה חשאית ויכהנו כל עוד הם חברי הכנסת; שני עורכי דין העובדים במקצועם, שייבחרו על ידי המועצה הארצית של לשכת עורכי הדין, לשלוש שנים.

המקור: ויקיפדיה, הוועדה לבחירת שופטים.

בנוסף, טבלה: הליך מינוי שופטים לבית המשפט העליון בתשע מדינות. מקור: המכון הישראלי לדמוקרטיה, <https://www.idi.org.il/parliaments/7961/7977>, הליכי מינוי שופטים – מבט השוואתי, מאת: ד"ר אסף שפירא, 2012.

גוף ממנה	גוף מייעץ	גוף ממליץ	גוף מאשר	גוף בוחר	המדינה
המושל	שרי המשפטים של המדינות, שופטים, לשכות עורכי דין, דיקנים			הממשלה	אוסטרליה
נשיא	מועצה מייעצת			הממשלה	אירלנד
נשיא			סנאט	נשיא	ארצות הברית
המלכה	שופטים, נציגי מחוזות		הממשלה (שר המשפטים)	ועדת מינויים (הגורם הדומיננטי – השופטים)	בריטניה
נשיא				ועדת מינויים (מורכבת רק משופטים)	הודו
שר המשפטים (בהסמכת המלכה)		שופטי בית המשפט העליון והפרלמנט		הממשלה	הולנד
הקיסר והממשלה			הציבור	הממשלה	יפן
הממשלה		שופטי בית המשפט העליון		הממשלה	שוודיה
הפרלמנט				הפרלמנט	שווייץ

מהסקירה הנ"ל מסתבר שבכל המדינות שנסקרו, שופטי בית המשפט העליון נבחרים ע"י ועדה ציבורית, או ע"י הנשיא, הפרלמנט או הממשלה. מאחר שמשנה רבנו שימש בעיקר כרשות

מחוקקת, ובחר שופטים ע"פ המלצות שקיבל מנציגי העם בשבטים, נראה כי שיטת הבחירה ע"י **הפרלמנט**, כמו בשווייץ ובמידה מסוימת גרמניה, על סמך המלצות הנבחרות באופן מקצועי ע"י ועדה ציבורית - מקצועית, היא הקרובה ביותר לשיטת התורה - זאת **בניגוד** לשיטה הקיימת בישראל, של בחירת שופטים ע"י ועדה ציבורית **בלבד**.

למה היה צורך בכל כך הרבה שופטים, אחד על כל עשרה?

לפי רש"י, אכן מונו בסך הכל 78,600 שופטים בדרגים השונים, כ - 13% מאוכלוסיית הגברים! למשל, מונו 60,000 שרי עשרות. כפי שפירש האבן עזרא, יש לזכור שלא נדרש מהשופטים רק לשפוט, אלא שהם שימשו גם מורי תורה ומצוות, כפי שנדרש ע"י העם, שהיה צמא לדברי תורה. נכון לשנת 2010 היו במדינת ישראל 625 שופטים בבתי המשפט העליון, המחוזיים, השלום והעבודה, מספר נמוך יחסית לאוכלוסייה, בהשוואה לרוב מדינות המערב. לאור העומס על השופטים והעיתובים בהוצאת פסקי דין, אין ספק שיש צורך בהרבה יותר שופטים בישראל. אגב, ישראל היא שיאנית עולם במספר עורכי דין, ביחס לאוכלוסייה.

מה עומד מאחורי ההיררכיה המשפטית המוצעת?

כמו בכל מערכת משפט, קיימת היררכיה בבתי המשפט. למשל במשפט האזרחי במדינת ישראל יש בתי משפט שלום בערים רבות, מעליהם בתי משפט מחוזיים - 6 במספר, מעליהם בית המשפט העליון. התביעות מופנות לבתי המשפט השונים לפי גודל סכום הנתבע או העונש המקסימאלי שניתן להטיל לעבירה. בית המשפט העליון, ביושבו כבית משפט גבוה לצדק, (בג"ץ), שומע עתירות נגד רשויות המדינה, הממשלה, הכנסת, בתי דין דתיים, בתי דין לעבודה, בתי דין צבאיים. אם אחד מבעלי הדין אינו מקבל את פסק הדין הוא יכול לערער בבית משפט גבוה יותר. אותו הדבר היה אצל בני ישראל. בדרך כלל, הפניה הראשונה הייתה לשרי העשרות, פרט לנושאים מסובכים או יוצאי דופן. הייתה אפשרות לערער אצל שרי החמישים, ואחר כך אצל שרי המאות והאלפים.

בסך הכל מדובר בארגון מנהלי. איך משה לא הגיע לאותה מסקנה לבד? למה היה זקוק לשמוע זאת מיתרו?

אמרו חז"ל (איכה רבה ב, יג), "אם יאמר לך אדם, יש **חכמה** בגויים, תאמין. יש **תורה** בגויים, אל תאמין". יש דברים שאינם בהכרח קשורים לתורה ולמצוות, שבהם הגויים יודעים טוב יותר מאתנו, וכדאי ללמוד אותם מהם. יש המציעים שפרשה זו נכללה בתורה עוד לפני מתן תורה, כדי להראות ש"דרך ארץ קדמה לתורה", (אגב, הביטוי המדויק "דרך ארץ קדמה לתורה" כנראה אינו נמצא במקורות. הוא מבוסס על מדרש ויקרא רבה ט, ג, שבו נאמר "אמר רבי ישמעאל בר רב

נחמן: עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את התורה, הדא הוא דכתיב (=זהו שכתוב) "לשמור את דרך עץ החיים" (בראשית ג). "דרך" - זו דרך ארץ ואחר כך "עץ החיים" - זו תורה".

וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֲתָנוֹ, וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמַר. וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אֲנָשִׁי חֵיל מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רִאשִׁים עַל הָעָם - שָׂרֵי אֲלָפִים, שָׂרֵי מֵאוֹת, שָׂרֵי חֲמִשִּׁים, וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת. וַיִּשְׁפֹּטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת - אֶת הַדִּבָּר הַקָּשֶׁה וַיְבִיאוּן אֶל מֹשֶׁה, וְכָל הַדִּבָּר הַקָּטָן וַיִּשְׁפֹּטוּ הֵם. וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת חֲתָנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אֲרֻצּוֹ. (שמות יח, כד-כז)

האם משה מצא מספיק שופטים בעלי המעלות הדרושות?

לפי הספורנו, משה לא מצא אנשים בעלי כל המעלות, אך העדיף "אנשי חיל בקיאים, וחרוצים לברר וללבן אמיתות דבר ולהביאו אל תכלית, יותר מיראי אלוקים שהם אינם אנשי חיל". לפי הרמב"ן, הביטוי "אנשי חיל" שמצא משה, כולל את שאר התכונות. בספר דברים א, יג, אומר משה שמינה אנשים חכמים, נבונים וידועים, שהם כנראה הכוונה בביטוי "אנשי חיל".

למה משה שילח את חותנו הביתה אחרי שקיבל את עצותיו?

פרשה זו מובאת גם בספר במדבר י, כט – לב, שם נאמר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, לְחֹכֵם בֶּן רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֲתָן מֹשֶׁה, נִסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה', אֲתוּ אֲתֵן לָכֶם; לָכֵה אֲתָנוּ וְהַטְכְּנוּ לָךְ, כִּי ה' דִּבֶּר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֵלָיו: לֹא אֵלָיךְ, כִּי אִם אֶל אֲרֻצֵּי וְאֶל מוֹלְדֹתַי, אֵלָיךְ. וַיֹּאמֶר, אֵל נָא תַעֲזֹב אֲתָנוּ: כִּי עַל כֵּן יִדְעָתָ, חֲתָנְנוּ בַּמִּדְבָּר, וְהָיִיתָ לָנוּ לְעֵינָיִם. וְהָיָה, כִּי תֵלֶךְ עִמָּנוּ, וְהָיָה הַטוֹב הַהוּא, אֲשֶׁר יִיטִיב ה' עִמָּנוּ וְהַטְכְּנוּ לָךְ.

לפי זה, יתרו ביקש לחזור לארצו למרות הפצרותיו של משה, לפי מדרש מכילתא, כדי לגייר את משפחתו. עם זאת, בני יתרו נכנסו לארץ עם בני ישראל והתיישבו באזור יריחו וערד, כמו שכתוב בספר שופטים, א, טז: וּבְנֵי קִינִי חֲתָן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים, אֶת בְּנֵי יְהוֹדָה, מִדִּבְרֵי יְהוֹדָה, אֲשֶׁר בְּגִבְעַת עֲרֹד; וַיֵּלֶךְ, וַיָּשָׁב אֶת הָעָם. יתכן שלבסוף גם יתרו נכנס לארץ עם בני ישראל.

סיכום פרק יח

הפרק דן בהתפעלותו של יתרו מהדרך הנסית של הצלת ישראל מהשעבוד במצרים וכן בגיורו. ראינו את הדרישה הגדולה של העם לקבל את משפט האלוקים לענייניהם היום - יומיים, דבר שגרם לעומס ולעיכובים רבים אצל השופט היחיד, משה רבנו. ראינו את העצה החכמה של יתרו להפריד בין הרשות המחוקקת לרשות השיפוטית ומהן התכונות העיקריות הנדרשות משופט בישראל - חכמה ויושר. השופטים במדבר סיני נדרשו לא רק ללמוד את החוקים אלא גם ללמד אותם לעם.

פרק יט - העליות והירידות של משה לפני מתן עשרת הדברות; ציווי ה' לפני מתן תורה; ייעוד ומשימת ישראל - ממלכת כוהנים וגוי קדוש; הגבלת העם מלעלות להר סיני; ההיטהרות לקראת קבלת התורה; התגלות השכינה בקולות וברקים; היכן היה משה בזמן מתן תורה?

העליות והירידות של משה לפני מתן עשרת הדברות; ציווי ה' לפני מתן תורה

בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, בַּיּוֹם הַזֶּה, בָּאוּ מִדְבַּר סִינִי. וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינִי וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר וַיִּתֶּן יְשָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר. וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו ה' מִן הָהָר לֵאמֹר: כֹּה תֹאמַר לְבֵית יִעֲקֹב וְתַגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם וְאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאֲבֵא אֶתְכֶם אֵלַי. וְעַתָּה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקִלִּי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהִיִּיתֶם לִי סֹגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ. וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מְמֻלָּכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ - אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבֹּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (שמות יט, א-ו)

מה ההבדל בין "תאמר לבית יעקב" לבין "תגיד לבני ישראל"?

לפי רש"י, ע"פ מדרש מכילתא, "בית יעקב" הן הנשים ויש לומר להן בלשון רכה. "בני ישראל" הם הגברים. יש לפרש להם עונשים ודקדוקים, דברים קשים כגידים, לכן נאמר "תגיד". (על סמך פסוק זה נקראת רשת החינוך החרדית לבנות, "בית יעקב").

מה הכוונה שעם ישראל יהיה "סגולה" וכן "ממלכת כוהנים וגוי קדוש"? האם זאת דרישה או הבטחה בלתי תלויה בדבר?

לפי רש"י, "סגולה" היא "אוצר חביב" ופירושו "ממלכת כהנים" היא "שָׁרִים" כמו בפסוק "ובני דוד כהנים היו (שמואל ב, ח). גם לדעת רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי, קיים הבדל מהותי בין עם ישראל לשאר העמים, הנובע מכך שאבות האומה היו אנשים סגוליים וקדושים. לפי הספורנו, הכוונה ב"ממלכת כהנים" היא להבין ולהורות לכל המין האנושי לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד, "כמו שיהיה עניין ישראל לעתיד לבוא, כעין "אור לגויים". לפי הרמב"ן מדובר בהבטחה המותנית ב: "אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי".

האם עם ישראל שימש או משמש "אור לגויים"?

"אור גויים" (למען הדיוק), הוא ביטוי שמקורו בנביא ישעיהו, המבטא את ייעודו האוניברסלי של עם ישראל כמורה הדרך הרוחנית והמוסרית לעולם כולו.

מקור הביטוי בפסוקים מספר ישעיהו: וַיֹּאמֶר נִקְל מְהִיטָה לִי עֹבֵד לְהָקִים אֶת שְׁבִטִי יִעֲקֹב וּנְצִירֵי יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב, וְנִתְתִּיף לְאֹר גוֹיִם לְהִיט וְשׁוֹעֲתִי עַד קֶצֶה הָאָרֶץ - ישעיהו מט, ו

אֲנִי ה' קְרָאתִיךָ בְּצֶדֶק וְאַחֲזֶק בְּיָדְךָ וְאַצְרֶךְ וְאַתְּנֶנֶךָ לְבְרִית עֵם - לְאוֹר גּוֹיִם – יִשְׁעִיהוּ מִב, ו
וְהִלְכּוּ גּוֹיִם לְאוֹרְךָ וּמַלְכִּים לְנֹגַהּ זֶרְחָךְ – יִשְׁעִיהוּ ס, ג
ההקשר בשלושת האזכורים הללו הוא נבואת נחמה והבטחה לעם ישראל, לפיה ה' ישיב את
ישראל לארצם, ושיבה זו תגרום לגויים לפקוח את עיניהם, להעריץ את עם ישראל ולהכיר על ידי
כך כי ה' הוא האלהים ולא הפסלים או עבודה זרה אחרת. (ויקיפדיה, אור_לגויים).
לפי ההגדרה הנ"ל למושג "אור (ל)גויים", לא ניתן לומר שהנבואה כבר התגשמה. אמנם ישנם
עמים המעריצים את חכמת והישגי עם ישראל, כגון בדרום קוריאה וסין, ויהודים וישראלים
בולטים בזכייה בפרסי נובל ומצטיינים בתחום ההמצאות והיזמות, רישום פטנטים, הייטק
וחברות סטארט – אפ מוצלחות, אך לא ניתן לומר שהוא מהווה דוגמה ומופת לאומות העולם
בתחום הרוחני, אמוני, והמוסרי – למרות עבודת קודש של משלחות רפואה וחילוץ אחרי אסונות
טבע בעולם. לצערנו, האנטישמיות בעולם עדיין רווחת, יהודים אינם נערכים לרוב, ומדינת
ישראל נתפסת לעתים כמדינה כובשת ומדכאת (למרות שאין לכך הצדקה). ישנם תיירים,
ספורטאים ויורדים מהארץ שהתנהגותם ה"תחמנית" או האלימה מביאה שם רע על המדינה
וקיימות גם "מאפיות ישראליות". פרשיות פשע ושחיתות לא חסרות בישראל – כולל ישיבת נשיא
המדינה וראש הממשלה לשעבר בבית הסוהר. ריבוי פרשיות שחיתות, עבריינות ומקרי פשע,
כולל שוד, עבירות מין, התעללות בחסרי ישע ורצח, יחד עם העדר לרוב של חינוך לערכי מוסר
ויושר במערכת החינוך הכללית ובחלק גדול מהמשפחות – כל אלה מונעים מהחברה הישראלית
מלהפוך לחברת מופת, כפי שחלמו מייסדיה ומרחיקים את היכולה להתכבד בתואר "אור לגויים".
יש לנו עוד כבדת דרך ארוכה לעבור עד שנגיע לשם, ונראה שעדיין לא התחלנו אותה.

וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיֵּשֶׁם לִפְנֵיהֶם אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ ה'. וַיַּעֲנוּ
כָּל הָעָם יְחָדוּ וַיֹּאמְרוּ: כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה, וַיָּשֻׁב מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֶל ה'. וַיֹּאמֶר
ה' אֶל מֹשֶׁה: הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעָב הָעֶנָּן בְּעָבוֹר וַיִּשְׁמַע הָעָם בְּדִבְרֵי עַמֶּךָ, וְגַם בָּךְ
יֶאֱמִינוּ לְעוֹלָם - וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֶל ה'. (שמות יט, ז-ט)

למה כתוב שוב בפסוק ט "וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֶל ה'" ? הרי זה נאמר כבר בפסוק ח.
לפי רש"י, בפסוק ח נאמר וַיָּשֻׁב מֹשֶׁה ..., כדי "ללמדך דרך ארץ משה, שלא אמר הואיל ויודע
מי ששלחני איני צריך להשיב", ומהנימוס יש להשיב בכל מקרה. בפסוק ט הוא השיב לה' שרצון
העם לשמוע את דברי ה' באופן ישיר ולא באמצעות משה. לפי הרשב"ם, העברת התשובה הזו
של העם אל ה', קדמה לדברי ה': הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעָב הָעֶנָּן...

הציווי להגביל את ההר מלעלות אליו וההיטהרות לפני קבלת עשרת הדברות

ויאמר ה' אל משה: לך אל העם וקדשם היום ומחר וכבסו שמלתם. והיו נכנים ליום השלישי, כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני. והגבלת את העם סביב לאמר: השמרו לכם עלות בקר ונגע בקצהו - כל הנגע בקר מות יומת. לא תגע בו יד פי סקול יסקל או ירה יירה, אם בהמה אם איש לא יחיה - במשך היבל המה יעלו בקר. וירד משה מן ההר אל העם ויקדש את העם וכבסו שמלתם. ויאמר אל העם: היום נכנים לשלשת ימים - אל תגשו אל אשה. (שמות יט, י-טו)

למה היה איסור חמור כל כך, עד אזהרת מוות, לעלייה להר?

כנראה בגלל קדושת המאורע. (לאחר סיום מעמד הר סיני היה מותר לעלות להר, שנאמר: "במשך היבל המה יעלו בקר"). זה דומה לאיסור הכניסה לעזרה במקדש ע"י טמאי מתים, איסור הכניסה לקודש (להיכל), ע"י מי שאינו כהן ואיסור הכניסה לקודש הקודשים, פרט ליום הכיפורים, שבו נכנס הכהן הגדול בלבד. מי שעבר על האיסור הסתכן בנפשו, כפי שנראה אצל נדב ואביהוא (ויקרא י) ואצל קורח ועדתו (במדבר טז). נראה בהמשך, כי בפועל העם לא רק שלא ניסה לעלות להר, אלא התרחק ממנו, מתוך חשש שמא ימותו מההתקרבות לקודש עוצמתי כל כך.

וכבסו שמלתם - מה הסיבה לכיבוס הבגדים?

לפי המפרשים, הכיבוס וההימנעות מיחסי אישות, היה כדי להיטהר, לפני עלייתם למדרגת נביאים. לפי האבן עזרא הם נדרשו לטהר את גופם ע"י רחצה במים, אחרת גופם יטמא שוב את בגדיהם.

מה הכוונה ש"ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני"? הרי אין לה גוף.

לפי הרמב"ן, הכוונה שיראו את מראה האש האוכלת בראש ההר. ברור שלא מדובר בירידה במובן הפיזי, כפי שמבאר הרמב"ם במורה נבוכים, חלק א, פרק י, "... (הכתוב) קרא שרות (השריית) הנבואה על הנביא או שכון השכינה: (במילה) 'ירידה'".

התגלות השכינה בקולות וברקים; היכן עמד משה בזמן מתן עשרת הדיברות

ויהי ביום השלישי בהית הבקר, ויהי קלת וברקים וענן כבד על ההר וקל שפר חזק מאד, ויחרד כל העם אשר במחנה. ויוצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה ויתיצבו בתחתית ההר. והר סיני עשן פלו מפני אשר ירד עליו ה' באש ויעל עשנו כעשן הכבשן,

וַיִּתְּרֵד כָּל הָהָר מְאֹד. וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד; מִשָּׁה יִדְבֹּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל. וַיֵּרֶד ה' עַל הַר סִינַי אֶל רֹאשׁ הָהָר, וַיִּקְרָא ה' לְמִשָּׁה אֶל רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מִשָּׁה. (שמות יט, טז-כ)

מהיכן הגיע קול השופר?

לא ידוע. יתכן שלא הייתה תקיעה של שופר ממשי, (שאינו חזק כל כך), אלא שהקב"ה השמיע במסגרת הקולות, הברקים הרעמים והעשן, גם קול של רוח, שנשמע כמו קול שופר.

מה נאמר בדו - שיח "מִשָּׁה יִדְבֹּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל"?

לפי רש"י, הכוונה לדברות שהשמיע משה לבני ישראל, מהדיבר השלישי עד העשירי, כפי שיבואר בהמשך. ה' הגביר את קולו של משה כדי שכולם יוכלו לשמוע. לפי הרמב"ן, הכוונה לעניין הגבלת ההר. גם אז, העם שמע את קול ה' מדבר אל משה.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה רֵד הָעֵד בָּעָם, כֹּן יִהְיֶה אֵל ה' לְרֹאשׁ וְנִפְל מִמֶּנּוּ רַב. וְגַם הַפְּהָנִים הַנִּגְזָשִׁים אֵל ה' יִתְקַדְּשׁוּ, כֹּן יִפְרֹץ בָּהֶם ה'. וַיֹּאמֶר מִשָּׁה אֶל ה': לֹא יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל הַר סִינַי כִּי אַתָּה הַעֲדַתָּה בָּנוּ לֵאמֹר, הַגְּבִיל אֶת הָהָר וְקַדְּשָׁתוּ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי ה': לֹךְ רֵד, וְעֲלִיתָ אִתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ, וְהַפְּהָנִים וְהָעָם אֵל יִהְיֶה לַעֲלֹת אֵל ה' כֹּן יִפְרֹץ בָּם. וַיֵּרֶד מִשָּׁה אֶל הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם. (שמות יט, כא-כה)

למה ה' שולח את משה שוב למטה להזהיר את העם שלא יעלו? הרי הוא כבר הזהיר אותם?

לפי רש"י, "מזרזים (מזהירים) את האדם קודם מעשה וחוזרים ומזהירים אותו בשעת מעשה". האזהרה הראשונה נאמרה להם שלושה ימים קודם לכן. היה צורך להזהיר אותם שוב שלא יעלו להר בזמן שמיעת עשרת הדברות. לפי הספורנו היה חשש שבעת שיעלו למדרגת נבואה פנים אל פנים, כמו משה, יחשבו שמותר לעלות אל מחיצת משה. ניתן אולי להוסיף, שהוד מעלת שמיעת קול ה' היה עלול להכניס אותם למצב של איבוד שליטה והם היו עלולים לעלות להר בטעות.

היכן עמד משה בעת שמיעת עשרת הדיברות, למעלה בהר, או למטה.

לפי פשט הכתוב וכן לפי הספורנו, משה היה למטה בהר, קרוב לעם. זה מסתבר גם מהדו - שיח בין העם למשה, מיד לאחר עשרת הדיברות. יש מפרשים שהיה חשוב שמשה יהיה ליד העם בזמן שמיעת עשרת הדברות, כדי שאף אחד לא יחשוד שמשה היה מעורב בשמיעת הקולות וגם, שהעם ישמע את הדברות באמצעות נוכחותו של משה. משה היווה נקודת החיבור בין העם לה'.

סיכום פרק יט

הפרק מתאר את ההכנות שנצטוו בהן העם לקראת שמיעת עשרת הדיברות. כפי שנאמר להם, הייעוד והמשימה של עם ישראל הם להיות "מְמַלְכֶת כְּהִנִּים וְגוֹי קָדוֹשׁ" ואולי גם אור ודוגמא לגויים, או האמצעי המקשר בין ה' לאומות העולם, כפי שהכהן מקשר בין היהודים הפשוטים לה'. הודגשה החשיבות שבהגבלת ההר מהעלייה בו, בזמן האירוע הקדוש ובהיטהרות לקראתו.

פרק כ - עשרת הדברות; האם "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" הוא ציווי?; איזה פסלים אסורים ומהי עבודת אלילים?; פוקד עוון אבות על בנים?; מהו "לֹא תִשָּׂא"?; מה אסור לעשות בשבת?; כיבוד הורים ואריכות ימים; לא תרצח - הפלת עובר, המתת חסד, השתלת איברים; הוצאת מתבלים רוצחים להורג; ניאוף - ההלכה והחוק; דוד ובת שבע, בגידה של נשוי עם רווקה; לא תגנב - על איזה סוג גניבה מדובר? "לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֶךָ עַד שֶׁקָּר" - האם כולל עד מדינה?; איך אפשר לשלוט ביצר החימוד? העם ראה את הקולות או שמע אותם - מה הכוונה?; איסור בניית מזבח מאבני גזית

מעמד הר סיני - עשרת הדיברות; הדיבר הראשון והשני - אֲנֹכִי וְלֹא יְהִיָּה לְךָ

וַיִּדְבֹּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר: אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, מִבֵּית עֲבָדִים; לֹא יְהִיָּה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי. (שמות כ, א-ב)

האם המלים "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים" הן חלק מעשרת הדברות או הקדמה להם? אם כן, מה משמעות הדיבר?

אין ספק שמדובר בראשון מ"עשרת הדברים" המוזכרים בשמות, לד, כח: "וַיִּכְתֹּב עַל הַלְחָת, אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית - עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים", אחרת יהיו רק "תשעה דברים". לפי הרמב"ן הציווי הוא "להאמין שה' הוא האלוקים, שממנו הכל נהיה ושחייבים לעבוד אותו". זהו תנאי הכרחי לקבלת התורה והמצוות, שכן אם אין אמונה בקיום המצווה על המצוות, למה שתהיה מחויבות לקיום המצוות אשר נמסרו מפיו? האמונה הנדרשת אינה פילוסופית ועיונית, אלא יש לדעת ולהכיר בכך שה' הוא שהוציא את ישראל ממצרים במכוון ושהוא לא קרה "מעצמו, ע"י צירופי מקרים או ע"י המזל". בנוסף, ע"פ הפרשנים, פירושו של הפסוק "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ וכו'" - דע שאני אחד, שאני בעל הכוחות כולם, ושאני הוצאתיך ממצרים כדי להיטיב לך.

גם הרמב"ם קובע ממש בתחילת משנה תורה, הלכות יסודי התורה, (פרק א, הלכה א), שמדובר בדיעה ברורה ולא באמונה סתמית: "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון", ובהלכה ו: "וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר 'אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ'".

גם בספר דברים ד, לה - לו, נאמר: "אֲתָה הָרָאָתָ לְדַעַת פִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים - אֵין עוֹד מִלְּבָדוֹ. מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעָךְ אֶת קוֹל לְיִסְרָךְ וְעַל הָאָרֶץ הִרְאָךְ אֶת אֲשֵׁי הַגְּדֻלָּה וּדְבָרָיו שִׁמְעָתָ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ". שוב חוזר עניין הידיעה החוויתית, המבוססת על אירוע הראייה והשמיעה אשר חוו במעמד הר סיני באופן ישיר מהקב"ה.

בספר הכוזרי של רבי יהודה הלוי, שואל מלך כוזר את החבר מדוע לא נאמר בדיבר הראשון: "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר בִּרְאִיתִי שָׁמַיִם וָאָרֶץ", כלומר בורא אוניברסאלי, שאינו מוגבל רק לאירוע

יציאת בני ישראל ממצרים. הוא מסביר בתשובתו, שהאמונה היהודית אינה מבוססת על התבוננות שכלית או פילוסופית, אלא אך ורק על חווית האירוע ההיסטורי של התגלות נבואית של ה' ביציאת מצרים ובמעמד הר סיני.

יחד עם זאת יש פוסקים, ביניהם בעל הלכות גדולות (מתקופת הגאונים במאה התשיעית), הסוברים שהדיבר הראשון מהווה הקדמה לעשרת הדיברות, ולא ציווי.

האם המלים "לא יהיה לך אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי" שייכות לדיבר הראשון או השני? הרי שניהם באותו הפסוק? מה משמעות הציווי?

לעיל הובאה גרסה מסוימת ולפי זה "לא יהיה לך..." שייך לדיבר הראשון. יש מחשיבים את "לא תעשה לך פסל..." כדיבר בפני עצמו. ברוב החומשים הדיבר השני, "לא יהיה לך...", מתחיל בפסוק חדש. כוונת הציווי, שאין לעשות, ויש אומרים אף לא לקיים, פסל המשמש כחלק מפולחן דתי, כפי שנעשה בתרבויות רבות בעבר ואף היום, בעיקר בארצות המזרח, כגון הודו, סין, תאילנד וכדומה. בנוסף, כפי שפירש רש"י והרמב"ן, מהביטוי "אֱלֹהִים אֲחֵרִים", לומדים שאין לשתף אלוהות אחרת עם האל, כפי שקיים בנצרות, או ייחוס אלוהות למלאכים או לצבא השמים. ישנם עמים, בעיקר באפריקה, העובדים עדיין לרוחות ולשדים, לפעמים למרות היותם נוצרים. לפי הרמב"ם, מדובר גם בדבר שבמחשבה, (הלכות יסודי התורה א), שאין להעלות על הדעת שיש אלוה אחר.

הדיבר השני - או המשך הדיבר השני

לא תַעֲשֶׂה לָךְ פֶּסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל, וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת, וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ. לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם - כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא, פֶּקֶד עֵוֹן אָבֹת עַל בָּנִים - עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבְעִים, לְשָׁנָאִי. וְעָשָׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים, לְאֱהָבִי וּלְשֹׂמְרֵי מִצְוֹתַי.
(שמות כ, ג-ה)

לפי הציווי, איזה פסלים אסור לעשות? האם אסור גם לעשות פסל לנוי או לאמנות או שנאסרו רק פסלים המשמשים לעבודה זרה?

לפי הרמב"ן, התורה אוסרת לעשות פסל לצורך עבודה זרה בלבד. לפי הרמב"ם, (הלכות עבודה זרה ג, טו - יח), אסור אף אם אינו מתכוון לעבדו, כאשר האיסור כולל עשיית פסלי אדם בולטים לשם נוי, וזאת מחשש שיטעו לאחר מכן ויחשיבו את הפסל כעבודה זרה; אך עשיית צורת אדם שקועה או שטוחה, מותרת. פוסקים אחרים הגבילו איסור זה, והתירו גם פסלי אדם, בתנאי שאינם

מהווים דמות שלמה אלא חסרה באיבר כלשהו. לפי הרמב"ם אסור גם ליצור דמות שמש וירח, כוכבים ומזלות, ומלאכים, והעובר על איסור זה חייב מלקות.

למה שאדם נורמלי ישתחוה לפסל, מעשה ידי אדם?

גם בימינו ישנם עדיין מאות מליוני בני אדם שהם עובדי אלילים, בעיקר בהודו וארצות המזרח, אפריקה, ודרום אמריקה.

עבודת אלילים מייחסת לכוחות טבע, למושגים מופשטים ואף לאידאות, תכונות אלוהיות ומעבדת אותם באמצעות תפילה, הקרבת קורבנות וטקסים נוספים, במטרה להתחבר אליהם, לרצותם ולחזק את כוחם. המחשבה של האדם עובד האלילים בצאתו אל החיים, היא שמאחורי עולם הטבע המלא בכוחות חזקים יש משמעות וסיפור. ההתרחשות האסטרנומית והמטאורולוגית איננה מקרית ושרירותית. יש סיבה פנימית להתרחשות הדברים, שיש להבינה. ע"פ המאמינים בעבודת אלילים, יש לעבוד את האלים הטובים והנכונים, להיכנע בפניהם ולקבע אותם כפירוני המקום, וזאת כדי לחזק את כוחם ולקבל מהם שפע וברכה. לעתים אף יש להקריב קורבנות לאלים הרעים ולמשרתיהם הדמונים, כדי לשכך את כעסם.

האלים העיקריים בכנען העתיקה היו אל - ש"ברא" את העולם, הבעל - אל הגשמים והסערות ופטרון החקלאות, האשרה - אלת האדמה, ים - אל הימים, האל מוות - שאחראי על הבצורת והעקרות, ענת - אלת המלחמה. היו "קשרי משפחה" והיררכיה בין האלים השונים. אלים "נפוצים" נוספים היו (והינם), אל השמש, אלת הירח, אל השמים, אלת הפריזון, אל השאול והמוות, ואלת האהבה והיופי.

לשאלתנו, לעתים קרובות, האלים מיוצגים בצורת פסל העשויים מעץ, חרס, ומתכות כמו נחושת וזהב, המסמלים כוח או רעיון מסוים, בדומה לעגל הזהב שנעשה במדבר, העגלים שהקים ירבעם בן נבט בממלכת ישראל ופסל מיכה. לעתים היו מיניאטורות ל"שימוש עצמי" או ביתי, או של האל הרווח בצורת צלמיות. מאחר שהפסל מייצג ומסמל את האל, ובכך משמש אמצעי לעבודתו, אין להתפלל על הפעולה התמוהה כביכול, של השתחויה לפסל.

כנגד התפוצה העולמית של האמונה בעבודת אלילים, אשר היוותה כעין "ברירת מחדל" ודבר שאין עליו עוררין, עומד הציווי **המהפכני** של התורה, האוסר באופן מוחלט כל זכר וסמל של עבודת אלילים, ומחייב האמונה באל אחד, בלתי נראה, אשר ברא את כל הכוחות בטבע.

המקור: מבוסס על אתר ויקיפדיה.

מה הכוונה בביטוי "אֵל קָנָא"? איך יתכן שה' מקנא במישהו או במשהו?

הרמב"ן מפרש שזה כמו "איש המקנא באשתו בלכתה לאחרים". כמובן שזו דוגמא של דיבור בלשון בני אדם כדי שיבינו, כי לא ניתן לייחס לקב"ה את מידת הקנאה, כפי שהיא מצויה אצל בני אדם.

איך יתכן שה' פוקד עוון אבות על בנים? זה נשמע לא צודק. נאמר בדברים כד, טז: "לא יומתו אבות על בנים, ובנים לא יומתו על אבות: איש בִּתְּאוֹ, יומתו".

רש"י והרמב"ן מפרשים, ע"פ מסכת ברכות ז, א, שהכוונה שאם בני הדורות הבאים גם כן יעבדו אלילים, העונש עליהם יהיה מצטבר ויכלול גם את עוון אבותיהם. כמובן שאם לא יעבדו אלילים, לא יקבלו עונש.

וְעָשָׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים, לְאֱהֲבֵי וּלְשֹׂמְרֵי מִצְוֹתַי - הרמב"ן מפרש את "אֱהֲבֵי" כאלה אשר מוכנים למסור את נפשם על קידוש ה', או שעובדים את ה' שלא על מנת לקבל פרס. "שֹׂמְרֵי מִצְוֹתַי", הם שאר הצדיקים.

הדיבר השלישי - לא תשא

לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא, כִּי לֹא יִנָּקֶה ה' אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשׁוֹא. (שמות כ, ו)

מהי הגדרת עוון נשיאת שם השם לשוא? למה העבירה חמורה כל כך?

לפי רש"י, אסור להישבע בשם ה' לשקר, כגון להישבע על עמוד של אבן שהוא של זהב. אסור גם להישבע לחינם, כגון על עמוד של אבן שהוא של אבן. הרמב"ן מוסיף "שלא ישא על שפתיו השם הנכבד לחינם", כלומר שאסור להזכיר את שם ה' ללא צורך, מפני שהוא מוציא את שם ה' לבטלה ויש בזה משום פחיתות בכבוד ולזול בשם.

האבן עזרא מסביר שהכוונה למי שנשבע בשם, לעשות מצווה או מעשה טוב, ואינו מקיים. העבירה היא חמורה מאוד מפני שהנשבע משתמש בשם אלוקים כדי לאמת את דבריו - דהיינו שהוא נשבע אמת, כמו שאלוקים הוא אמת, וכאשר הוא משקר או לא עושה את מה שנשבע עליו, הוא עושה בדיוק ההיפך ומחלל בכך את שם ה'. יש אומרים שהמתפלל או המברך ללא שום כוונה, גם כן עובר על איסור "לא תשא".

העובר על איסור זה במזיד, עם עדים והתראה, ע"פ התורה חייב מלקות.

באיזה מקרים נוספים עוברים אנשים על איסור "לא תשא"?

ישנם מקרים שבהם אדם אומר לחברו "אני נשבע לך באלוקים ש...". לפי המפרשים, אפילו אם הוא נשבע אמת, יש כאן עבירה, כל שכן אם הוא נשבע לשקר. נפסק להלכה, שגם מי שמברך ברכה שאין צורך בה, עובר על "לא תשא". למשל, מי שבירך על כוס שתייה, "שהכל נהיה בדברו", וכעבור כמה דקות מברך שוב, למרות שאין בכך צורך, אלא אם כן עשה הפסקה משמעותית בינתיים, או שעבר למקום אחר, עובר על איסור "לא תשא" כי הוא מזכיר את שם ה' לחינם.

הדיבר הרביעי - זכור את יום השבת

זכור את יום השבת לקדשו. ששית ימים תעבד ועשית כל מלאכתך. ויום השביעי שבת לה' אלהיך - לא תעשה כל מלאכה, אתה ובנך ובתך, עבדך ואמתך ובחמורך וגרך אשר בשעריך. כי ששית ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בהם וינח ביום השביעי על פני ברך ה' את יום השבת ויקדשהו. (שמות כ, ז-י)

איך זוכרים את יום השבת לקדשו?

לפי רש"י, יש לזכור את השבת גם בימות החול, שאם הזדמן לך חפץ יפה, תיעד אותו לשבת. לפי הרמב"ן, מדובר במצווה לקדש את השבת ביין בליל שבת לפני שאוכלים, (על סמך מסכת פסחים דף קו). לפי הרמב"ם (משנה תורה, הלכות שבת, פרק כט, הלכה א), מצוות זכירת השבת כוללת גם החובה להבדיל בין קודש לחול, במוצאי שבת. בהבדלה במוצאי שבת מברכים על היין, על בשמים, (כדי לשמח את הנפש לאחר עזיבת "הנשמה היתרה" שנוספה לו במהלך השבת), ועל האש, כדי לסמן שמעתה מותר להדליק אש. אסור לאכול לפני שמבדילים, שמא ישכח להבדיל. הרשב"ם מסביר שהמלה "זכור" מתייחס תמיד לעבר. על כן יש לזכור את יום השבת הראשון, שלאחר ששת ימי בראשית, שעליו נאמר (בראשית ב, ג): "ויברך אלהים את יום השביעי, ויקדש אותו, כי בו שבת מכל מלאכתו". גם עלינו, בדומה לה', לקדש אותו ע"י שבתה ממלאכה, כפי שה' ברך את יום השבת, אשר בא לאחר שהכל נברא והיה שלם ושבת אחר כך מכל מלאכת הבריאה.

למה טוב לשמור שבת?

שמירת שבת נותנת לשומריה מנוחה אמיתית לגוף, לנפש ולנשמה. זה יום שמתנתקים מהעבודה, מתחרות, מטרדות היום יום, מהטלפון הסלולרי המטריד מהטלוויזיה, מהחדשות, ומהמחשב וכן מכל מלאכה אחרת המפריעה למנוחתינו. לפני השבת הכל מוכן, ולא נשאר אלא לשוחח עם בני

המשפחה ועם שכנים וחברים ולהתעניין איש בשלום רעהו, להתענג במאכל ובמשתה משובחים, לטייל רגלית, לשחק, לשיר ביחד, לקרוא, ללמוד ולעיין בשקט ובישוב הדעת בתורה ובמה שקורה סביבנו ובעולם וכן להתעלות מבחינה רוחנית ולהתחבר לבורא עולם.

מי שמחלל שבת אינו נהנה אף פעם מיתרונות אלה ופוגע בעצמו.

גם אנשי רוח יהודים "חילונים" ראו בשבת יום בעל ערך תרבותי וחברתי. א.ד. גורדון (1856 – 1922), פעיל בתנועה הציונית, חלוץ ופועל חקלאי, הוגה ומורה דרך לחלוצים ולחלוצות בתקופת העלייה השנייה והעלייה השלישית, היה שומר שבת.

ברל כצנלסון, (1887 – 1944), ממנהיגי הבולטים של תנועת העבודה בארץ ישראל, הוגה דעות של הציונות הסוציאליסטית, עיתונאי, עורך וממקימי מוסדות ההסתדרות, ראה בשבת את אחד מעמודי התווך של התרבות העברית ושל הסוציאליזם העברי, ודרש מחבריו לתנועה הקיבוצית להימנע מעבודה בשבת. הוא עצמו היה אוכל כשר ושומר שבת.

במכתב של חיים נחמן ביאליק לחברי קיבוץ גבע, בשנת 1934, בעקבות חילול שבת המוני שהיה בקיבוץ, הוא מציין כי "ארץ ישראל בלי שבת לא תיבנה אלא תיחרב וכל עמלכם יהיה לתוהו. עם ישראל לא יוותר לעולם על השבת, שהיא לא רק יסוד קיומו הישראלי, אלא גם יסוד קיומו האנושי. בלי שבת אין צלם אלוהים ואין צלם אנוש בעולם". אחת מפעולות התרבות שסיד ביאליק בתל אביב הצעירה היה עונג שבת, אשר שילב הרצאות בנושאי יהדות ותרבות יהודית, פיוטים ושירה בציבור, וזאת מתוך אמונה כי "בלי שבת אנו אומה בזויה ושפלה... יש לרומם את ערך השבת בתוכנו כאן ובכל מקום, ובייחוד בעיני הדור הצעיר". (אתר: www.tlv.edu.gov.il). על אף שהיה "חילוני" בכל הווייתו, הקפיד ביאליק שלא לחלל שבת בפרהסיה, כערך חברתי ורוחני.

גם אחד העם, אשר צבי (הירש) גינצברג, מראשי הוגיה של הציונות הרוחנית, (1856 – 1927), לא היה שומר מצוות, אך הוא ראה בשבת ערך היסטורי ולאומי חשוב ביותר, והתנגד לכל ניסיון לבטל את השבת או להמעיט בחשיבותה. ועל כך כתב במאמרו "שבת וציונות", "אין צורך להיות ציוני או מדקדק במצות בשביל להכיר ערך השבת. מי שמרגיש בלבו קשר אמיתי עם חיי האומה בכל הדורות, הוא לא יוכל בשום אופן – אפילו אם אינו מודה לא בעולם הבא ולא במדינת היהודים – לצייר לו מציאות עם ישראל בלי "שבת מלכתא - (המלכה)". אפשר לאמור בלי שום הפרזה, כי יותר משישראל שמרו את השבת שמרה השבת אותם, ולולא היא שהחזירה להם נשמתם וחדשה את חיי רוחם בכל שבוע, היו התלאות של ימי המעשה מושכות אותם יותר ויותר כלפי מטה, עד שהיו יורדים לבסוף לדיוטא האחרונה של חומריות ושפלות מוסרית ושכלית. ועל כן בוודאי אין צורך להיות ציוני בשביל להרגיש כל הדר הקדושה ההיסטורית, החופפת על מתנה טובה זו, ולהתקומם בכל עוז נגד כל הנוגע בה.

מקור: אתר דעת אביעד הכהן, daat.ac.il/mishpat ivri/skirot/66_2.htm

כמו כן, להלן המודעה שפרסמה עיריית תל אביב "נגד חילול שבת בפרהסיא" בחתימת ראש העיר מאיר דיזנגוף, בקיץ 1933: (מקור: ויקיפדיה, שבת).

לעומת כל אלה, מצער מאוד שמעמד וכבוד השבת נרמסים במקומות רבים בארץ, ע"י פתיחת עסקים בשבת ע"י יהודים, תוך העסקת יהודים, באזורי האוכלוסייה היהודית וכל זה בניגוד לחוק שעות עבודה ומנוחה, 1951, שכמעט אינו נאכף. נציין כי אין בעיה בפתיחת עסקים שבבעלות לא יהודית והעסקת לא יהודים, אשר משרתים, בין השאר, לא יהודים ותיירים.

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֲשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתְּךָ - לפי פסוק ח האם יש ציווי לעבוד ששה ימים בשבוע או שזה רק רשות?

במדרש מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי, רבי יהודה הנשיא אומר: כשם שנצטוו ישראל על מצוות עשה של שבת, כך נצטוו על המלאכה (בששת ימי השבוע), ובפרקי אבות א, י, שמעיה אומר: אהוב את המלאכה.

פירש רבי עובדיה מברטנורא: "אהוב את המלאכה" - אפילו יש לו במה להתפרנס, חייב לעסוק במלאכה, שהבטלה מביאה לידי שעמום. "ושנא את הרבנות" - (לא - אין הכוונה לרבנים או לרבנות הראשית!) אל יאמר אדם, גדול אני וגנאי לי לעסוק במלאכה, (אפילו אם היא פשוטה או קצת מבזה). פירוש אחר, "ושנא את הרבנות", תתרחק מלנהוג שררה על צבור, שהרבנות מקברת את בעליה, (ראו את הפוליטיקאים שהסתבכו).

"ואל תתוודע לרשות" - אל תנסה להתקרב לשלטון או להתרועע עם אנשי השלטון, כדי לנסות לקבל מכך תועלת.

אבל לפי רוב המפרשים, בפסוק זה אין ציווי לעבוד ולעשות מלאכה בששת הימים, אך למעשה על מנת להתפרנס ולהתקיים, אין ברירה אלא לעבוד, שלא כולם זוכים בפיס או בירושה יפה.

אילו מלאכות אסור לעשות בשבת?

התורה אוסרת עשיית כל מלאכה בשבת, אך מציינת רק חלק מן המלאכות האסורות ומותרות בשבת. המלאכות המפורשות במקומות שונים בתורה כאסורות הן: הבערת אש, חריש וקציר, קישוש עצים ויציאה מחוץ לתחום היישוב. בספרי הנביאים מצוינות מספר מלאכות אסורות נוספות, בהן, נשיאת משא, (גם על גב חמור), קניית מרכולות מן הגויים והכנת יין. לגבי שימוש במכשירי חשמל, לפי חלק מהפוסקים מדובר בחילול שבת של הבערת אש, אם יש במכשיר חוט להט. אם אין, האיסור הוא מדרבנן.

במשנה מסכת שבת, פרק ז, משנה ב, נמנות 39 אבות המלאכה האסורים בשבת, הנלמדים מהמלאכות שנעשו לצורך הקמת המשכן. זהות זו בין המלאכות שנעשו לצורך הקמת המשכן ובין המלאכות האסורות בשבת נלמדת מסמיכות הפרשיות בין הציווי על שמירת שבת והציווי על הקמת המשכן בספר שמות, פרק לא. בנוסף לאבות המלאכה ישנן תולדות הדומות להם והאסורות גם כן.

מבין אבות המלאכה: זריעה, חרישה, קצירה, טחינה, אפיה ובישול, ליבון - (כביסה), צביעה, קריעה, תפירה, ציד בהמות, שחיטה, כתיבה, מחיקה, בנייה, הבערת אש, כבוי אש, הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים ולהיפך.

להלן חלוקה אחרת של המלאכות האסורות בשבת על פי סדר עשייתן במלאכת המשכן:

קבוצה א' - 11 מלאכות שנעשו בהכנת הרכיבים לצורך צביעת יריעות המשכן: 1. הזורע. 2. החורש. 3. הקוצר. 4. המעמר. 5. הדש. 6. הזורה. 7. הבורר. 8. הטוחן. 9. המרקד. 10. הלש. 11. האופה (או מבשל). (אלה משמשות גם ביום - יום להכנת מאכלים).

קבוצה ב' - 13 מלאכות שנעשו בהכנת היריעות: 1. הגוזז את הצמר. 2. המלבנו. 3. המנפצו לסיבים. 4. הצובעו. 5. הטווה. 6. המיסך. 7. העושה שני בתי נירין. 8. האורג. 9. הפוצעו. 10. הקושר. 11. המתיר. 12. התופר 2 תפירות. 13. הקורע (על מנת לתפור).
קבוצה ג' - 7 מלאכות שנעשו לצורך הכנת כיסויי העורות למשכן: 1. הצד צבי. 2. השוחטו. 3. המפשיטו. 4. המעבדו. 5. הממחק (הממרקו) 6. המשרטט. 7. המחחק.
 (מלאכות אלו משמשות גם לייצור בגדים ונעליים באופן כללי).
קבוצה ד' - 8 מלאכות שנעשו לצורך הקמת המשכן (או לבנין באופן כללי): 1. הכותב. 2. המוחק. 3. הבונה. 4. הסותר בנין. 5. המכבה אש. 6. המבעיר אש. 7. המכה בפטיש. 8. הנושא (מטלטל) מרשות לרשות.

כשיש בית דין סמוך, המחלל שבת במזיד, אם יש עדים שהתרו בו, חייב עונש סקילה מהתורה, (כי מדובר בכפירה). היום, כשאין לבית דין סמכות להוציא להורג, הוא חייב כרת. המחלל בשגגה, חייב להביא קורבן חטאת בזמן שבית המקדש קיים.

מה ניתן ללמוד מהתוספת "אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך"?

לפי רש"י, המבוגרים אחראים לכך שגם הקטנים לא יעשו מלאכה בשבת. הרמב"ן מפרש שהכוונה ב"עבדך ואמתך" היא ללא יהודים, שכן ברור שיהודים חייבים בשמירת שבת ואין צורך לציין זאת. גם "גרך אשר בשעריך" הוא לא יהודי והכוונה בציווי, שאין לבקש ממנו בשבת לעשות מלאכה עבורך.

הדיבר החמישי - כִּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ

כִּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוֹן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ.
 (שמות כ, יא)

מה נדרש בציווי לכבד את ההורים?

לפי רוב הפוסקים, על סמך הגמרא, על בן או בת לזון אותם, לדאוג לרווחתם, לסעוד אותם במידת הצורך, בעיקר בעת זקנותם ולאחר פטירתם להביאם לקבר ישראל. ע"פ המצווה המשלימה של "מורא אם ואב", (בספר ויקרא, יט, ג), אסור, בכל גיל, לזלזל בהם, לבייש או לקלל אותם, לצערם, או להיות כפויי טובה כלפי אלה שהביאוהו לעולם וגידלו אותו. אך אסור לשמוע לקול ההורים אם מבקשים ממנו לעבור על איסור ע"פ ההלכה, שכן "דברי הרב ודברי התלמיד - דברי מי שומעים?". הציווי מחייב כיבוד הורים, גם אם אנחנו לא מרוצים ממעשיהם או מיחסם כלפינו.

מה הקשר בין כיבוד הורים לבין אריכות ימים? הרי יש אנשים המכבדים את הוריהם, אך אינם מאריכים ימים.

יש מסבירים שמי שמכבד את הוריו ודואג לרווחתם, מראה דוגמא טובה לילדיו וע"י כך יזכה שגם ילדיו יכבדו אותו. בדרך כלל, אך לא תמיד, זה יביא לאריכות ימים. נאמר במסכת חולין, דף קמב, שאין כל מצווה שבתורה שמתן שכרה בצדה, חוץ מכיבוד אב ואם שנאמר בה, (אצלנו וכן בדברים ה, טו) לְמַעַן יֵאָרְכוֹן יָמֶיךָ, ומצוות שילוח הקן שבה כתוב: (דברים, כב, ז): לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וְהָאָרֶץ יָמִים. הגמרא מביאה מקרה שאב ביקש מבנו לטפס על עץ ולהביא לו גוזלות. הבן עלה, שילח את האם ולקח את הבנים, כמצוות התורה, ובירידתו נפל מהעץ ומת. היכן אריכות ימיו וטובתו של הבן? אלא יש לפרש, "למען יאריכון ימך" - בעולם שכולו ארוך "ולמען ייטב לך" - לעולם שכולו טוב, כלומר לעולם הבא.

הדיבר השישי - לא תרצח

לא תרצח (שמות כ, יב)

מה ההגדרה של רצח?

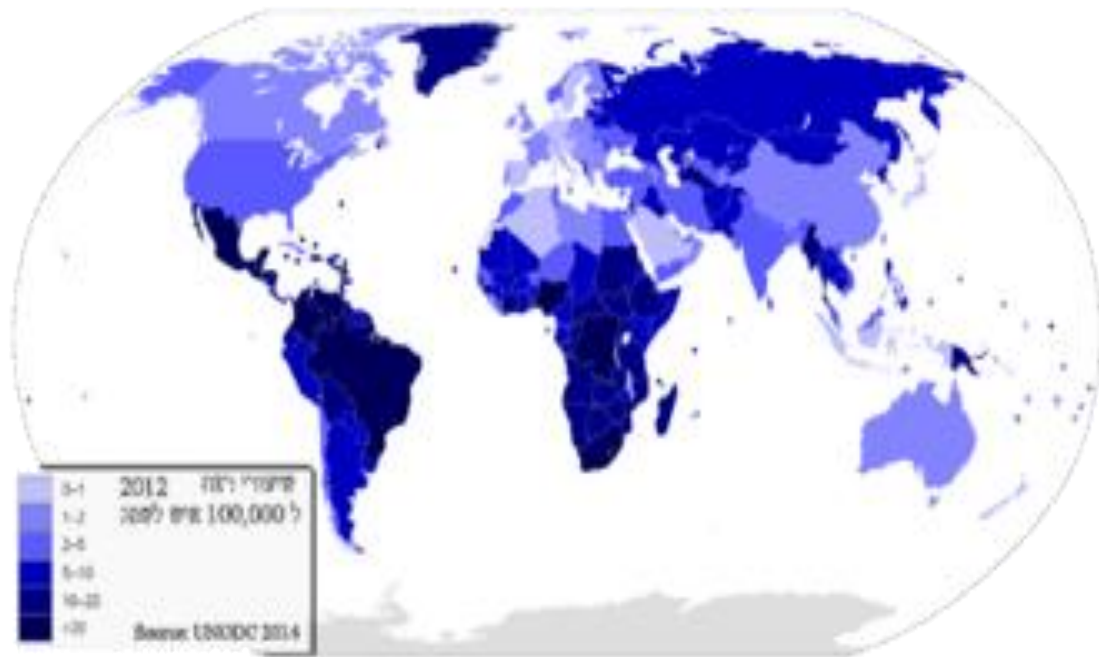
איסור רצח חל על כל בני האנוש והוא אחד משבע המצוות שנצטוו בהן בני נח שנאמר "שׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם, בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ, כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם", (בראשית ט, ו). הוא אינו חל על ביצוע עונש מוות למי שנידון לכך בדין וכן במלחמות בין צבאות. על פי הרשב"ם רציחה היא גרימת מוות לזולת ללא סיבה, לעומת הריגה, שכוללת גם גרימת מוות עם סיבה וגם ללא סיבה. גם הפרשן החזקוני, מבדיל וסובר כי רציחה היא גרימת מוות שלא כדין דווקא, לעומת הריגה שכוללת נטילת חיים כדין ושלא כדין.

לפי האבן עזרא הכוונה היא שאסור גם לעשות כל פעולה שיש בו משום גרימת מוות, כולל להעיד שקר כדי לחייב את הנידון בעונש מוות או לתת עצה רעה בזדון, הגורמת למותו, או במקרה שאתה יכול להצילו מן המוות אם תגלה לו איך, ואתה נמנע מלגלות.

ע"פ סעיף 300 בחוק העונשין של מדינת ישראל, "רצח" מוגדר כגרימה, בכוונה תחילה או במזיד, למותו של אדם – גם לצורך או תוך ביצוע של עבירה אחרת. המדינה הסירה את עונש המוות מספר החוקים שלה, למעט במקרים הנדירים של עשיית דין בנאצים ובעוזריהם ובגידה. העונש על מעשה רצח בישראל הוא מאסר עולם.

האם איסור רצח אינו צו מוסרי הטבוע בבני אדם? מדוע יש צורך לאסור אותו במפורש בעשרת הדברות?

כביכול כולם יודעים שאסור לרצוח, אך לצערנו ההיסטוריה מראה שה"צו המוסרי", לעתים אינו עומד במבחן וראייה לכך הוא הרצח הראשון של הבל בידי קין. הדוגמאות הבולטות והמצמררות ביותר הינן הרצח ההמוני של הארמנים ב-1915 בידי התורכים ושואת יהודי אירופה וקבוצות אוכלוסיה נוספות במלחמת העולם השנייה בידי הנאצים. ההערכות מצביעות על כך שבין 10 ל-20 מיליון בני אדם נרצחו או מתו כתוצאה מהמדיניות של סטלין בברית המועצות. יש הטוענים שהמספר קרוב יותר ל-100 מיליון אם כוללים את המגורשים לסיביר ועובדי הכפייה, הכלואים בבתי חולים פסיכיאטריים, וכדומה. ע"פ מחקרים השליט הסיני מאו דזה-דונג, היה אחראי למותם של כ-40 מיליון אנשים במהלך הטיהורים של מיעוטים אתניים, במחנות העבודה, ב"מהפכת התרבות". ביפן בתקופת אדו (1603-1868), האיכרים נקטו בשיטות לצמצום הריבוי הטבעי, בעיקר "דילול" של תינוקות ממין נקבה. כאשר נולדה ילדה, ניתנה לאב הזכות לצוות על המיילדת לחנוק את התינוקת באמצעות נייר רטוב שקוף אשר הוכן למטרה זאת. ידוע שגם בעת החדשה, בעת האיסור על הולדת יותר מצאצא אחד, משפחות סיניות רבות הרגו בת שנולדה, כדי לאפשר הולדת בן, המועדף עליהם. נוסף את מעשי הרצח הזוועתיים של ארגונים וקבוצות המשתייכים לאסלאם הקיצוני כגון דאע"ש, אל קאעידה ובוקו חראם בניגריה, אשר בהם מצווה לרצוח, בשם אללה, כל מי שאינו חושב או מאמין כמוהם, ובעיקר מוסלמים, תוך סתירה של 180 מעלות מהציווי בעשרת הדברות. מעשי רצח מתוכננים כגון אלה מראים שהאיסור על רצח בהחלט אינו מובן מאליו. בנוסף, לצערנו מקרי הרצח מתרחשים בעולם וגם בחברה הישראלית מידי שנה. הכללתו בעשרת הדברות מצביעה על חומרתו הנצחית של הרצח.

שעורי רצח ב - 2012 במדינות העולם ל – 100,000 איש לשנה. הצבע הבהיר ביותר: 1-5 מקרים, הכהים יותר מגיעים עד ל – 20 ויותר מקרים. (מקור: ויקיפדיה, ערך רצח). ניתן להבחין בכך שרצח נפוץ יותר במדינות בהן שלטון החוק חלש, (רוב ארצות אפריקה, מרכז ודרום אמריקה, רוסיה, גרינלנד) ונדיר יותר בשני סדרי גודל בארצות המערב ובמזרח אסיה.

האם הפלת עובר נחשבת רצח?

נושא זה טעון, במיוחד בארצות הברית והמערב. במקורות היהדות, דרש רבי ישמעאל, שגם מי שהורג עובר חייב מיתה, שנאמר: "שופך דם האדם 'באדם' דמו ישפך", ואיזהו אדם שבאדם? זהו עובר (סנהדרין נז, ב). אבל אם העובר מסכן את נפשה של האם, מותר לגרום למותו כדי להציל את האם, שחיי האם קודמים לחיי העובר. למשל כאשר האישה מקשה ללדת, ואומרים הרופאים שאם הלידה תימשך האם תמות, ממיתים את הוולד שכרחמה, ומוציאים אותו, ומצילים את חייה. אך אם כבר יצא ראשו או רובו של הוולד, למרות שברור שהמשך הלידה יגרום למיתת האם - אסור להמיתו, שהוא כבר נחשב לחי בפני עצמו, ואין הורגים אותו כדי להציל את חייה, (משנה אוהלות ז, ו). ראו בקטע הבא לגבי היתר להפלת עובר שצפוי להיות להיוולד כבעל מום.

שאלת העוברים הסובלים מתסמונת דאון

בעקבות התפתחות הטכנולוגיה הרפואית ניתן כיום לבדוק במשך ההריון האם העובר סובל מפגמים מסוימים. השאלה היא, האם מותר במקרה שהעובר סובל מתסמונת דאון או סיבוכים קשים לבצע הפלה.

תסמונת דאון (מונגולואיד) מתבטאת בתווי פנים וגוף מיוחדים. המחלה נובעת מעודף של כרומוזום אחד, הגורם לפיגור שכלי וגופני בדרגות שונות. כמו כן אצל בעלי תסמונת דאון ישנה שכיחות רבה יותר של מומים ומחלות שונות, כמו מומי לב, והצרה של התריסרון, נטייה לזיהומים וסרטן הדם. בעלי תסמונת דאון יכולים לחיות עשרות שנים אבל עקב בעיות רפואיות שונות אינם מאריכים ימים.

ישנן משפחות שהתפרקו ונהרסו עקב לידת ילד כזה. ויש שהצליחו לשרוד, אבל שמחת חייהם אבדה, וכאב ויסורים ליווה עד יומם האחרון, וגם חינוך ילדיהם האחרים נפגע קשות. ויש שהצליחו להפוך את הקשיים והסבל למנוף לצמיחה מוסרית רוחנית, והשקיעו בחינוך ילדם החריג, ואף זכו לרווח נחת ממנו ומשאר ילדיהם.

למעשה נחלקו בזה גדולי הפוסקים, ומחלוקתם תלויה בשאלה עקרונית: מהי רמת חומרת איסור ההפלה.

לדעת המחמירים, העובר נחשב כאדם חי והפלתו כרצח, ואם כן כשם שאסור להרוג אדם חולה כך אסור להרוג עובר חולה. וכן הורו הרב פיינשטיין זצ"ל בספרו שו"ת אגרות משה, והרב אורבאך זצ"ל, והרב אלישיב שליט"א, וכן דעת עוד הרבה פוסקים.

לעומתם המקלים סוברים, שהעובר אינו נחשב אדם חי והפלתו אסורה משום השחתה וחבלה בלבד. ואזי כאשר העובר סובל מסיבוכים קשים שעלולים לגרום לו ולבני משפחתו סבל רב מותר יהיה להפילו. שכשם שמותר לאדם לקטוע את ידו החולה, כך מותר לאישה להפיל את עובריה החולה. אבל מסיבות כלכליות או חברתיות אסור לאדם לקטוע את ידו או לעקר את עצמו וכן אסור לאישה להפיל את פרי בטנה. וכן הורו הרב ישראלי זצ"ל בספרו עמוד הימיני, והרב אליעזר ולדינברג שליט"א בספרו שו"ת ציץ אליעזר.

למעשה השאלה כרוכה בעוד גורמים, כמו שלב ההיריון. שכן יש מקלים להפיל בארבעים הימים הראשונים של ההריון, שעד אז לדעתם העובר עדיין לא נחשב כאדם חי. ויש מקילים אף בכל שלושת החודשים הראשונים של ההיריון. ויש מקלים המתירים גם אח"כ, עד סוף החודש השישי, להפיל עובר שסובל מתסמונת דאון. ++

יש סוברים שגם במקרה שהעובר חולה אסור להפילו, אלא שאם ההפלה נעשית בדרך עקיפה, כגון על ידי זירוז לידה, האיסור הוא מדברי חכמים.

אם נערה יהודיה נכנסה להריון שלא במסגרת הנישואין, ברור לכל הפוסקים שאסור לה להפיל את עובריה. לא מדובר בממזר אלא ביהודי כשר ולדעת הרבה פוסקים נחשב הדבר כמעט כמו רצח. לגבי בני זוג החושבים שמצבם הכלכלי לא מאפשר להם לגדל ילד נוסף בבית, אם האישה התעברה, ברור שאסור לה לבצע הפלה. הם יכולים לקבל סיוע כלכלי מארגונים שונים. מקור התשובה מהסדרה "פניני הלכה", של הרב אליעזר מלמד. אתר yeshiva, מדרש 8211.

מה לגבי המתת חסד?

המתת חסד (בלועזית: אותנזיה, Euthanasia, "מיתה טובה") פירושה המתת אדם מתוך מטרה להיטיב עמו כאשר הוא סובל ממחלה סופנית. ברפואה קיים ויכוח סוער על השימוש בהמתות חסד כדי לזרז את קיצם של חולים סופניים ולגרום למותם, כדי לקצר את תקופת סבלם. הנושא מהווה אחת מנקודות המחלוקת המרכזיות באתיקה הרפואית. לצד המתת החסד האקטיבית קיים סוג נוסף של המתת חסד שבו נעשה שימוש נרחב ברפואה והוא המתת חסד סבילה - הימנעות מטיפולים מאריכי חיים במקרים שבהם לא ישנו את מצבו של החולה הסופני, במידה שהוא סובל או נטול הכרה. טיעונים מוסריים מנוגדים עולים בדיון על המתת החסד. מצדדיה מדגישים את זכותו של אדם על גופו ואת זכותו של אדם שלא לסבול ואת זכותו לבכר מוות על חיים נטולי כבוד. המתנגדים מטעמים את קדושת החיים ובראש ובראשונה מזהירים מפני סכנת המדרון החלקלק – מתן היתר לקיפוד חיים, אף בנסיבות קיצוניות, עלול להוביל ברבות הזמן להתרת דמם של חולים, גם במקרים שאין לכך כל הצדקה. הנאצים עשו שימוש תעמולתי ומסולף במושג "המתת החסד", והצדיקו באמצעותו רצח נכים ומפגרים, במסגרת תוכנית T4 אותנזיה.

עמדת החוק הישראלי

ישנם מקרים שבהם אי - הארכת חיי חולה סופני היא בגדר נורמה שכבר אין מערערים עליה. כך, למשל, בבתי החולים בישראל אין מנשימים חולים עם סרטן מפושט ואין ממעיטים בתרופות משככות כאבים לחולים סופניים, גם אם ברור שהן עלולות לקצר את ימיהם. ב-6 בדצמבר 2005 אישרה הכנסת את חוק "החולה הנוטה למות", המתיר שלא להאריך את חייו של חולה סופני, שנתן הוראה מתאימה בעניין זה. עם זאת החוק פוסלת המתת חסד אקטיבית מכל וכל ומציין מפורשות בסעיף 19: "אין בהוראות חוק זה כדי להתיר עשיית פעולה, אף אם היא טיפול רפואי, המכוונת להמית, או שתוצאתה, קרוב לוודאי, היא גם גרימת מוות, בין שהיא נעשית מתוך חסד וחמלה ובין שלא, ובין לבקשת החולה הנוטה למות או אדם אחר ובין שלא".

המתת חסד בהלכה

התפיסה שיש לנקוט כל פעולה בכל מצב על מנת להאריך את חייו של אדם, גם נגד רצונו, נתפסת לעתים כעמדתה של ההלכה בנושא המתות החסד, אך למעשה אינה רווחת. השולחן ערוך מבדיל בין עשיית מעשה המקרב מותו של אדם, דבר שהוא איסור חמור, לבין הסרת דבר המונע את פטירת החולה, שהיא מותרת. ככלל, הפוסקים מתירים שלא לנקוט פעולות שיאריכו את סבלו של אדם גוסס, ויש גם כאלו הסבורים שהארכת חיים במקרה כזה אף אסורה, אם אין הגוסס מעוניין בה. במקרים שבהם החולה אינו סובל, אך הוא נטול הכרה ואין כל תקווה לחייו, החובה להמשיך

ולטפל בו שנויה במחלוקת בין פוסקים המצדדים בהמשך הטיפול, לבין אלה המתירים הימנעות פסיבית מפעולות להארכת חייו.

כאמור, רווחת הדעה שניתן להימנע מהארכת חייו של חולה סובל, דהיינו אין צורך לחברו למכשיר הנשמה או לערוך בו החייאה, ולפי דעות רבות, גם אין צורך לספק לו תרופות. עם זאת, לא ניתן להימנע מלספק לו מזון, נוזלים וחמצן – דהיינו טיפול רפואי שגרתי. רוב הפוסקים אף מתירים להתפלל למען מותו בהקדם של חולה סופני בתקווה שיגאל מייסוריו. המקור: ויקיפדיה, המתת_חסד

האם לפי ההלכה מותר, לצורך השתלה, להוציא לב או כבד מאדם הנמצא במצב גסיסה, אך עדיין מונשם?

נחלקו הפוסקים בשאלה, האם מותר להוציא את הלב מאדם שמת מוות מוחי. יש אומרים שכל זמן שהלב עדיין פועם, האדם נחשב חי, וכל הנוטל את לבו עובר על איסור רצח. ויש אומרים, שהואיל והמוח מת, והאדם אינו מסוגל לנשום בכוחות עצמו, ורק על ידי מכונה הוא מונשם ובכוח זה גם לבו פועם, הוא נחשב מת ומותר ליטול את לבו ולהציל על ידי כך חיי אדם אחר.

דעת המקלים, שמרגע שהוכח ללא צל של ספק שהמוח - כולל גזע המוח - מת, אינו מתפקד, ואינו מגיב לשום גירוי ואין בו זרימת דם, והוא אף החל להירקב ואין עוד שום אפשרות שאדם זה יחזור לנשום באופן עצמאי - הרי הוא מת ומותר ליטול מגופתו איברים כדי להציל על ידם חיי אדם אחר. וכן פסקה מועצת הרבנות הראשית.

אלא שכדי למנוע כל ספק, נקבעו על ידי מועצת הרבנות תנאי בקרה קפדניים, שעל ידם אפשר יהיה לוודא בבירור שאכן המוח - כולל גזע המוח - מת, ורק לאחר מכן, התירו ליטול איברים להשתלה.

מסיבות פוליטיות התלויות בממסד הרפואי, חלק מדרישות הרבנות לא התמלאו. ולכן גם לדעת המתירים, אף שמדובר בהצלת נפשות, אין להתיר הוצאת הלב ללא היתר מפורש מרב שבדק ומצא שניתן לסמוך על הרופאים ועל בדיקותיהם.

דעת האוסרים מבוססת על שתי סברות עיקריות: א - כל זמן שיש באדם סימני חיים בלב הוא מוגדר כחי. ב - לא ניתן לסמוך כל כך על דעת הרופאים בקביעת רגע המוות.

לפיכך, לדעת האוסרים, אין להוציא לב או כבד מגופו של אדם שמוחו מת ולבו עדיין מתפקד, והעושה כן עובר על איסור רציחה.

מקור התשובה מהסדרה "פניני הלכה", של הרב אליעזר מלמד.

yeshiva.org.il/midrash/460

האם לפי ההלכה מותר להוציא מחבלים רוצחים להורג?

להלן התייחסות הרב דב ליאור, יו"ר ועד רבני יש"ע:

"לפי הוראת תורתנו, בית דין שדן דיני נפשות זקוק לעדים ולסנהדרין שידונו בנושא. אולם מצד הנהגת המלכות – או בדורנו שאין לנו מלכות – עוברות סמכויות המלך לעם. כך כותב הרב קוק במשפט כהן בתשובה קמ"ג.

אם העם בחר ממשלה, יש לממשלה הסמכות אפילו לדון דיני נפשות לפי חוקי המדינה, כפי שכותב הרמב"ם בהלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ד הלכה ב: "וכל אלו הרצחנים וכיוצא בהם... אם רצה מלך ישראל להורגם בדין המלכות ותקנת העולם – הרשות בידו".

לממשלת ישראל יש עניין להטיל מרות ואימה על רוצחים שפלים כדי להרתיע אחרים מלבצע זממם. לכן יש מקום להטיל עונש מוות על רוצחי המונים ובכך להגן על חפים מפשע ועל אנשים תמימים. מדינת ישראל צריכה להשכיל ולהבין כי אנו מוקפים אויבים מבחוץ, וכי כל יחס של סלחנות מצדנו למעשי הזוועה שלהם אינו מתפרש שאנחנו ג'נטלמנים אלא הוא מתפרש כחולשה. חולשה זו אינה תורמת לביטחון המדינה. הרמב"ם כותב באגרת תימן כי "כל זמן שאנו רודפים שלומם הם ישיבו בחירום ובמלחמה".

כלומר הנטייה להומאניות מצד ישראל רק מגביר את הפגיעה בעם ישראל. הסלחנות שבה נקטנו במשך שנים ארוכות הִיָּתָה בעוכרינו, והגיע הזמן לשנות את המדיניות ולנקוט באמצעים קשים. על כן ברור שיש עניין שממשלת ישראל תדאג לחוקק חוק שיקבע עונש מוות על רוצחים המוניים, ובכך נצליח להרתיע עושי עוולה שכאלה לטובת כלל הציבור".

השיקולים בעד ונגד הטלת עונש מוות על מחבלים רוצחים, מובאים בפרוטרוט בספר "להיות מדינה יהודית", בסדרה זו.

הדיבר השביעי - לא תנאף

לא תנאף**מדוע אסור לנאוף ומה הגדרת ניאוף?**

לפי רוב המפרשים, ניאוף הוא קיום יחסים בין אישה נשואה לבין גבר שאינו בעלה. לעומת זאת על פי אבן עזרא, ספורנו וחזקוני מדובר בכל יחסי מין אסורים. היום מקובל לקרוא לזה "בגידה". האיסור חל על כל האנושות ולא רק על יהודים. ע"פ התורה, אם יש עדות חד משמעית (ולא נסיבתית), לקיום יחסי המין מרצון, הנואף והנאופת חייבים עונש מוות.

הסיבה לאיסור ניאוף ברורה. ע"פ התורה, אצל בני אדם, בניגוד לבעלי חיים, קיום יחסי מין אינו אמור לספק תאוה מינית בלבד, אלא מהווה דבר מחייב - הדורש אחריות. על כן אין לקיים יחסי מין שלא במסגרת המחייבת, דהיינו נישואין. ברור שבגידות הן אחד הגורמים העיקריים לפירוק המסגרת המשפחתית, עם כל הסבל הנגרם לבני המשפחה.

כאמור, ע"פ התורה, העונש על ניאוף הוא מיתה, אך עונש זה אינו מופעל בימינו, מפני שאין בית דין המוסמך לפסוק עונש מוות. העונש המופעל בימינו הוא הכלל "אסורה לבעלה ולבועלה" - על האישה הנואפת להתגרש מבעלה, ואסור לה להינשא לזה שאתו נאפה. גם בהקשר זה נדרשת עדות של שני עדים שראו את מעשה הניאוף, עדות שאותה קשה להשיג. כאשר לבית הדין הרבני מוצגת עדות נסיבתית, למשל עדות כי האישה התייחדה בחדר בבית מלון עם גבר זר, אף שלא תמיד יחייבו את האישה להתגרש, יופעל הכלל "אסורה לבעלה ולבועלה", ואם בסופו של דבר תתגרש, הרי שתהיה אסורה לאדם שעמו נאפה (על פי החשד). מעשה הניאוף נחשב ביהדות לאחת מהעבירות החמורות ביותר, אחת משלוש שעליהן נאמר "ייהרג ואל יעבור" ואדם שנולד כתוצאה מניאוף הוא ממזר.

ע"פ החוק הישראלי ופסקי דין אזוריים, אין איסור על ניאוף, ובג"ץ אף פסל את הקביעה שהאישה "אסורה לבעלה", אפילו אם זהותו ידועה באופן חד משמעי. החל משנת 2001, בן או בת זוג שנבגד יכול להגיש תביעת נזיקין נגד הבוגד/ת. בנוסף, הנבגד/ת יכול להגיש דרישת גירושין לבית הדין.

ע"פ החלטות בתי הדין הרבניים, אישה נואפת אינה זכאית למחצית הרכוש המשותף במקרה של גירושין, אך ע"פ בתי המשפט האזרחיים, מעשה ניאוף אינו רלוונטי לשאלת חלוקת הרכוש והיא זכאית למחצית הרכוש המשותף. יתר על כן, אישה נשואה העוזבת את בעלה מבלי להתגרש ממנו ועוברת לגור עם גבר אחר, נשוי או רווק, יכולה להיות מוכרת בבתי המשפט של המדינה כ"ידועה בציבור" של הגבר השני, עם זכויות כספיות מסוימות.

האם באירוע דוד המלך ובת שבע היה משום ניאוף?

לכאורה על פי פשט הכתוב, (שמואל ב, יא – יב), יוצא שדוד ובת שבע חטאו בעוון ניאוף, אחרת לא ניתן להבין את ההאשמות הקשות של נתן הנביא נגד דוד, החל ממשל כבשת הרש, עבור למלים (שמואל ב, יב, ט – יב): "מדוע בָּזִיתָ אֶת דָּבָר ה' לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי אֶת אוֹרְיָה הַחֹתֵן הַכִּיתָ בְּחֶרֶב וְאֶת אִשְׁתּוֹ לָקַחְתָּ לָךְ לְאִשָּׁה וְאֹתוֹ הִרְגָתָ בְּחֶרֶב בְּנֵי עֲמֹן. וְעַתָּה לֹא תִסּוּר חֶרֶב מִבֵּיתְךָ עַד עוֹלָם עַקֵּב כִּי בָזַתְנִי וַתִּקַּח אֶת אִשְׁת אוֹרְיָה הַחֹתֵן לָךְ לְאִשָּׁה. כֹּה אָמַר ה' הִנְנִי מְקִים עָלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתְךָ וְלִקְחֹתִי אֶת נָשִׁיךָ לְעֵינֶיךָ וְנָתַתִּי לְרַעֲיָךָ וְשָׁכַב עִם נָשִׁיךָ לְעֵינֵי הַשָּׁמַשׁ הַזֹּאת. כִּי אָתָּה

עֲשֵׂיתָ בְּסִתְּרִי וְאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת הַדְּבָר הַזֶּה נֹגֵד כָּל יִשְׂרָאֵל וְנֹגֵד הַשָּׁמַיִם. וַיֹּאמֶר דָּוִד אֵל נָתַן חֲטָאתִי לָהּ."

בפרקים הבאים מסופר על התממשות עונשו של דוד: תחילה מעשה אמנון ותמר, המסתיים בהתחזקותו של בנו, אבשלום, המגיעה לשיאה במרד שהנהיג נגד דוד. במהלך המרד שכב אבשלום עם פילגשי המלך לפני כל העם, כפי שניבא נתן. רש"י כותב: "כך אירע לו, שלקה בארבעה בנים, הילד שנולד תחילה לבת שבע ונפטר, אמנון, תמר ואבשלום". כפי שגזר דוד את דינו של העשיר בכבשת הרש, "את הכבשה ישלם ארבעתיים", כך נענש בעצמו. לפי זה דוד עבר על עוון ניאוף וגם על גרימת מוות של אוריה החתי, הבעל הנבגד והחף מפשע.

יחד עם זאת, אם אכן עבר דוד על עוון ניאוף ורצח, לא ברור כיצד לא הועמד לדין על פשעים אלה. יותר מכך, דוד נקרא במקומות רבים "דָּוִד עֲבָדִי" כמו בדברי ה' לשלמה, (מלכים א, יא, לח): וְהָיָה, אִם תִּשְׁמָע אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶה, וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי לְשִׁמּוֹר חֻקוֹתַי וּמִצְוֹתַי, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד עֲבָדִי וְהָיִיתִי עִמָּךְ, וּבְנִיתִי לָךְ בֵּית נֶאֱמָן כַּאֲשֶׁר בְּנִיתִי לְדָוִד, וְנָתַתִּי לָךְ אֶת יִשְׂרָאֵל. כידוע, שלמה המלך, בונה בית המקדש, היה בנם של דוד ובת שבע, כך שלא ניתן לומר שנישואיהם לא היו כשרים. כידוע, ההלכה קובעת כי אישה שנאפה אסורה לבעלה ולאדם שעמו נאפה: "כשם שאסורה לבעל, כך אסורה לבועל".

יתרה מזאת, מלך המשיח עתיד לבוא דווקא מזרע דוד (ובת שבע), כדברי הנביא יחזקאל, (לז, כד – כה), "וְעַבְדִּי דָּוִד מֶלֶךְ עָלֵיהֶם, וְרוּעֵה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם; וּבְמִשְׁפָּטֵי יִלְכוּ, וְחֻקוֹתַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אוֹתָם. וְיָשְׁבוּ עַל הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיִצְחָק, אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בָהּ, אַבְרָהָם; וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ הָמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם, עַד עוֹלָם, וְדָוִד עֲבָדִי, נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם".

מהנ"ל ברור שהדברים אינם כפי שהם נראים במבט ראשון. כדי להציע תשובות לתמיהות נעיין בדברי חז"ל.

במסכת שבת, נו, א, נאמר: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל האומר 'דוד חטא', אינו אלא טועה, שנאמר 'וַיְהִי דָּוִד לְכָל דָּרָכָו מִשְׁפִּיל וְהָיָה עִמּוֹ וְגו' (שמ"א יח, יד) - אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו? ! אלא מה אני מקיים (את דברי נתן) 'מִדְּוַע בָּזִיתָ אֶת דָּבָר ה' לַעֲשׂוֹת הָרָע' (שמ"ב י"ב, ט)? שביקש לעשות ולא עשה. בהמשך הגמרא שם, טוען רבי יהודה הנשיא, שלמעשה באותו זמן בת שבע לא הייתה אשתו של אוריה, מפני שכל היוצא למלחמה בימי דוד היה נותן גט לאשתו, כדי שאם לא יחזור מהמלחמה ונעדר, לא תישאר עגונה. אמנם הכוונה בכך הייתה, כמובן, שהאישה תמתין לשובו ותשמור לו אמונים ואחר שובו הם יינשאו שוב. בנוסף נטען שאוריה היה חייב עונש מוות על כך שלא ציית לדוד ללכת לביתו ובכך מרד במלכות. לפי זה חטאו של דוד לא היה ניאוף אלא מקרה של "נפילה" מוסרית חמורה בכך ששכב עם גרושתו/אשתו של אחד מגיבוריו בזמן שנלחם במלחמה שדוד עצמו יזם.

גם אם אוריה היה חייב מיתה כמורד במלכות, דוד היה צריך להעמיד אותו לדין מסודר ולא לגרום למותו בקרב.

יחד עם זאת, לפי פרשנים מסוימים, ביניהם האברבנאל והמהר"ן חיות, האמרה "כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה" לא נועדה להוות פירוש לפשט הכתוב אלא דרשה, שמטרתה מוסרית ולא פרשנית.

בכל מקרה, אם נבין את הדברים הנ"ל שבגמרא, יוצא שדוד אמנם חטא בהתנהלות מכוערת ובלתי מוסרית, אך לא נאף ולא רצח. על כן, לא הועמד לדין, אלא הגיעו לו העונשים מידי שמים, כפי שנאמר ע"י נתן הנביא, אשר התבטאו במות התינוק שנולד מהמפגש הראשון, מעשה אמנון ותמר ורצח אמנון ע"י אבשלום, מרד אבשלום, שכיבתו עם פילגשי אביו, והריגת אבשלום ע"י יואב, מרד אדוניהו ועוד.

זכויותיו של דוד המלך נעוצות בהודאתו המיידית בחטא, ללא התפתלויות והתחכמויות ובתשובה האמיתית שעשה. במסכת עבודה זרה, ה, א, נאמר שדוד בן ישי הקים "עולה של תשובה", כלומר הראה לרבים כי יש אפשרות חזרה בתשובה אף על חטאים שנראים חמורים. במזמור תהילים נא נאמר: לְמַנְצֵחַ מִזְמוֹר לְדָוִד. בָּבוֹא אֵלָיו נָתַן הַנְּבִיא כְּאֲשֶׁר בָּא אֶל בֵּית שֹׁבַע. חָנְנִי אֱלֹהִים כְּחֶסֶדְךָ - כָּלֵב רַחֲמֶיךָ מִחַה פִּשְׁעִי. הִרְבָּה כְּבֹסְנִי מַעֲוֵנִי וּמַחֲטָאֹתַי טָהַרְנִי. כִּי פִשְׁעִי אֲנִי אֹדֵעַ וְחַטָּאתִי נִגְדִי תָמִיד. לֶךְ לְבִדְךָ חַטָּאתִי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עֲשִׂיתִי לְמַעַן תִּצְדֹּק בְּדִבְרֶךָ תִּזְכֶּה בְּשִׁפְטֶךָ.

מה דינו של גבר נשוי השוכב עם אישה לא נשואה?

עד לחרם דרבנו גרשום, במאה ה-11 לספירה, היה מותר לגבר יהודי לשאת יותר מאישה אחת. (אצל יהודי תימן מותר עד היום). על כן, יחסים של גבר נשוי עם אישה לא נשואה לא נחשבו בהכרח כבגידה, אלא כסוג של קידושין, אלא אם כן לא התכוון כלל לשאת אותה. עד לימי האמוראים, היה מותר לקדש אישה ע"י "ביאה" (קיום יחסי אישות לשם קידושין ונישואין). לאחר מכן נקבע שמקדשים ע"י כסף בלבד, בצורה של טבעת, כמקובל היום. לפי רוב הפוסקים גבר השוכב עם רווקה אינו עובר על איסור ניאוף, הרלוונטי רק לגבי אשת איש, אך לפי הרמב"ם, (הלכות ביאה, א, ד), יחסי מין כלשהם (גם של רווק ורווקה), שלא לשם נישואין, אסורים מן התורה, משום זנות. אם האישה לא נטהרה במקוה מנידתה, קיים גם איסור כרת לשניהם. לפי הרמב"ן, ביחסים עם רווקה, לא מדובר באיסור מן התורה, אלא מדרבנן. בנוסף, הם עוברים על מצוות "ואהבת לרעך כמוך" כלפי אשתו של הגבר, ומסכנים מאוד את מערכת הנישואין שלהם.

באיזו מדה נשמר הדיבר "לא תנאף" בחברה הישראלית?

על פי שני סקרים שנערכו בשנת 2010, כ- 85% מהישראלים הנשואים, שאינם חרדים, בגדו בבני זוגם בעבר, בוגדים בהם כיום או לא פוסלים אפשרות שיבגדו בעתיד. הנסקרים העידו כי הם נשואים חמש שנים ומעלה. עוד נמצא בסקרים כי שיעור הבגידה דומה בקרב נשים וגברים. "בסקר הזה רצינו להבין יותר את האוכלוסייה שאותה אנחנו משרתים", מסר ל ynet עו"ד עזריאלנט ישראל, שהזמינו את הסקר, "נתוני הסקר מאמתים את העובדה שבשנים האחרונות, הייתה מעורבות בגידה של אחד מבני הזוג או שניהם, ברוב המכריע של תיקי הגירושין. מדובר בעליית מדרגה ביחס לנתונים שהיו ידועים לנו מהשנים הקודמות". לפי עו"ד עזריאלנט, "במרבית המקרים הבגידה דווקא אינה מסתיימת בגירושין. יש זוגות שיש ביניהם מערכת פתוחה, יש אחרים שלא מדברים על הנושא. הניסיון שלנו מלמד שחרף הבגידה בני הזוג מצליחים להמשיך הלאה".

לצערנו, נציין כי אתרי "היכרויות" באינטרנט מגבירים את התופעה ומקלים עליה.

ynet.co.il/articles/0,7340,L 3989999,00.html, ד"ר איתי גל, פורסם: 25.11.10

הדיבר השמיני - לא תגנב

לא תגנב

מה ההגדרה של האיסור? מה נחשב גניבה?

לפי רוב המפרשים הכוונה לגניבה ומכירה של נפש מישראל, כלומר חטיפה לצורך מכירה לעבדות, שיש עליה עונש מוות, בדומה לאיסור רצח וניאוף הסמוכות. ישנם מפרשים הכוללים באיסור גם גניבת ממון וכן גניבת דעת הבריות. דוגמה לכך הוא אבשלום בן דוד שעליו נאמר, (שמואל ב, טו): וְהַשְׁפִּים אֲבִשָּׁלוֹם, וְעָמַד עַל יַד דָּוִד הַשָּׁעַר; וַיְהִי כָּל הָאִישׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ רִיב לְבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ לְמִשְׁפָּט, וַיִּקְרָא אֲבִשָּׁלוֹם אֵלָיו וַיֹּאמֶר: אִי מִזֶּה עִיר אַתָּה, וַיֹּאמֶר: מֵאַחַד שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל עֶבְדְּךָ. וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲבִשָּׁלוֹם: רְאֵה דְבָרְךָ טוֹבִים וְנִכְחִים; וְשִׁמְעֵ אֵין לְךָ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ. וַיֹּאמֶר אֲבִשָּׁלוֹם: מִי יִשְׁמָנִי שֹׁפֵט בְּאַרְץ; וְעָלִי יָבֹא כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ רִיב וּמִשְׁפָּט וְהִצַּדֵּקְתִּיו. וַיְהִי כִּקְרַב אִישׁ לְהַשְׁתַּחֲוֹת לוֹ; וְשָׁלַח אֶת יָדוֹ וְהִחֲזִיק לוֹ, וְנָשַׁק לוֹ. וַיַּעַשׂ אֲבִשָּׁלוֹם כְּדָבָר הַזֶּה, לְכָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָבֹאוּ לְמִשְׁפָּט, אֶל הַמֶּלֶךְ; וַיִּגְנֹב, אֲבִשָּׁלוֹם אֶת לֵב אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל.

איסור גניבת רכוש נלמד מהפסוק "לא, תגנבו; ולא תכחשו ולא תשקרו, איש בצמיתו (ויקרא יט, יא). העונש על חטיפת אדם ומכירתו, מפורט בהמשך בתורה "וְגִנֹּב אִישׁ וּמָכְרוּ וְנִמְצָא בְּיָדוֹ, מוֹת יוֹמָת", (שמות כא, טז). על פי הפיוט "אלה אזכרה", הנאמר בחלק מקהילות ישראל ביום כיפור,

מומש עונש זה באופן ציני על ידי קיסר רומי, אדריאנוס, בעת שציווה להרוג את עשרת הרוגי מלכות, כעונש על מכירת יוסף בידי אחיו.

למה העונש על גניבת נפש חמורה כל כך?

נציין כי העונש המפורט בתורה "וְגִנֵּב אִישׁ וּמָכְרוֹ וְנִמְצָא בְּיָדוֹ, מוֹת יוּמָת" הוא על חטיפת אדם ומכירתו אחרי קבלת התראה מעדים ורק אחרי חקירתם וקבלת עדותם בסנהדרין.

בימי קדם התופעה של חטיפת אנשים, אולי בדרך כלל ילדים, כדי למכור אותם בתור עבדים, לעתים לגויים, הייתה נפוצה למדי. בתנאי העבדות של אז, ניתן להחשיב את גורלו של הנחטף לגזר דין מוות, בגלל תנאי העבדות הקשים שהיה נתון בהם, אשר לעתים הביאו למותו. מטרת הדיבר להרתיע בפני ביצוע פשע כזה. היום התופעה כמעט אינה קיימת בישראל אך עד המאה ה-19 נחטפו אנשים רבים באפריקה לצורך עבדות בארה"ב ובמקומות אחרים.

חטיפה של אנשים לצורך דרישת כופר ממשפחותיהם היא עדיין נפוצה, בעיקר בארה"ב. לפעמים נגמרת פרשת חטיפה כזאת ברצח בן הערובה, גם אם שילמה משפחתו את הכופר הדרוש. בשנת 1980 הסעירה את המדינה, פרשת חטיפתו ורציחתו של הילד אורון ירדן בידי צבי גור. במקרה זה, הפשע בוודאי כלול באיסורים של "לא תגנב" ו"לא תרצח".

סימן ז' בחוק העונשין הישראלי (סעיפים 369-377) עוסק בפגיעה בחירות, ובפרט בסוגי החטיפה השונים (סעיפים 369-375), העונש על עבירה זו נע בין עשר שנות מאסר (למעשה החטיפה עצמו) למאסר עולם (חטיפה למטרת רצח).

מקרה של חטיפת ילדים כאמצעי להשגת משמורת בכוח, הבאה בדרך כלל לאחר פרידה או סכסוך בין בני זוג, כנראה אינו כלול באיסור "לא תגנב", מפני שהחוטף אינו מתכוון להרע בצורה כלשהי לילדיו.

האם לפרשת "חטיפת ילדי תימן", יש קשר לדיבר "לא תגנב"?

פרשת ילדי תימן היא פרשת היעלמותם של פעוטות בני עולים חדשים, בעיקר מתימן, בין השנים 1948 - 1954. להוריהם נאמר כי הם נפטרו, אולם ביסודה של הפרשה עומדת טענתם של הורים רבים כי למעשה הילדים נלקחו מהם ויש להם ספק אם הילדים מתו או הועברו לאימוץ. לפי מסקנות ועדות החקירה שהוקמו במשך השנים, אין כל הוכחה לכך שנחטפו תינוקות או פעוטות. אם אכן היו מקרים של חטיפה לצורך אימוץ, יש משום עבירה פלילית של חטיפה, אך אין קשר לדיבר "לא תגנב", כי, בדומה לחטיפה לצורך השגת משמורת, לא הייתה כוונה למכור את הילד לעבדות או להרע לו.

הדיבר התשיעי לא תענה

לא תענה ברעך עד שקר.

למה הכוונה?

הכוונה היא לאסור מתן עדות שקר בבית הדין. מתן עדות שקר ביודעין נקבע כעבירה פלילית ברבות ממדינות העולם. בישראל, נקבע בסעיף 237 לחוק העונשין שהעונש על עדות שקר הוא מאסר של עד 7 שנים.

מקרה פרטי של עדי שקר הוא "עדים זוממים", שהם שני עדים שעדותם התבררה כעדות שקר, בשל העובדה שעדים אחרים העידו עליהם שכלל לא היו במקום או בזמן האירוע עליו העידו. 'זוממים' משמע שזממו שאדם אחר יענש שלא כדין. במקרה זה קובעת התורה שייגזר על העדים אותו גזר הדין שהיה אמור להיעשות לאדם עליו העידו ("ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", דברים, יט).

מאחר שפסקי דין הניתנים, מתבססים בעיקר על שמיעת עדים, קיימת חשיבות מכרעת למסירת עדות אמת ומדויקת, על מנת למנוע עיוות הדין. בהלכה היהודית, לגבי דיני ממונות, חקירת העדים אינה חמורה, ובקלות יחסית מקבלים את עדותם. לעומת זאת, בדיני נפשות מחמירים מאוד עם העדים, מאיימים עליהם באיומים רבים כדי לגלות עדויות שקר, חוקרים אותם חקירות רבות ובקלות רבה מבטלים את עדותם. כל זאת על מנת שלא להוציא אדם להורג שלא על פי דין אמת. אחת הדוגמאות הבוטות ביותר של ניצול לרעה של עדי שקר בדיני נפשות היא פרשיית כרם נבות, שבה ציוותה איזבל (מלכים א, כא, י), "והושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו ויעדהו לאמר: ברכת אלהים ומלך והוציאהו וסקלהו וימת". העונש על כך, כפי שנמסר ע"י אליהו הנביא: וגם לאיזבל דבר ה' לאמר: הפלבים יאכלו את איזבל בחדל יזרעאל: המת לאחאב בעיר יאכלו הפלבים והמת בפודה יאכלו עוף השמים.

האם "עד מדינה" אינו בחזקת עד שקר?

ע"פ סעיף 54א(א) לפקודת הראיות [נוסח משולב] התשל"א 1971 עד מדינה מוגדר כ: "שותף לאותה עבירה, המעיד מטעם התביעה, לאחר שניתנה או שהובטחה לו טובת הנאה". ככלל, עבריון צריך לבוא על עונשו, ועל כן, הפיכתו של עבריון לעד מדינה תהיה רק במקרים בהם יש להעדיף, למען טובת הציבור, הבאתו לדין של עבריון אחר - פעולה שהתביעה תתקשה לעשותה בלא שימוש בעד מדינה.

כאמור, עד מדינה הוא חשוד, נאשם, או מורשע בפלילים, המעיד מטעם התביעה נגד עמיתו או שותפיו לעבירה בעקבות הסכם שערך עם הפרקליטות.

החלטת אדם להפוך לעד מדינה עשויה להיות תוצאה של רגש אשמה או חרטה, אך לעתים קרובות יותר החלטה כזו מתקבלת בתגובה להצעה נדיבה של התביעה, כגון: הגשת כתב אישום רק על עבירה פחותה, הסדר טיעון נדיב, הסכמה על מאסר בתנאים נוחים מהרגיל, וכדומה. בתביעות פליליות שבהן נידונות עבירות קשות, שסכנתן לציבור רבה, ומנגד קיים קושי באיתור עדים, כגון משפטי חשודים בפשע מאורגן, יש וההצעה להפוך לעד מדינה מלווה בהסכם חסינות מפני תביעה והצטרפות לתוכנית להגנת עדים, אף אם עד המדינה מודה בביצוע מעשי עבירה. עדותו של עד מדינה **צריכה "סיוע" בראיות** על מנת שתקבל משקל מלא ותאפשר הרשעתו של נאשם על פיה. (מקור: ויקיפדיה, עד_מדינה).

במשפט התורה עד מדינה, מטבע הדברים הוא פסול תכלית הפסול, מפני שאדם רשע פסול לעדות, שנאמר "אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס", (שמות כג, א). מפי השמועה למדו מזה, "אל תשת (תשים) רשע עד". בנוסף, כל עדות שיש לאדם הנאה בה, היא פסולה, מפני שהעד נוגע לעניין שהוא מעיד עליו. (ר' בשולחן ערוך, חושן משפט, סימן לד, ו' לז).

אולם גם במשפט התורה, יש דאגה להגנה על החברה בעת שהעבריינים מהלכים אימה כנגד חפים מפשע, או פועלים בשחיתות נוראה. לכן, בלידת ברירה ומדין הוראת שעה, או ע"פ משפט המלוכה, ההלכה מכירה בעד המדינה. רבנו ניסים (הר"ן), מגיע למסקנה שלמען שלמות החברה ותיקונה יש צורך במערכת שיפוט נוספת פרגמטית יותר והיא "משפט המלך". למלך סמכות נרחבת המשלימה את המערכת המשפטית הרגילה. בזמן שאין מלך, כותב הראי"ה קוק, משפטי המלוכה נתונים לציבור, למערכת המשפטית הנוהגת במדינה.

לפי זה יש מקום לתת תוקף לתחום הענישה הפלילי הכולל הרשעות על פי ראיות נסיבתיות, אומדנות (מצלמות, מסמכים וכדומה) וכן עד מדינה – אף על פי שעל פי דין תורה הוא פסול לעדות, מכל מקום אם אין למשטרה דרך להגיע אל החשודים המרכזיים ולהפליל אותם אלא על ידי עד מדינה, יש מקום גם על פי התורה לקבלם בבחינת "הרע במיעוטו" ... לדעת הרב אברהם שפירא זצ"ל, יש מקום לקבל עד מדינה בערבון מוגבל: "רק במקרי רצח, או אלימות ושחיתות ברמת פשיעה גבוהה. יש להעיר שגם שיקולי הפסיקה במערכת המשפטית הבאה מכח המלך צריכה להיות ניזונה על פי תלמידי חכמים שפוסקים מתוך התורה, והיא תסייע להם לשפוט אמת וצדק". (מקור: עד מדינה/mishpatlaam.co.il).

נראה כי, על השופטים הדנים במשפט שבו מעיד "עד מדינה", להקפיד על הכלל שהובא לעיל ש"עדו של עד מדינה צריכה "סיוע" בראיות על מנת שתקבל משקל מלא ותאפשר הרשעתו של נאשם על פיה" ואין להתבסס אך ורק על עדותו.

למה נאמר "עַד שֶׁקָר" ולא "עֲדוֹת שֶׁקָר"?

לפי האבן עזרא, הכוונה שאסור לך להעיד, בהיותך עד שקר. הגמרא במסכת שבועות לא, א, מביאה דוגמה שבה תלמיד של רב יתבקש להעיד אמת לטובת רבו, למרות שלא ראה את המקרה בעיניו. במקרה זה העדות יכולה להיות אמת, אך העד הוא עד שקר וגם זה אסור.

הדיבר העשירי לא תחמד

לֹא תַחְמַד בֵּית רֵעֶךָ לֹא תַחְמַד אִשְׁתּוֹ רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ וְשׁוֹרוֹ וְחֲמֹרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ. (שמות כ, יג)

מה ההגדרה של חימוד?

איסור החמדה הוא האיסור לחשוק ולהתאוות לרכוש הזולת, וכן לחשוק באשתו. יש מן הפרשנים (למשל החזקוני) שסברו שהחמדה איננה רק הרהור סתמי העולה בלבו של האדם לרצות ברכוש הזולת, אלא כוללת תכנון וחרישת מחשבות איך להעביר את רכוש הזולת אליו. איסור החמדה הוא החותם של הלוח השני, כי הוא למעשה עלול לגרום עבירה על ארבעת הדיברות הקודמות: ניאוף, רצח, עדות שקר וגניבה.

לפי הרמב"ם, בהלכות גולה ואבדה א, נאסר כאן קניית דבר שחומדים אותו ע"י הצקה והפצרה של הבעלים, עד שיסכים למכור לו או לתת לו. לעומת זאת, הוא פוסק שמה שנאסר בציווי "לא תתאווה" (עשרת הדברות, בדברים ה, יז), הוא השלב המוקדם יותר של התכנון והתחבולה, איך לקנות או להשיג את הדבר. גם הוא מציין שהתאוה והחימוד יכולים להביא לידי גזל ואף שפיכות דמים, כגון מעשה אחאב ונבות (מלכים א, כא). פוסקים אחרים קבעו שאין הבדל בין חימוד להתאוות ובשניהם מדובר בדברים שבלב בלבד ושהאדם אכן מצווה להרגיל ולחנך את עצמו לשלוט אף בתאוותיו, במקום להיות נשלט על ידן.

בדרך כלל חימוד של מה ששייך לזולת הוא אינסטינקטיבי. איך אדם יכול לשלוט ברגשותיו ובתאוותיו?

אין ספק שזה דורש מהאדם "לעבוד" על עצמו וחינוך עצמי, כדי שישלוט ברגשותיו ובתאוותיו במקום להיות נשלט על ידם, במיוחד בכל מה שקשור לתאוה המינית ולממון, אך אם זה מופיע בעשרת הדברות ברור שזה אפשרי. כפי שמסביר האבן עזרא: 'לא תחמוד את מה שה' אסר עליך או לא חפץ לתת לך, אלא שְׂמַח בחלקך מתוך הכרה שזהו החלק שחלק לך ה'.

איך מוסברים ההבדלים בין עשרת הדיברות המובאים כאן לבין החזרה עליהם בספר דברים, כמו זכור/שמור את יום השבת לקדשו?

לפי האבן עזרא, הדיברות בספר שמות נאמרו ע"י הקב"ה, ואילו בספר דברים משה רבנו חזר עליהם בלשונו הוא, עם שנויים קלים, כמו בשאר ספר דברים. לדבריו, הציווי "זכור את יום השבת", כולל גם "שמור" כי זכירתו מתבטאת בהימנעות מעשיית מלאכה.

יראת העם מהקולות והברקים

וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת וְאֶת הַלְפִידִם וְאֶת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת הַקֶּהָר עֹשֶׂן, וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנָּעוּ וַיַּעֲמָדוּ מֵרָחֹק. וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה: דַּבֵּר אִתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה, וְאַל יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים – פֶּן נָמוּת. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם: אֵל תִּירָאוּ, כִּי לְבַעֲבוֹר נִסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוֹר תִּהְיֶה יִרְאַתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תַחֲטְאוּ. וַיַּעֲמֵד הָעָם מֵרָחֹק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעָרְפֶּל, אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹהִים. (שמות כ, יד-יז)

איך אפשר לראות קולות?

לפי רבי ישמעאל במדרש מכילתא, המילה "רֹאִים" מתייחסת למילה לפידים, כלומר בני ישראל ראו את הלפידים.

פירושם דומים מסבירים, שכשנאמר: "רואים את הקולות", הכוונה ששמעו את הקולות וראו את התופעות שנלוו לקולות, כמו הברד והאבנים (רשב"ם), או האש (רבינו בחיי), או ששמעו את קול ה' ברעמים וראוהו בברקים (ילקוט שמעוני).

יש המפרשים את הראיה כמשמעות של הבנה, כמו רבינו בחיי: "ראיה זו עניין של השגה, וכן 'ראה ריח בני כריח השדה', (בראשית כז, כז). כשם שאי אפשר לראות את הריח, כך גם הקול לא נראה אלא ניתן להבנה. באופן דומה מסביר ה"חזקוני": "אפילו בדבר שאינו נראה, אבל ידוע שכן הוא, אפשר לומר לשון 'ראיה'". כלומר, הראיה היא הידיעה או ההבנה, כמו "וירא העם כי בושש משה", לפני חטא העגל, הרי אי אפשר לראות שהוא לא בא, אלא הבינו, ידעו, שבושש משה לבוא. גם לפי הספורנו הכוונה שהם התבוננו בקולות, כמו בפסוק "וְלִפִּי רִאָּה הִרְבֵּה חֲקֻמָּה וְדַעַת", (קוהלת א, טז).

רש"י מפרש "אֶת הַקּוֹלֹת הַיּוֹצֵאִים מִפִּי הַגְּבוּרָה". אז אולי הכוונה שמתוך ההתגלות הנבואית הברורה והגבוהה כל כך שחוה כל העם, הם הבינו את משמעות וכוונת הקולות של ה' אשר שמעו, (וזאת בניגוד לפירוש הרמב"ם במורה נבוכים ב, לב, שהם שמעו את קול ה' אך נזקקו לעזרת משה כדי להבין את משמעות הדברים).

באנאלוגיה, ניתן היום "לראות את הקולות" באמצעות מכשיר אולטרה סאונד, המבוסס על עיקרון ההד. המכשיר מורכב מיחידת עיבוד ותצוגה וממתמר - (ממיר). המתמר ממיר אותות חשמליים לגלי קול ואת גלי הקול שמוחזרים לאותות חשמליים. במהלך הפעולה המתמר מפיק גלי קול שעוברים בגופו של הנבדק. גלי הקול עוברים בתווכים שונים ובצפיפויות שונות בגוף, ועל כן הם נעים במהירות שונה בכל אזור בגוף.

האותות החשמליים השונות עוברים אל יחידת העיבוד והתצוגה. יחידת העיבוד והתצוגה מתרגמת בעזרת תוכנת מחשב את האותות החשמליים לתמונה הנראית לנו במסך.

גם במכשירי סונאר, (באנגלית: Sonar, ראשי תיבות של Sound Navigation And Ranging), שבהם מודדים את הזמן שלוקח לקול מושמע לחזור ומעריכים את מרחק החפץ שהחזיר אותו, יש יסוד של "ראיית קולות". מקור: ויקיפדיה, סונאר.

באיזה שלב של עשרת הדברות התרחק העם וביקש ממשה להשמיע להם?

לפי רוב המפרשים זה היה לאחר שמיעת עשרת הדברות. הרמב"ן טוען שהם אמרו זאת עוד לפני שמיעת עשרת הדברות, כי חששו למות.

"כִּי לְבַעֲבוֹר נִסּוּת אֶתְכֶם בְּאֶלֶהִים" - איזה נסיון היה לעם בשמיעת עשרת הדברות מה?

רש"י מפרש שהכוונה היא "לגדל אתכם בעולם, שיצא לכם שם באומות", לא מלשון "ניסיון" אלא מלשון "להרים על נס".

באיזה אופן הם שמעו את קול ה', הרי לה' אין פה?

יש המפרשים שבאותו מעמד, כל בני ישראל עלו למדרגה של נביאים והשיגו את דיבור ה'. יש מפרשים שבשני הדיברות הראשונים העם שמע קול גדול מתוך האש, כגון רעמים, והשיג את כוונת דברי ה'. לאחר מכן, לא יכלו לשאת יותר את עוצמת חווית ההתגלות הישירה וחששו למות, על כן הם ביקשו לשמוע רק ממשה את דברי ה'. למרות שהמשיכו לשמוע את הקולות הם לא הבינו את משמעותם ומשה "תרגם" להם את הקולות. ההבחנה בין שתי הדברות הראשונות לשמונה הדברות האחרות, נובעת בכך שרק בשתי הראשונות הקב"ה מדבר ב"גוף ראשון" ובשאר הדברות דבריו מובאים בגוף שלישי.

באיזה תאריך היה מעמד הר סיני? איך מציינים היום את המעמד?

בששה או בשבעה בסיון. על התאריך המדויק יש מחלוקת (מסכת שבת, פו, ב), אך לפי המבואר שם, סדר האירועים היה כדלהלן: כפי שראינו (שמות יט, א): "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, בַּיּוֹם הַזֶּה, בָּאוּ מִדְבַּר סִינַי". מפרשים את הביטוי "בַּיּוֹם הַזֶּה" כראש חודש סיון. למחרת נאמר להם: (שמות יט, ד - ו) "אֵתֶם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם וְאֲשֶׁא אֶתְכֶם עַל כָּנָפֵי

נִשְׁרִים וגו'". בשלושה בסיון מסר להם משה את ציווי הגבלת ההר. בארבעה לחודש מסר להם את ציווי הקדושה ופרישה מאישה. בפסוק טז נאמר: "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיט הַבֶּקָר וַיְהִי קֶלֶת וּבְרָקִים וַעֲנָן כָּבֵד עַל הָהָר". כביכול מדובר במתן עשרת הדברות בששה לחודש, אך לפי רבי יוסי בגמרא, (מסכת שבת, פז, א), משה הוסיף יום מדעתו, כי רצה שספירת הימים תתחיל מהלילה כפי שמקובל בתורה, כך שהתורה ניתנה בשבעה לחודש, וכך הוכרע בגמרא.

כידוע חג השבועות, חג מתן תורה חל ביום ו' בסיון ולא בז' בסיון. יחד עם זאת, בתורה לא נאמר שחג השבועות מציין את יום מתן תורה אלא את סיום 50 ימי ספירת העומר, החל ממוצאי יום טוב הראשון של פסח. נתייחס לכך בדיון על חג השבועות עצמו.

אזהרה על בניית מזבח אדמה ומזבח אבנים

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם. לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהִי כֶסֶף, וְאֱלֹהִי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם. מִזְבֵּחַ אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִּי, וְזִבְחָתָה עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלֵמֶיךָ, אֶת צֹאנְךָ וְאֶת בְּקָרְךָ; בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבִרְכִיתִּיךָ. וְאִם מִזְבֵּחַ אֲבָנִים תַעֲשֶׂה לִּי, לֹא תִבְנֶה אֹתוֹן גָּזִית, כִּי סָרְבָּךְ הַנִּפְתָּ עָלֶיךָ וְתִסָּלֶלָה. וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת עַל מִזְבְּחִי - אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֲרֹתְךָ עָלָיו. (שמות כ, יח-כב)

מה הכוונה בביטוי "בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבִרְכִיתִיךָ"? באיזה מקומות מדובר?

לפי רש"י, "אשר אתן לך רשות להזכיר את השם המפורש שלי, שם אבוא אליך וברכתיך - אֲשֶׁרָה שכינתי עליך. מכאן אתה למד שלא ניתן רשות להזכיר את השם המפורש אלא במקום שהשכינה באה לשם וזהו בית הבחירה, שם ניתנה רשות לכוהנים להזכיר את השם המפורש בנשיאת כפיים, לברך את העם".

מסביר גם כן רבינו בחיי: מה שהזכיר "בכל המקום", בה"א הידיעה, לרמוז על בית הקורבנות, שנקרא מקום, שבנה אותו שלמה לשמו של הקב"ה, כענין שכתוב (מלכים א, ח) והבית אשר בניתי לשמך.

מתי בני ישראל נצטוו לבנות מזבח אבנים ? הרי המזבחות במשכן היו מעצי שטים מצופים נחושת או זהב ?

מדובר במזבח שיהושע הקים בהר עיבל. הציווי על כך נמצא בספר דברים כז, שם נאמר: ...ובניית שם מזבח לה' אלהיך; מזבח אבנים, לא תניף עליהם פרזל. אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלהיך; והעלית עליה עולת לה' אלהיך...

מדוע אין לבנות מזבח אבנים בעזרת אבני גזית מסותתות ע"י שימוש בברזל ?

רש"י מסביר, ע"פ מסכת מדות פרק ג, משנה ד, שהכוונה: "פי תרבה הנפת עליה ותחללה" - אם הנפת עליה ברזל חיללת, שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם, והברזל נברא לקצר ימיו של אדם. אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך. ועוד, שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, לפיכך לא יבוא עליו כורת ומחבל כמו ברזל. והרי דברים קל וחומר, ומה אבנים שאינן רואות או שומעות או מדברות, על ידי שמטילות שלום, אמרה תורה: לא תניף עליהם ברזל, המטיל שלום בין איש לאשתו, בין משפחה למשפחה, בין אדם לחברו, על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות.

הרמב"ן מוסיף, בין השאר, ששלמה המלך הקפיד שלא להשתמש בכלי ברזל בעבודת הקמת בית המקדש כנאמר, (מלכים א, ו, ז): "והפית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה, ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו".

אשר לא תגלה ערנותך עליו - למה יש חשש של גלוי ערוה אם עולים במעלות על המזבח ? מתי בכלל עולים על מזבח ?

לפי רש"י, ע"פ מדרש מכילתא, "כשאתה בונה כבש למזבח, לא תעשהו מעלות מעלות, כלומר מדרגות, אלא שיהיה משופע. "אשר לא תגלה ערנותך עליו", שעל ידי המעלות אתה צריך להרחיב את פסיעותיך, ואף על פי שאינו גלוי ערוה ממש, שהרי הכוהנים לבשו מכנסי בד, מכל מקום הרחבת הפסיעות קרובה לגלוי ערוה, ואתה נוהג בהם מנהג בזיון. הרי דברים קל וחומר, ומה אבנים הללו שאין בהן דעת להקפיד על בזיון, אמרה תורה, הואיל ויש בהן צורך, לא תנהג בהן מנהג בזיון, חברך שהוא בדמות יוצרך, ומקפיד על בזיונו, על אחת כמה וכמה". הכוהנים עלו על המזבח כדי להניח עצים לקורבנות, את חלקי הקורבנות עצמם וכדי לנקות את המזבח מדרשן הקורבנות.

סיכום פרק כ

הפרק דן בעיקר בעשרת הדיברות.

ראינו שלפי רוב המפרשים, הדיבר הראשון מחייב אמונה, המבוססת על ידיעת התרחשות אירועי יציאת מצרים אשר חוו. ע"פ הרמב"ם, הדיבר השני אוסר להעלות על הדעת שיש אלוה אחר, וכן לעשות פסל או דמות, המייצגים אלילים או לעבוד אלילים בצורה כלשהי. השלישי אוסר הזכרת שם ה' לשווא או לשקר, בעיקר דרך שבועה. הרביעי מחייב לקדש את השבת בכניסתו וביציאתו ולשבות בו ממלאכה. החמישי מחייב דאגה לרווחה הפיזית של הורים. השישי אוסר מעשה רצח, ולדעת חלק מהמפרשים - אף גרימת מוות. השביעי אוסר ניאוף עם אישה נשואה. במסגרתו, דנו במקרה דוד ובת שבע, בנושא בגידות בבני זוג וביחסים בין גברים לנשים מחוץ לנישואין. הדיבר השמיני אוסר גניבת נפש, דהיינו חטיפה, בדרך כלל לצורך מכירה לעבדות. התשיעי אוסר על מתן עדות שקר בבית משפט. דנו בנושא עדים זוממים והתייחסנו לסוגיית "עד המדינה". לפי הרמב"ם, הדיבר העשירי אוסר על קניית דבר שחומדים, ע"י הפעלת לחץ בלתי הוגן על המוכר. לדעת פוסקים אחרים האיסור חל גם על חימוד במחשבה בלבד.

נוסיף כי בחברה שבה עשרת הדברות אינם נשמרים לרוב, דהיינו, שאין אמונה והכרה במקור סמכות אלוהי ומחייב, להבחנה חדה בין טוב לרע, בין מותר לאסור, מוסרי ולא מוסרי ושאר ערכים אנושיים בסיסיים - חברה שבה נהוג ע"י רבים לשקר, לגנוב ולרמות מבלי להניד עפעף, לזלזל בהורים ולבזותם, חברה שבה מעשי רצח מתרחשים כדבר שבשגרה, שיש בה ריבוי מעשי בגידה בין בני זוג והשטופה בפורניגרפיה זולה ושאר מרעין בישין, היא חברה שהחיים בה הם בלתי נעימים ומלאים באלימות, בצרות ובמשברים. יתר על כן, גם חיי הפרט בחברה כזאת, הם מלאים צרות, סתירות, סבל והסתבכויות, אצלו ואצל משפחתו, ההרוסה לרוב. שמירה על עשרת הדיברות, היא ערובה להימנעות מכל זה.

הרעיון המרכזי של פרשת יתרו

הנושא המרכזי בפרשה הוא כמובן עשרת הדברות, שחלקם מחייבים את כל האנושות והמהווים החיוביים הבסיסיים לקיום אורח חיים יהודי - מוסרי.

תוספת

האם "לא תרצח" הוא מובן מאליו? הארגון בוקר חראם בניגריה

הארגון מבקש ליצור מדינה "טהורה" אסלאמית הנשלטת על ידי חוקי השריעה.

בוקר חראם אחראי על פיגועי טרור קשים בעיקר בצפון ניגריה, החל מהמחצית השנייה של 2010 ביצע הארגון שורה של פעולות טרור רצחניות אשר הופכות תכופות יותר ומגוון היעדים הולך ומתרחב:

מאז אוגוסט 2011, בוקר חראם מפעיל מטעני חבלה באופן רצוף נגד טקסי דת נוצריים (כנסיות) והתקהלויות בצפון מזרח ניגריה. הארגון הרחיב את מטרותיו גם לפגיעה והצתה של בתי ספר. במרץ 2012, הארגון פגע בשנים עשר בתי ספר (גרם לנפגעים בנפש ולכך שאלפי תלמידים יאלצו לצאת ממערכת החינוך).

התקפה של הארגון במתחם האו"ם באבוג'ה (אוגוסט 2011).

16.2.14 - לוחמים מוסלמים קיצונים טבחו ב - 90 בני אדם לפחות בכפר בצפון-מזרח ניגריה.
14.4.14 - פיגוע רב נפגעים בתחנת אוטובוס מרכזית בבירה באבוג'ה, בעקבות זאת נהרגו 19 איש.

14.4.14 - חטיפת 329 נערות מהעיירה צ'יבוק.

פיצוץ מכונית תופת ליד תחנת אוטובוס מרכזית בבירה אבוג'ה, בעקבות זאת נהרגו 19 איש.

18.5.14 - פיצוץ מכונית תופת בעיר קאנו, 4 הרוגים כתוצאה מכך.

27.5.14 - תקיפת תחנת משטרה ובסיס צבאי בעקבותיה נהרגו 17 חיילים ו- 14 קציני משטרה. בחודש אוגוסט 2014 הכריז מנהיג הכריז על הקמת ח'ליפות אסלאמית חדשה בעיירה הצפון מזרחית גוואזה במדינה, שנלכדה על ידי לוחמי הארגון בתחילת החודש. בוקר חראם מהווה גורם ג'האד עולמי מקומי בניגריה במגמת עלייה והחמרה בדפוסי פעילותו והאיום הנגזר מכך.

מקור: המטה לביטחון לאומי, www.nsc.gov.il/he/Articles/Pages/article2.aspx.

עד היכן מגיעה מצוות כיבוד אב ואם?

דוגמת דמא בן נתינה על כיבוד הורים - חז"ל למדו דווקא מגוי.

(ע"פ התלמוד הירושלמי, מסכת פאה פרק א הלכה א, והבבלי, מסכת קידושין לא, א).

פעם שאלו את רבי אליעזר, עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: אותי אתם שואלים? לכו ושאלו את דמא בן נתינה מאשקלון.

דמא היה גוי חשוב ונכבד. פעם אחת, בהיותו ראש שר החיל, היה יושב בין גדולי רומי, כשהוא לבוש מלבוש חשוב של זהב. והנה לפתע הגיעה אמו, שלא היתה שפויה בדעתה, והכתה בו על לחיו בפני כולם, משום שלא בא לשרת אותה כמנהגו! בעודה קוצפת ורוגזת, נפל מידה המנעל שהכתה בו. והושיט לה דמא את המנעל בחזרה כדי שלא תצטער, ולא הכלים אותה!

עוד מספרים חז"ל, כי פעם אבדה אבן "ישפה", אחת מ - 12 האבנים היקרות שבחושן של הכהן הגדול. היות שהכהן הגדול אינו יכול לעבוד כך בבית המקדש, ניסו חכמים למצוא בהקדם אבן

ישפה חלופית. שמעו כי לדמא בן נתינה מאשקלון יש אבן כזו, ומיהרו ללכת אליו. דמא אכן היה מוכן למכור להם את האבן, תמורת שישים ריבוא דינרי זהב. הלך דמא להביא את האבן, אך ראה שאביו ישן, ורגליו פשוטות על התיבה שבה מונחת האבן. חזר לחכמים והודיע להם כי נכון לעכשיו, אינו יכול לתת להם את האבן. חשבו, שכנראה הוא רוצה בעבורה סכום גדול יותר, והכפילו את המחיר! אך דמא עמד בסירובו. ניסו חכמים להעלות את המחיר שוב ושוב! ועדיין הוא עומד בסירובו. משראו כך, פנו ללכת.

פתאום התעורר אביו. דמא קרא לחכמים ואמר להם: הנה, מוכן אני עכשיו למכור את האבן. רצו חכמים לשלם את המחיר האחרון שנקבו, אמר להם דמא: האם אני אמכור לכם את כבודו של אבא תמורת כסף? ! איני נהנה מכבוד אבותי כלום! מה השכר שפרע לו הקב"ה? לשנה הבאה ילדה פרתו פרה אדומה, ונתנו לו ישראל זהב רב כמשקלה!

שופטים ישרים

עורך דין צעיר ייצג איש עסקים בתביעה גדולה שהוגשה נגדו. בשמיעת העדויות התחוור לעורך הדין שהוא עומד להפסיד במשפט. לכן פנה לשותף הבכיר במשרדו ושאל: "האם כדאי לי לשלוח לשופט חפיסת סיגרים יקרה?".

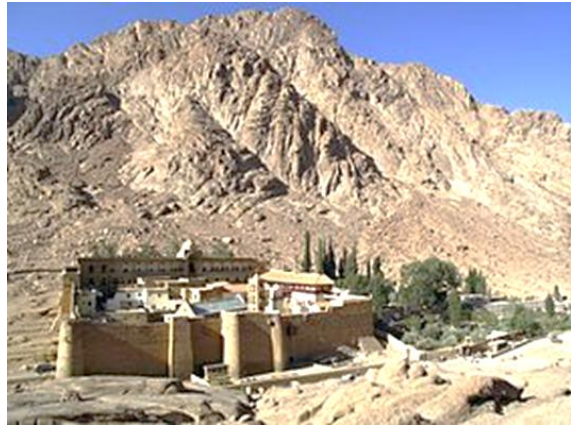
"חס וחלילה", ענה השותף הבכיר. "זה שופט הגון ורק תבטיח את כשלונך". שבועות אחדים אחר כך פסק השופט לטובת איש העסקים הנתבע. השותף הבכיר ברח את עורך הדין הצעיר והוסיף: "תגיד, אתה לא שמח שזכית במשפט מבלי לשלוח סיגרים לשופט?" "דווקא כן שלחתי אותם", השיב העורך דין, "אבל צירפתי לסיגרים את כרטיס הביקור של התובע".

שופט "הגון"

השופט התיישב על כסאו ופנה לעורכי הדין שהתדיינו בפניו: "ובכן שניכם ניסיתם לשחד אותי. שני עורכי הדין התכווצו בכיסאותיהם. אתה עורך דין בל, נתת לי \$15,000 ואתה עורך דין קיל נתת לי \$10,000. השופט הוציא צ'ק מארנקו והושיטו לעורך דין בל. "הנה אני מחזיר לך \$5,000. כעת נוכל להמשיך במשפט ללא משוא פנים".

איזה מבין עשרת הדברות, הרוב מקיימים היום?

תשובה: את הדברות "אנוכי", ו - "לא יהיה לך".

מנזר סנטה קתרין הממוקם למרגלות ג'בל מוסא, (אולי הר סיני) - בגובה 2,285 מטר.
לפי הגיאולוגים מדובר בהר געש, מה שיכול להסביר את התפרצות העשן והאש בזמן מתן תורה.
מקור: <https://www.flickr.com/creativecommons/by-2.0>

בחירת ישראל לקבל את התורה

כשנגלה הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל לא על ישראל בלבד הוא נגלה אלא על כל האומות;
תחילה הלך אצל בני עשיר, אמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר
להם: 'לא תרצח'. אמרו: כל עצמם של אותם האנשים ואביהם רוצח הוא... הלך אצל בני עמון
ומואב, אמר להם מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: 'לא תנאף'. אמרו
לו: כל עצמה של ערווה - להם היא... הלך אצל בני ישמעאל, אמר להם: מקבלים אתם את התורה?
אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: 'לא תגנוב'. אמרו לו: כל עצמם אביהם ליסטים היה... וכן
לכל אומה ואומה שאל להם אם מקבלים את התורה... לא דיים שלא שמעו אלא אפילו שבע מצוות
שקיבלו עליהם בני נח לא יכלו לעמוד בהם, עד שפרקום. כיון שראה הקדוש ברוך הוא כך, נתנם
לישראל.

מקור: מדרש ספרי על ספר דברים, פרשת וזאת הברכה, שמג. לפי המדרש רק בני ישראל
מתאימים לקבל את התורה (וגם להם לא תמיד קל לקיים אותה).
כמילתא דבדיחותא מספרים שכאשר הקב"ה פנה לישראל, שאלו: כמה זה עולה? אמר להם: לא
עולה. אם כך, אמרו, נקח שניים (לוחות).

האזכור החוץ - מקראי של ממלכת בית דוד – כתובת תל דן

כתובת תל דן היא מצבה ארמית הכתובה בארמית קדומה תוך שימוש באלפבית פניקאי,
המתוארכת בין המאה ה-9 לפנה"ס למאה ה-8 לפנה"ס, שהוצבה בשער העיר העתיקה דן (תל
דן) שבצפון עמק החולה.

הכתובת נתגלתה על ידי משלחת החפירות בתל דן בראשותו של פרופ' אברהם בירן, ראש מכון גליק לארכאולוגיה מקראית בהיברו יוניון קולג', בשנים 1993-1994. הכתובת נמסרה על ידי רשות העתיקות לתצוגה במוזיאון ישראל, והיא מוצגת באגף הארכאולוגי שבמוזיאון. כתובת תל דן המתוארכת לתקופת מלכותם של צאצאי דוד, תקופת בית ראשון (תקופת הברזל II), היא הראייה הארכאולוגית החוץ מקראית החשובה ביותר ואולי אף היחידה, אשר מזכירה את בית דוד.

הכתובת היא מצבת ניצחון ארמית, שהקים אחד ממלכי ארם בעקבות ניצחון על ממלכת ישראל. הכתובת מזכירה את יהורם בן אחאב מלך ישראל וכנראה אף את אחזיהו בן יהורם מלך יהודה, המכונה ככל הנראה בכתובת "[מלך] בית דוד".

מלכים אלו מוכרים היטב מספר מלכים והריגתם מיוחסת ליהוא (מלכים ב, ט, כד – כז). לפי עדות זאת, יש להניח שהמלך, לכבודו סותתה הכתובת, היה חזאל מלך ארם דמשק, שתקופת שלטונו הקבילה לזו של יהורם בן אחאב ואחזיהו בן יהורם.

הכתובת של מלך ארם, שנמצאה בגבול הצפוני של ממלכת ישראל, כנראה מצביעה על כך שממלכת דוד השתרעה עד שם מאות שנים לפני כתיבת הכתובת, ולא הצטמצמה לאזור ירושלים ויהודה.

הכתובת המוצגת במוזיאון ישראל. "בית דוד" מודגש בגיר. המקור: ויקיפדיה. צילם: אורן רוזן. תרגום הכתובת לעברית והשלמות משוערות של אותיות חסרות:

(1) [...] וגזר]

(2) אבי עלה [עליו בה] לחמו בא[פק?] (3) וישכב אבי, הלך אל [אבותי]. ויבוא מלך

(4) ישראל קודם בארץ אבי. [ו]ימלך הדד [אותי] (5) אני. וילך הדד לפני [ו]אצא משבעת [מחוזות?]

(6) ממלכתי ואהרוג, מלכ[ים] שב[עים] אוסרי א[לפי] (7) רכב ואלפי סוסים. [הרגתי את יהו]רם בן [אחאב] (8) מלך ישראל והרג[תי את אחז]יהו בן [יהורם מלך]

(9) בית דוד. ואשים [את עריהם חורבות ואהפוך] (10) את ארצם ל[שממה...].

לפי זה, הריגת יהורם ואחזיהו מופיעה בחלק המשוחזר והלא וודאי. יתכן שהמלכים אכן נהרגו ע"י יהוא, כפי שנכתב בספר מלכים ב'.
מקור: ויקיפדיה, כתובת_תל_דן.

פרשת משפטים

פרק כא – מה ההצדקה לתופעת עבד עברי; דיני עבד עברי; איך אדם מסוגל למכור את בתו לאמה?; דין רוצח – מתי יש עונש מוות?; רוצח בשגגה; חבלה באחר; המקלל הוריו – למה מגיע לו עונש מוות; דיני נזיקין – מה זה נפש תחת נפש; דיני נזקי רכוש ונפש ע"י רכוש או ע"י בהמה

דין עבד עברי ואמה עבריה

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמֹר לְפָנֶיהֶם. כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי, שָׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבִשְׁבַעַת יָצֵא לְחֻפְשִׁי חֲנֹם. אִם בְּגִפּוֹ יָבֹא בְּגִפּוֹ יֵצֵא; אִם בְּעַל אִשָּׁה הוּא וַיִּצְאָהָ אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ. אִם אֲדֹנָיו יִתֵּן לוֹ אִשָּׁה וַיִּלְדָּה לוֹ בָּנִים אוֹ בָנוֹת, הָאִשָּׁה וְיִלְדֶיהָ תִּהְיֶה לְאֲדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּגִפּוֹ. וְאִם אָמַר יֵאמָר הָעֶבֶד: אֶהְבֹּתִי אֶת אֲדֹנִי, אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בְּנֵי – לֹא יֵצֵא חֻפְשִׁי. וְהִגִּישׁוּ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים, וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדָּלֶת אוֹ אֶל הַמִּזְוָזָה, וַרְצֵעַ אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ, וְעָבְדוֹ לְעֹלָם. (שמות כא, א-ו)

מתי נמסרו משפטים אלה למשה?

לפי המפרשים, אחר עלותו להר סיני לאחר שמיעת עשרת הדברות. לפי הרמב"ן הכוונה שמשה ילמד את הדינים בעיקר לדיינים.

איך יתכן שהתורה מצדיקה קניית עבדים בכלל ועבדים עבריים בפרט?

מושג ה"עבדות" בתורה שונה מאוד מהמושג שהיה מקובל בעולם, עד המאה ה-19, שבו, בדרך כלל, לא היו לעבדים זכויות כלשהן. היה מותר להתעלל בהם, להעביד אותם עד מוות ואף להמית אותם כעונש על עבירות על ציווי האדון. כמובן שבני ישראל הכירו את העבדות מהסוג הזה מקרוב.

ע"פ התורה, לגבי עבד כנעני (כלומר נוכרי), בהמשך לקניין, עובר העבד גם גיור חלקי, הכולל ברית מילה וטבילה, וכן קבלת מצוות חלקית (פרט למצוות עשה שהזמן גרמן – בדומה לאישה יהודייה). במידה וגוי מסרב לקבל על עצמו את המחויבות של עבד כנעני, ניתן לקבל אותו כעבד במעמד של גר תושב, שמחויב רק בשבע מצוות בני נח.

עבד כנעני יוצא לחירות על ידי אחד משלושה דרכים: על ידי תשלום כסף פדיון לאדון, אם האדון כותב לו שטר שחרור, או אם פצע אותו האדון באחד מ-24 "ראשי איברים", (האופן האחרון יוסבר בהמשך הספר). הריגתו, במידה ונפטר תוך 24 שעות מרגע הפגיעה, מחייבת את האדון

בעונש מוות. עבד כנעני שמשחרר, צריך לטבול טבילה נוספת על טבילת העבדות שלו, ובטבילה זו הוא הופך לגר יהודי לכל דבר ועניין, אם הוא מעוניין בכך.

עקרונית, התורה מתנגדת לעבדות של יהודי. כתוב (ויקרא כה מב), "כִּי עֶבְדֵי הֵם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, לֹא יִמְכְּרוּ מִמֶּכְרָת עֶבֶד", לכן אדם רשאי למכור את עצמו לעבד רק אם חסרים לו צורכי קיום הבסיסיים ביותר. כמו כן, גנב שאינו מסוגל להשיב את ערך גניבתו יימכר לעבד בעל כורחו על ידי בית הדין. בין אם העבד מוכר את עצמו ובין אם הוא נמכר על ידי בית דין, על המכירה להיעשות בצנעה על מנת לא לבייש את העבד.

עבד עברי נחשב כשכיר של הבעלים, ולכן ע"פ ההלכה, חלה על הבעלים החובה לספק לעבד מספר זכויות סוציאליות, ביניהן:

אין להשפיל את העבד העברי. אסור לאדם לקרוא לעבדו בשם "עבד" דרך בזיון. אסור לגרום לעבד לבצע עבודות בזויות - כלומר כל עבודה שאדון לא היה מבצע גם תמורת כסף. אסור להטיל על העבד עבודות שאינן מוגבלות בזמן או בהספק נדרש. אם העבד היה נשוי לאישה לפני שנמכר לעבדות על האדון לדאוג לכל צרכי האישה והילדים. יש לדאוג לעבד למזון, שתייה ולמגורים נאותים הזהים לרמת חייו של האדון. ישנו דגש על שוויון מוחלט בתנאי חייהם של העבד והאדון. אם שוויון הוא בלתי אפשרי והברירה היא בין העדפת האדון להעדפת העבד - העבד מקבל את ההעדפה. אין לפגוע בעבד פיזית. פגיעה פיזית בעבד מחייבת תשלום פיצויים על ידי האדון, כמו כל פגיעה באדם רגיל. בזמן שחרורו מחויב האדון להעניק לו מענק שחרור, אם הוא נמכר לעבדות ע"י בית דין.

דיני העבדות חלים רק בזמן שהיובל נוהג. לפי רוב הפוסקים, היובל מונהג רק כאשר כל ישראל יושבים על אדמתם בארץ ישראל. יש אומרים שמספיק שרוב עם ישראל יושב בארץ ישראל. בגלל המחויבויות הרבות של האדון כלפי העבד העברי, אמרו חז"ל: "כל הקונה עבד עברי, כקונה אדון לעצמו, (מסכת קידושין כב).

המקור: ויקפדיה, עבד_עברי

נציין כי ע"פ מסכת קידושין יד, ב, ולדעת רוב המפרשים וכן ע"פ פסיקת הרמב"ם בהלכות עבדים, האמור בפרשה זו נוגע רק לעבד שנמכר בגניבתו, כאשר הוא לא מסוגל להחזיר את שגנב. פרשת עבד שמכר את עצמו נדונה בפרשת בהר בספר במדבר.

מדוע רק בשנה השביעית העבד משתחרר? האם הוא יכול לפני כן?

במקרה זה, מדובר בגנב שאינו מסוגל לשלם לנגנב את ערך גניבתו. בית דין מוכר אותו לעבד והתמורה משולמת לנגנב. התקופה הקצובה לזאת היא 6 שנים, אך אם שנת היובל חל בתוך שש שנות עבודתו, הוא משתחרר. עבד המוכר את עצמו בגלל מצוקתו, רשאי לסכם עם האדון את תקופת העבדות, 6 שנים או יותר ואולי גם פחות.

וַיֵּצֵאָהָ אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ - האם גם אשת העבד וילדיו נמכרים לאדון?

אמנם נאמר בפסוק ג, "אִם בָּעַל אִשָּׁה הוּא וַיֵּצֵאָהָ אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ", אך חז"ל פירשו שהכוונה שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו של העבד.

למה אשת העבד שהוא מתחתן אתה בימי העבדות וילדיו הנולדים, לא יכולים להשתחרר יחד אתו? האין זה אכזרי?

רש"י מפרש, ע"פ מדרש מכילתא, "מכאן שהרשות ביד רבו למסור לעבד שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים". לפי הרמב"ן, ברור שלא מדובר באישה עבריה שכן אין מצב בתורה, שבו אישה עבריה בוגרת וילדיה יהיו עבדים. מאחר שלא מדובר באישה שהעבד בחר להתחתן אתה אלא בשפחה כנענית שנמסרה לו כדי שיולידו ילדים, אין בעיה בכך שהיא וילדיה ישארו אצל האדון. נדגיש כי מותר לאדון לתת לו שפחה כנענית רק אם כבר יש לו מלפני כן אישה יהודייה. דין זה של מסירת שפחה כנענית לעבד עברי, נוגע רק לעבד שגנב ונמכר ע"י בית הדין.

למה על העבד שלא רוצה להשתחרר לעבור טקס משפיל של "רציעת האוזן"?

כאמור, דין זה שייך רק לגבי עבד שגנב ונמכר ע"י בית דין. התורה מתייחסת בשלילה לעניין "עבד נרצע", שהרי נאמר, (ויקרא כה, נה), "כי לי בני ישראל עבדים" - ולא עבדים לעבדים. כן דרשו בגמרא (מסכת קידושין, כב): "אמר רבן יוחנן בן זכאי, אוזן זאת ששמעה על הר סיני" לא תגנוב", והלך וגנב, תרצע. מה נשתנה אוזן מכל אברים שבגוף? אמר הקב"ה אוזן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי "כי לי בני ישראל עבדים" - ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו, תרצע. ורבי שמעון היה דורש: מה נשתנה דלת ומזוזה מכל כלים שבבית? אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות, ואמרתי "כי לי בני ישראל עבדים", ולא עבדים לעבדים, והוצאתים מעבדות לחירות, והלך זה וקנה אדון לעצמו - ירצע בפניהם". (ויקיפדיה, עבד_עברי).

על כן, הנחיית התורה היא שעל האדם לצאת לחופשי כעבור שש שנים, במיוחד כאשר יש לו אישה וילדים מלפני אירוע הגנבה שבגינו נמכר כעבד. בחירתו לזנוח את אשתו וילדיו היהודים ולהעדיף להישאר עבד ועם אשתו וילדיו הלא יהודים, נחשבת בחירה מגונה. בנוסף, יש לזכור שהעבד עובר את הטקס בידיעה ומרצונו החופשי, למרות שהאדון מבקש לשחררו.

מה אפשר לאמץ מעקרונות העבד העברי בבתי הכלא היום?

נציין כי בתורה לא מוזכר עונש מאסר לזמן ממושך בבית כלא, כאחד מהעונשים הנהוגים, אך בגמרא במסכת מועד קטן, ובפוסקים (למשל הלכות סנהדרין של הרמב"ם, פרק כד, ט) קיימת אפשרות כזאת, בדרך כלל כדי לכפות על הנידון לבצע את מה שהוטל עליו ע"י בית הדין, כגון מי שמסרב להחזיר חוב או לשלם מסים או לתת גט לאשתו. ע"פ ההלכה מותר לשמור נאשם במעצר תוך כדי ניהול המשפט נגדו, כדי למנוע את בריחתו וכן עברייני שהורשע, לצורך שמירתו עד לביצוע העונש. מטרת המאסר אינה עונש, אלא אמצעי לתיקון העוול שנעשה לנפגע ולשיקום העברייני. לדוגמא, בפסוק יט להלן נאמר על מי שהיכה את הזולת מכה חזקה: **אם יָקום (המוכה) וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מִשְׁעָנָתוֹ, וְנָקָה הַמֶּכֶה, וְרִשְׁ"י מפרש שעוצרים את המכה עד שמתברר אם הפצוע יתרפא והולך על משענתו.**

מאחר שע"פ התורה, על מי שפגע בזולת, כגון במקרי גניבה, מעילה, אונס, פגיעה פיזית וכדומה, לפצות כספית את הנפגעים, רצוי לדאוג להעסקת אסירים בגין עבירות כאלו, בעבודה יצרנית או מקצועית בתחום הכלא, כאשר חלק מההכנסות מהעבודה יופנה לפיצוי הנפגעים, במידה שהאסיר אינו מסוגל או שמסרב לפצות מתוך כספו הוא. חלק נוסף מההכנסות מהעבודה, יופנה למשפחת האסיר וחלק לקרן, כאשר הכספים שהצטברו בה יוענקו לאסיר בעת שחרורו, כדי להקל עליו הפתיחה של דף חדש, במסגרת שיקומית. אסיר שאין לו מקצוע מתאים יעבור הכשרה מקצועית לפי כישוריו כדי לאפשר את העסקתו בשנות המאסר. הכשרה זו גם תסייע לו למצוא עבודה מקצועית לאחר שחרורו. אימוץ דגם זה עשוי להגדיל את סיכויי השיקום של האסיר ולהפחית את הסיכוי של חזרתו לעולם הפשע. יתרון נוסף, שבמקום שהאסירים יעבירו את ימיהם, לרוב בבטלה ושעמום, וילמדו אחד מהשני איך לשפר את ביצועי מעשי פשע, הם יעסקו בעבודה מכובדת, יצרנית ומכניסה.

נציין כי במספר בתי כלא בישראל, חלק מהאסירים, רק המעוניינים בכך, אכן מועסקים בכותלי הכלא ואף מחוצה לו, אך תמורת משכורת זעומה שאין בה כדי למלא את הצרכים הנ"ל. רצוי לחייב כל אסיר הכשיר לכך, לעבוד או לעבור הכשרה מקצועית, ולאחר מכן לעבוד במקצועו, וכן להעלות את גובה השכר המשולם.

וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בְּתוֹ לְאִמָּה, לֹא תֵצֵא פָצָאת הָעֶבְדִּים. אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר לוֹ יַעֲדָה – וְהַפְדָּה; לְעַם נִכְרִי לֹא יִמְשַׁל לְמִכְרָהּ, בְּבִגְדוֹ בָּהּ. וְאִם לִבְנוֹ יִיעֲדָנָה, כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂהָ לָּהּ. אִם אַחֲרַת יָקַח לוֹ, שְׂאֲרָהּ, פְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִגְרַע. וְאִם שָׁלַשׁ אֲלֶהָ לֹא יַעֲשֶׂהָ לָּהּ – וְיִצְאָה חֲנָם אֵין פָּסָף. (שמות כא, ז-יא)

איך אדם מסוגל למכור את בתו לאמה ולמה התורה מצדיקה זאת? מה גורלה הצפוי?

מדובר במקרה מיוחד שבו אביה של הבת נקלע למצוקה כלכלית, ואינו מסוגל לפרנס כלל את עצמו ואת משפחתו. התורה איננה מעודדת מכירה זו, ומעדיפה שאדם ימכור את עצמו לעבד מאשר ימכור את בתו, וכן מחייבת את האב לפדות את בתו ברגע שתהיה לו אפשרות. כמו עבד עברי, גם אמה עבריינה אינה נמכרת בגופה, אלא רק עבודתה נמכרת לאדון. בכל מקרה, כאשר הבת מגיעה לבגרות מינית, פוקעת מהאב אפשרות המכירה באופן מוחלט. המטרה המוצהרת של המכירה היא נישואין עתידיים עם הקונה או עם בנו, בהסכמתה, כפי שנאמר לעיל: **אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר לוֹ יַעֲדָה, וְהִפְדָּה, לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשַׁל לְמַכְרָהּ, בְּבָגְדוֹ בָּהּ. וְאִם לִבָּנוּ יַעֲדָנָה, כְּמִשְׁפֹּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה לָּהּ.**

למרות שבמבט ראשון נראית מכירה כזאת לא מוסרית, יש לזכור שהיא אפשרה יציאה של הבת מחיי עוני (ואולי אף ממצב של יציאה לזנות חו"ח), לחיים מכובדים יותר, בכך שייעדה אותה לנישואין במשפחה בעלת אמצעים.

איך היא יכולה להשתחרר מהאדון שקנה אותה?

היא משתחררת כשאביה פודה אותה, או כשמביאה סימני בגרות, (בדרך כלל עד גיל 12), או בשנת היובל, או כעבור 6 שנים, או במות האדון - לפי המוקדם שביניהם. כל זאת, בתנאי שלא מתקיימת ברירת המחדל, דהיינו ייעוד לנישואין לאדון או לאחד מבניו.

מה הכוונה במלים: **"שְׁאֲרָה כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ"**?

אלה מחויבויות הבעל כלפי אשתו. לפי רש"י, שְׁאֲרָה הוא מזון, כְּסוּתָהּ היא בגדים - (לפי הרמב"ם, כולל גם דיור, רהיטים ותכשיטים), וְעִנְתָּהּ היא יחסי אישות.

פרשת רוצח, מכה ומקלל הוריו, וחוטף נפש

מִכָּה אִישׁ וְמֵת מוֹת יוֹמָת. וְאֲשֶׁר לֹא צָדָה, וְהִאֲלֹהִים אָנָּה לִידּוֹ, וְשָׁמְתִי לָּהּ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוֹס שָׁמָּה. וְכִי יִזַּד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעֶרְמָה, מֵעַם מִזְבְּחֵי תִקְחֻנּוּ לְמוֹת. (שמות כא, יב-יד)

באיזה מקרים מותר להוציא רוצח להורג? האם יש מקום היום לעונש מוות לרוצחים?

כפי שמוסבר בפסוק יד, הכוונה היא לרוצח בערמה ובכוונת תחילה, אך לא מי שהרג בשוגג.

חשוב להדגיש כי, ע"פ ההלכה, רק בית דין המוסמך לכך דור אחר דור, החל ממשה רבנו, הנקרא "בית דין סמוך", רשאי להחליט על עונש מוות, וזאת רק אם קיים בית מקדש. מאז ביטול הסנהדרין, בערך בשנת 425 לספה"נ, אין בתי דין סמוכים.

כתב הרמב"ם במשנה תורה, הלכות סנהדרין ד: נראים לי הדברים, שאם הסכימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דיינים ולסמוך אותם - הרי אלו סמוכים, ויש להם לדון דיני קנסות (ודיני ממונות), ויש להם לסמוך אחרים.

במאה ה-16 ניסה רבי יעקב בירב מצפת, רבו של רבי יוסף קארו, לחדש את הסמיכה, בהסכמת גדולי ישראל דאז, אך בגלל התנגדות חלק מהם, הניסיון לא צלח. יחד עם זאת, כפי שכתבנו לעיל בנוגע לדיבר, "לא תרצח", לדעת חלק מהפוסקים, כנסת ישראל רשאית לחוקק חוק עונש מוות לרוצחים, מתוקף דיני המלכות.

האם בחוק בישראלי קיים עונש מוות?

כן. על פי המשפט בישראל כיום, לפי חוק בתי המשפט, כל עבירה שעונשה מוות, תידון בבית משפט מחוזי בהרכב של שלושה שופטים, שאחד מהם שופט של בית המשפט העליון. העבירות שבית משפט אזרחי במדינת ישראל יכול להטיל עליהן עונש מוות (שיבוצע בתלייה) הן: בגידה במדינת ישראל. עונש המוות מוטל רק אם המעשים נעשו בתקופה של פעולות איבה צבאיות של ישראל או נגדה (לפי סעיף 96 בחוק העונשין). במגבלות אלה, על פעולות הבגידה הבאות מוטל עונש מוות:

פגיעה בריבונות - ביצוע מעשה הפוגע בכוונה תחילה בריבונותה של מדינת ישראל, או הגורם בכוונה תחילה לכך ששטח כלשהו ייצא מריבונותה (סעיף 97 בחוק העונשין).
חרחור מלחמה - ביצוע מעשה המביא בכוונה תחילה לידי פעולה צבאית נגד ישראל, כדי לסייע לאויביה (סעיף 98 בחוק העונשין).
סיוע לאויב במלחמה - ביצוע מעשה המסייע בכוונה תחילה לאויב של ישראל במלחמתו נגדה (סעיף 99 בחוק העונשין).

עשיית מעשה שהוא בגדר פשע כלפי העם היהודי או האנושות או פשע מלחמה, בתקופת השלטון הנאצי, בארץ עוינת (חוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, התש"ו 1950 והחוק בדבר מניעתו וענישתו של פשע השמדת עם 1950). ב-31 במאי 1962 הוצא להורג הפושע הנאצי אדולף אייכמן על פי החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם.

עונשי מוות בחוק השיפוט הצבאי

לפי סעיף 21 (7) בחוק השיפוט הצבאי, רשאי בית דין צבאי להטיל במסגרת סמכותו עונש מוות. לפי סעיף 43 יכול בית הדין לגזור גזר דין מוות על חייל שבגד, עזב את המערכה, סייע לאויב או

מסר לו מידע ובלבד שמעשה כזה נעשה בתקופת לחימה. לפי סעיף 493 (א) לחוק זה, עונש המוות יבוצע בירייה.

בתי משפט צבאיים דנו למוות מחבלים אך פסקי הדין הומרו למאסרי עולם על ידי הרמטכ"ל. בשנת 2003 בקשו שניים משופטי ראאד שייח', שוטר פלסטיני שהורשע ברצח שני חיילי המילואים הישראלים בליניץ' ברמאללה, להטיל עליו עונש מוות, אולם לשם כך דרושה הכרעה פה אחד, והשופטת השלישית התנגדה. על כן הושתו עליו שני מאסרי עולם. מאז, לא דרשה התביעה הצבאית עונש מוות למחבלים, אף במקרים שספגה על כך ביקורת ציבורית.

מה הכוונה במלים "אֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אָנָּה לִידֹ?"

לפי רש"י, הרוצח לא ארב לנרצח ולא התכוון להורגו, אלא אלוקים זימן לו את זה בתאונה. רש"י מפרש עוד, בדרך משל, (ע"פ דברי האמורא ריש לקיש במסכת מכות, י, ב): ולמה תצא זאת מלפניו? הכתוב מדבר בשני בני אדם, אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד ולא היו עדים בדבר, שיעידו. לכן הרוצח במזיד לא נהרג וההורג בשגגה לא גלה לעיר מקלט. מה עושה הקב"ה? מזמן אותם לפונדק אחד - (מקום ציבורי). זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג בשוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו, ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו גלות. נמצא זה שהרג בשוגג גולה וזה שהרג במזיד נהרג.

מה הכוונה ל – "וְכִי יִזְדּוּ אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעֶרְמָה, מֵעַם מִזְבְּחֵי תִקְחֵנּוּ לָמוֹת"? לפעמים הורגים באכזריות ובכח ולא דווקא בערמה?

רש"י מסביר שיש מצבים של גרימת מוות ברשלנות, כגון רופא שטעה בטיפול שנתן לחולה או אב שהכה את בנו תוך כדי ויכוח. לאלה בוודאי אין דין מוות, למרות שהם נקראים מזידים, שכן היו מודעים למה שעשו אין להם דין מוות מפני שהם לא הרגו בְּעֶרְמָה או בכוונת תחילה. לגבי הזכרת המזבח, רש"י מפרש, ע"פ מסכת סנהדרין, לה, שגם אם הרוצח במזיד היה כהן ורצה לעבוד את עבודת המזבח, בכוונה שהאחיזה במזבח יצילו, יש לקחתו למוות אם נדון למוות בבית דין. כפי שפוסק הרמב"ם (הלכות רוצח ושמירת הנפש, פרק ה, יב יג, ע"פ מסכת מכות, יב, א), גם גג המזבח בבית המקדש (אך לא במשכן), משמש כעיר מקלט לרוצח בשגגה, לגבי כהן בעבודתו.

מי בתנ"ך אחז בקרנות המזבח, ובכל זאת לקחוהו למות?

מסופר בספר מלכים א, ב, כח, שיואב בן צרויה, שר צבא דוד, אחז בקרנות המזבח שבמשכן וסירב לצאת, בחושבו ששלמה לא יצווה להמיתו במקום הקדוש ביותר. בכל זאת שלמה ציווה להורגו שם, בעוון הריגת שרי הצבא אבנר בן נר ועמשא בן יתר, בערמה, (כמתואר בשמואל ב, פרק ג, ופרק כ, בהתאמה). יואב חשב בטעות, שגם כל רוצח בערמה, יוכל להינצל מדין מוות ע"י אחיזה בקרנות המזבח במשכן, בעוד מקלט המזבח נוגע רק לכהן שרצח בשגגה. לפני כן אחז אדוניוהו בן חגית, בנו של דוד, בקרנות המזבח. שלמה המלך לא המית אותו מיד אך כעבור זמן קצר המית אותו, כמורד במלכות, על כך שהעז לבקש את ידה של אבישג השונמית. (מלכים א, א, נ).

וּמִפֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ, מוֹת יוֹמָת. וְגִנֵּב אִישׁ וּמִכָּרוֹ, וְנִמְצָא בְּיָדוֹ, מוֹת יוֹמָת. וּמִקְלָל אָבִיו וְאִמּוֹ, מוֹת יוֹמָת. וְכִי יִרְיֶבֶן אֲנָשִׁים וְהָפָה אִישׁ אֶת רַעְהוּ בְּאָבֶן אוֹ בְּאֶגְרָף וְלֹא יָמוּת וְנִפְלַל לְמִשְׁפָּבוֹ. אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מִשְׁעָנָתוֹ, וְנָקָה הַמִּפָּה - רַק שָׁבָתוֹ יִתֵּן וְרָפָא יִרְפָּא. (שמות כא, טו-יט)

ע"פ התורה, באיזה מקרים יש להוציא להורג את מי שהכה את הוריו ומי שחטף ומכר אחר? למה מגיע להם עונש מוות?

לא מדובר ברצח ההורים, שכן גם מי שרוצח אדם אחר, חייב עונש מוות, אם היו עדים והתראה מוקדמת. לכן מיותר לציין זאת בהקשר של הורים. מדובר במי שמכה ופוצע את אביו או את אמו, כך שעושה בהם חבורה, (כלומר, תפיחה בעור, בדרך כלל המלווה בדימום פנימי). אם עדים ראו את המעשה בתחילתו והתירו בו לבל יכה, והוא התעלם והמשיך להכות, הוא חייב מיתה, אם הורשע בבית דין.

לגבי החוטף, מדובר במקרה שבו יש עדים והתראה לגניבה ולמכירה, בדרך כלל כעבד. דין זה מוסיף פרטים על הדיבר השמיני, לא תגנב, כפי שהזכרנו שם.

למה המקלל את אביו או את אמו חייב עונש מוות? מדובר בסך הכל במלים ואולי זה בכלל "הגיע" להם?

הרמב"ן מסביר שהחטא גדול מפני שמדובר בקללה בשם ה', כמובן בעדים ובהתראה. מדובר גם בעבירה נפוצה יחסית כך שיש להרתיע בפניה. היא עומדת בניגוד המוחלט לדיבר הרביעי "פָּדָה אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ".

מה הדין של מי שפוצע אחר, הזקוק אחר כך לאשפוז?

ע"פ המשנה במסכת בבא קמא, פג, ב, עליו לפצות את הנחבל על הנזק הגופני שנגרם לו, על אובדן ימי עבודה - (שבתו) - ודמי רפוי ואשפוז. מפסוק אחר לומדים שחייב לשלם לו בנוסף, כנגד הצער והבושה שנגרמו לו. לפי רש"י, ע"פ מדרש מכילתא, בכל מקרה כולאים את המכה מיד לאחר המקרה, עד שרואים אם הפצוע יתרפא ולא נשקפת סכנה לחייו. מזה רואים שמדובר במכה חזקה מאוד כך שקיים ספק אם הנפגע יקום ממנה.

מה הדין ע"פ החוק הישראלי?

כתוב בסעיף 334 לחוק העונשין, התשל"ז 1977: הפוצע חברו שלא כדין, דינו - מאסר שלוש שנים. לא נקבע בחוק חובת פיצוי של הנפגע על שווי הנזקים שנגרמו לו, כמו בחוק היהודי.

המכה עבד או אישה הרה

וכי יִכּה איש את עַבְדּוֹ או את אִמָּתוֹ בְּשֹׁכֶט וּמַת תַּחַת יָדוֹ - נָקָם יִנָּקֶם. אִךְ אִם יוֹם או יוֹמִים יַעֲמֵד, לֹא יָקָם, כִּי כֶסֶף הוּא. וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנִגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וַיֵּצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אִסּוֹן, עָנוּשׁ יַעֲנֹשׁ כְּאִשֶּׁר יִשִּׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה, וְנָתַן בְּפָלְלִים. וְאִם אִסּוֹן יִהְיֶה, וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ. עֵינַי תַּחַת עֵינַי, שֵׁן תַּחַת שֵׁן, יָד תַּחַת יָד, רֶגֶל תַּחַת רֶגֶל. כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה, פָּצַע תַּחַת פָּצַע, חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה. וְכִי יִכּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ או אֶת אִמָּתוֹ וְשִׁחָתָהּ - לַחֲפָשִׁי יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת עֵינָיו. וְאִם שֵׁן עַבְדּוֹ או שֵׁן אִמָּתוֹ יַפִּיל, לַחֲפָשִׁי יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת שֵׁנוֹ. (שמות כא, כ-כז)

באיזה עבד מדובר? למה המכה אותו ומת, חייב עונש מוות?

כפי שכותב רש"י, ברור שמדובר בעבד כנעני שכן רק לגביו אפשר לומר "כִּי כֶסֶף הוּא". מדובר במכה שיש בה כדי להמית. הדין הזה עומד בניגוד מוחלט ליחס ולהתייחסות המקובלים של סוחרים או אדונים לעבדיהם, שגם אם גרמו למותם, הדבר לא נחשב כעבירה כלל. אִךְ אִם יוֹם או יוֹמִים יַעֲמֵד, כלומר שאם העבד לא מת מיד, אלא רק לאחר יום או יומיים, ניתן להניח שהאדון התכוון רק לייסרו אך לא להמיתו. לכן לא יָקָם כִּי כֶסֶף הוּא, כלומר: לא יומת, כי לא סביר שהתכוון להורגו ולהפסיד את עבודתו.

"וְנָפְּוּ אִשָּׁה הָרָה" - באיזו סיטואציה מדובר? מה קורה למי שגרם הפלה לאישה הרה?

כפי שמפרש רש"י ע"פ מדרש מכילתא, מדובר בשני אנשים שרבים ובמקום להכות את היריב, אחד מהם דחף או הכה בטעות, אישה בהיריון. אם האישה לא מתה אך הפילה את ולדה, עליו לפצות את בעל האישה על ההפלה, כפי שיחליט בית הדין. אם האישה מתה - ("וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה") - כתוצאה מהמכה, עליו לשלם פיצוי מיתתה לבעל, ("נָפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ"), ע"פ החלטת בית הדין. אין לו עונש מוות, שכן לא התכוון להכותה וכנראה שאף לא התכוון להרוג את זה שרב אתו.

היו מקרים של קרבות יריות בין עבריינים שבהם נהרגו אזרחים חפים מפשע שבמקרה היו שם. איזה עונש קיבלו העבריינים שהרגו?

לא ידוע איזה עונש קבלו בפועל אך ע"פ סעיף 298 לחוק העונשין, תשל"ז 1977, הגורם במעשה או במחדל, למותו של אדם, יואשם בהריגה, ודינו- מאסר עשרים שנים. שוב אין מרכיב של פיצוי למשפחתו של הנהרג, כדין התורה. הרמב"ם פוסק, בהלכות חובל ומזיק ד, שבמקרה זה, לא מדובר במעשה רצח רגיל ובכוונת תחילה. לכן על ההורג לפצות את יורשי הקורבן.

מה הכוונה במלים "וְנִתְּתָה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ, עֵין תַּחַת עֵין וכדומה...? מה משמעות המלה "תַּחַת"?

לא נכון לפרש שמי שהוציא עין או שן של אחר, מוציאים את עינו או את שינו שלו, כי אין בכך משום מתן פיצוי לנפגע, כפי שנדרש תמיד בדיני התורה. אין לנפגע כל תועלת בכך. בנוסף, מהפסוק "וּמִכָּה נֶפֶשׁ בְּהֶמָּה, יִשְׁלַמְנָה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ", (ויקרא, כד, יח), מוכח שמדובר בתשלום. גם מפסוק ל"ו בהמשך הפרק, "שְׁלֹם יִשְׁלֹם שׂוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר", ברור שהמלה "תַּחַת" מבטאת תשלום. גם השימוש במלה "וְנִתְּתָה נֶפֶשׁ..." מצביע על כך שהעונש מתבטא במשהו שניתן מאחד לשני. הרמב"ן והאבן עזרא מפרשים שהתשלום מהווה כעין "כופר", כנגד או "תַּחַת" עינו או שינו של הפוגע, (שהוא העונש שהיה ראוי שיקבל).

להבנת הכתוב, מפרש רש"י, שמי שסימא (עיוור) את עין חברו נותן לו את דמי (ערך) עינו, וכן כל שאר האיברים שבפסוק. מהביטוי "כְּנִיָּה תַּחַת כְּנִיָּה", לומדים שעליו לשלם גם פיצוי על הצער שנגרם. אם הקורבן נפל למשכב, על המכה לשלם גם דמי "שבת", השבתה מהעבודה, והוצאות רפואיות, כפי שנלמד בפסוק יט לעיל, (רַק שְׁבַתוֹ יִתֵּן וְרָפָא יִרְפָּא). אם נגרם לקורבן בושה, גם עליה יש לשלם.

מה מקור הביטוי "יצא בשן ועין", (ר' פסוקים כו – כז) ומה משמעותו?

המקור הוא כמובן הפסוקים הנ"ל, שלפיהם עבד כנעני משתחרר אם אדונו הוציא לו שן, עין או ראשי פרקי איברים אחרים, כגון אצבעות ידיים ורגלים, אוזניים, אף, וכדומה. משמעות הביטוי היום הוא דומה ומתאר מצב שממנו יצא מישהו חבול ופגוע מאירוע קשה.

דין בעל בהמה שהרגה את הנפש

וכי יגח שור את איש או את אשה ומת, סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו, ובעל השור נקי. ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועד בבעליו ולא ישמרנו, והמית איש או אשה, השור יסקל וגם בעליו יומת. אם כפר יושת עליו ונתן פדיון נפשו, ככל אשר יושת עליו. או בן יגח או בת יגח, כמשפט הזה יעשה לו. אם עבד יגח השור, או אמה, כסף שלשים שקלים יתן לאדניו והשור יסקל. (שמות כא, כח-לב)

למה שור או בהמה אחרת שהרגה מישהו חייב סקילה? הרי בהמה אינה אחראית למעשיה?

מדובר בבהמה המסכנת את הציבור. חייבים להרוג אותה כדי שלא תהרוג עוד מישהו כמו שהיום ממיתים כלב מסוכן. בגלל שהרגה אדם, אסור לבעל השור להפיק הנאה כלשהי מהשור לאחר שנסקל, כגון למכור את הנבלה ללא יהודי או לתת לכלב לאכול.

ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועד בבעליו - למה בעל שור המועד לנגוח חייב עונש מוות, או כופר נפשו, אם הבהמה שלו הרגה?

ע"פ מסכת סנהדרין, טו, הוא חייב עונש חמור של "מיתה בידי שמים", אך לא הוצאה להורג. לפי רש"י, משמעות "מיתה בידי שמים" הוא מוות לפני זמנו. לפי הרמב"ם היא עבירה שמי שעבר עליה, מתכפר עליה בעת מותו, לאו דווקא לפני זמנו. בעל השור יכול, ויש אומרים, חייב, להציל את עצמו ממיתה בידי שמים, ע"י תשלום כופר נפשו ליורשי הקורבן. דוגמה מודרנית לדין זה היא יכולה להיות במקרה שכלב נשך ילד והרגו. אם הכלב היה ידוע כמסוכן, והבעלים לא נקט אמצעי זהירות כדי למונעו מלתקוף, (למשל לא קשר אותו או לא שם מחסום לפיו), הוא אחראים למיתתו של הילד ועליו לפצות את משפחתו. מקרה נוסף יכול להיות רכב שהידרדר וגרם למותו של אדם.

לפי החוק הישראלי, מה דינו של בעל כלב שהזיק גופו של מישהו?

על פי סעיף 41 לפקודת הנזיקין, בתובענה בשל נזקי גוף שנגרמו על ידי כלב, חייב בעליו של הכלב או האדם שמחזיק בכלב דרך קבע, לפצות את הניזוק בגין הנזקים שהכלב גרם, ואין זה משנה אם הייתה או לא הייתה רשלנות מצידו של הבעלים. הרעיון בהוראה זו הוא להגביר את הסיכוי שבעלי כלבים יעשו את הדרוש למנוע תופעות אלה.

אחריות הגורם נזק ע"י רכושו - בור, שור כלב וכדו' ודין הגונב שור או שה

וכי יפתח איש בור או פי יכרה איש בר, ולא יכסנו, ונפל שמה שור או חמור. בעל הבור ישלם, כסף ישיב לבעליו, והמת יהיה לו. וכי יגף שור איש את שור רעהו ומת - ומכרו את השור הדין וקצו את כספו וגם את המת יחצו. או נודע פי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא ישמרנו, בעליו שלם ושלם שור פחת השור, והמת יהיה לו. פי יגנב איש שור או עֶה וטבח או מכרו, תמשה בקר ישלם פחת השור וארבע צאן פחת השוה. (שמות כא, לג-לז)

מתי ועל מה אחראי מי שחופר בור ברשות הרבים, לנזק שייגרם? האם זה חל על עירייה גם כן?

כפי שלומדים במסכת בבא קמא, החופר או המגלה בור ברשות הרבים, (הנקרא בתורה "בעל הבור"), ונופלים בו אדם או בהמה כלשהי, על החופר/ המגלה לפצות את האדם או בעל הבהמה על ערך הנזק שנגרם. זה נכון גם למפגעים אחרים כגון אבן, משא, מים שנשפכו וכדומה, הגורמים נזק גופני לבעלי חיים ולבני אדם. אם הבור בעומק 80 ס"מ לפחות, על המזיק לפצות על בעל חיים שנפל או שנתקל בו ומת. האחריות אינה חלה במקרה שאדם נהרג בגלל הבור או המפגע, וגם לא על כלים או חפצים שנפגעו או נשברו.

לגבי עירייה, מאחר שהיא אחראית להסרת מפגעים ברשות הרבים, בוודאי שאם המפגע נגרם על ידיה, היא תהיה אחראית לפצות את מי שנפגע וגם במקרה של מות אדם. לצערנו נפוצים מקרים של פגיעות באנשים, כולל מקרי מוות, ברשות הרבים.

לדוגמה, בשנת 2009 ארע בירושלים מקרה מצער שבו נפלה פעוטה בת שלוש לבור בעומק שלושה מטרים, המלא בגז רעיל ומתה. גבר שנחלץ לעזרתה ונכנס לבור נפגע אף הוא מהגז ובסוף נפטר.

כמה חייב לשלם בעל שור שהרג שור או בהמה אחרת?

אם מדובר בשור תם, שעדיין לא הזיק שלוש פעמים, על הבעלים לשלם חצי מהנזק שנגרם, אך לא יותר מהתמורה ממכירת השור שהזיק. כפי שנכתב "ומכרו את השור הדין וקצו את כספו וגם את המת יחצו" - יוצא שכל צד הפסיד חצי מהנזק שנגרם (בתנאי שערך השוורים שווה). אם מדובר בשור מועד שהזיק כבר 3 פעמים, ולא נשמר כראוי, על בעל השור לשלם נזק שלם, "שור פחת השור", ללא הגבלה לערך השור שהזיק.

למה הגונב שור או שה "וַיִּטְבְּחוּ (שחט) או מְכָרוּ", חייב לשלם פי כמה מערך הגניבה?

לפי רבי עקיבא בתוספתא בבא קמא, ז, מי שגנב ואחר כך טבח (שחט) או מכר חייב לשלם פי כמה "מפני שנשתרש בחטא". הוא לא הסתפק רק בגניבה אלא הוסיף פעולות נוספות, כדי "להעלים" ראיות, להיפטר מהגניבה ולמנוע מצב שיצטרך להשיב כפליים במידה שהבהמות יימצאו אצלו. במקרה של גניבה ומכירה של שה, הוא משלם כפול מהכפל. במונחים של היום כנראה שנגד גנב כזה היו מוגשים מספר סעיפי אישום ואם יימצא אשם בכולם, הוא צפוי לעונש מצטבר על כולם. יש בעונש פי ארבעה וחמישה, כדי להרתיע את הגנב מטביחה או מכירה. לעניין ההבדל בעונש על גניבת שור ושה, וטביחתו או מכירתו, רש"י מביא 2 פירושים – אחד מנקודת מבטו של הגנב ואחד ממבטו של הנגנב.

"דברי רבי יוחנן בן זכאי: חס המקום על כבודן של בריות - (אפילו כבודו של הגנב). שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו, משלם חמישה. שה שנשאו על כתפו משלם ארבעה, הואיל ונתבזה בו. (פירוש זה מתאים גם למקרה שהגנב לא טבח או מכר, ומחזיר את הבהמה ומשלם כפל, כך שבעצם אינו עונה על השאלה).

אמר רבי מאיר: בוא וראה כמה גדולה כוחה של מלאכה. על שור שביטל (את הנגנב) ממלאכתו משלם חמישה, (שכן השור הוא בהמת עבודה). על שה שלא ביטלו ממלאכתו, משלם ארבעה. פירוש זה, הכולל חוסר אפשרות להשיב את הבהמה, מתאים למקרה של טביחה או מכירה.

סיכום פרק כא

הפרק עוסק בחובות וזכויות שבין אדם לחברו, בעשיית דין צדק ובפיצוי על נזקים. דנו בסוגיית הקנייה והשחרור של עבדים עבריים ואמות עבריות וזכויותיהם מההיבט המוסרי. דנו בהצלת רוצח בשגגה במזבח שבמקדש, העונש החמור לרוצח במזיד, המקלל את הוריו, החובל בעבדו או באישה הרה, משמעות דין "נפש תחת נפש, עין תחת עין". דנו גם בנושא גרימת נזק בעקיפין ע"י רכושו או בהמתו.

פרק כב - דין גנב הבא במחתרת; הבא להרגך השכם להורגו; עוד נזקי בהמה ואש; עונש הגורם לדליקה; אחריות שומרי רכוש של אחר – דין שומר חנם, שומר המקבל שכר, השואל והשוכר מחברו; אחריות המפתה או המשדל נערה פנויה; למה יש עונש מוות למכשפה? איסור משכב עם בהמות; איסור הקרבה לעבודה זרה; איסור הונאת הגר – באיזה גר מדובר?; איסור ענוי היתום והאלמנה והעונש על כך; מצוות הלוואה לעני ואיסור הלוואה בריבית; איסור קללות; מהי בשר טרפה?; קדושת הבכור.

דין גנב הבא במחתרת

אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת, אין לו דמים. אם זרקתה השמש עליו, דמים לו - שלם ישלם, אם אין לו ונמכר בגנבתו. אם המצא תמצא בידו הגנבה, משור עד תמור עד שנה, חיים, שנים ישלם. (שמות כב, א-ג)

מה הכוונה "אם במחתרת"? מה מחדש המקרה?

לפי רש"י, ע"פ מסכת סנהדרין, עב, א, הכוונה למי שחופר תחת בית למטרת פריצה, ומוכן גם להרוג את בעל הבית אם ינסה למנוע את הגניבה. אם בעל הבית הורג את הפורץ, אין זה מוגדר כמעשה רצח, שכן קיים הכלל "הקם להורגך - השכם להורגו", מתוך הגנה עצמית ומדין "רודף, שמותר להורגו כדי למנוע מעשה רצח על ידו. זכותו של בעל הבית להגן על רכושו. יש בדין זה כדי להרתיע גנבים מסוכנים כאלה.

מה הכוונה במלים "אם זרקתה השמש עליו דמים לו - שלם ישלם"?

רש"י מפרש ע"פ מדרש מכילתא "אין זה אלא כמין משל. אם ברור לך הדבר שיש לו שלום עמך, כשמש הזה שהוא שלום בעולם, כך פשוט לך שאינו בא להרוג, אפילו אם יעמוד בעל הבית כנגדו - כגון אב החותר לגנוב ממון הבן, שידוע שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות, אז "דמים לו" – הפורץ נחשב כחי ואם יהרגנו בעל הבית, מדובר במעשה רצח. הרמב"ן מפרש שאם הגנב מנסה לפרוץ באור יום ("אם זרקתה השמש עליו"), הוא יחשוש להרוג את בעל הבית שמא אנשים יזהו אותו ויעידו נגדו. על כן באור יום אסור לבעל הבית להרוג אותו. יש שהסבירו, שמי שפורץ ביום לבית, עושה זאת מכיוון שהוא משער שאין אנשים בבית, ולכן איננו מתכוון לפגוע באדם, שלא כמי שפורץ בלילה.

”שְׁלֹם יְשָׁלֵם” – אם הגנב נהרג, איך הוא יכול לשלם?

לפי רש”י, מדובר כאן במקרה שבעל הבית לא הורג את הפורץ, כי ”זָרְחָה הַשָּׁמֶשׁ עָלָיו”, כך שאין הצדקה להריגתו כמוסבר לעיל. הגנב בורח עם הרכוש שגנב ואחר כך נמצא. במקרה זה, על הגנב לשלם כפול מערך הממון שגנב. אם גנב שור או שה, אך טרם טבח או מכר אותו, והם נמצאים חיים אצלו, ישלם כפול. אם טבח או מכר, ישלם פי ארבעה או חמישה. כדברי הרמב”ם בהלכות גניבה, א, בכך יפסיד הגנב את מה שרצה שיפסיד הנגנב. אם אין לגנב אפשרות לשלם, הוא נמכר בגנבתו כעבד והתמורה משולמת לנגנב.

מה כוונת הביטוי ”הגונב מגנב פטור”?

אין הגונב מגנב משלם תשלומי כפל, אלא רק הגנב הראשון ואין הטובח והמוכר את הבהמה לאחר שנגנבה ע”י הגנב הראשון, משלם תשלומי ארבעה וחמישה. (מסכת בבא קמא, סז, ב). הרמב”ם במשנה תורה הלכות גניבה א, י, מביא את ההלכה הבאה:

הגונב מהגנב - אף על פי שהתייאשו הבעלים (מלמצוא את הגניבה), אינו משלם תשלומי כפל; ואם טבח ומכר, אינו משלם תשלומי ארבעה וחמישה. לגנב הראשון אינו משלם, שהרי דין הבהמה הזאת לחזור לבעלים ולא עברה לבעלות הגנב הראשון; גם לבעלים אינו חייב לשלם הכפל או ארבעה וחמישה, מפני שלא הוא גנב מרשותו.

רבים סבורים בטעות, כי הגונב מן הגנב פטור לגמרי, כאילו שלגנב באשר הוא גנב, אין חובות וזכויות ממוניות. הבנה זו בטעות יסודה; על הגונב מן הגנב חלה חובה להשיב את החפץ הנגנב, אלא שאין שאין הוא חייב לשלם כפל, שכן איננו גנב רגיל.

המקור: ויקיפדיה, הגונב_מגנב_פטור.

”הבא במחתרת” ו”הקם להורגך השכם להורגו” – בימינו חוק דרומי

דין ”הבא במחתרת” לא גווע עם השנים, ובזמננו פרשת שי דרומי, שהרג גנב שבא אליו באישון לילה, הזכירה לרבים דין זה, ויש שנזעקו להגן על דרומי מנימוקי התורה, פעמים רבות תוך אזכור הדין. היו אף שהציעו הצעות חוק לתיקון החוק הישראלי, ברוח פרשת הבא במחתרת. אחת ההצעות עברה ב - 24 ביוני 2008 בקריאה שנייה ושלישית, ואושרה כחוק, אשר כונה בציבור ”חוק דרומי”.

לפני כן, בבית המשפט המחוזי בחיפה ניתן ב - 27 בפברואר 2007 פסק דין בעניינו של עובד בחנות תכשיטים שירה למוות בפורץ, אשר בזמן שבו נורה לא היה חשש כי יפגע ביורה, והלה יכול היה לברוח. היורה הורשע בהריגה ונגזר עליו מאסר של 4 שנים. בנימוקיו התייחס השופט רון שפירא לדין ”הבא במחתרת”, המבחין בין מקרה שבו הפורץ הגיע כלילה ויש חשש כי ישפוך

דם, לבין מקרה שבו הגיע ביום ואז חלה עליו הגנתו של החוק. (ויקיפדיה – ראו ב"תוספת" עוד פרטים על חוק דרומי).

הרב חיים דוד הלוי שניהן כרב ראשי לתל אביב, הרחיב את העניין ופסק כי כלל זה אקטואלי לימינו, וכי "כאשר אומה חשה בוודאות מוחלטת באויביה הזוממים להתנכל לה, רשאית היא לפתוח במכת מנע מתוך הכלל "הבא להורגך השכם להורגו". על פי רבנו בחיי, כלל זה מסויג רק לשעת מלחמה, ואילו שלא בשעת מלחמה יש לקרוא לשלום ואפילו לשבעת העממים. מהכלל "הקם להורגך.." וכן מדין "רודף", מותר גם להרוג מחבל הבא להורגך, אם לא ניתן "לנטרלו" בבטחה בדרך אחרת. מקור: ויקיפדיה, הבא_במחתרת.

עוד נזקי בהמה ואש

פִּי יִבְעֹר אִישׁ שְׂדֵה או כָּרֶם וְשָׁלַח אֶת בְּעִירָהּ וּבְעֹר בְּשֵׂדָה אַחֵר מִיֵּטֵב שְׂדֵהוּ וּמִיֵּטֵב כָּרְמוֹ יִשְׁלֹם. פִּי תֵצֵא אִשׁ וּמִצָּאָה קִצִּים וְנֶאֱכַל גְּדִישׁ אוֹ הַקֶּמֶה אוֹ הַשְּׂדֵה שְׁלֹם יִשְׁלֹם הַמִּבְעֵר אֶת הַבְּעִירָה. (שמות כב, ד-ה)

מה הכוונה של פסוק ד?

במשנה הראשונה של מסכת בבא קמא, נאמר: "אֲרֻבָּעָה אֲבוֹת נִזְיָקִין - הַשּׁוֹר וְהַבּוֹר וְהַמִּבְעֵר וְהַהֶבְעֵר". לנזקי ה"בור", התייחסנו כבר בפרק הקודם.

נזקי בהמה הם נזקים הנעשים על ידי בעל חיים שנמצא בבעלות אדם, אשר גרם נזק לבעלי חיים אחרים שבבעלות אחרת, לאנשים או לרכוש. ע"פ הגמרא במסכת בבא קמא, נזקי הבהמה מחולקים לשלושה סוגים עיקריים:

קרן - נזקים שגרם בעל החיים באופן לא צפוי ולא שגרתי. את נזקי "הקרן" פגשנו בפרק הקודם, לגבי שור שנגח. נזק זה נקרא במשנה "שור".

רגל - נזקים שגרם בעל החיים אגב הליכתו הרגילה. במשנה הוא נקרא "המבעה".

שן - נזקים שגרם בעל חיים אגב אכילתו הרגילה. כלול גם כן במונח "המבעה", במשנה.

רש"י, ע"פ מסכת בבא קמא, דף ג, מפרש שמי שמוליך בהמותיו בשדה או בכרם של חברו וגורם לו נזק באחת משתי דרכים - או "בשלוח את בעירה", היינו דריסת כף רגלה של הבהמה, הנקרא נזקי "רגל", או ע"י "ביעור" - שהיא אוכלת ומבערת את היבול, הנקרא נזקי "שן", בכל המקרים האלה – בעל הבהמה חייב לשלם על הנזק שנגרם.

לצורך תשלום הפיצוי, מעריכים את הנזק שגרמה הבהמה בדריסתה, ואם אכלה, את ערך הנאתה מהאכילה. אם בעל הבהמה בא לשלם לניזוק בקרקע ולא בכסף, עליו לשלם לו ממיטב שדותיו. לפי הרשב"ם, מעריכים את הנזק לפי הערך המקסימאלי, (המיטב) שלהם.

דוגמה מודרנית יכולה להיות כלב שחודר לחצר של מישהו אחר ואוכל פרחים, תבלינים, דשא סינטטי או אוכל שהונח על שולחן. דין זה חל רק בשטח פרטי, שנאמר ב"שְׂדֵה אֲחֵר", כגון בשדהו של הניזק. על נזקי שן ורגל שנעשו ברשות הרבים – ההלכה פוטרת מתשלום.

מה האחריות של הגורם לדליקה?

נזקי אש נקראים במשנה "הֶבְעֵר". רש"י מסביר שאף על פי שהדליק האדם בתוך השטח שלו והיא יצאה מעצמה, ע"י קוצים שהיו שם, הוא חייב לשלם את הנזק שנגרם לרכוש חברו, בגלל שלא שמר על האש שלא תצא משליטה ותזיק. הרשב"ם מוסיף שמדובר במצב שבו נשבה רוח מצויה ולא שנשבה פתאום רוח חזקה במיוחד שאז איננו חייב לשלם את הנזק. "הבער" הוא אב טיפוס לנזקים שנגרמו בשל מעשה האדם, בצירוף כוחות חיצוניים, ולאו דווקא אש. דוגמה לנזק מסוג זה יכולה להיות פתיחת סכר מים והצפה והטבעה של אנשים וחיות במקום אחר או רכוש האדם שהיה מונח על הגג ונפל ברוח, ופגע בנפילתו בהולכים ברשות הרבים.

האחריות של שומרי רכוש של אחר

כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף או כֵּלִים לְשֹׁמֵר, וְגָנַב מִבֵּית הָאִישׁ, אִם יִמָּצֵא הַגָּנֵב יְשַׁלֵּם שָׁנִיִּים. אִם לֹא יִמָּצֵא הַגָּנֵב - וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים, אִם לֹא יִשְׁלַח יָדוֹ בַּמִּלֻּאכָה רֵעֵהוּ. עַל כָּל דָּבָר פָּשַׁע עַל שׂוֹר עַל תְּמוֹר עַל שָׂה עַל שִׁלְמָה, עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה, עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דָבָר שְׁנִיָּהֶם - אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שָׁנִיִּים לְרֵעֵהוּ. (שמות כב, ו-ח)

הקדמה

התורה מתייחסת לארבעה סוגי שומרים:

שומר חנם - אדם שחברו הפקיד אצלו חפץ לשמירה, ללא תמורה.
שומר שכר - אדם שחברו הפקיד אצלו חפץ לשמירה, תמורת שכר. בעת העתיקה, שמירה בשכר הייתה מקצוע. גם בעלי מקצוע נוספים נכללים בקטגוריה זו, כגון אמן שסיים עבודתו על חפץ לפני שבעל החפץ לוקח אותו.

שוכר - אדם הלוקח חפץ מחברו בתשלום קבוע לצורך שימוש בחפץ.
שואל - אדם הלוקח חפץ מחברו לצורך שימוש בחפץ, ללא תשלום.

מה דינו של שומר חינו, על כסף או חפצים של חברו והוא טוען שהרכוש נגנב או שאבד ממנו?

לפי המפרשים, (ע"פ מסכת בבא מציעא, צד, ב), אם מדובר בשומר חינו, אשר לא מקבל שכר על שמירתו, הטוען שהחפץ או הבהמה אבד או נגנב - אם לא מוצאים את הגנב, על השומר להישבע בפני בית דין שלא הוא "הגנב" ובה מסתיים העניין, כפי שנאמר בפסוק ז' לעיל: "וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בַּמִּלֵּאכֶת רָעָהוּ". הרמב"ן מוסיף שעליו להישבע שהוא גם לא השתמש בכסף או בחפצים של רעהו ללא רשות, שאם כן, עליו לשלם את שווי החפץ גם במקרה של גניבה, אבדה או אפילו מקרה אונס.

שומר חינו חייב לשלם את שווי החפץ לבעליו גם במקרה של פשיעה, כלומר, שהזיק במתכוון לחפץ שקיבל על עצמו לשמרו, או אפילו אם לא שמר עליו במידה הראויה.

מה כוונת הבטוי "כי הוא זה"? – (פסוק ח).

לפי רש"י, מדובר במקרה שלאחר שהשומר נשבע שהוא לא גנב, באו עדים שהעידו שראו שהוא זה שגנב את הכסף או את החפצים שהופקדו אצלו. העדים אומרים "כי הוא זה" - החפץ שנשבעת עליו שנגנב - נמצא אצלך, כי אתה גנבת אותו! כמו תמיד, על הדיינים לחקור היטב את העדים כדי לברר האם הם מעידים אמת. אם כן, ירשיעו את השומר ויחייבו אותו לשלם כפל. אם העדים נמצאו זוממים - (שקרנים), העדים יצטרכו לשלם פי שניים. גם אם השומר נשבע שהחפץ אבד לו ואחר כך באו עדים שהוא נמצא ברשותו, יחייבו אותו בתשלומי כפל.

בפירוש אחר של הביטוי "כי הוא זה", דרשו חז"ל שלא העדים אומרים "כי הוא זה", אלא השומר. מדובר במקרה שהשומר מודה במקצת טענת המפקיד ואומר שאין בידו "כי (אם) הוא זה", דהיינו רק חלק מהכסף או הכלים שהמפקיד דורש חזרה. במקרה זה, הוא חייב להישבע על השאר שהוא טוען שלא הופקד אצלו או שכבר החזיר למפקיד. גם אם השומר טוען "כי הוא זה" - זה מה שהופקד אצלי ולא יותר - הוא צריך להישבע. אבל אם הוא כופר בעצם הפקדון, כלומר שהוא טוען שכלל לא הופקד אצלו, או שהוא החזיר את כולו, לפי רוב הפוסקים הוא לא חייב שבועה, (ע"פ מסכת בבא קמא, קו, ב), שכן "חזקה, אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו". רש"י וכן פוסקים נוספים חולקים על כך ומחייבים בשבועה גם את הכופר בפקדון.

כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר או שׂוֹר או שֶׂה וְכָל בְּהֵמָה לְשֹׁמֵר, וּמָת או נִשְׁבֵּר או נִשְׁבָּה אִין רָאָה. שְׁבַעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בַּמִּלֵּאכֶת רָעָהוּ, וְלָקַח בְּעַלְיוֹ וְלֹא יִשְׁלַם. וְאִם גָּנַב וְגָנַב מֵעֲמֹו יִשְׁלַם לְבְּעָלָיו. אִם טָרַף וְטָרַף יִבְאֵהוּ עַד - הַטָּרְפָּה לֹא יִשְׁלַם. וְכִי יִשְׁאֹל אִישׁ מֵעַם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבֵּר או מָת בְּעַלְיוֹ אִין עֲמֹו יִשְׁלַם יִשְׁלַם. אִם בְּעַלְיוֹ עֲמֹו לֹא יִשְׁלַם; אִם שָׂכִיר הוּא בָּא בְּשֹׂכְרוֹ. (שמות כב, ט-יד)

מה הדין אם הבהמה מתה או נשבתה או נגנבה? באיזה שומר מדובר?

לפי מסכת בבא מציעא דף צד, הפרשה לעיל מתייחסת לשומר המקבל שכר תמורת שמירת בהמת חברו והוא טוען שהבהמה מתה מעצמה, או נשבתה בשוד מזויין, ללא כל רשלנות מצדו, או בכל מקרה אונס אחר, ואין עדים לאירוע. במקרה זה, עליו להישבע שהוא דובר אמת ובכך הוא נפטר מהעניין. אך אם הוא טוען שהבהמה נגנבה או אבדה, עליו לשלם כפל שכן הוא התרשל בתפקידו כשומר. דין השוכר חפץ או בהמה או רכוש של אחר, כדין שומר שכר, שכן, למרות שהוא משלם תמורת השימוש בחפץ, הסכם השכירות מחייב אותו גם לשמור על החפץ שלא ייגנב או יאבד. הוא יהיה פטור רק על מקרים בלתי נמנעים – (אונס).

למה השואל בהמה חייב לשלם גם במקרה שהבהמה מתה באופן רגיל, ומה זה משנה אם "בעליו עמו" או לא?

השואל בהמה או חפץ מאחר חייב גם על דברים בלתי נמנעים (הנקראים "אונסים"), כגון שהבהמה מתה פתאום (לא בגלל מלאכה רגילה), או שהחפץ התקלקל לא מחמת שימוש רגיל, גם כשזה לא בגלל מעשה או מחדל כלשהו של השואל והיה קורה בכל מקרה. הסיבה לכך היא אולי, מפני שהשואל מקבל מהמשאיל שימוש בבהמה או בחפץ, בתור טובה וללא תמורה. על כן הוא אחראי להחזיר את הבהמה או החפץ כפי שקיבלם. למרות שאינו אשם במות הבהמה או בקלקול החפץ, בעת ההשאלה הוא מקבל על עצמו באופן פורמאלי את הסיכון. אם החפץ התקלקל תוך כדי שימוש מותר, או שהבהמה מתה מחמת המלאכה שעבורה שאל אותם, השואל פטור. דין הפטור של "בעליו עמו" חל גם לגבי שומר שכר ושומר חנם.

ע"פ התורה אם "בעליו עמו", דהיינו שבשעת ההשאלה, השואל נשכר לעשות מלאכה כלשהי אצל המשאיל, אפילו אם המלאכה איננה קשורה לבהמה שהושאלה, השואל פטור מתשלום מחמת אונסים. יתכן שהסיבה לכך היא שבמקרה זה השואל לא נחשב כמי שמקבל את השימוש בחפץ בתור טובה בלבד וללא תמורה לחלוטין, שהרי מצד שני גם המשאיל מקבל תמורה כלשהי בצורה של עבודת השואל. לא מדובר בהשאלה טהורה אלא בכעין "עסקת חבילה", שבמסגרתה המשאיל מוותר לשואל על קבלת פיצוי במקרה של "אונס".

מהו חוק המדינה לעניין שומרים?

בחוק השומרים תשכ"ז – 1967, נקבע, בין השאר:

שמירה ושומרים

1. (א) שמירת נכס היא החזקתו כדין שלא מכוח בעלות.
- (ב) השומר נכס שאין לו בשמירתו טובת הנאה לעצמו, הוא שומר חנם.

(ג) השומר נכס המקבל תמורה בעד השמירה או שיש לו בשמירתו טובת הנאה אחרת לעצמו, ואיננו שואל, הוא שומר שכר.

(ד) השומר נכס כדי להשתמש בו או ליהנות ממנו בלי לתת תמורה, הוא שואל.

אחריות שומרים

2. (א) שומר חנם אחראי לאבדן הנכס או לנזקו אם נגרמו ברשלנותו.

(ב) שומר שכר אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, זולת אם נגרמו עקב נסיבות שלא היה עליו לחזותן מראש ולא יכול היה למנוע תוצאותיהן; אך כשהמטרה לשמור על הנכס הייתה טפלה למטרה העיקרית של החזקתו, פטור השומר אם אבדן הנכס או נזקו נגרמו שלא ברשלנותו.

(ג) שואל אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, יהיו גורמיהם אשר יהיו, ובלבד שאחריותו לא תהיה חמורה משל מחזיק בנכס שלא כדין.

(ד) שומר שנודע לו כי עלול להיגרם לנכס נזק שהוא אינו אחראי לו לפי סעיפים קטנים (א) עד (ג), ולא הודיע על כך לבעל הנכס תוך זמן סביר או לא נקט אמצעים לבעל הנכס למנוע את הנזק.

החמרת האחריות

3. שומר חנם או שומר שכר שקיבל נכס על מנת לשמרו אישית, והוא מסר אותו לאדם אחראי בלי שהורשה לכך במפורש או מכללא, אחריותו לאבדן הנכס או לנזקו תהא כשל שואל.

סייג לאחריות

4. שומר אינו אחראי לאבדן הנכס או לנזקו שנגרמו עקב שימוש רגיל בנכס לפי תנאי השמירה או עקב בלאי טבעי או מום שהיה בו בתחילת השמירה, אולם אין בהוראה זו כדי להפחית מאחריותו בשל רשלנותו.
על כן, נראה שקיים דמיון רב בין חוק המדינה להלכה.

אחריות המפתה בתולה

וְכִי יִפְתָּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא אֶרְשָׁה וְשָׁכַב עִמָּה, מֶהָר יִמְהַרְנָה לּוֹ לְאִשָּׁה. אִם מָאן יִמָּאן אֲבִיהָ לְתַתָּהּ לוֹ, כֶּסֶף יִשְׁקַל כְּמֶהָר הַבְּתוּלָה. (שמות כב, טו-טז)

מה האחריות שנושא גבר המפתה או משדל נערה בתולה?

לפי התורה, אין אפשרות שגבר ישכב עם נערה רווקה ואחר כך יעזוב אותה, גם בהסכמתה, כי המעשה מחייב באחריות. לפי רש"י, על הגבר לכתוב לה כתובה - מוהר, המהווה התחייבות לפיצוי במקרה של גירושין או מיתתו, ולאחר מכן, כברירת מחדל, לשאת אותה לאישה. לפי

הרמב"ן, ע"פ התורה, המוהר הוא מתנות כסף, זהב, בגדים וכדומה לצרכי החופה והנישואין, (כי חובת כתובה היא מדברי סופרים ולא מהתורה). אם הגבר או הבחורה או אביה אינם רוצים בנישואין, על הגבר לשלם, בכל מקרה, לאבי הנערה את המוהר (בשווי קבוע של חמישים כסף, כמו במקרה של אונס), כפיצוי על כך שהיא כבר איננה בתולה ואביה יתקשה להשיא אותה, אלא אם כן ישלם לחתן סכום נכבד.

ע"פ מסכת כתובות, בנוסף לקנס, על המפתה לשלם גם פיצוי על הבושת והפגם שנגרמו לה. דין זה נוהג רק בנערה שמגיל 12 עד שתים עשרה וחצי. מעבר לגיל זה היא כבר נחשבת בוגרת ואחראית למעשיה, ואם שכבה עם מישהו מרצונה החופשי, הוא לא יצטרך לפצות אותה על כך.

מה קובע החוק הישראלי לענין זה?

החוק הישראלי מבחין בין מספר שלבים בהתבגרותה של האישה, ומדרג את העבירות הכרוכות בבעילת קטינה על פי חומרתן.

בעילת קטינה מתחת לגיל 14 אסורה בכל הנסיבות, והיא קרויה אונס סטטוטורי. ההתייחסות אליה היא בסעיף 345(א)(3) לחוק העונשין, שכותרתו "אינוס". המדובר בחזקה לפיה קטינה מתחת לגיל 14 אינה יכולה להסכים להיבעל. הסכמתה או אי הסכמתה של הקטינה אינה מעלה ואינה מורידה, ובכל מקרה בו תוכח בעילת קטינה מתחת לגיל 14, יואשם הבוועל באינוס, עבירה שעונשה 16 שנות מאסר.

בעילת קטינה בין גיל 14 לגיל 16 אסורה אף היא, על פי סעיף 346 לחוק העונשין, אך כאן יש משמעות להסכמת הקטינה. אם זו הסכימה לקיום היחסים, הרי שזו בעילה אסורה בהסכמה, שעונשה מאסר חמש שנים. על פי סעיף 353 לחוק העונשין, תהא זו הגנה טובה מפני אישום בעבירה זו אם הקטינה הסכימה להיבעל, אם הפרש השנים בינה ובין הבוועל הוא פחות משלוש שנים, ואם הדבר נעשה במסגרת יחסי רעות וללא ניצול מרות.

קטינה שגילה למעלה מ-16 ופחות מ-18, כשירה, על פי החוק, לקיים יחסי מין בהסכמה.

מקור: ויקיפדיה, בעילת קטינה

שוב רואים שאין בחוק הישראלי מרכיב של מחויבות של הגבר המפתה את הקטינה, או חובת מתן פיצוי לה. אם נמצא אשם הוא נכנס לכלא, והיא ומשפחתה צריכים להתמודד עם המצב.

מכשפות, איסור משכב עם בהמות, איסור הקרבה לעבודה זרה

מִכְשָׁפָה לֹא תַחֲיֶה. כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת. זִבַּח לַאֱלֹהִים יִחָרֵם בְּלִמִּי לֵה' לְבַדּוֹ.

(שמו כב, יז-יט)

מה ההגדרה של מכשפה? למה יש להוציא אותה להורג? מה ההבדל בין מכשף לקוסם?

מִכְשֵׁף הוא אדם שעושה מעשים שנראים כחורגים מגדר הטבע הפיזיקלי, ומייחס את זה לכוחות מיוחדים שיש בו ושאינן לאנשים רגילים או ללחשים וכדומה. מכשף חייב מיתה בסקילה. הרמב"ם, כחלק מהתנאים לחיוב סקילה, דורש שהמכשף יעשה מעשה פולחני, (הקטרה וכדומה); ללא המעשה הפולחני – ה"מכשף" חייב מכות מרדות מדרבנן, אך אינו לוקה מן התורה כי ללא מעשה פולחני, הפעולה נחשבת כאשליה או אחיזת עיניים ולא ככישוף.

עונש המוות משקף את חומרת החטא בעיני התורה. הוא מהווה כפירה באמונה בקב"ה כאילו שישנם כוחות על – טבעיים אחרים (פרט לה'), הפועלים על עולם הטבע שאפשר לתקשר אתם ולגייס את עזרתם, וזה דומה לעבודה זרה. המשנה במסכת סנהדרין (ו, ה) מזכירה את שמעון בן שטח שתלה שמונים נשים מכשפות באשקלון ביום אחד, כהוראת שעה, בתקופת בית שני. לגבי קוסם, בשונה מהעברית המודרנית בה קסם הינו אחיזת עיניים או שינוי טבע המציאות כביכול, ההלכה מגדירה את איסור קסם קסמים כניבוי עתידות לאחר ריכוז, באמצעות מעשים שונים. למשל מגדת עתידות, המשתמשת בכדור בדולח או קוראת בקפה, היא קוסמת. עונשו של הקוסם הוא מלקות.

למה שאיש או אישה ישכבו עם בהמה ולמה העונש על כך הוא מוות?

התופעה התקיימה בעבר ועדיין קיימת. למשל, על קיר חיצוני במקדש הינדואי של האל לקשמי בעיר קהג'וראה, נמצא תבליט בו נראים גברים המקיימים יחסים עם סוס! איסור זה הוזכר גם בספר ויקרא יח: וּבְכָל בְּהֵמָה לֹא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ, לְטִמְאָה בָּהּ; וְאִשָּׁה לֹא תַעֲמֹד לְפָנֶי בְּהֵמָה לְרִבְעָה - תִּבָּל הוּא, וגם במעמד הברכה והקללה, המתואר בספר דברים כז. שם נאמר: "אָרוּר שֹׁכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה". משכב בהמה נחשב תועבה, גלוי עריות ודבר הנוגד את הרוח האנושית.

בישראל, קיום מגע מיני עם בעלי חיים נחשב בעבר לעבירה שעונשה עשר שנות מאסר (סעיף 351(2) לחוק העונשין), אך מאז הקודיפיקציה של החוק הפלילי בשנת 1977, אין הוא נחשב עוד כעבירה בפני עצמה, אלא איסור שנאכף בסעיפים כמו: "הפרעה לציבור" או התעללות בבעלי חיים".

זָבַח לֵאלֹהִים יִתְּרָם בְּלִתִּי לֹה' לְבָדוּ - מה נלמד מפסוק יט?

הכוונה כמובן לאיסור עבודה זרה. על סמך ציווי זה, הוצאו להורג אלה שהקריבו לעגל הזהב.

איסור הונאת הגר, עינוי היתום והאלמנה והעונש על כך

וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ – כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. כָּל אֲלֻמָּנָה וְיָתוֹם לֹא תַעֲנוּן.
אִם עֲנֵה תַעֲנֶה אֹתוֹ, כִּי אִם צָעַק יִצְעַק אֵלַי שְׁמַע אֲשַׁמְעֶנְקָתוֹ. וְחָרָה אַפִּי וְהִרְגָּתִי אֶתְכֶם
בְּחָרְבִּי, וְהָיוּ נַשִּׁיכְכֶם אֲלֻמָּנוֹת וּבְנֵיכֶם יָתֻמִּים. (שמות כב, כ-כג)

מה נקרא הונאת הגר? באיזה גר מדובר – האם כמו בני ישראל במצרים?

ע"פ מדרש מכילתא, אסור להונות את הגר בדיבור, למשל לומר לו: "פה שאכל נבלות וטרפות, שקצים ורמשים, בא ללמוד תורה מפי הגבורה?". מהמלים "ולא תלחצנו", נלמד שאסור גם לצער אותו בענייני ממון. לפי זה, ניתן להבין שהכוונה למי שהתגייר ליהדות אך לפי רש"י, "גר" בפסוקנו הוא "אדם שלא נולד באותה מדינה אלא בא ממדינה אחרת לגור שם", כלומר "מהגר", בדומה למעמד בני ישראל במצרים. לפי זה, לא מדובר דווקא במי שהתגייר ליהדות, אלא גם בגר תושב, אשר קיבל על עצמו שבע מצוות בני נח. כך מפרש גם האבן עזרא. יש שמחשיבים את ערביי ישראל כגרים תושבים, ביניהם הרב קוק והרב הרצוג, זצ"ל, בהבנה שהאסלאם כולל את 7 מצוות בני נח. (הם כנראה לא נחשפו לאסלאם הקיצוני). ברור שלא מדובר כאן בגר (מהגר) העובד עבודה זרה שכן נאמר בפסוק יט "זִכַּחַת לְאֱלֹהִים יִחָרַם בְּלִתִּי לֵה' לְבָדוֹ", כלומר שיש עונש מוות על עבודת אלילים, והדבר אסור לכל בני נח.

לעומת זאת, לפי הרמב"ם, האלשיך וספר החינוך, האיסור להונות חל רק על "גר צדק" שקיבל על עצמו את כל מצוות היהדות ולא על גר תושב.

מצד טעמי המצווה, לגר צדק יש שתי נקודות תורפה המצריכות הגנה נוספת משאר בני ישראל:

1. עברו כגוי העלול להוות סטיגמה. 2. העדר קרובים וידידים היכולים לבוא להגנתו.
- נקודות תורפה אלו עלולות "להזמין" עלבונות מאנשים הנהנים להיטפל לחלשים מהם, והמצווה באה להזהירם מפני התנהגות זו. נימוק נוסף הוא כי עלבונות עלולים לגרום לגר לחזור לדתו הקודמת או לרדת מן הארץ. מקור: ויקיפדיה, אונאת_הגר.

מה נדרש מאדם כדי להתגייר ליהדות?

בתלמוד הבבלי במסכת יבמות, ברכות ועוד, מוזכר כי תנאי הסף של הגיור הם ברית מילה וטבילה (ובזמן בית המקדש, הקרבת קורבן). ע"פ השולחן ערוך, (יורה דעה, רסח), על סמך מסכת יבמות וברכות, ובעקבות הרמב"ם וראשונים נוספים, התקבלה התפיסה כי הגר חייב, מעבר לכך, גם בקבלת מצוות. על בית הדין לבדוק שלמועמד לגיור כוונה אמיתית להצטרף לעם היהודי ולקיים את מצוותיה ושרצונו להתגייר לא נובע ממניעים זרים כגון הכוונה להתחתן עם יהודייה, לקבל

זכויות מסוימות וכדומה, אך אם בדיעבד מתברר שהגר אינו מקיים את מצוות היהדות, הגיור אינו מתבטל.

כיום הכניסה ליהדות מותנית במעבר של טקס גיור בפני בית דין רבני. הצד הפורמלי של הגיור כולל קבלת האמונה באל אחד, לימוד הלכות ומנהגים יהודיים, טבילה במים (מקווה או מעיין) ולגברים - ברית מילה. בזמן שבית המקדש היה קיים היה על הגר להביא קורבן כאקט הסופי המהווה את הצטרפותו לעם היהודי. בהבאת הקורבן הפך הגר, על פי ניסוחו של הרמב"ם, "להיות ככל פשרי ישראל".

למה על מי שרוצה להתגייר להתחייב לשמור מצוות? הרי רוב היהודים בעולם אינם כל כך שומרים מצוות?

אפשר לדמות את זה לקבלת אזרחות במדינה חדשה. ברור שמי שרוצה לקבל אזרחות אמריקאית צריך להכיר את החוקה ואת החוקים העיקריים של ארה"ב וכן להתחייב לשמור אותם. רק לאחר מכן תינתן לו האזרחות. קבלת אזרחות נותנת זכויות אך גם חובות, ולא מספיק שאדם יטען שהוא רוצה להצטרף לעם האמריקאי ומרגיש חלק ממנו. באותה מדה, הצטרפות לעם היהודי היא לא דבר של מה בכך ומצריך לימוד חוקי היהדות והתחייבות לשמור אותם. בשונה מכך, מי שכבר התגייר או מי שנולד יהודי ולא שומר מצוות, לא מפסיק להיות יהודי, בדיוק כמו שמי שעובר על חוקים מסוימים של מדינה, לא מבטלים לו את האזרחות.

למה העונש על עינוי גר, יתום ואלמנה חמור כל כך? איך נדרש להתנהג כלפיהם? (פסוק כג)

כפי שכתבו המפרשים: לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם. לעתים אין לגר משפחה שתסייע בעדו ואין לנצל זאת. דמעת האלמנה מצויה ונפשה שפלה, אפילו אם היא עשירה. האבן עזרא מוסיף: "ואחר שאמר לא תענון בלשון רבים, אמר אם ענה תענה, (בלשון יחיד), כי כל רואה אדם שהוא מענה יתום ואלמנה ולא יעזרם, גם הוא יחשב מענה". העונש בפסוק כג, הוא מדה כנגד מדה.

לפי ספר החינוך יש "לדבר אליהם ברכות ולנהוג בהם הכבוד, לא להלבין אותם ולחוס על ממונם.

מצוות הלוואה לעני ואיסור הלוואה בריבית

אם פסך תלוך את עמי, את העני עמך, לא תהיה לו פנשה - לא תשימון עליו נשך. אם תבל תחבל שלמת רעך, עד בא השמש תשיבנו לו. פי הוא כסותה לבדה, הוא שמלתו לערו, במה ישכב - והיה פי יצחק אלי ושמעתי, פי חנון אני. (שמות כב, כד-כו)

למה העני נקרא "עמי"?

לפי רש"י, ע"פ בבא מציעא דף עא, אם עמי (יהודי) ונוכרי מבקשים הלוואה, "עמי" קודם, למרות שאסור להלוות לו בריבית ולגוי מותר בריבית.

למה נאמר "את העני עמך"?

חז"ל למדו במדרש מכילתא, קפד, שני כללים. אם מבקשים הלוואה, קרובי משפחה ועניים אחרים, ואין להם אפשרות להלוות לשניהם, אזי קרובי משפחתך קודמים שנאמר "עמך". אם מבקשים עניי עירך ועניי עיר אחרת - עניי עירך קודמים, שנאמר "את העני עמך". יש לדאוג קודם כל לצרכי המעגל הקרוב אליך.

מה אסור לעשות במקרה של הלוואה לעני?

רש"י מפרש, "לא תהיה לו כנשה": "לא תתבענו בחזקה אם אתה יודע שאין לו". "לא תשימון עליו נשך". נשך הוא ריבית, שהוא כנשיכת נחש שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קודקודו, כך ריבית, אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהריבית עולה ומחסרו ממון הרבה". אם הגיע זמן הפירעון והלווה לא שילם, מותר "לחבול", כלומר לקחת ממנו משכון להבטחת הפירעון, אבל אם מדובר למשל בבגד שהוא צריך בלילה, יש להחזיר לו את המשכון כל ערב. הרמב"ן מוסיף: "ושמעת, כי חנון אני" - חנון ומקבל תחינת כל אדם אע"פ שאינו הגון, מגזרת חנם. (למרות שהלווה אינו הגון, שהרי אינו מחזיר את ההלוואה בזמן, ה' שומע תחינתו). הספורנו מפרש: "כי חנון אני - טוב לך שאתה תחננהו בהשבת עבוט (הלוואה), באופן שיתמיד לך החן מאתי, שתוכל אתה להלוות ולפרנס אחרים".

למה אסור להלוות ליהודי בריבית? באיזה אופנים מותר להלוות?

לפי ספר החינוך, (מצווה סח), משרשי המצווה, "כי האל הטוב חפץ בישוב עמו אשר בחר, ועל כן צווה להסיר מכשול מדרכם לבל יבלע האחד חיל חברו מבלי שירגיש בעצמו עד שימצא ביתו ריקן מכל טוב, כי כן דרכו של ריבית וידוע הדבר, ומפני זה נקרא נשך". יש בהלוואה בריבית משום ניצול מצב הלווה, למטרת רווח.

יחד עם זאת, מותר להשתמש בהיתר עסקה, המופיע כבר בגמרא במסכת בבא מציעא. ההלכה מכירה בכך כי הריבית הינה כלי פיננסי ממדרגה ראשונה אשר נועד לאפשר פעילות עסקית ענפה.

על מנת לאפשר לאנשים או לגופים לעסוק בעסקאות נושאות ריבית מבלי לעבור על איסור ריבית, נוסח לפני כ - 300 שנה "שטר היתר עסקה" שנועד לפתור את בעיית הריבית. שטר זה עבר

גלגולים רבים בין הפוסקים השונים עד אשר הגיע לצורתו הנוכחית. ע"פ הגמרא במסכת בבא מציעא קד, ב: "האי עיסקא פלגא מלווה ופלגא פקדון" – (העסקה היא חצי הלוואה וחצי פקדון). מסביר הרמב"ם בהלכות שלוחין ושותפין, פרק ו', הלכה ב': תיקנו חכמים שכל הנותן מעות לחברו להתעסק בהן, יהיה חצי הממון בתורת הלוואה (ללא ריבית), והרי המתעסק (הלווה) חייב באחריותו, אף על פי שאבד באונס. (כלומר שגם אם לא הרוויח או אף הפסיד על חלק ההלוואה שלקח, עליו להחזיר). החצי האחר הוא בתורת פיקדון, והרי הוא באחריות בעל המעות (המלווה). אם נגנב או אבד החצי של פיקדון, אין המתעסק חייב לשלם. לפיכך יהיה חצי שכר - (הרווח), אם הרוויח (המתעסק) - של בעל המעות.

מהות שטר היתר עסקה – איך זה עובד?

בהלוואה במסגרת היתר עסקה משתנה ההגדרה של פעולת העברת הכסף מיד המלווה ליד הלווה. במקום ההגדרה "הלוואה" אנו מגדירים זאת "הסכם" (או "עיסקא" בלשון חז"ל). לפי הסכם זה, מחצית מסכום הכסף שנותן המלווה ללווה, שייך עדיין למלווה והוא ניתן לו כפיקדון שיוחזר לו בתום הזמן שנקבע. על מחצית זו חלים כל חוקי הפיקדון: האחריות הבסיסית עליו מוטלת על שומר הפיקדון (במקרה זה - הלווה), אם פשע בו או אבד ברשלנות, השומר חייב. אך אם אבד או הופסד בהשקעה, פטור שומר הפיקדון מלשאת בהפסד ולשלם למפקיד (במקרה זה - המלווה). לעומת זאת, אם העלה הפיקדון רווחים, מתחלקים בהם הלווה והמלווה. המחצית השנייה של הסכום ניתנת ללווה כהלוואה ללא ריבית. הכסף, מרגע שהגיע לידי הלווה, שייך לו והוא יכול לעשות בו ככל העולה על דעתו. כאשר מגיע תאריך פירעון ההלוואה רשאי המלווה לקחת את חלקו (חלק ה"פיקדון") בעסקה יחד עם חצי מהרווחים שנלוו אליו וכן את חלק ההלוואה, עליו נקבעה ריבית אפס.

הבנקים בישראל ובמקומות אחרים בעולם מחזיקים בידיהם הסכמים של היתר עסקה על מנת לאפשר ללקוחותיהם שומרי המצוות ללוות מהם.

חשוב לציין שבהלוואה רגילה סכום הריבית נקבע מראש והוא לא משתנה בהתאם לרווחים או להפסדים של הלווה. היתר עסקה תוקן במאה ה - 17 בגרמניה, ופשט במשך השנים. תוקפו ההלכתי והטכני של היתר עסקה היה צריך להיות מוגבל להלוואות למטרות עסקיות ולא לצריכה, ופוסקי הלכה התקשו לקבוע האם ההיתר עסקה תקף גם בהלוואות למטרות צריכה. לדעת כמה מן הפוסקים, היתר העיסקה אינו מתיר כל הלוואה בריבית, אלא רק הלוואה שאיננה לקיום היומיומי של הלווה, כמו למשל הלוואה לצורך קניית דירה או קניית מכונית ובוודאי שאם אדם לווה כסף לצורך עסקים, יהיה אפשר להחיל עליה את היתר העיסקה. הלוואה לצורך בזבז מידי (כמו טיול), אינה נושאת רווח ולכן אינה עומדת בסעיף היתר העסקה על פיו משתתף המלווה ברווחי הכסף שניתן ללווה.

דעתם של פוסקים אלה מעמידה קושי גדול בפני האדם הפשוט בחברה המודרנית. הלוואה בימינו היא עניין שבשגרה: גם אם נניח שפיקדונות נושאי ריבית הם הלוואה לבנק לצורכי השקעה, ומותרים על פי פוסקים אלו, רבים לוויים מן הבנק בריבית ומשיכת יתר, עליה גובה הבנק ריבית. פתרון לבעיה זו נמצא כבר בשו"ת שואל ומשיב מן המאה ה-19 לפיו ניתן היתר ללוות לצרכים קיומיים, יומיומיים, מפני שצרכים אלה הם בסיס לכל התפרנסות עתידית ולכן יכולים להיחשב כהשקעה.

לדעת הרב אשר וייס, שמתיר קבלת הלוואה בריבית מבנקים תוך הישענות על סברת מהרש"ג, (רבי שמעון גרינוולד, (הונגריה, 1860-1930), אין צורך, מעיקר הדין, בהיתר העסקה כאשר מדובר בבנקים שהם חברות בע"מ. סברה זו מיוסדת על עניין אחר - על פי הפוסקים האוסרים הלוואה בריבית, הלוואה כזו אסורה על פרטים ולא על מוסדות, ולכן הבנקים רשאים להלוות בריבית, ומותר ללוות מהם לכל מטרה, ואפילו ללא היתר עסקה. ביסוד הדברים עומדת ההנחה כי איסור הלוואה בריבית נועד ליצור ערבות הדדית אישית בין אדם לחברו ולמנוע הלוואות בריבית בין שכנים. יש טעם לפגם בהלוואה בריבית מיהודי לחברו, אך מוסד שאינו בבעלות פרטית יכול לדרוש ריבית מבלי שידרשו לכך המידות הפסולות שבהקשחת הלב כלפי השכן. אך רבים חולקים על דעה זו.

מקור: ויקיפדיה, היתר_עסקה

איסור קללות ואכילת טרפה, קדושת הבכור

אֱלֹהִים לֹא תַקְלֵל וְנָשִׂיא בְעֵמָּה לֹא תֵאָר. מִלֶּאֱתָהּ וְדַמְעָהּ לֹא תֵאַחַר בְּכֹר בְּנֶיהָ תִּתֵּן לִי. בֶּן תַּעֲשֶׂה לְשֶׁרֶף לְצִאֲנָהּ - שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם אָמוֹ הַשְּׁמִינִי תִתְּנוּ לִי. וְאִנְשֵׁי קִדְשׁ תַּהְיוּ לִי וּבָשָׂר בְּשַׂדֵּה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ, לִפְלֵב תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ. (שמות כב, כז-ל)

למה נאמר שוב שאסור לקלל אלוקים? מה דינו של המקלל?

לפי רש"י, ע"פ מסכת סנהדרין, דף סו, זה כולל איסור ברכת השם, (בלשון סגי נהור), וכן איסור קללת דיין בשם ה', אחרי שהרשיע אותו. (במקרא, הדיינים נקראים "אלוהים" – כמו בפסוק "אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַן אֱלֹהִים יִשְׁלַם שְׁנֵים לָרֵעֵהוּ" (שמות כב, ח). גם אסור לקלל נשיא, כלומר מלך או ראש סנהדרין, גם אם אתה מרגיש שעשו לך עוול. מבחינה מוסרית אפשר להרחיב עניין זה להימנע ככל האפשר מבזוי נציגי שלטון, שרים חברי כנסת וכדומה. יש להיזהר בכבודם ככל האפשר, וגם אם יש עליהם ביקורת, לנסחה בנימוס. כידוע ע"פ החוק הישראלי, אסור להעליב עובד ציבור.

המקלל את ה' חייב מיתה, בזמן שיש בית דין סמוך. רואים את זה בפרשת המקלל, (ויקרא כד, טז): וְנִקְבַּשׁ שֵׁם ה' מוֹת יוֹמָת. המקלל דיין מקבל 39 מלקות אם היו עדים והתראה.

איזו בהמה יש לתת לה' החל מהיום השמיני ללידתו? האם יש לכך קשר לברית המילה?

הכוונה שאסור להקריב בהמה כנדבה לפני היום השמיני ללידתו, לא שחובה להקריבה ביום השמיני. ביהדות נחשב המספר שמונה כקשור לעל - טבעי, מעל לשבעת ימי הבריאה. יתכן שמאותה סיבה תינוק נכנס לבריתו של אברהם אבינו ביום השמיני ובזאת מצטרף לעם הקדוש. כך גם בהמה מוקרבת לה' ונהיית קדושה, החל מהיום השמיני.

וְכָשֶׁר בְּשָׂדֶה טָרְפָה לֹא תֹאכְלוּ - מה ההגדרה של בשר טרפה?

בפסוק מדובר בבהמה שנטרפו איבריה ע"י חיה רעה ולא תוכל להמשיך לחיות לאורך זמן בגלל פציעתה. כדי להיות "אנשי קודש", יש להימנע מלשחוט ולאכול בהמה כזאת. המונח הורחב ע"י חז"ל גם לבהמות חולות מחמת פציעה, החסרות אברים, או עם נקבים באברים פנימיים (מסכת חולין, מב). הרמב"ם, בהלכות שחיטה י, ט, מונה 70 מיני טרפות. בהמה שנוטה למות מחמת חולי ואין בה פגיעה באחד מהאיבריה, אינה נחשבת טרפה, אלא מוגדרת בהלכה כ"מסוכנת", וניתן להקדים ולשחוט אותה. המונח הושאל לאחר מכן גם לכל אוכל שאינו כשר לאכילה ונקרא "טרף".

סיכום פרק כב

הפרק ממשיך לדון בדינים שבין אדם לחברו. דנו בנושאים של הפורץ לבית ונהרג ע"י בעל הבית, תשלום הכפל המושת על גנב, הפיצוי על נזק הנגרם ע"י בהמה או רכוש של אדם או ע"י דליקה ברשלנות, אחריות שומרי רכוש של הזולת במקרה של נזק או אבדה או גניבה, דין המפתה בתולה, איסור הונאת גר, יתום ואלמנה; מצוות ההלוואה לעניים.

פרק כג - איסור לשון הרע; חובות דיינים והכרעת דין ע"פ רוב; מצוות השבת אבדה אפילו לשנוא עליך; מניעת צער מבעלי חיים; מצוות שמיטת קרקעות; מנוחת השבת גם לבהמות; מצוות העלייה לרגל; איסור בישול בשר בחלב; שליחת המלאך והצרעה לפני בני ישראל

איסור לשון הרע, חובות דיינים

לא תשא שמע שוא; אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס. לא תהיה אחרי רבים לרעת, ולא תענה על רב לגטת - אחרי רבים להטת. ודל לא תהדר בריבו. כי תפגע שור איבך או חמורו תענה, השב תשיבנו לו. כי תראה חמור שנאף רבין תחת משאו, ותדלת מעזב לו? עזב תעזב עמו. לא תטה משפט אבינך בריבו. מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג, כי לא אצדיק רשע. ושמד לא תקח - כי השמד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים. וגר לא תלחץ; ואתם ידעתם את נפש הגר, כי גרים הייתם בארץ מצרים. (שמות כג, א-ט)

מה זה "שמע שוא"?

כפי שמפרש רש"י על סמך דברי רבי ישמעאל במדרש מכילתא - אסור לקבל לשון הרע על מישהו אפילו אם הם דברים אמיתיים, וכן אסור לדיין לשמוע את אחד הצדדים ללא נוכחות הצד השני.

מה זה "עד חמס" ומה נאסר בקשר אליו?

פשטות הפסוק היא כפי שפירש אונקלוס: "לא תשוי ידך עם חייבא למהוי ליה סהיד שקר", (לא תתן ידך עם חוטא להיות לו עד שקר), כלומר, הרשע האמור בפסוק הינו בעל הדין, המבקש מן העד להעיד עבורו עדות שקרית. איסור זה מובן מאליה וכמעט מזוהר להזכירו. לכן ע"פ המובא במסכת סנהדרין כז, א, חז"ל דרשו את הפסוק באופן אחר, כך: 'אל תשת רשע עד' - רשע פסול לעדות מדאורייתא. האיסור כולל קבלת עדות מאדם רשע - העובר על איסורים מהתורה, ומבעל חמס, כלומר גזלן - מפני שהוא חשוד במתן עדות שקר. לפי הרשב"ם, אסור להצטרף לעדות של עדים שאתה חושד בהם שהם מוסרים עדות שקר, (אך אין לך הוכחות לכך), וזאת אפילו כשעדותך לא תשנה את ההכרעה, מפני שאין מי שיכול להכחיש את עדותם. הרמב"ם בהלכות עדות, מבאר שיש שני סוגי רשעים: העובר עבירה שחייבים עליה מלקות, או מי שלוקח ממון שאינו שלו, (רשע של חמס). ישנם עוד מספר פסולים לעדות, חלקם מן התורה וחלקם מדרבנן. אלה ידונו בהמשך.

איך מתייחס החוק הישראלי לעד שיש ספק לגבי מהימנותו?

שני כללי היסוד הנוגעים למהימנות עד במשפט הישראלי קבועים בסעיף 53 לפקודת הראיות. ראשית, מהימנותם של עדים היא סוגיה הנתונה לשיקול דעתו של בית המשפט השומע את העד. שנית, הכרעתו של בית המשפט מתקבלת על בסיס "התנהגותם של העדים, נסיבות העניין ואותות האמת המתגלים במשך המשפט".

השופט בדימוס יעקב קדמי מסכם בספרו "על הראיות" (חלק שני, מהדורה משולבת, 1991, עמ' 890 – 901), את ארבעת המבחנים העיקריים למהימנות עד:

מבחן ההתרשמות: התרשמות ישירה של השופט מהתנהגותו של העד על הדוכן: אופן הצגת הדברים בידי העד, מראהו של העד בעת מסירת העדות וכדומה.

מבחן ההשוואה החיצונית: השוואת דבריו של העד עם דברים שהוא עצמו אמר במקום אחר ודברים שנאמרו על ידי עדים אחרים.

מבחן ההשוואה הפנימית: העמדת עדות העד במבחן של היגיון, שכל ישר וניסיון חיים (ובלשון פשוטה: עקביות פנימית או היעדר סתירות פנימיות).

מבחן האישיות: בדיקת ההשלכה האפשרית של אישיותו על מהימנות דבריו ובמיוחד אופיו של העד ונגיעתו לעניין הנדון.

מקור: ויקיפדיה, מהימנות (דיני_ראיות).

בניגוד להלכה, לפי החוק, אדם שהורשע בדין, כולל בעבירות גזל או מעילה, אינו פסול מראש לעדות. יתר על כן, אפילו עבריין הנוגע למשפט הנידון, יכול לשמש עד מדינה, הנהנה מהקלות בהחלטות בית המשפט לגבי עונשו או שמקבל תמורה כספית תמורת עדותו, למרות הספקות הרבים בנוגע למהימנות עדותו.

מה משמעות פסוק ב, "לֹא תִהְיֶה אֲתָרִי רַבִּים לְרֵעַת..."? נראה שיש בו סתירות פנימיות.

לפי רש"י, (ע"פ מסכת סנהדרין, ב), לֹא תִהְיֶה אֲתָרִי רַבִּים לְרֵעַת - לחייב עונש מוות ברוב של דין אחד בלבד, אלא שניים לפחות. וְלֹא תִעָנֶה עַל רֵב לְנִטָּה - לנטות מדברי הרב. לפי שהוא חסר האות יו"ד דרשו בו כן.

אֲתָרִי רַבִּים לְרֵעַת - כיצד מכריעים את דין נפשות כאשר יש חילוקי דעות בין הדיינים? אם יש רוב של שני דיינים מחייבים לפחות יותר מן המזכים, מכריעים לחובת הנתבע. מזה שנאמר "לֹא תִהְיֶה אֲתָרִי רַבִּים לְרֵעַת", שומע אני: אבל הִיא עמהם לטובה. מכאן אמרו, שבדיני נפשות מכריעים ע"פ דין אחד כדי לזכות וע"פ שנים כדי לחייב.

לעומת זאת, בדיני ממונות, מכריעים ע"פ רוב פשוט.

רש"י מביא פירוש נוסף ע"פ תרגום אונקלוס: **לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רִבִּים לְרֵעֶת** - אם תראה (דיינים) רשעים מטים את המשפט, אל תאמר, הואיל ורבים הם, הנני נוטה אחריהם. כלומר, על תאמר: אני יחיד מול רבים והם יכריעו, אז למה שאומר את דעתי האמיתית. **וְלֹא תַעֲנֶה עַל רֵב לְנִטָּת וּגו'** ואם ישאלך הנדון על אותו המשפט, אל תעננו על הריב, דבר הנוטה אחרי אותם רבים, להטות את המשפט מאמתו, (ע"פ דעתך), אלא אמור את המשפט כאשר הוא (באמת), וקולר יהא תלוי בצוואר הרבים.

מזה אפשר ללמוד דבר חשוב. אל תלך אחרי הרוב אם אתה חושב שהוא טועה, אלא תביע את עמדתך, גם אם היא דעת מיעוט.

בנוסף, חז"ל למדו מהמלים **"וְלֹא תַעֲנֶה עַל רֵב לְנִטָּת"**, שאין מתחילים בדיני נפשות מן הגדול שבדיינים אלא מהקטנים, (הזוטרים) יותר, כדי שהקטנים לא יסמכו אוטומטית על דברי הגדול מהם.

מה כוונת **"וְלֹא תַעֲנֶה עַל רֵב לְנִטָּת"**, ולמה נאסר? במה שונה פסוק זה?

רש"י: לא תחלוק לו כבוד לזכותו בדין ולומר **"דל הוא, אזכנו ואכבדנו"**, כלומר, אל תטה את הדין גם לא לטובת הדל המסכן. לפי הספורנו, פסוק זה מתייחס לסדרי הדין: שלא יהא רך לזה וקשה לזה בעת המשפט, כשבעלי דינים מספרים טענותיהם, וכמו כן שלא יהא אחד עומד ואחד יושב, ודומיהם.

מצוות השבת אבדה ומניעת צער מבעלי חיים

למה הוזכרו דווקא **"אֵיֶךְ"** ו**"שֹׁנֶאֶךְ"** בפסוקים ד - ה? ומה עם **"אוהבך"**?

לפי הפרשן פנו יעקב, המצווה היא להתגבר על האינסטינקט הטבעי להתעלם מבהמת אויבך. עליך להתגבר ולהתעלות על עצמך, ולהחזיר אותה לבעליהם. הדבר עשוי להסיר את יחסי האיבה ביניכם ולהרבות השלום.

כנ"ל לגבי בהמת שונאך העומד ליפול מתחת לכובד המשא - עליך להתגבר על השנאה שבלבך ולעזור לו לפרוק את המשא, ובכך למנוע צער מבעל החיים. אין צורך להזכיר את **"אוהבך"**, כי בכל מקרה **"אוהבו"** יעזור לו.

הלוואי שאנשים היו מצליחים להתגבר על העוינות שחשים כלפי אחרים ופועלים לטובתם. זה בכלל לא מובן מאליו.

חקירת עדים

מדבר שקר תרחק - באיזה שקר מדובר? מה הכוונה "ונקי וצדיק אל תהרג"? זה לא מובן מאליו?

לפי הספורנו, הדברים מופנים אל הדיין. תרחק מכל דבר שיוכל לסבב או להביא לשקר, כאמור בפרקי אבות, א, ט: "שמעון בן שטח אומר, הוי מרבה לחקור את העדים, והוי זהיר בדבריהם, שמא מתוכם ילמדו לשקר".

לפי הרשב"ם, ע"פ מסכת שבועות, ל, ב: אם נראה בעיניך (הדיין), דין מרומה או עדים רמאים, ואין אתה יכול להכחישם, תרחק מאותו הדין ואל תדון בו כלל.

ונקי וצדיק אל תהרג – לפי רש"י, מניין ליוצא מבית דין חייב מיתה (בדיני נפשות), ואמר אחד: יש לי ללמד עליו זכות - שמחזירים את הנידון לבית הדין? תלמוד לומר, ונקי .. אל תהרג. ואע"פ שאינו צדיק, שלא הוצדק בבית הדין, מכל מקום נקי הוא מדין מיתה, שהרי יש לך לזכותו. ומניין ליוצא מבית דין זכאי ואמר אחד: יש לי ללמד עליו חובה - שאין מחזירים אותו לבית הדין? תלמוד לומר, וצדיק אל תהרוג וזה צדיק הוא שנצטדק בב"ד. פי לא אצדיק רשע - אין עליך להחזירו כי אני לא אצדיקנו בדיני (שמים). אם יצא מידך זכאי יש לי שלוחים הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה.

עוד למדו חז"ל מהמלים "ונקי וצדיק אל תהרג", שאין להוציא אדם להורג, אלא על סמך עדות חזקה של שני עדים ואחר חקירה מעמיקה ולא על סמך ראיות נסיבתיות. כתב הרמב"ם בהלכות סנהדרין, פרק כ, הלכה א: אין בית דין עונשין באמדת הדעת, אלא על פי עדים, בראיה ברורה. אפילו ראוהו העדים רודף אחר חבירו להרגו, והתרו בו, והעלימו עיניהם - (לא המשיכו לעקוב אחריו), או שנכנס אחר הנרדף לחרבה, ונכנסו אחריו, ומצאו את הנרדף הרוג ומפן פרו וחסו, מנשף דם ביד ההורג הואיל ולא ראוהו בפעם שהפך, אין בית דין הורגים בפעדות זו; ועל זה נכיוצא בו נאמר "ונקי וצדיק אל תהרג" (שמות כג, ז).

חז"ל הסיקו ממשפט זה - "מדבר שקר תרחק" - 13 הנחיות שונות לשופטים, לבעלי דין ולעדים במשפט, והן מפורטות במסכת שבועות, ל – לא, ביניהם:

מנין לדיין שידע על חברו שהוא גזלן, וכן עד שידע בחברו שהוא גזלן, מנין שלא יצטרף עמו לעדות? תלמוד לומר מדבר שקר תרחק.

מנין לדיין שידע בדין שהוא מרומה שלא יאמר 'הואיל והעדים מעידין, אחתכנו ויהא קולר תלוי בצואר עדים'? תלמוד לומר מדבר שקר תרחק.

מנין לתלמיד שיושב לפני רבו, ורואה זכות לעני וחובה לעשיר, מנין שלא ישתוק? תלמוד לומר מדבר שקר תרחק.

מנין לתלמיד שרואה את רבו שטועה בדין, שלא יאמר 'אמתין לו עד שיגמרנו ואסתרנו (אסתור אותו) ואבננו משלי כדי שיקרא הדין על שמי' ? תלמוד לומר מדבר שקר תרחק.

מנין לתלמיד שאמר לו רבו 'יודע אתה בי שאם נותנים לי מאה מנה אני מבדה – (משקר), מנה יש לי אצל פלוני (שהוא חייב לי) ואין לי עליו אלא עד אחד, מנין שלא יצטרף התלמיד עם העד ? תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. האם זה נלמד מ"מדבר שקר תרחק" ? הרי הוא ודאי משקר, ועבר על (שמות כ) "לא תענה ברעך עד שקר" ! אלא, כגון דאמר לו 'ודאי יש לי עד אחד, ותבוא אתה ותעמוד שם ואל תאמר דבר, אפילו כך אסור, משום שנאמר מדבר שקר תרחק (שזה נראה כאילו שהוא העד השני).

מנין לנושה בחברו מנה, שלא יאמר 'אטעננו במאתים כדי שיודה לי במנה ויתחייב לי שבועה ואגלגל עליו שבועה ממקום אחר' - (שבועה נוספת) ? תלמוד לומר מדבר שקר תרחק.

מנין לנושה בחברו מנה וטענו מאתים, שלא יאמר 'אכפור בחוב בבית דין ואודה לו מחוץ לבית דין, כדי שלא אתחייב לו שבועה ולא יגלגל עלי שבועה ממקום אחר', תלמוד לומר מדבר שקר תרחק.

מנין לשלשה שנושים מנה באחד, שלא יהא אחד בעל דין ושנים עדים כדי שיוציאו מנה ויחלוקו ? תלמוד לומר מדבר שקר תרחק.

מנין לשנים שבאו לדין, אחד לבוש סמרטוטים ואחד לבוש איצטלית בת מאה מנה, שאומרים למהודר, 'לבוש כמותו או הלבישהו כמותך' ? תלמוד לומר מדבר שקר תרחק.

מנין לדיין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חברו ? תלמוד לומר מדבר שקר תרחק (זו אחת מתרי"ג מצוות).

מנין לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין (לפני תחילת המשפט), קודם שיבוא בעל דין חברו ? תלמוד לומר מדבר שקר תרחק.

המדרש מביא סיפור הממחיש איך אדם יכול להתחכם כדי לנהוג בדרך לא כשרה, אך להימנע מבחינה פורמאלית מלהוציא דבר שקר מפיו:

מעשה היה שהפקיד אדם מאה דינרים אצל בר תלמיון. לאחר זמן, הלך וביקש את מעותיו בחזרה, אמר לו בר תלמיון, מה שהפקדת בידי החזרתי לך.

אמר לו: הישבע לי בבית דין שאכן החזרת את הפקדון.

מה עשה בר תלמיון ? לקח קנה, חקק אותו, כלומר רוקן את תוכנו, והכניס לתוך הקנה את הכסף, והלך ונשען על הקנה בבית הדין. אמר בר תלמיון למפקיד: החזק (בבקשה) קנה זה בידך בזמן

שאני נשבע. כאשר הגיעו לבית הדין, אמר בר תלמיון, מריא האדון (כלומר נשבע בשם ה') מה שהפקדת בידי מסרתי בידך. (ואכן הרי הכסף נמצא בתוך הקנה שביד המפקיד). כעס מאוד האדם שחש שרימוהו, לקח את הקנה שבידו וזרקו לארץ. הדינרים התחילו להתפזר והוא התחיל ללקט אותם. אמר לו בר תלמיון "לקוט, לקוט, הרי משלך אתה מלקט". הרי נאמר בפסוק "שבועת ה' תהיה בין שניהם", השקר - סופו להתגלות. (ע"פ ויקרא רבה, ו).

מה ניתן ללמוד מ - "כִּי הַשְׁחַד יַעֲזֹר פְּקָחִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים"?

רש"י מפרש ע"פ המכילתא שגם זה מופנה לדיין: יַעֲזֹר פְּקָחִים - אפילו חכם בתורה ונוטל שוחד, סוף שתטרוף דעתו עליו וישתכח תלמודו ויכהה מאור עיניו. דְּבָרֵי צְדִיקִים - דברים המצודקים, משפטי אמת.

מצוות שמייטה ושבת

וְשֵׁשׁ יָמִים תַּזְרַע אֶת אֲרָצְךָ וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ. וְהַשְׁבִּיעַת תְּשַׁמְטָנָה וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמְּךָ, וַיִּתְּרֵם תֹּאכַל חֵיט הַשָּׂדֶה - כֹּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזִיתְךָ. שְׁשַׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת, לִמְעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְיִנְפֹשׁ בֶּן אִמְתְּךָ וְהָגֵר. וְכָל אֲשֶׁר אֲמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תַּשְׁמְרוּ, וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ, לֹא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ. (שמות כג, י-יג)

למה יש להשמיט את תבואת השדה ופרי העץ בשנה השביעית? מה יאכלו אם לא יזרעו, יקצרו, יטעו ויבצרו?

לפי רוב המפרשים, רעיון שנת השמיטה היא כמו של השבת, דהיינו לזכור שה' ברא את העולם ושהאדמה איננה בבעלותנו אלא בבעלות הבורא. יש גם רעיון סוציאלי בכך שמאפשרים לכל הנזקק לכך לקחת מתבואת השדות, הפרדסים והכרמים, ללא מניעה. אין הכוונה שלא יקצרו או יאספו כלל את התבואה והפירות, אלא שלא לעשות כך למטרה מסחרית. מותר לקצור, לבצור ולמסוק לצריכה עצמית של מזון למשק הבית, אך יש לאפשר גם לעניים וכן לבהמות לאכול משלך ולא למנוע זאת. נציין ששנת השמיטה נוהגת מן התורה רק כאשר שנת היובל מונהגת, דהיינו כאשר כל ישראל יושבים בארצם. היום היא נוהגת בארץ ישראל מדרבנן.

האם ניתנה השבת בעיקר כדי שינוחו השור, החמור והגר?

זהו פן נוסף של השבת. בנוסף להיות השבת זיכרון למעשה בראשית, היא גם זכר ליציאת מצרים. הספורנו מפרש שע"י מתן מנוחה לבהמות ונופש לעבדים הנוכריים ולגר תושב שהוא עובד כשכיר, תזכור את היציאה מעבדות מצרים, שבה לא ניתנה לבני ישראל שבת למנוחה.

האם השבת במדינת ישראל הוא יום מנוחה? מה קובע החוק?

אין חוק מפורש המגדיר אופן שמירת השבת במדינת ישראל. החוק העיקרי המתייחס לנושא שמירת השבת הוא "חוק שעות עבודה ומנוחה, תשי"א - 1951", שנועד להבטיח את זכותו של עובד ליום מנוחה שבועי ונקבע כי ימי המנוחה של העובדים היהודים יהיו חופפים לשבתות ולחגים שבלוח העברי ושל הלא – יהודים, לימי מנוחתם ע"פ דתם.

העסקתם של עובדים יהודים בשבת מותרת רק על פי הקריטריונים המוגדרים בחוק ומתן ההיתרים הוא בסמכותה של "ועדה להיתרי עבודה" בראשות שר העבודה. ניתנו מספר רב של היתרים במהלך השנים, ללא קשר לחיוניות ביצוע הפעילות או העבודה בשבת. למשל, בשנת 1956, על רקע "מבצע קדש", קיבל מפעל "סולתם" היתר לעבוד בשבת, אך המשיך לעבוד בשבת לצורכי ייצוא גם לאחר שהמבצע הסתיים.

החוק הוא סוציאלי באופיו. מטרתו לאפשר יום מנוחה שבועי לעובדים ואינו נוגע לערכים יהודיים או לקדושת השבת במסורת ישראל.

מאז תיקון החוק ב - 1969 הוא חל לא רק על עובדים שכירים אלא גם על עובדים עצמאיים ועל חברי קואופרטיבים. ע"פ תיקון נוסף, משנת 1981, יש הגנה על עובד דתי מפני אפליה בקבלה לעבודה עקב סירובו לעבוד בשבת. בשנת 2018 אושר תיקון לחוק שעות העבודה והמנוחה, כך שמותר לכל עובד (גם אם איננו שומר שבת), לסרב לעבוד ביום המנוחה ע"פ דתו.

אין זה סוד שאלפי עסקים שבבעלות יהודית, רובם בתי מסחר, אשר מעסיקים יהודים, פתוחים בשבת, בניגוד לחוק שעות עבודה ומנוחה ולחוקי עזר של הרשויות המקומיות עצמן. האכיפה של החוק ע"י הממשלה והרשויות המקומיות חלשה מאוד, וגם הקנסות המוטלים במקרה של קבלת דו"ח, מגוחכים ואינם מרתיעים. יהודים שהיו מעדיפים שלא לעבוד בשבת אלא לנוח בביתם עם בני משפחתם, נאלצים לעבוד על מנת שלא לאבד את מקום עבודתם.

נראה שכדי שצביון המדינה יהיה יהודי, כיאות למדינה המתמיימת להיות "יהודית", המינימום הנדרש הוא לדאוג לאכיפה ראויה של החוק (ע"י פקחים לא יהודים, מצלמות וכדומה) והטלת קנסות גבוהים מספיק כדי שלא יהיה כדאי לעסק להפר את החוק. יש לדאוג לשמירת השבת בפרהסיה ובמרחב הציבורי.

נציין כי החוק אינו אוסר על פתיחת עסקים בשבת אלא רק על העסקת יהודים בה. חוקי העזר העירוניים כן אוסרים זאת, אך ניתן להתאימם לחוק המדינה, כך שיהיה מותר ללא יהודים לפתוח עסקים באזורים מסוימים. בשנת 2018 אושר תיקון לפקודת העיריות, הנקרא "חוק המרכולים", לפיו חוק עזר עירוני בעניין פתיחה או סגירה של עסקים בימי מנוחה, טעון אישור שר הפנים. נציע כי יש מקום להתיר פתיחה של עסקים וכן מקומות בילוי, תרבות, רדיו וטלוויזיה, הסעדה וחופי ים ואולי אף תחבורה ציבורית בשבת, בעיקר למען תיירים ואזרחים שאינם יהודים, אך על עסקים אלה להיות בבעלות לא יהודית, לפחות בימי השבת – בדרך של שכירות או זיכיון, (בניגוד למיזמי ההסעה המופעלים לאחרונה ע"י מספר עיריות במרכז הארץ) - ולהיות מופעלים ע"י עובדים שאינם יהודים. עם קצת רצון טוב, ניתן להסדיר נושא זה.

מצוות שלוש הרגלים, איסור בישול בשר בחלב

שְׁלֹשׁ רִגְלִים תִּחַג לִי בַשָּׁנָה. אֵת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר; שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּצוֹת פֶּאֶשֶׁר צוֹיִתָּהּ, לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב, כִּי בּוֹ יֵצְאָתָּ מִמִּצְרָיִם וְלֹא יֵרָאוּ פָנֶי רִיָּקָם. וְחַג הַקִּצִּיר, בְּפוּרֵי מַעֲשֵׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה, וְחַג הָאָסֶף בַּצֹּאֵת הַשָּׁנָה, בְּאֶסְפָּךָ אֶת מַעֲשֵׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה. שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאָה כָּל זָכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאֵדֶן ה' . לֹא תִזְבַּח עַל חֶמֶץ דָּם זִבְחִי וְלֹא יָלִין חֶלֶב חֲגִי עַד בֹּקֶר. רְאִשִּׁית בְּפוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ - לֹא תִבְשֹׁל גְּדִי בְּחֶלֶב אִמּוֹ. (שמות כג, יד-יט)

למה החגים נקראו רגלים?

רש"י מפרש ש"רגלים" היא "פעמים", כמו בדברי האתון לבלעם, (במדבר כב) "כי הכיתני זה שלש רגלים". נוסף שמדובר בעלייה ברגל, לבית המקדש.

הסבר נוסף לקיום מצוות העלייה לרגל:

כחלק מסקר הר מנשה, בניצוחו של הארכאולוג פרופסור אדם זרטל, נמצאו במרוצת השנים מספר מתחמי אבן עתיקים בסמוך ליפית, משואה, רימונים, נחל תרצה, שכם (מזבח הר עיבל) וארגמן' אשר נבנו בצורת כף רגל. זרטל טוען כי מתחמים אלה, אשר כולם ללא יוצא מן הכלל נמצאים על צלעות ההרים, אולם אף פעם לא בשיא הגובה, שימשו בתור אתרי פולחן ואירועים שבטיים יהודיים (להבדיל מאתרי פולחן כנעניים - פגניים שנבנו לרוב על ראשי גבעות והרים) בטרם ריכוז כל הסמכויות הדתיות והלאומיות בירושלים בימי דוד ושלמה.

זרטל מוסיף ואומר כי מתחמים אלה הם למעשה אותם הגלגלים המוזכרים פעמים רבות בתנ"ך (גלגל מלשון גל אבנים ולא כמקובל לחשוב, מלשון המילה מעגל). לדבריו, בשלושת האירועים

המרכזיים ביותר לעם ישראל: פסח, שבועות וסוכות היו מתאספים נציגי השבטים באותם גלגלים על מנת להקריב זבחים לאלוהים. בכך קיימו, בתקופת השופטים, את העלייה לרגל, עלייה פיזית, פשוטה כמשמעה, אל אותם מתחמי כף הרגל.

בהמשך כאשר רוכזו כל הסמכויות הדתיות בירושלים, איבד הביטוי עלייה לרגל את משמעותו הראשונית והקדומה וקיבל פירוש חדש, אשר השתמר בעברית עד עצם היום הזה, בתור עלייה בפועל אל בית המקדש שבירושלים. מקור: ויקיפדיה, גלגל.

צורת כף הרגל ליד מושב ארגמן בבקעת הירדן – ויקיפדיה. צילום: אדם זרטל, 2009.

איזה ביכורים יש להביא בחג הקציר?

לפי רש"י, הביכורים כאן אינם הפירות הראשונים משבעת המינים שהובאו לכוהנים בבית המקדש החל ממחרת החג, אלא מתייחסים לשני כיכרות הלחם שחייבים להביא כמנחת ציבור לבית המקדש בחג השבועות, מקציר החיטים הראשונים.

למה יש להקראות שלוש בשנים בשנה ובאיזה אופן?

בעיקר כדי להודות לקב"ה על יציאת מצרים, על הפירות ועל איסוף התבואה. הזכרים הטהורים מטומאת מת, מצווים להביא לבית המקדש ביום הראשון של החג או במהלכו, כבש או עז, עוף תור או גוזל, לעולת ראייה וגם כן כבשים או עזים נוספים לקורבן שלמי חגיגה ושמחה, הנאכלים בחג ע"י מביאייהם ובני משפחתם.

למה התורה חוזרת שוב בפסוק יט, על עניין הבאת הביכורים, (חוץ מבפסוק טז)?

לפי רש"י, פסוק זה מתייחס לביכורים שכל אדם בארץ ישראל חייב להביא לבית המקדש, החל ממחרת חג השבועות ועד חג הסוכות, ולתת אותם לכוהנים לאכול. הביכורים הם הפירות הראשונים (הבכורות) - משבעת המינים שארץ ישראל השתבחה בהם: חיטה, שעורה, גפן, תאנה,

רימון, זית ותמר. מטרת המצווה להודות לה' על פירות האדמה והעץ. מצוות ביכורים נוהגת רק בזמן שבית המקדש בנוי. פסוק טז מתייחס כאמור, להבאת 2 כיכרות לחם בחג השבועות.

למה אסור לבשל גדי בחלב אמו ומה כלול באיסור?

אין תשובה ברורה לשאלה זו אך חכמי ישראל הציעו כמה נימוקים. הרמב"ם במורה נבוכים חלק ג, מח, מציע שעובדי אלילים היו מבשלים גדיים בחלב אמם כחלק מפולחן אלילי, בזמן חגיגה. לכן איסור בישול גדי בחלב אמו מוזכר ביחד עם מצוות הביכורים. יתכן שבישול אלילי זה בא לסמל שכמו שהגדי ניזון בחייו הקצרים ע"י יניקת החלב, כשמבשלים אותו בחלב אמו הוא ממשיך לספוג מהחלב בצורה אחרת, אך הפעם לטובת תזונת האדם. אם כן אין דבר ציני ואכזרי יותר משימוש בחלב, המיועד להזין ולהחיות את הגדי, על מנת לבשלו בו ולאכול אותו.

גם לפי הרשב"ם, עובדי האלילים היו רגילים לשחוט גדי ולבשל בחלב אמו, שהוא דבר מגונה ואכזרי והמצביע על רעבתנות. הוא משווה זאת לאיסור, 'שור, או שֶׁה אֹתוֹ וְאֶת בָּנוֹ, לֹא תִשְׁחָטוּ בַּיּוֹם אֶחָד, (ויקרא כב, כח) וכן לאיסור, כִּי יִקְרָא קֶן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ בָּכָל עֵץ אוֹ עַל הָאֲרֶז, אֶפְרָחִים אוֹ בִיצִים, וְהָאֵם וְרֵצָתָהּ עַל הָאֶפְרָחִים, אוֹ עַל הַבִּיצִים לֹא תִקַּח הָאֵם, עַל הַבָּנִים. (דברים כב, ו).

יש שהציעו שבישול בשר בחלב מהווה "עירוב מין בשאינו מינו" ונוגד את הטבע שנברא, בדומה לכלאי צמר ופשתים, חרישה בשור ובחמור יחדיו וכדומה. עצם פעולת הבישול מערבבת את החלב עם הבשר, גם ללא לאכילתם.

בתורה מופיע איסור זה 3 פעמים תחת הביטוי "לא תבשל גדי בחלב אמו". על פי התורה שבעל פה המקובלת בהלכה הרבנית, איסור זה אינו חל רק על בשר גדי המתבשל בחלב עיזים, אלא על כל בשר בהמה המתבשל בכל חלב. (הביטוי המקראי מתפרש כדוגמה, 'דיבר הכתוב בהווה', כלומר בדבר הנפוץ), וכן אינו חל על הבישול, אלא גם על האכילה וההנאה. זה נלמד מאזכור האיסור 3 פעמים. איסורי הבישול וההנאה, גם ללא אכילה, מצביעים על כך, שטעם האיסור הוא **בעצם התערובת**.

לפי ההלכה, לאיסור האכילה (אם כי לא לאיסור הבישול וההנאה) נוספו **מדרבנן** גם: בשר חיה ובשר עוף, אשר אינם כלולים באיסור התורה, אשר אוסרת רק בישול בשר בקר וצאן בחלב. כידוע, לעוף אין חלב אם, כך שממילא איסור התורה לא יכול לחול עליו.

מדברי סופרים, יש להפריד בין כלים בשריים לחלביים וגם להמתין בין אכילת בשרי לאכילת חלבי, כאשר יהודי הולנד ממתינים שעה לפחות אך יהודי שאר העדות ממתינים בין 3 ל - 6 שעות.

שליחת המלאך והצרעה לפני בני ישראל

הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכנתי. השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבו. כי אם שמוע תשמע בקלו ועשית כל אשר אדבר ואניבתי את איביך וצאתי את צרריך. כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמרי והחתי והפרזי והכנעני החוי והיבויסי והכחזתיו. לא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם ולא תעשה כמעשיהם כי הרס תהרסם ושבר תשבר מצבתיים. ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימיה וחסרתי מחלה מקרבך. ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה את החוי את הכנעני ואת החתי מלפניך. לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שממה ורבה עליה חית השדה. מעט מעט אגרשנו מפניך עד אשר תפריה ונחלת את הארץ. ושתי את גבלך מיים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנגה, כי אתו בינכם את ישבי הארץ וגרשתמו מפניך. לא תכרת להם ולאליהם ברית. לא ישובו בארצה פן יחטיאו אתך לי, כי תעבד את אלהיהם, כי יהיה לך למוקש. (שמות כג, כ-לג)

מי זה ה"מלאך" אשר ישלח לפני בני ישראל בכניסתם לארץ ויעזור להם להלחם?

לפי הרמב"ן והרשב"ם, הכוונה למלאך שהופיע בפני יהושע, כמתואר בספר יהושע, ה, יג - טו, "ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עמד לנגדו וחרבו שלופה בידו וילך יהושע אליו ויאמר לו: הלאנו אתה אם לצרינו. ויאמר: לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי, ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו ויאמר לו: מה אדני מדבר אל עבדו. ויאמר שר צבא ה' אל יהושע: של נעלה מעל וגלך כי המקום אשר אתה עמד עליו קדש הוא, ויעש יהושע כן".

מהי הצרעה אשר תישלח לגרש את העמים מן הארץ?

לפי רש"י: "מין שרץ העוף והייתה מכה אותם בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים". יש המזהים את הצרעה עם מה שמכנים כיום הדבור המזרחי, הגדול שבצרעות ארץ ישראל. היא דומה לדבורה הן בגופה הן בחייה החברתיים, אלא שהיא גדולה מן הדבורה, אינה עושה דבש ועקיצתה קשה מאוד ואף עלולה להביא למוות. (מקור: אתר אונ' בר אילן, www.biu.ac.il).

פני צרעה מזרחית. די מפחיד ! Oriental_Wasp_Face – commons.wikimedia.

כמה שנים נמשכה נחלת הארץ?

לפי ספר יהושע, כיבוש הארץ ארכה 7 שנים והחלוקה עוד 7 שנים. ספר יהושע עצמו מתאר בהרחבה כיבוש של כשלושים ערי מדינה כנעניות (שירת ל"א המלכים). על פי המשתמע מתיאור הכיבוש ומתיאור קורות עם ישראל בתקופות שלאחר מכן, היה זה כיבוש חלקי בלבד, כאשר חלקים מהארץ נותרו על כנם בידי העמים שהיו שם טרום בוא יהושע. היו כנראה הרבה יותר מ-31 ערי מדינה בכנען. לפיכך ועל סמך ממצאים ארכיאולוגיים, חלק מהחוקרים סבורים כי תהליך ההתנחלות והתגבשות עם ישראל בארץ ישראל התבצע לא ככיבוש מהיר, אלא ככניסה איטית והדרגתית של שבטים.

בספר יהושע יג, נאמר: וַיְהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו: אַתָּה זָקֵן וְקָנְתָה בָּאתָ בַּיָּמִים וְהָאָרֶץ נִשְׁאַרָה הָרְבִּיּא-מְאֹד לְרִשְׁתָּהּ, וְנִזְכָּרִים הָאֲזֻזִּים שֶׁלֹא נִכְבְּשׁוּ. אֵף בַּסֵּפֶר שׁוֹפְטִים א, נמצאת רשימה של ערים שלא נכבשו ע"י השבטים בימי יהושע.

אילו עמי כנען הפסיקו לעבוד אלילים, האם יכלו להישאר בארץ?

לא ידוע איזה עמים נשארו. לפי הרמב"ן, אם קבלו עליהם שלא לעבוד עבודה זרה, יכלו להמשיך לגור כתושבים בארץ.

סיכום פרק כג

הפרק דן בשורה רחבה של נושאים: איסור דיבור וקבלת לשון הרע והגדרתה, חקירת עדים והכרעת דין, חשיבות הבעת דעה באופן עצמאי, מצוות השבת אבדה אפילו לשנוא, מצוות שמיטת קרקעות, איסור בשר בחלב וענייני כיבוש ארץ ישראל.

פרק כד - חזרה לעשרת הדברות, התחייבות "נעשה ונשמע" ודם הברית, ראיית אלוקים; משה עולה להר

וְאֵל מֹשֶׁה אָמַר: עֲלֵה אֵל ה', אִתָּה וְאַהֲרֹן, נָדָב וְאָבִיהוּא וְשִׁבְעֵים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחֵק. וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֵל ה' וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ. וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֶת כָּל דְּבָרֵי ה' וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ: כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה. וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת כָּל דְּבָרֵי ה' וַיָּשָׁכֶם בַּבֶּקֶר וַיָּבִין מִזִּבְחַת תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עָשָׂרָה מִצִּבְּהָ לְשָׁנִים עָשָׂר שָׁבָטִי יִשְׂרָאֵל. וַיִּשְׁלַח אֶת נְעָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַה', פָּרִים. וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בְּאֵגָנֹת וְחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ. וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ: כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע. וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל הָעָם וַיֹּאמֶר: הִנֵּה דַם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם עַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וְאָבִיהוּא וְשִׁבְעֵים מִזִּקְנֵי יִשְ�רָאֵל. וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לְבָנֹת הַסַּפִּיר וּכְעָצֶם הַשָּׁמַיִם לְטָהָר. וְאֵל אֲצִילִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֹז אֶת הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ. (שמות כד, א-יא)

לאיזה תאריכים מתייחס הקטע הנ"ל? לפני או אחרי מתן עשרת הדברות? באיזה שלב התחייבו בני ישראל ב - "נעשה ונשמע"?

לפי רש"י, ע"פ מדרש מכילתא וע"פ מסכת שבת פח, א, פרשה זו נאמרה לפני עשרת הדברות, בד' בסיון. משה כתב בספר וקרא לעם את מצוות בני נח והמצוות שניתנו במרה, (שמירת שבת, כיבוד הורים, פרה אדומה וכדומה) והם אמרו "נעשה ונשמע".

לפי הרמב"ן ורוב המפרשים האחרים, הפרשה נאמרה למחרת מעמד מתן עשרת הדברות. מיד אחרי עשרת הדברות נמסרו למשה כל המשפטים לעיל ומשה כתב אותם "בספר הברית". למחרת מעמד עשרת הדברות, בנה משה את המזבח ואת המצבות, הוקרבו קורבנות, משה קרא לעם מספר הברית את המצוות ואחר שקבלו אותן עליהם ב"נעשה ונשמע", משה זרק עליהם את דם הברית ועלה להר סיני.

מה הכוונה של פסוק י? האם אכן ראו את אלוקים? הרי אין לו גוף?

לפי רוב המפרשים הם ראו במראה נבואה או בחזיון את כבוד האלוקים כפי שנאמר בפסוק יא: "וַיַּחֲזֹז אֶת הָאֱלֹהִים". יחזקאל הנביא ראה חזיון דומה, ככתוב: "וּמַמְעַל לָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל רֹאשׁוֹ כְּמֵרָאָה אֲכָן סָפִיר דְּמוּת כְּסֵא וְעַל דְּמוּת כְּסֵא, דְּמוּת כְּמֵרָאָה אָדָם עָלָיו מְלָמְעָלָה, (יחזקאל א, כו).

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: עֲלֵה אֵלַי הַהֵרָה וְהִנֵּה שָׁם, וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת לַחַת הָאָבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר פָּתַכְתִּי לְהוֹרְתָם. וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיְהוֹשֻׁעַ מִשְׁרָתוֹ, וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל הַר הָאֱלֹהִים. וְאֵל הַזִּקְנִים אָמַר: שָׁבוּ לָנוּ בְּזֶה עַד אֲשֶׁר נָשׁוּב אֵלֵיכֶם וְהִנֵּה אֶהְרֹן וְחֹר וְעַמְּכֶם - מִי בַעַל דְּבָרִים יִגֹּשׁ אֱלֹהִים. וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל הַהֵר וַיִּכַּס הָעֲנָן אֶת הַהֵר. וַיִּשְׁכַּן כְּבוֹד ה' עַל הַר סִינַי וַיִּכַּסְהוּ הָעֲנָן שְׁשֶׁת יָמִים, וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הָעֲנָן. וּמָרָאָה כְּבוֹד ה' פָּאֵשׁ אֵכֶלֶת בְּרֹאשׁ הַהֵר לְעֵינַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעֲנָן וַיַּעַל אֶל הַהֵר, וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה. (שמות כד, יב-יח)

מתי נצטווה משה שוב לעלות? מה היה תפקידו של יהושע בזמן שמושה עלה להר?

משה עלה למחרת קבלת עשרת הדברות. לפי המפרשים, יהושע ליווה את משה רבו עד מקום הגבלת תחומי ההר, ומשם עלה משה לבדו ויהושע נטה שם אוהל ונשאר שם כל 40 היום. לכן יהושע לא היה מודע לעשיית העגל, כי לא היה במחנה.

סיכום פרק כד

הפרק מחזיר אותנו להשתלשלות אירועי מעמד הר סיני ולאמירת "נעשה ונשמע", לפי פירוש רש"י, ע"פ הכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה". לפי הרמב"ן ומפרשים נוספים, מתואר מה שאירע למחרת מעמד הר סיני.

הרעיון המרכזי של פרשת משפטים

הנושא המרכזי בפרשה הוא עשיית צדק ומשפט בין אדם לחברו, דיני נזיקין ועונשין - כולל במעשי גניבה ורצח - וכן בחובת הדאגה לעניים.

תוספת

תשלומי ארבעה וחמישה הם לפעמים צחוק ילדים - הריגת גנבי בקר במדגסקר
דווח כי בשנת 2012, הרגו כפריים באי מדגסקר, 67 גנבי בקר.

...ולפעמים העונש הניתן בישראל על גניבת צאן הוא צחוק ילדים

כוכב השחר: רועי הצאן לכדו את הגנבים.

שובל, שלא כמו שכנו, ספג לפני כשנה מכה קשה כשגנבים פלשתינים חדרו לדיר שלו והצליחו לגנוב מאות כבשים ועיזים, והותירו אותו ללא פרנסה. "הגניבות החקלאיות ביישוב שלנו נפוצות מאוד. רק בשלוש השנים האחרונות נכנסו גנבים כבר תשע פעמים. הם הורגים קודם את הכלבים

ואז גונבים את העדרים. במקרה שלי הם גנבו סה"כ ארבע מאות כבשים ועיזים, היום נותרתי רק עם מאה. הם פשוט מומחים בגניבות, והם עושים את זה מתחת לאף של אנשי הצבא". לדבריו, בתי הדין הצבאיים ביו"ש מקלים מאוד עם גנבי הצאן. "במקרה הקודם כשתפסו גנב צאן, הוא קיבל קנס של 3000 ₪ ושוחרר, אנחנו מדברים פה על נזקים בסדר גודל של יותר מחצי מיליון ₪, אם זה היה קורה בגליל, בית משפט היה שולח את הגנב לכמה שנים בכלא". מקור: <https://www.inn.co.il/News/News.aspx/226017>, ב 15/9/11. **נציין כי אילו הונהג דין תורה, היה על הגנבים לשלם לנגב ערך כפול מהגניבה!**

פרשת שי דרומי בזיקה לפרשת "בא במחתרת"

כידוע, הגניבות החקלאיות הן עדיין מכת מדינה ויש לנקוט אמצעים מתוחכמים כדי למנוע אותן ולתפוס את הגנבים. פרשת שי דרומי היא שרשרת האירועים במהלכם ירה שי דרומי, חקלאי מחוות בודדים בנגב, ב-13 בינואר 2007, בח'אלד אל אטרש ובחברו, איוב אל הוואשלה, לאחר שפרצו לחוותו יחד עם שניים נוספים. אל אטרש נהרג ואל הוואשלה נפצע כתוצאה מהירי. מעצרו של דרומי עורר דיון ציבורי בשאלה האם רשאי אדם לירות בפורץ או מסיג גבול, ובסופו של דבר הוביל לחקיקת שינוי בחוק העונשין, המכונה "חוק דרומי", שקבע הגנה מפני הרשעה פלילית בגין מעשים כמו אלה שביצע דרומי, בנסיבות דומות. דרומי זוכה על ידי בית המשפט מהאישום בהריגה.

"חוק דרומי"

בעקבות הפרשה הגישו חברי הכנסת כמה הצעות חוק שנועדו להגן על הפועלים בסיטואציה הדומה לזו של שי דרומי. הצעות אלה אוחדו להצעה אחת, שאושרה בכנסת ב-24 ביוני 2008, כתיקון לחוק העונשין.

במסגרת התיקון נוסף לחוק העונשין סעיף 134, שזו לשונו:

(א) לא יישא אדם באחריות פלילית למעשה שהיה דרוש באופן מידי כדי להדוף מי שמתפרץ או נכנס לבית המגורים, בית העסק או המשק החקלאי המגודר, שלו או של זולתו, בכוונה לבצע עבירה, או מי שמנסה להתפרץ או להיכנס כאמור.

(ב) הוראת סעיף קטן (א) לא תחול אם

(1) המעשה היה לא סביר בעליל, בנסיבות העניין, לשם הדיפת המתפרץ או הנכנס;

(2) האדם הביא בהתנהגותו הפסולה להתפרצות או לכניסה תוך שהוא צופה מראש את אפשרות התפתחות הדברים.

(ג) לעניין סעיף זה, "משק חקלאי" - לרבות שטח מרעה ושטח המשמש לאחסון ציוד וכלי רכב במשק חקלאי.

בהגדרות אלו עוקב החוק במידה רבה אחר המשפט העברי, בדין המקביל של גנב "הבא במחתרת", שאין נענשים על הריגתו, אלא אם כן ברור כי לא בא בכוונה להרוג אם יתנגדו לו. המקור: ויקיפדיה, פרשת_שי_דרומי.

איך הגענו לדיני בשר וחלב – גרסה מבדחת

אלוהים אומר למשה, "לא תבשל גדי בחלב אמו".
משה חושב שניה ואומר, "זאת אומרת שאסור גם לאכול בשר וחלב ביחד?"
"לא", משיב אלוהים, "מה שאני אומר זה לעולם אל תבשל גדי בחלב אמו".
"אה, הבנתי", אומר משה, "זאת אומרת שחייבים לחכות שש שעות בין אכילת בשר לחלב".
"משה - תקשיב !!!", אומר אלוהים בכעס, "מה שאני אומר זה שלא תבשל גדי בחלב של אמו !!!"
"ממשיך משה, "כוונתך היא בוודאי שיהיו לנו שני סטים של כלי אוכל, אחד למאכלי בשר ואחר למאכלי חלב".
אלוהים משיב, "אם זה מה שאתה רוצה, שיהיה כך"

במקרה שאישה מפתה גבר נשוי - חוק וצדק נוסח מדינת ישראל

תבעה את המאהבת: "גנבת את בעלי", 30.5.2011

תחילתה של מגמה? בבית משפט השלום בראשון לציון נידונה לאחרונה תביעה שהגישה אישה נשואה בת 50, נגד המאהבת של בעלה, הצעירה ממנה בעשר שנים. התובעת תבעה פיצוי מהמאהבת בסך 100 אלף שקל - אולם בית המשפט פסק שזו לא עברה עבירה המחייבת אותה לפצות את האישה הנשואה ודחה את התביעה.

התובעת, שיוצגה ע"י עו"ד רון טורקלטאוב, טענה כי המאהבת גרמה לבעלה לעזוב אותה ובכך גרמה לה נזק נפשי. בכתב התביעה אף נטען, כי "לכל אישה קיימת חובת זהירות ואחריות כלפי נשים אחרות שלא לפתות בעל של אישה אחרת. מי שנוהגת אחרת מבצעת עוולה האסורה לפי פקודת הנזיקין". לטענת האישה הנבגדת, הנתבעת גרמה לבעלה להפר את חוזה הנישואים איתה.

הנתבעת, שיוצגה על ידי עו"ד דדי עמרמי, טענה מנגד בכתב ההגנה כי התביעה נקמנית וקנטרנית משום שהתובעת ובעלה חיים בנפרד ומצויים בהליכי גירושים ללא כל קשר ליחסים עם הנתבעת, שאותה הכיר הבעל רק אחרי שעזב את הבית. לפי עו"ד עמרמי, "גם אם העובדות המפורטות בכתב התביעה יתבררו כנכונות, הרי הנתבעת לא ביצעה כל עבירה, שכן לא קיים בישראל חוק האוסר פיתוי של אדם נשוי".

השופטת, הלית סילש, קיבלה את טענות ההגנה ודחתה את התביעה על הסף, כעתירתה של הנתבעת. בפסק הדין נאמר: "לא קיימת כל חובה חוקית של הנתבעת כלפי התובעת, וזאת גם אילו היו מוכחות מלוא הטענות העובדתיות... לא קיימת חובה חוקית של זהירות של אישה כלפי אישה אחרת מעצם היותן נשים, כשם שאין חובת זהירות של גבר כלפי גבר אחר, והניסיון להניח בסיס לחובת זהירות על בסיס מגדרי הוא בלתי ראוי". השופטת חייבה את התובעת לשלם למאהבת הוצאות בסך 5,000 שקל.

עו"ד בני דון יחיא, מומחה לדיני משפחה, מציין שבתי המשפט למשפחה מחילים בשנים האחרונות את דיני הנזיקין על יחסי המשפחה וניכרת מגמה לחייב אחד מבני הזוג לשלם פיצויים בשל נזק נפשי או אחר שגרם למשנהו. כך לדוגמה חויבו בעלים פעמים אחדות במאות אלפי שקלים בשל אלימות פיזית או התעללות נפשית בבת זוגם. בפסקי דין אחדים חויבו בעלים סירבו לתת גט לנשותיהם לפצות אותן בסכומים גבוהים. לא מכבר היה מקרה הפוך: אישה חויבה לשלם לבעלה פיצוי כספי משום שלא הסכימה להתגרש.

"עם זאת", אומר עו"ד דון יחיא, "השופטים יודעים כי יש לשים גבול ברור, ועד כה לא חויבה אישה שניהלה רומן עם אדם נשוי לפצות את אשתו. מדובר בעניינים רגישים, הקשורים לדברים שבלב. קשה מאוד לקבוע עובדות ברורות, שהן הבסיס להטלת אחריות נזיקית על נתבע. איך יכול שופט להחליט מדוע החליט אדם החלטה לעזוב את בת זוגו (או להיפך), מה חלקה של בת הזוג ברצונו של בעלה לסיים את הקשר ביניהם וכיוצא בזה".

עו"ד דון יחיא מסכים עם תפיסת השופטת שכתבה עוד בפסק הדין כי טענת האישה למעשה היא, שהנתבעת "גזלה" את בעלה. "בן זוג אינו מהווה חפץ. מדובר באדם בגיר ואין מקום לנהל הליך משפטי ביחס עליו כאילו היה מטלטלין". המקור:

www.mako.co.il/news_law/legal/Article_073b684c8c04031004.htm

ועיתון גלובס.

צחוק יהודי

שלושה יהודים ששמו 'רבינוביץ', נפגשים וכל אחד רוצה להראות שהוא 'רבינוביץ' יותר חשוב.

"הייתי באמריקה כשקנדי נבחר. הוא עמד בין אלפי אנשים, מיד הבחין בי ואמר לכולם 'תראו את האיש הזה, רבינוביץ, הוא חבר טוב שאני רוצה שכל אמריקה תכיר'".

אומר הרבינוביץ השני: "זה, כלום. כשהייתי לאחרונה בלונדון, רכבה המלכה אליזבת בראש פרשיה, עצרה את כל החבורה והכריזה 'תסתכלו על רבינוביץ. זה החבר הכי טוב שלי'".

אומר הרבינוביץ השלישי: "גם אתה כלום וגם אתה כלום. הנה, הייתי בוותיקן ופגשתי את האפיפיור. השיחה שלנו התארכה והתארכה והחשמנים כבר התקבצו במקום. פתאום אני שומע את אחד החשמנים שואל 'מי זה האיש שמדבר עם רבינוביץ?'"

דוב יהודי

יהודי תועה בדרך ביערות אמריקה כשלפתע מתקרב לעברו דוב גדול. כולו מבועת הוא נס על נפשו ומסתתר במערה. הדוב הרודף משיג אותו ונכנס גם כן למערה. האיש לכוד. הוא עוצם עיניים ומתחיל למלמל "שמע ישראל.."
 כשהוא פוקח את עיניו, הוא נדהם לראות את הדוב מולו עוצם עיניו ומתפלל אף הוא.
 "איזה נס זה", צוהל האיש בהקלה, "להיות לכוד על ידי דוב יהודי יחידי בעולם... ניצלתי ! ! ! ! ! ! ! ! ! ! אנחנו משפחה !" הוא נרגע מעט, ואז שומע את הדוב מסיים את תפילתו
 "...בורא מיני מזונות".....

פרשת תרומה

פרק כה - הציווי על תרומה למען הקמת המשכן - מקום החיבור בין הבריות לה'; בשביל מה צריך משכן או מקדש? ארון העדות ומשמעותו; הכפורת, הכרובים ומשמעותם; האם הכרובים אינם פסלים בקודש הקדשים? השולחן ולחם הפנים; המנורה ומשמעותה

הציווי על תרומה למען הקמת המשכן - מקום החיבור בין הבריות לה'

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה - מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבוֹ, תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי. וְזֹאת תִּתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֲתָם - זָהָב וְכֶסֶף וְנִחְשָׁת. וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים. וְעֹרֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים, וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וְעֻצֵּי שִׁטִּים. שֶׁמֶן לְמָאֵר, בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְלִקְטָרֶת הַסָּמִים. אֲבָנֵי שֹׁהַם וְאֲבָנֵי מִלֹּאִים לְאֹפֶד וְלַחֹשֶׁן. וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשֹׁכְנָתִי בְּתוֹכָם. כָּכָל אֲשֶׁר אָנִי מֵרָאֶה אוֹתָךְ אֶת תְּבִנֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת תְּבִנֹת כָּל כְּלָיו, וְכֵן תַּעֲשׂוּ. (שמות כה, א-ט)

למה נאמר "וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה" הרי בדרך כלל נותנים תרומה או תורמים תרומה ולא לוקחים?

ע"פ הפשט, הציווי מופנה למנהיגי העם, שיהיו אחראים לקבל מהעם את התרומות. זה מסתבר מהנאמר בהמשך, "מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי. וְזֹאת תִּתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֲתָם..." כלומר שמדובר בפעולה של לקיחה מבני ישראל. אך יש מסבירים שנתנית תרומה למשכן פועלת על האדם בקבלת שפע אלוקי משמיים כך שניתן לומר גם "ויקחו לי תרומה", שהרי האדם הנותן הופך גם למקבל.

מנין היו לבני ישראל כל החומרים האלה - כולל מתכות יקרות?

החומרים היו כנראה ממה שהמצרים נתנו להם, "כלי כסף וכלי זהב" ואולי נתנו גם מתכות נוספות.

מה הם תַּכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים, וְעֹרֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים?

לפי רש"י, התכלת היא "צמר צבוע בדם חלזון וצבעו ירוק". גם הארגמן הוא צמר צבוע, "שש" הוא פשתן, "עזים" הם צמר העזים, "עורות האילים המואדמים" הם פשוט עורות אילים הצבועים באדום ואילו תחשים, לפי אחת הדעות המובאות במסכת שבת, כח, א, הם מין חיה עם צבעים ססגוניים שהיתה קיימת רק באותו הזמן.

יחד עם זאת, גם היום קיים יונק ימי יחיד בסוגו הנקרא "תחש המשכן". תחש המשכן קרוב ביותר לפרת הים וכן למין הנכחד פרת הים שטלר שהיתה גדולה פי שלושה ממנו. הוא מצוי בעיקר בקרבת חופי הים הטרופיים, כולל בחופי אילת, עד לחופי הודו ותאילנד. ריכוז רב גם באזור יפן, אוסטרליה, פפואה ניו גיני, אינדונזיה ואיים רבים באוקיינוס השקט. בעבר היתה התפוצה נרחבת אף יותר. יתכן שהתחש שהשתמשו בו במשכן הוא תחש המשכן המצוי היום. התלמוד הירושלמי (שבת, פרק ב, הלכה ג) מציג את הדברים בצורה שונה, ואף מביא דעה ש'תחש' אינו סוג חיה, אלא סוג עור - אולי צבע. (המקור: ויקיפדיה, תחש_תנ"ך).

תחש המשכן – אולי זה התחש שעורו שימש במשכן.
מקור: ויקיפדיה, גרמניה. צילם: Cuxlaender, סיני, 2006.

שְׁנִי הוא גוון של אדום, המופק מביצי החרק כנימת מגן, עֲפָצִים שעל עצי אלון. בכנס "חידושים בחקר ירושלים", שהתקיים באוניברסיטת בר אילן בשנת 2003, פורסם לראשונה דבר גילוייה של "תולעת השני", ששימשה לטהרה ולצביעת צמר לצורך אריגים יקרים (פרוכות, מסכים, ובגדי כהונה), בצבע אדום מיוחד בבית המקדש. את הגילוי חשף פרופסור זהר עמר מהמחלקה ללימודי ארץ ישראל ע"ש מרטין (זוס), והוא אף הצליח לאתר את הכנימה ולהפיק ממנה את צבע ה"שני".

לטענתו, "תולעת השני", ממנה הפיקו את צבע השני, היא כנימה ממשפחת הכרמילים. צבע זה שימש בתקופת המקרא ובימי הבית השני למטרות קודש וחול. מכל המקורות שנבדקו עולה כי מדובר בצבען מוכר, יקר ערך ונחשב מאוד בעיני הבריות בעת ההיא. (ויקיפדיה_תולעת שני).

ד"ר זהר עמר אוחז בידו גיזת צמר צבועה בתולעת השני.

מקור: hayadan.org.il/zoharamar tolaat shani 311202

למה ה' זקוק למקדש? הרי היום מסתדרים בלי מקדש. האם גם היום יש חובה לבנות את המקדש?

לפי הרמב"ן, לא ה' זקוק למקדש, אלא בני ישראל, כדי שיהיה "מקום מנוחת השכינה" בתוכם, כעין הר סיני נייד, ומקום דיבור השכינה עם משה, כמו בהר סיני. המקדש הוא נקודת ההתקשרות והחיבור בין הארץ והחומר, לשמים.

הרמב"ם קובע בהלכות בית הבחירה, הלכה א, ש"מצוות עשה לעשות בית לה', מוכן להיות מקריבים בו הקורבנות, וחוגגים אליו שלוש פעמים בשנה, שנאמר בפרשתנו "ועשו לי מקדש" (שמות כה, ח).

המקדש אמור להוות מרכז רוחני מלכד ומאחד של עם ישראל. העובדה שאף אומות העולם יכולות להתפלל ולהביא קורבנות לבית המקדש, מראה שהוא מהווה אף מרכז מאחד וסמל שלום לאנושות כולה כפי שנאמר: "וַיְהִי אֵת הַיּוֹם הַזֶּה קָדְשִׁי וְשִׁמְחָתִים בְּבֵית תְּפִלָּתִי, עוֹלִתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרִצּוֹן עַל מִזְבְּחִי, כִּי בֵיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים, (ישעיהו נו, ז). בנוסף, בבית השלישי אמורה לשכון השכינה, ותהיה הרגשה מוחשית של נוכחות ה' בעולם.

למה נאמר "וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם" ולא "ושכנתי בתוכו"?

כפי שהסביר האברבנאל, ברור שהקב"ה, שאינו גשמי, אינו שוכן בשום מקום, כפי שאמר שלמה המלך בעת חנוכת בית המקדש: (מלכים א' ח', כז), כִּי הָאֱמָנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלָלוּךָ, אֵף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי, אלא המשכן הוא סמל או ביטוי מוחשי עבור בני אדם, לנוכחות ה' בעולם. יש מפרשים "וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם", שה' שוכן גם בפנימיות לבם של ישראל.

המשכן או המקדש, עם עבודות הקודש המתבצעות בהם, הם נקודת החיבור להשראת השכינה בעולם. אולי אפשר לדמות זאת לשקע חשמלי, המאפשר הפעלה מכונה כראוי. ללא החיבור, אפשר להעזר בגנרטור, אך איכות ההפעלה נמוכה בהרבה.

ארון העדות ומשמעותו

וַעֲשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים - אֲמַתִּים וַחֲצֵי אַרְפֹּז וְאֹמֶה וַחֲצֵי רֶחֱבֹו וְאֹמֶה וַחֲצֵי קֹמָתוֹ. וַצִּפִּיתֶּנּוּ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר, מִבֵּית וּמִחוּץ תַּצְפְּנוּ, וְעָשִׂיתֶּנּוּ עָלָיו זָרָהָב סָבִיב. וַיַּצְקֶתָ לּוֹ אֲרֶבֶעַ טַבַּעֲתֵי זָהָב וְנָתַתָּה עַל אֲרֶבֶעַ פַּעֲמֹתָיו, וְשָׁתִי טַבַּעַת עַל צִלְעוֹ הָאֶחָת וְשָׁתִי טַבַּעַת עַל צִלְעוֹ הַשְּׁנִייתָ. וְעָשִׂיתָ בְּדֵי עֲצֵי שִׁטִּים, וַצִּפִּיתָ אֹתָם זָהָב. וְהִבַּאתָ אֶת הַבָּדִים בְּטַבַּעַת עַל צִלְעַת הָאָרֶץ לְשֵׂאת אֶת הָאָרֶץ בָּהֶם. בְּטַבַּעַת הָאָרֶץ יִהְיוּ הַבָּדִים - לֹא יִסְרוּ מִמֶּנּוּ. וְנָתַתָּ אֶל הָאָרֶץ אֶת הָעֵדֹת אֲשֶׁר אָתָּן אֱלֹהֶיךָ. (שמות כה, י-טז)

מנין היו לבני ישראל "עצי שטים"?

עץ השיטה גדל אז כנראה בחצי האי סיני, כפי שהוא גדל היום. בממצא הבוטני - ארכיאולוגי נמצאו שרידים משיטת הנגב, שיטת הסוכך ושיטה סלילנית בחפירות באזור הנגב החל מהעת העתיקה. המין האחרון הוא הנפוץ ביותר בשימוש כעץ בניה, ולפיכך הוא גם מועמד אפשרי לזיהוי ה'שטה' המקראית. ממצא עשיר ביותר של שיטה סלילנית נמצא מתקופת הברזל, בעיקר בתל באר שבע וכן בתל ערד ובתל שרע (נחל גרר). כמו כן נמצאו גם שרידים של שיטה מלבינה ושיטת הנילוס. שרידים של כל מיני השיטים הללו נמצאו במצרים העתיקה והם שימשו לצרכים מגוונים.

מקור: ויקיפדיה, שיטה

עץ שיטת הסוכך, בדרום הערבה. commons.wikimedia.org/wiki/File:Shita02.jpg

למה צריכים לצפות את הארון מבפנים? הרי לא רואים את פנים הארון?

ע"פ המדרש, הארון, שבו מחזיקים את לוחות הברית, מסמל את תלמידי החכמים, המחזיקים את התורה.

דרשו חז"ל על המלים "מבית ומחוץ תצפנו" (מסכת יומא עב, ב): אמר רבא, כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם, כלומר, תלמיד חכם שראית עליו בהתנהגות מסוימת שאין תוכו (הצד הפנימי) כברו (הצד החיצוני) אלא מתנהג באופן אחר מהדמות אותה הוא מציג כלפי חוץ, דע לך שהוא 'מזויף' מתוכדומה ורק מנסה להתכסות באצטלא דרבנן ואינו עונה להגדרה 'תלמיד חכם'.

נציין שכמעט כולנו מנסים להצטייר כלפי חוץ, בצורה יפה יותר מאשר כאשר אנחנו לבד או בבית, כך שדרישה זו, ש"תוכו כברו", איננה קלה כלל.

"ועשית בדי עצי שטים" - מה זה בדים? למה אסור להסיר אותם מהטבעות?

הבדים הם מוטות שבעזרתם, הלויים נשאו את הארון על כתפיהם. מעניין שדוד המלך, כאשר ביקש להביא את הארון לעיר דוד, טעה בכך שהניח את הארון על עגלה במקום נשיאה על הכתף, ואחד מאנשיו, עוזא, שילם על כך בחייו כאמור שם (שמואל ב, ו, א ז): "וירכבו את ארון האלהים אל עגלה חדשה וישאיהו מבית אבינֶדָב אשר בגבעה ועָזָא ואחיו בני אבינֶדָב נהגים את העגלה חדשה: וישאיהו מבית אבינֶדָב אשר בגבעה עם ארון האלהים ואחיו הלך לפני הארון: ודוד וכל בית ישראל משחקים לפני ה' בכל עצי ברושים ובכנרות ובנבלים ובתפים ובמנענעים ובצלצלים: ויבאו עד גֶרֶן נָכוֹן וישלח עָזָא אל ארון האלהים ויאחז בו כי שמטו הפקר: ויחר אף ה' בעֲזָה ויבהו שם האלהים על השל וימת שם עם ארון האלהים". יש המפרשים שדוד המלך היה סבור בטעות שרק במדבר סיני היתה חובה לשאת את הארון על הכתף ולא אחרי הכניסה לארץ.

לפי חלק מהמפרשים, (כמו הרש"ר הירש ובעל העמק דבר), הארון מסמל את התורה ולומדיה והבדים מסמלים את העובדה שהתורה אינה מוגבלת למקום מסוים אלא נישאת עם בני ישראל לכל מקום בעולם אשר יגיעו אליו כמו בפסוק "כי מציון תצא תורה, ודבר ה' מירושלם" (ישעיהו ב, ג).

סיבה נוספת פשוטה, היא שראיית הבדים אמורה למנוע טעויות כמו במקרה של דוד המלך דלעיל. חבל שאז לא הבינו את הרמז העבה.

מהי "העֲדַת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ", אשר היו צריכים לתת בארון?

לפי רוב המפרשים, מדובר בלוחות הברית, אשר טרם ניתנו למשה. לפי רש"י, העדות היא ספר התורה, אשר הוכנס לארון, בנוסף ללוחות הברית, "שהיא לעדות ביני וביניכם שצויתי אתכם

מצוות הכתובות בה". לפי רש"י הציווי על המשכן ניתן רק לאחר רדתו של משה עם הלוחות, כך שהמלים "אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ", בעתיד, אינן מתאימות.

הכפורת, הכרובים ומשמעותם

וַעֲשִׂיתָ כִּפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר - אֲמַתִּים וְחֹצֵי אַרְפֶּה וְאִמָּה וְחֹצֵי רַחֲבָהּ. וַעֲשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרֻבִים זָהָב, מְקֻשָּׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם, מִשְׁנֵי קִצּוֹת הַכִּפֹּרֶת. וַעֲשֶׂה כְרוֹב אֶחָד מְקַצֵּה מִזֶּה וְכְרוֹב אֶחָד מְקַצֵּה מִזֶּה, מִן הַכִּפֹּרֶת תַּעֲשֶׂוּ אֶת הַכְּרֻבִים עַל שְׁנֵי קִצּוֹתָיו. וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פָּרְשֵׁי כַנָּפִים לַמַּעֲלָה, סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל הַכִּפֹּרֶת וּפְנִיָּהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו, אֶל הַכִּפֹּרֶת יִהְיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים. וְנָתַתָּ אֶת הַכִּפֹּרֶת עַל הָאָרֶץ מִלְּמַעְלָה, וְאֶל הָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ. וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם וְדִבַּרְתִּי אִתָּךְ מֵעַל הַכִּפֹּרֶת, מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת, אֶת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתָךְ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (שמות כה, יז-כב)

מהי כפורת ולמה שימשה? מהם כרובים ומה הם מסמלים?

הכפורת היא כסוי על הארון. מחוברים לכפורת מלמעלה היו הכרובים. (ראו תמונה בהמשך). מפסוק כב ניתן להבין כי מטרתו של הכפורת - לשמש מקום ממנו ידבר האל אל משה רבנו.

פגשנו את הכרובים לראשונה בגירוש האדם מגן עדן - (בראשית ב, כד) "וַיִּגְרֶשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁפֹּן מִקֶּדֶם לְגֵן עֵדֶן אֶת הַכְּרֻבִים וְאֶת לֶהֱטֵ הַחֶרֶב הַמַּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים". לפי המפרשים מדובר שם ב"מלאכי חבלה".

מעניין שכבר שם ניתן למצוא קשר בין הכרובים לבין התורה, המכונה במקרא "עץ חיים" כמו בפסוק (משלי ג, יח), "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ וְתִמְכִּיָּה מְאֹשֵׁר".

לפי רש"י, הכרובים הם דמויות של תינוקות, (רביא בארמית הוא תינוק). לפי הרשב"ם מדובר בדמויות של עופות. מפרש הספורנו כי "כבר בארו הנביאים שהמלאכים במראה הנבואה נראים לחוזה כדמות כרובים, והם פני אדם ולהם כנפיים". לדבריו, הכרובים מסמלים את השכל האנושי המביט על התורה ומנסה לגלות את סודותיה.

חז"ל גרסו כי הכרובים, המעורים זה בזו, מסמלים את חיבת ישראל לאל, המושווית לחיבת זכר לנקבה - "בשעה שהיו ישראל עולים לרגל, מגללים להם את הפרוכת ומראים להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה ואומרים להם: ראו חיבתכם לפני המקום כחיבת זכר ונקבה" (יומא נד א); פילון האלכסנדרוני ראה בשני הכרובים שתיים ממידותיו של הקדוש ברוך הוא: מידת הדין ומידת הרחמים, ואילו הרמב"ם, (במורה נבוכים, חלק ג, מה), טען שהאל ציווה להציב מעל ארון הברית דמות של שני מלאכים (כרובים) כדי לקיים את אמונת הימצאות המלאכים, שליחי האל, בלב

ההמון, אמונה הנמשכת אחר האמונה במציאות האל, והדגיש כי הציווי על עשיית שני כרובים בא לסמל כי האמונה במציאותם של המלאכים, שניה לאמונה במציאות האל, כי הכרובים רבים והאל אחד.

יש מפרשים שהכרובים מסמלים את הערכים וההתנהלות הנדרשים מאדם יהודי. על פניו להיות אֵל הַפֶּפֶרֶת כלומר לכיוון העדות או התורה, הנמצאות בארון, שממנה יש ללמוד, וגם פְּנִיָּהם אֵישׁ אֶל אָחִיו, כלומר – שעליו להיות מכוון אל בני אדם אחרים ואל החברה, ולקיים את המצוות שבין אדם לחברו. בנוסף, עליו לפרוש כְּנָפֵים לְמַעַלָּה, להיות בעל מעוף ואידיאלים נשגבים. ויקיפדיה: הכרובים.

האם הכרובים אינם בעצם מהווים פסל במשכן?

לפי הכוזרי, מאחר שניתן ציווי אלוקי לעשות כרובים, ממילא הם אינם מהווים פסלים אסורים, בדומה לציווי להקריב קורבנות ביום שבת, למרות שבאופן כללי אסור לשחוט בהמה בשבת. אך אם משנים במשהו את צורת כרובים, כגון לעשותם מכסף במקום מזהב, עוברים על איסור עשיית פסל.

ארון הברית, הכפורת והכרובים מעל והבדים לנשיאתו. בתוך הארון היו לוחות הברית. מקור:

J Davani The Holy Ark - <https://creativecommons.org/licenses/by/2.0>

[flickr.com/photos/zeevveez/5827620961](https://www.flickr.com/photos/zeevveez/5827620961)

השולחן ולחם הפנים

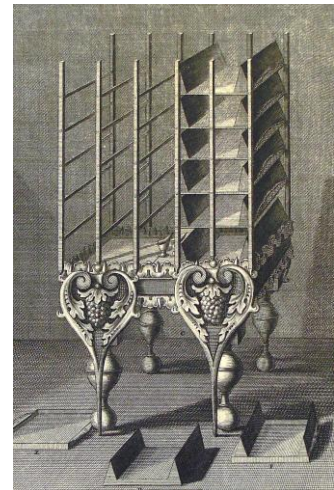
וַעֲשִׂיתָ שֻׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים - אֲמַתִּים אָרְכּוֹ וְאַמָּה רִחְבּוֹ וְאַמָּה וְחֲצִי קִמְתּוֹ. וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וְעֲשִׂיתָ לוֹ זָרָהב סָבִיב. וְעֲשִׂיתָ לוֹ מִסְגֶּרֶת טָפַח סָבִיב וְעֲשִׂיתָ זָרָהב לְמִסְגֶּרֶתוֹ

סָבִיב. וַעֲשִׂיתָ לוֹ אַרְבַּע טַבָּעֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע הַפָּאֵת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו. לַעֲמֹת הַמִּסְגָּרָת תַּהֲיֶינָה הַטַּבָּעֹת לְבָתִּים לְבָדִים לַעֲשׂוֹת אֶת הַשְּׁלֶחָן. וַעֲשִׂיתָ אֶת הַבָּדִים עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וְנִשָּׂא בָם אֶת הַשְּׁלֶחָן. וַעֲשִׂיתָ קַעֲרֹתָיו וְכַפֹּתָיו וְקַשׁוֹתָיו וּמִנְקֵיתָיו אֲשֶׁר יִסֹּף בָּהֶן, זָהָב טָהוֹר תַּעֲשֶׂה אֹתָם. וְנָתַתָּ עַל הַשְּׁלֶחָן לֶחֶם פָּנִים לִפְנֵי תְּמִיד. (שמות כה, כג-כט)

מה מסמל השולחן ולמה שימש? מהו לחם הפנים?

השולחן שימש בסיס ללחם הפנים ולסממן הלבונה המונחים עליו. לפי הרמב"ן הוא מסמל את מקור העושר, הגדולה והשובע לישראל. לחם הפנים הוא מאפה אשר סודר בכל יום שבת לפני ה' על שולחן הפנים. לחם הפנים כלל שתיים עשרה חלות עשויות סולת, שהיו מונחות בשתי מערכות על השולחן. בכל שבת לאחר הקרבת המוסף הלחם היה נאכל בקדושה על ידי משמרת הכהונה המסיימת, והוא אחת מ-24 מתנות כהונה. מיד עם סילוק הלחם הקודם, הוא הוחלף ע"י חלות לחם חדשות, והלבונה שעל השולחן הִיָּתָה מוקטרת. מחצית לחם הפנים ניתנה לכהן הגדול. הלחם נעשה ללא מחמצת (כלומר שהיה עשוי מצה עבה), והיה בעל כושר טריות גבוה, ולפיכך היו ממונים על עשייתו נחתומים אומנים שקיבלו שכר גבוה, אשר מומן מתרומות הציבור. לפי רש"י, ע"פ מסכת מנחות, הם נקראו "לחם הפנים" על שם שהיו לו פנים לכאן ולכאן שהיה עשוי כמין תיבה פרוצה, (עם 3 צלעות). מקור: ויקיפדיה, לחם_הפנים

ציור של שולחן הפנים לפי המסורת היהודית. הלחם היה בצורת "תיבה פרוצה", כלומר מלבני בעל שלוש דפנות.

מאת Philip De Vere נוצר על ידי מעלה היצירה, CC BY SA 3.0, commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=44890813

הדמייה של לחם הפנים, עשוי מצה. מקור:

chabadpedia.co.il/index.php/קובץ:לחם_הפנים.jpg

המנורה ומשמעותה

ועשית מנרת זהב טהור - מקשה תעשה המנורה, ירכה וקנה, גביעיה, כפתריה ופרחיה - ממנה יהיו. ושלשה קנים יצאים מצדיה - ושלשה קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני מנרה מצדה השני. ושלשה גבעים משקדים בקנה האחד, כפתר ופרח, ושלשה גבעים משקדים בקנה האחד, כפתר ופרח, כן לששת הקנים היצאים מן המנרה. ובמנרה ארבעה גבעים משקדים, כפתר ופרחיה. וכפתר תחת שני הקנים ממנה, וכפתר תחת שני הקנים ממנה, וכפתר תחת שני הקנים ממנה, לששת הקנים היצאים מן המנרה. כפתריהם וקנתם ממנה יהיו, כל מקשה אחת זהב טהור. ועשית את גרתיך שבעה והעלה את גרתיך והאיר על עבר פניה. ומלקחיה ומחתתיה זהב טהור. כפר זהב טהור יעשה אתה, את כל הכלים האלה. וראה ועשה בתבניתם, אשר אתה מראה בקר. (שמות כה, לא-מ)

כל מקשה אחת זהב טהור - מהי "מקשה"?

כפי שרש"י מפרש, "שלא יעשנה חוליות ולא יעשה קניה ונרותיה איברים איברים ואחר כך ידביקם (כלומר ירכיבם), כדרך הצורפים, אלא כולה באה מחתיכה אחת (של זהב). בדיעבד, כשאין אפשרות לעשותה מזהב, מותר להשתמש בכסף או מתכת אחרת, כפי שעשו החשמונאים אחרי טיהור בית המקדש השני.

למה שימשה המנורה? מה מסמלת המנורה?

הכוהנים היו מטיבים (מנקים) את נרות המנורה כל בוקר ומדליקים את שני הנרות המזרחיים, (מצד ימין), כגר תמיד. מדי ערב הדליקו את כל הנרות, בשמן זית. על פי המסופר בספר מלכים א' (מלכים א' י"ז), כשראוי להקריב את הנרות, נאמר להם: "הנרות האלה הן ליהוה, ואתם תדליקן."

(פרק ז), הציב שלמה המלך בבית המקדש הראשון עשר מנורות כדוגמת המנורה שהכין משה. יש הסוברים שאת המנורה המקורית גזז במקום לא ידוע, והמנורה שהוגלתה איננה המנורה המקורית.

לפי חז"ל המנורה, שבדרום ההיכל, מסמלת את החכמה והשולחן שבצפון, מסמלת את העושר. בגמרא בבא בתרא כה, נאמר: "אמר רבי יצחק, הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין, וסימניך שולחן בצפון ומנורה בדרום. ורבי יהושע בן לוי אמר לעולם ידרים שמתוך שמתחכם – מתעשר, שנאמר (על התורה) (משלי ג, טז) אֶרֶךְ יָמִים בְּיָמֶיהָ, בְּשִׂמְלֹתָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד.

המנורה נזכרת גם בחזונו של זכריה (ד, א - יד). בחזון זה רואה זכריה את מנורת שבעת הקנים ושני עצי זיתים משני צדדיה. המנורה של זכריה שונה מזו שהייתה בבית המקדש, משום שהייתה בראשה "גולה", כלומר כלי קיבול לשמן, שממנה יצאו 7 הקנים. כאשר זכריה שאל את המלאך לפשר מראה המנורה, הסביר לו המלאך שזהו סימן וחיזוק לזרובבל לפעול לשיבת ציון מממלכת פרס ולבניין בית המקדש השני, שלא יעשה בחיל או בכוח אלא ברוחו של ה'. שני עצי הזיתים הם "שְׁנֵי בְנֵי הַיָּצֶהָר הָעֹמְדִים עַל אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ" ולפי הפרשנים מסמלים את מוסדות הכהונה והמלוכה הנמשחים בשמן זית. (המנורה הנזכרת בחזון זה היוותה דגם לסמלה של מדינת ישראל, בעיצובם של האחים גבריאלי ומקסים שמיר). ראו תמונה בהמשך.

אחרון המלכים החשמונאים, מתתיה אנטיגונוס, שקדם להורדוס, במחצית המאה הראשונה לפני הספירה, הטביע ב - 37 לפנה"ס, את סמל המנורה על מטבעות ברונזה. על פי מטבעות אלו הוטבעה המנורה על המטבע של עשר אגורות. ראו תמונה בהמשך.

סיכום פרק כה

הפרק דן בציווי לאסוף מהעם תרומה של חומרים רבים לצורך הקמת המשכן, המהווה מקום השראת השכינה ונקודת ההתחברות בין ארץ לשמים. מתוארים אופן בניית ארון הברית המסמל את התורה ולומדיה, השולחן ולחם והפנים - המסמלים את העושר, והמנורה - המסמלת את החכמה.

תוספת

תהלוכת הניצחון הרומאית לאחר המרד הגדול עם כלי בית המקדש והמנורה, העתק התבליט משער טיטוס ברומא. נראים מנורת המקדש, מזבח הזהב (המזבח הפנימי), חצוצרות הכסף ומחתות לאיסוף האפר לאחר הקרבת הקורבנות.

מקור: commons.wikimedia.org/wiki/File:Rom,_Titusbogen,_Triumphzug_3.jpg

מנורת המקדש. מתחת לכל נר יש צורת פרח, כפתור ו - 3 גביעים, ע"פ פסוק לג: שְׁלֹשָׁה גְבִיעִים מִשְׁקָדִים בְּקֶנֶה הָאֶחָד כְּפֹתֵר וְפֶרֶחַ

commons.wikimedia.org. Under the terms of the GNU Free Documentation License

המנורה נעשתה על ידי מכון המקדש ומוצגת ברחבת שלפני הכותל המערבי, בעיר העתיקה בירושלים. נתרם ע"י ואדים רבינוביץ. הועלתה ע"י Olivier Levy

סמל מדינת ישראל, על בסיס נבואת זכריה, פרק ד.

מקור: commons.wikimedia

סמל המנורה של מתתיהו אנטיגונוס על מטבע 10 אגורות.

מקור: עשר_אגורות_(מטבע)/wikiwand.com

פרק כו - יריעות המשכן ; קרשי המשכן והפרוכת המפרידה בין הקודש לקודש הקדשים

יריעות המשכן

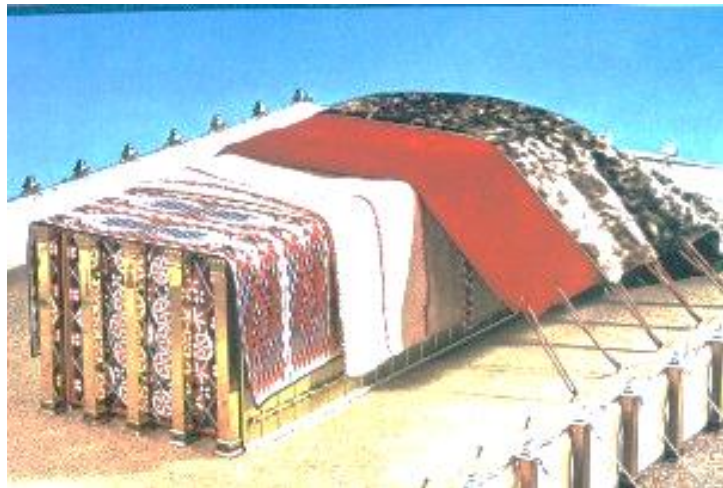
וְאֵת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֹשֶׂר יְרִיעֹת, שֵׁשׁ מִשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתִלְעַת שָׁנִי – כָּרָבִים, מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב מַעֲשֵׂה אֹתָם. אַרְבֶּּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת שְׁמֹנֶה וָעֶשְׂרִים בָּאֵמָה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאֵמָה הַיְרִיעָה הָאֶחָת, מִדָּה אֶחָת לְכָל הַיְרִיעֹת. תָּמֵשׁ הַיְרִיעֹת תַּהְיֶינָּה חִבְרַת אִשָּׁה אֶל אֶחָתָהּ, וְתָמֵשׁ יְרִיעֹת חִבְרַת אִשָּׁה אֶל אֶחָתָהּ. וְעָשִׂיתָ לָלֶאֱת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקְצֶה בַּחֲבֶרֶת, וְכֵן תַּעֲשֶׂה בַשְּׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשְּׁנִיָּת. תָּמִשִּׁים לָלֶאֱת מַעֲשֵׂה בַיְרִיעָה הָאֶחָת וְתָמִשִּׁים לָלֶאֱת מַעֲשֵׂה בַקְצֶה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשְּׁנִיָּת - מִקְבִּילַת הַלָּאֵת אִשָּׁה אֶל אֶחָתָהּ. וְעָשִׂיתָ תָּמִשִּׁים קָרְסִי זָהָב וְחִבְרַת אֶת הַיְרִיעֹת אִשָּׁה אֶל אֶחָתָהּ בַּקָּרְסִים, וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן אֶחָד. (שמות כו, א-ו)

יריעות האוהל ומכסה לאוהל

וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עֲזִים לְאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן, עֹשְׂמֵי עֹשֶׂרָה יְרִיעֹת מַעֲשֵׂה אֹתָם. אַרְבֶּּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת שְׁלֹשִׁים בָּאֵמָה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאֵמָה הַיְרִיעָה הָאֶחָת, מִדָּה אֶחָת לְעֹשְׂמֵי עֹשֶׂרָה יְרִיעֹת. וְחִבְרַת אֶת תָּמֵשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְאֵת שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד, וְכִפְלַת אֶת הַיְרִיעָה הַשְּׂשִׁית אֶל מוֹל פְּנֵי הָאֹהֶל. וְעָשִׂיתָ תָּמִשִּׁים לָלֶאֱת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת הַקִּיצוֹנָה בַּחֲבֶרֶת וְתָמִשִּׁים לָלֶאֱת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הַחֲבֶרֶת הַשְּׁנִיָּת. וְעָשִׂיתָ קָרְסִי נְחֹשֶׁת תָּמִשִּׁים וְהִבַּאתָ אֶת הַקָּרְסִים בְּלָלֶאֱת וְחִבְרַת אֶת הָאֹהֶל וְהָיָה אֶחָד. וְסָרַח הָעֵדֹף בִּירִיעֹת הָאֹהֶל תְּצִי הַיְרִיעָה הָעֵדֹף תִּסָּרַח עַל אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן. וְהָאֵמָה מִזָּה וְהָאֵמָה מִזָּה בָּעֵדֹף בָּאֶרֶץ יְרִיעֹת הָאֹהֶל וְהָיָה סָרוּחַ עַל צְדֵי הַמִּשְׁכָּן מִזָּה וּמִזָּה לְכַסְתּוֹ. וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עֲזִים לְאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן עֹשְׂמֵי עֹשֶׂרָה יְרִיעֹת מַעֲשֵׂה אֹתָם. וְעָשִׂיתָ מַכְסֶּה לְאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים וּמַכְסֶּה עֹרֹת תַּחְשִׁים מְלֻמָּעָה. (שמות כו, ז-יז)

מאיזה חומרים נעשו יריעות המשכן ? מה הכוונה "כָּרָבִים מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב" ?

"שֵׁשׁ מִשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתִלְעַת שָׁנִי", הם למעשה פשתן וצמר בצבעים שונים. מעליהן כיסו יריעות מצמר עזים, מעורות אלים מאדמים, ומכסה עליון מעורות תחשים. היו ארוגים ביריעות ציורים של כרובים. לפי רש"י, בדמויות של אריה ונשר.

בציור נראים הכיסויים השונים שנעשו למשכן, שהונחו אחד על השני. הכיסוי הראשון (הקרוב, הכסוי התחתון), היה מיריעות פשתן וצמר שנארגו באריגת "מעשה חושב" עם דמויות כרובים. הכיסוי השני נעשה מיריעות עזים. השלישי מעורות אילים מאדמים והרביעי מעורות תחשים. מקור: baicc.org/2547/פרשת ויקהל 40 שנות טירונות לפני שמקימים קהילה, מאת טובה בירנבאום. יוצר לא ידוע.

קרשי המשכן וחיבוריו

ועשית את הקרשים למשכן, עצי שטים עמדים. עשר אמות ארך הקרש ואמה וחצי האמה רחב הקרש האחד. שתי ידות לקרש האחד משלבת אשה אל אחתה, כן תעשה לכל קרשי המשכן. ועשית את הקרשים למשכן, עשורים קרש לפאת נגבה תימנה. וארבעים אדני כסף תעשה תחת עשורים הקרש - שני אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידותיו ושני אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידותיו. ולצלע המשכן השנייה, לפאת צפון עשורים קרש. וארבעים אדניהם כסף - שני אדנים תחת הקרש האחד ושני אדנים תחת הקרש האחד. ולירכתי המשכן ימה תעשה ששה קרשים. ושני קרשים תעשה למקצעת המשכן בירכתים. ויהיו תאמם מלמטה, ויחדו יהיו תמים על ראשו אל הטבעת האחת, כן יהיה לשניהם לשני המקצעת יהיו. ויהיו שמונה קרשים ואדניהם כסף, ששה עשר אדנים - שני אדנים תחת הקרש האחד ושני אדנים תחת הקרש האחד. ועשית בריחם עצי שטים, תמשה לקרשי צלע המשכן האחד. ותמשה בריחם לקרשי צלע המשכן השנייה, ותמשה בריחם לקרשי צלע המשכן לירכתים ימה. והבריח התיכון בתוך

הַקִּרְשִׁים, מִבֶּרֶחַ מִן הַקֶּצֶה אֶל הַקֶּצֶה. וְאֵת הַקִּרְשִׁים תַּצְפֶּה זָהָב וְאֵת טְבַעְתֵּיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב, בָּתִּים לְבְרִיחָם, וְצִפִּיתָ אֶת הַבְּרִיחִם זָהָב. וְהִקַּמְתָּ אֶת הַמִּשְׁכָּן כַּמִּשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הִרְאִיתָ בְּהָר. (שמות כו, טו-ל)

כלי המשכן בקודש, (המנורה, השולחן ומזבח הקטורת) וקרשי המשכן - אדני כסף למטה, עם הברִיחים והטבעות מלמעלה. ניתן לראות היטב את הקרשים והטבעות המחוברות אותם. בחזית, פרוכת המסך ובין הקודש לקודש הקודשים, מפרידה פרוכת המשכן. הדגם נעשה ע"י מיכאל אוסניס מקדומים.

מקור: commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=3093592

264 מאת, Daniel Ventura, CC BY SA 3.0.

רשיון: en.wikipedia.org/wiki/en:GNU_Free_Documentation_License

פרוכת המשכן ופרוכת המסך

וַעֲשִׂיתָ פְּרוֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר, מַעֲשֶׂה חֹשֶׁב יַעֲשֶׂה אֹתָהּ, פְּרָבִים. וְנָתַתָּה אֹתָהּ עַל אֲרָבֶעָה עֲמוּדֵי שְׁטִים מְצֻפִּים זָהָב, וְוִיָּהֶם זָהָב, עַל אֲרָבֶעָה אֲדָנֵי

כִּסֵּף. וְנָתַתָּה אֶת הַפָּרֶכֶת תַּחַת הַקָּרְסִים וְהִבֵּאתָ שָׁמָּה מִבֵּית לַפָּרֶכֶת אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְהִבְדִּילָהּ הַפָּרֶכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַקֹּדֶשׁ הַקְּדָשִׁים. וְנָתַתָּה אֶת הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת בְּקֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים. וְשָׂמְתָה אֶת הַשְּׁלֶחַן מִחוּץ לַפָּרֶכֶת וְאֶת הַמִּנְחָה נֹכַח הַשְּׁלֶחַן עַל צִלְע הַמִּשְׁכָּן תִּימָנָה, וְהַשְּׁלֶחַן תִּתֵּן עַל צִלְע צָפוֹן. וְעָשִׂיתָ מִסָּד לַפֶּתַח הָאֹהֶל, תְּכַלֵּת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר, מַעֲשֵׂה רֶקֶם. וְעָשִׂיתָ לַמִּסָּד חֲמִשָּׁה עֲמוּדֵי שָׁטִים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב, וְנִיָּהֶם זָהָב, וַיִּצְקֶתָ לָהֶם חֲמִשָּׁה אֲדָנִי גִחְשֹׁת. (שמות כו, לא-לז)

ממה היתה עשויה הפרוכת ולמה שימשה?

היא הייתה עשויה מצמר צבוע תְּכַלֵּת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי עם ציורים מרהיבים ושימשה כמחיצה בין הקודש לקודש הקודשים.

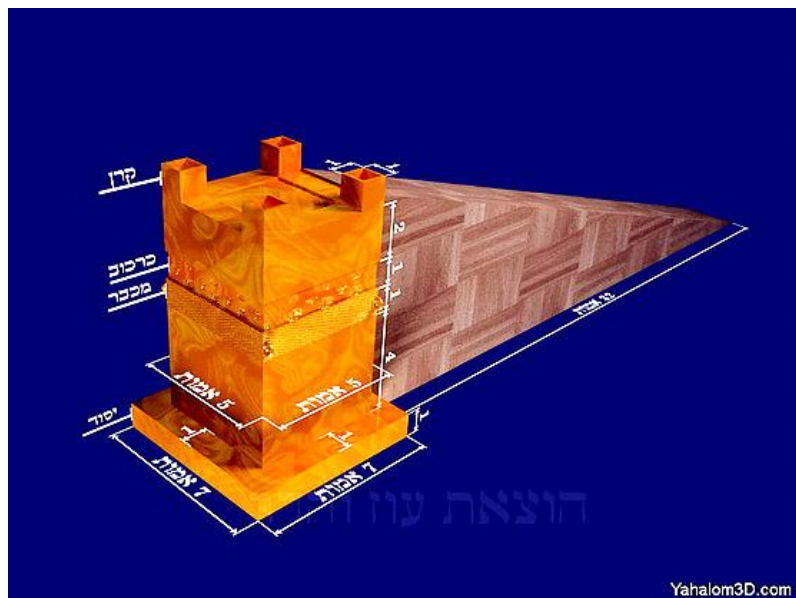
סיכום פרק כו

הפרק מתאר את אופן עשיית קרשי המשכן, יריעות המשכן והפרוכת המפרידה בין הקודש לקודש הקודשים.

פרק כז - מזבח הנחושת; למה היו קרניים למזבח; חצר המשכן

מזבח הנחושת וחצר המשכן

וַעֲשִׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים - חֲמֵשׁ אַמּוֹת אָרְדּוֹ וְחֲמֵשׁ אַמּוֹת רָחֵב, רְבֹועַ יְהִיָּה הַמִּזְבֵּחַ, וְשִׁלְשׁ אַמּוֹת קָמָתוֹ. וַעֲשִׂיתָ קַרְנָתָיו עַל אַרְבַּע פְּנֵיתָיו מִמָּנֹחַ תְּהִינּוּ קַרְנָתָיו וְצִפִּיתָ אוֹתוֹ נְחֹשֶׁת. וַעֲשִׂיתָ סִירְתָיו לְדִשְׁנוֹ וְיָעִיּוּ וּמִזְרָקָתָיו וּמִזְלָגָתָיו וּמַחְתָּתָיו לְכֹל כִּלְיֵי תַעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת. וַעֲשִׂיתָ לוֹ מִכְבָּר מַעֲשֶׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת וַעֲשִׂיתָ עַל הָרֶשֶׁת אַרְבַּע טַבַּעֲתֵי נְחֹשֶׁת עַל אַרְבַּע קְצוֹתָיו. וְנִתְּתָה אֹתָהּ תַּחַת כָּרֶכֶב הַמִּזְבֵּחַ מִלְמָטָה וְהִיָּתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצֵי הַמִּזְבֵּחַ. וַעֲשִׂיתָ בָּדִים לַמִּזְבֵּחַ בְּדֵי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אוֹתָם נְחֹשֶׁת. וְהוּבָא אֶת בָּדָיו בַּטַּבַּעֲתֵי וְהָיוּ הַבָּדִים עַל שְׁתֵּי צִלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ בַּשָּׂאת אוֹתוֹ. נָבוֹב לַחַת תַּעֲשֶׂה אוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר הָרָאָה אֹתָךְ בְּהָר כֵּן יַעֲשׂוּ. (שמות כז, א-ח)

מזבח הנחושת. אתר yahalom3d.com. יוצר לא ידוע.

וַעֲשִׂיתָ אֶת חֲצֵר הַמִּשְׁכָּן לְפָאֵת נֹגֵב תִּימָנָה, קִלְעִים לְחֲצָר שֵׁשׁ מִשְׁנֹר, מֵאָה בָּאַמָּה אָרְדּוֹ לְפָאֵה הָאַחַת. וְעַמֻּדָיו עֲשָׂרִים וְאַדְנִיָּהֶם עֲשָׂרִים, נְחֹשֶׁת וְחִשְׁקִיהֶם כֶּסֶף. וְכֵן לְפָאֵת צָפוֹן בָּאָרְדּוֹ קִלְעִים, מֵאָה אָרְדּוֹ וְעַמֻּדוֹ עֲשָׂרִים וְאַדְנִיָּהֶם עֲשָׂרִים נְחֹשֶׁת וְחִשְׁקִיהֶם כֶּסֶף. וְרָחֵב הַחֲצָר לְפָאֵת יָם, קִלְעִים חֲמִשִּׁים אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וְאַדְנִיָּהֶם עֲשָׂרָה. וְרָחֵב הַחֲצָר לְפָאֵת קִדְמָה מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה. וְחֲמֵשׁ עֲשָׂרָה אַמָּה קִלְעִים לְפָתָה עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנִיָּהֶם שְׁלֹשָׁה. וּלְפָתָה הַשְּׂנִיָּת חֲמֵשׁ עֲשָׂרָה קִלְעִים, עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה

וְאֶדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה. וְלִשְׁעַר הַחֹצֵר מִסֹּף עֲשָׂרִים אַמָּה תְּכַלֵּת וְאֶרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֶקֶם עֲמֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאֶדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה. כָּל עֲמוּדֵי הַחֹצֵר סָבִיב, מִחֻשְׁקִים כֶּסֶף וְנִיֵּהֶם כֶּסֶף וְאֶדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת. אֶרֶץ הַחֹצֵר מֵאָה בָּאַמָּה וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בְּחֲמִשִּׁים וְקָמָה חֲמִשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מִשְׁזָר וְאֶדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת. לְכָל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכָל עֲבֹדָתוֹ וְכָל יִתְדֹתָיו וְכָל יִתְדֵת הַחֹצֵר נְחֹשֶׁת. (שמות כז, ט-יט)

למה היו קרניים למזבח?

על קרנות המזבח נתנו באצבעותיהם הכוהנים את דם קורבן החטאת. הן נחשבו לחלק המקודש ביותר של המזבח. לגבי הקורבנות האחרים הדם ניתן בהזאה על זוויות המזבח למטה. בתקופת מרד אדוניהו נגד שלמה המלך (מלכים א, א), ניסו יואב בן צרויה שר הצבא וגם אדוניהו עצמו (בנפרד) למצוא מקלט בכך שאחזו בקרנות המזבח. אדוניהו ירד מהמזבח בעצמו לאחר ששלמה הבטיח לו שלא יהרוג אותו, בתנאי שלא ימרוד יותר. מאוחר יותר, כאשר אדוניהו הפר את התנאי, שלמה אכן הורה להוציאו להורג אבל את יואב נאלץ בניהו בן יהוידע להרוג במקום. לפי המפרשים, אדוניהו ויואב חשבו ששלמה לא ירצה לטמא את המקדש ע"י הריגתם. מפרשה זו בא הביטוי "אחזו בקרנות המזבח", במובן של מי שסירב לקבל עונש או לקבל את הדין.

סיכום פרק כז

הפרק דן בעשיית מזבח הנחושת בחצר המשכן שבו הקריבו, בין השאר, את קורבן עולת התמיד ובקלעי חצר המשכן.

הרעיון המרכזי של פרשת תרומה

הנושא המרכזי של הפרשה הוא הציווי להקים משכן להשראת השכינה שישמש נקודת חיבור בין ארץ לשמים, כולל אופן עשיית כלי המשכן - הארון, השולחן המנורה ומזבח הנחושת.

תוספת

מבט על המשכן, מסך פתח החצר, קלעי החצר, מזבח העולה, הכיור ואוהל המועד.

מקור: המשכן/ chabadpedia.co.il. רשיון: <http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html>

האם גילו את צבע התכלת?

מחקר חשף שלושה אריגים נדירים בני 2000 שנה אשר נצבעו בתכלת, חילוון הארגמן. עד היום נמצאו בישראל שני אריגים בלבד אשר נצבעו בארגמן האמיתי. האריגים שאיתרה ד"ר נעמה סוקניק מרשות העתיקות, מייצגים את הצבעים היוקרתיים ביותר בעת העתיקה: התכלת, הארגמן ותולעת השני, המוזכרים במקורות היהודיים. מקור: רשות העתיקות.

antiquities.org.il/Article_heb.aspx?sec_id=25&subj_id=240&id=2037

צבע התכלת המוזכר במשנה?

לתיאור חשיפת צבע התכלת, ראו בסוף פרשת "שלח", בספר במדבר.

הצבעים שנמצאו במדבר יהודה: תכלת ארגמן ותולעת שני. צילום: קלרה עמית.

פרשת תצווה

פרק כז - המשך מצוות הדלקת נר תמיד של המנורה לפני ה'; סמלי הנר

הדלקת נר תמיד לפני ה'; סמלי הנר

וַאֲתָה תִצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ פְּתִית לַמָּאֹר, לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד. בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפֶּרֶכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת, יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי ה', חֹקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (שמות כז, כ-כא)

מהו "שמן זית זך פתית" ומה כלול במצוות הדלקת הנרות?

לפי רש"י, (ע"פ מסכת מנחות, פו) שמן זית זך הוא מהטיפה הראשונה היוצאת מהזית ע"י כתישה במכתשת ולא ברחיים. הוא נקי - ללא שמרים. לצורך הדלקת הנרות במנורה, יש להשתמש רק בשמן זית זך. יש לשים מספיק שמן כדי שהנרות ידלקו "מערב עד בקר", כל ערב, תמיד. לפי הרמב"ן, ע"פ מדרש ספרי, הכוונה "שיהא נר מערבי (האמצעי), דולק תדיר, כלומר תמיד". בספר החינוך כתוב: הדלקת הנרות דוחה שבת כקורבנות שקבוע להם זמן, שנאמר בו "תמיד". מצוות ההטבה הוא הדישון. דישון המנורה והטבתה הם מצוות עשה בבוקר ובין הערבים. הכוונה בדישון הוא שבכל נר שכבה, יש להסיר את הפתילה וכל השמן שכבה, לקנחו, ולשים בו פתילה אחרת ושמן אחר. נר שלא כבה - מתקנו. אם כבה הנר האמצעי (המערבי), מדליקו מאש שעל המזבח החיצון ואת האחרים מדליקים זה מזה, שמושך את הפתילה ומטה אותה עד שהאור נתפשת בה, לפי שאין כבוד המצווה להדליק מנר חיצוני.

מה טעם מצוות הדלקת נירות המנורה?

כפי שמובא בעיונים של נחמה ליבוביץ, לפי כמה מדרשים, הנרות ואורם מסמלים את נשמת האדם - ("נר ה' נשמת אדם" - משלי כ, כז), את התורה (כי נר מצווה ותורה אור - משלי ו, כג), את ישראל (והלכו גויים לאורך - ישעיהו ס, ג), ואף את הקב"ה (ה' אורי וישעי - תהילים כז).

פרק כח - הציווי לעשות בגדי הקודש לאהרון ולבניו; הציווי על המשכן - לפני או אחרי חטא העגל?; סכנת הגאווה שבבגדי כבוד ותפארת; משמעות בגדי הכהנים; האפוד ואבני השובל; חושן המשפט ואבניו; האורים והתומים ומשמעותם; המעיל, הפעמונים והרימונים; הציווי המצנפת והאבנט; כתונות, אבנטים מגבעות ומכנסי בד של הכהנים ההדיוטות

הציווי על עשיית בגדי הקודש לאהרון ולבניו; הציווי על המשכן - לפני או אחרי חטא העגל?

וְאַתָּה הִקְרַב אֵלַיךְ אֶת אֶהֱרֹן אֶחֱיךָ וְאֶת בָּנָיו אִתּוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִכְהֹנֵנוּ לִי - אֶהֱרֹן, נָדָב וַאֲבִיהוּא, אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אֶהֱרֹן. וַעֲשִׂיתָ בְּגָדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֶחֱיךָ לְכַבֹּד וּלְתַפָּאֲרֹת. וְאַתָּה תִּדְבֹּר אֵל כָּל חֲכָמֵי לֵב אֲשֶׁר מִלְּאֵתִיו רוּחַ חָכְמָה, וַעֲשׂוּ אֶת בְּגָדֵי אֶהֱרֹן לְקִדְשׁוֹ לִכְהֹנֵנוּ לִי. וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ - חֹשֶׁן וְאַפֹּד וּמַעֲיֵל וְכֹתֶנֶת תַּשְׂבִּיץ, מִצְנֶפֶת וְאַבְנֶט, וַעֲשׂוּ בְּגָדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֶחֱיךָ וּלְבָנָיו לִכְהֹנֵנוּ לִי. וְהֵם יִקְחוּ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַתְּכֵלֶת וְאֶת הָאַרְגָּמָן וְאֶת תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת הַשֵּׁשׁ. (שמות כח, א-ה)

מתי התמנו אהרון ובניו לשמש כוהנים ומדוע נצטווה משה לעשות אותם כוהנים?

בפועל הם מונו רק אחרי מעשה עגל הזהב, המובא בהמשך, בפרק ל"ב. עד מתן תורה, הבכורות שימשו ככוהנים והם הוחלפו ע"י שבט לוי, אשר לא חטא בחטא העגל. ע"פ מדרש תנחומא, משה רבנו נצטווה על מלאכת המשכן, כולל בגדי הכהנים, רק אחרי רדתו מהר סיני ביום הכיפורים, הרבה אחרי חטא העגל וכחלק מהכפרה על החטא הנורא, "כדי שידעו כל האומות שנתכפר להם מעשה העגל". וכן "אמר הקב"ה יבוא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל".

לפי זה, הקמת המשכן מהווה תיקון בדיעבד, למעשה העגל.

גם רש"י בפירושו לפסוק בפרק לא, יח, בדיוק לפני שמובא מעשה העגל, מתלבט בשאלה מתי משה קיבל את הציווי על הקמת המשכן. בפירושו: אין מוקדם ומאוחר בתורה. מעשה העגל קדם לציווי מלאכת המשכן ימים רבים, שהרי ב"ז בתמוז נשברו הלוחות, (מיד אחרי חטא העגל) וביום הכפורים נתרצה הקב"ה לישראל ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והמשכן הוקם באחד בניסן. יחד עם זאת הוא מוסיף בסוגריים - (צריך עיון היטב, (שמא) הכל כסדר הכתוב, והציווי של הקב"ה למשה היה בארבעים הימים הראשונים, לפני חטא העגל, ולפני רדתו מההר עשו את העגל), אך משה לא העביר לישראל את ציווי על הקמת המשכן עד למחרת יום הכפורים.

האם הציווי שבפתיחת הפרק, "וְאַתָּה הִקְרַב אֵלַיךְ אֶת אֶהֱרֹן אָחִיךָ וְאֶת בְּנָיו אֹתוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֵנוּ לִי וְכֹדֹמָה, נִתֵּן לִפְנֵי אוֹ אַחֲרֵי מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל?

יותר סביר לומר שהציווי ניתן אחרי חטא העגל וכתוצאה ממנו, שכן אחרת קשה להסביר מהיכן "קפצו" פתאום אהרון ובניו למשרת הכהונה, אלא אם כן נאמר שהקב"ה, שידע מראש שהעם יחטא בעגל, ציווה את משה למנות את שבט לוי כמשרתי האל ואת אהרון ובניו ככוהנים, במקום הבכורות, לפני התרחשות האירוע. בכל זאת יש כאן משום תמיכה בעמדה שכל הציווי על מלאכת המשכן בפרשת תרומה ניתן גם כן אחרי חטא העגל, לאחר עלייתו השנייה של משה רבנו להר סיני, כדי לבקש סליחה על החטא. יחד עם זאת, אין הכרח להרחיק לכת ולומר שלולא חטא העגל משה לא היה מצטווה על המשכן ועל הקורבנות, כדעת חלק מהמפרשים.

למה בגדי הכהן צריכים להיות "לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת"? האם זה לא גורם לגאווה?

כפי שנאמר בפסוק ג', מטרת הבגדים היתה "לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֵנוּ לִי", לכבוד עבודת המשכן ולא כדי שירגישו מורמים מעם. בדומה לכך, כפי שרבי אליעזר בן יעקב אמר: "כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו ומזוזה בפתחו וציצית בבגדו, מובטח לו שלא יחטא", (מנחות מג, ב). הבגדים בהחלט משפיעים על האדם. יש אומרים שמטרת הבגדים להעניק כבוד ותפארת למשרתים במשכן מצד רואיהם. יש מסבירים שהבגדים משמשים מקור כח וסמכות לכוהנים בעניינים הקשורים למשכן. לכן כהן שלא לבש את כל הבגדים הנדרשים נקרא "מחוסר בגדים", ועבודתו פסולה והוא אף חייב מיתה בידי שמים, ואם התרו בו - לוקה.

מהם בגדי הכהן הגדול - חֹשֶׁן וְאַפֹּדֶם וּמַעֲלִיל וּכְתָנֶת תִּשְׁבֵּץ מְצַנֶּפֶת וְאַבְנֵי?

ראו תמונה בעמוד הבא.

הכהן הגדול לובש 8 בגדים. בתמונה – (מלמעלה למטה): מצנפת בד על ראשו, ציץ - (פס זהב על המצח), אפוד צבעוני – (יש אומרים שהאפוד נלבש על המעיל, רק מהחשב ומטה), כתונת בד, מעיל תכלת עם הפעמונים והרימונים למטה, חושן משפט על החזה - עם 12 אבנים טובות, המחובר לאפוד ע"י שרשרות זהב, חשב, (או אבנט), הקשור מתחת לחושן, ומכנסיים מבד מתחת לבגדיו - (8 הבגדים). הכהנים הלכו יחפים במקדש, כדי להיות מחוברים פיזית לקדושתו, ללא מחיצות.

מקור: בגדי כהונה/or kids.co.il יוצר לא ידוע.

ובפירוט:

מצנפת – רצועת בד עשויה מפתן, אשר היתה נכרכת בעיקר לרוחב הראש וחלקה העליון שטוח. הציץ, המובא בהמשך הפרק (פסוק לו), הוא טס זהב, עליו חרוטות המלים "קֹדֶשׁ לַה'". המילה קֹדֶשׁ נכתבה במחצית התחתונה של הציץ ואילו שם הוי"ה נכתב בגדול בגובה כל הציץ. ישנן דעות נוספות לגבי אופן הכתיבה). הציץ נקשר לראש הכהן הגדול בשלושה חוטי צמר, צבוע בתכלת, שנים משני צידי הראש ואחד מעל המצנפת.

האפוד - מעין סינר ארוך, ארוג מחוטים הטוויים מזהב (הזהב רוקע לטס דקיק ונחתך לחוטים), תכלת, ארגמן, תולעת שני ופשתן. האפוד נקשר לגוף הכהן על ידי ה"חשב" (חגורה), ועל ידי שתי כתפות. על הכתפות היו משובצות שתי אבני שוהם שעליהן חקוקים שמות שבטי ישראל.

כתונת - מעין חלוק ארוך, ארוג בצורת משבצות, מפתן.

המעיל - בגד ארוך חסר שרוולים. ארוג מחוטי תכלת, מעוטר באריגות פעמונים וקישוטים בצורת רימונים.

חושן - בד ארוג מזהב, וצמר בצבעי תכלת, ארגמן ותולעת שני, ופשתן. גודלו: אמה, (חצי מטר), על חצי אמה. החושן קופל לשנים ויצר כיס מרובע, בתוכו הונח קלף הנקרא "אורים ותומים". לפי אחד הפירושים היה רשום עליו השם המפורש. על החושן הִיָּתָה מסגרת זהב שבה שובצו 12 אבנים יקרות, שעל כל אחת מהן חקוק שם של שבט משבטי ישראל. האבנים היו ערוכות בארבעה טורים, שלוש בטור.

אבנט - חגורת בד. ארוג מחוטים הטוויים מתכלת, ארגמן, תולעת שני (שלושתם הם חוטי צמר הצבועים בצבע מיוחד המופק מבעלי חיים) ופשתן. האבנט היה נכרך על הכתונת בגובה בית החזה.

מכנסיים - קצרים, עד הברך. ארוגים מפשתן.

מה מסמלים הבגדים?

לפי מסכת זבחים (פח, ב) הם באו לכפר על עוונות שונים: "אמר רבי עיני בר ששון, למה נסמכה פרשת קורבנות לפרשת בגדי כהונה - (בפרשת צו), לומר לך מה קורבנות מכפרים, אף בגדי כהונה מכפרים. כתונת - מכפרת על שפיכות דמים, שנאמר (אצל יוסף), (בראשית לז, לא) 'וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתונת בדם', מכנסיים - מכפרים על גילוי עריות, שנאמר (בפרשתנו כח, מב) 'ועשה להם מכנסי בד - לכסות את בשר ערוה', מצנפת - מכפרת על גסי הרוח - מנין? שאמר רבי חנינא: יבוא דבר שבגובה ויכפר על מעשה גובה וכדומה, אבנט - מכפר על הרהור הלב - "שהיו חוגרים כנגד אצילי ידיהן, דהיינו כנגד הלב", (רש"י), חושן - מכפר על הדינים (השגויים), שנאמר (שם, טו) 'ועשית חושן משפט', אפוד - מכפר על עבודת כוכבים, שנאמר (הושע ג, ד) 'אין אפוד ותרפים', מעיל - מכפר על לשון הרע - מנין? א"ר חנינא יבוא דבר שבקול (פעמונים) ויכפר על קול הרע, וציץ - מכפר על עזות פנים. בציץ כתיב (בפרשתנו שם, לח) 'והיה על מצח אהרן', ובעזות פנים או עזות מצח כתוב (ירמיהו ג, ג) 'ומצח אישה זונה היה לך'."

מזה אפשר להעריך עד כמה היום, שאין בגדי כהן גדול ואין קורבנות, חסרה כפרת עוונות לעם ישראל, עם כל ההשלכות הקשות מכך. מה שנשאר מהכפרה זה יום הכיפורים - יחד עם חרטה וחזרה בתשובה.

הציורי על עשיית האפוד ואבני השוהם

וַעֲשׂוּ אֶת הָאֵפֹד, זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן, תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר, מַעֲשֵׂה חָשָׁב. שְׁתֵּי כֶתֶפֶת חֲבֵרֶת יִהְיֶה לוֹ אֶל שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחֶבֶר. וְחָשָׁב אֶפְדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה - זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר. וְלָקַחְתָּ אֶת שְׁתֵּי אֲבָנֵי שֹׁהַם וּפְתַחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַעֲשֵׂה מִשְׁמַתָּם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת וְאֵת שְׁמוֹת הַנּוֹתָרִים עַל הָאֶבֶן הַשְּׁנִית כְּתוּלָדָתָם. מַעֲשֵׂה חֲרָשׁ אֶבֶן פְּתוּחִי חֲתָם תַּפְתַּח אֶת שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל שְׁמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִסִּבַּת מִשְׁבָּצוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם. וְשַׁמֶּת אֶת שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כְּתַפַּת הָאֶפֶד, אֲבָנֵי זָכָרֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִשָּׂא אֶהְרֹן אֶת שְׁמוֹתָם לִפְנֵי ה' עַל שְׁתֵּי כְּתָפָיו לְזָכָרֹן. וַעֲשִׂיתָ מִשְׁבָּצַת זָהָב. וְשְׁתֵּי שְׂרָשְׁרוֹת זָהָב טָהוֹר, מְגַבֵּלֶת תַּעֲשֶׂה אֹתָם מַעֲשֵׂה עֵבֶת, וְנִתְּתָהּ אֶת שְׂרָשְׁרוֹת הָעֵבֶת עַל הַמִּשְׁבָּצַת. (שמות כח, ו-יד)

מהן אבני השקם?

לפי חלק מהמפרשים הכוונה לאבן בריל. הבריל היא אבן חן המשתייכת לקבוצת הסיליקטים, שממנה בנוי 95% מקרום כדור הארץ.

אבן בריל. אולי אבן השוהם. אבן הברקת היא למעשה בריל ירוקה, כמו בתמונה.
מקור: [commons.wikimedia.org/ Emerald_rough_300x422.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Emerald_rough_300x422.jpg)

הציווי על חושן המשפט, אבניו והאורים ותומים

וַעֲשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב כְּמַעֲשֵׂה אֶפֶד תַּעֲשֶׂנוּ זָהָב תַּכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ. רְבֹועַ יִהְיֶה כְּפוֹל זָרֵת אֲרָכּוֹ וְזָרֵת רָחְבּוֹ. וּמִלֵּאתָ בּוֹ מִלֵּאת אֶבֶן אֲרָבָעָה טוּרִים אֶבֶן - טוּר אֶדֶם פְּטָדָה וּבִרְקָת - הַטּוּר הָאֶחָד. וְהַטּוּר הַשְּׁנִי - נֶפֶד סַפִּיר וְיָהֳלָם. וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי - לָשֵׁם שָׁבוּ וְאַחֲלָמָה. וְהַטּוּר הָרְבִיעִי - תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם וְיָשָׁפָה, מִשְׁבָּצִים זָהָב יִהְיוּ בְּמִלּוֹאֲתָם. וְהָאֲבָנִים תִּהְיֶינָה עַל שְׁמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עָשָׂרָה, עַל שְׁמַתָּם פְּתוּחִי חוֹתָם, אִישׁ עַל שְׁמוֹ תִּהְיֶינָה, לַשְּׁנִי עֶשֶׂר שָׁבֵט. וַעֲשִׂיתָ עַל הַחֹשֶׁן שְׂרָשֹׁת מְגַבֵּלֶת, מַעֲשֵׂה עֵבֶת זָהָב טָהוֹר. וַעֲשִׂיתָ עַל הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי טַבָּעוֹת זָהָב, וְנִתְּתָהּ אֶת שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת עַל שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן. וְנִתְּתָהּ אֶת שְׁתֵּי עֵבֶת הַזָּהָב עַל שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת אֶל קְצוֹת הַחֹשֶׁן. וְאֵת

שְׁתֵּי קִצּוֹת שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת תִּתֵּן עַל שְׁתֵּי הַמִּשְׁבָּצוֹת, וְנִתְּנָה עַל כְּתָפוֹת הָאֹפֶד אֶל מוֹל פָּנָיו. וַעֲשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבָּעוֹת זָהָב וְשַׁמֶּת אֹתָם עַל שְׁנֵי קִצּוֹת הַחֹשֶׁן עַל שְׁפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל עֶבֶר הָאֹפֶד בֵּיתָהּ. וַעֲשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבָּעוֹת זָהָב וְנִתְּנָה אֹתָם עַל שְׁתֵּי כְתָפוֹת הָאֹפֶד מִלְמָטָה מִמוֹל פָּנָיו לַעֲמֹת מִחֲבֶרְתּוֹ מִמַּעַל לַחֹשֶׁב הָאֹפֶד. וַיִּרְכְּסוּ אֶת הַחֹשֶׁן מִטַּבָּעָתוֹ אֶל טַבָּעַת הָאֹפֶד בְּפִתִּיל תַּכְלֵת לִהְיוֹת עַל חֹשֶׁב הָאֹפֶד וְלֹא יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֹפֶד.

וַנִּשָּׂא אֶהְרֹן אֶת שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל לְבֹ בָּבֹאֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ - לְזַכֶּרֶן לִפְנֵי ה' תָּמִיד. וְנִתְּנָה אֶל חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת הָאוּרִים וְאֶת הַתְּמִיּוֹם וְהָיוּ עַל לֵב אֶהְרֹן בָּבֹאֹ לִפְנֵי ה', וַנִּשָּׂא אֶהְרֹן אֶת מִשְׁפָּט בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל לְבֹ לִפְנֵי ה' תָּמִיד. (שמות כח, טו-ל)

מה מיוחד בחושן ובאבני החושן? למה הן נבחרו?

כאמור, על החושן היתה מסגרת זהב שבה שובצו שתים עשרה אבנים יקרות, שעל כל אחת מהן חקוק שם של שבט משבטי ישראל. האבנים היו ערוכות בארבעה טורים, שלוש בטור בטור הראשון – אודם, (מקובל לזהותו עם כלצידון אדום או אודם), פיטדה (מקובל לזהותה עם טופז ירקרק) וברקת (אזמרגד ירוק).

בטור השני – נופך, (מקובל לזהותו עם טורקיז), ספיר (מקובל לזהותו עם גרנד או קורונד כחול כהה או ספיר) ויהלום, (מקובל לזהותו עם יהלום או קורין).

בטור השלישי – לשם, (מקובל לזהותו עם זירקון אדום או צהוב), שבו, (מקובל לזהותה עם אגט (Agate) בצבעי שחור ולבן) ואחלמה, (מקובל לזהותה עם אמטיסט).

בטור הרביעי – תרשיש, (מקובל לזהותו עם אקוומרין, סוג של בריל), שוהם, (מקובל לזהותו עם בורלא (בריל) או אוניקס) וישפה, (מקובל לזהותו עם יספר).

החושן היה קשור בשתי טבעות זהב לחגורת האפוד (משתי פינותיו התחתונות), ובשתי טבעות זהב לכתפות האפוד (מפינותיו העליונות).

על פי המסורת, היו חקוקות על החושן גם המלים: אברהם, יצחק, יעקב ו"שבטי ישורון" או "שבטי יה", כדי להשלים את כל האותיות החסרות בא' ב', משמות השבטים.

לפי דעת הרמב"ם שמות האבות נכתבו מעל המילה ראובן באבן "אודם" ו"שבטי יה" נכתב מתחת למילה בנימין באבן "ישפה". ואילו לפי דעת החזקוני ורבינו בחיי נכתבו אותיות תחת כל שם של שבט להשלים לשש אותיות סה"כ (אצל ראובן "א", אצל שמעון "ב" אצל לוי "רהם" וכדומה). בעת שנשאל הכהן הגדול שאלה היו נוצצות אותיות התשובה.

מטרתו של חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט, לפי שמות (כ"ח, כט), היתה בכך שכל שבטי ישראל יהיו לזיכרון לפני ה', כאשר הכהן מסתובב במשכן או במקדש. מקור: ויקיפדיה, בגדי_כהונה

אבני החושן

רבינו בחיי בן אשר, פרשן בספרד (1255 - 1340), בפרושו לפרשת תצווה, פרק כ"ח, מציג את התכונות של אבני החושן ואומר: "ודע כי נמצא כתוב בספרי חכמת הטבע כי כל האבנים היקרות שבם עיקריות ושורשיות אינם אלא שתיים עשרה והם אבות לכל שאר האבנים".

ראובן א	שטיין ב	לוי רהם
יהודה י	ישלם ב	זבולן ה
דן ה ינק	זבולן ב	גד שטי
אשר ינק	יוסף ד	זבולן

החושן על פי רבנו בחיי בן אשר. אבני "חשן משפט" - שמות שבטי ישראל שהיה מפתח עליהם, בתוספת אותיות השמות: "אברהם", "יצחק", "יעקב" ו"שבטי ישרון", אחרי שמות השבטים. המקור: ויקיפדיה, חושן.

מהם האורים והתומים?

במקורות חז"ל מובאת מסורת, לפיה מדובר בקלף שעליו נכתב שמו המפורש של ה'. משמעות השם לפי מסכת יומא ע"ג: "אורים" שמאירין את דבריהם, "תומים" שמשלימין את דבריהם.

בספר במדבר (כז, כא), מוזכר טעם נוסף והוא התייעצות עם אלוהים האם לצאת למלחמה: "וּלְפָנַי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאֵל לִי בְּמִשְׁפַּט הָאֲוִירִים לִפְנֵי ה', עַל פִּי יֵצְאוּ וְעַל פִּי יָבֹאוּ, הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ וְכָל הָעֵדָה" ולפי זה מובן מדוע שמו חושן משפט, על ששופט כיצד על ישראל לנהוג במלחמותיהם. אצל שאול המלך מסופר (שמואל א, כח, ו) שהלך לבעלת האוב כדי לקבל מידע על העתיד לפקוד אותו במלחמה בגלכוע, לאחר שלא קיבל תשובה לא דרך חלומות ולא דרך האורים או הנביאים. לאחר תקופת דוד, האורים ותומים אינם מוזכרים בתנ"ך, מלבד באזכור מאוחר שלהם בתקופת עזרא ונחמיה.

מקור: ויקיפדיה, אורים_ותומים.

דוגמא לשאלה באורים ותומים דוד שאל באורים ותומים אחרי מות שאול:

"האעלה באחת ערי יהודה?

ויאמר ה' אליו: עלה!

ויאמר דוד : אנה אעלה ?

ויאמר : חברונה" (ש"ב ב, א).

חז"ל מתארים את דרכי השימוש באורים ותומים באופן הבא : "וכיצד שואלין ? עומד הכהן ופניו לפני הארון, והשואל עומד מאחריו, פניו לאחורי הכוהן, ואומר השואל : 'אעלה או לא אעלה ?' ... ומיד רוח הקודש לובש את הכוהן (הגדול) ומביט בחושן ורואה בו במראה הנבואה 'עלה' או 'לא תעלה' באותיות שכולטות מן החושן כנגד פניו, והכוהן משיבו ואומר לו 'עלה' או 'לא תעלה'". לכהן הגדול הייתה צריכה להיות רוח הקודש, כי לפעמים האותיות האירו שלא לפי סדר המלה. נציין כי בבית שני לא היו אורים ותומים.

המקור : משנה תורה לרמב"ם, כלי מקדש, י', י"א.

הציווי על המעיל, הפעמונים והרימונים

וְעָשִׂיתָ אֶת מְעִיל הָאֹפֹד כְּלִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה פִּי רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ, שְׂפָה יְהִיָּה לְפִיו סָבִיב מְעֵשָׂה אֲרָג, כָּפִי תִּתְּרָא יְהִיָּה לוֹ, לֹא יִקְרַע. וְעָשִׂיתָ עַל שׁוּלְיוֹ רִמְנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי עַל שׁוּלְיוֹ סָבִיב, וּפְעֻמֵּי זָהָב בְּתוֹכָם סָבִיב. פְּעֻמֹּן זָהָב וְרִמּוֹן, פְּעֻמֹּן זָהָב וְרִמּוֹן עַל שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב. וְהָיָה עַל אֶהְרֹן לְשֵׁרֶת וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבָאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי ה' וּבָצֵאתוֹ, וְלֹא יָמוּת. (שמות כח, לא-לה)

מה הרעיון של הפעמונים והרימונים בשולי המעיל ?

על פי הכתוב, מטרת המעיל היתה להודיע על בואו של הכהן הגדול למשכן על ידי צלצול הפעמונים שבתחתית המעיל. המפרשים נחלקו האם סדר הפעמונים והרימונים היה בין שני פעמונים רימון (רש"י), או שבתוך כל רימון היה פעמון (רמב"ן), שכן נאמר בספר שמות לט, כה : וַיִּתְּנוּ אֶת הַפְּעֻמִּים בְּתוֹךְ הָרִמָּנִים... הרב ישראל מאיר לאו, הסביר את שיטת הרמב"ן. הרימון מייצג את הדור המבוגר, הכבד במקצת ושאיננו עושה יותר מדי רעש. הפעמון מייצג את הדור הצעיר, הדינמי והקולני. יש לחבר בין הדורות ולשמור על הקשר ביניהם ע"י הכנסת הפעמונים בתוך הרימונים.

הציווי על הציץ, הכתונת, המצנפת והאבנט

וְעָשִׂיתָ צִיץ זָהָב טָהוֹר וּפְתִיחַתָּ עָלָיו פְּתִיחֵי חֹתֶם - קֹדֶשׁ לָהּ. וְשָׂמְתָּ אֹתוֹ עַל פִּתְּלֵי תְּכֵלֶת וְהָיָה עַל הַמְּצַנֶּפֶת, אֶל מוֹל פְּנֵי הַמְּצַנֶּפֶת יְהִיָּה. וְהָיָה עַל מִצַּח אֶהְרֹן וְנִשְׂא אֶהְרֹן אֶת עֹון הַקֹּדְשִׁים אֲשֶׁר יִקְדִּישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל מִתְּנַת קֹדְשֵׁיהֶם, וְהָיָה עַל מִצְחוֹ תָּמִיד לְרִצּוֹן לָהֶם לִפְנֵי ה'.

וְשִׁבְצָה הַכֹּהֲנִית שֵׁשׁ, וְעָשִׂיתָ מִצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאַבְנֵי תַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה רִקָּם. (שמות כח, לו-לט)

למה שימש הציץ?

לפי המפרשים הציץ נועד לכפר על הקרבת הקורבנות שהוקרבו בטומאה. הרמב"ם פוסק כך להלכה, ע"פ מסכת זבחים, ואומר שאם למשל כהן לא ידע שהוא נטמא בקבר התהום והוא הקריב קורבן, ואחר כך נודע שהוא היה טמא, אין צורך להקריב קורבן אחר כי הציץ מרצה עליו. וכן במסכת פסחים מובא, (בקשר לקורבנות), "על מה הציץ מרצה? - על הדם ועל הבשר ועל החלב, שנטמא, בין בשוגג בין במזיד, בין באונס בין ברצון, בין ביחיד בין בציבור".

הציצוי על כתונות, אבנטים מגבעות ומכנסי בד לכהנים ההדיוטות

וּלְבָנֵי אֶהְרֹן תַעֲשֶׂה כִּתְנֹת וְעָשִׂיתָ לָהֶם אֲבָנִים וּמִגְבְּעוֹת תַעֲשֶׂה לָהֶם לְכַבֹּד וּלְתִפְאָרֶת. וְהַלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת אֶהְרֹן אֶחִיד וְאֶת בָּנָיו אִתּוֹ וּמִשַּׁחְתָּ אֹתָם וּמִלַּאתָ אֶת יָדָם וּקְדַשְׁתָּ אֹתָם וְכִהְנוּ לִי. וַעֲשֶׂה לָהֶם מִכְנָסִי בִד לְכַסּוֹת בָּשָׂר עֲרֹנָה מִמְּתָנִים וְעַד יָרְכִים יִהְיוּ. וְהָיוּ עַל אֶהְרֹן וְעַל בָּנָיו בְּבָאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד אוֹ בְּגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁרֵת בְּקֹדֶשׁ וְלֹא יִשָּׂאוּ עֹון וְנָתַתָּ עוֹלָם לוֹ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו. (שמות כח, מ-מג)

מה לבשו הכהנים הרגילים (ההדיוטות)?

כתונת - מעין חלוק ארוך, ארוג בצורת משבצות, מפשתן.
אבנט - חגורת בד. ארוג מחוטים הטוויים מתכלת, ארגמן, תולעת שני (שלושתם הם חוטי צמר הצבועים בצבע מיוחד המופק מבעלי חיים) ופשתן. רוחבו של האבנט 3 אצבעות (כ - 6 ס"מ), ואורכו 32 אמה (כ - 16 מטרים)! האבנט היה נכרך על הכתונת בגובה בית החזה.
מכנסיים - קצרים, עד הברך. ארוגים מפשתן.
מגבעת - רצועת בד, אורכה 16 אמה (כ - 8 מטר)! עשויה מפשתן, שלופפה בצורה של קונוס, צר למעלה ורחב למטה. לפי חלק מהמפרשים בראש המגבעת היה כעין כפתור.

סיכום פרק כח

הפרק דן ב - 8 בגדי הכהן הגדול המכניסים אותו לקדושה ומכפרים עליו ועל העם מחטאות שונות.

בנוסף לכפרת עוונות, בבגדי הכהן הגדול הוזכרו 12 שבטי ישראל על אבני השוהם ועל אבני החושן. בעזרת האורים והתומים שבתוך כפלי החושן, יכול היה המלך לקבל תשובות לשאלות גורליות כמו האם לפתוח במלחמה או לא.

פרק כט - משיחת אהרן ובניו לכהונה בשמן זית; סדר קורבנות החנוכה של אהרן ובניו והלבשתם; למה להזות עליהם דם?; קורבן עולת התמיד – האם הוא לא אכזרי?

משיחת אהרן ובניו; סדר קורבנות החנוכה של אהרן ובניו והלבשתם

וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם לכהן לי, לקח פר אחד בן בקר ואילם שנים תמימים. ולקחם מצות וסלת מצת בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן, סלת חטים תעשה אתם. ונתת אותם על סל אחד והקרבת אתם בפסל ואת הפר ואת שני האילם. ואת אהרן ואת בניו תקריב אל פתח אהל מועד ורחצת אתם במים. ולקחת את הבגדים והלבשת את אהרן את הבתנת ואת מעיל האפד ואת האפד ואת החשן ואפדת לו בחשב האפד. ושמט המצנפת על ראשו ונתת את נזר הקדש על המצנפת. ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו ומשחת אתו. ואת בניו תקריב והלבשתם בתנת. וסגרת אתם אבנט אהרן ובניו וחיבשת להם מגבעת, והיתת להם כהנה לחקת עולם ומלאת יד אהרן ויד בניו. (שמות כט, א-ט)

למה שימשה משיחת הראש בשמן זית?

היא סימלה את הכניסה לתפקיד הכהונה. כידוע אף המלכים נמשחו בשמן לפני המלכתם כמו אצל דוד המלך: "ויקח שמואל את קרן השמן, וימשח אתו בקרב אחיו, ותצלח רוח ה' אל דוד, מהיום ההוא ומעלה; ויקם שמואל, וילך הרמתה. (שמואל א, טז, יג). מי שנמשח נקרא "משיח", כפי שדוד מכנה את שאול "משיח ה'" אל אף שביקש להורגו.

והקרבת את הפר לפני אהל מועד וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר. ושחטת את הפר לפני ה', פתח אהל מועד. ולקחת מדם הפר ונתתה על קרנת המזבח באצבעך, ואת כל הדם תשפך אל יסוד המזבח. ולקחת את כל החלב המכסה את הקרב ואת היתרת על הכבד ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עליהן והקטרת המזבחה. ואת בשר הפר ואת ערו ואת פרשו תשרף באש מחוץ למחנה, תטאת הוא. ואת האיל האחד תקח וסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל. ושחטת את האיל ולקחת את דמו וזרקת על המזבח סביב. ואת האיל תנתח לנתחיו ורחצת קרבו וכרעיו ונתת על נתחיו ועל ראשו.

(שמות כט, י-יז)

למה אהרון ובניו היו צריכים להקריב פר החטאת? על איזה חטא?

כפי שרש"י מפרש בפסוק ל"ו להלן, ופר חטאת תעשה ליום על הפפרים – "בשביל הכפורים לכפר על המזבח מכל זרות ותיעוב". במדרש תורת כוהנים נאמר שכפרת המזבח הוצרכה שמא התנדב איש דבר גזול במלאכת המשכן והמזבח.

והקטר את כל האיל המזבחה עלה הוא לה', ריח ניחוח אשה לה' הוא. ולקחת את האיל השני וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל. ושחטת את האיל ולקחת מדמו ונתתה על תנוף און אהרן ועל תנוף און בניו הנימנית ועל בהן ידם הנימנית ועל בהן רגלם הנימנית, וזרקת את הדם על המזבח סביב. ולקחת מן הדם אשר על המזבח ומשמן המשתה והזית על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו וקדש הוא ובגדיו ובניו ובגדי בניו אתו. (שמות כט, יח-כא)

למה היה צריך לשים דם האיל על תנוכי האוזניים ועל הבהונות של אהרון ובניו כדי לחנכם? מהו תנוך?

יתכן שהתזה זו באה לטהר את שמיעת אוזנם ואת המעשים שנעשו בידיהם וברגליהם. את אותה ההתזה אנו מוצאים בטהרת המצורע. (ויקרא יד, יז).

אמרו חז"ל ששלושה איברים אלה: אוזן, יד ורגל צריכים להיות מצטיינים אצל כל מנהיג בישראל, שתהא לו אוזן שומעת להקשיב לנאקת הסובלים, ויהיו לו ידיים פתוחות כדי להעניק ולהשפיע, ורגלים קלות לרוץ ולהגיש עזרה לכל נצרך. להיות קשוב לקב"ה ולמלא אחר הציוויים בקפדנות ומצד שני להיות קשוב לרחשי העם וללכת לפעול למענם ביושר ובזריזות. צד ימין בדרך כלל מסמל חוזק ודומיננטיות.

לפי רש"י, התנוך איננו החלק הרך בחלק התחתון של האוזן אלא הסחוס האמצעי שבתוך האוזן.

ולקחת מן האיל החלב והאליה ואת החלב המכסה את הקרב ואת יתרת הפגד ואת שתי הפלית ואת החלב אשר עליהן ואת שוק הנימין - כי איל מלאים הוא. וכפר לחם אחת וסלת לחם שמן אחת ורקיק אחד, מסל המצות אשר לפני ה'. ושמת הכל על כפי אהרן ועל כפי בניו והנפת אתם תנופה לפני ה'. ולקחת אתם מידם והקטר המזבחה על העלה לריח ניחוח לפני ה', אשה הוא לה'. ולקחת את התנה מאל המלאים אשר לאהרן והנפת אתו תנופה לפני ה', והנה לה למנה. וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה אשר הונף ואשר הורם מאל המלאים מאשר לאהרן ומאשר לבניו. והנה לאהרן ולבניו לחם עולם מאת בני ישראל כי תרומה הוא ותרומה יהיה מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם

תְּרוּמָתָם לָהּ'. וּבְגָדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לַאֲהֲרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו לְמִשְׁחָה בָּהֶם וּלְמִלֵּא בָּם אֶת יָדָם. שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשׁם הַכֹּהֵן תַּחֲתָיו מִבְּנָיו, אֲשֶׁר יָבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְשֵׁרֶת בַּקֹּדֶשׁ. וְאֵת אֵיל הַמִּלֵּאִים תִּקַּח וּבִשְׁלַת אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ. וְאָכַל אֶהֱרֹן וּבָנָיו אֶת בְּשַׂר הָאֵיל וְאֵת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בִּסֵּל פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. וְאָכְלוּ אַתֶּם אֲשֶׁר כָּפַר בָּהֶם לְמִלֵּא אֶת יָדָם לְקַדֵּשׁ אֶתְּכֶם וְזָר לֹא יֹאכַל כִּי קָדֹשׁ הֵם. וְאִם יוֹתֵר מִבְּשַׂר הַמִּלֵּאִים וּמִן הַלֶּחֶם עַד הַבֶּקָר, וְשִׂרְפָתָהּ אֶת הַנּוֹתֵר בָּאֵשׁ לֹא יֹאכַל כִּי קָדֹשׁ הוּא. וַעֲשִׂיתָ לַאֲהֲרֹן וּלְבָנָיו כֹּכָה כָּכָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְּכֶם שִׁבְעַת יָמִים תִּמְלֵא יָדָם. וּפַר חַטָּאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל הַכֹּהֲנִים וְחַטָּאת עַל הַמִּזְבֵּחַ בַּכֶּפֶר עָלָיו וּמִשְׁחָתָה אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ. שִׁבְעַת יָמִים תִּכַּפֵּר עַל הַמִּזְבֵּחַ וְקִדְּשָׁתָהּ אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קָדֹשׁ קִדְּשִׁים - כָּל הַנִּגָּע בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ. (שמות כט, כב-לז)

מה משמעות כל הפולחן הנ"ל - (הקטרת חלות לחם, מתן החזה של איל המילואים למשה, אכילת האיל ע"י הכוהנים)?

כפי שמפרש רש"י, איל מלואים הוא קורבן שלמים - לשון שלמות שהושלם בכל, ששמים שלום למזבח, המקבל את האימורים, לכהן העובד, המקבל את החזה והשוק, ולבעלים, האוכלים את שאר הקורבן. במקרה זה, החזה של איל המילואים ניתן כמנה לעובד עבודת הקורבן, שבימי המילואים היה משה ולא אהרן. אהרן ובניו, שהם הבעלים, אכלו את בשר האיל. המטרה הייתה לכפר על המזבח ולקדשו.

סדר הקרבת קורבן התמיד? ; האם הוא לא אכזרי?

וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל הַמִּזְבֵּחַ - כִּבְשִׁים בְּנֵי שָׁנָה שְׁנָיִם לַיּוֹם תָּמִיד. אֶת הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים. וַעֲשֹׂן סֹלֶת בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן, פְּתִית, רְבַע הַהֵיזֶק, וְגֹסֶד - רְבִיעֵת הַהֵיזֶק יָיִן, לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד. וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים, כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנֹסֶכָה תַּעֲשֶׂה לָּהּ לְרִית גִּיחַת אִשָּׁה לָּהּ'. עֲלֹת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי ה', אֲשֶׁר אֹנֵעַד לָכֶם שְׁמָה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם. וְנִעַדְתִּי שְׁמָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בְּכַבְדִּי. וְקִדְּשָׁתִי אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת הַמִּזְבֵּחַ וְאֵת אֶהֱרֹן וְאֵת בָּנָיו אֶקְדֹּשׁ לְכַהֵן לִי. וְשִׁכַּנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים. וְנִדְּעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְּכֶם מִמִּצְרַיִם מִצְרַיִם לְשִׁכְנִי בְּתוֹכְכֶם, אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם. (שמות כט, לח-מו)

מהו סדר הקרבת עולת התמיד ומה משמעותה?

הבחירה בכוהנים שיעסקו בעבודות השונות בקורבן התמיד נעשתה מדי יום ביומו באמצעות "פייסות" או "פיס" - העלאה בגורל של כמה כוהנים (מתוך אלו שלא עסקו אי פעם בתמיד).

לקורבן התמיד הקריבו שני כבשים בני שנה, אחד בבוקר ואחד בערב. יחד עם כל כבש היו מקריבים מנחת נסכים ונסכי יין כרגיל - עישרון סולת כלול ברביעית ההין שמן ורביעית ההין יין, אותה היו מנסכים על גבי מזבח העולה בשיתין (מתקן המיוחד לשם כך), כך שהקורבן בא הן מהחי והן מהצומת.

בדרך כלל, כל הקורבנות שהוקרבו בבית המקדש הוקרבו בין התמיד של שחר לתמיד של בין הערביים.

סדר הקרבת קורבן התמיד מתואר במשנה במסכת המוקדשת לכך בסדר קודשים ונקראת על שמו, מסכת תמיד. (ויקיפדיה, קורבן_התמיד).

בגמרא (ברכות כו, ב) נאמר: ר' יהושע בן לוי אמר: תפילות כנגד תמידים תקנום, (לאחר חורבן בית המקדש). זה מצביע על כך שמטרת שתיהן לחבר בין האדם לבוראו.

האם זה לא אכזרי וברברי לשחוט שני כבשים כל יום ולשרוף אותם על המזבח? במה הם אשמים?

טענת האכזריות או הברבריות היא צבועה במידה רבה. הרי רוב בני האדם שוחטים או ממיתים בעלי חיים (או שקונים בשר שכבר מוכן לבישול), ומבשלים או צולים אותם לצורך מאכל וזה נחשב מקובל. אם שוחטים את הבהמה ולא מבשלים או צולים אותה לשם סיפוק התיאבון, אלא משאירים אותה על האש, לשם מצווה, למה זה נחשב לא בסדר? האם קורבן לאל חשוב פחות מסיפוק תאוות האכילה?

סיכום פרק כט

הפרק דן בציווי על הכנסת אהרון לכהונה הגדולה ע"י משיחת ראשו בשמן זית, המסמל גדולה וע"י קורבנות החנוכה. בהמשך התנ"ך רואים שגם את המלכים חנכו בצורה זאת. ראינו שקורבן השלמים נקרא כך, בין השאר, מפני "שהכל שלום בהן" (המזבח, הכוהנים והבעלים) ופגשנו גם את קורבן עולת התמיד. הבאנו את הדעה שההתנגדות להקרבת בעלי חיים מבטאת צביעות ופחיתות אמונה.

פרק ל - מזבח הקטורת ומשמעות הקטורת

הציווי על עשיית מזבח הקטורת

וַעֲשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטָר קֹטֶרֶת - עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ. אֹמֶה אָרְכוֹ וְאַמֶּה רָחְבוֹ, רְבֹועַ יְהִיָּה, וְאַמְתִּים קָמְתוֹ, מִמֶּנּוּ קִרְנָתָיו. וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת גִּגּוֹ וְאֶת קִירְתָּיו סָבִיב וְאֶת קִרְנֹתָיו וְעֲשִׂיתָ לוֹ זָר זָהָב סָבִיב. וְשָׁתִי טַבַּעַת זָהָב תַּעֲשֶׂה לוֹ מִתַּחַת לְזָרוֹ, עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו תַּעֲשֶׂה, עַל שְׁנֵי צְדָיו וְהִיָּה לְבָתִּים לְבָדִים לְשֹׂאת אֹתוֹ בְּהֶמָּה. וְעֲשִׂיתָ אֶת הַבָּדִים עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב. וְנָתַתָּה אֹתוֹ לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל אֹרֶן הָעֵדֻת לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת, אֲשֶׁר אֹנֵעַד לָךְ שָׁמָּה. וְהַקֹּטֵר עָלָיו אֶהְיֶה קֹטֶרֶת סָמִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר, בְּהִיטִיבוֹ אֶת הַנֹּרֹת יִקְטִירָנָה. וּבִהְעֹלֹת אֶהְיֶה אֶת הַנֹּרֹת בֵּין הָעֶרְפִּים יִקְטִירָנָה, קֹטֶרֶת תָּמִיד לִפְנֵי ה' לְדֹרֹתֵיכֶם. לֹא תַעֲלֶה עָלָיו קֹטֶרֶת זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנֶסֶךְ לֹא תִסְכוּ עָלָיו. וְכֹפֶר אֶהְיֶה עַל קִרְנֹתָיו אֶחָת בַּשָּׁנָה, מִדָּם חַטָּאת הַפָּסָרִים, אֶחָת בַּשָּׁנָה יִכָּפֵר עָלָיו לְדֹרֹתֵיכֶם, קֹדֶשׁ קֳדָשִׁים הוּא לֵה'. (שמות ל, א-י)

למה ציווי עשיית מזבח הקטורת לא הובא ביחד עם שאר כלי המשכן בפרשת תרומה?

הרמב"ם כותב ב"מורה הנבוכים", חלק ג, מח, שתפקיד הקטורת היה להפיק ריח טוב שיסיר את הריחות הרעים שנוצרו בעבודת הקורבנות במשכן ובבגדי הכוהנים. לפי זה תפקידה משנית וזאת הסיבה לדחיית הציווי על המזבח. לעומת זאת, לפי הרמב"ן, הקטורת הובאה בנפרד דווקא בגלל מעלתה, בחינת "אחרון חביב".

גם לפי רבי אברהם סבע, (1440 ספרד – 1508 איטליה), בפירושו "צורר המור", הקטורת מופיעה כאן בגלל מעלתה, בגלל שהיא מכפרת, מעשירה ומשמחת. השם "קטורת" משמעותו "קשירה" מפני שהיא מקשרת בין כל חלקי המשכן. לעומת זאת, יש להיזהר מאוד מהסכנה שבהקטרת הקטורת שלא ע"פ הדין, כפי שנלמד ממות נדב ואביהו ואנשי קורח. ענן הקטורת מזכיר גם את עמוד הענן במדבר, אשר הוביל את בני ישראל והגן עליהם, ואשר שימש גם לחציצה ולהבדלה בין המתים לחיים במגפה שפרצה בעם ישראל בעקבות פרשת קורח, (במדבר יז, יב ג).

לפי זה, הקטורת גם מקשרת ומחברת ובו בזמן היא גם מסוכנת, מרחיקה ומבדילה. הצורה הנכונה להתקרב לאלוקים היא על ידי קיום מדויק של ציווי, מבלי לפרוץ יתר על המדה לעבודת הקודש. על אהרון לכפר על קרנות מזבח הקטורת ביום הכיפורים וכפרת ישראל תלויה בה. מקורות: עיונים בפרשות השבוע הרב אלחנן סמט, ספר שמות, הוצאת מעלות שע"י ישיבת מעלה אדומים ואתר בר אילן, biu.ac.il, אריאל פריש.

כיצד נעשתה ההקטרה ומתי?

מבאר ספר החינוך: בכל יום היה כהן מקטיר חציו בבקר אחר הטבת חמש פתילות של נרות המנורה, וחציו בערב אחר תמיד של בין הערבים. כך היו עושים: כהן שזכה להקטיר את הקטורת ע"י הגרלת הפיס, נוטל כלי מלא קטורת גדוש ו"טני" שמו, ופורשים כל העם מן ההיכל ומבין האולם ולמזבח שנאמר (ויקרא טז, יז) וכל אדם לא יהיה באהל מועד וגו', ומקטיר כדרך שמפרש שם בגמרא (תמיד פרק ו, משנה ג) שמשליך את הקטורת בנחת על הגחלים אשר במחתת הזהב ומשתחוה ויוצא.

נוהגים לומר את סדר פיתום הקטורת, (ממסכת כריתות, פרק ו), לפני ואחרי תפילת שחרית ולפני תפילת מנחה, זכר לזמן הקטרתה בבוקר ובערב ואמירתה נחשבת סגולה להצלחה.

מה טעם הקטרת הקטורת?

לפי ספר החינוך, "ידוע כי עניין הריח הטוב הוא דבר שנפש אדם נהנית בו ומתאוה אליו ומושך הלב הרבה, וריח הקטורת היה הטוב שאפשר לעשות על ידי אדם, עד שאמרו זיכרונם לברכה בפרק "אמר להם הממונה" (תמיד פרק ג, משנה ח) כי מריחו היו מריחים בו בשעת ההקטרה מריחו עד ירושלים".

יחד עם זאת יש המדגישים דווקא את חשיבות הענן שיצרה הקטורת, המזכיר את הענן במדבר ואשר מסמל את נוכחות ה'.

מה יוצא דופן בפרשה תצווה?

כפי שכתב בעל הטורים, "לא הוזכר משה בזה הסדר (בפרשה זו), מה שאין כן בכל החומש, שמשעה שנולד משה, אין סדר שלא הוזכר בו (חוץ מספר דברים) והטעם משום שאמר לה', שאם לא יסלח לעם אחרי חטא העגל, "מחני נא מספרך אשר כתבת" (שמות לב, לב) וקללת חכם, אפילו על תנאי באה".

סיכום פרק ל

בפרק זה נסינו להבין למה הציווי על מזבח הקטורת הובא אחרי סיכום שאר כלי המשכן. הבנו קצת איך הוקטרה הקטורת ונסינו להבין את טעמו.

הרעיון המרכזי של פרשת תצווה

הרעיון המרכזי הוא סוד בגדי הכהן הגדול, וסדר חינוכם של אהרון ובניו ככוהנים המשרתים את העם בקודש.

תוספת

מזבח הקטורת

מאת Ori229 נוצר על ידי מעלה היצירה, CC BY SA 3.0
commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=8756128
Timna_Tabernacle_Incense_altar.jpg

פעמון מימי בית שני בעיר דוד

פעמון זהב נדיר ככל הנראה מתקופת בית מקדש השני נתגלה בחפירות רשות העתיקות בעיר דוד שבגן הלאומי סובב חומות ירושלים.

פרסום ראשון: י"ט בתמוז תשע"א 21/07/11, עוזי ברוך

במהלך חפירה ארכיאולוגית בעיר דוד שבגן הלאומי סובב חומות ירושלים, נתגלה פעמון זהב נדיר שבקצהו לולאה קטנה. החפירות מתנהלות באתר מטעם רשות העתיקות בשיתוף רשות הטבע והגנים ובמימון עמותת אלע"ד.

לדברי מנהלי החפירה מטעם רשות העתיקות, הארכיאולוגים אלי שוקרון ופרופ' רוני רייך מאוניברסיטת חיפה, "נראה שהפעמון נתפר על בגד שלבש איש רם מעלה בירושלים של סוף תקופת הבית השני (מאה ראשונה לספירה). הפעמון נחשף בתוך תעלת הניקוז הראשית של ירושלים מאותה תקופה, בין שכבות העפר שנערמו על קרקעית התעלה. תעלת ניקוז זו נבנתה ונחצבה מערבית לכותל המערבי של הר הבית, על תחתית המדרון שיורד אל ערוץ הטרופיאון. תעלת ניקוז זו ניקזה את מי הגשמים מחלקי העיר השונים, דרך עיר דוד ובריכת השילוח אל ערוץ הקדרון".

באזור החפירה, מעל תעלת הניקוז, נמצא הרחוב הראשי של ירושלים אשר עלה מבריכת השילוח שבעיר דוד ובו נבנה מחלף אשר דרכו נכנסו אל הר הבית, ואשר שרידו מוכר כ"קשת רובינזון". ככל הנראה האיש רם המעלה הלך ברחובה של ירושלים באזור קשת רובינזון ואיבד את פעמון הזהב אשר נפל מבגדו אל תוך תעלת הניקוז שמתחת לרחוב.

מן המקורות ידוע, כי הכוהנים הגדולים, אשר שירתו בבית המקדש, נהגו לתלות על שולי מעילים פעמוני זהב. כך, למשל, בפרשת "תצווה" בספר שמות מופיע תיאור מעילו של הכהן הגדול, אהרן הכהן: "כליל תכלת, מעשה אורג כפי תחרה. ועשית על שוליו רמוני תכלת וארגמן ותולעת שני על שוליו סביב, ופעמוני זהב בתוכם סביב" – לא ניתן לדעת אם אכן הפעמון היה שייך לאחד הכוהנים הגדולים, ואולם אין להוציא זאת מכלל אפשרות.

מקור: אתר ערוץ 7 inn.co.il/News/News.aspx/223201

הראשונים לזכות בפis

מה מקור השם "מפעל הפיס"?

הפיס כפי שמתואר במשנה ובספרות חז"ל, הוא גורל שהיה מתקיים בין הכוהנים בבית המקדש, כדי לקבוע מי יזכה לבצע את העבודה שעמדה על הפרק.

בתחילה היו הכוהנים שרצו לבצע את תרומת הדשן עורכים ביניהם תחרות ורצים לעבר מזבח העולה. מי שהיה מגיע ראשון היה זוכה בביצוע העבודה. לאחר שקרו אסונות, כפי שמתארת המשנה (מסכת יומא ב, משנה ב), "מעשה שהיו שניים שווים רצים ועולים בכבש, ודחף אחד מהן את חברו, ונפל ונשברה רגלו", החליטו הכוהנים לקבוע מי יזכה בביצוע העבודות הללו באמצעות הגרלה. שמה של הגרלה נקרא "פיס", שכן היא נערכה לצורכי שלום והתפייסות בין הכוהנים. הפיס נעשה כך: הכהן האחראי היה בוחר במספר אקראי גדול בהרבה ממספר הכוהנים שהשתתפו בפis. את הספירה היו מתחילים מאחד הכוהנים, אותו היו מסמנים באמצעות הורדת המצנפת

מראשו. הספירה היתה נעשית באמצעות הושטת אצבעותיהם של הכהנים. מכיוון שהמספר שנבחר היה גדול מאוד ממספר הכהנים, היתה הספירה נעשית בכמה מחזוריים. הכהן שבו הסתיימה הספירה נבחר לבצע את העבודה. ויקיפדיה, פיס_בית_המקדש).

ה"מילואימניקים" הראשונים

מה מקור המילה "מילואים"? האם יש קשר בין המילואים של אהרון ובניו לבין שירות מילואים בצבא?

אין קשר. משמעות "המילואים" של אהרון ובניו, היא "מילוי ידם" לפני הכניסה לתפקיד. משמעות שירות מילואים היא "מילוי או השלמת השורות" כדי שיהיו מספיק כוחות בשירות בצבא.

חורבת קיאפה - תגלית מפתיעה מוכיחה את קיומו של בית המקדש

דליה מזורי, עתון מקור ראשון, 14.5.2015.

makorrishon.co.il/nrg/online/1/ART2/694/912.html

חורבת קיאפה או מבצר האלה הוא אתר ארכאולוגי מתקופת הברזל, ראשית תקופת ממלכת ישראל המאוחדת, עם שכבות עליונות מהתקופה ההלניסטית ומתקופות מאוחרות יותר. האתר שוכן על גבעה, סמוך לבית שמש של היום, כקילומטר מצפון מזרח לצומת האלה, בין הערים העתיקות שוכה ועזקה. הארכאולוג יוסף גרפינקל, שעמד בראש משלחת החפירות באתר מייחס את הממצאים הקדומים במקום לתקופת דוד המלך ורואה בהם הוכחה לכך שבזמנו של דוד הייתה ביהודה ממלכה חשובה וחזקה, כמתואר במקרא. טענה זו שנויה במחלוקת. באשר לזיהוי המקום, גרפינקל מזהה את האתר עם העיר "שעריים" המקראית הנזכרת בסיפור דוד וגוליית בעקבות שני השערים שנמצאו בחומת העיר, ואילו חוקר המקרא גרשון גליל מזהה אותו עם העיר "נטעים" המוזכרת בדברי הימים.

במאי 2014 הופקדה התוכנית המכריזה על האתר ועל עמק האלה כגן לאומי ובראשית 2016 היא אושרה. בכך בוטלה תוכנית הבנייה לשכונה הדרומית של רמת בית שמש והובטח קיומו ופיתוחו של האתר.

מדובר באתר ישראלי מבוצר עם חומת סוגרים, המתוארך על ידי הממצא האורגני לשנים 980 - 1020 לפני הספירה האתר נמצא ציר התנועה הראשי בעמק האלה - אזור גבול והתנגשות בין ישראל ופלשת על פי התיאור המקראי, עם שני אוסטרקונים בעברית, האחד נושא שם דמות הנזכרת במקרא והשני כולל מושגים שהיו קיימים רק בעברית בתקופה ההיא, ללא קרמיקה פלשתית או אחרת וללא ממצא של עצמות חזיר במקום. האתר שרד במשך 20 - 30 שנה וננטש

עד התקופה ההלניסטית כך שהשכבה הארכאולוגית הישראלית נבדלת בבירור מאחיותיה העליונות המאוחרות לה כ- 700 שנה. הממצאים שהתגלו הובילה את החופרים למסקנה כי חירבת קיאפה הִיָּתָה עיר מבצר חזקה בגבולה המערבי של ממלכת יהודה, ככל הנראה מתקופתו של דוד המלך. לטענת פרופ' גליל, הממצאים שנחשפו באתר הם הוכחה לקיומה של ממלכה חזקה ביהודה, בתקופת דוד ושלמה.

בשנת 2011 נמצאו באתר כלי פולחן ובהם דגם מוקטן ומפורט של מבנה בית מקדש חצוב באבן שתוארך לראשית המאה ה- 10 לפנה"ס, תקופת ממלכת ישראל המאוחדת. הממצא מהווה עדות הנוספת לעדויות המקדש בתל ערד ולמקדש במוצא לפולחן יהוויסטי ביהודה, והעדות הראשונה בתולדות המחקר הארכאולוגי לפולחן יהודאי המרחיקה לתקופת דוד. דגם המקדש כולל מאפיינים ארכיטקטוניים שזוהו על ידי הארכאולוג יוסף גרפינקל כתואמים את תיאור מקדש שלמה בספר מלכים. הממצא חלול מבפנים, ושימש כקופסה לשמירת חפצי קודש. המעניין הוא, שמרכיביו הארכיטקטוניים מופיעים בתיאורים מקראיים של הארמון ומקדש שלמה.

חושף התגלית, הארכאולוג יוסף גרפינקל מספר על ממצאו בספר שיצא לאחרונה, ומוקדש כולו לדגם בית המקדש. לדבריו, התיאור בתנ"ך נכתב לפני 3,000 שנה. "איך אפשר להבין היום מונחים שנכתבו לפני אלפי שנים? הרי המושגים של אז והיום השתנו במהלך השנים. המודל הזה עוזר לנו להבין את כל המונחים הטכניים שמופיעים בתנ"ך כמו צלעות, שקופים ומחזה. עד עכשיו לא ידעו בדיוק מה זה. היו פרשנויות כאלו ואחרות. עכשיו, כשרואים את המודל הזה וקוראים את התיאור בתנ"ך – אפשר להבין למה הכוונה. הממצא הזה שופך אור על התיאור המקראי של בית המקדש", אמר גרפינקל.

חורבת קיאפה. כאן נמצא הממצא המפתיע. צילום: יוסף גרפינקל

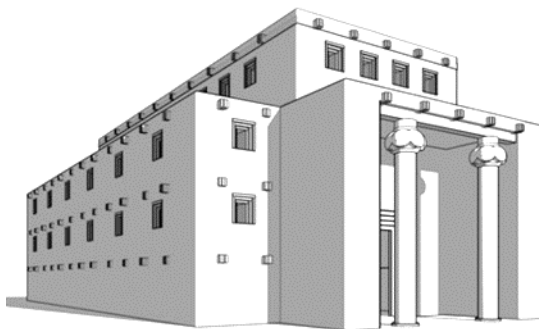
לדבריו השילוב בין הפרטים הוא המדהים. בספר מלכים א' פרק ז' מתוארת בנית ארמון שלמה: "וַיִּשְׁקְפוּם, שְׁלֹשָׁה טוּרִים; וּמִחֲזָה אֶל מִחֲזָה, שְׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְכָל הַפְּתָחִים וְהַמְּזוּזוֹת, רְבָעִים שָׁקֶף; וּמוֹל מִחֲזָה אֶל מִחֲזָה, שְׁלֹשׁ פְּעָמִים". "הנה יש תיאור מקראי של בית המקדש שלא מבינים אותו.

פתאום יוצא מהאדמה חפץ מאותה תקופה, ומאותו מקום, שמדגים ומאפשר להבין את כל הביטויים הטכניים העלומים מלפני 3,000 שנה", אמר.

יוסף גרפינקל חפר בחורבת קיאפה משנת 2007 עד שנת 2013 ולפני כשלוש שנים פרסם ספר "עקבות דוד המלך בעמק האלה", המספר את כל סיפור החפירה באתר. ספרו הנוכחי "בית המקדש וארמון שלמה – מבט חדש לאור הארכאולוגיה", מתמקד בפריט אחד: דגם האבן של בית המקדש.

עוד הוא מוסיף כי ישנם ויכוחים בין ארכיאולוגים, כשאלפי חוקרים אומרים שהתנ"ך לא היה ולא נברא והכל אגדה. "והנה מצאנו בחפירות את דגם המקדש, שמתייחס לאותה תקופה. מקדש זו בניה מלכותית. הדגם הזה הוא עדות שהיתה קיימת בנייה מלכותית ביהודה בתקופת דוד ושלמה. אם המודל היה מתגלה במקום אחר – אולי לא ניתן היה לקשר אותו לדגם בית ראשון. אבל הוא נמצא בחורבת קיאפה – יום הליכה מירושלים במקום שברור שהוא שייך לתקופת דוד ושלמה", אמר.

זאת ועוד: גם אם הממצא לא היה מקושר לתנ"ך מלכתחילה – עדיין זה ממצא שעומד ומאיר היבטים שמופיעים בטקסט המקראי. בממצא נראים פתח ומסגרות. לפתח יש שלוש מסגרות והנה בתנ"ך כתוב "שקופים שלושה טורים מחזה אל מחזה שלוש פעמים" אלה בדיוק המשקופים בשלושה טורים. ועוד כתוב "ומזוזה על מזוזה שלוש פעמים". והנה רואים את צדי הפתח המופיעים בשלשלות.

הממצא מחורבת קיאפה. בית קטן עשוי אבן, בגודל 35 ס"מ על 20 ס"מ. צילום: יוסף גרפינקל: משמאל, מקדש שלמה. מימין, הממצא מוכיח את קיומו – (פתח המקדש).

ליד הגג מסומנות קורות גג בקבוצות של שלוש. הן נראות כמו האות ש' בעברית של ימינו הפוכה ומופיעה ארבע פעמים. והנה בתנ"ך כתוב "הצלעות אשר על העמודים ארבעים וחמישה, וחמישה עשר הטור". 45 לחלק ל - 15 הן שלוש הצלעות של שיני האות ההפוכה "ש". התיאור המקראי

מתייחס לקורות גג ויכולים לפרש ביטוי טכני שעד היום לא ידעו איך לפרש אותם. אלה טריגליפים – קורות גג שמסודרות בקבוצות של שלוש. "המחקר לא הבין את המונח הזה "צלעות" היום כשרואים את הדגם הזה – יש לכך משמעות", אמר גרפינקל.

דגם דומה מופיע גם במקדשים היווניים הקלאסיים, לרבות מקדש האקרופוליס באתונה. "זו ארכיטקטורה קלאסית באתונה והנה אנחנו רואים שהיא קדומה יותר ומקורה בכלל בימי דוד ושלמה, בבית המקדש. מי היה מעז להגיד דבר כזה לפני שנה? לפני שגילינו את הממצא?"

לדבריו גם הנביא יחזקאל מתאר את בית המקדש ואומר "הצלעות צלע אל צלע שלוש" ושלמה המלך "הצלעות אשר על העמודים" הנה במודל שלנו ישנן גם צלעות וגם קורות גג המסודרות בשלישיות. זה מדהים איך שהדברים משתלבים כמו פאזל", אמר.

גרפינקל מציין, כי הדגם הזה מהווה הערכה מובילה של איך צריך להראות מבנה מלכותי, איך צריך להראות בית המקדש. הרי ממצאים מבית המקדש אין לנו. ירושלים נהרסה עד היסוד. וכמה פעמים. "זו חכמה גדולה של אנשים שאומרים שאם לא נמצא שום ממצא מתקופת דוד ושלמה – אז זה לא היה. עד החפירה שלי בעמק קיאפה זו היתה הדעה הרווחת ואנשים אמרו שאין שום חשיבות היסטורית לתנ"ך. הממצא הזה מראה את ההיפך. יש ממצא ארכיאולוגי. יש הוכחה היסטורית".

דגמים דומים של בית המקדש נמצאו בחפירות באכזיב, תל רחוב, חצור ואשקלון. דגמי מקדשים מוכרים בארץ ישראל לאורך אלף שנה. בתרבות הכנענית הפלישתית הישראלית והפיניקית. כל המודלים שהתגלו עד היום היו תמיד עשויים מחרס וגודלם כ - 20 ס"מ. הפריט הזה יוצא דופן בכך שהוא פי שניים גדול יותר מהם והוא היחיד בעולם שעשוי אבן וגם היחיד שמתאים לתיאור של ארמון שלמה ובית המקדש "עם פתחים נסוגים, צלעות ומשקופים שמופיעים בשני המבנים".

הספר "בית המקדש וארמון שלמה" מתאר את אתר החפירות, משווה את הדגם שהתגלה בו לחפצים אחרים מתקופות קרובות ומשווה אותו לתיאור של הארמון ולאחר מכן לתיאורי הבניה של בית המקדש וארמון שלמה, כפי שהם מופיעים בספר מלכים א' פרקים ו' עד ט'. הדגם נמצא באוניברסיטה העברית בירושלים ובשנה הבאה יוצג במוזיאון ארצות המקרא בירושלים, בתערוכה שתוקדש כולה לממצאים שנחשפו בחפירות חירבת קיאפה.

ממצא נדיר המעיד על פעילות בבית המקדש –

מקור: אתר רשות העתיקות, antiquities.org.il/Article_heb (דצמבר 2011)

ממצא ראשון מסוגו, המעיד על פעילות בבית המקדש, התגלה בימים האחרונים: חפץ קטנטן שנראה כי שימש "אישור" לשמירת חפץ או מזון בטהרה במתחם הר הבית ובית המקדש השני.

בחפירות ארכיאולוגיות של רשות העתיקות מתחת לקשת רובינסון שבגן הארכיאולוגי של ירושלים, נחפרו שכבות העפר שכיסו את יסודות הכותל המערבי, כ- 15 מ' מצפון לפינה הדרומית מערבית של הר הבית. שכבת עפר זו, שמעליה הונח ריצוף הרחוב ההרודיאני - הוא הרחוב הראשי של ירושלים בימי הבית השני - מתוארכת למאה הראשונה לספירה (שלהי ימי הבית השני). כבר עם תחילת החפירות בשטח זה, החליטו הארכיאולוגים שכל העפר היוצא מהחפירה ינופה בצורה מדוקדקת (סינון רטוב עם מיון קפדני של שארית החומר שבנפה). פעולה זו נעשית בשיתוף אלפי תלמידים בגן הלאומי עמק צורים, וממומנת ע"י עמותת אלע"ד.

במהלך הסינון התגלה חפץ זעיר (בגודל כפתור, כשני סנטימטרים קטרו) עשוי טין, ועליו טבועה כתובת בארמית המורכבת משתי שורות, בשורה העליונה "דכא", ומתחתיה "ליה". "דכא" או "דכי", בארמית פירושו טהור. במילה "ליה", לאחר אות היחס "ל", באה הצורה המקוצרת (שתי אותיות מתוך ארבע) לשמו של אלוהי ישראל.

לדברי מנהלי החפירה מטעם רשות העתיקות, הארכיאולוגים אלי שוקרון מרשות העתיקות ופרופ' רוני רייך מאוניברסיטת חיפה, "משמעות הכתובת היא "טהור לה".

ככל הנראה, החפץ נושא הכתובת, שימש לסימון של מוצרים או חפצים שהובאו לבית המקדש, והכרח היה שיהיו טהורים. טביעת חותם זו היא כנראה מן הסוג המכונה במשנה (שקלים פרק ה א ה) בשם 'חותם'. ככל הידוע לנו, זו הפעם הראשונה שחפץ כזה או דומה לו מתגלה בחפירות ארכיאולוגיות, והוא מהווה עדות ארכיאולוגית ישירה לפעילות בהר הבית ולעבודת המקדש בימי הבית השני". מסכת שקלים מספרת על סדרי המנהל בהר הבית, שהחפץ שימש בו, כפי שנכתב: "מי שהוא מבקש נסכים, הולך לו אצל יוחנן שהוא ממונה על החותמות, נותן לו מעות ומקבל ממנו חותם, בא לו אצל אחיה שהוא ממונה על הנסכים ונותן לן חותם ומקבל ממנו נסכים". אין ספק כי מדובר בממצא מרגש ביותר".

המשנה במסכת שקלים מוסיפה ואומרת כי "ארבעה חותמות היו במקדש, וכתוב עליהן: עגל, זכר, גדי, חוטא. בן עזאי אומר: חמישה היו, וארמית כתוב עליהן". החפץ שנחשף אינו משתייך לקבוצה זו. הוא מעיד שלא כל פרטי סדרי המנהל של הר הבית הגיעו לידינו באמצעות ספרות חז"ל. כאן, מוסיף הממצא הארכיאולוגי פרט בלתי ידוע, שלא הופיע בספרות הכתובה.

בהקשר זה וברוח חג החנוכה, מזכיר ארכיאולוג מרחב ירושלים ד"ר יובל ברוך, כי "בגמרא כתוב (תלמוד בבלי, מסכת שבת, פרק ב: דף כא) שגם פך השמן היחיד הטהור שהתגלה במקדש לאחר נצחון החשמונאים על היוונים, היה 'מונח בחותמו של כהן גדול' – כלומר: החותמת העידה על כך שהשמן טהור וניתן להשתמש בו בבית המקדש. כזכור, פך שמן זה היווה בסיס לנס חנוכה בכך שהספיק להדלקת המנורה למשך שמונה ימים".

בנוסף לחפץ זה, התגלו במקום ממצאים נוספים המתוארכים לימי הבית השני, חלקם אף קדומים והם מימי החשמונאים – כגון נרות שמן, סירי בישול עשויים חרס ופכית כישור שהכילה שמנים ובשמים, וכן מטבעות של המלכים החשמונאים כגון אלכסנדר ינאי ויוחנן הורקנוס.

מטבעות מהתקופה החשמונאית, שהתגלו ליד הר הבית.

פרשת כי תשא

פרק ל – המשך: תרומת מחצית השקל וכופר נפש בעת מפקד; הטעות של דוד המלך; האם מותר להיכנס להר הבית?; מפקד אוכלוסין היום; עשיית הכיור וכנו; מרכיבי שמן המשחה; מרכיבי הקטורת; הנטף - שמן אפרסמון?

תרומת מחצית השקל וכופר נפש בעת מפקד

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם, וְנָתַנּוּ אִישׁ כֶּפֶר נַפְשׁוֹ לַה' בַּפֶּקֶד אֹתָם וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בַּפֶּקֶד אֹתָם. זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֶבֶר עַל הַפְּקָדִים - מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, עֲשָׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל, מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַה'. כָּל הָעֶבֶר עַל הַפְּקָדִים מִבֶּן עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמָת ה'. הָעֹשִׂיר לֹא יִרְבֶּה וְהַדָּל לֹא יִמְעִיט מִמִּחֲצִית הַשֶּׁקֶל, לָתֵת אֶת תְּרוּמָת ה', לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם. וְלִקְחֹתָ אֶת כֶּסֶף הַכֶּפָּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד, וְהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזָכְרוֹן לִפְנֵי ה' לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם. (שמות ל, יא-טז)

לאיזו מטרה היה צריך לשאת את ראש בני ישראל?

לפי חלק מהמפרשים, המפקד נעשה לצרכים צבאיים, כדי לדעת כמה לוחמים יש, ולחלק תפקידי פיקוד וכדומה.

האם תרומה זו חובה או רשות?

לפי רש"י, היה צורך למנות אותם בתחילת נדבת המשכן, אחר מעשה העגל, אחרי המגפה, כמו שכתוב בהמשך הפרשה, (שמות לב): "ויגוף ה' את העם", (ואין מוקדם ומאוחר בתורה). משל לצאן החביבה על בעליה שנפל בה דבר ומשפסק אמר לרועה: "בבקשה ממך - מנה את צאני ודע כמה נותרו בהם, להודיע שהיא חביבה עליו". מאחר שמשנה נצטווה למנותם אחרי חטא העגל, המובא בהמשך הפרשה, הרי שכל גבר היה חייב לתת מחצית שקל לכופר נפשו.

אך למעשה, נקבעה מצווה לדורות, בזמן שבית המקדש קיים, שכל זכר מבן 13 ומעלה, יתן בחודש אדר, מחצית השקל כל שנה למימון קורבנות הציבור ועבודת בית המקדש, ללא קשר לביצוע מפקד. לכן יוצא שה"תרומה" היא בעצם תרומת חובה ולא דווקא קשורה למפקד.

מנהג עתיק, הנהוג עד היום, הוא לתרום "זכר למחצית השקל" בכל שנה סמוך לפורים, וברוב הקהילות בתפילת מנחה של תענית אסתר, והכסף ניתן בתור צדקה לעניים. לפי הרב הראשי

הספרדי, עשרים גרה השקל מוערך כ- 18 גרם, ומחצית השקל, 9 גרם כסף. שווי מחצית השקל ב - 2025, היה כ - 40 ₪.

חצי שקל מימי המרד הגדול שנת 67/68 לספה"נ. הכיתוב בכתב עברי עתיק - מצד אחד (הציור הימני) "ירושלים הקדושה". מצד שני, משמאל, האותיות "שב" שפירושו "השנה השנייה למרד", ומסביב - "חצי השקל".

מקור: מאת Classical Numismatic Group, Inc. <http://www.cngcoins.com>,

CC BY SA 3.0, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:JUDAEA_Half_Sheke.jpg)

JUDAEA_Half_Sheke.jpg

הטעות של דוד המלך

למה זקוק העם לכופר נפש נגד מגפה? בסך הכל מדובר במפקד. במה טעה דוד המלך?

רש"י מפרש, ש"המנין, שולטת בו עין הרע והדבר בא עליהם כמו שמצאנו בימי דוד". לפי רבנו בחיי, הספירה הישירה מוציאה כל יחיד מהכלל, כאילו שמסתכלים עליו בזכוכית מגדלת. בגלל חטאיו הוא יהיה חשוף יותר לעונש בצורה של נגף.

לפי דעת חלק מהפרשנים, דוד המלך, כמסופר בספר שמואל ב', כד, ד - ט, טעה בכך שחשב שהציווי שלא למנות באופן ישיר חל רק בדור המדבר, שלא כמו שאל, אשר מנה את העם באמצעות טלאים (שמואל א, טו, ד), וגם שאסור למנות רק את המיועדים להילחם נגד עמלק ולא את כל העם. יש מפרשים, ביניהם הרמב"ן, שאמנם דוד מנה אותם באמצעות שקלים, אך שלא לצורך, כגון לקראת מלחמה. הוא ערך את המפקד, בניגוד לעצת יואב בן צרויה, שר הצבא. לאחר המפקד ניתנה לדוד, ע"י גד הנביא, האפשרות לבחור את העונש: בין רעב של 7 שנים; 3 חודשי מלחמה קשה; או 3 ימי מגפת דבר. דוד בחר ליפול במגפה בידי רחמי ה', וכתוצאה מהמפקד מתו 70,000 איש! המגפה נעצרה רק כאשר דוד נשלח ע"י גד הנביא לקנות את הגורן מ - אַרְוֹנָה היבוסי בהר המוריה, ולבנות עליו מזבח ובכך להתחיל את ייסוד בית המקדש. נציין שמקום מזבח זה הוא זהה למקום עקדת יצחק והקרבת השה במקומו, שבו נאמר (בראשית כב, יד): וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יִרְאֶה אֲשֶׁר יַאֲמַר הַיּוֹם בְּהָרֵי ה' יִרְאֶה, ובכך ייעד את המקום כמקום קדוש להקרבת קורבנות.

איך יתכן ש - 70,000 אנשים, חפים מפשע, מתו במגפה בגלל החטא של דוד המלך?

ע"פ פרשתנו, מפקד ישיב שנערך ע"י מנהיג העם, עלול לגרום למגפה, גם אם הסיבה לכך אינה ברורה לנו. התורה הזהירה מראש שלא לנהוג כך.

לחילופין, יש מסבירים שבכל מקרה העם היה ראוי אז להיענש על עבירות אחרות שהיו בידו. כותב הרמב"ן בפירושו לפרשת קורח, על הפסוק בפרשת קורח, "הַבְּדִלוּ, מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת; וְאַכְלָה אֹתָם, כָּרְגֵעַ, (במדבר, טז, כא): והיה העונש ההוא (בימי דוד) על העם, גם בחטאם, שהיה עליהם לתת את השקלים מעצמם (כמצוות התורה). דוד לא צווה אותם שלא לתת מחצית השקל, כי הוא רצה רק לדעת את המניין של בני ישראל ולא היה משנה לו איך עושים את זה. לכן גם הם וגם דוד נענשו.

הרמב"ן מוסיף שגם לפני המפקד, העם היה ראוי לעונש, כדכתיב (שמואל ב, כד, א) "וַיִּסָּף אֶף ה' לְחַרּוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּסֶת אֶת דָּוִד בָּהֶם לֵאמֹר לֹךְ מִנָּה אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵת יְהוּדָה". ואני אומר בדרך סברה, שהיה עונש על ישראל בהתאחר בנין בית הבחירה, שהיה הארון הולך מאוהל אל אוהל, כגר בארץ ואין השבטים מתעוררים לאמר: נדרוש את ה' ונבנה הבית לשמו, כעניין שנאמר (דברים יב ה) לְשָׁכְנוֹ תִדְרָשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה, עד שהתעורר דוד לדבר לאחר ימים רבים, שנאמר (שמואל ב, ז, א ב) "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה נָא אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים, וְאַרְוֶן הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הִירֵיעָה". מוסיף הרמב"ן שאת דוד מנע ה' מהקמת המקדש כפי שנאמר (דברי הימים א, כב, ח) "כי דמים רבים שפכת ארצה לפני", והתאחר עוד הבנין עד מלוך שלמה. ואילו רצו ישראל בדבר ומתעוררים בו מתחילה, המקדש היה נבנה בימי אחד מהשופטים או בימי שאול, או אפילו בימי דוד, כי אם שבטי ישראל היו מתעוררים בדבר, לא דוד היה נחשב כבונה, אלא ישראל. אבל כאשר העם לא עסק בנושא, ודוד כן התעורר לדבר והכין את הכל, הוא נחשב הבונה, אך הוא היה איש משפט ומחזיק במידת הדין ולא הוכשר במידת הרחמים, (לכן לא היה מתאים להקמת המקדש). "על כן התאחר הבניין כל ימי דוד בפשיעת ישראל. לכן היה הקצף עליהם והיה המקום אשר יבחר ה' לשום שמו שם, נודע, (מבורר) בעונשם ובמגפתם".

והכתוב רומז על כל זה, שנאמר (שמואל ב, ז, ו - ז) "כִּי לֹא יִשְׁכְּתִי בְּבֵית לְמִיּוֹם הַעֲלֹתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וְאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּאֹהֶל וּבְמִשְׁכָּן. בְּכָל אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִדְבַּר דְּבַרְתִּי אֶת אֶחָד שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לְרִעוּת אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: לָמָּה לֹא בָנִיתָם לִי בֵּית אֲרָזִים." "הרי מאשים הכתוב, שהשכינה מתהלכת בכל ישראל מאוהל אל אוהל וממשכן למשכן ולא היה אחד מכל שופטי ישראל הרועים אותם מתעורר בדבר. ואמר הכתוב עוד, כי גם ה' התרחק מהם ולא דיבר לאחד מהם לבנות את הבית. רק עתה שהתעורר דוד שנאמר "הִטִּיבְתָּ כִּי הָיָה עִם לְבָבְךָ", ציוה לבנותו על יד שלמה", (שיהיה איש שלום ולא שופך דמים).

ראייה חזקה לכך שזה היה עוון העם הוא, שכאמור, המגפה נעצרה רק כאשר דוד נשלח ע"י גד הנביא לקנות את הגורן מ - אַרְוֹנָה היבוסי בהר המוריה, ולבנות עליו מזבח ולהתחיל בכך את ייסוד בית המקדש.

האם מותר להיכנס להר הבית?

מה הקשר בין הנ"ל להתייחסות להר הבית היום?

יתכן שגם היום, חלק משמעותי מהצרות, האסונות והמלחמות הפוקדים את עם ישראל הוא באשמת האדישות או אף ההתנגדות, הגיחוך או סלידה, בקרב רוב העם, לכל הקשור למקום המקדש ולרעיון חידוש עבודת המקדש. כדי לשנות התייחסות מבישה זאת, יש מקום למתן היתר מפורש של הרבנות הראשית לעלות בטהרה לאזורים המותרים בהר הבית, למתן אפשרות להתפלל שם בצורה מאובטחת ובהמשך אף להקריב קורבן פסח, דבר שהוא אפשרי ומחויב כבר היום, גם כשכולם טמאי מתים.

יותר מכך, במצב של טומאה, כאשר רוב הציבור טמאים, ניתן להקריב קורבנות שיש להם זמן קבוע, כגון קורבן תמיד, המוקרב כל בוקר וערב, קורבן מוסף של שבתות וימים טובים וקורבן פסח. בנוסף, ע"פ המשנה במסכת פסחים ז, ד, חמשה קורבנות של ציבור הנאכלים לכוהנים, קרבים אפילו בזמן שהכוהנים או כלי השרת טמאים טומאת מת, לפי שזמנם קבוע, אבל החלק העומד לאכילה מאותם הקורבנות אינו נאכל בטומאה, ואלו הם: מנחת העומר, שתי הלחם, לחם הפנים, זבחי שלמי ציבור, שעירי ראשי חודשים ומועדים. כמובן שלשם כך, יש צורך להציב מזבח בעזרה.

אין ספק שאילו הממשלה והרבנות הראשית היו מחליטים על שנוי מהותי בעמדתם, השנוי בפועל הוא בר מימוש, גם אם זה יחולל מהומות בקרב המוסלמים לזמן קצר. יתכן שבמקרה של חשש מפני מהומות קשות, יש לאסור כליל את העלייה להר הבית לבני כל הדתות, לזמן ממושך, עד שממלכת ירדן והוואקף המוסלמי יסכימו לחלוקה לאזורי תפילה מסומנים, המותרים והאסורים ליהודים, למוסלמים, ולבני שאר הדתות, בהסכם שיושג עם ממלכת ירדן ובשיתוף הרבנות הראשית, בדומה להסדרים במערת המכפלה. כמו כן, יש לאפשר חפירות ארכיאולוגיות במקומות המותרים, מבחינה הלכתית. נציין שע"פ ההסכם עם ממלכת ירדן, "כל צד יאפשר חירות גישה למקומות בעלי משמעות דתית והיסטורית" וזה בוודאי כולל את הר הבית.

נזכיר כי לפי התורה אין איסור להיכנס לתחום הר הבית, מחוץ לעזרות, המוגדר כמחנה לְוִיָּה, גם ליהודי טמא מת, בתנאי שטבל במקווה טהרה משאר טומאות (קרי, שרץ וכדומה) ואינו נועל נעלי עור. כפי שכתב הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש, פרק ג, הלכה ד, (ע"פ מסכת פסחים, סז, א, ומקורות נוספים): "טמא מת, ואפילו המת עצמו, מותר להיכנס להר הבית: שנאמר 'ויקח משה

את עצמות יוסף, עימו" (שמות יג, יט), עמו במחנה לְיָהּ. איסור הכניסה לפי התורה, שיש בו עונש כרת, חל בתחום מחנה השכינה בלבד, דהיינו מקום המקדש עצמו – לפי דעת רוב המומחים, כיפת הסלע ועזרות הכוהנים וישראל – (ראו תמונה להלן). עם זאת, יש איסור מדרבנן להיכנס גם לחלק ממחנה הַלְוִיָּהּ, אזור הר הבית שמסביב למקדש עצמו, כולל עזרת נשים, ובמרחק של כ- 5 מטר מהמקדש עצמו, אך אין בכך חשש לכרת. האיסור מדרבנן חל גם על לא יהודים. ראו את כתובת הסורג ב"תוספת". לשאר הר הבית מותר להיכנס, כאמור, אחרי טבילה קפדנית ובנעלי בד. יש עדויות לקיום בית כנסת על הר הבית במשך מאות שנים, מכיבוש המוסלמים במאה השביעית ועד לכיבוש הצלבנים ב- 1099. בית הכנסת התקיים לצד כיפת הסלע ומסגד אל אקצה, כנראה מעל לכותל המערבי, ליד שער השלשלת, משמאל לשער המוגרבים. גם לאחר מכן, בשנת 1165, בתקופת השלטון הצלבני, הרמב"ם עלה להר הבית והתפלל בו, כפי שכתב בסוף פירושו למסכת ראש השנה. גם הפוסקים הראשונים, המאירי, הרדב"ז, המהרי"ט והראב"ד, התירו את הכניסה לאזורים המותרים בטהרה.

למרות זאת, הרבנות הראשית אוסרת עליה של יהודים להר כולו, אף לאזורים שנוספו להר הבית ע"י הורדוס, שהם רוב שטח ההר, וברור שלמעשה אינם מהווים אפילו חלק מהר הבית או מחנה הַלְוִיָּהּ המקורי - זאת מחשש שמא יכנסו בכל זאת לאזור האסור (שחשוב לסמנו), או מפני שלא ברור לחלוטין מיקום גבולות מחנה השכינה, האסור לכניסה.

האם קיים בסיס לאיסור מצד המוסלמים, לתפילה של יהודים על הר הבית?

כאמור, ישנן עדויות היסטוריות רבות לכך, שלאחר הכיבוש המוסלמי של ירושלים ע"י עומר בן אל – ח'טאב בשנת 638, כ- 6 שנים בלבד לאחר מות הנביא מוחמד, הוא התיר ליהודים להקים בית תפילה על הר הבית וניהול ההר היה בידי היהודים במשך כמאתיים שנה, עד שבמאה התשיעית, הח'ליף אל – מאמון גירש את היהודים מההר והפסיק את פעילות בית הכנסת. עדויות אלו רוכזו, ע"י בן ציון דינור ז"ל, בזמנו שר החינוך של מדינת ישראל, בשנת 1929 בכתב העת "ציון". פעילות בית הכנסת חודשה במאה העשירית, בימי הח'ליף אל – מועיז בזמן שלטון הפאטימי, עד לכיבוש הצלבנים של ירושלים ב- 1099. אז הצלבנים שרפו את יהודי ירושלים חיים בבית כנסת זה!

מכל זה ברור שאין שום איסור הלכתי מוסלמי לתפילת יהודים על הר הבית ושהתנגדות לכך מטעם המוסלמים היום היא פוליטית גרידא, ללא שום בסיס דתי. (מקור: ארנון סגל, עיתון מקור ראשון, 5.2.16).

עוד ניתן להסיק מקיום בית הכנסת על ההר, שאין איסור עקרוני מצד ההלכה היהודית לעלייה ולתפילה על הר הבית, מחוץ לאזור המקדש עצמו. הבעיה כיום נובעת מספקות מסוימים הקיימים לעניין המיקום המדויק של קודש הקודשים והעזרה, שאליהם אסור להיכנס במצב של טומאת

מת. הדעה הרווחת והמבוססת היא שאכן אבן השתיה היא הסלע שבכיפת הסלע, כדעת הרדב"ז, ע"פ המסורת, ובעקבותיו, החיד"א, החת"ם סופר, החפץ חיים, והחזון אי"ש. ע"פ עדויות היסטוריות, כיפת הסלע נבנתה על מקום היכל בית המקדש, כמנהג המוסלמים לבנות מסגדים על מקומות המקודשים לדתות אחרות.

מבט מדרום על הר הבית. בלב הרחבה כיפת הסלע, דרומית ממנה מסגד אל אקצא ודרומית מרחבת הר הבית – הגן הארכאולוגי ירושלים. הכותל המערבי הוא השמאלי. מקור:

[commons.wikimedia.org/wiki/File:Jerusalem_2013\(2\)_Aerial_Temple_Mount_\(south_exposure\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jerusalem_2013(2)_Aerial_Temple_Mount_(south_exposure).jpg)

צילום: 2013, Andrew Shiva / Wikipedia / CC BY SA 4.0

בתמונה למעלה, מתוארת מפת הר הבית, לפי השיטה המרכזית והמקובלת, הממקמת את קודש הקודשים במקום כיפת הסלע. הריבוע הפנימי ביותר, על רקע תכלת, מסמן את ההיכל, (כולל קודש הקודשים והאולם), ואת העזרה. רק בשטח זה אסור לטמא מת להיכנס, באיסור כרת. המשך הריבוע הפנימי, על הרקע הירוק, הוא עזרת נשים. מדרבנן אסור להיכנס גם אליו. שאר השטח בצבע תכלת נקרא החיל, ולפי הדעה המחמירה, אסור להיכנס גם אליו, מחשש לטעות במיקום קודש הקודשים, (יותר צפונה או יותר דרומה), או מתוך חשש מכניסה בטעות לשטח האסור מן התורה או מדרבנן. הריבוע עם הקו הכפול מסמן את גבולות הר הבית בימי ראשון ושני, עד להרחבת ההר שביצע הורדוס, לקראת סוף ימי בית שני. הקו עם החיצים מסמן את מסלול ההליכה המקובלת, לעולים להר בטהרה.

מתיאור זה ברור כי אין כל חשש שמי שמקפיד על מסלול ההליכה, יכנס לשטח ההיכל או העזרה ויתחייב באיסור כרת, שכן, כל המסלול הוא מחוץ להר הבית המקורי, עד לימי הורדוס, או בגבול הר הבית המקורי, פרט לקטע קצר ליד הגבול הדרומי - מזרחי של ההר, שגם שם לא יתכן שבית המקדש היה ממוקם.

מקור מפת הרקע: commons.wikimedia. File:Har_HaBayit_map1.jpg

שרטוטים ע"י המחבר.

האם יש עדויות ארכיאולוגיות לקיום בתי המקדש?

מעבר למה שהובא כבר בסוף פרשת תצווה, קיימות מספר עדויות, בראשן - הכותל המערבי, שער טיטוס ברומא וכתובת הסורג. ראו להלן ב"תוספת". יחד עם זאת, מסיבות פוליטיות מול ממלכת ירדן והוואקף, ואולי גם מסיבות הלכתיות, המדינה אינה חופשית לבצע חפירות ארכיאולוגיות. אילו התבצעו חפירות, קרוב לוודאי שהיו נמצאים ממצאים מסעירים, ואולי אף ארון הברית, שהוחבא ע"י המלך יאשיהו, וכלי מקדש נוספים.

האם קיים בסיס לטענות מוסלמיות שאין זכות לעם ישראל על ארץ ישראל ושבת מקדש לא עמד על הר הבית?

בקוראן עצמו מוזכר שארץ ישראל שייכת לבני ישראל ושבת המקדש עמד בירושלים. קודם כל, לפחות בשלושה מקומות בקוראן מבהיר הנביא מוחמד בשם אללה כי ארץ ישראל שייכת ליהודים:

בסורה 5 (השולחן הערוך), בפסוקים 21 - 20 נכתב: "משה אמר לבני עמו, בני עמי, זכרו את החסד שנטה לכם אלוהים, בהקימו בכם נביאים ובעשותו אתכם למלכים, ובנותנו לכם את אשר לא נתן לאיש משוכני העולמים", "בני עמי, היכנסו אל הארץ הקדושה אשר כתב לכם אלוהים, ואל תיסוגו אחור פן תלכו לאבדון".

בסורה 7 (ממרום החומה), בפסוקים 136 - 137, לאחר חציית ים סוף, נכתב: "אז לקחנו נקמתנו מהם והטבענום בים, (הכוונה לפרעה וחילו), כי הכחישו את אותותינו ולא העלו בדעתם", "הנחלנו לבני העם שנרדפו את מזרחת ומערבה של הארץ אשר נתנו ברכתנו בה, והתקיים במלואו דברו הטוב של ריבונך על בני ישראל, זאת כגמול על עומדם בעוז רוח. גם הכחדנו את מפעלות פרעה ובני עמו, ואת כל אשר הקימו".

בסורה 17 (המסע הלילי), המתייחס לאחרית הימים נכתב: פסוק 103: (פרעה) "ביקש למנוע מהם לצאת מן הארץ, ואנו הטבענו אותו ואת אשר עמו גם יחד", פסוק 104 "אחרי (פרעה) אמרנו לבני ישראל, שבו בארץ, וכאשר תתקיים ההבטחה לאחרית הימים, נקבץ את פזוריכם".

מקור: <https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/41/1/MS1/951/320.html>

בעניין מיקום בית המקדש, עיקר קדושתה של ירושלים באסלאם נובע מפסוק בקוראן: "השבח לזה אשר הסיע את עבדו בלילה מן המסגד הקדוש אל המסגד הקיצון, (אל – אקצה), אשר בירכנו את סביבתו, כדי להראות לו מאותותינו, הרי הוא השומע והרואה". סורה 17, איה 1

מוקדם מאוד התגבשה הדעה באסלאם שהמסגד הקיצון (ובערבית: "אל אקצה") עליו מדובר הוא מסגד עץ שנבנה על ידי עומר בן אלח'טאב בהר הבית ואשר היה ידוע אז בשם "מסגד איליא",

בעוד המסגד הקדוש הוא מכה. למשל, במסורת המיוחסת לאבן האשם וכלולה ב"א סירה א נבויה" ("תולדות חיי הנביא") נאמר: "אז הוסע הנביא, עליו השלום והתפילה, מהמסגד הקדוש אל המסגד הקיצון, שהוא בית אל מקדס שבאיליא."

חוקרי האסלאם מניחים כי "בית אל מקדס" הוא "שערוב" של הביטוי העברי "בית המקדש". אין חולק על כך שאיליא היא ירושלים, וכי מדובר בקיצור השם הלטיני "קולוניה איליה קפיטולינה" שניתן לעיר בשנת 131 לספירה. חדית'ים (התורה שבעל פה המוסלמית) אחרים מפרטים את סיפור המעשה, ומספרים כי בהמת רכיבה פלאית ששמה אל בוראק הסיעה את מוחמד בלילה אל ירושלים שם עלה בשבעת הרקיעים עד למושביו של אללה ודן עמו על מספר התפילות היומיות שיש להטיל על המאמינים המוסלמים. מקור: ויקיפדיה, הר_הבית.

עריכת מפקד היום

כיצד עורכים מפקד אוכלוסין היום? האם אין בעיה הלכתית?

תשובות לשאלות אלה ניתן למצוא במאמרו של הרב שאול ישראלי זצ"ל, חבר בית הדין הרבני הגדול, "בדבר מפקד האוכלוסין". הרב ישראלי הסביר שלדעת רוב הפוסקים יש היתר לערוך מפקד אוכלוסין, אם מתקיימים בו שלושה תנאים, ואלה מתקיימים, לדעתו, במפקד הנערך לפי פקודת הסטטיסטיקה:

א. המפקד צריך להיות לדבר מצווה. מאחר שמפקד האוכלוסין במדינת ישראל נועד לאסוף נתונים שיאפשרו למדינה לספק שירותים שונים לציבור ביעילות, הרי זהו מפקד שנועד לצורך מצווה.
ב. אסור למנות את האנשים עצמם, אלא יש לערוך את המפקד "על ידי דבר אחר". גם תנאי זה מתקיים במפקד האוכלוסין. במהלך המפקד מופצים שאלונים בקרב האוכלוסייה, והתושבים מתבקשים למלאם. נמצא שהספירה נעשית על ידי דבר אחר, השאלונים, ולא על ידי ספירת האנשים עצמם.

ג. אסור לכלול במפקד את כל העם. אף תנאי זה מקיים במפקד האוכלוסין, משום שבמסגרת המפקד נאספים נתונים על תושבי ישראל בלבד, ולא על מי שגר מחוץ לגבולות המדינה.

למה נקבע סכום של מחצית השקל דווקא ולא שקל שלם? למה עשירים לא יכלו לתרום יותר?

יש מפרשים שזה כדי להראות שאין יהודי שלם בפני עצמו, אלא רק עם רעהו נוצרת שלמות. אך, כנראה שזה היה סכום שגם הכי עניים יכלו לעמוד בו. הסכום הוא שווה לכולם, (מס גולגולת), מפני שנפשו של העשיר אינה שווה יותר משל העני. כאמור, ערך מחצית השקל נכון ל - 2025, כ - 40 ₪.

למה לא מנו את הצעירים מתחת לגיל 20 ?

לפי רש"י, זה קשור לגיל היציאה לצבא, מגיל 20 ומעלה ולצורך למנות את החיילים. יחד עם זאת, מצוות תרומת מחצית השקל מידי שנה, שלא לצורך מפקד, חלה על כל זכר מגיל 13 ומעלה.

מה נעשה עם כספי התרומה ?

מכספי מחצית השקל שנתרמו אחרי חטא העגל, עשו את האדנים (הבסיסים) לקרשי המשכן.

הכיוור וכנו

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. וַעֲשִׂיתָ פִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכִנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרַחֲצָהּ, וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ, וְנָתַתָּ שָׁמָּה מַיִם. וְרָחֲצוּ אֶתְּרֹן וּבְנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם. בְּבֹאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמָתוּ, אוֹ בְּגִשְׁתֶּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשִׁרְתָּ לְהַקְטִיר אִשָּׁה לָהּ. וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמָתוּ, וְהִיטָה לָהֶם חֶק עוֹלָם לוֹ וּלְזֶרְעוֹ לְדֹרֹתָם. (שמות ל, יז-כא)

איך רחצו הכוהנים את ידיהם ואת רגליהם ממי הכיור ?

רש"י מפרש: "בבת אחת היה מקדש ידיו ורגליו וכך שנינו במסכת זבחים, יט, ב: כיצד קידוש ידיים ורגלים? מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית ומקדש ו(אחר כך) ידו השמאלית ע"ג רגלו השמאלית ומקדש". כנראה שהוא נעזר בכהן אחר לצורך כך.

האם יש זכר למצווה זו ?

כן. לפני התפילה יש לרחוץ את הידיים, זכר לרחיצת הכוהנים לפני העבודה במשכן או במקדש. הכוהנים נוטלים ידיים לפני ברכת הכוהנים היומית. גם לפני שאוכלים לחם, נוטלים ידיים בכלי ומברכים, " ... אשר קדשנו במצוותיו וצונו על נטילת ידיים". מקור נטילה זו מחובת נטילת ידיים ע"י כוהנים לפני שהם אוכלים תרומה. בנוסף, במהלך היום הידיים נוגעות במקומות שיש בהם זיעה או במקומות מטונפים, ואין ראוי (או בריא) לאכול בידיים מזוהמות.

עשיית שמן המשחה

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: וְאַתָּה קַח לָךְ בְּשָׂמִים רֹאשׁ מֶרְדְּוֹר תְּמֹשׁ מֵאוֹת, וְקִנְמָן בְּשֵׁם מִחְצִיתוֹ תְּמֹשִׁים וּמֵאוֹתֵיהֶם, וְקִנְהָ בְשֵׁם תְּמֹשִׁים וּמֵאוֹתֵיהֶם. וְקָדָה תְּמֹשׁ מֵאוֹת בְּשָׂקָל הַקֹּדֶשׁ

וְשֶׁמֶן זֵית הָיִן. וַעֲשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ רֶקֶת מְרֻקָּחַת מַעֲשֵׂה רֶקֶת, שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה. וּמִשְׁחָת בּוֹ אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת אֲרוֹן הָעֵדֻת. וְאֶת הַשֻּׁלְחָן וְאֶת כָּל כְּלָיו וְאֶת הַמִּנְחָה וְאֶת כְּלִיָּהּ וְאֶת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת. וְאֶת מִזְבַּח הָעֹלֶה וְאֶת כָּל כְּלָיו וְאֶת הַפִּיר וְאֶת כָּנּוֹ. וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קְדָשִׁים כָּל הַנִּגְעָה בָּהֶם יִקְדָּשׁ. וְאֶת אֹהֲרֹו וְאֶת בְּנָיו תִּמְשַׁח וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לַכֹּהֵן לִי. וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר: שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם. עַל בָּשָׂר אָדָם לֹא יִסָּךְ וּבִמְתַּכְּנָתוֹ לֹא תַעֲשֹׂו כִּמְהוּ קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם. אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כִּמְהוּ וְאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל זֶר, וְנִכְרַת מַעֲמָיו. (שמות ל, כב-לג)

מהם "מֶר דְּרוֹר" ו"קִנְיָן בְּשָׁם" קִנְיָן בְּשָׁם ו"קִנְיָן"?

מור הוא בושם המופק משרף עץ המור, שמקורו באתיופיה ותימן. הוא מוזכר רבות בתנ"ך. המור כאן מאוית "מֶר" ובצמוד למלה דרוֹר. המור מוזכר בתהילים, מזמור מה, "מֶר וּאֵהֱלוֹת" בחולם. "וידי נטפו מור" (שיר השירים ה, ה), אחד מעשרות הפעמים שמוזכר בספר שיר השירים, והבתולות (בהן אסתר) שבאו לתחרות בחירת המלכה ע"י אחשוורוש, טבלו "שישה חודשים בשמן המור...". בתלמוד הוא מכונה בעקבות הפסוק בספר שמות, "ראש לכל הבשמים", ובהקשר לשמו של מרדכי היהודי שקיבל אף הוא את הפירוש "מֶר דכי – מור טהור" (מסכת מגילה, י, ב). מכאן המשיכו הפירושים אל הקבלה וכתבי האר"י, לעתים כאשר מֶר משמעותו חשוב (המשמעות הארמית של המילה), ולעתים מר במשמעות הטעם המר - טעמו של המור כמו בשמים רבים אחרים - ובכך ממשיך את הקושי בהישרדות היהודית בגלות, שבזכותו מגיע הדרור והגאולה.

במקדשים רבים במזרח השתמשו במור; כך גם ביוון וברומא העתיקה, שם שימשה המילה "מור" במשמעות הכללית של בושם. המור עצמו היה בושם יקר ונדיר, ולפי מקורות רומיים, "שווה את משקלו ויותר בזהב". את הריח הפיקו משריפת השמן. השמן מתעבה תחילה בעת שריפתו, ולאחר מכן מפיק עשן כבד בעל ריח חריף, שיש לו דמיון מסוים לקינמון, והוא בעל תכונות משכרות. במקורות רבים המור מופיע כ"שמן המור", הצורה העיקרית בה הוא משמש. (אמנם לפי פירוש הרמב"ן על התורה (שמות ל כג) השימוש הנפוץ בשם "שמן המור" נובע מאופן הכנתו, על ידי המסת אבקת המור, או משחת המור, בשמן).

המור נמנה עם אחד מסממני הקטורת ("... מור וקציעה, שיבולת נרד וכרכום...") שהקטירו שחרית ובין הערביים. יתרה מכך, בית המקדש נבנה על הר המוריה "נקרא שמו מוריה על שם המור" (מדרש בראשית רבה נ"ה ז).

ויקיפדיה, מור_בושם)

קינמון הוא סוג עץ ירוק - עד ממשפחת העראים, הגדל בסרי לנקה, באינדונזיה, בהרי האנדים, בברזיל ובמצרים. קליפתו הפנימית של אחד ממיניו של הקינמון משמשת כתבלין, הן בצורתה הטבעית (מקלות קינמון) והן בצורת אבקה טחונה. מקור השם *Cinnamomum zeylanicum* הוא ממוצאו – ציילון (הקרויה כיום סרי לנקה). לקינמון טעם מעקצץ ומשתמשים בו לתיבול עוגות, קינוחים (בעיקר קינוחי פירות ובפרט תפוחים), אך הוא משמש גם לתיבול בשר. הקינמון היה אחד מסממני הקטורת, והוא נזכר בשיר השירים: "גִּדְדָּךְ וְכַרְפֶּם, קָנָה וְקִנְמוֹן, עִם כָּל עֵצִי לְבוֹנָה; מֵר וְאֶהְלֹת, עִם כָּל רֹאשִׁי בְּשָׂמִים", (ד', יד). מקור: ויקיפדיה, קינמון_(תבלין).

קידה שעירה (שם מדעי: *Calicotome villosa*) היא מין של שיח קוצני ענף וסבוך ממשפחת הפרפרניים. זהו אחד הצמחים הנפוצים ביותר בחבל הצומח הים תיכוני. השיח מתרבה במיוחד באזורים שבהם ניזוק החורש הטבעי, לכן הוא נחשב כמרכיב הראשי של הגריגה הים תיכונית. במיוחד בולטת התחדשותו באזורים שנפגעו משריפות, משום שזרעיו נובטים ביתר קלות לאחר שריפה, בעוד שזרעיהם של רבים מהעשבים החד שנתיים ושל צמחים אחרים ניזוקים באופן חמור.

מקור: ויקיפדיה, קידה_שעירה

שיח הקידה השעירה. מקור:

Daniel Ventura , commons.wikimedia.org/ Calicotome_villosa.jpg

יש שהציעו שב"קנה בשם", הכוונה לקנאבים. פרט לצליל הדומה, כנראה שזיהוי זה חסר שחר.

מהו "רוקח מרקחת מעשה רוקח"?

מרקחת היא תערובת של מספר מרכיבים. למכין את המרקחת קראו "רוקח". בעבר הרוקחים בבתי המרקחת, היו מייצרים בעצמם את התרופות (טבליות, משחות, אבקות וכדומה). כיום הרוקחים כמעט ואינם עוסקים בערבוב וייצור תערובת של רכיבים, היות שהתרופות מיוצרות על ידי חברות לייצור תרופות.

מרכיבי הקטורת

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח לָךְ סָמִים - נָטָף וְשַׁחֲלֹת וְחֶלְבֹנָה סָמִים וְחֶלְבֹנָה זָכָה, בַּד בָּבַד יִהְיֶה. וַעֲשִׂיתָ אֹתָהּ קִטְרֶת רִקַּח מַעֲשֵׂה רִקַּח, מִמֶּלֶח טָהוֹר קָדָשׁ. וְשַׁחֲקֶתָ מִמֶּנָּה הֶדֶק וְנִתְּתָה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אֲנֹעַד לָךְ שָׁמָּה, קָדָשׁ קְדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם. וְהַקִּטְרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה, בְּמִתְּנֶתָהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם, קָדָשׁ תִּהְיֶה לָךְ לַה'. אִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְמוֹתָ לְהָרִיחַ בָּהּ, וְנִכְרַת מַעֲמָיו. (שמות ל, לד-לח)

מה הכוונה במלים "קח לך סמים"? המותר?

הסמים כאן אינם הסמים הקלים והקשים הנמצאים כיום בשימוש, אלא הסממנים שיש לאסוף כדי להכין את הקטורת. ההלכה אוסרת על שימוש בסמים, גם קלים, בגלל סכנה של פגיעה בבריאות פיזית, נפשית וקוגניטיבית וכן סכנה להתמכרות ומעבר לסמים קשים.

ממה מורכבת הקטורת? מהם "נָטָף וְשַׁחֲלֹת וְחֶלְבֹנָה סָמִים וְחֶלְבֹנָה"?

רש"י מפרש ע"פ מסכת כריתות, ו, א: נָטָף הוא צָרִי ואינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף. שחלת שורש בושם חלק ומצהיר כציפורן ובלשון המשנה קרוי ציפורן. חלבנה - בושם שריחו רע ומנה אותה הכתוב בין סממני הקטורת, ללמדנו שלא יקל בעינינו לצרף עמנו באגודת תעניותינו ותפילותינו את פושעי ישראל שיהיו נמנין עמנו. סמים – אחרים ולבונה זכה. מכאן למדו רבותינו שאחד עשר סממנין נאמרו למשה בסיני: קַח לָךְ סָמִים: מיעוט (מינימום) סמים = 2, נטף ושחלת וחלבנה = 3, הרי 5, סמים לרבות עוד כמו אלו - הרי 10, ולבונה הרי 11. ואלו הן הסממנים: הַצָּרִי והציפורן, החלבנה והלבונה, מור וקציעה, שיבולת נרד וכרכום, הרי 8 שהשבולת ונרד אחד, הקושט והקילופה והקינמון - הרי 11.

לפי פרשנים אחדים "בלסם העץ", שממנו הפיקו את שמן האפרסמון, זהה לנָטָף המקראי, לצרי (שהיה גדל בגלעד), ולקטף, שחז"ל מתארים כעץ אשר ממנו יוצא שרף אשר הוא הַצָּרִי. זיהוי הַצָּרִי המקראי הוא מעורפל, אך זיהוי של הַצָּרִי - אפרסמון במאמרי חז"ל הוא מבוסס למדי, ונסמך על מסורת זיהוי רציפה שהשתמרה בימי הביניים. האפרסמון גדל במצרים בעין אלשמס הסמוכה לקהיר העתיקה החל מהמאה ה-7 - 8 עד ראשית המאה ה-17, וגם על כך יש עשרות רבות של תיאורים. השימוש בשמן אפרסמון היה נסחר ומקובל גם בבתי מרקחת אירופאיים עד המאה ה-18.

ברשימת סממני הקטורת המובאת אצל חז"ל, לא מוזכר במפורש הנטף, ובמקומו בא הַצָּרִי, אשר לדברי רבן שמעון בן גמליאל "אינו אלא שרף [הנוטף] מעצי הקטף". הַצָּרִי מזוהה במדרש בראשית רבה כ"בלסם קטף": יעקב אומר לבניו: 'קחו מזמרת הארץ בכליכם', רבי יהושע דסכנין

בשם רבי לוי: דברים שהן מזמרים בעולם, חלזון, חמר קטף, ומור, איגורי, ומעט צרי בלסם קטף, מעט דבש". המלים 'בלסם קטף' הם דברי פרשנות למילה צרי שבפסוק, וכך גם בתרגומים הקדומים (כגון תרגום השבעים), לאזכוריו במקרא; וכך מתגבש הזיהוי נטף=צרי=קטף=בלסם = שמן אפרסמון.

אין זה העץ המכונה אפרסמון בימינו, שמקורו כלל אינו באזור ארץ ישראל. מן הצמח היו מפיקים בושם בצורת שמן, שהיה ידוע בריחו הטוב, והיה ייחודי רק לארץ ישראל. משיח הבלסם הפיקו גם סממני ריח מוצקים, המכונים "בלסם העץ". מכולם ניתן היה להפיק ריח עז, בעוצמה משתנה של אפקטיביות, להנאה, לקטורת, לרפואה ולמשיחת מלכים בעת ההכתרה. יוקרתו של האפרסמון נבעה מכך שאין לו כמעט שרף מוצק, אלא רק נוזלי, נדיף ביותר, ומכאן הסוד שבהפקתו. מוצא האפרסמון הוא בחצי האי ערב, אך ממלכת יהודה הייתה המקום היחיד שבו הוא גדל באופן מתורבת.

בעינות צוקים ליד קומראן העלו ממצאי חפירות ארכיאולוגיות כי במקום עסקו כנראה בגידולו של צמח האפרסמון ובהפקת שמן ובושם ממנו, ונמצא שמן שהחוקרים סבורים כי אולי הוא שמן האפרסמון, ראו ב"תוספת".

בתקופת חורבן בית שני ניסו היהודים לחבל בחלקות האפרסמון, כדי שלא להשאיר לרומאים הזדמנות להתעשר מהפקת הבושם. פליניוס מתאר קרבות בעין גדי בין היהודים לרומאים, סביב השיחים יקרי הערך. ניסיון זה של היהודים לחבל באפרסמון כשל, אולם בימי מרד בר כוכבא הושמדה חלקת האפרסמון הגדולה ביותר ביהודה - החלקה שהייתה ביריחו. כשמבקרים בשמורת הטבע עיינות צוקים כיום, כבר אי אפשר להריח את ניחוח בושם האפרסמון. איש אינו יודע האם השיח הזה עוד קיים, או מה ריחו. מקור: ויקיפדיה, אפרסמון_(בושם).

לפי דעה אחת, ציפורן הוא תבלין העשוי מכפתורי פרחים מיובשים של עץ תבלין טרופי ירוק עד בשם אוגניית הציפורן ממשפחת ההדסיים. מוצאו של העץ הוא איי מלוקו, המכונים "איי התבלין", שבמזרח אינדונזיה. ארצות הייצור של התבלין הן זנזיבר שבטנזניה, מאוריציוס וארצות דרום מערב אסיה. מקור: ויקיפדיה, ציפורן_(תבלין).

לעומת זאת, לפי פרופ' זהר עמר, מאוניברסיטת בר אילן, הציפורן בשום אופן איננו זהה לצמח שאותו מכנים כיום בשם הזה. הוא ככל הנראה מכסה קרני של חלזונות שנועד במקורו לחסום את פתח הקונכיה כשהחלזון מצטנף בתוכה. המכסה מכיל בתוכו חומר ארומטי, ומכונה ציפורן בשל צורתו. המכסה הקרני הזה נמצא עד היום בשימוש בקטורת בין השאר בירדן, במרוקו וגם באתיופיה. אגב, על פי המקורות, אחד הסממנים הנלווים לקטורת הוא בורית כרשינה, שמטרתו 'לשפות בה את הציפורן כדי שתהא נאה'. הבורית היא סממן ניקוי הנצרך כאן מכיוון שכאשר מנתקים את המכסה הקרני מהחלזון נשארת עליו שארית בשר שיש להסירה בשל ריחה הרע.

קודם להכנסת הציפורן לתערובת הקטורת יש להשרותה בחומר הניקוי הזה, שמביא להסרת שאריות הבשר.

החלבנה היא סממן שריחו איננו טוב ביותר, אך תרומתה לתערובת הקטורת הוא חריפותה ויכולתה להעצים את ריחות הבשמים האחרים. כאמור, ע"פ מסכת כריתות ו, א, היא כלולה בין סממני הקטורת, ללמדנו שלא יקל בעינינו לצרף עמנו באגודת תעניותינו ותפילותינו את פושעי ישראל שיהיו נמנים עמנו. כידוע, לפני "כל נדרי", נוהגים לומר: "על דעת המקום, ועל דעת הקהל, בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה, אנו מתירים להתפלל עם העבריינים". על פי המקורות, את ריח הקטורת הריחו עד יריחו, וגם אם ברור שיש כאן גוזמא רבתי, עוצמת החלבנה עשויה להסביר משהו מהזיכרון היהודי ההיסטורי הזה. הזיהוי של רש"י ושל מפרשים נוספים מביא אותנו לצמח בעל תפרחת צהובה הקרוי בפרסית עד ימינו בשם 'חלבני'. לצמח הזה אכן יש ריח חזק מאוד שקשה לשאתו.

מקור: בית חלומותיי, ארנון סגל, מקור ראשון, 14.2.2014.

pdf.קטורת מקור ראשון zoharamar.org.il

הלבונה מיוצרת על ידי ייבוש טבעי של נוזל השרף של עצי הלבונה. הלבונה מופיעה בצורת גרגרים לבנים - צהבהבים או אדומים. הלבונה מסיסה בנוזל אורגני, אך לא במים. טעמה מר, ריחה מוגבר על ידי חימום והוא כבד ומתקתק. ללבונה יש יכולת חיטוי, ולכן אחד השימושים בה הוא לתרופות.

אזורי הגידול העיקריים של עצי הלבונה, וכן גם מקור הלבונה, הם בדרום חצי האי ערב, סומליה ואתיופיה. על פי המסופר בתנ"ך סביר להניח כי בתקופת המלך שלמה גידלו את הלבונה בעמק הירדן ובאזור ים המלח. ויקיפדיה, לבונה.

מקלות קינמון – ויקיפדיה

מור ולבונה המוכנים לקטורת.

[commons.wikimedia.org/ Frankincense_and_matchbox.jpg](https://commons.wikimedia.org/File:Frankincense_and_matchbox.jpg)

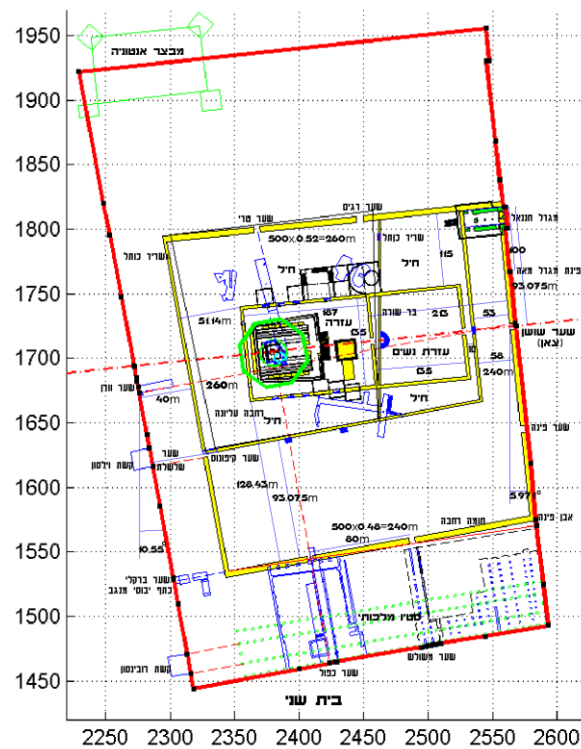
למה אסור לעשות כמתכונתה לצרכי חול?

כפי שנאמר: "לְקֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָךְ לַה'", כלומר שהקטורת היא קודש אך ורק לעבודת ה' ואסור למעול בה, דהיינו להכין אותה לצרכי חולין.

סיכום פרק ל

הפרק דן במצוות מחצית השקל, בהקשר של כופר נפש המתפקדים במפקד אוכלוסין. זה נדרש כי הנמנים באופן ישיר, כל אחד בנפרד, אינם מוגנים ע"י הכלל ונתונים יותר לסכנה. המצווה הפכה לשנתית וכספי התרומה שימשו למימון קורבנות הציבור ועבודת המשכן ובית המקדש. דנו בטעות דוד המלך במפקד שביצע ובתוצאות העגומות. הפרק דן בעשיית הכיור לרחצת הכוהנים לפני עבודתם והזכר לכך היום. הובאו מרכיבי שמן המשחה של המשכן, כליו, והכוהנים ומרכיבי הקטורת.

תוספת

גבולות הר הבית המקורי בזמן בית שני (הריבוע הצהוב הגדול) והמורחב ע"י הורדוס (הריבוע האדום). השטח שאסור לכניסה הוא רק הריבוע הפנימי ביותר, כיפת הסלע והעזרה שלידה. יש גם איסור דרבנן להכנס לעזרת הנשים. העולים להר בטהרה אינם נכנסים כלל לשטחים אלה.

המקור: ע"פ מחקרי פרופ' דניאל מיכלסון, מחלקה למדעי המחשב ומתמטיקה שמושית, מכון ויצמן – אתר truthofland.co.il/hebrew/paper.htm

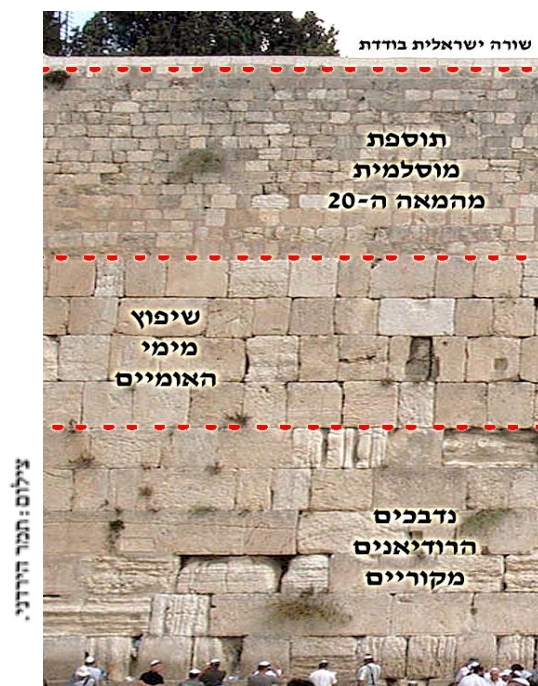
מחנה שכינה ועזרת נשים (בחזית). 15 מעלות (מדרגות) ושער ניקנור מפרידים ביניהם. הסורג מקיף את המבנה. מקור: מודל בית המקדש השני במוזיאון ישראל. מבט ממזרח.

commons.wikimedia.org/ Jerusalem Modell BW_2.JPG

עדויות לקיום בתי המקדשהכותל המערבי

הכותל המערבי (בקיזור: הכותל) הוא אחד מארבעת קירות התמך המקיפים את הר הבית זה כאלפיים שנה, משלהי תקופת בית שני ועד ימינו. במסורת היהודית מיוחסת לכותל המערבי קדושה יתרה, וכנראה כבר במאה ה-14 נקבע מקום תפילה בסמוך אליו, המשמש עד היום. הכותל המערבי נבנה כחלק מסדרת שיפוץ מקיפה ביותר שיזם המלך הורדוס בהר הבית במאה הראשונה לפני הספירה. עד ימיו של הורדוס היה הר הבית קטן למדי, והשתרע על שטחו הטבעי של הר המוריה. הורדוס הרחיב את המתחם אל הגאיות וההרים המקיפים את ההר. כדי לתמוך ברחבה הגדולה, ששוליה תוכננו להיות מעל פני הקרקע, הורדוס הקים ארבעה קירות תמך עצומים, שיצרו יחד מבנה טרפזי, ובחלל בינם לבין ההר בנה קשתות וקמרוןות. הכותל המערבי, שהוא הארוך מבין הכתלים, נמשך לאורך כ-488 מטרים, וגובהו המקורי הגיע ככל הנראה לכ-30 מטרים מעל מפלס הרחוב של ימי הבית השני.

ויקיפדיה, הכותל_המערבי

שלבי הבנייה של הכותל

commons.wikimedia.org/Kotel_stones.jpg

צילום: יעל שילה

רחבת הכותל מלאה לרגל אמירת סליחות והתרת נדרים בערב יום הכיפורים, תשע"א 2010 – ויקיפדיה, Slichot22.JPG.

כתובת הסורג

עותק של כתובת הסורג ביוונית. איסור על גויים להיכנס לתחום בית המקדש, מוזיאון רומא.

כתובת הסורג ביוונית היא איסור על גויים להיכנס לתחום בית המקדש. תרגום הכתובת: "איש נוכרי לא ייכנס לפניו מן המחיצה המקיפה את המקדש ולחצר המוקפת, ומי שייתפס יתחייב בנפשו ודינו למיתה". (ע"פ ההלכה, אמנם קיים איסור לנוכרי להיכנס למחנה שכינה, אך אין עונש מוות על כך). הסורג היה מחיצת אבנים נמוכה שניצבה סביב אזור בית המקדש, בבית המקדש השני, ושובצו בה כתובות אזהרה בשפות שונות לגויים שביקשו להיכנס אל התחום המקודש. פנימה לסורג עבר החיל חומת העזר לחומת העזרה במקדש. מכל הכתובות שרדו רק שתיים - אחת שלמה, שהתגלתה ב - 1871 על ידי שארל קלרמון גנו ומוצגת במוזיאון לארכאולוגיה של איסטנבול (בתמונה), ואחת שבורה במוזיאון רוקפלר בירושלים. הידיעות על כתובות אלה מגיעות מספרי יוסף בן מתתיהו (מלחמת היהודים ה', ה, ב), אשר מדבריו גם עולה כי הרומאים אפשרו לקיים גזר דין זה הלכה למעשה. כך מובא בנאומו של טיטוס, מעט לפני חורבן בית שני (מלחמות ו, ב, ד): "וטיטוס כעס מאוד על הדבר הזה והרבה לדבר קשות אל אנשי יוחנן, בקראו אליהם לאמור: הוי נבלים טמאים, האם לא הקימו ידיכם את הסורג הזה מסביב לקודש? האם לא

העמדתם בסורג את העמודים האלה אשר נחרט עליהם בכתב יווני ובכתבנו, כי לא יהיין איש זר לעבור את המחיצה הזאת? והאם לא מילאנו אנו את ידיכם להמית את כל העובר על הדבר הזה, אף אם יהיה אזרח רומא?...".

כתובת זו מהווה הוכחה חותכת לקיום המקדש על הר הבית.

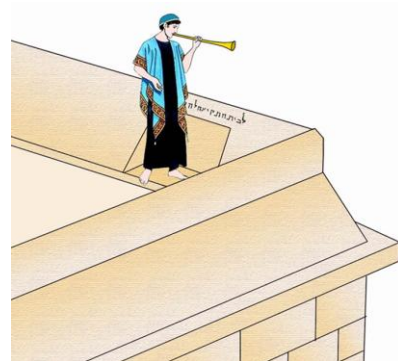
מקור: ויקיפדיה, סורג_בית_המקדש). צילום: Giovanni Dall'Orto

כתובת בית התקיעה

כתובת "בית התקיעה" המקורית, המוצגת במוזאון ישראל.

בית התקיעה היה פינה בבית המקדש, שבה נהגו לעמוד ולתקוע בחצוצרות כדי להכריז על כניסת שבת ומועדים. פינה זו הייתה ממוקמת במרומי פינת הכותל המערבי והכותל הדרומי, בנקודה גבוהה מאוד הצופה הן אל העיר והן אל השדות שמחוצה לה, כדי להבטיח שכולם ישמעו את התקיעות. הפינה המעוצבת באבן, שבה עמד התוקע, נעקרה ממקומה על ידי הרומאים במהלך חורבן בית המקדש, והושלכה מטה. היא נתגלתה במהלך חפירות ארכאולוגיות למרגלות הכותל המערבי. מקור: ויקיפדיה, בית_התקיעה.

שחזור משוער של בית התקיעה. זוהי הפינה הדרום מערבית, כך שהכותל המערבי נמצא בצידה התחתון של התמונה.

"Beithatkiya" מאת תמר הירדני. מתפרסם לפי רישיון ייחוס דרך ויקיפדיה

commons.wikimedia.org/wiki/Beithatkiya.jpg

שער טיטוס

התבליט ברומא, המתאר את הטריומף (מצעד ניצחון)

מקור: commons.wikimedia.org/wiki/User:Dnlor_01

בתבליט נראים שבוים מממלכת יהודה נושאים כלים מכלי בית המקדש. שער טיטוס הממוקם בפורום רומאנום שברומא הוא שער ניצחון שהקדיש הקיסר דומיטיאנוס לאחיו טיטוס בשנת 82 לספירה, כ- 12 שנים לאחר הניצחון על היהודים במרד הגדול, שהסתיים בשנת 70 לספירה. נראים מנורת המקדש, מזבח הזהב (המזבח הפנימי), חצוצרות הכסף ומחתות לאיסוף האפר לאחר הקרבת הקורבנות. יש המבחינים גם בכלי נגינה שלא מוכר לנו - המגרפה. מנורת שבעת הקנים המופיעה על שער טיטוס היא הדגם המופיע גם בסמל מדינת ישראל, אם כי בכל המקורות היהודיים מנורת המקדש מתוארת כבעלת שלש רגליים באופן שונה מאופן תיאורה בשער טיטוס. ההשערה היא שמדובר בתיאור מאוחר של המנורה שנעשה כשינוי, כתוספת או כזיכרון אקספרסיבי ביחס למבנה המנורה.

בנוסף, כעדות לקיום בית המקדש השני וחורבנו, קיימים כמובן כתביו של ההיסטוריון יוסף בן מתתיהו, (או יוספוס פלאוויוס), 38 – 100 לספירה הנוכחית, אשר השתתף כמפקד במרד נגד הרומאים ותיאר בספרו "מלחמת היהודים", את המאורעות שראו עיניו. ויקיפדיה, שער_טיטוס.

קשת רובינסון

שחזור המחלף.

המקור: "Reconstruction model of Ancient Jerusalem in Museum of David Castle" מאת Commons.wikipedia. מתפרסם לפי רישיון CC BY SA 2.5 דרך ויקישיתוף. יוצר: Водник at ru.wikipedia

מקור: ויקיפדיה, Robinson_Arch2.JPG. צילם: EMAN.

שריד מקשת רובינסון היום. מאחר שמפלס הר הבית היה בערך בגובה מפלס הקשת, (ראו בתמונת השחזור), כנראה שמפלס הר הבית בימי בית שני, היה נמוך במספר מטרים מהמפלס היום. יחד עם זאת, ע"פ מסכת מידות, ממפלס הר הבית - דרך העזרות ועד להיכל וקודש הקודשים, היו עליות מדרגות של יותר מ - 20 מטר בסה"כ והם כנראה היו במפלס גבוה יותר ממפלס הר הבית היום.

קשת רובינסון היא כינויו של מחלף מדורג ששכן בכניסה להר הבית בירושלים, בימי בית המקדש השני. המחלף אפשר להולכים מחוץ להר הבית, במפלס הרחוב הנמוך, לעלות ולהיכנס למפלס הר הבית הגבוה. קשת רובינסון נחשבת לאחד המקלפים הראשונים בעולם. היא נקראת על שם המגלה שלה במאה ה-19, הארכאולוג אדוארד רובינסון, שאיתר את שרידי הקשת הגדולה ששולבה במחלף. שיפוץ הר הבית מיוחס למלך הורדוס בשלהי המאה הראשונה לפנה"ס, ולכן מקובל לייחס לו גם את בניית המחלף. איכות הבנייה והטכנולוגיה המתקדמת לתקופתה מאששים הנחה זו, בהסתמך על מבנים נוספים של הורדוס ברחבי ארץ ישראל. נראה כי בניית המחלף נועדה להביא את עולי הרגל הרבים ישירות אל הסטיו המלכותי, שנבנה על ידי הורדוס בהר הבית לאורך הכותל הדרומי.

הארכיאולוגים רוני רייך ואלי שוקרון מצאו בבסיס הכותל המערבי באזור קשת רובינסון מטבעות שהוטבעו לאחר מותו של הורדוס. נתון ארכיאולוגי זה ממחיש את העובדה שבניית כותלי הר הבית וקשת רובינסון הייתה מפעל אדיר שנמשך על פני עשרות שנים והוא לא הושלם בימיו של הורדוס. הממצא מאשש את תיאוריו של יוסף בן מתתיהו המספר כי רק בימיו של המלך אגריפס השני (נינו של הורדוס), הסתיימה העבודה.

שרידי קשת רובינסון שוכנים בתחום הגן הארכאולוגי ירושלים, סמוך לפינה הדרומית מערבית של הר הבית, מימין לשער המוגרבים. המחלף חרב כמעט לגמרי עם חורבן הבית בשנת 70 לספירה, בעקבות המרד הגדול. למרות זאת, ניתן לשער את גודלו ומראהו על פי שרידיו המצויים עדיין בתחומי הגן הארכאולוגי.

בסיסו של המחלף היה מבנה מרובע גדול ממדים, שהתנשא לגובה מספר קומות. מבנה זה שימש לצורכי עולי הרגל. לא שרד כמעט דבר ממבנה זה, חוץ מקומת הקרקע שנחצבה כמעט כולה באבן. בקומה זו נתגלו מקוואות רבים, וכן צנרת מסופעת שהובילה מים (כנראה מהאמה העליונה) ישירות אל המקוואות. כן נתגלו שרידי ריצוף עשויים פסיפס, המעידים על היופי והעושר שאפיינו את המבנה.

מקור: ויקיפדיה, קשת רובינסון

ממצאים ארכיאולוגיים בעינות צוקים, ים המלח

בעינות צוקים ליד קומראן העלו ממצאי חפירות ארכאולוגיות כי במקום עסקו כנראה בגידולו של צמח האפרסמון ובהפקת שמן ובושם ממנו, ונמצא שמן שהחוקרים סבורים כי אולי הוא שמן האפרסמון.

האתר מכונה "חוות האפרסמון" והוא נחפר בידי יזהר הירשפלד מהאוניברסיטה העברית בירושלים. מזהים בחווה שני מתקנים להפקת האפרסמון: בריכת השרייה גדולה ובור איסוף. בבריכת ההשרייה, שהוזנה במימי המעינות, הונחו הגזם של שיח האפרסמון (הענפים, העלים,

הקליפה והזרעים). האבנים הגדולות שנמצאו באתר מעידות כי הגזם רוסק על ידיים. התמצית המזוקקת זרמה על ידי תעלה אל בור האיסוף, שם היא נאספה בקנקני חרס והועברה למתקן הבישול, שהיה אולי בקומראן.

בעשור השני של המאה ה-21, החלו לגדל בחוות האפרסמון אשר בצפון ים המלח, עצי לבונה שמהם מפיקים שרף איכותי. בשנת 2018 הביאו החקלאים לחווה, כוורת דבורים שהונחה בין העצים הפורחים וכך הפיקו דבש נדיר ואיכותי.

בחפירות הארכאולוגיות בבית הכנסת העתיק בעין גדי התגלתה כתובת העשויה לשפוך אור על טיבם של מגדלי עץ האפרסמון. הכתובת מוצגת היום במוזיאון רוקפלר. בסיומה מתוארים כללי התנהגות בקהילת עין גדי.

פרופ' שאול ליברמן במאמר בתרכיץ, מנסה לבחון את טיבו של קטע זה בכתובת, הקשר האפשרי בין חלקיה והסיבה לכתיבתה בבית הכנסת. לכתובת זו אין מקבילות בתוכן של כתובות בבתי כנסת אחרים. העניין תמוה לאור העובדה שכותב הכתובת היה מוכן לכלול בה קללה נמרצת, בארמית:

כל מי שיגרור למחלוקת בין אדם לחברו, ועל מי שיספר לשון הרע על חברו לגויים, על מי שגונב חפצו של חברו ועל מי שמגלה לגויים את "סוד הכפר", עליו התבססה כלכלת המקום, והיה מוצר ייצוא חשוב, תחול עליו הקללה הבאה:

זה שענינו משוטטות בכל הארץ ורואה את הנסתרות, הוא יתן פניו באיש ההוא ובזרעו ויעקור אותו מתחת השמים. ויאמרו כל העם אמן ואמן סלה.

"סוד הכפר", אליבא דליברמן, הוא הסוד המקצועי של גידול עץ האפרסמון, טיפולו והתקנת שמנו; כך על פי מסכת תמיד, אשר לפיה היה הכהן מקבל הוראות מדויקות איך להקטיר את הקטורת ו"מעולם לא שנה אדם בה". לפי הספרות העתיקה, היו דרושות לשם כך מומחיות ואומנות שנמסרו במשפחות אומנים, מדור לדור. אין פלא שהאומנים היו מקללים את חבריהם כדי שלא יגלו את סוד הכפר לגויים. אך היות שכרמי האפרסמון והתעשייה היו נכסי הקיסר והיהודים היו אריסים, יש להניח כי נציגי השלטון סיפקו להם כלים שונים כדי לשפר את הטיפול ולהגביר את התפוקה. כאן באה האזהרה מפני גניבת החפצים, שהרי החפצים של המלכות, ולעיתים עולה על הדעת להשתמש בחפצים של אחרים, שהרי כולם שייכים לקיסר.

מקור: ויקיפדיה, אפרסמון_(בושם)

פרק לא - מגוי בצלאל ואהליאב לבניית המשכן וכליו; למה דווקא בצלאל נבחר?; המשכן ושמירת השבת; למה העונש על חילול שבת כל כך חמור – (כרת או סקילה)?

מגוי בצלאל לבניית המשכן וכליו

וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי, בֶּן חוּר, לְמֹשֶׁה יְהוּדָה. וְאֶמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּתַכְמָּה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה. לַחֲשֹׁב מַחֲשָׁבֹת, לַעֲשׂוֹת בִּזְקָה וּבִכְסָף וּבְנֹחַשׁ. וּבְחִרְשֹׁת אֹבֵן לְמִלֵּאת, וּבְחִרְשֹׁת עֵץ, לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלָאכָה. וְאֲנִי הִנֵּה נִתְּנִי אֹתוֹ אֶהְיֶיָּה בֶּן אֲחִיסָמֶד לְמֹשֶׁה דֵּן, וּבְלֵב כָּל חָכָם לֵב נִתְּנִי תַכְמָּה, וְעָשׂוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ. אֵת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת הָאֹרֶן לַעֲדָת וְאֵת הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו וְאֵת כָּל כְּלֵי הָאֹהֶל. וְאֵת הַשְּׁלֶחֶן וְאֵת כָּלִיו וְאֵת הַמִּנְחָה הַשְּׂהֵרָה וְאֵת כָּל כְּלֵיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת. וְאֵת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֵת כָּלִיו וְאֵת הַכִּיּוֹר וְאֵת כִּנּוֹ. וְאֵת בְּגָדֵי הַשָּׂרָד וְאֵת בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֵת בְּגָדֵי בָנָיו לְכַהֵן. וְאֵת שָׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת קֶטֶרֶת הַסַּמִּים לְקֹדֶשׁ, כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ. (שמות לא, א-יא)

מי הוא בצלאל? מה פירוש השם?

אורי, אביו של בצלאל, היה בנו של חור משבט יהודה, שהיה בנם של אפרת (המזוהה ע"פ המדרש עם מרים אחות משה, אך כנראה שזיהוי זה אינו נכון) וכלב בן חצרון בן פרץ בן יהודה. יוצא שכלב היה הנין של יהודה ובצלאל היה הנין של כלב. חצרון מוזכר בסוף מגילת רות (ד, יח): וְאַלֶּה תּוֹלְדוֹת פֶּרֶץ, פֶּרֶץ הוֹלִיד אֶת חֲצָרוֹן.

כך נאמר בספר דברי הימים א פרק ב, פסוקים יח כ:

"וְכָלֵב בֶּן חֲצָרוֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוֹבָה אִשָּׁה וְאֵת יְרִיעוֹת, וְאַלֶּה בְּנֵיהָ: יֵשׁוּר וְשׁוֹכָב וְאַרְדּוֹן. וְתָמָר עֲזוֹבָה, וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרָת, וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר. וְחוּר הוֹלִיד אֶת אוּרִי, וְאוּרִי הוֹלִיד אֶת בְּצַלְאֵל."

פירוש השם בצלאל הוא: "בצל האל". נאמר במסכת ברכות נה, א, א: "א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן: בצלאל על שם חכמתו נקרא. בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה "לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן, ארון וכלים". הלך משה והפך (את הסדר) ואמר לו: "עשה ארון וכלים ומשכן". אמר לו (בצלאל): "משה רבינו - מנהגו של עולם, אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים, ואתה אומר עשה לי ארון וכלים ומשכן. כלים שאני עושה להיכן אכניסם? שמא כך אמר לך הקב"ה: עשה משכן, ארון וכלים. אמר לו (משה): שמא בצל אל היית וידעת.

למה דווקא הוא נבחר?

הרמב"ן מסביר שנבחר כי ישראל במצרים עבדו בפרך בעבודת חומר ולבנים "ולא למדו מלאכת כסף וזהב וחרושת אבנים טובות ולא ראו אותם כלל. לכן הוא פלא שיימצא בהם אדם חכם גדול בכסף וזהב ובחרושת אבן ועץ וחושב ורוקם ואורג, כי אף בלומדים לפני חכמים לא ימצא בקי בכל האומנויות כולם, והיודעים ורגילים בהם בבוא ידיהם תמיד בטיט ורפש לא יוכלו לעשות בהן אומנות דקה ויפה. ועוד, שהוא חכם גדול בחכמה, בתבונה ובדעת להבין סוד המשכן וכל כליו למה צוו ואל מה ירמזו. ולכן אמר השם למשה שיראה הפלא הזה, וידע כי הוא מילא אותו רוח אלהים לדעת כל אלה, כדי שיעשה את המשכן".

יוצא שלבצלאל היה כשרון מולד לשורה שלמה של אומנויות, כמובן במתת אל. במדרש תנחומא (פרשת ויקהל, סימן ד) נאמר שהקב"ה רצה לפרוע לבצלאל את שכר סבו חור שמסר נפשו על קידוש ה' ובלבד שלא להשתתף במעשה העגל, וע"פ המדרש נהרג חור ע"י ההמון כשניסה למנוע בעדם את יצירת העגל. יוצא שבצלאל עסק בתיקון וכפרה על חטא העגל כממשיך דרכו של סבו, אשר מסר נפשו על מניעת אותו החטא.

מתי ולמה נבחר השם "בצלאל" לאקדמיה לאומנות בירושלים?

האקדמיה נוסדה בירושלים בשנת 1906 ע"י הצייר והפסל היהודי בוריס ש"ץ (1867 - 1932), כמובן על שם בצלאל בן אורי, אשר ניחן בחכמה, תבונה ודעת, אבל גם ידע להורות אחרים כפי שכתוב: "וְלִהְיוּתָּהּ נִתֵּן בְּלָבוֹ - הוּא וְאַהֲלֵיָאֵב בֶּן אֲחִיסָמֶךְ לְמִטֵּה דָן", (שמות לר, לה).

הבניין ההיסטורי של האקדמיה בצלאל במרכז ירושלים. האקדמיה שוכנת היום בהר הצופים.

commons.wikimedia.org/wiki/File:Bezalel_2011.jpg

. GNU Free Documentation License

בצד שמאל, פרופ' בוריס ש"ץ. מקור:

commons.wikimedia.org/wiki/File:Boris_schatz_

המשכן ושמירת השבת; מתן לוחות הברית למשה

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: אַךְ אֵת שַׁבָּתִי תִשְׁמְרוּ, כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם. וְשַׁמְרֶתֶם אֵת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם מִתְּלִילָהּ מוֹת יוּמָת כִּי כָל הָעֹשֶׂה בָּהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמִּיהָ. שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת שַׁבְתוֹן קֹדֶשׁ לֵה' כָּל הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוּמָת. וְשַׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֵת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתֶם בְּרִית עוֹלָם. בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לָעֹלָם, כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת וַיִּנָּפֶשׁ. וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כָּכֵלָתוֹ לְדַבֵּר אֵתוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לַחַת הָעֵדֻת לַחַת אֶבֶן, כְּתָבִים בְּאֶצְבָּע אֱלֹהִים. (שמות לא, יב-יח)

למה היה צריך שוב להזהיר כאן על שמירת השבת? מה זה קשור למלאכת המשכן?

ע"פ מדרש מכילתא וכן מסכת שבת, מט, ב, זה כדי להזהיר שמלאכת המשכן אינה דוחה את השבת וכדי ללמוד מכך שהמלאכות האסורות בשבת הן אותן מלאכות שנעשו לצורך עשיית המשכן וכליו. להלן רשימה של 39 אבות המלאכה האסורים בשבת, ע"פ מסכת שבת, פרק ז, משנה ב. בנוסף, לאבות יש תולדות מלאכה. (המופיעות בסוגריים - מלאכות דומות הכלולות באב המלאכה או חלק מהתולדות). המקור: ויקיפדיה:

11 מלאכות שנעשו בהכנת הרכיבים לצורך צביעת יריעות המשכן או הכנת לחם הפנים:

1. הַזֹּרֵעַ (או נוטע או משקה). 2. הַחֹרֵשׁ (או משיח קרקע) 3. הַקּוֹצֵר (או מנתק מהחי, או מפרק או חולב פרה). 4. הַמַּעְמֵר - (אוסף זרעים או פירות קרקע). 5. הַדָּשׁ - (פירוק גידול קרקע מפסולת, או סוחט פירות). 6. הַזֹּרֶה לְרוּחַ (הפרדת תבואה ממוץ). 7. הַבּוֹרֵר פִּסּוּל מֵאוֹכֵל. 8. הַטּוֹחֵן גִּידוֹל קרקע. 9. הַמְרַקֵּד או מסנן אוכל בנפה. 10. הַלֵּשׁ קִמַּח. 11. הָאוֹפֶה (או מבשל אוכל או את הצבעים לצמר).

13 מלאכות שנעשו בהכנת היריעות או לצורך הכנת בגדי הכהנים.

1. הַגִּזְזֵז אֶת הַצֶּמֶר (או גוזר שערות). 2. הַמְלַבֵּן צֶמֶר (או מכבס בגדים). 3. הַמְנַפֵּץ צֶמֶר (או מסרק). 4. הַצּוֹבֵעַ צֶמֶר או בגד. 5. הַטּוֹנֶה חוּטִים. 6. הַמִּיסֵּף - (מסדר חוטים לאריגה). 7. הָעוֹשֶׂה שְׁנֵי כְּתֵי נִירִים, (טבעות לאריגה). 8. הָאוֹרֵג שְׁנֵי חוּטִים. 9. הַפּוֹצֵעַ שְׁנֵי חוּטִים - (מסיר חוטים מבגד כדי לתקנו). 10. הַקּוֹשֵׁר חוּטִים. 11. הַמַּתִּיר קֶשֶׁר. 12. הַתּוֹפֵר שְׁתֵּי תַּפְּיּוֹת בִּירֵיעוֹת (או מדביק דברים). 13. הַקּוֹרֵעַ עַל מְנַת לַתּוֹפֵר שְׁתֵּי תַּפְּיּוֹת (או מפריד בדים).

7 מלאכות שנעשו לצורך הכנת כיסויי עורות האילים המאודמים ועורות התחשים או להכנת קלף לכתובה. 1. הָצַד צָבִי או בעל חיים אחר. 2. הַשֹּׁחֵט או הורג בעל חיים. 3. הַמְּפָשִׁיט עור מעל בעל חיים. 4. הַמְעַבֵּד עור בהמה. 5. הַמּוֹחֵק - (מיישר או מחליק שיער או מורח סבון). 6. המשרטט או מסמן לצורך חיתוך. 7. החותך עור או משהו אחר באופן מדויק.

8. מלאכות שנעשו לצורך בנין המשכן. 1. הַפּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתֵיּוֹת (כדי להרכיב נכון את קרשי המשכן או לכל מטרה אחרת). 2. הַמּוֹחֵק עַל מְנַת לְכַתּוֹב שְׁתֵּי אוֹתֵיּוֹת - (לצורך תיקון טעות). 3. הַבּוֹנֶה בניין או אוהל. 4. הַסּוֹתֵר בנין או חלק ממנו, על מנת לבנות מחדש. 5. הַמְּכַבֶּה אש (אלא אם כן היא מסכנת חיים). 6. הַמְּבַעֵיר אש (להכנת הסממנים, או מחמם מתכות – למשל חשמל או מנוע). 7. הַמְּכַה בְּפָשִׁישׁ – מסיים מלאכה (או מתקן כלי). 8. הַמּוֹצִיא חֶפֶץ מִרְשׁוֹת הַרְבִּים לרשות היחיד או להיפך – (מעביר את קרשי המשכן מהמחנה לעגלות). (ישנן בנוסף מלאכות או פעולות שאסורות מדרבנן והן לא נמנו כאן).

באיזה מקרים נידון מחלל השבת לעונש מוות ומדוע?

כאשר יש עדים לחילול השבת במזיד והם מתרים בו מראש, שאם יעשה את המלאכה הוא ידון למוות. עשיית המלאכה על אף ההתראה, מראה על זלזול בשבת וכפירה בציווי האל ולפעמים, אף בקיום האל. עונש מוות קיים רק כאשר יושב בית דין סמוך בבית המקדש, המוסמך לדון דיני נפשות.

באיזה מקרים מחלל שבת חייב כרת?

אם אין עדים כשרים ו/או לא הייתה התראה לחילול שבת במזיד, אין אפשרות להעמיד לדין. אם חילול השבת נעשה בשוגג, למשל כאשר האדם שכח או לא ידע שהמלאכה אסורה בשבת, בזמן שיש בית מקדש, עליו להביא קורבן חטאת, כדי לכפר על החטא.

מהו כרת? האם מי שמחלל שבת היום, שזה רוב העם היהודי, נמצא במצב של כרת?

בדברי חז"ל, כרת מוצג כמוות בטרם עת או מוות מבלי להשאיר צאצאים, אך ע"פ הרמב"ם (בפרק ח של הלכות תשובה במשנה תורה), הכוונה להיכרתות הנפש החוטאת מחיי העולם הבא לאחר המוות. יש מפרשים שהכוונה שהחייב כרת בעצם כורת את עצמו מהעם היהודי ע"י זה שאינו מקיים את המצוות שעם ישראל מחויב בהן ומיוחד בהן. לדעת פוסקים מסוימים, מאחר שהיום בחוגי יהודים רבים אין מודעות או הבנה למשמעות השבת ולחומרת חילול השבת, חילולם את השבת אינו מוגדר כחילול במזיד. לפי זה אולי אין עונש כרת. יחד עם זאת, אולי עצם חוסר המודעות, מצביע על ניתוק - (כרת), בין המחלל לבורא עולם.

מה הכוונה ב- "לעשות את השבת"?

הכוונה שיש לקדש את השבת משאר ימות השבוע, ולעסוק בלימוד תורה ובעונג שבת לגוף ולנשמה. ניתן להגיע למדרגה של "לעשות את השבת", רק אם מתנתקים מעשייה של חול. יש מפרשים שהכוונה גם להכין מראש את כל הדרוש לשבת ולקבל אותה כמלכה.

מה משמעות המלים: "אות הוא לעלם"?

השבת היא אות שה' ברא את העולם. האות מתבטא, בין השאר בכך, שבשבת ובימים טובים לא מניחים תפילין, הנקראים גם כן "אות" ("וקשרתם לאות על ידיך"). אות השבת מייתר את הצורך באות התפילין.

סיכום פרק לא

בפרק זה דנו בסיבות לבחירת בצלאל בן אורי לבניית המשכן וכליו ובכישרונותיו האמנותיים הנדירים. בניית המשכן אינה דוחה שמירת השבת וכל המלאכות שנעשו לצורך הקמתו, אסורות בשבת. הוסבר למה העונש על חילול שבת (כרת, סקילה), כל כך חמור, מפני שהוא מבטא חוסר באמונה בבורא עולם.

פרק לב - פשר חטא העגל; אחריות אהרון לחטא; תפילת משה על עם ישראל; השלכת לוחות הברית; תוכחת משה את העם והענשתו; האם נעשה טבח בעובדי העגל?

פשר חטא עגל הזהב

וַיֵּרָא הָעָם כִּי בָשַׁשׁ מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן הָהָר וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו: קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ, כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה הָיָה לוֹ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶהֱרֹן: פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזֶּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהִבִּיאוּ אֵלַי. וַיִּתְּפְּרוּ כָל הָעָם אֶת נִזְמֵי הַזֶּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל אֶהֱרֹן. וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיַּצֵּר אֹתוֹ בַּחֲרֹט, וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מִסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ: אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֹוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיֵּרָא אֶהֱרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לִפְנָיו וַיִּקְרָא אֶהֱרֹן וַיֹּאמֶר: חַג לַה' מָחָר. וַיִּשְׁכְּבֻם מִמָּחָרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּגָּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֵאכֹל וְשָׂתוּ וַיִּקְמוּ לַצַּחֲקָה.

וַיַּדְבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה: לָךְ רֵד כִּי שָׁחַת עַמְּךָ אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. סָרוּ מֵהָר מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתָם; עֲשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מִסֵּכָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ: אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֹוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: רְאִיתִי אֶת הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם קָשֶׁה עֲרָף הוּא. וְעַתָּה הִנֵּיחָה לִי וַיִּחַר אִפִּי בָהֶם וְאָכַלְם וְאָעֲשֵׂה אוֹתָךְ לִגְוֵי גְדוֹל. (שמות לב, א-ט)

איזה מין דרישה זו של העם מאהרון "קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו"? מה הייתה כוונתם? איך יתכן שאחרי מעמד הר סיני הידרדרו כל כך מהר?

לכאורה היו צריכים לבקש מאהרון להחליף את משה כמנהיג, או לדאוג למחליף. לפי רש"י "אלהות הרבה איוו להם" ולא מנהיג אחר.

לפי הרמב"ן, הם בעצם ביקשו מנהיג במקום משה ועובדה שאחרי שמשה ירד מההר, הם עזבו את העגל והלכו אחרי משה ונתנו לו לשרוף את העגל.

לפי רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי, לעם היה קשה להתחבר לאלוקים מופשט ובלתי נראה והיה זקוק לאמצעי, לביטוי מוחשי, של הקב"ה. ללא משה, אשר קישר ביניהם לבין ה', הם הרגישו אבודים. צורות פולחניות כגון עגלי זהב היו מקובלות בעת העתיקה. כיום בתי הכנסת משמשים ביטוי מוחשי של הקודש.

מי עוד עשה עגלי זהב?

פולחן הפר היה פולחן מקובל וידוע בעיר מופ שבמצרים העתיקה. הפר סימל את האל אפיס, אל הפוריות, והיה מקודש. בבית הקברות של העיר סקרה נמצא אתר קבורה תת-קרקעי לפרים (סרפאום) ובו כ- 60 פרים חנוטים בארונות אבן. כל אחד בתורו היווה אליל חי, ששירתו אותו

שתי תאומות בתולדות. סביר מאוד להניח שפולחן זה היווה מקור השראה לעגל הזהב. (ויקיפדיה, חטא_העגל).

מלך ישראל, ירבעם בן נבט משבט אפרים, הקים עגלי זהב בדן בצפון ובבית אל, הגבול הדרומי של ממלכתו, כתחליף לבית המקדש בירושלים. השור היה הסמל של שבט אפרים, כפי שמופיע בברכת יעקב ליוסף: "בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ, וְקַרְנֵי יָאֵם קַרְנָיו..." השור שימש לחרישת השדות ועל כן כוחו ועושר היכול שהביא, היו מושא להערצה. ברור שעגלי הזהב סימלו את העושר והפאר החומרי וגם התרסה נגד עבודת מקדש שלמה.

מה כוונת המלים: "וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׂתוּ וַיַּקְמּוּ לְצַחֵק"?

לפי רש"י ע"פ מדרש תנחומא, מדובר בגלוי עריות ושפיכות דמים. כאן נהרג חור. אחרים מפרשים שהכוונה לחג העבודה הזרה שבעבודת העגל.

למה אהרון אמר להם לפרוק את נזמי הזהב מנשיהם וילדיהם? האם לא יכול היה לחשוב על מענה אחר מאשר לבקש זהב? למה לא התווכח אתם?

לפי רש"י הוא נהג כך כדי להרוויח זמן. "אמר אהרן בלבו, הנשים והילדים חסים על תכשיטיהן. אולי יתעכב הדבר ובתוך כך יבוא משה. אך הם לא המתינו ופרקו מעל עצמן". ע"פ מדרש תנחומא, הוא חשש שיהרגו אותו, כפי שהרגו את חור, בנו של מרים, (לפי חלק מהפרשנים), אחרי שהוכיחם. ראה ואמר מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בהם ועוד ראה ואמר אם הם בונים את המזבח, זה מביא צרור וזה מביא אבן ונמצאת מלאכתן עשויה בבת אחת. מתוך שאני בונה אותו ומתעצל במלאכתי, בינתיים יבוא משה.

מי עשה את עגל הזהב?

לפי רש"י, ע"פ ויקרא רבה, מכשפי הערב רב עשו אותו ומשכו חלק מבני ישראל אחריהם. זה מסתמך על דיבור ה' "לָךְ יָד כִּי שָׁחַת עַמְּךָ", (פסוק ז לעיל), ולא "עמִי", כלומר הערב הרב שמשה הוציא ממצרים יחד עם בני ישראל. למרות שעשיית העגל מיוחסת לאהרון, הוא כנראה לא היה מיומן באמנות פיסול זהב מותכת, וקרוב לוודאי שמישהו אחר עשה את העגל בפועל. אך האחריות לכך מוטלת על כתפי אהרון.

האם העם הוא רק "קִשָּׁה עֲרָף"? הרי מעשיהם מהווים כפירה בעיקר!

רש"י: "קשה עורף" - מחזירין קשי עורפם לנגד מוכיחיהם וממאנים לשמוע, כלומר שהם עקשנים ולא יחזרו בתשובה.

תפילת משה על עם ישראל

וַיַּחַל מֹשֶׁה אֶת פָּנָיו ה' אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר: לָמָּה ה' יַחַרְה אַפָּךְ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכַח גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה. לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לְאֹמֶר: בָּרָעָה הוֹצִיאָם לְהִרְגָם אֹתָם בְּהָרִים וּלְכַלֵּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה - שׁוּב מִחֲרוֹן אַפָּךְ וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לַעֲמֶךָ. זָכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ, וַתִּדְבֹּר אֱלֹהִים: אֲרָבָה אֶת זֶרְעֲכֶם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, וְכָל הָאֶרֶץ הַזֹּאת הָאֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲתָן לְזֶרְעֲכֶם וְנִחְלוּ לָעֵלָם. וַיִּנָּחֵם ה' עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לַעֲמּוֹ. (שמות לב, יא-יד)

איזה טיעונים יכולים לגרום לכך שה' "ינחם על הרעה" אחרי חטא כזה?

משה טוען שישאל הם עמו של הקב"ה ולא רק עמו שלו. ישראל אף על פי שחטא, ישראל הוא. הוא טוען שהשמדת העם, אחרי הניסים הגלויים שביציאת מצרים, תהווה חילול ה' בעיני מצרים ואומות העולם, שיגידו שה' הוא אכזר ויתרחקו מהאמונה בו. בנוסף, השמדת העם תהווה הפרה של הברית שנכרתה עם אבות האומה.

האם ה' לא מכיר את הטיעונים האלה?

ה' בוודאי מכיר. כידוע, התורה מדברת בלשון בני אדם, בהאנשה, וניחוס או חרטה אינם שייכים לה'. ה' מתאוה לתפילת צדיקים וכנראה שהייתה כוונה לשמוע את התפילה מפי משה ושתיכתב בתורה, כדי שהדורות הבאים, כולל דורנו, יבינו את השיקולים ואת הנהגת ה'.

מתי נוהגים לקרוא בתורה את הקטע הנ"ל?

בימי תעניות ציבור, כגון עשרה בטבת ושבעה עשר בתמוז, הנחשבים ימי פורענות היסטוריים, עם ישראל מבקש סליחה ומנסה לכפר על עוונותיו באמצעות התענית, בדומה לתפילת משה אחרי חטא העגל. הציבור מבקש כפרה ורחמים מאת ה' מצרות ואיומים של היום ובבתי הכנסת קוראים בתורה את פרשת "ויחל משה".

השלכת לוחות הברית

וַיִּפֶן וַיִּרֶד מֹשֶׁה מִן הָהָר וּשְׁנֵי לַחַת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ - לַחַת פְּתֻבִּים מִשְׁנֵי עֲבָרֵיהֶם, מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם פְּתֻבִּים. וְהַלָּחַת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הָמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתָּב אֱלֹהִים הוּא, חֲרוּת עַל הַלָּחַת. וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת קוֹל הָעָם בָּרָעָה וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה: קוֹל מִלְחָמָה בְּמַחֲנֶה. וַיֹּאמֶר: אֵין קוֹל עֲנֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנֹת חֲלוּשָׁה, קוֹל עֲנֹת אֲנָכִי שְׁמַע. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמַּחֲנֶה

וַיֵּרָא אֶת הָעֶגְלָה וּמַחֲלַת נִיחָר אֲף מִשָּׁה וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ אֶת הַלֶּחֶת וַיִּשְׁפֹּר אֹתָם תַּחַת הָהָר.
(שמות לב, טו-יט)

איך הלוחות היו כתובים "משני עבריהם"?

רש"י מפרש שאותיות נקראו משני הצדדים ומעשה נסים היה, (שלמרות שהאותיות היו חקוקות מצד לצד, וכיוונן התהפך, בכל זאת היה אפשר לקרוא אותן משני הצדדים). לפי האבן עזרא והרלב"ג, הם היו כתובים משני עבריהם, ולא חקוקים מצד לצד, כמו פשט הפסוק, (כדי שגם משה וגם העם יוכלו לקרוא אותם בו זמנית). אך כנראה שכתובת האותיות על הלוחות נעשתה ע"י חקיקה בסלע, באמצעות רוחות וגשמים וכדומה - כלומר סדקים בסלע געשי, (שכן הר סיני היה כנראה הר געש) - אשר נוצרו באמצעות תופעות טבע, שכן לה' אין גוף, אך החקיקה לא הייתה מצד לצד, אלא חקיקה זהה משני הצדדים.

במסכת אבות, ה, ו, הכתב על הלוחות נמנה בעשרת הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות, כלומר בזמן קדום מאוד.

מה הכוונה "קול ענות אנכי שמע"?

לפי רש"י: קול חירופין וגידופין המענים את נפש שומעם כשנאמרים לו. קולות מפחידים. לפי האבן עזרא, קול נגינות.

איך משה היה מסוגל לשבור את הלוחות שהם "מעשה אלהים"?

בני ישראל לא היו ראויים לקבל את עשרת הדברות אחרי הפרת הדיבר "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ. לא תשתחוה להם ולא תעבדם..." (שמות, כ, ב ד). מחוסר התנגדות העם לקבלת העונשים בהמשך, ברור כי שבירת הלוחות זעזעה והדהימה אותם.

לפי הספר "משך חכמה", (של רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק, 1843 - 1926), משה רצה להראות להם שאם אין אמונה טהורה בה' ובתורה, אין קדושה או ערך ללוחות ואין טעם לשמור אותם. ברור שמשה רבנו ביקש להעביר מסר חזק, הנמשך עד היום, שמה שחשוב זה שמירה על מה שכתוב בלוחות ולא הלוחות עצמם.

תוכחת משה את העם והענשתו; האם נעשה טבח בעובדי העגל?

וַיִּקַּח אֶת הָעֶגְלָה אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחֶן עַד אֲשֶׁר דָּק, וַיִּזְרַע עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשְׂקֵךְ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֱהֲרֹן: מָה עָשִׂיתָ לָּךְ הָעָם הַזֶּה, כִּי הִבֵּאתָ עָלָיו חַטָּאת גְּדוֹלָה.

וַיֹּאמֶר אֱהֲרֹן: אֵל יִחַד אִף אֲדֹנִי; אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת הָעָם כִּי בָרַע הוּא. וַיֹּאמְרוּ לִי: עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ, כִּי זֶה מִשָּׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה הָיָה לוֹ. וַאֲמַר לָהֶם: לְמִי זֶהב הִתְפָּרְקוּ וַיִּתְּנוּ לִי וְאֲשַׁלְכֶהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֶגְלָה זֹאת. וַיֵּרָא מִשָּׁה אֶת הָעָם כִּי פָרַע הוּא כִּי פָרַעַה אֱהֲרֹן לְשִׁמְצָה בְּקִמְיָהֶם. וַיַּעֲמֵד מִשָּׁה בְּשַׁעַר הַמִּחָנָה וַיֹּאמֶר: מִי לֵה' אֵלֵי וַיֵּאֲסֹפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי. וַיֹּאמֶר לָהֶם: כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁיִמּוּ אִישׁ חֶרְבוֹ עַל יָרֵכוֹ עֲבְרוּ וְשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בַּמִּחָנָה וְהָרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת קָרְבוֹ. וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לֵוִי כַדְבַר מִשָּׁה וַיִּפֹּל מִן הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפֵי אִישׁ. וַיֹּאמֶר מִשָּׁה: מָלְאוּ יָדְכֶם הַיּוֹם לֵה' כִּי אִישׁ בָּבְנוּ וּבְאָחִיו וְלָתַת עָלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרִכָּה. וַיְהִי מִמָּחָרָת וַיֹּאמֶר מִשָּׁה אֶל הָעָם אַתֶּם חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדוֹלָה וַעֲתָה אֶעֱלֶה אֶל ה', אוֹלֵי אֲכַפְּרָה בְּעֵד חֲטֹאתֵיכֶם. וַיָּשָׁב מִשָּׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר: אֲנִי חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדוֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב. וַעֲתָה אִם תִּשָּׂא חֲטֹאתֶם וְאִם אִין, מַחְנִי נָא מִסַּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה: מִי אֲשֶׁר חָטָא לִי אֶמְחֶנּוּ מִסַּפְרִי. וַעֲתָה לֶךְ נַחֵה אֶת הָעָם אֶל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ, הִנֵּה מִלֶּאכִי יֵלֶךְ לִפְנֵיךָ וּבַיּוֹם פִּקְדֵי וּפְקַדְתִּי עָלֵהֶם חֲטֹאתֶם. וַיִּגַּף ה' אֶת הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הָעֶגְלָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֱהֲרֹן. (שמות לב, כ-לה)

למה משה השקה את בני ישראל באפר העגל?

רש"י מפרש ע"פ מסכת יומא סז, שמשה התכוון לבדוק מי אשם, כמו בבדיקה של אישה סוטה, (במדבר ה), השותה מהמים המאורים שיש בהם מהעפר של המשכן והמגילה שנמחקה במים, כדי לבדוק האם בגדה בבעלה או לא. כאן בני ישראל נחשדו בבגידה בה'. רש"י מוסיף ש – 3 צורות עונש נדונו שם: אם היו עדים והתראה, האשם נהרג בסיף, (פסוק כז). אם היו עדים בלי התראה, מתו במגפה שנאמר, (פסוק לה): ויגוף ה' את העם. אם לא היו עדים ולא התראה המים בדקו אותם. לפי הרמב"ן זה היה כדי לבזות את העגל שישתו אותו ואחר כך יוציאו אותו בצרכיהם.

מהי גרסת אהרון לעשיית העגל? האם היא נאמנת למקור?

לפי הרמב"ן: אהרון אמר שהעם הלך בדרך רעה, כי אמרו לו לעשות להם מורה דרך במקום משה עד שובו, שאולי עוד ישוב. הם נתנו לו את הזהב והוא השליך אותו באש והנה יצא להם העגל הזה. הם חשבו מחשבה רעה שהשתחוּ לו וזבחו לו. הדברים אינם נאמנים למקור שכן אהרון הוא זה שביקש מהם להביא לו זהב. מישוהו, לא ברור מי יצר את העגל. הוא לא יצא מעצמו. אהרון צודק בכך שהוא לא ידע מראש שיעבדו את העגל ויגידו "אֵלָה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִיךָ מֵאֶרֶץ

מִצְרִים". מהעובדה שאהרון לא נענש על מעשה העגל אלא להיפך, התמנה ככהן גדול, ברור שהחטא שלו אינו נחשב חמור, אלא טעות באופן ניהול המשבר האמוני.

מה הכוונה "כִּי פָרַעַה אֶהְרֶן לְשִׁמְצָה בְּקִמְיָהֶם"?

לפי רש"י: נתגלה שמצו וקלוננו של העם, היות להם הדבר הזה לגנות בפי כל הקמים עליהם.

האם רק שלושת אלפי איש חטאו? איך אפשר להרוג כך אנשים, ללא משפט?

לפי הרמב"ן, רוב העם חטא, אם לא במעשה, לפחות במחשבה, אך בני לוי הרגו רק את אלה שידעו בוודאות שעבדו את העגל כאלוה, אחרי שמיעת עדים, אפילו אם הם קרובי משפחתו. גם לפי המלבי"ם הם הומתו לאחר שהובאו לבית דין של משה לצורך הכרעת דינם. שאר החוטאים מתו במגפה המתוארת בפסוק לה או משתיית המים.

האם ההרוגים היו מערב הרב?

מזה שכתוב, "וַיַּהַרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת קָרְבוֹ", ו - "כִּי אִישׁ בְּכֹנֹו וּבְאָחִיו וְלָתֵת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה", ברור שלא מדובר בערב הרב, אלא בישראל.

למה משה צריך שוב לעלות להר סיני לבקש כפרה על החטא. הרי כבר נאמר בפסוק יד: "וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ"?

ה' ניחם על דבריו הראשונים להשמיד את כל העם, אך עדיין לא כיפר להם.

מה הכוונה של דברי משה: "וְאֵם אֵין מַחְנִי נָא מִסְפָּרְךָ אֲשֶׁר פְּתַבְתָּ"?

רש"י מפרש: ועתה אם תשא חטאתם - הרי טוב, איני אומר לך מחני, ואם אֵין, מחני מספרך (מסכת ברכות לב) - מכל התורה כולה, שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי (ראוי) לבקש עליהם רחמים.

לפי רמב"ן: אם תשא חטאתם, ברחמיך, ואם אֵין, מחני נא תחתם מספר החיים ואסבול אני את עונשם. הקב"ה השיבו, את החוטא אמחה מספרי, ולא אותך שלא חטאת.

מה הכוונה: וַיִּגַּף ה' אֶת הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶהְרֶן. האם זה בנוסף לנהרגים?

רש"י מפרש: מיתה בידי שמים, לעדים בלא התראה. באה מגפה נוספת למקרה שהיו עדים לעבודתם את העגל, אך ללא התראה.

סיכום פרק לב

בפרק זה הובא חטא העגל והשלכותיו. נסינו להבין את מהות החטא (בקשת מנהיג במקום משה, בקשת ביטוי מוחשי של האל, בקשת עבודה זרה של ממש - בהשפעת הערב רב). נסינו להבין למה ירבעם בן נבט הקים עגלי זהב. דנו באחריותו של אהרון לחטא והסברנו זאת ככשל מנהיגותי מול דרישות העם, אך לא כעבודה זרה, אחרת הוא לא היה מתמנה ככהן גדול לאחר מכן. ניתחנו את תפילות משה על בני ישראל ולמה משה היה צריך לשבור את הלוחות. הבאנו את הפירוש שלא נעשה טבח ב - 3,000 עובדי העגל, אלא הם זוהו בוודאות, או הומתו אחרי העמדה לדין.

פרק לג - הסרת העם את העדי - למה?; הוצאת אוהל המועד מהמחנה; משה מבקש לדעת את דרכי הנהגת ה' ודרך קבלת הסליחה; צדיק ורע לו, רשע וטוב לו.

הסרת העם את העדי; הוצאת אוהל המועד מהמחנה

וידבר ה' אל משה: לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים, אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר: לזרעך אתננה. ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את הפנעני, האמרי, החתי והפרזי, החוי והיבוסי. אל ארץ זבת חלב ודבש, כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אתה - פן אכלך בדרך. וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שמו איש עדין עליו. ויאמר ה' אל משה: אמר אל בני ישראל, אתם עם קשה ערף, רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך; ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך. ויתנצלו בני ישראל את עיניהם מהר חורב. ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה וקרא לו אהל מועד, והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה. והיה כצאת משה אל האהל יקומו כל העם ונצבו איש פתח אהליו והביטו אחרי משה עד באו האהלה. והיה כבא משה האהלה, ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה. וראה כל העם את עמוד הענן עמד פתח האהל וקם כל העם והשתחוו איש פתח אהליו. ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ושב אל המחנה, ומשךתו יהושע בן נון נער, לא ימיש מתוך האהל. (שמות לג, א-יא)

מהו העדי ולמה להסירם?

לפי הרשב"ם והאבן עזרא, הם מיני תכשיטים כמו נזמים וטבעות והוסרו לאות אבל. נציין כי מהעדי עשו בני ישראל את העגל כך שהסרתם היא דבר שמתבקש.

מהו אוהל המועד המוזכר בפסוק ז? הרי לא הוקם המשכן עדיין.

מדובר באוהל הפרטי של משה ששימש בית ועד לדבר ה'.

באיזו תקופה מדובר שמשה הוציא את האוהל? הרי משה עלה להר סיני מיד אחרי חטא העגל לעוד 80 יום?

לפי רוב המפרשים מדובר על התקופה שאחרי רדתו הסופית מההר, כעבור 80 היום, התקופה שמיום הכיפורים ועד להקמת המשכן באחד בניסן. כידוע, אין מוקדם ומאוחר בתורה.

משה מבקש לדעת את דרכי הנהגת ה' ודרך קבלת הסליחה

ויאמר משה אל ה': ראה אתה אמר אלי, העל את העם הזה, ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי, ואתה אמרת: ידעתיה בשם וגם מצאת חן בעיני. ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך, הודעני נא את דרךך ואדעך למען אמצא חן בעיניך, וראה כי עמך הגוי הזה. ויאמר: פני ילכו ונהגתי לך. ויאמר אליו: אם אין פניך הלכים, אל תעלנו מזה. ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך, הלא בלכתך עמנו, ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה. ויאמר ה' אל משה: גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה, כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם. (שמות לג, יב-יז)

מתי ביקש משה לדעת את דרכי ה' ? מה הכוונה של בקשת משה ?

זה היה אחרי עלותו שוב להר סיני לעוד 40 יום. לפי הספורנו, משה טען שאם ה' לא הולך אתם ורק ישלח מלאך לעזור להם לכבוש את הארץ, זה לא מספק, כי מי יעזור להם בדרך לארץ ? רש"י מפרש את בקשת משה: אם אמת שמצאתי חן בעיניך, הודיעני נא את דרךך, מה השכר שאתה נותן למוצאי חן בעיניך.

מה הכוונה בתשובת ה' ?

לפי רש"י: לא אשלח עוד מלאך. אני בעצמי אלך. לפי הספורנו ה' אומר שילך לפניכם אבל לא בתוכם. משה משיב שאם ה' לא הולך בתוכם, שלא יעלו לארץ. בפועל, ה' הלך בתוכם באמצעות המשכן.

איך יתכן שה' משנה כל פעם את דבריו ?

כפי שרש"י פירש לפסוק: "וַעֲתָה הַנִּיחָה לִּי וַיִּחַר אַפִּי בָהֶם וְאַכְלָם וְאַעֲשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גָּדוֹל", (לב, י). הניחה לי - עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם והוא אומר הניחה לי ? אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו, שאם יתפלל עליהם לא יכלם. הקב"ה הזמין את משה להתפלל עליהם, אך לא שינה את דעתו.

ויאמר: הֲרֹאֲנִי נָא אֶת כְּבֹדְךָ. ויאמר: אֲנִי אַעֲבִיר כָּל טוֹבִי עַל פְּנֶיךָ וְקִרְאתִי בְּשֵׁם ה' לְפָנֶיךָ וְחַנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אַחֲזָן וְרַחֲמֵתִי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם. ויאמר: לֹא תוּכַל לִרְאוֹת אֶת פָּנַי כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם חַי. ויאמר ה': הִנֵּה מְקוֹם אֲתִי וְנִצַּבְתָּ עַל הַצּוּר. וְהָיָה בְּעֵבֶר כְּבֹדִי וְשִׁמְתִּיךָ

בְּנִקְרַת הַצּוּר, וְשִׁפְתֵי כָפִי עָלֶיךָ עַד עֲבָרִי. וְהִסְרֹתִי אֶת כָּפִי וְרָאִיתָ אֶת אַחֲרִי, וּפָנִי לֹא יֵרָאוּ. (שמות לג, יח-כג)

מה כוונת משה, "הִרְאֵנִי נָא אֶת פְּבֹדְךָ"?

כנראה שמשה רוצה להבין את עומק הסליחה על החטא, כיצד לכפר על עוון העם, ואת ההנהגה שהקב"ה אמור להנהיג אותם עתה אם ה' לא יהיה בקרבם.

לפי הרמב"ן משה ביקש לראות את כבוד ה' במראה ממש, באספקלריא המאירה, ללא מחיצות. לעומת זאת, פירש הרשב"ם, כנגד אלה שפירשו שמשה ביקש ליהנות מזיו השכינה: "הראני נא את כבודך" - תמה על עצמך, היאך מלאו לבו של משה רבינו ליהנות מזיו השכינה והלא הכתוב משבח: ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים? ! חס וחלילה לא התכוון אלא שה' יכרות לו ברית על שני דברים שנתרצה לו הקב"ה: על קירון (פניו) שלו ועל הליכת ה' בתוכם.

וכן אמר: הראני נא את כבודך – (כוונתו), כריתת ברית על מה שהבטחתני, כמו שעשה לאברהם כשאמר: במה אדע - וכתוב שם: והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים - וסמוך אליו: ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר, לזרעך נתתי...

אף כאן ביקש משה מהקדוש ברוך הוא קיום ברית ונתרצה לו הקב"ה, שיראה לו בכריתת ברית, כדכתיב: "ויעבור ה' על פניו ויקרא" וגו' וכתוב אחריו: "הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות", כמו שבקשת: "ונפלינו אני ועמך... כי נורא הוא" - כדכתיב: "וייראו מגשת אליו", בגלל קירון פניו.

לפי הרמב"ם, בהלכות יסודי התורה, א, הלכה י', משה ביקש להשיג את מהות הקב"ה, לא כנברא. ה' השיב שנברא לעולם לא יוכל להשיג זאת.

לפי מסכת ברכות, ז, משה רצה לדעת למה יש צדיק ורע לו, רשע וטוב לו. לפי הרש"ר הירש, תשובת ה': "לא תוכל לראות פני", היא שבן אנוש אינו יכול לדעת מי באמת צדיק ומי רשע, מהו טוב ומהו רע ואת השתלשלות המאורעות ואת גלגולי הנשמות. "וראית את אחוריי", רק בדיעבד אפשר לנסות להבין למה ארע לאדם כך או כך, אך "פני לא יראו", בתחילת האירוע או לפני סיומו הסופי, לא ניתן להבין.

איך יתכן שבפסוק יא לעיל כתוב: "וְדָבַר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים פֶּאֶשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ" וכאן כתוב בפסוק כ: "וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת פָּנַי, כִּי לֹא יֵרָאֵנִי הָאָדָם וְחַיִּי"?

בפסוק יא, מדובר בדיבור ושמיעת הדיבור באופן ישיר ולא דרך חלום או חזיון. בפסוק כ מדובר בראייה. על זה נאמר "כִּי לֹא יֵרָאֵנִי הָאָדָם וְחַיִּי".

מאחר שאין לה' גוף, מדובר בראייה והתבוננות שכלית בלבד. ע"פ דברי ה' אל מרים ואהרון, במדבר יב, ו, ח: וַיֹּאמֶר שְׁמָעוּ נָא דְבָרֵי אִם יִהְיֶה נִבְיָאֲכֶם ה' פִּמְרָאָה אֵלָיו אֲתוּדַע בְּחִלּוֹם אֲדַבֵּר

בו. 'לא כן עבדי משה - בכל ביתי נאמן הוא. פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידת ותמנת ה' יביט... יוצא שדבר ה' מגיע לנביא בצורה של חלום, או חזיון, או באמצעי פיזי אחר הנקרא "מלאך", כלומר ע"י פעילות מוחית או עצבית מיוחדת של הנביא במצב של תרדמה או שינה, לעומת משה ששמע את דברי ה' ישירות, במצב ערני, ע"י רגישות רוחנית גבוהה ביותר, למרות שה' כמובן לא דיבר בפה.

כידוע בחלומות אנחנו רואים ושומעים אנשים וחווים אירועים ע"י פעילות מוחית בלבד, שכן אף אחד לא באמת מדבר. יש גם אנשים השומעים קול פנימי האומר להם לעשות או לא לעשות משהו, או חולמים בהקיץ, ורואים ושומעים. ניתן ע"י זה להבין במקצת את תופעת הנבואה.

כתב הרמח"ל בספר דרך ה' חלק ג, פרק ה, על הנבואה, פרט לנבואת משה רבנו: "כלל כל הנביאים חוץ ממשה, נבואתם על ידי מראה או חלום, וכמו שכתוב "במראה אליו אֶתְּוֹדַע בְּחִלּוֹם אֶדְבָּר בּוֹ", (במדבר יב, ו). והיינו שהקב"ה משתמש מן החלום החקוק כבר בטבעם של בני האדם, להיות לאמצעי להמשיך על ידו הנבואה לנביא.

ולא שהנבואה והחלום ממין אחד, אלא שהחלום הוא דבר הגון לפני חוכמתו יתברך שיהיה אמצעי להימשך הנבואה על ידו. ולא אמרו ז"ל "חלום - אחד מששים בנבואה" (ברכות נז) אלא מצד היות בו הגדה והודעה למעלה מגדר ההודעה הרגילה לבני האדם, כפי חוק השכלתם.

והנה בהתגבר שפע הנבואה על הנביא, יצא מהרגשותיו וחושיו וישתקע כמו בשינה, ותישאר מחשבתו כמחשבת הישן וחולם, ואז תימשך לו הנבואה. ואמנם אפשר שיגיע הדבר הזה אל הנביא בעת יקיצתו, על הדרך שהזכרנו, ואפשר שבשוכבו על מיטתו בחלום הלילה תימשך לו הנבואה. אמנם על כל פנים, לא תגיעהו הנבואה, אלא אחר היותו חוץ מחושיו ומשוקע באותה התרדמה. אמנם אפשר שיקרה הדבר במיעוט זמן, וישוב תכף אל מצבו הראשון, אלא שבעת התנבאו יצא מן ההרגש וישתקע בתרדמה לשעה, עד שיקבל הנבואה".

מה פירוש תשובת ה' - "וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבִי עַל פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְּשֵׁם ה' לְפָנֶיךָ"? מדוע ה' קורא בשם ה'?

מפרש רש"י ע"פ מדרש תנחומא: אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבִי וְגו' - הגיעה שעה שתראה בכבודי מה שארשה אותך לראות, לפי שאני רוצה וצריך ללמדך סדר תפלה, שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל הזכרת לי זכות אבות, כסבור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה. אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור ואתה צפון במערה.

וְקָרָאתִי בְּשֵׁם ה' לְפָנֶיךָ - ללמדך סדר בקשת רחמים, אף אם תכלה זכות אבות, כי רחמי לא כלים. "כל טובי", הוא מידות הרחמים בהנהגת ה'.

במסכת ראש השנה יז, נאמר: וכסדר זה שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות תלמד את ישראל לעשות כן וע"י שיזכירו לפני "רחום וחנון", יהיו נענים.

איך להבין את המלים "וְשַׁפְתִּי כַּפִּי עָלֶיךָ עַד עֶבְרִי. וְהִסְרֹתִי אֶת כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת אַחֲרָי"?

לפי הרמב"ם במורה נבוכים, חלק א, פרק נד, ה' הראה למשה את "אחוריו", את מידותיו ודרכי הנהגתו והשפעתו בעולם, במובן השכלי.

גם רבנו בחיי מסביר שכפי שאי אפשר להסתכל ישור לאור השמש, אלא רק ע"י מחיצות (או משקפיים מיוחדים), אך אפשר להשיג את השפעות השמש על עולם החי, כך אפשר להבין את השפעת הנהגת ה'.

סיכום פרק לג

הפרק דן בעיקר בבקשת משה לדעת את דרכי ה'. ראינו פירושים שונים לכך - משה מבקש כריתת ברית בין ה' לבין העם על כך שה' ילך אתם - כדעת הרשב"ם. או הנהגת שכר ועונש, צדיק ורע לו, רשע וטוב לו, או בקשה לדעת את מהות ה' ונענה שלכל היותר אפשר להבין את גילוי מידות ה' כלפי הברואים.

פרק לד - משה עולה שוב להר עם שני לוחות; שלוש עשרה מדות הרחמים; איסור כריתת ברית עם יושבי הארץ ואיסור יין נסך; מצוות העלייה לרגל; כתיבת דברי הברית המחודשת; ירידת משה מההר ביום כיפור וקרינת עור פניו

משה עולה שוב להר עם שני לוחות; שלוש עשרה מדות הרחמים

ויאמר ה' אל משה: פסל לך שני לוחות אבנים פראשנים וכתבתי על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת הראשנים אשר שברת. והנה נכון לבקר, ועלית בבקר אל הר סיני, ונצבת לי שם על ראש ההר. ואיש לא יעלה עמך וגם איש אל ירא בכל ההר, גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא. ויפסל שני לוחות אבנים פראשנים, וישכם משה בבקר ויניח אל הר סיני, כאשר צוה ה' אתו ויקח בידו שני לוחות אבנים. ויירד ה' בענן ויתנצב עמו שם, ויקרא בשם ה'. ויעבר ה' על פניו ויקרא: ה' ה', אל רחום וחסד, ארך אפים ורב חסד ואמת. נצר חסד לאלפים, נשא עון ופשע וחסדא ונקה לא ינקה, פקד עון אבות על בנים ועל בני בנים, על שלשים ועל רבעים. וימהר משה ויקד ארצה וישתחו. ויאמר: אם נא מצאתי חן בעיניך אדני, ילך נא אדני בקרבנו, כי עם קשה ערף הוא, וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונתתנו ונתתנו. ויאמר: הנה אנכי כרת ברית, נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים, וראה כל העם אשר אתה בקרבך את מעשה ה' כי נורא הוא אשר אני עשה עמך. (שמות לד, א-י)

ויקרא בשם ה'. ויעבר ה' על פניו ויקרא - בפסוק ה ובפסוק ו - מי קרא בשם ה'?

לפי חלק מהמפרשים משה קרא בשם ה'. לפי אחרים ה' קרא כדי ללמד את משה. הרשב"ם מוכיח שה' קרא שכן נאמר לעיל, (שמות לג, יט), ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך.

מהן שלוש עשרה מדות הרחמים? מה מיוחד בהן?

רש"י מפרש: יי יי (ע"פ מסכת ראש השנה, יז) מדת רחמים היא - אחת קודם שיחטא ואחת לאחר שיחטא וישוב.

אל - אף זו מדת רחמים וכן הוא אומר (תהילים כב) אלי אלי, למה עזבתני? ואין לומר למדת הדין למה עזבתני?

ארך אפים - (ע"פ סנהדרין קיא), מאריך אפו ואינו ממחר להיפרע, שמא יעשה תשובה.

ורב חסד - לצריכים חסד שאין להם זכויות כל כך.

וְאָמַת - לשלם שכר טוב לעושי רצונו.

נֶצֶר חֶסֶד - שהאדם עושה לפניו.

לְאֶלְפִים - לשני אלפי דורות

נִשָּׂא עֶוֶן - אלו הזדונות, וְפָשַׁע - אלו המרדים שאדם עושה להכעיס, חֲטָאָה – השוגג.

וְנִקָּה לֹא יִנָּקָה - לפי פשוטו משמע שאינו מוותר על העוון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט,

ופירוש אחר - מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינם שבים, (ע"פ יומא פו)

פָּקֵד עֶוֶן אָבוֹת על בנים - כשאוחזים מעשה אבותיהם בדיהם.

וְעַל רַבְּעִים - עד דור רביעי. לכן נמצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות

שבמידה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים. ($2000 = 4 \cdot 500$).

החלוקה המקובלת של המידות ל - 13 היא: (א) ה' (ב) ה' (ג) אל (ד) רחום (ה) וחנן (ו) ארך

אפים (ז) ורב חסד (ח) ו(גם רב) אמת (ט) נוצר חסד – לאלפים (י) נושא עוון (יא) ו(גם נושא) פשע

(יב) ו(גם נושא) חטאה (יג) ונקה...

מפרש רש"י: ברית כרותה לשלש עשרה מדות הללו, שאם יזכירם ישראל בתפלת תעניתם אינן

חוזרות ריקם.

לפי הגמרא (ראש השנה, יז, ב), ורש"י, משמע שמספיק שאומרים, כלומר מזכירים, בתפילה

כסדר הזה, ומובטח לנו שנגאל. די שנתעטף בטלית ונאמר י"ג מידות בדיוק כמו שהדגים ה'

למשה, וה' ימחל לנו. הסבר זה נותן לי"ג המידות כוח על טבעי, מאגי. לאור הסבר זה מובן מדוע

בסליחות ובמיוחד ביום הכיפורים, אנו אומרים שוב ושוב את י"ג המידות.

גישה אחרת לכוחן של המידות נותן ר' אברהם בן יעקב סבע, בספר "צרור המור". רבי אברהם,

שעבר צרות נוראות הן ברמה האישית והן ברמה של כלל ישראל - גירוש ספרד וגירוש פורטוגל,

בניו נחטפו והוטבלו לנצרות, הספרים שחיבר הושמדו - שואל שאלה חריפה: והרי מצאנו במשך

הדורות שעם ישראל אמרו י"ג מידות וה' לא מחל, והראיה - הגזרות הנוראות שפקדו את עם

ישראל בדורו. וכך הוא כותב:

הרי אנו רואים פעמים בעוונותינו שאנו מתעטפים בטלית (ואומרים י"ג מידות) - ואין אנו נענים ??

אבל הרצון (של ה') שכל זמן שישראל עושים כסדר הזה שאני עושה: לרחם ולחנן דלים, ולהאריך

אפים, ולעשות חסד אלו עם אלו, ולעבור על מידותיהן - (לוותר לזולת), אז הם מובטחים שאינם

חוזרות ריקם. אבל אם הם (ישראל) אכזריים ועושי רשעה, כל שכן שבהזכרת י"ג מידות הן

נתפסים – (במובן השלילי).

תשובתו של ר' אברהם בן יעקב סבע, שלא די לומר את י"ג מידות, אלא צריך גם להתנהג ולממש

את י"ג המידות. על כל אדם להיות בעצמו רחום, חנון, ארך אפיים וכדומה ורק אז מובטח שה'

ימחל לו. פירוש זה נותן לדברי הגמרא הסבר רציונאלי ולא מאגי.

כפי שהזכרנו, במסכת ראש השנה יז, נאמר: וכסדר זה שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות תלמד את ישראל לעשות כן וע"י שיזכירו לפני "רחום וחנון", יהיו נענים.

שני הפירושים הפוכים זה מזה, לא רק בפן הפרשני אלא בעיקר בפן המעשי, בשאלה מה נדרש מהאדם כדי שה' ימחל לו. לפי רש"י, הדרישה קלה ופשוטה, יש לומר את י"ג המידות - מספיקה אמירה. לפי "צור המור", הדרישה היא קשה מאוד: כל אדם נדרש להיות בעצמו בעל י"ג המידות: גם רחום, גם חנון, גם ארך אפיים וכדומה.

(מקור: עמירם דומוביץ, daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=2517).

איך מדות "חסד" ונשיאת עוון ופשע, מסתדרות עם מדת ה"אמת"?

כאמור, רש"י פירש "אמת - לשלם שכר טוב לעושי רצונו" (ואז אין סתירה).

בניגוד לכך, יונה הנביא פירש "אמת" במובן של עשיית דין בעוברי רצונו. על מידת ה'אמת' חלק יונה בתפילתו, (יונה, ד, ב), "כִּי יִדְעֵתִי כִּי אֶתָּה אֵל חֲנוּן וְרַחוּם אֶרְךָ אֲפִים וְרַב חֶסֶד וְנֶחֱם עַל הָרָעָה". הוא מחליף "אמת" ב'ניחם על הרעה'. בכך הוא מחה על אי הצדק שבעולם. הוא נענה שמידת הרחמים הכרחית לקיום העולם. אף כאן בסיומה של אמירת שלש עשרה המידות, מחליפים את אמירת 'ונקה לא ינקה' באמירת 'ונקה...' בלבד. מוטיב זה - של חשיבות מדת הרחמים לפני מדת האמת - הנו מרכזי בספרות הקבלה. (ויקיפדיה – י"ג מידות).

מתי נוהגים לקרוא את ספר יונה ומדוע?

בתפילת מנחה של יום הכיפורים. בספר רואים שאנשי נינוה חטאו וחזרו בתשובה, דבר המלמד מהי כוחה של תשובה ועד כמה ה' מאריך אפו ומוחל הן לישראל והן לאומות העולם אחרי התשובה.

מתי ה' נושא עוון ומתי פוקד עוון?

הוא נושא (מוחל) ואינו מעניש מיד על עבירות הנעשות בזדון ובשגגה, כאשר יש סיכוי שהעובר יחזור בתשובה, אך פוקד עוון על אלה שממשיכים את מעשיהם הרעים של אבותיהם ואין סיכוי שיחזרו בהם. הרמב"ם, במורה נבוכים חלק א, נד, מגביל את פקידת העוון לעובדי עבודה זרה, הנקראים שונאי ה', לפי הדיבר השני שבעשרת הדברות, "פֶּקֶד עוֹן אָבֹת עַל בְּנֵים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רִבְעִים, לְשֹׁנְאֵי", (שמות כ, ד).

האם בזאת תמו העונשים על חטא העגל?

נאמר בגמרא, (סנהדרין קב, א), על המלים בפסוק לד לעיל, "וּבַיּוֹם פָּקְדֵי וּפְקָדֵי עֲלֵהֶם חֲטָאתָם", "אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מ - 24 בהכרע ליטרא של עגל הראשון".

זאת אומרת שחטא העגל ממשיך "לרדוף" את עם ישראל מאז.

מתי מזכירים את 13 המידות בתפילה?

מזכירים אותן בתפילת שחרית ומנחה בכל יום חול באמירת התחנון. בנוסף, בסליחות בימים שלפני ראש השנה, בימי צום, בעשרת ימי תשובה, ובתפילות הימים הנוראים. ביום כיפור הן מוזכרות כחלק מפיוטי הסליחות בתפילת המוסף, ונאמרות שלש עשרה פעמים בתפילת נעילה, לפני סיום יום הכיפורים.

איסור כריתת ברית עם יושבי הארץ

שָׁמַר לָךְ אֶת אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצִוְךָ הַיּוֹם; הִנְנִי גֹרֵשׁ מִפְּנֶיךָ אֶת הָאֲמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרָזִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי. הַשָּׁמַר לָךְ פֶּן תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִתָּה בָּא עָלֶיךָ, פֶּן יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבְּךָ. כִּי אֶת מִזְבְּחָתָם תַּתְּצוֹן וְאֶת מִצְבְּתָם תִּשְׁבְּרוּן וְאֶת אֲשֵׁרֵי תִכְרֹתוֹן. כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָאֵל אֲחֵר, כִּי ה' קָנָא שְׁמוֹ, אֵל קָנָא הוּא. פֶּן תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְזָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְקָרָא לָךְ וְאָכַלְתָּ מִזְבָּחָו. וְלָקַחְתָּ מִבְּנֵיתוֹ לְבָנֶיךָ וְזָנוּ בְּנֵיתוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ אֶת בְּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן. אֱלֹהִי מִסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ. (שמות לד, יא-יז)

האם האיסור לאכול מזבחי עבודה זרה רלוונטית היום?

ברור שאיסור ליהודי לאכול או לשתות מאכלים או משקאות המשמשים לעבודה זרה (למשל של דת ההינדי או דתות מזרחיות שונות וכן של נוצרים). יין ששימש לפולחן דתי נקרא "יין נסך" ואסור לשתותו או להנות ממנו. כמו כן אסור מדברי חכמים לשתות יין שנוצר ע"י לא יהודים או שאפילו שלא יהודי נגע בו, אפילו אם לא שימש לפולחן, מפני שבמקרים רבים יין תופס מקום מרכזי בפולחן הדתי וקשור אליו. סיבה נוספת היא החשש מקשרים חברתיים עם לא יהודים סביב מסיבות יין, דבר העלול לגרום לנישואי תערובת. האיסור אינו חל על יין מבושל.

מצוות העלייה לרגל

את חג המצות תשמר; שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתך למועד חדש האביב, כי בחדש האביב יצאת ממצרים. כל פטר רחם לי וכל מקנה תזכר, פטר שור ושה. ופטר חמור תפדה בשה, ואם לא תפדה, ונערפתו - כל בכור בניה תפדה ולא יראו פני ריכם. ששית ימים תעבד וביום השביעי תשבת, בתריש ובקציר תשבת. וחס שבעת תעשה לה, בפורי קציר חטים, וחס האסיף תקופת השנה. שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה' אלהי ישראל. כי אוריש גוים מפניך והרחבתי את גבולך, ולא תחמד איש את ארצך בעלתך לראות את פני ה' אלהיך שלש פעמים בשנה. לא תשחט על חמץ דם זבחי ולא ילין לבקר זבח חג הפסח. ראשית פורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך; לא תבשל גדי בחלב אמו. (שמות לד, יח-כו)

וביום השביעי תשבת - למה חובת השביתה בשבת מוזכרת באמצע החגים? (פסוק כא) ?

כותב הרמב"ן: הזכיר השבת באמצע הרגלים, וסמך אותו לחג המצות ולקידוש הבכורות, בגלל שכולם זכר למעשה בראשית, כי ביציאת מצרים אות ומופת, וגם בשבת זכר ליציאת מצרים, כמו שנאמר בעשרת הדברות האחרונות (דברים ה, טו) "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלהיך משם על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת".

מה הכוונה ב - "בתריש ובקציר תשבת" ?

רש"י: למה נזכרו חריש וקציר? (ברור שבשבת אסור לחרוש ולקצור). יש מרבתינו האומרים על חריש של ערב שביעית (שנת שמיטה), הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית, ללמדך שמוסיפים מחול על הקדש, (מסכת ראש השנה, ט) וכך משמעו. ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות, ועבודת ששת הימים שהתירתי לך, יש שנה שהחריש והקציר אסורים (לפני ואחרי שנת השמיטה), ואין צורך לומר חריש וקציר של השנה השביעית עצמה, שהרי כבר נאמר (ויקרא כה) שךך לא תזרע, וכןךך לא תזמר. ויש אומרים שהפסוק אינו מדבר אלא על שבת (רגילה) וחריש וקציר שהוזכרו בו, לומר לך: מה חריש הוא רשות אף קציר של רשות - יצא קציר העומר, שהוא מצווה ודוחה את השבת.

למה חשוב להיראות לפני ה' 3 פעמים ולמה רק הזכירים?

עיקר מטרתה של העלייה לרגל היה הביקור בבית המקדש – ביקור שתיכננו אותו וציפו לו זמן רב, לפעמים אפילו כמה שנים. העלייה לרגל לירושלים הייתה מתארגנת בדרך כלל על בסיס

משפחתי וקהילתי. בדרך כלל עלתה לירושלים כל המשפחה המורחבת ואתם גם השכנים, לפעמים התארגן יישוב שלם לעלייה לרגל לירושלים, כאשר בראש השיירה – מנהיגי היישוב מלווים בכלי נגינה.

עולי הרגל היו מבקרים בבית המקדש (לאחר שהיו טובלים ומיטהרים במקוואות), ושם צפו בעבודת הכוהנים והאזינו לשירת הלויים. הם היו מקריבים קורבנות, שאת חלקם (מן הבקר ומן הצאן) אכלו כסעודת החג, ושיתפו בה את הקרובים והמכרים, את הכוהנים וגם את הנזקקים: עניים, גרים ועבדים, יתומים ואלמנות. כמו כן הביאו העולים לרגל מתנות מן היבול ומן הבקר והצאן לכוהנים וללויים - (תרומות ומעשרות).

נוסף על הביקור בבית המקדש, היו עולי הרגל מסיירים בירושלים – בשווקים, בבתי הלימוד ובמוסדות העיר השונים. מבין עולי הרגל היו ששהו בירושלים יום או יומיים – והיו שנשארו בה למשך כל ימי החג.

בתקופת הבית השני הייתה העלייה לרגל אירוע של התכנסות המונית ועממית בירושלים, שתרמה רבות ללכידות ולתחושת ה"יחד" של העם. בסוף תקופת הבית השני שימשו העליות לרגל רקע להתפרצויות פוליטיות נגד השלטון הרומי. רוב המרידות נגד הרומאים פרצו בימי העלייה לרגל, ובכלל זה המרד הגדול נגד הרומאים, שפרץ בחג הפסח של שנת 66 לספירה.

לפי המקרא – חובת העלייה לרגל לירושלים הייתה רק על הגברים, כמו שכתוב: "כָּל זָכוֹר". אך לפי המשנה – כל אדם מישראל היה חייב לעלות לרגל לירושלים, חוץ מאנשים וילדים צעירים שלא היו מסוגלים לכך. למעשה, בתקופת הבית השני היו עלות לרגל משפחות בהרכב מלא ומורחב, ובהן גם נשים, ילדים וזקנים. עם זה, רבים מיהודי ארץ ישראל – וכמובן גם מיהודי התפוצות – לא יכלו להגיע לירושלים שלוש פעמים בשנה. לגבי רוב היהודים שלא גרו בסביבות ירושלים הייתה העלייה לרגל בבחינת שאיפה ומשאת נפש, שהשתדלו להגשים אותה, ולו גם לעתים רחוקות. בעלי משפחות היו מחכים עד שהילדים יגדלו, ואז היו עולים עם כולם לירושלים. מן התפוצות (כגון מבבל או ממצרים) היו מגיעות משלחות מאורגנות כנציגים של בני הקהילה שלא יכלו להגיע בעצמם אך שלחו תרומות לבית המקדש.

מקור: מתיה קם, "עלייה לרגל ביהדות", אתר קופצים ללוח העברי, תכנית מבחר. © כל הזכויות שמורות למטח. lib.cet.ac.il/Pages/item.asp?item=5563

מה הכוונה ב - "לא תשחט על חמץ דם זבחי"?

לפי רש"י: לא תשחט את קורבן הפסח כאשר עדיין חמץ קיים. זאת אזהרה לשוחט או לזורק הדם או לאחד מבני החבורה, שלא יהיה ברשותו חמץ. (מסכת פסחים, סג).

למה התורה מביאה שוב את האיסור "לא תבשל גדי בחלב אמו"? זה כבר נאמר בפרק כג, כט?

התורה מביאה את האיסור 3 פעמים, כנגד בישול - גם ללא אכילה; כנגד אכילה; וכנגד הנאה, כגון מכירה ללא יהודי. מן התורה האיסור חל רק על בשר בהמה, בדומה לגדי, אשר בושל בחלב. לגבי חיה, כגון צבי, או עוף, האיסור הוא דרבנן, שמא יתחלפו בטעות סוגי הבשר. גם תערובת בשר בחלב, ללא בישול ביחד, אסור מדרבנן.

כתיבת דברי הברית המחודשת; ירידת משה מההר וקרינת פני משה

ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה - פי על פי הדברים האלה פָּרַתִּי אֶתְּךָ בְּרִית וְאֶת יִשְׂרָאֵל. וְיִהְיֶה שֵׁם עַם ה' אֲרֻבָּעִים יוֹם וְאֲרֻבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמִים לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל הַלְּחָת אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית עֲשֶׂת הַדְּבָרִים. וְיִהְיֶה בְּרִדַּת מֹשֶׁה מִהָרָר סִינִי וּשְׁנֵי לַחַת הָעֵדֻת בְּיַד מֹשֶׁה בְּרִדָּתוֹ מִן הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ. וַיֵּרָא אֶהְרֹן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶ�ה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירָאוּ מִגֹּשֶׁת אֱלֹהִים. וַיִּקְרָא אֶל־הֶם מֹשֶׁה וַיֵּשְׁבוּ אֵלָיו אֶהְרֹן וְכָל הַנְּשָׂאִים בַּעֲדָה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם. וְאַחֲרֵי כֵן נִגְשׂוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְוֶם אֶת כָּל אִשָּׁר דָּבָר ה' אִתּוֹ בְּהָרָר סִינִי. וַיְכַל מֹשֶׁה מִדַּבֵּר אֲתָם וַיִּתֵּן עַל פָּנָיו מָסָנָה. וּבָבֹא מֹשֶ�ה לִפְנֵי ה' לְדַבֵּר אִתּוֹ יָסִיר אֶת הַמָּסָנָה עַד צֵאתוֹ וַיֵּצֵא וְדָבָר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אִשָּׁר יָצָה. וַרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת פָּנֵי מֹשֶ�ה כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו מֹשֶׁה וְהָיִיב מֹשֶׁה אֶת הַמָּסָנָה עַל פָּנָיו עַד בֹּאוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ. (שמות לד, כז-לה)

לפי פסוקים כז - כח, האם הקב"ה כתב את עשרת הדברות על הלוחות השניים, או משה?

לפי רוב המפרשים, ה' כתב על הלוחות השניים, שכן נאמר בפסוק א בפרק, פָּסַל לָךְ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים פְּרָאשִׁנִים וַיִּכְתְּבֵנִי עַל הַלְּחָת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלְּחָת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁכַּרְתָּ. בפסוק כז הצטווה משה לכתוב במגילה את התנאים שבין הקב"ה לישראל, ולקרוא אותה בפני העם, כדי שיקבלו שוב את התורה ב"נעשה ונשמע" כשם שעשו לפני קבלת הלוחות ראשונים.

באיזה אופן נכתבו עשרת הדברות על הלוחות?

לא ניתן לדעת, אבל נאמר שפרקי אבות ה, משנה ו: עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, ואלו הן: פי הארץ, ופי הבאר, ופי האתון, והקשת, והמזן, והמטה, והשמיר, והכתב, והמכתב, והלוחות ויש אומרים, אף המזיקין, וקבורתו של משה, ואילו של אברהם אבינו. ויש אומרים, אף צבת בצבת עשויה.

לגבי הכתב והמכתב והלוחות פירש הרב עובדיה מברטנורה: "והכתב" - צורת האותיות שהיו חקוקות בלוחות.

"והמכתב" - שהיו נקראים מכל הארבעה צדדים.

"והלוחות" - של סנפרינון היו. ארכן ששה (טפחים – כחצי מטר), ורחבן ששה. ועביין שלושה טפחים – (כ-24 ס"מ). כאבן אחת שארכה ורחבה ועוביה שווים ונחלקה לשנים ונגללים היו וחצובים מגלגל חמה.

לפי זה, כל הדברים האלה נוצרו תחילה בדרך הטבע.

רבינו בחיי בפירושו על ספר שמות, הרמב"ם בפירוש למשניות ורבי יהודה הלוי בספר הכוזרי, הסבירו שהכוונה כי מאז ששת ימי בראשית אין שום שינוי בבריאה, וכל הנסים והנפלאות שנעשו לאחר מכן, כבר נוצרו ונעשו אפשריים, מראש, בטבע העולם. לכן אין בעצם דבר היוצא מגדר הטבע.

לפי זה הלוחות והכתב נוצרו בדרך טבעית כלשהי, אולי ע"י זרימות מים ורוחות שחוקקו את הצורה המדויקת של הלוחות והכתב בסלע.

מתי משה ירד מההר?

ב - י' בתשרי, 40 יום אחרי עלייתו השלישית ב - א' באלול. לכן יום זה של קבלת הסליחה מאת ה' וקבלת הלוחות השניים, נקבע כיום הכיפורים לדורות. במשנה תענית ד, ז, נאמר: "צאנה וראינה בנות ציון, במלך שלמה, בעטרה, שעטרה לו אימו ביום חתונתו, וביום, שמחת ליבו" (שיר השירים ג, יא): "ביום חתונתו", זה מתן תורה, (ופירושו יום הכיפורים שבו ניתנו הלוחות השניים ובכך ה' כיפר לעם ישראל). "וביום שמחת לבו", זה בניין בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו".

מה הכוונה שקרן עור פניו של משה? מה המשמעות?

רש"י: לשון קרניים, שהאור מבהיק ובולט כמין קרן. ומהיכן זכה משה לקרני ההוד? רבותינו אמרו, מן המערה, שנתן הקב"ה ידו על פניו כביכול, שנאמר (שמות לג) "וְשַׁפְתִּי כַּפִּי עָלֶיךָ". כידוע, הנוצרים טעו בעניין זה ותרגמו את קירון עור פניו כאילו שצמחו לו קרניים, חס וחלילה. ראו הפסל של מיכלאנג'לו ב"תוספת".

סיכום פרק לד

הפרק מביא את סוד 13 מידות הרחמים שה' מסר למשה כדי לכפר על בני ישראל. מובא עניין איסור מאכל או משתה ממה ששייך לעבודה זרה, עם הדגש על יין נסך. הסברנו את מצוות העלייה לרגל לירושלים ולבית המקדש 3 פעמים בשנה ואת עניין קרינת עור פני משה ברדתו מהר סיני.

הרעיון המרכזי של פרשת כי תשא

הרעיון המרכזי הוא חטא העגל, אחד מהחטאים החמורים של בני ישראל אי - פעם, העונשים שקיבל העם והכפרה הסופית עליו שהתקבלה ביום הכיפורים. בגלל זה, שלוש עשרה מידות הרחמים שמסר ה' למשה, מהווים מרכיב מרכזי בתפילות יום הכיפורים.

תוספת

למה צדיק ורע לו, רשע וטוב לו? מקור:

mako.co.il/spirituality_popular_culture/weekly_answer/Article_6e06ec42b970b21004.htm

דודו כהן פורסם 13.09.10

מתבאסים לקיים מצוות ולחטוף כאפות, בזמן שאחרים מצפצפים על החוק ונהנים מכל רגע? רגע לפני כיפור, יצאנו להבין למה השכר והעונש לא עובדים בצורה הגיונית. גילינו שאנחנו לא באמת יודעים מי צדיק, לא מבינים מהו טוב וגם לא מודעים לעונשים שצפויים לנו.

כולנו מכירים אנשים צדיקים, ישרים, טובי לב, העוזרים לזולת בכל הזדמנות שבסופו של דבר חווים סבל במשך רוב ימי חייהם. לעומתם אנו מכירים לא מעט אנשים שליליים שזוכים להצלחה, לקריירה מפוארת, למשפחה נאה ולכל תענוגות העולם הזה. נשאלת השאלה המתבקשת: למה?

אם יש בורא לעולם, ומערכת שכר ועונש, איך זה שאנחנו לא רואים אותה מתבצעת בפועל? הרב יצחק גבאי מנסה להבין קודם מהם בכלל טוב ורע. "הרבה אנשים חושבים שטוב הוא מילוי הסיפוקים והתאוות שלהם", הוא מסביר. "ומתי רע לאדם? כאשר יש לו המון ציפיות והוא לא מצליח לממש אותן. אבל יש הבדל בין רצון לבין טוב. כשאני אוכל שוקולד, לדוגמה, זה אמנם טעים אבל מזיק בסופו של דבר. כשהקב"ה אומר שלצדיק יהיה טוב בעולם הזה ובעולם הבא, הכוונה היא לטוב אמיתי".

בנוסף, מסייג הרב, אף אחד לא יכול לדעת באמת מי צדיק ומי לא. "אני מכיר אדם שנראה מאוד צדיק, ויש לו המון ייסורים. אבל מי אמר שהוא צדיק? ומי אמר שהרשע אכן רשע? מה, אנחנו שוטרים בבית דין של מעלה? איננו יודעים חשבונות שמיים".

ובכל זאת, יש אנשים טובים שסובלים.

"מי אמר שהצדיקים שכביכול סובלים, באמת סובלים? אם תתבונן לעומק תראה שהחרדים, למרות שרובם במצב כלכלי לא טוב, נהנים הרבה יותר. בסקרי מדת שביעות רצון מהחיים, לעתים מובילים החרדים. נכון שהם לא טסים לחו"ל כל חודשיים, אבל יש הנאות אחרות. יש אנשים שטסים בכל העולם, מפונקים מכף רגל ועד ראש, שחשים סבל עמוק וחוסר סיפוק. לצדיק, לעומת זאת, גם אם מגיעות צרות, הוא מסוגל לקבל כל דבר באמונה. אם כל המשפחה שלו נספית, כמו הבחור שבאחרונה איבד את משפחתו בתאונה - הוא יכול לעמוד בלוויה ולהגיד 'השם נתן והשם לקח, יהי שם השם מבורך'".

אבל הוא איבד את כל המשפחה! מה טוב בזה?

"אנחנו רואים רק חלק מהתמונה. האמונה היהודית מחייבת להאמין שבסוף תהיה סגירת מעגל, וכל הרע שהיה לך בעולם הזה יהיה לטובתך. לכן בעולם הבא כתוב בתהילים 'ימלא שחוק פינור', אחרי שנראה איך כל מה שהיה לנו בעולם הזה התהפך לטובה. אותו אדם כרגע לא יכול להבין כרגע מה טוב בזה. הבן שלו השלים את התיקון והוא מגיע למקום טוב, אבל מבחינת האבא - הצער שהוא קיבל במות בנו כיפר לו את הכל, אחרי שבעבר הוא עשה משהו מסוים". המוות אינו עונש לנפטר, אלא לאוהביו הנשארים בחיים.

הרב אלי עמר מסביר, ע"פ האמור במסכת ברכות, ז, א, שמדובר באי הבנה של מערכת השכר והעונש: "העולם שלנו מונהג בשתי מערכות משולבות - מידת הדין ומידת הרחמים. דין זה כביכול תשלום במזומן. נניח, שאדם עשה מצווה, העביר זקנה את הכביש ופתאום מקבל מעטפה עם 1,000 דולר. זה אומר שגם כשאדם עושה עבירה, הוא יקבל את העונש בו במקום. אילו העולם היה מתקיים בצורה כזו, לא תהיה בחירה, ואדם יהיה מחויב לעשות מצוות. אבל אלוקים רצה שאדם יבחר מרצונו החופשי לקיים מצוות. לכן בנוסף למידת הדין יש גם תשלום שמגיע במידת הרחמים, לא בו בזמן אלא עם אפשרות לעשות תשובה.

"לא נוכל להבין את הצדק האלוקי, אבל נמחיש על קצה המזלג. בא הקב"ה לצדיק שכדרך הטבע מועד לעתים, נותן לו קצת ייסורים, מכפר על העבירה, וכך הצדיק נשאר 100% עם השכר בעולם הבא. הרשע, לעומת זאת, בעיקר הרשיע. הקב"ה נותן לו יאכטה, בריכה ואת כל הפינוקים על כל המצוות שבכל זאת הוא עשה מדי פעם. אבל אז, אחרי קבלת השכר, הוא נשאר נטו לבד עם העבירות בעולם הבא. דוגמה זו יכולה לקרב לנו קצת את ההבנה איך המערכת שלנו עובדת".

לקראת סיום מסביר הרב גבאי שגם סבל הוא דבר יחסי, מה שמזכיר לנו סיפור ידוע על רבי זושא, מגדולי החסידות, שהיה עני מרוד עד כדי כך שלא היה לו כסף לרכישת עצים לחימום בימי החורף הקרים. רבו, המגיד ממזריטש, שלח אליו אדם שלא הבין את המשנה "חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה", (מסכת ברכות, פרק ט, משנה ה). כשאותו אדם הגיע אל רבי זושא וסיפר לו על מטרות בואו, רבי זושא אמר לו "אני חושב שמדובר פה בטעות. המגיד לא התכוון אליי כלל. הרי מעולם לא היה לי רע".

מי היה יונה הנביא והאם יתכן שנבלע ע"י "דג גדול" אשר הקיא אותו לאחר שלושה ימים?

הנביא יונה בן אמיטי מופיע בספר מלכים ב, יד, כנביא בימי המלך ירבעם בן יואש (המכונה ירבעם השני), מלך ישראל. ע"פ החוקר ג'רארד גרטו, שליחות יונה ארעה בשנת 824 לפנה"ס, בזמן מלוכת שלמנאצר השלישי, מלך אשור בנינוה.

לגבי בליעתו ע"י "דג גדול", יש חוקרים הטוענים שרק כריש לבן מסוגל לבלוע בן אדם, אך דרוש הרבה מאוד מזל ואף נס, כדי לשרוד את השהייה במשך 3 ימים. יש הטוענים שאדם יכול לשהות בשקיק ענק בגרוננו של לווייתן ראשן גדול הראש, עם אספקה מספקת של חמצן.

להלן הסיפור המדהים על ג'יימס ברטלי, המכונה "יונה המודרני".
ג'יימס בארטלי (באנגלית: James Bartley) הייתה דמות מרכזית באגדה אורבנית אשר הופצה החל משנת 1891, בתור אדם אשר נבלע על ידי לווייתן מסוג ראשתן גדול ראש בזמן ציד לווייתנים באזור איי פולקלנד.

על פי המסופר, סירתו של בארטלי התהפכה בעקבות התקפתו של הלווייתן, והוא נחת הישר לתוך פיו. בארטלי שרד את הנפילה ואת תהליך הבליעה, ומאוחר יותר אף הוצא, חסר הכרה אך נושם, מתוך קיבת הלווייתן, על ידי עמיתיו שהפשיטו את עור הלווייתן. חלפו שבועיים בהם נאבק על חייו, סובל מהזיות ומחוסר גבוה, ומתעורר מעלפנו אחוז טירוף. דווח כי עורו של בארטלי נאכל על ידי מיצי הקיבה של הלווייתן.

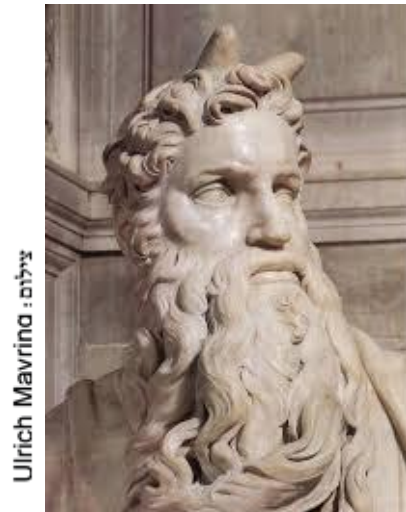
רק כעבור חודש החל לשוב בהדרגה לאיתנו. חלפו עוד שבועות אחדים עד ששב כושר דיבורו, והוא יכול היה לספר את אשר אירע לו:

"עפתי באוויר וכאשר נפלתי חזרה למים, ראיתי לוע כביר פעור לעברי. פרצתי בזעקה. זה היה איום ונורא. החלקתי פנימה בין שיניים קטנות וחדות, אל תוך מה שנדמה כצינור גומי רוטט מלא משחה שמנונית. נשימתי כמעט אבדה לי. ניסיתי לשאוף אוויר בכל כוחותיי ובקושי יכולתי. מיששתי בכפות ידיי את החלל בו שהיתי, וחשתי שהוא עשוי חומר דוחה. החושך היה מוחלט והחום כה רב. הבנתי שהלווייתן בלע אותי, וההלם הכריע אותי עד שאיבדתי את הכרתי. כשהתעוררתי, מצאתי אתכם עומדים סביב מיטתי".

ג'יימס בארטלי שהה כחמש עשרה שעות בבטן הלווייתן, ומסתבר כי לנוזלי הקיבה של הלווייתן הייתה השפעה שלילית על גופו. עורו הלבין והתקלף ללא הרף. בנוסף לכך נשרו כל שערות ראשו עד האחרונה שבהן. גם ראייתו הלכה ונחלשה עד שכמעט נעשה עיוור. במשך 18 שנים עד יום מותו בגיל 39, ביקרו אותו מומחי רפואה רבים שלא יכלו לסייע לו, והתפלאו הכיצד שרד את שעותיו בתוך בטנו של הלווייתן. על מצבת האבן בעיר Gloucester באנגליה נכתב:

james bartley, 1870 - 1909, a modern jonah

מקור: ויקיפדיה, ערך: ג'יימס בארטלי. ואתר rationalbelief.org.il.

צילום: Ulrich Mavrina

פסל "משה" של מיכלאנג'לו, (1475 - 1564), ברומא, עם הקרניים. מדובר באי הבנה נוצרית של הכתוב, "פי קרן עור פניו".

מקור: [commons.wikimedia.org/ Michelangelo_Mose_2007.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Michelangelo_Mose_2007.jpg)

מי שבר את לוחות הברית?

יום אחד נכנס מפקח לבית הספר לאחת הכיתות כדי לדעת מה רמת הלימודים שם. הוא שואל את יוני מי שבר את לוחות הברית. עונה לו יוני: "נשבע לך אדוני המפקח, זה לא אני". המפקח פונה למורה ואומר לו: "שאלתי את יוני מי שבר את לוחות הברית והוא ענה לי שזה לא הוא". ענה לו המורה: "אני מכיר את התלמיד הזה כבר הרבה זמן ואם הוא אמר שזה לא הוא אז תאמין לו". הלך המפקח למנהל והתלונן. אמר לו המנהל: "בוא לא נעשה מזה עניין, כמה עולים הלוחות?".

למה ליהודים יש אף ארוך?

כי כתוב שהקב"ה מאריך אף.

תשובה אחרת - כי האויר חינם.

פרשת ויקהל

פרק לה - בניית המשכן לא דוחה שבת; חשמל בשבת; הציורי לעם להביא תרומה להקמת המשכן - למה חוזרים על כל הפרטים?; העם תורם ביד רחבה; המינוי הרשמי של בצלאל ואהליאב לפני העם וסגולותיהם.

שוב ציווי על שמירת השבת; חשמל בשבת

וַיִּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אִתְּכֶם. שְׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם לְדֹשׁ שַׁבָּת שְׁפָתוֹן לַה', כָּל הָעֲשִׂיה בּוֹ מְלָאכָה יוֹמָת. לֹא תַבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. (שמות לה, א-ג)

למה משה צריך להזהיר שוב את כל העדה על שמירת השבת?

האברבנאל מסביר שיכולנו לטעות ולחשוב שבניית המשכן, מקום מיוחד להשריית השכינה, תדחה את שמירת השבת. לכן התורה מדגישה שהשביתה בשבת חשובה יותר מעשיית המשכן. בנוסף, עבודת הקורבנות (שחיטה, הפשטה, שריפת איברים על המזבח וכדומה), דוחה את השבת דווקא, ויכולנו לחשוב שגם הקמת המשכן וכליו ידחו את השבת.

מהם הדברים אשר "צוה ה' לעשות אתם"?

לפי רוב המפרשים מדובר במלאכת המשכן ולא בשמירת השבת. ב"ששית ימים תעשה מלאכה", הכוונה למלאכת המשכן.

למה צוין במיוחד איסור הבערת אש בשבת, הרי כבר נאמר בעשרת הדברות "לא תעשו כל מלאכה"?

לפי הרמב"ן הודגש כאן שבשבת אסור להשתמש באש גם לצורך אוכל נפש - (בישול, אפייה, חימום) - דברים שהם כביכול ל"עונג שבת" וזאת בניגוד ליום טוב, שבו מותר להשתמש באש לצורך אוכל נפש.

למה אסור להדליק חשמל בשבת, זה לא אש?

הדלקת נורה חשמלית אסורה משום שחוט הלהט או גוף החימום שבנורה מתלהט ובווער וע"י כך נפלט אור – וזה כלול במלאכת מבעיר. גם השימוש במכונות חשמליות המבצעות מלאכות, כגון

מטחנה חשמלית, מכונת לישה וכדומה אסור, שאין זה משנה אם מבצעים את המלאכה בידיים או ע"י מכונה. לגבי מכשירים חשמליים שאין בהם חוט להט, כמו טלפון, מחשב, פעמון, מזגן, לדעת רוב הפוסקים ההפעלה או השימוש בהם אינו אסור מן התורה, אלא רק מדרבנן, וזאת מפני שמדובר בהזרמת זרם חשמלי וכמעשה חול שאינו מתאים לשבת.

הציווי לעם על התרומה למלאכת המשכן ועל עשיית המשכן וכליו.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל כָּל עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר. קַחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה לַה', כָּל נָדִיב לְבֹו יְבִיאוֹתָה אֶת תְּרוּמַת ה' - זָהָב וְכֶסֶף וְנֹחֶשֶׁת. וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים. וְעֹרֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים וְעֹרֹת תַּחְשִׁים וְעֹצֵי שִׁטִּים. וְשֶׁמֶן לְמָאֹר וּבְשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסָּמִים. וְאַבְנֵי שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֵּאִים - לְאַפֹּד וְלַחֹשֶׁן. וְכָל חֹכֶם לֵב בְּכֶם יַבְאוּ וַיַּעֲשׂוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה'. אֶת הַמִּשְׁכָּן, אֶת אֹהֶלוֹ, וְאֶת מִכְסֵּהוּ, אֶת קַרְסָיו וְאֶת קַרְשָׁיו, אֶת בְּרִיחוֹ, אֶת עַמֻּדָיו וְאֶת אֲדָנָיו. אֶת הָאָרֶץ וְאֶת בְּדָיו, אֶת הַכַּפֹּרֶת וְאֶת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ. אֶת הַשְּׁלֵחָן וְאֶת בְּדָיו וְאֶת כָּל כֵּלָיו וְאֶת לֶחֶם הַפָּנִים. וְאֶת מִנְרַת הַמָּאֹר וְאֶת כֵּלָיָהּ וְאֶת נֹרְתֶיהָ וְאֶת שֶׁמֶן הַמָּאֹר. וְאֶת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת וְאֶת בְּדָיו וְאֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת קְטֹרֶת הַסָּמִים וְאֶת מָסַךְ הַפֶּתַח לְפֶתַח הַמִּשְׁכָּן. אֶת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לוֹ, אֶת בְּדָיו וְאֶת כָּל כֵּלָיו, אֶת הַפִּיר וְאֶת כִּנּוֹ. אֶת קַלְעֵי הַחֹצֵר, אֶת עַמֻּדָיו וְאֶת אֲדָנֶיהָ וְאֶת מָסַךְ שַׁעַר הַחֹצֵר. אֶת יִתְדֵי הַמִּשְׁכָּן וְאֶת יִתְדֵי הַחֹצֵר וְאֶת מִיתְרֵיהֶם. אֶת בָּגְדֵי הַשָּׂרָד לְשֹׁרֶת בַּקֹּדֶשׁ, אֶת בָּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת בָּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן. וַיַּבְּאוּ כָּל עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה. (שמות לה, ד-כ)

למה התורה צריכה לחזור על כל פרטי המשכן שהובאו כבר בפרשת תרומה?

לפי הרמב"ן, משה פירט, כדי שהעם ידע אלו פריטים דרושים. הוא מוסיף שהחזרות הרבות מצביעות על חביבות המשכן בעיני ה'. זה מצביע גם על כך שהתורה לא נערכה ושהיא נכתבה בזמן האירועים.

העברת התרומות ע"י בני ישראל ; טוויית העזים

וַיָּבֹאוּ כָּל אִישׁ אֲשֶׁר נִשְׂאוֹ לְבֹו וְכָל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אֹתוֹ, הֵבִיאוּ אֶת תְּרוּמַת ה' לְמִלְאֶכֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְלִכְל עֲבֹדָתוֹ וּלְבָגְדֵי הַקֹּדֶשׁ. וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים, כָּל נָדִיב לֵב הֵבִיאוּ חָח וְנָזָם וְטַבַּעַת וְכוּמָז, כָּל כֵּלֵי זָהָב, וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר הֵנִיף תְּנוּפֶת זָהָב לַה'. וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר

נמצא אתו תכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים וערת אילם מאדמים וערת תחשים הביאו. כל מרים תרומת כסף ונחשת הביאו את תרומת ה' וכל אשר נמצא אתו עצי שטים לכל מלאכת העבודה הביאו. וכל אשה חכמת לב בידיה, טוו וביאו מטנה את התכלת ואת הארגמן את תולעת השני ואת השש. וכל הנשים אשר נשא לבן אתנה בחכמה, טוו את העזים. (שמות כא-כו)

מה הכוונה ב - "ויבאו האנשים על הנשים"? מה זה "חזק ונזם וטבעת וכומז"?

לפי רש"י, הגברים באו עם הנשים וסמוכים אליהם. חזק - הוא צמיד זהב ששמים על הזרוע. כומז - הוא כלי זהב הנתון כנגד אותו מקום לאישה ורבותינו פירשו שם "כומז" - כאן מקום זימה... הנשים הביאו את תכשיטיהן, ובעליהן נלוו אליהן.

מה הכוונה שהנשים החכמות "טוו את העזים"? הרי הן טוו את צמר העזים?

רש"י מפרש ע"פ מסכת שבת, צט, שהנשים טוו את צמר העזים בעודם על העזים, וזאת חכמה מיוחדת. כשהצמר עודנו על העז, הוא נשאר טרי ומשובח יותר.

נדבת הנשיאים

והנשיאם הביאו את אבני השפה ואת אבני המלאים לאפוד ולחשן. ואת הפשם ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטרת הסמים. כל איש ואשה אשר נדב לבם אתם להביא לכל המלאכה אשר צוה ה' לעשות ביד משה, הביאו בני ישראל נדבה לה'. (שמות לה, כז-כט)

מנוי רשמי של בצלאל ואהליאב בפני העם

ויאמר משה אל בני ישראל: ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור, למטה יהודה. וימלא אתו רוח אלהים בחכמה, בתבונה ובדעת ובכל מלאכה. ולחשוב מחשבת, לעשות בזהב ובכסף ובנחשת. ובחרשת אבן למלאות ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכת מחשבת. ולהורות נתן בלב, הוא ואהליאב בן אחיסמך למטה דן. מלא אתם חכמת לב לעשות כל מלאכת חרש וחשב ורקם בתכלת ובארגמן ותולעת שני ובשש וארג, עשי כל מלאכה וחשבי מחשבת. (שמות לה, ל-לה)

מתי מונה בצלאל? הרי כבר בפסוק י נאמר: "וְכָל חָכֵם לֵב בָּכֶם יָבֹאוּ וַיַּעֲשׂוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה'".

בצלאל מונה כבר ע"י ה' (בפרק לא, ב), להנהיג את עבודת הקמת המשכן. מפרש בעל הטורים לפסוקינו ע"פ מסכת ברכות נה, "ראו קרא ה': שאין מעמידים פרנס על הצבור אלא מדעתם, כלומר שבצלאל הוצג בפני העם כדי שיסכימו לכך. הסבירו בעלי התוספות, ע"פ מדרש תנחומא: מהו "ראו"? לפי שכשאמר משה לישראל שבצלאל יעשה את המשכן היו ישראל מרננים אחרי משה ואומרים שכל הגדולה הוא נוטל לו ולמשפחתו. אמר להם משה דעו וראו כי לא מדעתי אני עושה אלא מפי הקב"ה.

מי זה "אֶהְיֶאֱבֹד בְּנֵי אֶחֱיָסָמָךְ לְמִטָּה דָן"?

רש"י מפרש, "משבט דן, מן הירודים שבשבטים מבני השפחות, והשווהו המקום לבצלאל למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטים (שבט יהודה), לקיים מה שנאמר (איוב לד, יט) "וְלֹא נִפְרָ שׁוֹעַ לִפְנֵי דָל".

"וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה" – מה ההבדל בין חכמה, תבונה ודעת?

רש"י מפרש: חכמה - מה שאדם שומע דברים מאחרים ולמד. תבונה – מבין דבר מליבו, מתוך דברים שלמד. דעת - רוח הקודש. יש מפרשים "דעת": מה שהאדם רוכש מתוך התנסות.

סיכום פרק לה

הפרק מדגיש שהקמת המשכן, עם כל חשיבותה, אינה דוחה את השבת. הבנו מדוע אסור להדליק חשמל בשבת. ראינו את נדיבותו הגדולה של העם בתרומה למשכן ואת הכישרונות המיוחדים של בצלאל ואהליאב.

פרק לו – העם מגדב מעבר לצורך; עירוב בשבת; עשיית יריעות המשכן, הקרשים והפרוכת; מה אפשר ללמוד מהחזרות הרבות - התורה נכתבה בזמן אמת.

ריבוי נדבת העם מעבר לצורך

וַעֲשֵׂה בְּצִלְאֵל וְאַהֲלִיאֵב וְכָל אִישׁ חָכֵם לֵב אֲשֶׁר נָתַן ה' חָכְמָה וּתְבוּנָה בְּהִמָּה, לַדָּעַת לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מְלָאכַת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לְכָל אֲשֶׁר צִוָּה ה'. וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל בְּצִלְאֵל וְאֶל אַהֲלִיאֵב וְאֶל כָּל אִישׁ חָכֵם לֵב אֲשֶׁר נָתַן ה' חָכְמָה בְּלִבּוֹ, כָּל אֲשֶׁר נִשְׂאוֹ לְבֹ לְקַרְבָּה אֶל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ. וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֶת כָּל הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמְלָאכַת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ, וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נִדְבָה בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר. וַיָּבֵאוּ כָּל הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֶת כָּל מְלָאכַת הַקֹּדֶשׁ אִישׁ אִישׁ מִמְּלָאכָתוֹ אֲשֶׁר הִמָּה עֹשִׂים. וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: מְרִבִּים הָעָם לְהֵבִיא מִדֵּי הָעֲבֹדָה לְמְלָאכָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ. וַיֵּצֵאוּ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמִחְנֶה לֵאמֹר: אִישׁ וְאִשָּׁה אֵל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לְתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּפְּלֹא הָעָם מִהֵבִיא. וְהַמְּלָאכָה הִיְתָה דִּימָה לְכָל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר. (שמות לו, א-ז)

למה הבאת התרומה נקראת מלאכה – "איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש"?

הרמב"ן מפרש שהממון נקרא מלאכה, כמו "אם לא שלח ידו במלאכת - (רכוש) - רעהו" (לעיל, כב, ז). אבל גם ההבאה עצמה נקראת מלאכת המשכן. מזה נלמד שבשבת אסור להעביר חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים ולהיפך. גם הנביא ירמיהו הזכיר את האיסור בדבריו (פרק יד, כא – כב): "כה אמר ה' השמרו בנפשותיכם, ואל תשאו משא ביום השבת והבאתם בשערי ירושלים. ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת, וכל מלאכה לא תעשו, וקדשתם את יום השבת כאשר ציוויתי את אבותיכם".

יש מפרשים שהמלאכה כאן היא טווית הנשים את הצמר בביתן, ואחר כך הבאתו למשכן.

האם נביאי ישראל הדגישו את חשיבות שמירת השבת או רק ענייני מוסר?

כן, במספר מקומות, מעבר לדברי ירמיהו לעיל. לדוגמה: הנביא ישעיהו אומר, בפרק נו, פסוק ב: אֲשֶׁרִי אֶנּוֹשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת, וּבֶן אָדָם יִחְזִיק בָּהּ, שֹׁמֵר שַׁבָּת מִחֻלּוֹ, וְשֹׁמֵר יְדוֹ מִמַּעֲשוֹת כָּל רָע... פסוק ו: וּבְנֵי הַנֶּכֶד, הַנָּלוּיִם עַל ה' לְשָׁרְתוֹ, וְלֹאֲהַבָּה אֶת שֵׁם ה', לְהִיּוֹת לוֹ לְעֹבָדִים כָּל שֹׁמֵר שַׁבָּת מִחֻלּוֹ, וּמִחֻזִּיקִים בְּבְרִיתִי. וכן בפרק נח, יג: "אם תִּשָּׁיב מִשַּׁבָּת רִגְלֶךָ, עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי, וְקִרְאתָ לְשַׁבָּת עֲנָג, לְקַדּוֹשׁ ה' מִכְבֵּד, וְכִבְדָּתוֹ מַעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ, מִמִּצּוֹא חֲפָצֶךָ וְדָבָר דְּבָר".

בנביא יחזקאל, כ: יב – יג: "וְגַם אֶת שַׁבְּתוֹתַי נָתַתִּי לָהֶם לְהִיּוֹת לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשָׁם.. וַיֹּמְרוּ בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר בְּחֻקוֹתַי לֹא הָלְכוּ וְאֶת מִשְׁפָּטִי מֵאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחִי בָהֶם וְאֶת שַׁבְּתוֹתַי חָלְלוּ מְאֹד וְאָמַר לְשַׁפְּףָהּ חֻמָּתִי עֲלֵיהֶם בְּמִדְבָּר לְכָלֹתָם... וְגַם בַּפֶּסוּק כֹּא: וַיֹּמְרוּ בִּי הַבָּנִים בְּחֻקוֹתַי לֹא הָלְכוּ וְאֶת מִשְׁפָּטִי לֹא שָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחִי בָהֶם אֶת שַׁבְּתוֹתַי חָלְלוּ וְאָמַר לְשַׁפְּףָהּ חֻמָּתִי עֲלֵיהֶם לְכָלֹת אִפִּי בָם בְּמִדְבָּר.

הנביא יחזקאל אף משווה את חילול השבת לתועבה, (כג, לו – לט): וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי בֶּן אָדָם הֲתִשְׁפּוּט אֶת אֹהֶלָה וְאֶת אֹהֶלִיכָה וְהִגַּד לְהֶן אֶת תּוֹעֲבוֹתֵיהֶן. כִּי נֶאֱפוּ וְדָם בִּידֵיהֶן וְאֶת גְּלוּלֵיהֶן נֶאֱפוּ וְגַם אֶת בְּנֵיהֶן אֲשֶׁר יִלְדוּ לִי הֵעֲבִירוּ לָהֶם לֶאֱכָלָהּ. עוֹד זֹאת עָשׂוּ לִי - טָמְאוּ אֶת מִקְדָּשִׁי בַּיּוֹם הַהוּא וְאֶת שַׁבְּתוֹתַי חָלְלוּ.

בספר נחמיה יג, נאמר:

בַּיָּמִים הַהֵמָּה רָאִיתִי בִּיהוּדָה דִּרְכִּים גְּתוֹת בַּשָּׁבַת וּמִבְּיָאִים הָעֲרָמוֹת וְעִמָּסִים עַל הַחֲמֹרִים וְאֵף זֵין עֲנָבִים וְתַאֲנִים וְכָל מִשְׂא וּמִבְּיָאִים יְרוּשָׁלַם בַּיּוֹם הַשָּׁבַת וְאָעִיד בַּיּוֹם מִכָּרֶם צִיד. וְהַצָּרִים יָשְׁבוּ בָהּ מִבְּיָאִים דָּאָג וְכָל מִכָּר וּמוֹכָרִים בַּשָּׁבַת לְבָנֵי יְהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם. וְאָרִיכָה אֶת חֲרִי יְהוּדָה וְאָמְרָה לָהֶם: מָה הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה אֲשֶׁר אַתֶּם עוֹשִׂים וּמַחֲלִילִים אֶת יוֹם הַשָּׁבַת. הֲלוֹא כֹה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם וַיָּבֵא אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ אֶת כָּל הָרָעָה הַזֹּאת וְעַל הָעִיר הַזֹּאת וְאַתֶּם מוֹסִיפִים חֲרוֹן עַל יִשְׂרָאֵל לְחַלֵּל אֶת הַשָּׁבַת.

וַיְהִי כֹאֲשֶׁר צָלְלוּ שְׁעָרֵי יְרוּשָׁלַם לִפְנֵי הַשָּׁבַת וְאָמְרָה וַיִּסְגְּרוּ הַדְּלָתוֹת וְאָמְרָה אֲשֶׁר לֹא יִפְתָּחוּם עַד אַחֵר הַשָּׁבַת וּמִנְעָרֵי הָעִמָּדִתִּי עַל הַשְּׁעָרִים לֹא יָבֹא מִשְׂא בַּיּוֹם הַשָּׁבַת. וַיִּלְיֵנוּ הָרֹכְלִים וּמוֹכְרֵי כָל מִמְכָּר מִחוּץ לִירוּשָׁלַם פָּעַם וּשְׁתָּיִם. וְאָעִידָה בָהֶם וְאָמְרָה אֲלֵיהֶם: מִדּוּעַ אַתֶּם לָנִים נֹגֵד הַחוּמָה אִם תִּשְׁנוּ, יָד אֲשָׁלַח בָּכֶם, מִן הָעֵת הַזֶּה לֹא בָּאוּ בַּשָּׁבַת. וְאָמְרָה לְלוֹיִם אֲשֶׁר יִהְיוּ מִטְהָרִים וּבָאִים שָׁמָרִים הַשְּׁעָרִים לְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשָּׁבַת; גַּם זֹאת זָכְרָה לִי אֱלֹהֵי וְחוּסָה עָלַי כָּרֹב חֲסִדְךָ.

תקיפותו של נחמיה גרמה לכך, שהיהודים הקפידו על שמירת השבת בפרהסיא וסגרו את עסקיהם. שוב, ההיסטוריה חוזרת בימינו...

ברור, אם כן, שנביאי ישראל לא דיברו רק על ענייני צדק ומוסר בין אדם לחברו, אלא הדגישו גם את החשיבות המרכזית של שמירת השבת.

מהו ה"עירוב", המאפשר להוציא חפצים מהבית ולהיפך?

כאמור, בשבת ישנו איסור על הוצאת חפצים מרשות היחיד (כגון בית מגורים) לרשות הרבים, מפני שזו מלאכת הוצאה מרשות לרשות, שהיא אחת מל"ט המלאכות האסורות בשבת. אסור גם להעביר חפץ 4 אמות (כ- 2 מטר) בתוך רשות הרבים. כיום לפי רוב הפוסקים, לא קיים כמעט בעולם, מקום שנחשב לרשות הרבים מן התורה, (מפני שלא עוברים 600,000 איש ביום במקום, כמו במחנה ישראל), לפיכך כל הרחובות והמקומות הציבוריים הפתוחים נחשבים לרשות ה"כרמלית" (שהיא בעיקרה מקום שאינו מוקף במחיצות, ושבין רבים מאוד הולכים, כגון שדה

או ים) וחכמינו החילו על הכרמלית את אותם האיסורים של רשות הרבים. נזכיר כי מן התורה מותר לטלטל מ"כרמלית" לרשות אחרת וכן בתוכה. רשות זו נוצרה ע"י חכמים כדי למנוע בלבול בין רשות הרבים לבין מקום שהוא פטור ממגבלות טלטול. להבחנה זו יש חשיבות רבה, היות שלא ניתן להקיף בעירוב רגיל, כגון חוט, רשות הרבים אמיתית, אלא רק את רשות הכרמלית. (כדי לערב רשות הרבים גמורה, יש צורך שרשות הרבים תוקף בחומה עם שערים הראויים להינעל). מפני שבכרמלית מדובר באיסור מדרבנן בלבד, ניתן להיעזר בעירוב.

משמעות העירוב היא הקפת שטח נרחב שבו מקומות פתוחים, שנחשבים לרשות הכרמלית, במחיצה, ועל ידי כך הפיכת כל השטח הפתוח לרשות היחיד אחת גדולה, שבה מותר לטלטל. העירוב מורכב לרוב מעמודים ייעודיים שמעליהם עובר חוט דק מתוח, צורה הנקראת בהלכה 'צורת הפתח', הנחשבת מבחינה הלכתית כמחיצה כשרה, והופכת את השטח המוקף לרשות היחיד. העירוב יכול להתבסס גם על גדרות או מחיצות קיימות אחרות, או על מדרונות תלולים. במקומות רבים מתבסס העירוב על קווי חשמל או טלפון. במקרים כאלו יש צורך שהחוט יעבור בדיוק מעל העמוד, היות שזה אחד מהתנאים הנדרשים כדי ליצור מחיצה של 'צורת הפתח'. אפשרות אחרת שמשמשים בה היא העמדת חבית או קרש חזק מתחת לקו החשמל, כאשר גובהם לפחות 10 טפחים, (כ - 80 ס"מ) כך שרואים אותם כאילו הם עולים עד לחוטים התלויים למעלה, מדין 'גוד אסיק מחיצתא' – (משוך והרם את המחיצה), ויוצרים על ידי כך את 'צורת הפתח'.

לאחר בניית העירוב יש צורך בתיקון נוסף, שנקבע ע"י חכמים, הנקרא "עירוב חצרות", כדי להתיר את הטלטול בין רשויות היחיד הנפרדות, כגון מבית לבית אחר. הסיבה לכך היא כדי להבדיל ולהבחין בין הוצאה לרשות היחיד משותפת, כגון חצר, לבין הוצאה לרשות הרבים. עירוב החצרות נעשה ע"י מזון, בדרך כלל מצה, בשיעור הראוי לאדם אחד לשתי סעודות, המונח בתוך בית מגורים, ומשמעותו שרואים כאילו כל הדיירים מעורבים (כעין שותפות) ואוכלים במקום אחד, ודבר זה הופך את כל רשויות היחיד הפרטיות והמשותפות השונות לרשות היחיד אחת משותפת. אולם ישנם מקומות בהם אין צורך בעירוב חצרות, כגון בסיס צבאי או קיבוץ, שבו ממילא אוכלים כולם בחדר אוכל משותף. במקרה ובמקום היישוב גרים גויים, יש לשכור את רשותם על מנת שעירוב החצרות יוכל לחול.

כיום נוהגים שרב העיר או השכונה עושה "עירוב חצרות" כל שנה בערב פסח באמצעות חבילת מצות, כאשר ראש העיר או אדם חשוב אחר זוכה בעירוב עבור כל אנשי העיר ויהיה מותר לטלטל התחום המוקף בחוט העירוב. נוהגים להניח את העירוב בבית כנסת. (ויקיפדיה_עירוב חצרות).

מה נעשה עם עודפי התרומות?

ע"פ מדרש תנחומא הם שימשו לבדק הבית או כחומרים או חלקי חילוף רזרביים לכלים שיצטרכו להחליפם בעתיד, או במקום אלה שיצאו פגומים.

מה יכול להסביר את התגייסות והתלהבות העם בתרומה למשכן, עד שהתבקש להפסיק להביא תרומות?

חכמים השוו את זה למעשה העגל, שם נאמר (שמות לד, ג): "וַיִּתְּפְּרוּ כָּל הָעָם אֶת נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל אֹהֶלן". העם ביקש לכפר, בהתגייסותו לתרומה למשכן, על התגייסותו לחטא העגל.

אם עם ישראל יתבקש בעתיד להרים תרומה של כסף, חומרים ועבודה להקמת בית המקדש, האם הוא יענה בהתלהבות כזאת?

זה תלוי במצב הרוחני - יהודי של העם באותה העת. בהנחה שלקראת הקמת הבית השלישי רוב העם יזדהה בברור עם הקמת המקדש ועם חידוש העבודה בו, כמרכז רוחני עולמי, בוודאי שיהיה מוכן לנדב ביד רחבה. יתכן שגם לא יהודים, אוהדי ישראל, יתרמו. כמובן שמדובר בפרויקט ענק, שידרוש הקצאת משאבים רבים. על כן, כדי לבצע אותו, צריך לחול, לפני כן, שנוי עמוק ומהותי בהתייחסותו של העם למקדש וכלפי מה שהוא מסמל.

עשיית יריעות המשכן, הקרשים והפרוכת

וַיַּעֲשׂוּ כָּל חֶכֶם לֵב בַּעֲשֵׂי הַמְּלָאכָה אֶת הַמִּשְׁכָּן עֹשֶׂה יְרִיעֹת שֹׁשׁ מִשְׁזָר, וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי, כָּרְבִים, מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב עֹשֶׂה אֹתָם. אַרְבֶּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאֲמָה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאֲמָה הַיְרִיעָה הָאֶחָת - מִדָּה אֶחָת לְכָל הַיְרִיעֹת. וַיַּחֲבֵר אֶת חֲמֹשׁ הַיְרִיעֹת אֶחָת אֶל אֶחָת, וְחֲמֹשׁ יְרִיעֹת חֵבֶר אֶחָת אֶל אֶחָת. וַיַּעַשׂ לָלֶאֱת תַּכְלֵת עַל שְׁפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקְצֵה בַּמַּחְבֶּרֶת, כֵּן עָשָׂה בְּשֹׁפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשְּׁנִיָּה. חֲמֵשִׁים לָלֶאֱת עָשָׂה בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וְחֲמֵשִׁים לָלֶאֱת עָשָׂה בַּקִּיצָה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשְּׁנִיָּה - מִקְבִּילַת הַלָּלֶאֱת אֶחָת אֶל אֶחָת. וַיַּעַשׂ חֲמֵשִׁים קָרְסֵי זָהָב וַיַּחֲבֵר אֶת הַיְרִיעֹת אֶחָת אֶל אֶחָת בַּקָּרְסִים, וַיְהִי הַמִּשְׁכָּן אֶחָד.

וַיַּעַשׂ יְרִיעֹת עֲזִים לְאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן - עֲשָׂתִי עֲשֹׂרָה יְרִיעֹת עֹשֶׂה אֹתָם. אַרְבֶּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת שְׁלֹשִׁים בָּאֲמָה וְאַרְבַּע אַמּוֹת רֹחַב הַיְרִיעָה הָאֶחָת - מִדָּה אֶחָת לְעֲשָׂתִי עֲשֹׂרָה יְרִיעֹת. וַיַּחֲבֵר אֶת חֲמֹשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְאֶת שֹׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד. וַיַּעַשׂ לָלֶאֱת חֲמֵשִׁים עַל שְׁפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת וְחֲמֵשִׁים לָלֶאֱת עָשָׂה עַל שְׁפַת הַיְרִיעָה הַחֲבֶרֶת הַשְּׁנִיָּה. וַיַּעַשׂ קָרְסֵי נְחֹשֶׁת חֲמֵשִׁים לַחֲבֵר אֶת הָאֹהֶל לְהִיָּת אֶחָד. וַיַּעַשׂ מִכְסָּה לְאֹהֶל עֶרְת אֵילִם מֵאֲדָמִים וּמִכְסָּה עֶרְת תַּחֲשִׁים מִלְּמַעְלָה. (שמות לו, ח-יט)

וַיַּעַשׂ אֶת הַקֶּרְשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֲמֻדִים. עָשׂוּר אֲמַת אַרְבֵּי הַקֶּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד. שְׁתֵּי יָדָת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשַׁלֶּבֶת אַחַת אֶל אַחַת כֹּן עָשָׂה לְכָל קֶרֶשׁ הַמִּשְׁכָּן. וַיַּעַשׂ אֶת הַקֶּרְשִׁים לַמִּשְׁכָּן, עֲשָׂרִים קֶרֶשִׁים לַפֶּאֶת נֹגֵב תִּימָנָה. וְאַרְבָּעִים אֲדָנֵי כֶסֶף עָשָׂה תַּחַת עֲשָׂרֵי הַקֶּרְשִׁים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לְשְׁתֵּי יָדָתָיו וְשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לְשְׁתֵּי יָדָתָיו. וְאַרְבָּעִים אֲדָנֵי כֶסֶף עָשָׂה תַּחַת עֲשָׂרֵי הַקֶּרְשִׁים, שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לְשְׁתֵּי יָדָתָיו וְשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לְשְׁתֵּי יָדָתָיו. וּלְצֹלַע הַמִּשְׁכָּן הַשְּׁנִיית לַפֶּאֶת צָפוֹן עָשָׂה עֲשָׂרִים קֶרֶשִׁים. וְאַרְבָּעִים אֲדָנִיהֶם כֶּסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וְשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד. וּלְיָרֵכְתִּי הַמִּשְׁכָּן יָמָה עָשָׂה שְׁשֵׁה קֶרֶשִׁים. וְשְׁנֵי קֶרֶשִׁים עָשָׂה לְמַקְצַעַת הַמִּשְׁכָּן בְּיָרֵכְתִּים. וְהָיוּ תוֹאֲמִם מִלְמָטָה וַיִּתְּחוּ וְהָיוּ תָמִים אֶל רֹאשׁוֹ אֶל הַטְּבַעַת הָאֶחָת כֹּן עָשָׂה לְשְׁנֵיהֶם לְשְׁנֵי הַמַּקְצַעַת. וְהָיוּ שְׁמֹנֶה קֶרֶשִׁים וְאֲדָנִיהֶם כֶּסֶף שְׁשֵׁה עָשׂוּר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד. וַיַּעַשׂ בְּרִיחֵי עֲצֵי שִׁטִּים תְּמֻשָּׁה לְקֶרֶשִׁי צֹלַע הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָת. וְתְּמֻשָּׁה בְּרִיחֶם לְקֶרֶשִׁי צֹלַע הַמִּשְׁכָּן הַשְּׁנִיית וְתְּמֻשָּׁה בְּרִיחֶם לְקֶרֶשִׁי הַמִּשְׁכָּן לְיָרֵכְתִּים יָמָה.

וַיַּעַשׂ אֶת הַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן לְבֵרִיחַ בְּתוֹךְ הַקֶּרְשִׁים מִן הַקָּצָה אֶל הַקָּצָה. וְאֶת הַקֶּרְשִׁים צָפָה זָהָב וְאֶת טְבַעְתָּם עָשָׂה זָהָב בָּתִּים לְבְּרִיחֶם וַיִּצַּף אֶת הַבְּרִיחֶם זָהָב. וַיַּעַשׂ אֶת הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר מְעֻשָּׂה חָשֵׁב עָשָׂה אֹתָהּ כָּרָבִים. וַיַּעַשׂ לָהּ אַרְבָּעָה עֲמוּדֵי שִׁטִּים וַיִּצַּפֵּם זָהָב וְנוֹיָהֶם זָהָב וַיִּצַּק לָהֶם אַרְבָּעָה אֲדָנֵי כֶסֶף. וַיַּעַשׂ מִסָּד לְפֶתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר מְעֻשָּׂה רֻקֵּם. וְאֶת עֲמוּדָיו תְּמֻשָּׁה וְאֶת נְוִיָּהֶם וַיִּצַּף רֹאשֵׁיהֶם וְתְּשֻׁקֵיהֶם זָהָב וְאֲדָנִיהֶם תְּמֻשָּׁה נְחֹשֶׁת. (שמות לו, כ-לח)

למה התורה חוזרת שוב על כל פרטי מלאכת המשכן?

לפי הרמב"ן, התורה חזרה מספר פעמים על פרטי מלאכת המשכן, כדי שהעם והחכמים ידעו בדיוק מה ואיך לעשות. בנוסף, משה בוודאי חזר עם חכמי הלב על כל הפרטים המדויקים לפני עשייתם, למרות שזה לא כתוב בתורה.

איזו עובדה היסטורית חשובה אפשר ללמוד מהחזרה פעמים רבות?

החזרות הרבות על הפרטים הטכניים מצביעות על כך שהדברים נכתבו בזמן אמת, בזמן הקמת המשכן, ומפריכות טענות כאילו שהם נכתבו מאות שנים אחר כך. עורך "מאוחר", לא היה חוזר על פרטים טכניים של משכן שהפסיק מזמן להתקיים. הם גם מראים שלא היה "עורך" לתורה, אלא שהדברים נכתבו ע"י משה רבנו מילה במילה כפי שנאמרו. אילו היה עורך, הוא בוודאי היה

מקצר וכותב משהו כמו "וכל חכם לב עשה את המלאכה כפי שציווה ה' את משה". כבר הערנו על כך, שדווקא חוסר הסדר הכרונולוגי, ("אין מוקדם ומאוחר בתורה"), מוכיח כי לא נעשתה עריכה לתורה.

הטוענים שהתורה נכתבה ונערכה מאות שנים אחרי משה, מסתבכים עם טענותיהם של עצמם. למשל הם יטענו אולי כאן בקשר לחזרות על פרטי מלאכת המשכן, (אשר כבר לא היה קיים מאות שנים), שהמתחזה למשה רבנו, אשר בדה מלבו את הדברים אשר כתב, ביקש להראות שהם אותנטיים, במקום לומר בפשטות שהחזרות מראות על אותנטיות, כתיבה בזמן אמת, ואי – עריכה.

סיכום פרק לו

בפרק הבנו מה זה עירוב המאפשר טלטול חפצים מהבית לרחוב ובעיר בשבת. ראינו את ריבוי תרומת העם למלאכת המשכן עד שהוא התבקש לחדול מלהביא תרומות ושאלנו האם התופעה צפויה לחזור על עצמה בעת הקמת בית המקדש. למדנו מהחזרות הרבות והמיותרות כביכול, על פרטי מלאכת המשכן, שלא יתכן שהדברים נכתבו מאות שנים לאחר מכן, אחרי שהמשכן הפסיק להתקיים, אלא נכתבו בזמן אמת.

פרק לו - עשיית הארון, השולחן, המנורה, מזבח הזהב, שמן המשחה וקטורת הסמים.

עשיית הארון, המנורה ומזבח הקטורת

ויעש בצלאל את הארון עצי שטים - אמתים וחצי ארפו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו. ויצפהו זהב טהור מבית ומחוץ ויעש לו זר זהב סביב. ויצק לו ארבע טבעת זהב על ארבע פעמיתיו ושתי טבעת על צלעו האחת ושתי טבעת על צלעו השנית. ויעש בדי עצי שטים ויצף אתם זהב. ויבא את הבדים בטבעת על צלעת הארון לשאת את הארון. ויעש כפרת זהב טהור - אמתים וחצי ארפה ואמה וחצי רחבה. ויעש שני כרבים זהב, מקשה עשה אתם, משני קצות הכפרת. כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה, מן הכפרת עשה את הכרבים משני קצותיו. ויהיו הכרבים פרשי כנפים למעלה, סככים בכנפיהם על הכפרת, ופניהם איש אל אחיו אל הכפרת היו פני הכרבים. (שמות לו, א-ט)

עשיית השולחן

ויעש את השולחן עצי שטים - אמתים ארפו ואמה רחבו ואמה וחצי קמתו. ויצף אותו זהב טהור ויעש לו זר זהב סביב. ויעש לו מסגרת טפח סביב ויעש זר זהב למסגרתו סביב. ויצק לו ארבע טבעת זהב ויתן את הטבעת על ארבע הפאת אשר לארבע רגליו. לעמדת המסגרת היו הטבעת, בתים לבדים לשאת את השולחן. ויעש את הבדים עצי שטים ויצף אתם זהב, לשאת את השולחן. ויעש את הפלים אשר על השולחן את קערותיו ואת כפתיו ואת מנקותיו ואת הקשות אשר יסוף בהן זהב טהור. (שמות לו, י-יז)

עשיית המנורה

ויעש את המנרה זהב טהור, מקשה עשה את המנרה, ירכה וקנה, גביעיה, כפתריה ופרחיה ממנה היו. וששה קנים יצאים מצדיה - שלשה קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני מנרה מצדה השני. שלשה גבעים משקדים בקנה האחד, כפתר ופרח, ושלשה גבעים משקדים בקנה אחד, כפתר ופרח, פן לששת הקנים היצאים מן המנרה. ובמנרה ארבעה גבעים משקדים, כפתריה ופרחיה. וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה, לששת הקנים היצאים ממנה. כפתריהם וקנתם ממנה היו, פלה מקשה אחת זהב טהור. ויעש את נרתיה שבועה ומלקחיה ומחתתיה זהב טהור. כפר זהב טהור עשה אתה ואת כל פליה. (שמות לו, יז-כד)

עשיית מזבח הקטורת

וַיַּעַשׂ אֶת מִזְבֵּחַ הַקֹּטֶרֶת עֲצֵי שִׁטִּים - אֹמֶה אֲרָכּוֹ וְאֹמֶה רָחְבּוֹ רְבֹעַ, וְאַמְתִּים קִמְתּוֹ, מִמָּגוֹ הָיוּ קִרְנֹתָיו. וַיִּצַּף אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת גִּגּוֹ וְאֶת קִירֹתָיו סָבִיב וְאֶת קִרְנֹתָיו, וַיַּעַשׂ לוֹ זָר זָהָב סָבִיב. וּשְׁתֵּי טַבַּעַת זָהָב עָשָׂה לוֹ מִתַּחַת לְזָרוֹ עַל שְׁתֵּי צִלְעֹתָיו עַל שְׁנֵי צַדָּיו, לְבָתִּים לְבָדִים לְשֹׂאת אֹתוֹ בָּהֶם. וַיַּעַשׂ אֶת הַבָּדִים עֲצֵי שִׁטִּים וַיִּצַּף אֹתָם זָהָב. וַיַּעַשׂ אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה קֹדֶשׁ וְאֶת קֹטֶרֶת הַסַּמִּים טָהוֹר, מַעֲשֵׂה רִקְתָּ. (שמות לז, כה-כט)

סיכום פרק לז

הפרק מתאר את עשיית הארון, השולחן, המנורה ומזבח הזהב, שמן המשחה והקטורת, ע"י בצלאל ושאר האומנים.

פרק לח – עשיית מזבח העולה, הכיור - מראות ה"צובאות", וחצר המשכן.

עשיית מזבח הנחושת, הכיור במראות ה"צובאות", והחצר

וַיַּעַשׂ אֶת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה עֲצֵי שִׁטִּים - חֲמֵשׁ אַמּוֹת אָרְכוֹ וְחֲמֵשׁ אַמּוֹת רָחְבוֹ רְבוּעַ, וַיִּשְׁלַשׂ אַמּוֹת קָמְתּוֹ. וַיַּעַשׂ קַרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע פְּנֵיתָיו, מִמָּנֹה הָיוּ קַרְנֹתָיו וַיִּצַּף אֹתוֹ נְחֹשֶׁת. וַיַּעַשׂ אֶת כָּל כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ, אֶת הַסִּירֹת וְאֶת הַיָּעִים וְאֶת הַמִּזְרְקֹת אֶת הַמִּזְלָגֹת וְאֶת הַמִּדְחָתִים, כָּל כְּלֵי עֲשֵׂה נְחֹשֶׁת. וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רָשֶׁת נְחֹשֶׁת, תַּחַת כָּרְכָבוֹ מִלְמָטָה עַד חֻצָּיו. וַיִּצַּק אַרְבַּע טַבַּעֲתַת בְּאַרְבַּע הַקְּצוֹת לַמִּכְבָּר הַנְּחֹשֶׁת - בָּתִּים לַבָּדִים. וַיַּעַשׂ אֶת הַבָּדִים עֲצֵי שִׁטִּים וַיִּצַּף אֹתָם נְחֹשֶׁת. וַיָּבֵא אֶת הַבָּדִים בַּטַּבַּעֲתַת עַל צִלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶם, נָבוֹב לַחַת עֲשֵׂה אֹתוֹ.

וַיַּעַשׂ אֶת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֶת כִּנּוֹ נְחֹשֶׁת, בְּמִרְאֵת הַצָּבָאֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד. (שמות לח, א-ז)

מה הכוונה שעשה את הכיור "בְּמִרְאֵת הַצָּבָאֹת"?

פירש רש"י ע"פ מדרש תנחומא: בְּמִרְאֵת הַצָּבָאֹת - לבנות ישראל היו מראות שרואות (מסתכלות) בהן כשהן מתקשטות ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן, והיה מואס משה בהן, מפני שעשויים ליצר הרע. אמר לו הקב"ה: "קבל. כי אלו חביבים עלי מן הכל, שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות במצרים. כשהיו בעליהם יגעים בעבודת פרך היו מוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם ונוטלות המראות, וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים (לאהבה) לומר: "אני נאה ממך", ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם ומתעברות ויולדות שם, שנאמר (שיר השירים, ח) "פֶתַח הַתְּפוּחַ עוֹרְרֶתִיךָ" וזהו שנאמר: "במראות הצובאות", ונעשה הכיור מהם, שהכיור כדי לשים שלום בין איש לאשתו, להשקות ממים שבתוכו למי שקינא לה בעלה ונסתרה, (ראו פרשת אישה סוטה, בספר במדבר ה).

ע"פ הפשט, אֲשֶׁר צָבְאוּ - הכוונה, להביא נדבתן, (את המראות והתכשיטים). המדרש מביא את הפירוש שמתוך הפרך, העמידו כל הצבאות של בני ישראל שנאמר: "הוֹצִיא ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל צָבָאֲתָם. (שמות ו, נא).

מוסיף הרמב"ן: והטעם במדרש הזה (שהביא רש"י, תנחומא פקודי, י), שבכל מלאכת המשכן קבלו את התכשיטים מן הנשים, כדכתיב (לעיל לה, כב) "ויבואו האנשים על הנשים", והביאו חח ונזם וטבעת וכומז, והכומז כפי מדרשו יותר נמאס (מהמראות), שכן שמו אותו על האיבר הנשי.

אמנם התערבבה כל הנדבה, אבל עשו כלי מיוחד מן התכשיט העשוי ליצר הרע, (המראה). משה לא בחר בכך, עד שנאמר לו כן מפי הגבורה.

לגבי פירוש המלים "אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד" הרמב"ן מביא את דברי האבן עזרא שאמר שהיו הנשים האלה עובדות ה', וסרו מתאוות העולם הזה, ונתנו את מראותיהן נדבה, ובאו בכל יום ויום אל פתח אהל מועד, להתפלל ולשמוע דברי המצוות. נציין כי בוודאי היה קשה לנשים לוותר על דבר כל כך חשוב ליופי כמו מראה.

ע"פ מדרש ילקוט דוד, הכיור עצמו שימש מראה, כך שהנשים יכלו לראות בו, מעזרת נשים, את עבודת הכוהנים, וכהן יכול היה לראות דרך המראה, את האישה שהביאה לו קורבן, אך נאסר עליה להיכנס פנימה.

וַיַּעַשׂ אֶת הַחֹצֵר לַפֶּאֱתָנִים נֹגֵב תִּימָנָה קִלְעֵי הַחֹצֵר שֵׁשׁ מִשְׁזֹר מֵאָה בָּאֵמָה. עֲמוּדֵיהֶם עֲשָׂרִים וְאַדְנִיָּהֶם עֲשָׂרִים נְחֹשֶׁת, וְהַעֲמוּדִים וְחֹשְׁקֵיהֶם כֶּסֶף. וְלַפֶּאֱתָנִים צִפּוֹן מֵאָה בָּאֵמָה, עֲמוּדֵיהֶם עֲשָׂרִים וְאַדְנִיָּהֶם עֲשָׂרִים נְחֹשֶׁת, וְהַעֲמוּדִים וְחֹשְׁקֵיהֶם כֶּסֶף. וְלַפֶּאֱתָנִים קִלְעִים חֲמִשִּׁים בָּאֵמָה, עֲמוּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וְאַדְנִיָּהֶם עֲשָׂרָה, וְהַעֲמוּדִים וְחֹשְׁקֵיהֶם כֶּסֶף. וְלַפֶּאֱתָנִים קִדְמָה מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אֵמָה. קִלְעִים חֲמִשָּׁה עֲשָׂרָה אֵמָה אֶל הַפֶּתַח עֲמוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנִיָּהֶם שְׁלֹשָׁה. וְלַפֶּתַח הַשְּׁנִי מִזָּה וּמִזָּה לְשַׁעַר הַחֹצֵר קִלְעִים חֲמִשָּׁה עֲשָׂרָה אֵמָה עֲמוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנִיָּהֶם שְׁלֹשָׁה. כָּל קִלְעֵי הַחֹצֵר סָבִיב שֵׁשׁ מִשְׁזֹר. וְהָאֲדָנִים לַעֲמֻדִים נְחֹשֶׁת וְהַעֲמוּדִים וְחֹשְׁקֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפּוֹי רֹאשֵׁיהֶם כֶּסֶף וְהֵם מְחֹשְׁקִים כֶּסֶף כָּל עֲמֻדֵי הַחֹצֵר. וּמִסָּדָה שַׁעַר הַחֹצֵר מַעֲשֶׂה רָקִם תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזֹר וְעֲשָׂרִים אֵמָה אֶרֶץ וְקוֹמָה בָּרָחֵב חֲמִשָּׁה אַמּוֹת לַעֲמֻת קִלְעֵי הַחֹצֵר. וְעֲמֻדֵיהֶם אֶרְבָּעָה וְאַדְנִיָּהֶם אֶרְבָּעָה נְחֹשֶׁת וְהֵם כֶּסֶף וְצִפּוֹי רֹאשֵׁיהֶם וְחֹשְׁקֵיהֶם כֶּסֶף. וְכָל הַיְתָדוֹת לְמִשְׁכָּן וְלַחֹצֵר סָבִיב נְחֹשֶׁת. (שמות לח, ט-כ)

סיכום חלקי - פרק לח

הפרק דן בעיקר בעשיית הכיור במראות הצובאות פתח אוהל מועד. ראינו איך באמצעות המראות, העמידו נשות ישראל צבאות צבאות של בני ישראל, וש אחרי יציאת מצרים היו מוכנות לוותר עליהן.

הרעיון המרכזי של פרשת ויקהל

הרעיון המרכזי הוא התלהבות והתגייסות העם לתרומות למלאכת המשכן, אולי כתיקון להתלהבות הפסולה ההיא של חטא העגל. פוגשים את עם ישראל במיטבו.

תוספת

בואי כלה

מלים: אברהם שלונסקי, לחן: יאיר רוזנבלום

עטוף נא אל שדי את נפשי בטלית

וזמר בקול בואי כלה

הו אשתי היפה הדליקי הנרות

ולקידוש הכיני החלה

הלילה כבר ברך על נרות שבתו

ולבנה לקידוש מוטלת

היום אני רוצה בשובי הביתה

לנשק המזוזה בדלת

עטוף נא ריבוני גופנו בטלית

וזמר נא בקול: בואי כלה

נשינו היפות תדלקנה הנרות

ואנו נקדש על החלה.

עטוף נא אל שדי ..

כי שבעה הם ימים ימות השבוע

ושבעה יש קנים למנורה

ומי אשר הדליק המנורה בנפש

הוא ייצק השמן לאורה

עטוף נא ריבוני...

התזכור איך שבנו בספינות לועזים

אנחנו העולים בשמך

עת יהודים יבואו לארץ ישראל

מה תרב במעונם השמחה
האתה שכחת? וידך הן פרשה
מפרשים לספינה העולה
אנחנו ראויים לשבת ראשונה
במשתה שבתך הגדולה.

השיר בלבבי משכן אבנה

כתב: הרב יצחק הוטנר
המקור: ע"פ ספר חרדים, נכתב ב 1588.

בלבבי משכן אבנה
להדר כבודו,
ובמשכן מזבח אקים
לקרני הודו,
ולנר תמיד אקח לי
את אש העקידה,
ולקורבן אקריב לו
את נפשי היחידה.

צחוק יהודי

שני בחורי ישיבה למדו עשר שנים באותה ישיבה. יום אחד, פונה אחד הבחורים לחברו ואומר
לו, שמאחר והוא מתחתן עוד זמן מה, הוא ישמח אם חברו יהיה העד שלו.
"אני לא יכול", אומר החבר.
"למה לא?" שואל הבחור. "אני ממש רוצה להעניק לך את הכבוד הזה".
"אבל אני לא יהודי, אסור לי", אומר החבר.
"מה לא יהודי?" מזדעק הבחור. "עשר שנים באותה ישיבה ואתה לא יהודי?"
"לא", עונה חברו. "התעניינתי ביהדות, זה הכל".
"אבל למדנו שגוי ששומר שבת חייב מיתה", אומר הבחור.
"נכון", משיב החבר, "ולכן הקפדתי לקחת איתי מפתח בכל פעם שאני יוצא לסיבוב, בשבת".
"אבל יש כאן עירוב", תהה הבחור.
"אה, זה? אני לא סומך על עירוב", ענה חברו.

פרשת פקודי

פרק לח – המשך: דין וחשבון של משה על השימושים בכסף ובנחושת שנתרמו ע"י הציבור; השלכה לדורות.

כמויות נדבת הכסף, הזהב והנחושת והשימושים בהם; דין וחשבון של משה

אלה פקודי המשכן, משכן העדת, אשר פקד על פי משה, עבדת הלויים ביד איתמר בן אהרן הכהן. ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צוה ה' את משה. ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן, חרש וחשב ורקם בתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש. (שמות לח, כא-כג)

למה נאמר פעמיים "המשכן משכן העדת"?

רש"י מפרש ע"פ מדרש שמות רבה, שזה נאמר פעמיים, רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנות בגלל עוונותיהם של ישראל.

מה הכוונה, "פקודי המשכן... אשר פקד על פי משה עבדת הלויים"?

לפי רש"י, הכוונה ב"פקודי המשכן" וכליו, הוא העבודה המסורה ללויים במדבר, לשאת ולהוריד ולהקים איש איש את משאו המופקד עליו, כמו שמתואר בפרשת נשא בספר במדבר. לפי הרמב"ן, הכוונה בפקודה, היא לדין וחשבון שנותן משה בהמשך.

כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש, ויהי זהב התנופה תשע ועשרים כפר ושבע מאות ושלשים שקל בשקל הקדש. וכסף פקודי העדה, מאת כפר ואלף ושבע מאות ותמשה ושבעים שקל בשקל הקדש. בקע לגלגלת מתצית השקל בשקל הקדש לכל העבר על הפקדים, מן עשרים שנה ומעלה לשש מאות אלף ושלש אלפים ותמשה מאות ותמשים. ויהי מאת כפר הכסף לצקת את אדני הקדש ואת אדני הפרכת מאת אדנים למאת הכפר, כפר לאדן. ואת האלף ושבע המאות ותמשה ושבעים, עשה ויום לעמודים וצפה ראשיהם וחשק אתם. ונחשת התנופה שבעים כפר ואלפים וארבע מאות שקל. ויעש בה את אדני פתח אהל מועד ואת מזבח הנחשת ואת מכפר הנחשת אשר לו,

**וְאֵת כָּל כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ. וְאֵת אֲדָנֵי הַחֹצֵר סָבִיב וְאֵת אֲדָנֵי שַׁעַר הַחֹצֵר וְאֵת כָּל יִתְדֵת הַמִּשְׁכָּן
וְאֵת כָּל יִתְדֵת הַחֹצֵר סָבִיב. (שמות לח, כד-לא)**

למה התורה מפרטת כל כך את כמויות החומרים ומה נעשה בהם?

נאמר במדרש תנחומא, פקודי, "ולמה עשה (משה) חשבון? הרי הקדוש ברוך הוא מאמינו שנא' (במדבר, יב, ז) "בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא", אלא מפני ששמע את ליצני הדור שהיו משיחים אחריו שנאמר "והיה כצאת משה וגו' והביטו אחרי משה" (שמות לג, ח), ומה היו אומרים? ... "אדם שנתמנה על מלאכת המשכן על כיכרי כסף ועל כיכרי זהב שאין לו חקר ולא משקל ולא מנין, מה אתה רוצה שלא יהיה עשיר? כששמע כן אמר: חייכם, משנגמרה מלאכת המשכן אני נותן להם חשבון. כיון שנגמרה אמר להם "אלה פקודי המשכן".

מזה אפשר ללמוד שעל כל מי שמופקד על כספי ציבור, גבאי צדקה ומקבלי תרומות, לתת דין וחשבון על הכמויות שהתקבלו מהציבור ומה נעשה בכסף או בחפצים. כידוע, על כל חברה או עמותה למסור לשלטון דו"ח כספי מפורט. על זה נאמר לבני גד ובני ראובן שביקשו נחלה מעבר לירדן, (במדבר לב, כב), "וַיִּנְכַּבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי ה' וְאַחֲרֵי תָשָׁבוּ וְהָיִיתֶם נָקִים מִה' וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהָיְתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְאֻחֲזָה לִפְנֵי ה'". לא מספיק שאדם ידע בעצמו שפועל ביושר. עליו להוכיח זאת לציבור שולחיו.

למה לא נמסר מה נעשה בזהב?

לפי הרמב"ן, "לא סיפר בפרשה מה נעשה בזהב, כי חלק ממנו היה ביד איתמר - ציפוי הקרשים והברייחים, וחלק ממנו ביד אלעזר - הארון והכפורת והמנורה והשולחן ומזבח הזהב. ובגלל שלא ידוע בצפוי כל כלי כמה זהב יש בו, לא ספר, שמשה נתן להם (דיווח) במנין ובמשקל. כלומר, התורה מתייחסת כאן רק לפקודת איתמר, וכמויות השימוש לא היו ידועות.

מה נעשה בכסף שנתרם? מה נעשה בנחושת?

בכסף נעשו האדנים לקרשי המשכן והווים לעמודים למעלה. לגבי הנחושת, כפי שנאמר לעיל (ל - לא): "אֲדָנֵי פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד, מִזְבֵּחַ הַנִּחֹשֶׁת וְכָל כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ, אֲדָנֵי הַחֹצֵר וְאֲדָנֵי שַׁעַר הַחֹצֵר וְיִתְדֵת הַמִּשְׁכָּן וְכָל יִתְדֵת הַחֹצֵר סָבִיב".

סיכום סוף פרק לח

בפרק ראינו את הדו"ח שמסר משה רבנו על השימושים שנעשו בכסף ובנחושת שנתרמו. מזה נלמדת החובה החלה על העוסקים בכספי ציבור למסור דין וחשבון לציבור.

פרק לט - דרך עשיית בגדי הכהנים; ביקורתו של משה של המשכן וכליו וברכת משה את העוסקים במלאכה.

ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקדש ויעשו את בגדי הקדש אשר לאהרן כאשר צוה ה' את משה. (שמות לט, א)

דרך עשיית בגדי הכהנים

מה ההבדל בין "בגדי שרד" לבין "בגדי הקדש אשר לאהרן"?

לפי רוב המפרשים, וכן ע"פ תרגום יונתן, בגדי השרד הם הכסויים של כלי הקודש אשר כוסו בהם לפני המשאות.

ויעשו את האפד, זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר. וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילם, לעשות בתוך התכלת ובתוך הארגמן ובתוך תולעת השני ובתוך השש, מעשה חשב. כתפת עשו לו חברת על שני קצותיו חבר. וחשב אפדתו אשר עליו ממנו הוא, כמעשהו, זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר, כאשר צוה ה' את משה. ויעשו את אבני השם, מסכת משבצת זהב מסכת פתוחי חותם, על שמות בני ישראל. וישם אתם על כתפת האפד אבני זכרון לבני ישראל, כאשר צוה ה' את משה. (שמות לט, ב-ז)

איך עשו את האפוד מזהב, תכלת וארגמן, תולעת שני ושש?

לפי רש"י, הם רידדו את הזהב לחוטים ובהם טוו. התכלת והארגמן היו חוטי צמר שצבעו אותם בצבעי תכלת, ארגמן וכדומה.

ויעשו את החשן מעשה חשב כמעשה אפד - זהב, תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר. רבוע היה כפול, עשו את החשן, זרת ארכו וזרת רחבו כפול. וימלאו בו ארבעה טורי אבן - טור אדם פטדה וברקת - הטור האחד. והטור השני - נפך ספיר ויהלם. והטור השלישי - לשם שבו ואחלמה. והטור הרביעי - תרשיש שהם וישפה, מוסבת משבצת זהב במלאותם. והאבנים על שמות בני ישראל הנה, שמים עשרה על שמותם פתוחי חתם איש על שמו, לשנים עשר שבת. ויעשו על החשן שרשרת גבולת מעשה עבת זהב טהור. ויעשו שתי משבצת זהב ושתי טבעת זהב ויתנו את שתי הטבעת על שני קצות החשן.

וַיִּתְּנוּ שְׁמֵי הָעֲבֹתֹת הַזֶּהָב עַל שְׁמֵי הַטְּבָעֹת עַל קִצּוֹת הַחֹשֶׁן. וְאֵת שְׁמֵי קִצּוֹת שְׁמֵי הָעֲבֹתֹת נָתַנוּ עַל שְׁמֵי הַמְּשַׁבְּצֹת וַיִּתְּנֵם עַל כְּתֹפֶת הָאֹפֶד אֶל מוֹל פָּנָיו. וַיַּעֲשׂוּ שְׁמֵי טְבָעֹת זָהָב וַיִּשְׁימוּ עַל שְׁנֵי קִצּוֹת הַחֹשֶׁן, עַל שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל עֶבֶר הָאֹפֶד בֵּיתָהּ. וַיַּעֲשׂוּ שְׁמֵי טְבָעֹת זָהָב וַיִּתְּנֵם עַל שְׁמֵי כְתֹפֶת הָאֹפֶד מִלְּמַטָּה מִמוֹל פָּנָיו לַעֲמֹת מִחִבְרָתוֹ מִמַּעַל לְחֹשֶׁב הָאֹפֶד. וַיִּרְכְּסוּ אֶת הַחֹשֶׁן מִטְּבָעָתָיו אֶל טְבָעֹת הָאֹפֶד בְּפִתִּיל תְּכֵלֶת לִהְיוֹת עַל חֹשֶׁב הָאֹפֶד וְלֹא יִזַּח הַחֹשֶׁן מִעַל הָאֹפֶד כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה.

וַיַּעַשׂ אֶת מַעֲיֵל הָאֹפֶד מַעֲשֵׂה אֲרָג כָּלִיל תְּכֵלֶת. וְכִי הִמְעִיל בְּתוֹכּוֹ כָּפִי תַּחְרָא, שְׂפָה לְפִיו סָבִיב, לֹא יִקְרַע. וַיַּעֲשׂוּ עַל שׁוּלֵי הַמַּעֲיֵל רִמּוֹנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מְשֻׁזָּר. וַיַּעֲשׂוּ פַעֲמֹנֵי זָהָב טָהוֹר וַיִּתְּנוּ אֶת הַפַּעֲמֹנִים בְּתוֹךְ הָרִמּוֹנִים עַל שׁוּלֵי הַמַּעֲיֵל סָבִיב בְּתוֹךְ הָרִמּוֹנִים. פַּעֲמֹן וְרִמּוֹן, פַּעֲמֹן וְרִמּוֹן, עַל שׁוּלֵי הַמַּעֲיֵל סָבִיב לְיִשְׂרָאֵל, כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. (שמות לט, ח-כו)

האם הפעמונים היו בתוך הרימונים או לצדם?

לפי הרמב"ן שמו מראש את הפעמונים בתוך הרימונים ואחרי זה חיברו את הרימונים עם הפעמונים לשולי המעיל.

וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַכֹּתֶנֶת שֵׁשׁ, מַעֲשֵׂה אֲרָג, לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו. וְאֵת הַמַּצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאֵת פְּאָרֵי הַמַּגְבָּעֹת שֵׁשׁ וְאֵת מְכַסֵּי הַבֶּדֶד שֵׁשׁ מְשֻׁזָּר. וְאֵת הָאֲבִגָּט שֵׁשׁ מְשֻׁזָּר וְתְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי, מַעֲשֵׂה רֶקֶם, כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. וַיַּעֲשׂוּ אֶת צִיץ נֹזֵר הַקֹּדֶשׁ זָהָב טָהוֹר וַיִּכְתְּבוּ עָלָיו מִכְתָּב פִּתּוּחֵי חֹתֶם, קֹדֶשׁ לַה'. וַיִּתְּנוּ עָלָיו פִּתִּיל תְּכֵלֶת לְתֵת עַל הַמַּצְנֶפֶת מִלְּמַעְלָה כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶ׈ה. (שמות לט, כז-לא)

גמר מלאכת המשכן וברכת משה.

וְתָכַל כָּל עֲבֹדַת מִשְׁכַּן אֱהֵל מוֹעֵד וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה, כֹּן עָשׂוּ. וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מֹשֶׁה אֶת הָאֱהֵל וְאֵת כָּל כְּלָיו, קַרְסִיו, קַרְשָׁיו, בְּרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וְאַדָּנָיו. וְאֵת מִכְסֵּה עוֹרֹת הָאֵילָם הַמֵּאֲדָמִים וְאֵת מִכְסֵּה עֹרֹת הַתְּחָשִׁים וְאֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ. אֶת אֲרוֹן הָעֵדֻת וְאֵת בְּדִיו וְאֵת הַכַּפֹּרֶת. אֶת הַשְּׁלֵחָן וְאֵת כָּל כְּלָיו וְאֵת לֶחֶם הַפָּנִים. אֶת הַמִּזְבֵּחַ הַטָּהוֹר אֶת גִּרְתִּיקָהּ, גִּרְתָּהּ הַמַּעֲרֶכֶה, וְאֵת כָּל כְּלִיָּהּ וְאֵת שֶׁמֶן הַמָּאֹר. וְאֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת קִטְרֹת הַסַּמִּים וְאֵת מִסְךְ פֶּתַח הָאֱהֵל. אֶת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֵת

מִכְבַּר הַנְּחֻשֶׁת אֲשֶׁר לוֹ אֵת בְּדִיו וְאֵת כָּל כְּלָיו אֵת הַכִּיר וְאֵת כְּנֹו. אֵת קֶלְעִי הֶחָצֵר אֵת
עֲמֻדָּיהָ וְאֵת אֲדָנֶיהָ וְאֵת הַמָּסָךְ לִשְׁעַר הֶחָצֵר אֵת מִיתָרֶיהָ וְיִתְדֹתֶיהָ וְאֵת כָּל כְּלֵי עֲבֹדַת
הַמִּשְׁכָּן לְאַהֲל מוֹעֵד. אֵת בְּגָדֵי הַשָּׂרָד לְשָׂרֵת בְּקֹדֶשׁ אֵת בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֵת
בְּגָדֵי בָנָיו לְכֹהֵן. כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֵת מֹשֶׁה, כֵּן עָשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל הָעֲבֹדָה. וַיֵּרָא
מֹשֶׁה אֵת כָּל הַמְּלָאכָה וְהָיָה עָשׂוּ אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' כֵּן עָשׂוּ, וַיְבָרֶךְ אֹתָם מֹשֶׁה.
(שמות לט, לב-מג)

למה התורה חוזרת שוב על כל חלקי המשכן וכליו?

תשובה אפשרית: כאן מדובר על הביקורת שעשה משה על כל חלקי המשכן, לוודא שהכל
נעשה כפי שציווה ה'. לכן חשוב לפרט את כל הכלים המבוקרים.

כמה זמן לקח להכין את המשכן וכליו?

ע"פ בעל הטורים, המשכן וכליו היו מוכנים כבר ב - כה בכסלו (לימים חג החנוכה). לפי זה
נמשכה מלאכת המשכן ממחרת יום כיפור עד כה בסלו - כחודשיים וחצי. אם מחשבים עד ראש
חודש ניסן, זה לקח קרוב לחצי שנה.

סיכום פרק לט

הפרק מתאר את דרך עשיית בגדי הכהן הגדול והכוהנים ההדיוטות, את הבאת המשכן וכליו
לביקורת של משה וברכת משה את העוסקים במלאכת המשכן.

פרק מ – משה מקים את המשכן וחונך את עבודת המשכן; המשכן מתכסה בענן, המלווה את בני ישראל בכל מסעיהם.

הקמת המשכן וכליו ע"י משה רבנו

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ תִּקְיָם אֶת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד. וְשִׁמְתָּ שֵׁם אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְסִפֵּת עַל הָאָרֶץ אֶת הַפָּרֹכֶת. וְהִבַּאתָ אֶת הַשְּׁלֶחָן וְעִרְכָתָ אֶת עִרְכּוֹ וְהִבַּאתָ אֶת הַמִּנְחָה וְהַעֲלִיתָ אֶת גִּרְתִּיהָ. וְנִתְּתָה אֶת מִזְבַּח הַזֹּהֵב לְקִטְרֵת לִפְנֵי אֲרוֹן הָעֵדוּת וְשִׁמְתָּ אֶת מִסְדָּה הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן. וְנִתְּתָה אֶת מִזְבַּח הָעֹלָה לִפְנֵי פֶתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד. וְנִתְּתָה אֶת הַכִּיֹּר בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנִתְּתָה שֵׁם מַיִם. וְשִׁמְתָּ אֶת הַחֹצֵר סָבִיב וְנִתְּתָה אֶת מִסְדָּה שַׁעַר הַחֹצֵר. וְלָקַחְתָּ אֶת שָׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִשְׁחָתָ אֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בּוֹ וְקִדְשָׁתָ אֹתוֹ וְאֶת כָּל כְּלָיו וְהָיָה קֹדֶשׁ. וּמִשְׁחָתָ אֶת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת כָּל כְּלָיו וְקִדְשָׁתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קֳדָשִׁים. וּמִשְׁחָתָ אֶת הַכִּיֹּר וְאֶת כְּנֹוֹ וְקִדְשָׁתָ אֹתוֹ. וְהִקְרַבְתָּ אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת בָּנָיו אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרַחֲצָתָ אֹתָם בַּמַּיִם. וְהִלַּבְשָׁתָ אֶת אֶהֱרֹן אֶת בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ וּמִשְׁחָתָ אֹתוֹ וְקִדְשָׁתָ אֹתוֹ וְכֹהֵן לִי. וְאֶת בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלַּבְשָׁתָ אֹתָם כְּתֹונֹת. וּמִשְׁחָתָ אֹתָם כַּאֲשֶׁר מִשְׁחָתָ אֶת אֲבִיהֶם וְכֹהֲנָיו לִי, וְהָיִיתָ לֵהָיִיתָ לָהֶם מִשְׁחָתָם לְכַהֵנֶת עוֹלָם לְדֹרֹתָם. וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כֹּכֵל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ כֹּן עָשָׂה.

וַיְהִי בַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּת בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ, הִוָּקֵם הַמִּשְׁכָּן. וַיָּקֵם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת אֲדָנָיו וַיִּשֶׂם אֶת קִרְשָׁיו וַיִּתֵּן אֶת בְּרִיחָיו וַיָּקֵם אֶת עַמּוּדָיו. וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן וַיִּשֶׂם אֶת מַכְסֵה הָאֹהֶל עָלָיו מִלְמַעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה.

וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת אֶל הָאָרֶץ וַיִּשֶׂם אֶת הַבָּדִים עַל הָאָרֶץ וַיִּתֵּן אֶת הַפָּרֹכֶת עַל הָאָרֶץ מִלְמַעְלָה. וַיָּבֵא אֶת הָאָרֶץ אֶל הַמִּשְׁכָּן וַיִּשֶׂם אֶת פָּרֹכֶת הַמִּסְדָּה וַיִּסֹּד עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה.

וַיִּתֵּן אֶת הַשְּׁלֶחָן בְּאֹהֶל מוֹעֵד עַל יָרֵךְ הַמִּשְׁכָּן צִפְנָה מִחוּץ לַפָּרֹכֶת. וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו עֲרֹךְ לֶחֶם לִפְנֵי ה' כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. וַיִּשֶׂם אֶת הַמִּנְחָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד נֹכַח הַשְּׁלֶחָן עַל יָרֵךְ הַמִּשְׁכָּן נֹגֶבָה. וַיַּעַל הַנֹּרֹת לִפְנֵי ה' כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. וַיִּשֶׂם אֶת מִזְבַּח הַזֹּהֵב בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת. וַיִּקְטֹר עָלָיו קִטְרֵת סָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. וַיִּשֶׂם אֶת מִסְדָּה הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן. וְאֶת מִזְבַּח הָעֹלָה שֶׁם פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶ�ה. וַיִּשֶׂם אֶת הַכִּיֹּר בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן שִׁמָּה

מִיָּמִים לְרַחֲצָהּ. רָחֲצוּ מִמֶּנּוּ מִשָּׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם. בָּבֹאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וּבִקְרַבְתֶּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ יִרְחֲצוּ, כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. וַיָּקָם אֶת הַחֹצֵר סָבִיב לַמִּשְׁכָּן וּלְמִזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֶת מָסַךְ שַׁעַר הַחֹצֵר, וַיְכַל מֹשֶׁה אֶת הַמִּלְאָכָה. (שמות מ, א-לג)

למה היה צריך משה להקים לבד את כל המשכן? איך היה מסוגל?

לפני שאהרון ובניו נמשחו וחונכו ככוהנים, רק משה רבנו היה כשיר להקים את המשכן ולבצע את העבודות בו. לכן הקמת המשכן נקראת על שמו. יחד עם זאת, יתכן שאחרים עזרו לו בכך ועבדו לפי פקודותיו.

כסוי הענן את אוהל המשכן

וַיָּכֶס הָעֲנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וַיְכַבֹּד ה' מֵלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן. וְלֹא יָכַל מֹשֶׁה לָּבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֲנָן וַיְכַבֹּד ה' מֵלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן. וּבִהְעֵלוֹת הָעֲנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מִסְעֵיהֶם. וְאִם לֹא יֵעָלֶה הָעֲנָן וְלֹא יִסְעוּ עַד יוֹם הָעֲלָתוֹ. כִּי עֲנָן ה' עַל הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאִשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ, לְעֵינֵי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מִסְעֵיהֶם. (שמות מ, לד-לח)

סיכום פרק מ

כאן ראינו שמשה הקים את המשכן – לא ברור האם לבד, או שאחרים עזרו בכך. המשכן כוסה ע"י ענן שליווה את בני ישראל במסעותיהם.

הרעיון המרכזי של פרשת פקודי

הפרשה מביאה לסיום את נושא הקמת המשכן ותחילת העבודה בו ע"י משה, תוך מסירת דין וחשבון לגבי השימוש שנעשה בתרומת הציבור.

תוספת

בית הכנסת זיכרון משכן ביישוב שילה בדרום השומרון, הבנוי בצורה שנועדה להנציח את מבנהו של משכן שילה.

מקור: commons.wikimedia.org/wiki/File:Shilo_central_synagogue.jpg
Under the terms of the GNU Free Documentation License

פנים בית הכנסת בשילה. הקירות מצופים עץ, ארון הקודש בנוי בצורת ארון הברית, והבימה בצורת מזבח הזהב. בחזיתו הארוכה של בית הכנסת נבנו 20 עמודים ובמימד הצר נבנו 8 עמודים - 6 באמצע 1 - 2 בצדדים, בדומה למספר הקרשים שהרכיבו את המשכן.

מקור: [he.wikipedia.org/wiki / Synagogue_of_Shiloh_with_vitraz.jpg](https://he.wikipedia.org/wiki/Synagogue_of_Shiloh_with_vitraz.jpg)

תחת תנאי רישיון ה GNU לשימוש חופשי במסמכים. צילם: Daniel Ventura

צחוק יהודי

כומר הולך למספרה. לאחר התספורת שואל הכומר את הספר: "כמה עלי לשלם לך?" עונה לו הספר: "זה חינם, הלא אתה כומר..." למחרת הספר רואה מאה מטבעות זהב בתוך המספרה שלו!

אחרי שבוע בא למספרה שיח ערבי ומסתפר אצלו. לאחר התספורת שואל השיח את הספר: "כמה עלי לשלם לך?" עונה לו הספר: "זה חינום, הלא אתה שיח..." למחרת הספר רואה עוד מאה מטבעות זהב בתוך המספרה שלו!

אחרי עוד שבוע בא למספרה רב יהודי ומסתפר אצלו. לאחר התספורת שואל הרב את הספר: "כמה עלי לשלם לך?" עונה לו הספר: "זה חינום, הלא אתה רבי..."

למחרת הספר רואה עוד 100 רבנים בתוך המספרה שלו...

אינדקס

הפלת עובר, 170, 181	אהרון, 35, 37, 38, 41, 56, 58, 71, 134, 150, 156, 271
הקאפו, 42	272, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 288, 323, 324
הקטורת, 284, 285, 294, 304, 305, 306, 308, 309, 357	327, 329
הר הבית, 102, 287, 291, 292, 297, 298, 299, 301, 310	איסור הלוואה בריבית, 217, 227
311, 315, 316	ארבה, 70, 75, 78, 79, 81, 84, 325
השבת אברה, 232, 234, 243	ארבעת הבנים, 104
זיווגים, 127, 135, 140	ארון העדות, 250, 253, 265, 368
חושך, 71, 75, 98	בגדי הכהנים, 271
חטא העגל, 105, 107, 158, 271, 272, 285, 294, 303, 319	בגדי הקודש, 271
323, 329, 330, 338, 343, 361	בגידה, 170, 185, 189, 209
חילול שבת, 142, 318	בחירה חופשית, 26, 33, 34, 55, 56
חמץ, 89, 92, 94, 96, 99, 100, 104, 105, 106, 239, 339	בית המקדש, 102, 127, 133, 187, 197, 226, 240, 252
340	258, 259, 260, 283, 288, 289, 290, 291, 294, 295
טרפה, 217, 230, 231	297, 301, 302, 304, 310, 312, 313, 314, 316, 342
יין נסך, 335, 338, 342	354, 356
יציאת מצרים, 9, 10, 11, 13, 17, 44, 53, 72, 85, 90, 91	בצלאל, 318, 319, 322, 347, 349, 350, 351, 357, 358
93, 94, 100, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 115	ברד, 68, 69, 70, 71, 72, 75
117, 123, 142, 144, 156, 198, 238, 240, 339, 360	בשר בחלב, 232
יתרו, 18, 23, 25, 26, 28, 39, 54, 156, 157, 158, 159	בת פרעה, 18, 19
164, 198	גאולה, 42, 44, 51
כיבוד הורים, 170, 178, 179, 199, 244	האורים והתומים, 271, 277, 279
כניסה להר הבית, 294	הבא להרגך השכם להורגו, 217, 219
לא תגנב, 170, 189, 190, 211	הבן הרשע, 97, 103, 104, 106
לא תחמוד, 170	הולדת משה, 18
לא תרצח, 170, 179, 190, 198, 201, 209	הונאת הגר, 217, 226
לא תשא, 170, 173, 232	הוצאה להורג, 170
לא-תענה ברעף עד שקר, 170, 191	הכרובים, 250, 255, 256
לחם הפנים, 250, 256	הלוח העברי, 89
ליל הסדר, 71, 89	המנורה, 250, 258, 259, 261, 267, 270, 285, 293, 314
למלחמת ששת הימים, 117	357, 358, 361
לשון הרע, 35, 36, 232, 243, 274	המשכן, 148, 157, 177, 250, 251, 252, 253, 255, 259
מזבח הנחשת, 266, 267, 359	262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 271, 272, 281
מזבח הקטורת, 284, 285, 286	284, 285, 294, 303, 309, 318, 319, 320, 321, 322
מחצית השקל, 294, 295, 296, 302, 303, 309, 363	327, 330, 347, 348, 350, 351, 354, 355, 356, 359
מכשפה, 217, 224, 225	361, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370
מכת בכורות, 40, 70, 75, 82, 85, 87, 89, 98, 117	המתת חסד, 170, 183
מכת הארבה, 78	הנאצים, 15, 24, 42, 43, 44, 46, 49, 50, 180, 183
מכת הברד, 66	הסבר מדעי למכות, 66, 70
מכת הדבר, 66	הסנה, 26, 27, 28, 29, 30, 34, 39

מכת הדם, 117, 61, 60, 59, 58, 57, 55	65, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 81
מכת החושך, 78	82, 83, 85, 86, 87, 98, 99, 107, 111, 112, 115, 117
מכת הכינים, 62, 61	118, 120, 121, 122, 124, 125, 131, 133, 149, 156
מכת הערוב, 62, 61	157, 301, 327, 328
מכת הצפרדעים, 61, 59, 55	צדיק ורע לו, 330, 332, 334, 343
מכת השחין, 66	צער בעלי חיים, 232
מלאך, 333, 331, 330, 242, 120, 94, 37, 35, 27	צער מבעלי חיים, 232, 234
ממלכת כהנים, 169, 165	צפורה, 18, 24, 25, 40, 156
מן, 9, 73, 72, 68, 64, 61, 58, 57, 55, 36, 28, 24, 19, 13, 9	קידוש בכורות, 104, 110
78, 81, 86, 88, 93, 96, 97, 98, 101, 105, 107, 121	קללה, 217
127, 130, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 157, 165	קללות, 230
167, 170, 177, 179, 188, 193, 196, 218, 226, 229	קרבן פסח, 89, 91, 93, 97, 102, 110, 115, 297
230, 232, 233, 234, 237, 239, 242, 250, 255, 258	קריעת ים סוף, 50, 115, 117, 120, 122, 124, 133, 135
264, 278, 281, 285, 287, 292, 301, 307, 312, 323	137
325, 327, 330, 333, 340, 341, 342, 348, 350, 352	רוצח, 18, 21, 185, 201, 204, 210, 211, 216
353, 355, 357, 359	ריבוי העם, 8
מסה ומריבה, 149	רצח התינוקות, 8, 14, 17
מפתח, 247, 217	שאינו יודע לשאול, 98, 104, 106
מצה, 89, 92, 93, 94, 95, 96, 104, 106, 110, 125, 353	שבת, 20, 57, 89, 91, 136, 142, 146, 147, 174, 175, 176
מתן תורה, 23, 53, 147, 156, 157, 163, 165, 196, 271	177, 178, 187, 195, 213, 238, 239, 244, 250, 251
342	256, 257, 270, 293, 313, 320, 321, 322, 339, 347
נזיקין, 245, 204	349, 351, 352, 362
ניאוף, 170, 185, 186, 187, 188, 193, 198	שואה, 44, 48
נר תמיד, 270	שואל, 97, 106, 108, 170, 217, 220, 223, 230, 249, 336
עבד עברי, 208, 206, 205, 204	346, 362, 370, 371
עבודה זרה, 54, 171, 217, 224, 324, 338, 342	שואת מצרים, 8, 49, 54
עבודת אלילים, 226, 172, 170	שומר שכר, 217
עד מדינה, 233, 192, 191, 170	שומר חנם, 217, 222, 223
עדויות ארכיאולוגיות, 301, 122, 117	שופט, 156
עולת התמיד, 280	שחין, 67, 70, 71, 136
עירוב בשבת, 351	שילומים, 85, 87
עמוד האש, 120, 116, 115	שירת הים, 125, 127
עמוד הענן, 116, 115	שָׁלֵו, 142, 144
עמלק, 295, 156, 153, 152, 151, 150, 149	שלוש עשרה מדות, 335
עשרת הדברות, 244, 204, 198, 195, 170, 168, 167, 165	שמיטת קרקעות, 232, 243
245, 326, 341	שעבוד מצרים, 8
פדיון הבן, 110, 108, 107, 104	שפרה ופועה, 8, 14, 16, 17
פרעה, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22	תחום שבת, 142, 146, 147
25, 29, 30, 32, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45	תחיית המתים, 127, 128
46, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64	תפילין, 104, 109, 110, 272, 322